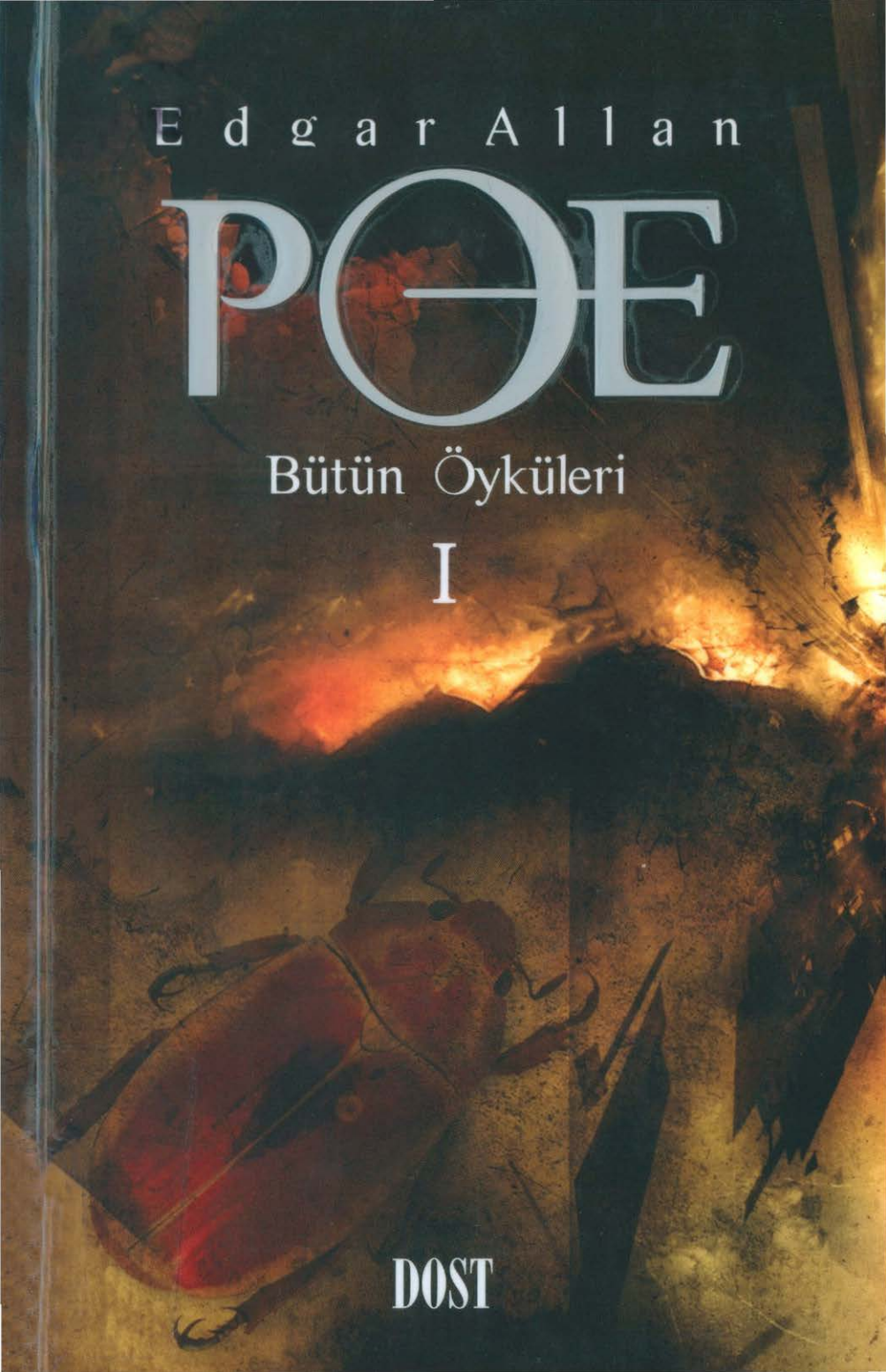

Edgar Allan
POE
Bütün Öyküleri
I
DOST

BÜTÜN ÖYKÜLERİ I

Edgar Allan Poe
(1809-1849)

Amerikalı romancı, öykücü, şair. Gezgin birer tiyatro oyuncusu olan bir anne babanın oğluydu. Londra ve Richmond'ta eğitim gördükten sonra Virginia Üniversitesi'ndeki öğrenimini yarım bıraktı. Ardından West-Point Askeri Okulu'na kaydoldu. Sonra Baltimore'a yerleşen Poe, *Literary Messenger* dergisine düzenli olarak yazı göndermeye başladı. Yoğun alkol bağımlılığı nedeniyle zor günler geçiren Poe, ilk kitabı olan *A. Gordon Pym'in Öyküsü*'nü 1840'ta yayımladı. 1849 yılında Baltimore'da öldü.

D

Hasan Fehmi Nemli

1950 Zara doğumlu. ODTÜ'den kimya mühendisi olarak mezun oldu. Jean-Jacques Rousseau, Voltaire, Edwin Abbott Abbott, Charles Howard Hinton, Arthur Machen, Lord Dunsany, Antoine Galland, Richard Burton, H. P. Lovecraft, Hugo Pratt'tan yaptığı çeviriler yayımlandı. Joseph Conrad ve Henry James'ten yaptığı çeviriler yayıma hazırlanıyor. Yayıncısını bekleyen çevirileri arasında Ionesco, Arthur Miller ve Jules Verne kitapları bulunmaktadır.

ISBN 978-975-298-391-5

Bütün Öyküleri I
EDGAR ALLAN POE

Bu çevirinin tüm yayın hakları
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir.
Birinci Baskı, Mayıs 2009, Ankara

İngilizceden çeviren, Hasan Fehmi Nemli

Editör, Suat Kemal Angı
Teknik hazırlık, Ferhat Babacan - Dost İTB

Baskı ve cilt, Pelin Ofset Ltd. Şti.
İvedik Org. San. Böl. Matbaacılar Sitesi
588. Sk. No: 28-30 Yenimahalle / Ankara

Dost Kitabevi Yayınları
Meşrutiyet Cad. No: 37/4 Yenişehir 06420, Ankara
Tel: (0312) 435 93 70 • Fax: (0312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayincvi.com

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Türkçede telif sahibinin önceden yazılı izni olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz, herhangi bir kayıt sisteminde saklanamaz, hiçbir şekilde elektronik, mekanik, fotokopi ya da başka türlü bir araçla çoğaltılıp iletilemez.

Edgar Allan Poe

BÜTÜN ÖYKÜLERİ I

DOST
kitabevi

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü 7

DEHŞET ÖYKÜLERİ

Metzengerstein 13

Şişede Bulunan Mektup 21

Randevu 31

Berenike 43

Morella 52

Ligeia 58

Usherlar'ın Çöküşü 72

William Wilson 89

Maelström'e Düşüş 107

Oval Portre 122

Kızıl Ölümün Maskesi 125

Kuyu ve Sarkaç 131

Boşboğaz Yürek 145

Kara Kedi 150

Diri Diri Gömülme 158

Terslik Şeytanı 170

Amontillado Fıçısı 176

Aksak Kurbağa ya da Zincire Vurulmuş Sekiz Orangutan 183

GİZEMLİ ÖYKÜLER § DEDEKTİF ÖYKÜLERİ

Kalabalıkların Adamı 193

Morgue Sokağı Cinayeti 202

Marie Rogêt'nin Esrarı 232

Çalınan Mektup 272

Altın Böcek 289

O Adam Sensin 320

Dikdörtgen Sandık 333

POLİTİK TAŞLAMALAR

Bir Bedende Dört Hayvan İnsan-Devaslanpars 345

Tükenmiş Adam 353

Öykülere İlişkin Açıklamalar 363

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Bizde daha çok *Annabel Lee* adlı şiirin, *Morg Sokağı Cinayetleri*, *Altın Böcek*, *Kızıl Ölümün Maskesi*, *Kuyu ve Sarkaç* gibi öykülerin yazarı olarak tanınan Poe, topu topu kırk yıllık ömrüne sayısız felaket sığdırmıştır. 7 Ekim 1848'deki ölümü bugün bile bir esrar perdesiyle çevrili olan Poe'nun yaşamı hiç kuşku yok ki ilginçtir. Ne Poe üzerine yapılan incelemelerin, ne eleştirilerin, ne de Poe'yu bir roman kahramanı olarak ele alan romanların sonu geliyor. Bütün dünya Poe'yu yeniden keşfetmiş gibidir. Poe bir kere daha ilgi odağı haline gelmiştir. Gutenberg'den indirilen elektronik kitaplar içerisinde Poe'nunkiler en başlarda yer almaktadır. Poe'nun önemi yaşamının ilginçliğinden değil, edebiyata getirdiği yeniliklerden ve edebiyat üzerine etkisinin büyüklüğünden kaynaklanır. Poe'dan önce de kısa öykü yazılıyordu, ancak kısa öykünün bugünkü şeklini almasında en önemli kilometre taşının Poe olduğuna hiç kuşku yoktur.

Poe'nun "*The Philosophy of Composition*" (1846) adlı denemesinin Baudelaire'le Mallarme'nin ilgisini çekmesiyle, Poe bir anda Gerçeküstücülerin en gözde yazarı oldu ve Fransa'daki ünü Amerika'daki ününü fersah fersah geçti.

Polisiyenin ve bilimkurgunun tarihine eğilen araştırmacılar her iki türün başlangıcını da çok eski zamanlara kadar götürürler. Ancak her iki türün de bugünkü biçimlerini almasında Poe çok önemli bir rol oynamıştır. Dupin öyküleri hiç kuşku yok ki Sherlock Holmes'ların prototipidir. Sadece *ratiocination* (sistemli ve mantıklı akıl yürütme) tarzı değil, thriller, suspence, whodunit tarzı polisiyeler de şüphesiz Poe'ya çok şey borçludur. *Mellonta Tauta*, *Hans Pfaal* ve *Bir Balon Şakası* gibi öyküleriyle bilimkurgu yazarları için büyük bir ilham kaynağı olmuş ve bilimkurgunun bugünkü şeklini almasında yadsınamaz önemde bir rol oynamıştır. Aynı şekilde, fantastik edebiyatın da Poe'ya gönül borcu olmalıdır, hatta kendisinden önce artık oturmuş, formunu bulmuş bir tür haline gelen Gotik öykünün de.

Poe, kozmoloji üzerine görüşlerini topladığı ve düzyazı şiir olarak nitelediği ünlü "*Eureka*" (1848) adlı eserine kadar açıkça ifade etmese de, ta "Metzengerstein" adlı öyküsünden başlayarak evrenin ve Tanrı'nın

bir ve aynı olduğuna, başlangıçta çok küçük bir nokta olan maddenin genleşerek evreni oluşturduğuna inanır. Bu, Willem de Sitter'in 1917'de formüle ettiği genişleyen evren kuramından yetmiş yıl önce dile getirilmiştir. Bu kuram, 1920'lerde Alexander Friedman ve Georges Lemaître tarafından geliştirilen ve 1940'larda Georges Gamov tarafından bugünkü şekline kavuşturulan "Big-Bang" (Büyük Patlama) kuramıyla şaşırtıcı bir benzerlik göstermektedir. Poe, uzayla zamanın aynı şey olduğunu da ileri sürmüş ve Einstein ortaya çıkıncaya kadar bu sav açıkça bir saçmalık olarak kabul edilmiştir. Bundan başka "kara delikler"le ilgili çok şaşırtıcı önermelerde bulunmuş ve ancak doğruluğu bu yüzyılda anlaşılan "Samanyolu'nun bir galaksi olduğu" görüşünü ileri sürmüştür. Kendisi bir bilim adamı olmayan Poe'nun bütün bunları nasıl bilebildiğini, bu konularda hiç yazılı kaynak bırakmadığı için bilemiyoruz.

Dostoyevski 1861'de: "Poe'nun sadece kendine has olan ve onu bütün diğer yazarlardan ayırt eden özelliği, hayal gücünün olağanüstü genişliğidir" diye yazıyordu.

Edgar Allan Poe, müthiş bir gözlemcidir. Konusunu teşrih masasına yatırır, analiz eder. Onun analiz gücü, en gerçekdışı fantezilerinde bile bir gerçeklik duygusu yaratır. Öykülerinin atmosferini önceden tasarladığı etkiyi yaratacak tarzda, en ince ayrıntılarını düşünerek bir matematikçi ve şair titizliğiyle kurar. Öyküde geçen tuhaf olaylar, okuyucunun anlatıcının bakış açısından bakmasını sağlayan ince psikolojik hilelerdir. Yarattığı atmosferde okur, sık sık işaret edildiği gibi ölümün soluğunu ensesinde duyar, ölüm sonrasının tekinsizliğini yaşar. Poe'nun bütün öykülerinde analitik bir damarın bulunması, onun ayırt edici özelliğidir. Akıl yürütmeye, mantık gösterilerine ve çözümlemeye olan düşkünlüğü, polisiye ve bilimkurgu türlerinin öncüsü olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Poe'nun öykülerinde dikkatle oluşturulmuş bir anlam çok katlılığı vardır. Belirli bir öyküsünün yorumunda birbirine taban tabana zıt sonuçlara ulaşılmasının nedeni budur. Öykülerini her okuyuşta, insan yeni yeni şeyler keşfeder. Öyküleri, kelime oyunları, gizemli imalar, anlamı belirsiz alıntılar, arkaik ve yabancı dillerden sözcüklerle; burlesk, satir, parodi ve mistisizmle; politik ve tarihsel yorumlarla doludur.

"Poe'nun Bütün Öyküleri" çevrilirken tüm öykülerin İngilizce'lerinin yanı sıra Fransızca çevirileri de (Baudelaire'in, Felix Rabbe'in, Gherıma Quiroga-G.'nin çevirileri ve Jean-Marie Maguine'le Claude Richard'ın birlikte yaptıkları çeviriler) dikkate alındı.

Bütün edebiyat yapıtları açıklanmayı gerektirmez, ama bugünün Amerikalı okurları için de anlaşılması pek kolay olmayan Poe'nun öykü-

leri şiddetle açıklanmayı gereksinir. Poe'nun kendisi de zaman zaman öykülerine notlar koymuştur. Bunlar oldukça az sayıdadır ve notun sonunda belirtilmiştir. Bütün diğer notlar çevirmene aittir.

Kitapta yer alan notlar esas olarak aşağıda adları verilen araştırmacıların ve editörlerin kitap ve notlarından, bir kısmı da ansiklopedi ve sözlüklerden yararlanılarak hazırlandı. İlke olarak okuyucunun küçük bir zahmetle ansiklopedi veya sözlüklerde bulabileceği bilgiler verilmedi. Sözü edilen yazar ve editörler şunlardır: Stephen Peitman, Stuart Levine & Susan Levine, Philip Van Doren Stern, Yves-Gérard Le Dantec, Léon Lemonnier, Jean-Marie Maguine ve Claude Richard, Ghemma Quiroga-G., Felix Rabbe, Daniel Hoffman.

Bu notların hepsi de "*meraklısına*"dır. Önsöz ve dipnot okumayı sevmeyen okuyucu gönül rahatlığıyla bunları göz ardı edebilir.

Şubat 2009, Ankara
Hasan Fehmi Nemli

DEHŞET ÖYKÜLERİ

METZENGERSTEIN

Pestis eram vivus – moriens tua mors ero.
Martin Luther[1]

Dehşet ve felaket bütün çağlarda kol gezmiştir. Öyleyse, anlattığım öykü için bir tarih vermekneye yarar? Sözünü ettiğim zamanda, Macaristan'ın iç bölgelerinde, ruh göçü öğretilerine karşı gizli ama kökleşmiş bir inancın var olduğunu söylemem yeterlidir. Bu öğretilerin kendileri –yanlışlıkları ya da olabilirlikleri– hakkında bir şey söylemeyeceğim. Bununla birlikte, kuşkularımızın büyük bölümünün (Bruyère'in deyişiyle, mutsuzluğumuzun tamamının) sebebinin *"vien de ne pouvoir être seuls"*[2] olduğunu ileri süreceğim.

Ama Macar batıl inanışında saçmalığa yakın bazı noktalar vardı. Onlar –Macarlar– Doğulu otoritelerden esaslı bir tarzda farklıydılar. Örneğin, *"Ruh,"* diyordu Macarlar, –kavrayışlı ve zeki bir Parislinin sözlerini aktarıyorum–, *"ne demeure qu'une seul fois dans un corps sensible: au reste – un cheval, un chien, un homme même, n'est que la ressemlance peu tangible de ces animaux."*[3]

Berlifitzing ve Metzengerstein[4] aileleri yüzyıllardır birbirleriyle çekişiyorlardı. Bu kadar ünlü iki ailenin birbiriyle bu kadar kanlı bıçaklı ol-

1) "Yaşarken başının belasıydım, ölürken ölümün olacağım." Martin Luther (1483-1546), Papa VII. Clement 1526'da Trent Konseyi'ni topladığında şu sözleri söyler: "Ey Papa, eğer yaşarsam başına bela olacağım, yok eğer ölürsem ölümün olacağım."

2) (*Fr.*) "Yalnız kalamamak." Jean de La Bruyère (1645-96), *Les Caractères*, Bölüm 99.

Mercier, *"L'an deux mille quatre cent quarente"* adlı kitabında ruh göçü öğretilerini ciddiyetle savunur ve J. D. Israeli "Mantığa bu kadar basit ve az itici gelen başka bir sistem yoktur," der. "Yeşil Dağ Çocuğu" Albay Ethan Allen'in de ruh göçünü ciddiyetle savunduğu söylenir. (Poe'nun notu.)

3) Poe'nun ezberden yazdığı ve grameri pek doğru olmayan bu tümceyi Baudelaire, *"ne demeure qu'une seul fois dans un corps sensible. Ainsi un cheval, un chien, un homme même, n'est que la ressemlance illusoire de ces êtres"* şeklinde düzeltmiştir. Anlamı: Ruh "bir bedende ancak bir defa bulunur. Bu yüzden bir at, bir köpek ve hatta bir insan bu varlıklara yanıltıcı bir benzerlikten başka bir şey değildir."

4) Her iki ad da Poe'nun uydurması. Berlifitzing "küçük ayı yavrusu" anlamına geliyor olabilir, Metzengerstein ise Metzger (kasap) ve Stein (taş) sözcüklerinden oluşturulmuşa benziyor.

dukları görülmüş şey değildi. Bu düşmanlığın kökeni eski bir kehanetin sözlerinde yatıyor olabilirdi: *Atının üzerindeki bir şövalye gibi, Metzengerstein ölümlülüğü Berlifitzing ölümsüzlüğüne üstünlük sağladığında, büyük bir isim, müthiş bir düşüşe maruz kalacak.*

Elbette, bu sözün pek fazla, hatta hiç anlamı yoktu. Ama daha önemsiz nedenler –hem çok eskilere gitmeye de gerek yok– çok daha büyük olaylara yol açmıştır. Bundan başka, birbirine komşu olan bu iki aile burnunu her işe sokan bir hükümette birbirlerine hasım bir nüfuz yarışı içerisindeydi. Üstelik, yakın komşular nadiren dost olurlar ve Berlifitzing Şatosu'nun sakinleri yüksek taraçalarından Metzengerstein Sarayı'nın pencerelerinden içeri bakabiliyorlardı. Feodal ihtişamın çok ötesinde olduğunu gördükleri zenginlik, onlar kadar eski, onlar kadar varsıl olmayan ve öfkeleri burnunda Berlifitzingleri çılgına çeviriyordu. O zaman, kendilerine miras kalmış bir kıskançlıkla her fırsatta dalaşmaya böylesine yatkın iki ailenin, sözleri ne kadar aptalca olursa olsun böyle bir kehanet yüzünden birbirlerine düşmesinde şaşacak ne var ki? Kehanet, sonuçta daha güçlü olan ailenin zafer kazanacağını ima ediyor gibiydi –bir şey ima ediyorsa tabii– bu yüzden de daha zayıf ve daha etkisiz olan aile tarafından acı bir düşmanlıkla anımsanıyordu.

Berlifitzing kontu Wilhelm, her ne kadar soylu bir aileden geliyor olsa da, bu anlatıdaki olayların geçtiği zamanda, hasmının ailesine karşı duyduğu aşırı ve kökleşmiş hınçtan ve atlarla ava karşı olan tutkusundan başka dikkat çekici hiçbir özelliği olmayan zayıf ve bunak bir ihtiyardı; ne bedensel zayıflığı ne ileri yaşı ne de zihinsel yetersizliği her gün tehlikeli av partilerine çıkmasını engelleyebiliyordu.

Diğer taraftan, Metzengerstein baronu Frederick ise henüz rüştünü ispat etmemişti, babası Bakan G. genç yaşta ölmüş, annesi Lady Mary kısa bir süre sonra onu izlemişti. Frederick o zamanlar on sekizini sürüyordu. Bir kentte on sekiz yıl uzun bir süre değildir, ama kırsal alanda, hele hele bu prenslik gibi son derece ıssız bir bölgede sarkaç daha derin bir anlamla salınır.

Genç baron, babasının bakanlıktaki yönetiminden kaynaklanan bazı tuhaf şartlar sonucunda onun ölümünden hemen sonra çok büyük bir servetin sahibi oldu. Bir Macar soylusunun bu kadar büyük bir mülke sahip olması pek görülmüş bir şey değildi. Şatolarının sayısı belirsizdi. Bunların içinde en görkemlisi ve büyüğü "Metzengerstein Sarayı" idi. İdaresindeki toprakların sınırları hiçbir zaman açıkça belirlenebilmiş değildi, ama vahşi hayvanlar için ayrılmış bölgenin çapı 50 mili buluyordu.

Huyu suyu böylesine iyi bilinen, bu kadar genç birinin böylesine görülmemiş bir servetin sahibi olması, onun ileride ne şekilde davranacağı hususunda tahminler yürütülmesine yer bırakmıyordu. Gerçekten de, üç gün gibi kısa bir sürede, yeni vârisin davranışları Herodes'e[5] rahmet okuttu ve en büyük hayranlarının bütün beklentilerini fersah fersah aştı. Utanç verici sefahatler, rezilce kalleşlikler, duyulmamış gaddarlıklar – tüm bunlar korkudan titreyen köylülere kölece boyun eğmelerinin ya da yeni vârisin vicdana gelmesinin kendilerini bundan böyle küçük Caligula'nın[6] acımasız pençelerinden korumayacağını çabucak anlattı. Dördüncü günün gecesi, Berlifitzing Şatosu'nun ahırlarının yandığı görüldü; komşular fikir birliğiyle bu kundakçılık suçunu da baronun zaten yeterince kabarık olan iğrenç suç ve alçaklıklar listesine eklediler.

Ama bu olayın yol açtığı karışıklıklar sırasında, genç soylu Metzengerstein aile sarayının üst katındaki geniş ve kasvetli odalardan birinde oturup derin düşüncelere daldı. Duvarlarda hüzün verici bir tarzda dalgalanan, rengi atınış, değerli duvar halıları sayısız ünlü atanın fantastik, muhteşem resimlerini sergiliyordu. Halılardan birindeki bir resimde, değerli kakım kürklere bürünmüş rahipler ve kilise ileri gelenleri hükümdarlarla senli benli oturmuş ruhani olmayan bir kralın arzularını *veto* ediyor ya da Papa'dan aldıkları yetkiyle Baş Düşmanın, Şeytan'ın nüfuz alanını sınırlamaya çalışıyorlardı. Bir başka halıda, kaslı savaş atları yere serilmiş düşman cesetleri üzerinde tepinmekte olan uzun boylu esmer Metzengerstein prenslerinin en sağlam sinirleri bile sarsacak denli güçlü bir ifadeyle resmedilmiş olduğu, yine bir başka resimde, birer kuğuyu andıran şehvetli eski zaman kadınlarının hayali bir ezginin eşliğinde gerçekdışı bir dansın labirentlerine daldığı görülüyordu.

Ama, baron, Berlifitzinglerin ahırlarından yükselen ve giderek güçlenen uğultuyu dinlerken –veya dinlermiş gibi yaparken– ya da belki daha gözü pek yeni bir plan üzerinde düşünürken, farkında olmadan gözlerini, halılardan birinde resmedilmiş olan, hasım ailenin Sarazen[7] bir atasına ait, anormal renkli, devasa bir at figürüne dikmişti. Geri planda,

5) Hamlet'in III. sahnesinden Poe'nun alıntılamayı sevdiği bir tümce. Burada sözü edilen Herodes, İsa'nın çarmıha gerildiği sırada kral olan Herodes değil, İsa'nın doğumu sırasında hüküm süren, sefahat ve katliamlarıyla ünlü kraldır. Ölümü İS 4.

6) Caligula (İS 12-41), 37-41 arasında Roma imparatoru. Asıl adı Gaius Caesar Germanicus. Bir çocukken askeri botlar giydiği için "Küçük Bot" anlamında Caligula adıyla anıldı. Atını konsül ve rahipler konseyine üye seçtirmesiyle ünlüdür. Sonunda, Muhafiz Alayı'ndan bir asker tarafından öldürülmüştür.

7) Ortaçağlarda yaygın olarak Arap ya da Müslüman anlamında kullanılmıştır.

yenilmiş süvarisi bir Metzengerstein hançeriyle can verirken, ön planda atın kendisi bir heykel gibi kıpırtısız dikeliyordu.

Bakışlarının bilinci dışında nereye yöneldiğini fark eden Frederick'in dudaklarında şeytani bir ifade belirdi. Ama bakışlarını başka yöne çevirmedi. Hislerini bir kefen gibi kaplayarak kendisini bunaltan huzursuzluğa bir anlam veremiyordu. Tutarsız bir düşü andıran bu duyguları uyanık birinin duygularıyla bağdaştırmakta zorlanıyordu. Baktıkça büyüleniyordu – bakışlarını halının büyüleyiciliğinden uzaklaştırmak her geçen an sanki daha da olanaksızlaşıyordu. Ama dışarıdaki gürültü patırtının ansızın artması üzerine, bakışlarını alev alev yanan alırların odanın camlarında parıldayan kızıl ışıltısına çevirdi zorla.

Ancak bu hareket kısa bir an sürmüştü; bakışları elinde olmadan yeniden duvara döndü. Dev atın başının konumunun değişmiş olduğunu büyük bir dehşet ve şaşkınlıkla fark etti. Daha önce, hayvanın başı yere serilmiş efendisinin üzerine sanki acıyormuş gibi eğilmişken, şimdi barona doğru dimdik uzanıyordu. Hayvanın daha önce görülmeyen gözü şimdi enerjik ve insani bir ifadeye bürünmüş, hummalı ve alışılmadık bir kızıllıkla parlıyordu; gerilmiş dudaklarının arasından öfkeye kapıldığı belli olan hayvanın ölülerinkileri andıran iğrenç dişleri görünüyordu.

Duyduğu dehşetten serseme dönen genç soylu sendeleyerek kapıya doğru yürüdü. Kapıyı açtığında içeri dolan kızıl ışık seli dış hatları net olarak seçilen gölgesini titreyen halının üzerine düşürdü ve bir süre eşikte kararsızlık içerisinde dikelirken, gölgesinin Sarazen Berlifitzing'in amansız ve muzaffer katilinin şeklini aldığını, resmin hatlarını tam olarak doldurduğunu görerek dehşetle titredi.

Baron, ruhundaki kasveti dağıtmak için alelacele açık havaya koştu. Sarayın ana kapısında üç seyisle karşılaştı. Seyisler kasılmalarla ileri atılmaya çalışan alev rengi çok iri bir atı canları pahasına zapt etmeye uğraşıyorlardı.

Halılarlakaplı odadaki atın gözünün önündeki atın bir kopyası olduğunu anında tanıyan genç adam, hırçın ve kavgacı bir sesle, "Kimin bu at? Nereden buldunuz onu?" diye sordu.

"Sizin, efendim," diye yanıt verdi seyislerden biri, "en azından sahibi olduğunu iddia eden kimse çıkmadı. Berlifitzing Şatosu'nun yanan ahırlarından öfkeden deliye dönmüş bir vaziyette ağzı köpüklenerek kaçarken yakaladık. Onun ihtiyar kontun yabancı atlar tavlasından bir aygır olduğunu düşünerek başıboş kalmış hayvanı geri götürdük. Ama oradaki uşaklar atın kendilerine ait olduğunu kabule yanaşmadılar, bu

çok tuhaf, çünkü at alevlerden kıl payı kurtulduğunu gösteren emareler taşıyor."

"Alnındaki W. V. B. damgası da açıkça görülüyor," diye araya girdi ikinci seyis, "doğal olarak bunların William von Berlifitzing'in baş harfleri olduğunu varsaydım, ama şatodaki herkes atı tanımadığını çok kesin bir dille ifade ediyor."

Sözlerinin ne anlama geldiğini belli ki bilmeden, "Son derece garip!" dedi genç baron, düşünceli bir tavırla, "Çok yerinde olarak işaret ettiğiniz gibi, nereden geldiği belirsiz ve dizginlenemez de olsa, harikulade bir at bu, muhteşem bir at! Benim olsun bakalım." Kısa bir süre duraksadıktan sonra, "Frederick Metzengerstein gibi bir binici belki de Berlifitzinglerin ahırından çıkma bir şeytanı bile ehlileştirebilir," diye sözlerine devam etti.

"Yanılıyorsunuz Lordum; at, söylediğimizi sanıyorum, kontun ahırından *değil*. Öyle olsaydı, onu ailenizden bir soylunun huzuruna getirmektense görevimizin gereğini yerine getirirdik."

"Doğru!" dedi baron kupkuru bir sesle ve tam o sırada bir oda uşağı saraydan alı al moru mor seğirterek geldi. Efendisinin kulağına fısıldayarak, kendisi tarafından döşenen bir odadaki bir halının bir kısmının ansızın yok olduğunu anlattı, sonra olayın ayrıntılarına girdi; ancak son derece alçak bir ses tonuyla konuştuğundan seyisler meraklarını giderecek bir şey duyamadılar.

Bu konuşma sırasında genç Frederick'in fena halde heyecanlandığı gözden kaçmadı. Ama kısa sürede kendini topladı, yüzüne kararlı ve kötücül bir ifade yerleşti. Söz konusu dairenin derhal kilitlenerek anahtarının kendisine verilmesi hususunda kesin emir verdi.

Soylunun sahiplendiği iri at oda uşağının gitmesinden sonra saraydan Metzengerstein ahırlarına kadar uzanan uzun yolda iki misli öfkeyle ileri atılıp şaha kalkarken vasallarından birisi barona, "İhtiyar avcı Berlifitzing'in talihsiz ölümünü duydunuz mu?" diye sordu.

"Hayır!" dedi baron, konuşan kişiye ansızın dönerek, "Öldü mü dedin?"

"Hakikatin ta kendisi bu, Lordum! Ve sanırım, sizin adınızı taşıyan bir beyzade bu habere üzülmeyecektir."

Baron'un yüzünden çabucak bir gülümseme gelip geçti. "Nasıl ölmüş?"

"Av tavlasının en fazla değer verdiği kısmını kurtarmaya çabalarken alevler arasında feci şekilde can vermiş."

"S-a-h-i-d-e-n!" diye haykırdı baron, sanki birden aklına düşen bir hakikati yavaş yavaş kavrıyormuş gibi.

"Sahiden," diye yanıtladı beriki.

"Çok kötü!" dedi genç adam soğukkanlılıkla ve sakin sakin saraya döndü.

Bu tarihten başlayarak sefih genç Baron Frederick von Metzengerstein'ın dışarıya yansıyan davranışlarında çok köklü değişiklikler meydana geldi. Aslında, bu davranışlar her türlü beklentiyi boşa çıkarıyor, dolap çevirmeye meraklı birçok kız anasının görüşleriyle hiç mi hiç uyuşmuyor, hal ve gidişi civar aristokratlara eskisinden de sevimsiz geliyordu. Baronun kendi arazilerinin sınırları dışına çıktığı hiç görülmedi; engin toplumsal âlemde arkadaşsızdı – sahiplendiğinden beri üzerinden inmediği garip, süratli, alev renkli o at, gizemli bir şekilde dost olarak nitelenmeyi hak etmiyorsa elbette.

Bununla birlikte, uzun bir zaman diliminde, civar aristokratlardan zaman zaman davetler de almadı değil. "Baron, şenliğimizi şereflendirirler miydi?" "Baron, bizimle yaban domuzu avına katılırlar mıydı?" "Metzengerstein avlanmaz," "Metzengerstein davete gelmeyecek," şeklindeydi gururlu kısa yanıtları.

Sürekli yinelenen bu hakaretlere buyurgan soylular daha fazla katlanamazlardı. Bu tür davetler daha resmileşti –seyrekleşti– ve zamanla arkası kesildi. Bahtsız Kont Berlifitzing'in dul eşinin "Baron, eşitleriyle bir arada olmaktan hoşlanmadığına, ata binmeyi istemediği zamanlarda ata bindiğine ve bir atın arkadaşlığını yeğlediğine göre, umarım evde olmak istemediği zamanlar da evde olur," dediği işitildi. Bu, elbette, kalıtsal bir dargınlığın son derece ahmakça dışavurumundan başka bir şey değildi ve sözlerimize olağanüstü bir kuvvet vermek istediğimizde onların nasıl da anlamsızlaştığını kanıtlıyordu sadece.

Yufka yürekli insanlar, genç soyludaki bu davranış değişikliğini anne babasını zamansız yitiren bir evladın doğal acısına verdiler – bu kayıpları izleyen dönemdeki gaddar ve pervasız davranışlarını unutuyorlardı oysa. Onun kendisini ve asaletini fazla önemsediğini ileri sürenler de vardı elbette. Kimileri de (bunların arasında aile hekimi de vardı) marazi bir melankoliden ve kalıtsal bir sağlıksızlıktan söz etmekte durmaksamıyorlardı; öte yandan, anlamı belirsiz, kuşkulu imalar halk arasında çok yaygındı.

Gerçekte, baronun yeni edindiği savaş atına karşı gösterdiği sapkınca düşkünlük –hayvanın sergilediği her yeni kudurgan ve şeytani eğilimle sanki daha da kuvvetlenen bağlılık– sonunda aklı başında kişilerce iğrenç ve olağandışı bir tutku olarak görülmeye başlandı. Öğle güneşi altında, gecenin kör karanlığında, hastalıkta ve sağlıkta, sakin ve fırtınalı

havalarda genç Metzengerstein, ıslah olmaz haşinliği kendi karakterine çok iyi uyan bu dev hayvanın eğerine çivilenmiş gibi görülüyordu hep.

Bundan başka, son olaylarla birleşince binicinin ata gösterdiği düşkünlüğe ve hayvanın yeteneklerine doğaüstü ve uğursuz bir nitelik kazandıran birtakım ayrıntılar da vardı. Atın bir sıçrayışta aştığı mesafe dikkatle ölçülmüş ve bunun hayal gücü en kuvvetli kişilerin tahminlerini bile hatırı sayılır ölçüde aştığı görülmüştü. Ayrıca, baron, harasındaki bütün atlarına tipik adlar vermişken bu hayvana bir *ad vermemişti.* Bu atın ahırı da diğerlerinkilerden uzaktı ve atın tımarıyla diğer gerekli hizmetlerine gelince, sahibinden başka kimse ne bu görevlere bakabiliyor ne de atın alırına yaklaşabiliyordu. Şu da gözden uzak tutulmamalıdır ki, Berlifitzinglerin alırındaki yangından kaçarken hayvanı yakalamış olan üç ahır uşağından hiçbiri, her ne kadar onu bir zincir gem ve kementle durdurmayı başarmışlarsa da, o tehlikeli boğuşma sırasında ya da daha sonra elini atın gövdesine değdirmiş olduğunu kesin olarak söyleyemedi. Soylu ve azgın bir hayvanın hal ve tavrındaki bazı garip zekâ belirtilerinin olağanüstü dikkat çekmesi beklenemez, ama bazı durumlar vardır ki en kuşkucu ve soğukkanlı insanların bile ruhuna ürkü salar. Ve denilmekteydi ki, atın ayaklarını öfkeyle yere vuruşundaki derin ve korkunç anlam, bazen –genç Metzengerstein'ın benzinin sarardığı ve atın insan gibi bakan sorgulayıcı gözleri karşısında sığınacak bir yer aradığı zamanlarda– etraftaki ağzı hayretten bir karış açık insanların dehşet içerisinde geri çekilmesine sebep oluyordu.

Ama, baronun tüm uşakları arasında, atının ateşli niteliklerine genç soylunun beslediği olağanüstü sevgiden kuşku duyan kimse yoktu – çirkinliğiyle göze batan, fikirleri pek önemsenmeyen, biçimsiz, küçük bir oda uşağı dışında. Bu uşak (fikirlerinden söz etmeye değerse eğer) efendisinin açıklanamaz, belli belirsiz bir titreme geçirmeden atın sırtına binemediğini ve uzun süren gündelik gezilerinden kötücül bir zafer kazanmış gibi, ama allak bullak bir suratla geri döndüğünü ileri sürmek küstahlığını göstermişti.

Fırtınalı bir gece, Metzengerstein derin bir uykudan uyanarak deliler gibi odasından aşağı indi, aceleyle atının sırtına atladı ve ok gibi ormanın karanlığında gözden yitti. Bu kadar sıradan bir olay kimsenin dikkatini çekmedi, ancak saatler sonra Metzengerstein Sarayı'nın heybetli ve görkemli mazgallarının başa çıkılması olanaksız, yoğun ve şiddetli bir yangının etkisiyle çatırdayıp temellerinden sarsıldığı fark edildiğinde, baron hâlâ ortalıkta görünmeyince uşaklar büyük bir endişeyle yolunu gözlemeye başladılar.

İlk fark edildiği anda bile yangın öyle ilerlemişti ki binanın herhangi bir bölümünü kurtarmaya çalışmanın boşuna olacağı apaçık ortadaydı; şaşkın komşular hiçbir şey yapmaya kalkışmadan, duygusuzlukla değilse bile derin bir sessizlik içerisinde durup yangını seyrettiler. Ama çok geçmeden yeni ve korkunç bir şey kalabalığın bakışlarını kendi üzerinde topladı ve cansız maddelere ilişkin en korkunç görüntülerin yarattığı etkiye kıyasla, bir insanın can çekişmesini seyretmenin insanların duyguları üzerindeki etkisinin ne kadar yoğun olduğunu ortaya koydu.

Ormandan Metzengerstein Sarayı'nın ana kapısına kadar uzanan asırlık meşelerin çevrelediği uzun yolda, sırtında saçı başı darmadağınık bir binici olan bir atın Fırtına Şeytanı'na nal toplatacak bir hızla koşturduğu görüldü.[8]

Süvarisinin, gemi azıya almış hayvanı dizginleyemediğine kuşku yoktu. Yüzündeki ıstırap, bedenindeki kasılmalar insanüstü bir çaba harcadığını ortaya koyuyordu, ama duyduğu dehşetin şiddetiyle ha bire ısırdığı paramparça dudakları arasından tiz bir çığlık dışında herhangi bir ses çıkmadı. Keskin ve yırtıcı nal seslerinin bir an için alevlerin çatırtısını ve rüzgârın iniltisini bastırdığı işitildi ve bir an sonra kale hendeğini ve ana kapıyı bir sıçrayışta geçen at, sarayın çökmek üzere olan merdivenlerine atılıp binicisiyle birlikte bir alev kasırgasının arasında gözden kayboldu.

Fırtınanın öfkesi anında dindi ve ortalığa bir ölüm sessizliği çöktü. Binayı hâlâ bir kefen gibi sarmalayan beyaz alevler dingin atmosfere doğaüstü parıltılarla yükselirken, bir duman bulutu[9] kale burcundaki mazgallar üzerine belirgin bir şekil –devasa bir *at* şekli– oluşturarak çöküyordu.

8) Öykünün ilk baskısında, bu tümceyi "gören herkesin Azrail, Azrail diye bağırdığı" şeklinde bir tümce izliyordu. Bilinen diğer Fırtına Tanrıları Sümerler'in Enlil'i, Babil'in Adad'ı ve Tötonların Fylgjur'udur.

9) Göğe yükselen duman, geleneksel olarak, zaman ve mekândan ebediyete ve sınırların ötesine kaçışın sembolüdür. Burada atın doğaüstülüğünün yeniden altı çizilmektedir. Duman, alevin arındırdığı ruhun cennete yükselişini de simgeliyor olabilir.

ŞİŞEDE BULUNAN MEKTUP

Qui n'a plus qu'un moment à vivre
N'a plus rien à dissimuler.[1]
Quinolt, *Atys.*[2]

Ülkem ve ailem hakkında anlatacak fazla bir şeyim yok. Kötü davranışlar ve uzun yıllar beni birinden uzaklaştırdı, ötekine yabancılaştırdı. Ailemden kalan mal mülk sıradan sayılmayacak bir eğitim görmemi sağladı ve derin düşünmeye yatkın oluşum sayesinde önceki yıllarda büyük gayretlerle bir araya topladığım bilgilere bir düzen vermeyi başardım. Her şeyden çok Alman ahlakçılarının eserlerinden zevk alıyordum; bunun nedeni, onların çılgınca belagatlarına duyduğum ihtiyatsız hayranlık değil, inceden inceye çözümleyebilme alışkanlığım sayesinde yanlışlarını kolayca saptayabiliyor olmamdı. Sık sık, dehamın yavanlığından dolayı kınanmış, hayal gücümün kıtlığıyla suçlanmışımdır ve düşüncelerimdeki *Pyrrhonizm*[3] bana kötü bir ün kazandırmıştır. Gerçekten de, fizik felsefesine düşkünlüğüm, korkarım, düşünme biçimimi bu yüzyıla özgü çok yaygın bir yanılgıyla –yani, en ilgisiz olanları da dahil, olayları bu bilimin ilkelerine indirgemek alışkanlığıyla– sakatladı. Aslında, boş inançların *ignes fatui*'siyle[4] gerçekliğin sağlam zemini dışına çekilebilecek son kişiyimdir herhalde. Anlatacağım inanılmaz öykü, düş ve kuruntulara yatkın olmayan bir insanın gerçekten yaşanmış deneyimleri değil de, kaba bir hayal gücünün zırvalamaları sanılmasın diye bütün bunları önceden belirtmenin yerinde olacağını düşündüm.

1) (*Fr.*) Sadece bir anlık ömrü kalanın, artık gizleyeceği bir şey yoktur.

2) Philippe Quinolt (1635-1688): Fransız oyun yazarı. *Atys*, Quinolt'nun Jean-Baptiste Lully (1632-1687) için yazdığı bir opera metni.

3) Aşırı kuşkuculuk yerine. Elisli Pyrrhon'un (İÖ 365-275) adından. Büyük İskender'in yanında katıldığı Hindistan seferinden döndükten sonra "skeptikler-kuşkucular" adıyla anlan bir felsefe okulu kurmuştur. Pyrrhon'dan günümüze yazılı hiçbir şey kalmamıştır. Düşünceleri bize öğrencisi Phliuslu Timon tarafından aktarılmıştır. Pyrrhon, gerçeği anlamanın ve mutlak bilgiye ulaşmanın olanaksız olduğunu, insanın yapacağı en iyi şeyin etik problemleri çözmeye çalışmak yerine dünyayı olduğu gibi kabul etmek olduğunu ileri sürüyordu.

4) Ignis fatuus: Bazı geceler bataklıklarda görülen ve bozunmuş, organik maddelerden çıkan gazların yanması sonucu görülen ateşli buhar. Aldatıcı umut.

Yabancı diyarlarda yıllarca gezip tozduktan sonra, 18... yılında, Sunda Takımadaları'na gitmek üzere, zengin ve kalabalık Cava Adası'nın Batavia Limanı'ndan denize açıldım. Gemiye bir yolcu olarak binmiştim; bu yolculuğa çıkmak için, beni bir canavar gibi her yerde takip eden bir tür sinir rahatsızlığı dışında herhangi bir nedenim yoktu.

Gemimiz, Bombay'da Malabar tikağacından yapılmış ve bakır kaplanmış dört yüz tonluk güzel bir tekneydi. Lachadive Adaları'ndan ham pamuk ve yağ yüklenmişti. Gemide ayrıca hindistancevizi lifi, *jaggery, ghee*,[5] hindistancevizi ve birkaç kasa da afyon bulunuyordu. Beceriksizce yüklenmiş olması nedeniyle geminin dengesi iyi değildi.

Hafif bir rüzgârla yelken açtık ve gitmekte olduğumuz takımadalardan gelen iki ya da üç direkli bazı küçük kayıklarla karşılaşmak dışında yolculuğumuzun tekdüzeliğini bozan herhangi bir şeyle karşılaşmadan günlerce Cava'nın doğu kıyısı boyunca yol aldık.

Bir akşam kıç küpeştesine yaslanmış çevreyi seyrederken, kuzeybatı yönünde çok tuhaf bir bulut gördüm. Hem rengiyle hem de Batavia'dan ayrılışımızdan beri ilk gördüğümüz bulut olmasıyla dikkat çekiciydi. Bulutu günbatımına kadar dikkatle izledim; gün batarken bulut birdenbire doğuya ve batıya doğru yayıldı, düz bir kumsal görünümünde, dar bir buhar şeridi halinde bütün ufku kapladı. Bundan hemen sonra dikkatimi ayın koyu kırmızı rengiyle denizin alışılmadık görünümü çekti. Deniz hızla değişiyordu; su her zamankinden daha saydamdı. Dibi açıkça seçilse de, iskandil ettiğimde derinliğinin on beş kulaç olduğunu gördüm. Hava dayanılmayacak kadar ısınmıştı ve kızgın demirden yükseliyormuşçasına buram buram yükselen buharlarla doluydu. Gece çöktüğünde esinti tümden kesildi ve etrafı inanılmaz bir sükunet kapladı. Geminin kıç tarafında yanan mumun alevi hiç titremiyor, baş ve işaret parmakları arasında tutulan uzun bir kıl hiç salınmadan dimdik duruyordu. Kaptan, herhangi bir tehlike belirtisi görmediğini söylemesine karşın, kıyıya doğru yan yan sürükleniyor olmamız yüzünden yelkenlerin toplanmasını ve demir atılmasını emretti. Hiç gözcü bırakılmadı ve çoğunluğu Malayalı olan tayfa güverteye uzanıverdi. İçimde kötü bir önseziyle aşağı indim. Gerçekten de, her şey büyük bir fırtınanın yaklaşmakta olduğunu gösteriyordu. Kaptana korkularımdan söz ettim; lakin o söylediklerime aldırış etmek şöyle dursun, bir yanıt vermeye tenezzül etmeden yanımdan uzaklaştı. Ama duyduğum huzursuzluktan gözümü uyku tutmadı

5) Jaggery: Hurma ya da hindistancevizinden yapılmış, rafine edilmemiş şeker. Ghee: Hindistan'da manda sütünden yapılmış yarı akışkan tereyağı.

ve gece yarısına doğru güverteye çıktım. Ayağımı kamara merdiveninin son basamağına attığımda, hızla dönen değirmen taşlarından çıkan sese benzer bir uğultuyla irkildim; daha bunun ne anlama geldiğini anlamaya fırsat kalmadan, geminin her tarafının şiddetli bir titremeye tutulduğunu hissettim. Hemen ardından, köpüklü kocaman bir dalga üzerimize çullanarak gemiyi neredeyse alabora olacak kadar yan yatırdı ve üzerimizden aşarak pruvadan kıça kadar bütün güverteyi sildi süpürdü.

Gemiyi batmaktan büyük ölçüde rüzgârın bu aşırı şiddeti kurtardı. Tamamen suyla dolmuş olmasına rağmen, direklerini fırtına götürmüş olduğundan, bir dakika sonra gemi yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başladı; fırtınanın muazzam basıncı altında bir süre bocaladıktan sonra, nihayet doğruldu.

Nasıl bir mucizeyle ölümden kurtuldum, bilmiyorum. Suyun şiddetle çarpmasının neden olduğu sersemliğim geçince kendimi kıç bodoslamasıyla dümen yekesi arasında sıkışmış buldum. Güçbela ayağa kalktım ve başım dönerek etrafıma bakındığımda kayalara çarparak köpüren dalgalar arasında bulunduğumuz düşüncesiyle dehşete kapıldım; içinde kaybolduğumuz dağ gibi burgaçlar ve köpükler hayal gücü en geniş insanların bile düşleyemeyeceği kadar dehşet vericiydi. Kısa bir süre sonra limandan ayrılırken son anda gemiye binen yaşlı İsveçlinin sesini duydum. Var gücümle seslendim; az sonra sendeleyerek yanıma, kıç tarafına geldi. Kazadan yalnızca ikimizin kurtulduğunu anlamamız çok zaman almadı. Güvertede ikimiz dışında nevar ne yoksa her şeyi deniz silip süpürmüştü; kamaraları su bastığından kaptanla yardımcıları uykuda boğulmuş olmalıydılar. Yardım olmadan gemiyi emniyete almayı umamazdık; hem zaten her an batmayı beklediğimizden ilk başlarda donup kalmıştık. Demir zincirimiz kasırganın daha ilk darbesinde bir paket ipi gibi kopmuştu; kopmamış olsaydı anında denizin dibini boylamıştık. Rüzgârın önünde korkunç bir hızla sürükleniyorduk, dalgalar üstümüzden aşıyordu. Geminin arka tarafı tamamen parçalanmış ve her bakımdan büyük yaralar almıştık, ama pompaların bozulmamış, safranın da kaymamış olduğunu görerek çok sevindik. Fırtınanın şiddeti büyükölçüde geçmişti, artık rüzgârın şiddetinden yana bir endişemiz kalmamıştı; bununla birlikte bütünüyle dinmesinden de korkuyorduk, çünkü fırtınanın dinmesinden sonra ortaya çıkacak dev dalgaların bu parçalanmış halimizle bizi anında yutacağım çok iyi biliyorduk. Ama bu endişelerimiz öyle pek yakında gerçekleşeceğe benzemiyordu. Büyük güçlüklerle baş kasarasından elde ettiğimiz bir miktar *jaggery'nin* tek yiyeceğimiz olduğu tam beş gün beş gece boyunca, tekneniz, biri dinmeden bir yenisi çıkan (tayfunun ilk günkü şiddetinde

olmamakla birlikte o güne kadar karşılaştıklarımın en şiddetlilerinden olan) fırtınaların önünde akıl almaz bir hızla adeta uçtu. Sürüklenme yönümüz ilk dört gün boyunca çok hafif sapmalarla güney-güneydoğu yönündeydi; Yeni Hollanda[6] kıyıları boyunca gitmiş olmalıydık. Beşinci gün, rüzgâr oldukça kuzeye dönmekle birlikte, soğuk dayanılmaz bir hal aldı. Ufukta ancak birkaç derece yükselebilen güneşin cılız sarı ışıkları ortalığı pek aydınlatmıyordu. Görünürde hiç bulut yoktu, ama hızı artmakta olan rüzgâr, bütün gün kararsız bir şekilde, kesik kesik ve öfkeyle esti durdu. Tahmin edebildiğimiz kadarıyla öğleye doğru, güneş yeniden dikkatimizi çekti. Hiç mi hiç ışık vermiyordu, sanki bütün ışınları polarize edilmiş gibi donuk, kasvetli, yansımasız bir parıltıdan ibaretti. Dalgalarla kabarmış denizde batmadan hemen önce, anlaşılmaz bir kuvvet tarafından alelacele söndürülmüş gibi ışığı birdenbire yok oldu. Dipsiz okyanusa gömülen, gümüş renginde soluk bir tekerlekti yalnızca.

Altıncı günün gelmesini boş yere bekledik – o gün benim için henüz gelmedi, İsveçli içinse hiç gelmedi. O andan sonra öylesine zifiri bir karanlığa gömüldük ki yirmi adım ötesini göremez olduk. Tropiklerde alışkın olduğumuz denizin fosforlu ışıltısından yoksun, sonsuz bir gece bizi sarıp sarmaladı. Fırtına hiç azalmayan bir şiddetle esmeye devam ediyor olsa da, o zamana kadar çevremizi saran çatlayan dalgalardan ve köpüklerden artık eser kalmamıştı. Dört bir yanımız dehşetle, koyu bir kasvetle, boğucu, kapkara abanoz bir çölle çevriliydi. Yaşlı İsveçlinin ruhunu yavaş yavaş boş inançların dehşeti doldurmaya başladı; benim ruhumu ise dilsiz bir şaşkınlık bürüdü. Yararsız olduğunu görerek gemiyle uğraşmaya boş verdik, kendimizi kırık mizana direğine elimizden geldiğince sıkı sıkıya bağlayarak, içimizde acı duygularla engin okyanusu seyretmeye koyulduk. Ne zamanı ölçebilecek bir aletimiz vardı ne de nerede bulunduğumuzu kestirebiliyorduk. Bununla birlikte, şimdiye kadar hiçbir denizcinin imnediği kadar güneye inmiş olduğumuzun farkındaydık ve yolumuzun buz kütlelerince hâlâ kesilmemiş olmasından büyük şaşkınlık duyuyorduk. Bu arada, her an için sonumuzun gelmesini bekliyorduk – dağ gibi her dalga bizi boğmak için üzerimize saldırıyordu. Dalgaların büyüklüğü düş gücümün üzerindeydi ve denizin dibini boylamamış olmamız tam bir mucizeydi. Arkadaşım yükümüzün hafifliğinden söz ederek gemimizin üstün niteliklerini sayıp döktüyse de, umudun kendisinin son derece umutsuz olduğunu hissetmekten kendimi alamıyor ve geminin aldığı her mille birlikte dalgaların daha da ürkütücü

6) Avustralya'nın eski adı.

bir hal alması nedeniyle bir saatten daha fazla gecikmeyeceğini düşündüğüni ölümü büyük bir hüzünle bekliyordum. Bazen, albatrosların bile çıkamayacağı bir yükseklikte soluk almada zorlanıyorduk, bazen de havanın durgunlaştığı ve krakenin[7] uykusunu hiçbir sesin bölmediği bir su cehennemine korkunç bir hızla düşmekten başımız dönüyordu.

Bu uçurumların birinin dibindeyken, arkadaşımın dehşet dolu tiz haykırışı geceyi yırttı. "Bak, bak!" diye çığlık çığlığa bağırıyordu kulaklarıma, "Aman Tanrım! Bak, bak!" O böyle haykırırken, dibine gömüldüğümüz uçurumun yan duvarlarından aşağı akan ve güvertemizi titrek bir parıltıyla aydınlatan iç karartıcı kırmızı ışığın farkına vardım. Bakışlarımı yukarı çevirince kanımı donduran bir görüntüyle karşılaştım. Müthiş bir yükseklikte, tam üstümüzde, uçurumun kıyıcığında, belki dört bin tonluk dev bir gemi duruyordu. Kendi boyunun yüz katı yükseklikte bir dalganın tepesinde bulunmasına karşın, mevcut bütün savaş gemilerinden ya da Doğu Hindistan ticaretinde kullanılan yük gemilerinden[8] daha büyük görünüyordu. Kapkara gövdesinde, bir gemide bulunması âdet olan oymalar yoktu. İplerine asılı, ileri geri sallanan sayısız borda fenerinin ışığının parlak yüzeylerinde yansıdığı bir sıra bronz top görülüyordu açık lombarlarından. Ama bizi en çok dehşete düşüren ve şaşırtan şey, geminin böyle müthiş bir kasırgada, böylesine doğaüstü bir denizde bütün yelkenleri açık yol alıyor olmasıydı. Ardındaki belirsiz, korkunç uçurumdan yavaş yavaş yükselirken onu ilk fark ettiğimizde sadece pruvasıydı görünen. Kendi yüceliğini düşünür gibi, bu baş döndürücü dorukta dehşet dolu bir an durdu, sonra sarsıldı, sendeledi ve düştü.

Bu anda nasıl oldu da birden soğukkanlılığımı kazandım, bilmiyorum. Sendeleye sendeleye olabildiğince geriye gittim ve ölüm anını korkusuzca bekledim. Teknemiz sonunda mücadeleyi bırakmış, baş aşağı batıyordu. Düşmekte olan gemi, bizim teknemizin neredeyse su altında kalan kısmına çarptı ve bunun doğal sonucu olarak da beni büyük bir hızla yabancı geminin arması üzerine fırlattı.

Ben üzerine düşerken gemi orsa ederek ileri atıldı; tayfanın beni fark etmemesini çıkan karışıklığa verdim. Kimseye görünmeden yarı açık ambar kapağından içeri süzülmem zor olmadı ve çok geçmeden de ambarda saklanma fırsatı buldum. Neden böyle davrandım, bilmiyorum.

7) Kraken: Mitolojik bir kuzey denizi canavarı. Norveç kıyılarında gemileri tahrip ettiği ve gemicileri yediği anlatılır.

8) Hint Okyanusu'nda ticaret yapmak üzere 1602'de kurulan Dutch East India Company'nin gemileri. Şirketin 1832'de hükümetin özel bir kararnamesiyle denize indirilen gemisi o güne kadar yapılmış en büyük gemiydi.

Belki de, gizlenmemin başlıca nedeni, gemicilerin görünüşünün zihnimde yarattığı belirsiz korkuydu. Şöyle çabucak bir göz atmakla edindiğim izlenim sonucu böylesine tuhaf ve birçok bakımdan kuşku ve kaygı uyandıran bu insanlara güvenmek gelmemişti içimden. Bu yüzden, ambarda kendime saklanacak bir yer hazırlamanın uygun olacağına hükmettim. Yükleri istiflemede kullanılan tahta bölmelerden birkaç tahta sökerek geminin ıskarmozları arasında kendime rahat bir sığınak hazırladım.

İşimi daha yeni bitirmiştim ki, yaklaşan ayak sesleri üzerine sığınağı kullanmak zorunda kaldım. Zayıf, kararsız adımlarla biri sığınağının önünden geçti. Yüzünü göremedim ama genel görünümüne dikkat edecek zamanı bulabildim. Çok yaşlı ve bitkin bir havası vardı. Dizleri uzun yılların yüküyle bükülüyor, gövdesi kendi ağırlığı altında titriyordu. Anlamadığım bir dilde alçak sesle kırık dökük bir şeyler mırıldandı ve bir köşede tuhaf görünüşlü bazı aletler ve çürümüş denizcilik haritaları arasında el yordamıyla bir şeyler aradı. Tavırları, ikinci çocukluğun hırçınlığıyla bir tanrının ağırbaşlılığının çılgınca karışımıydı.[9] Sonunda güverteye çıktı ve onu bir daha görmedim.

* * *

Adlandıramadığım bir duygu –geçmişten çıkarılan derslerin yeterli olmadığı ve, korkarım ki, geleceğin de anahtarını sunmayacağı çözümlenemez bir duygu– ruhuma egemen oldu. Benimki gibi bir kafa yapısı için bu son düşünce gerçek bir azap. Algılarımın niteliği konusunda asla –biliyorum ki asla– tatmin olmayacağım. Yepyeni bir kaynaktan beslendiklerine göre, bu düşüncelerin belirsizliği şaşırtıcı değil. Yeni bir anlam –yeni bir varlık– kazandı ruhum.

* * *

Bu korkunç geminin güvertesine ayak basmamın üzerinden oldukça uzun bir zaman geçti ve sanırım alınyazımın ışıkları bir noktaya odaklanıyor. Anlaşılmaz insanlar! Anlayamadığım birtakım derin düşüncelere dalmış, beni fark etmeden yanımdan geçiyorlar. Beni *görmeyeceklerine* göre, saklanmak çok budalaca. Daha biraz önce ikinci kaptanın gözlerinin

9) Geminin, ölü tayfalarıyla hayalet bir gemi olduğu, çocuk ile Tanrı karışımı denizci tammlanmasıyla sezdirilmektedir. Hayalet gemiler deniz folklorunun bir parçasıdır. Bunlar arasında, *Uçan Hollandalı* söylencesiyle, Kaptan Frederick Marryat'ın (1792-1848) "The Phantom Ship"ini (Hayalet Gemi) sayabiliriz.

önünden geçtim; kaptanın özel kamarasına girerek şu andaki ve daha önceki notlarımı yazmada kullandığım malzemeleri alalı çok olmadı. Zaman zaman bu günlüğü yazmayı sürdüreceğim. Bunları dünyaya gönderme fırsatı bulamayacağım doğru olabilir, ama bunu denemekten geri durmayacağım. Yazdıklarımı son anda bir şişeye koyup denize atacağım.

* * *

Yeniden derin düşüncelere dalmama neden olan bir olay meydana geldi. Bütün bunlar salt körtalihin işi mi? Güverteye çıkmış, kimsenin dikkatini çekmeden küçük bir sandalın dibindeki halat ve eski yelken yığını üzerine uzanmıştım. Alınyazımın tuhaflığı üzerine derin düşüncelere dalmışken, elime geçirdiğim bir zift fırçasını, katlanarak düzgünce yanımdaki varilin üstüne konulmuş cunda yelkeninin kenarlarına farkında olmadan sürüp durmuştum. Cunda yelkeni şu anda direkte açılmış durumda; düşünmeden vurulan fırça darbeleri KEŞİF sözcüğünü oluşturmuş.

Son zamanlarda teknenin yapısı üzerine epeyce gözlemde bulundum. Ağır silahlarla donatılmış olmasına karşın, sanırım bir savaş gemisi değil. Donanımı, yapısı, genel gereç ve malzemeleri bu türden bir varsayımı doğrulamıyor. Ne *olmadığını* kolayca anlıyorum ama ne *olduğunu* söylememkorkarım ki olanaksız. Nasıl olduğunu bilmiyorum, ama yabancı modelini, seren ve direklerinin benzersizliğini, dev cüssesini, koca koca yelkenlerini, çok sade pruvasını ve eski tarz kıçını inceden inceye incelediğimde, zaman zaman bunların hep bildik şeyler olduğu düşüncesi aklımdan şimşek gibi geçiyor ve bu düşünceler hep belli belirsiz anılarla, yabancı söylencelerin ve yüzyıllar öncesinin açıklanamaz anılarıyla karışıyor.

* * *

Geminin iskeletine bakıyorum. Yabancısı olduğum bir ağaçtan yapılmış. Ağacın, kullanım amacına uygun olmayan tuhaf bir özelliği dikkatimi çekiyor. Bu denizlerde kullanılması sonucu oluşan kurt yeniğinin ve yaşlılık sonucu çürümenin ötesinde, aşırı *gözenekli* oluşunu kastediyorum. Belki fazlasıyla ince bir gözlem olarak gözükecek ama bodur meşe doğal olmayan yollarla şişirilebilseydi tam olarak bu ağacın görüntüsünü alırdı.

Yukarıdaki cümleyi okuyunca Hollandalı yaşlı bir deniz kurdunun bir sözü geldi aklıma. Her ne zaman sözleri kuşkuyla karşılanacak olsa, şöyle demeyi alışkanlık edinmişti: "Gemicilerin gövdesi gibi gemilerin de kütlece büyüdüğü denizlerin varlığı ne kadar gerçekse, bu da o kadar gerçektir."

★ ★ ★

Bir saat kadar önce, bir grup tayfanın arasına girme cesaretini gösterdim. Benimle hiç ilgilenmediler; tam ortalarında durduğum halde beni görmüyor gibiydiler. Ambarda ilk gördüğüm gemici gibi, hepsi de çok ileri yaşların izlerini taşıyorlardı. Dermansızlıktan dizleri titriyor, yaşlılıktan belleri bükülüyordu; buruşup sarkınış derileri rüzgârda şak şak ses çıkarıyordu; sesleri zayıf, titrek ve kısıktı; gözleri yılların romatizmasıyla parlıyordu ve ağarmış saçları fırtınada şiddetle uçuşuyordu. En antika, en modası geçmiş türden matematik aletleri, güvertenin orasında burasında serpili duruyordu.

Biraz yukarıda cunda yelkeninin açılmasından söz etmiştim. O andan başlayarak, gemi, direk tepeliklerinden alt cunda bastonuna bağlı yelkenlere kadar kullanabildiği bütün yelkenleri açarak ve grandi ve pruva direklerinin babafingo seren uçları zaman zaman insanoğlunun tasavvur edebileceği en korkunç su cehennemine dalacak şekilde yalpa vurarak rüzgârın önü sıra güneye doğru korkunç bir hızla yol almayı sürdürdü. Mürettebat bundan pek fazla rahatsızlık duyınuyor gibiydi, ama ben ayakta durmakta zorlandığımdan aşağı indim. Teknenin denizin dibini boylamaması bana gerçekten de mucizeler mucizesi gibi görünüyor. Uçuruma son dalışı yapmadan, sürekli olaraksonsuzluğun kıyısında asılı durmaya mahkûm edilmiş olmalıydık kesinlikle. O güne kadar gördüğüm dalgalardan bin defa büyük dalgaların tepesinden, hızla dalan bir martının rahatlığıyla kayarak iniyoruz; dev dalgalar yok etmeleri yasaklanmış, sadece tehdit edebilen zebaniler gibi ardımız sıra şaha kalkıyor. Sürekli şanslı olmayı, böyle bir sonucu doğurabilecek tek doğal nedene bağlamak eğilimindeyim. Sanırım gemi güçlü bir akıntının ya da yüzeydeki akıntıya ters giden bir dip akıntısının etkisinde olmalı.[10]

★ ★ ★

Kendi kamarasında kaptanla yüz yüze geldik, ama beklediğim gibi beni görmedi. Dikkatsiz bir gözlemci için genel görünümünde diğer insanlara göre ne bir eksiği ne bir fazlası vardı; yine de, hayranlık duygusuyla karışık bastıramadığım bir korku ve saygıyla bakıyordum ona. Boyu

10) Gemi kutuptaki büyük deliğe doğru akan bir akıntıya yakalanmıştır. Poe, dünyanın içine girmenin eşiğinde durursa da, Jules Verne "Arzın Merkezine Seyahat"inde (1864) engin bir yeraltı okyanusu betimler. Edgar Rice Burroughs'un "The Inner World"ü (İç Dünya) içi boş dünyadaki yaşamla ilgili bir dizi öyküyle başlar.

yaklaşık benim boyum kadar, yani bir yetmiş küsur.[11] Çok dikkat çekici özellikler taşımasa ve güçlü kuvvetli gözükmese de iyi yapılı bir vücudu var. Ruhumda tarifsiz duygular uyandıran ise, son derece ileri bir yaşın yoğun, hayranlık uyandıran, heyecan verici işaretlerini taşıyan benzersiz yüz ifadesi. Çok az buruşmuş da olsa, alnı binlerce yılın damgasını taşıyor gibi. Kırlaşmış saçları geçmişin kayıtları, kurşuni gözleri ise geleceğin kâhinleri. Kamaranın döşemesi demir klapeli, büyük boy, ikişer yapraklı tuhaf kitaplarla, çürümüş bilimsel aletlerle, artık kullanılmayan, çoktan unutulmuş haritalarla doluydu. Başını elleri arasına almış, ateş gibi yanan huzursuz gözlerle, bir hükümdarın imzasını taşıması gereken bir emirname olduğunu sandığım bir kâğıdı dikkatle okuyordu. Ambarda gördüğüm ilk denizci gibi, alçak sesle, yabancı bir dilde karık dökük bir şeyler mırıldandı kendi kendine; hemen yanı başımda olmasına karşın sesi bir mil öteden geliyor gibiydi.

* * *

Gemi ve içinde bulunan her şey geçmiş çağların ruhuyla dolu. Müret-tebat unutulmuş yüzyılların hayaletleri gibi kayarak dolaşıyor ortalıkta, gözlerinde arzulu ve huzursuz bir anlam okunuyor; ve ne zaman borda fenerlerinin çılgın ışığında ellerinin gölgeleri yolumun üzerine düşse, geçmiş çağlara bu kadar düşkün olmama, Baalbeck'in, Tadmor'un ve Persepolis'in yıkılmış sütunlarının gölgelerinde ruhum bir harabeye dönünceye kadar yıkanmış olmama rağmen, yüreğimi o güne kadar hiç hissetmediğim türden duygular dolduruyor.

* * *

Çevreme bakınınca ilk başlardaki korkumdan utandım. Şu ana kadar bize eşlik etmiş olan fırtınadan tir tir titrediysem, şimdi karşılaştığımız, tayfun ve hortum sözcüklerinin anlamsız ve yanında yetersiz kalacağı rüzgârla okyanusun bu savaşı karşısında kanım donmayacak mıydı? Gemi, kelimenin tam anlamıyla, sonsuz bir gecenin koyu karanlığı ve köpüksüz suların keşmekeşiyle çevrili, ama her iki tarafımızda da, birer fersah ötede, bomboş gökyüzüne evrenin duvarları gibi yükselen heybetli buz duvarlar belli belirsiz bir görünüyor bir kayboluyor.

11) Kaptan, *Uçan Hollandalı*'nın kaptanına benzemektedir. Yine, bazı bakımlardan da, Melville'in *Moby-Dick*'indeki (1851) Kaptan Ahab'ı andırmaktadır. Hem bu iki kaptan, hem de Kaptan Ahab saçları ağarmış ve daha yüce bir otoritenin temsilcisi gibi görülen insanlardır. Ishmael de Kaptan Ahab'ı vücut yapısı bakımından benzer şekilde tanımlar.

* * *

Daha önce düşündüğüm gibi, belli ki gemi bir akıntıya kapılmış – eğer dalgaların beyaz buz kütleleri arasında uluyarak, çığlık çığlığa, bir çavlandan dökülen suların hızıyla güneye doğru gürül gürül akışına verilecek uygun bir adsa bu.

Duygularıma egemen olan dehşet, sanırım, anlaşılabilecek gibi değil, ama yine de bu korkunç bölgelerin esrarını anlama meraka umutsuzluğuma baskın çıkıyor ve beni ölümlerin en korkuncuna razı ediyor. Çok heyecan verici bir bilgiye –hiçbir zaman başkalarıyla paylaşılamayacak olan, öğrenilmesi ölüm anlamına gelen bir sırra– doğru koşturmakta olduğumuz açık. Bu akıntı belki de bizi Güney Kutbu'na götürüyordur. İtiraf etmeli ki, bu kadar çılgınca bir varsayım hiç de ihtimal dışı değil.

* * *

Tayfalar huzursuz ve ürkek adımlarla güvertede dolaşıyorlar; ama yüzlerinde umutsuzluğun verdiği kayıtsızlıktan çok, umudun verdiği coşku ifadesi var.

Bu arada, birçok yelkenimiz açık olarak pupa yelken gitmekte olduğumuzdan gemi zaman zaman denizden dışarı fırlıyor! Ah! Dehşet dehşet üstüne! Buzlar ansızın iki yana açılıyor ve duvarlarının tepe noktası karanlıkta, uzakta gözden yiten bir amfiteatrın aynı merkezli çemberleri boyunca baş döndürücü bir hızla dönmeye başlıyoruz. Ancak, alınyazımı düşünecek pek zamanım kalmadı! Çemberler hızla küçülüyor, çılgınca bir hızla anafora kapılıyoruz – gemi, okyanusun ve fırtınanın gürleme, böğürme ve kükreme sesleri arasında titriyor. Aman Tanrım! Batıyoruz![12]

12) "Şişede Bulunan Mektup" ilk olarak 1831'de yayımlandı. Okyanusun dört ayrı koldan (kuzey) kutbundaki bir çukura akarak dünyanın içine girdiğini gösteren Mercator haritalarından uzun yıllar haberim olmadı. Kutbun kendisi bu haritalarda muazzam yükseklikte siyah bir kaya olarak gösterilmektedir. (Poe'nun Notu.)

[Gerardus Mercator (Gerhard Kremer, 1512-1594) zamanının en büyük kartografiydı (haritacısı). Küre dünyanın iki boyutlu haritasının çıkarılmasına (kutuplara doğru hassasiyetin azalmasına rağmen) olanak sağlayan Mercator Projeksiyonu'yla ünlüdür. Mercator kutbu kule gibi yüksek kara bir kaya gibi göstermiştir. Poe, haritanın yayım tarihini yanlış vermektedir. Gerçek yayım tarihi 1833'tür. Dünyanın içinin boş olduğu (hollowearth) birzamanlar oldukça yaygın bir kanıydı. Okyanuslarda bulunan bazı deliklerden suların akarak dünyanın içine girdiğine ve çok uzak bir başka noktadaki bir başka delikten yeniden dünya yüzüne çıktığına yaygın olarak inanılıyordu. Poe'nun "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü"nde de, "Maelström'e Düşüş"ünde de aynı düşünceye rastlarız.]

RANDEVU

Bekle beni orada! O derin vadide
Seninle buluşmakta gecikmeyeceğim.

(Karısının cenaze merasiminde Chichester piskoposu Henry King'in yaktığı ağıt.)

Kendi hayal gücünün parlaklığında yitmiş ve kendi gençliğinin alevleriyle yanıp kül olmuş, bahtı kara ve esrarengiz insan! Hayalimde yine seni görüyorum! Bir kez daha görüntün gözlerimin önünde dikeliyor! Ama soğuk gölgeler vadisinde değil –olman *gerektiği* gibi– Palladio tarzı saraylarının kocaman pencereleri sessiz suların esrarına derin ve acı bir ifadeyle bakan, denizler cennetinin sevilen yıldızı senin kendi Venedik'inde – bu kasvetli hayaller kentinde görkemli düşünceler içerisinde bir hayat sürerken. Evet! Tekrar ediyorum – olman *gerektiği* gibi. Bu dünyadan başka dünyaların, çoğunluğun düşüncelerinden başka düşüncelerin, safsatacının akıl yürütme tarzından başka akıl yürütme tarzlarının da bulunduğuna hiç kuşku yok. O zaman, kim senin davranış tarzını sorgulayabilir? Gönül gözüyle gizli şeyleri görmekle geçirdiğin saatler için kim seni suçlayabilir ya da bitip tükenmez enerjinin dışavurumundan başka bir şey olmayan uğraşılarını hayatın harcanması olarak ayıplayabilir?

Sözünü ettiğim kişiyle üçüncü ya da dördüncü buluşmam Venedik'te, *Ponte di Sospiri*[1] adı verilen üstü kapalı kemerin altında oldu. Bu buluşmanın ayrıntılarını hayal meyal anımsıyorum. Ama, yine de, zifiri karanlık geceyi, İç Çekişler Köprüsü'nü, kadın güzelliğini ve dar kanal boyunca yukarı aşağı azametle dolaşan Romantik Aşk Ruhunu çok iyi anımsıyorum – ah, nasıl unutabilirim ki?

Alışılmadık derecede kasvetli bir geceydi. Piazza'nın[2] büyükçanı İtalyan akşamının beşini[3] vurdu. Çan Kulesi'nin meydanı sessiz ve ıssız

1) Ponte dei Sospiri (İç Çekişler Köprüsü): Dükün Sarayı ile eski hapishane arasında yer alan ve Lord Byron'ın dizeleriyle meşhur ettiği köprü.
2) San Marco Meydanı.
3) Sabahın beşi.

uzanıyor, eski Dük Sarayı'nın ışıkları birbiri ardı sıra hızla sönüyordu. Büyük kanal yoluyla Piazetta'dan evime dönüyordum. Ama gondolum San Marco Kanalı'nın ağzına yaklaşırken, iç taraflardan gelen yabanıl, isterik ve uzun bir kadın çığlığı ansızın gecenin sessizliğini bozdu. Ben bu sesle irkilerek sıçrayıp ayağa kalkarken, gondolcu küreğini elinden kaçırdı; zifiri karanlık sularda gözden yiten küreği yeniden bulmanın imkânı yoktu; böylece, bu noktada büyük kanaldan küçük kanala doğru yönelmiş olan akıntının insafına kalmış olduk. Pencerelerde ve Dük Sarayı'nın merdivenlerinde parıldayan binlerce meşale koyu karanlık geceyi ansızın soluk ve olağandışı bir gündüze çevirirken, biz kara tüylü kocaman bir akbaba gibi yavaşça İç Çekişler Köprüsü'ne doğru sürükleniyorduk.

Annesinin kolları arasından kayan bir çocuk yüksek bir binanın üst kat pencerelerinin birinden derin ve karanlık kanala düşmüştü. Durgun sular yavaşça kurbanının üstüne kapanmıştı; görünürdeki tek gondol benimkisi olsa da, çoktan suya atlamış güçlü kuvvetli bir yüzücü boş yere suyun yüzeyini araştırmaktaydı, ama bulunması gereken hazine ne yazık ki dibe batmıştı. Sarayın girişindeki siyah mermerden geniş kaldırım taşları üzerinde, sudan birkaç basamak ötede, görenlerin bir daha unutamayacağı biri duruyordu. Bu, bütün Venedik'in tapındığı, neşeliler neşelisi, güzeller güzeli Marchesa Aphrodite idi, ama ihtiyar entrikacı Mentoni'nin hâlâ genç olan eşi, şu anda karanlık suların dibinde yüreğine çöken acı duygularla anneciğinin tatlı okşamalarını düşünen ve anneciğinin adını haykırmaya çalışırken minik yaşamını tüketen o güzel çocuğun –ilk ve tek çocuğunun– annesi.

Marchesa tek başına duruyordu. Küçük, çıplak ve gümüş beyazlığındaki ayakları, üzerinde durduğu kara mermerin aynasında parıldıyordu. Balo için yaptırılmış ve yatmak için henüz tam olarak çözülmemiş saçları, mükemmel ölçülere sahip başını taze bir sümbülün bukleleri gibi çepeçevre ve defalarca saran bir elmas sağanağı arasında toplanmıştı. İnce bir tülü andıran kar beyazı bir örtü, anlaşıldığı kadarıyla zarif bedenini örten tek giysiydi; ama yaz ortasına rastlayan bu gece yarısının havası sıcak, kasvetli ve durgundu; bir heykeli andıran o bedenin hiçbir hareketi, Niobe'nin[4] üzerinden aşağı sarkan ağır mermeri andıran bu buğu benzeri giysinin bir tek kıvrımını bile oynatmıyordu. Bununla bir-

4) Floransa'da, aynı adı taşıyan, ancak Praksiteles veya Skopas'ın eserinin bir kopyası olan bir heykel bulunmaktadır. Niobe, Yunan mitolojisinde Thebai kraliçesidir. Doğurganlığıyla övündüğü için tanrıların bütün çocuklarını öldürmesi üzerine Sipilus Dağı'na (bugün Manisa'daki Spil Dağı) kaçar ve orada acılarını dindirmek isteyen Zeus onu bir taşa çevirir.

likte, söylemesi tuhaf ama, ışıltılı iri gözleri en parlak umut ışığının gömülü olduğu suların derinliklerindeki mezara değil, tamamen farklı bir yöne bakıyordu! Eski Cumhuriyet Hapishanesi, fikrimce, tüm Venedik'in en etkileyici yapısıdır; ama biricik çocuğu ayaklarının dibinde boğulurken bu kadın nasıl oluyor da gözlerini dikmiş oraya bakıyordu? O karanlık, kasvetli mevki Marchesa di Mentoni'nin pencerelerinin tam karşısında yer alıyordu; öyleyse, bu yapının gölgelerinde, mimarisinde, sarmaşık bürümüş heybetli pervazlarında, onunda daha önce binlerce defa bakıp da fark etmediği ne *olabilirdi*? Saçma! Böylesi anlarda, gözün, parçalanmış bir ayna gibi, hüznünün imgesini çoğalttığını, yanı başındaki acıyı sayısız uzak yerde gördüğünü kim anımsamaz ki?

Marchesa'nın beş on basamak yukarısında, nehir kapısının kemerleri altında, bir satiri andıran Mentoni resmi giysiler içerisinde dikeliyordu. Ara sıra bir gitarın tellerini tıngırdatıyor ve zaman zaman, fena halde *ennuyé*[5] bir tavırla, çocuğunun bulunması için talimatlar veriyordu. Aptallaşmış ve dehşetten donakalmıştım, çığlığı ilk duyduğum anda ayağa fırlayıp o vaziyette kalakaldım, şimdi de durumumu değiştirecek gücü kendimde bulamıyordum; bu hazin gondolun içinde ölü gibi sapsarı bir beniz ve kaskatı kesilmiş uzuvlarımla aralarından süzülüp geçerken, heyecan içerisindeki kalabalığın gözüne hayalet gibi ve uğursuz görünmüş olmalıydım.

Bütün çabalar boşa çıktı. Araştırmayı büyük bir enerjiyle sürdürenlerin çoğu çabalarını gevşetmeye ve kasvetli bir hüzne teslim olmaya başlamıştı. Çocuk için pek ümit görünmüyordu (anne içinse ümit daha da azdı!), ama tam o sırada, Eski Cumhuriyet Hapishanesi'nin bir bölümünü oluşturan ve Marchesa'nın penceresinin karşısına düştüğünü daha önce söylediğimiz karanlık yerden pelerine sarınmış birisi aydınlığa adım attı, baş döndürücü yüksekliğin kıyısında bir an duraksadıktan sonra baş aşağı suya daldı. Bir an sonraysa, hâlâ yaşayan ve soluk alıp veren çocuk kollarında, Marchesa'nın yanında, mermer döşeme taşları üzerinde duruyordu; su çekip ağırlaşmış pelerini çözülüp ayaklarının dibine yığıldığında, seyircilerin hayret dolu bakışları altında, adı Avrupa'nın büyük bir bölümünde yankılanan zarif ve çok genç bir adam ortaya çıktı.

Kurtarıcının ağzından tek kelime çıkmadı. Ya Marchesa! Şimdi çocuğunu kollarına alacak, onu bağrına basacak, küçük bedenine sıkı sıkıya sarılıp onu okşamalara boğacak. Heyhat! Bir *başkasının* kolları çocuğu yabancıdan aldı, bir başkasının kolları onu alıp fark edilmeden saraya

5) (*Fr.*) Canı sıkılmış, sıkıntılı.

götürdü! Peki ya Marchesa! Dudakları, o güzel dudakları titriyor, gözlerinde –Plinius'un akantosu gibi "yumuşak ve neredeyse sıvı" gözlerinde– yaşlar birikiyor. Evet! Bu gözlerde yaşlar birikiyor – ve bakın işte, kadın bütün ruhuyla tepeden tımağa titriyor ve heykel yaşamaya başlıyor! Mermer çelırenin solukluğuna, mermer göğsün kabarıklığına, mermer ayakların paklığına ansızın dizginlenemez bir kızartının yürüdüğünü ve narin bedeninin Napoli'nin hafif esintisinde titreşen çayırlardaki gümüş rengi zambaklar gibi titrediğini görüyoruz.

Bu kadın neden kızarmak zorundaydı! Bir annenin, yüreğinin acelesi ve telaşıyla, *boudoir*'ından[6] ayrılırken minik ayaklarına terliklerini geçirmeyi ve Venedikli omuzlarına hakkı olan o şalı örtmeyi tamamen unutmuş olması dışında, bu sorunun yanıtı yoktu. Böyle kızarmasının, yalvaran vahşi gözlerdeki bu bakışın, yüreğinin böyle alışılmadık ölçüde delice çarpmasının, tam kocası saraya dönerken, yabancının elinin üzerine kazara düşen bu titrek elin onu sıkıca tutmasının başka ne sebebi olabilirdi? Adama veda ederken kadının ağzından alelacele dökülen o anlamsız sözlerin bu denli alçak bir tonla –alışılmadık derecede alçak bir tonla– söylenmesinin nedeni neydi? "Sen kazandın," demişti kadın ya da suların mırıltısı beni yanıltmıştı, "Sen kazandın –şafaktan bir saat sonra buluşalım– öyle olsun!"

Karışıklık dinmiş, saraydaki ışıklar sönmüştü; şimdi tanımış olduğum yabancı, döşeme taşlarının üzerinde tek başına duruyordu. İnanılmaz bir heyecanla titriyordu ve gözleri bir gondol görebilmek umuduyla çevreyi tarıyordu. Ona kendi gondolumu teklif etmemek olmazdı, o da bu nazik teklifi geri çevirmedi. Kanal ağzından bir kürek temin ettikten sonra onun evine doğru yola koyulduk, bu arada hızla toparlanan yabancı daha önceki kısa görüşmemizden belirgin bir içtenlikle söz etti.

Kılı kırk yarmaktan keyif aldığım bazı durumlar vardır. Yabancı şahıs –izninizle onu böyle adlandırmaya devam edeyim, ne de olsa herkes için hâlâ bir yabancıydı– bu konulardan biriydi. Boyu ortalamanın altında olmalıydı, ama yoğun tutku anlarında, boyu bu ifadeyi yalanlayacak şekilde gerçekten *uzuyordu*. Çevik, narin endamı, tehlikeli ve acil durumlarda kendini hiç zorlamadan kullandığı Herkül kuvvetinden çok, İç Çekişler Köprüsü'nde sergilediği, ansızın harekete geçme yeteneğini düşündürüyordu. Bir ilahın ağız ve çenesiyle, gölgeleri kusursuz eladan kapkara kehribara kadar değişen benzersiz, iri, yusyuvarlak, berrak gözleriyle, altında zaman zaman fildişi parlaklığında, alışılmadık ölçüde geniş bir

6) (*Fr.*) Bir kadının süslenme odası, yatak veya özel oturma odası.

alnın parladığı gür, kıvır kıvır, siyah saçlarıyla, İmparator Commodus'un[7] mermer büstlerinden başka hiçbir yerde görmediğim kadar klasik ölçülere uygun yüz hatlarına sahipti. Bununla birlikte, çehresi, bütün insanların hayatlarının belli bir döneminde bir defa görüp sonra bir daha görmediği çehrelerdendi. Hiçbir özelliği –insanın hafızasına kazınacak belirgin ve kesin bir ifadesi– yoktu; görülüp –belli belirsiz ve sürekli bir anımsama arzusuyla– anında unutulan bir yüzdü. Herhangi bir anda ansızın ortaya çıkan tutkular bu yüzün aynasında yansımaktan geri kalmıyordu; ama tutku yok olur olmaz, bu aynada –bu ayna benzeri yüzde– o duygudan hiçbir iz kalmıyordu.

Bu serüveni yaşadığımız gece ondan ayrılırken, ısrarcı olduğunu düşündüğüm bir tavırla ertesi gün *çok erkenden* kendisine uğramamı istedi benden. Bu nedenle, gündoğumundan hemen sonra, kendimi onun Palazzo'sunda, Rialto[8] yakınlarında, Büyük Kanal'ın sularının yanı başında, kasvetli ama fantastik bir görkemle yükselen o yapılardan birinde buldum. Sarmal, geniş bir mozaik merdivenden çıktım, açık kapısından taşan lüksü gözlerimi kamaştırıp başımı döndüren benzersiz güzellikte bir odaya buyur edildim.

Arkadaşımın zengin olduğunu biliyordum. Zenginliği hakkındaki söylentilerin gülünç bir abartı olduğunu söylemeye cüret ettiğim bile olmuştu. Ama etrafa göz gezdirirken, Avrupa'daki hiçbir faninin zenginliğinin, çevreyi yakan, ışığa boğan böylesi hatırı sayılır bir görkemi sağlayabileceğine kendimi inandıramıyordum.

Dediğim gibi, güneş doğmuş olmasına karşın, oda parlak bir ışıkla aydınlatılmıştı. Bu durumdan ve arkadaşımın yüzündeki bitkin ifadeden bütün gece başını yastığa koyınamış olduğu sonucunu çıkardım. Odanın mimarisinden ve süslemelerinden, niyetin göz kamaştırmak ve şaşırtmak olduğu açıkça anlaşılıyordu. Teknik olarak uyum denilen *decora*ya ya da ulusal özelliklere pek önem verilmemişti. Göz nesneden nesneye gezinirken hiçbiri üzerinde durmuyordu – ne Yunanlı ressamların *grotesk* eserleri ne İtalya'nın en parlak döneminden heykeller ne de Mısır'ın eğitimden yoksun sanatçılarının devasa kabartmaları üzerinde duruyordu. Odanın her tarafında görülen bol dökünülü duvar

7) Lucius Aelius Aurelius Commodus (161-192): Marcus Aurelius'un oğlu ve halefi. Güzelliği ve çapkınlıklarıyla ünlüdür. Gücünü göstermek için gladyatörle birlikte arenaya çıkıp dövüşürdü; Hercules Romanus –Roma Herkülü– olarak kendisine tapılması için emir çıkarınıştır. Sonunda hasımlarınca bir güreşçiye boğdurulmuştur.

8) Rialto Köprüsü, Venedik kanalları üzerindeki köprülerin en uzunu olup 1590'da inşa edilmiştir ve on dokuzuncu yüzyıla kadar Büyük Kanal üzerindeki tek köprüdür.

örtüleri nereden geldiğini kestiremediğim hüzünlü bir müziğin düşük titreşimleriyle salınıyordu. Tuhaf, helezoni buhurdanlardan harlayarak çıkan ve titreşen zümrüt yeşili ve menekşe rengi alevlerle birlikte ortalığa yayılan karışık ve birbiriyle bağdaşmayan kokular duyuları dumura uğratıyordu. Yeni doğmuş güneşin ışınları her biri koyu kırmızı tek parça camdan oluşan pencerelerden içeri doluyordu. Kornişlerinden erimiş gümüş çağlayanları gibi dökülen perdelerde binlerce defa yansıyan doğal görkemin ışınları sonunda yapay ışıkla uyumlu bir şekilde iç içe geçiyor, kızıl sarı renkli parlak bir halının üzerinde karmaşık kütleler halinde uzanıyordu.

Odaya girdiğimde bana oturacağım bir yer gösterirken kendini bir divana sırt üstü atan ev sahibi "Ha, ha, ha! Ha, ha, ha!" diye güldü. "Görüyorum ki," dedi, böyle benzersiz bir karşılamayı *bienséance*'a[9] uygun bulmakta zorlandığımı fark ederek, "dairem, heykellerim, resimlerim, dekorasyon ve mimari anlayışımın orijinalliği karşısında şaşkınlığa düştünüz, görkemimden başınız döndü, değil mi? Ama, bağışlayın beni aziz bayım (sesinin tonu burada içten bir fısıltıya dönüştü), yakışık almaz gülüşüm için beni bağışlayın. *Öyle* şaşkın görünüyordunuz ki! Ayrıca, bazı şeyler öyle gülünçtür ki insan ya gülmelidir ya da ölmeli. Gülmekten ölmek, ölümlerin en harikası olsa gerek! Sir Thomas More –çok mükemmel bir insandı Sir Thomas More– Sir Thomas More, anımsayacağınız gibi gülmekten öldü. Bundan başka, Ravisius Textus'un *Absurdities*'inde de aynı görkemli sona ulaşan insanların uzun bir listesi vardır." "Sparta'da,"[10] (şimdiki adı Palaeochiori) diye devam etti düşünceli bir tarzda, "hisarın batısında neredeyse yerle bir olmuş karınakarışık kalıntıların arasında, üzerindeki ΔΑΣΜ harfleri hâlâ okunabilen bir *kaide* olduğunu biliyor muydunuz peki? Bunun ΓΕΔΑΣΜΑ[11] sözcüğünün bir kısmı olduğuna kuşku yok. Sparta'da binlerce ilah için binlerce tapınak ve türbe bulunmaktaydı. Bu binlerin arasından bir tek Kahkaha sunağının ayakta kalmış olması ne kadar tuhaf!" Ses tonunda ve tavrındaki belirgin bir değişiklikle, "Ama şu anda," diye sürdürdü konuşmasını, "sizin zararınıza eğlenmeye hakkım yok. Epey şaşırmış olmalısınız. Avrupa, benim kral-lara layık küçük odam kadar mükemmel herhangi bir şey yaratamaz. Diğer dairelerim hiçbir şekilde aynı düzeyde değildir, onlar tatsız tuzsuz modanın *en uç* örneklerinden başka bir şey değiller. Bu, modadan

9) Yol yordam, görgü kuralları.

10) "Eski yer" anlamına gelen Palaeochiori, Akropolis'in bulunduğu yer olan ve "Eski Kent" anlamına gelen Palaiopolis anlamında kullanılmış olabilir.

11) Gülüş, kahkaha.

daha iyi, değil mi? Yine de, sırf burayı görmek, böyle bir şeye sahip olmak için varını yoğunu harcaması gerekenlerin kudurmalarına yeter. Ama ben bu tür bir küfre karşı tedbirimi önceden aldım. Donatıldığından beri bu şahane yerin esrarına benimle uşağımdan başka, bir istisna dışında, adım atan tek insan sizsiniz!"

Bu sözlere başımı eğerek karşılık verdim, zira söz ve davranışlarının beklenmedik tuhaflığıyla birlikte karşı karşıya olduğum görkem, baş döndürücü kokular ve müzik, beni bir iltifat tümcesi kurmaktan alıkoyuyordu.

Kalkıp koluma dayanarak odanın içinde dolaşmaya başlarken "Burada," diye devam etti, "burada Yunanlılardan Cimabue'ye[12] ve Cimabue'den bugüne kadar resimler var. Çoğu, gördüğünüz gibi, belirli bir sanat anlayışı dikkate alınmadan seçilmiştir. Bununla birlikte, hepsi de böyle bir odanın döşenmesine uygun. Burada tanınmamış büyük sanatçıların *chef d'œuvre*'leri[13] var, yine burada, akademilerin anlayışlarının adlarını unutuşa ve bana terk ettiği, zamanında ünlenmiş insanların yarım kalmış tasarıları var." Birden bana doğru dönerek, "Bu Madonna della Pietà hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"Guido'nunki!"[14] dedim, tabiatımın tüm coşkunluğuyla, çünkü kendimi tamamen resmin olağanüstü güzelliğini incelemeye vermiştim. "Guido'nunki! Onu nasıl elde ettiniz? Hiçşüphe yok ki, heykelde Venüs ne ise bu da resimde odur."

"Venüs mü?" dedi düşünceli bir tavırla, "Güzel Venüs, Medici'nin Venüsü?[15] Altın saçlı, küçük kafalı Venüs? Sol kolun bir kısmıyla (burada sesini güçbela duyulacak denli alçalttı) sağ kolun tamamı restore edilmiş ve, sanırım, yapmacık tavrın tüm özü bu sağ kolun işvesinde yatıyor. Canova'yı[16] verin *bana*! Apollon'un[17] kendisi de bir kopya, buna hiç kuşku

12) Giovanni Cimabue (Cenni di Pepo, 1240-1302): İtalyan ressam ve mozaik ustası. İtalya'da erken dönem Ortaçağ resmine egemen olan Bizans üslubunun son büyük temsilcisidir. Dante onu İtalyan sanatçıları arasında ilk sıraya koyuyordu.

13) (*Fr.*) Başyapıt.

14) İki Guido bulunmakla birlikte, Poe'nun Siena Okulu'nun kurucusu Guido da Siena'ya (13. yüzyıl) atıf yaptığı kabul edilebilir.

15) Adını en ünlü sahibinden alan Medici Venüs'ü veya Medici Aphrodite'i İÖ 3. yüzyıla aittir ve muhtemelen Praksiteles'in tahrip olmuş olan Knidos Afrodit'inden türetilmiştir. Bugün Floransa'daki Uffizi Gallery'de bulunmaktadır.

16) Antonio Canova (1757-1822): En ünlü yapıtı Napoleon'un kızkardeşi olan ünlü neoklasik heykeltıraş.

17) En ünlü Apollon heykeli Apollon Belvedere'dir. Orijinal Yunan heykeli bronz olup Roma kopyasının sağ ön kolu ve sol eli Michelangelo'nun bir öğrencisi tarafından restore edilmiştir.

yok– farfaracı Apollon esinini göremeyen ben sıfır numara salak olmalıyım! Antinoüs'ü[18] yeğlemekten –acıyın bana– Antinoüs'ü yeğlemekten kendimi alamıyorum. Heykeltıraşın heykelini mermer bloğu içinde bulduğunu söyleyen Sokrates değil miydi? Öyleyse, Michelangelo'nun şu dizeleri hiç de orijinal değil:

Non ha l'ottimo artista alcun concetto
Che un marmo solo in se non circonscriva."[19]

Gerçek bir centilmenle bayağı birinin tavırları arasında, başlangıçta tam olarak ne olduğunu anlayamasak da, her zaman var olduğunu bildiğimiz fark bulunduğuna işaret edilmiştir ya da işaret edilmiş olmalıydı. Bu gözlemin arkadaşımın hal ve tavırlarına tam olarak uyduğunu kabul etmekle birlikte, olaylarla dolu o sabah, onun huy ve mizacına çok daha fazla uyduğunu hissettim. Onu bütün insanlardan neredeyse apayrı bir yere yerleştiren bu ruh halini, en iyi, Persepolis tapınaklarının korniş-lerini süsleyen sırıtkan maskların gözlerinden kıvranarak çıkan zehirli yılanlar gibi, en önemsiz eylemlerini bile istila eden, eğlence anlarının içine sızan, en mutlu anlarıyla iç içe geçen yoğun ve sürekli bir düşünme *alışkanlığı* olarak tanımlayabilirim.

Bununla birlikte, önemsiz meseleler hakkında hararetle, hafiflik ve ciddiyet karışımı bir tonla konuşmasını, hareket ve konuşmalarında sezilen dehşet havasını, insanın içine işleyen o dokunaklı tonu, bana her zaman anlaşılmaz gelen, çoğu kez de dehşet verici görünen huzursuzluğu ve heyecanı tekrar tekrar gözlemlemekten kendimi alamıyordum. Sık sık da, belli ki başını unuttuğu bir tümcenin ortasında duruyor, her an odaya girmesi beklenen bir konuğu veya salt kendi imgeleminde var olması gereken sesleri dinliyormuş gibi, tepeden tırnağa dikkat kesiliyordu.

Onun derin düşüncelere veya hayale daldığı bu anlardan birinde, şair ve bilgin Politian'ın[20] yanımdaki divanın üstünde duran nefis trajedisi

18) Antinoüs (110-130): Roma imparatoru Hadrianus'un gözdesi. Ölümünden (Hadrianus'u kurtarmak isterken boğulmuştur) sonra imparator tarafından tanrılaştırılmıştır.

19) "En iyi sanatçının aklına gelebilecek hiçbir düşünce yoktur / Ki bir mermer blok onu zaten içinde barındırıyor olmasın." (Soneto 151.)

20) Politian veya Angelo Poliziano (1454-1494): İtalya'daki ilk oyunlardan biri olan *Favola d'Orfeo*'yu (Orpheus'un Öyküsü, 1480) yazmış olan İtalyan şair ve hümanist. Perdeler halinde yazılmamış olan bu yapıt, Poe'nun zamanında yeniden ele alınarak günün oyunlarına uygun bir formata sokulmuştur. Poe'nun da Politian adında tamamlanmamış bir oyunu bulunmaktadır.

"Orfeo"nun (İtalya'da yazılmış ilk trajedi) sayfalarını çevirirken altı kurşun kalemle çizilmiş bir pasaja rastladım. Üçüncü perdenin sonlarına doğru bir pasajdı bu – insanın yüreğini hoplatan türden bir pasaj. Biraz uygunsuz olmakla birlikte, hiçbir erkeğin yeni bir heyecanla yüreği çarpmadan, hiçbir kadının iç çekmeden okuyamayacağı bir pasaj. Bütün sayfa taze gözyaşlarıyla lekelenmişti, kitabın yaprakları arasına konmuş beyaz bir kâğıt üzerinde aşağıdaki İngilizce dizeler vardı; arkadaşımın el yazısından öyle farklı bir el yazısıyla yazılmıştı ki, yazının ona ait olduğunu tanımakta oldukça zorlandım.

Sen her şeydin benim için, sevgilim,
    Ruhumun hasretini çektiği,
Denizde yeşil bir adacıktın, sevgilim,
    Bir pınardın, bir türbeydin,
Büyülü meyve ve çiçeklerle bezenmiş;
    Ve tüm çiçekler benimdi.

Ah, devam edemeyecek denli aydınlık düş;
    Ah, salt sönmek için
Yükselmiş olan yıldızlı Umut!
    Bir ses haykırıyor gelecekten
"İleri!" Ama Geçmişin (kasvetli uçurumun!)
    Üzerinde süzülüyor ruhum,
Dilsiz, hareketsiz, şaşkın!

Çünkü ne yazık ki tükendi
    Benim için yaşamın ışığı.
"Asla – asla – asla,"
(Diyordu vakur deniz
    Sahilin kumlarına)
Çiçeklenmez yıldırım düşmüş dal,
    Havaya ağmaz kanadı kırık kartal.

Şimdi günlerim esrime içinde geçiyor
    Ve geceleri gördüğüm düşleri
Kara gözlerinin ışıltısı
    Göz alıcı akarsuların kıyıcığında
Semavi bir dans tutturan
    Adımlarının parıltısı dolduruyor.

Yazıklar olsun! Seni benden ve
Gümüş söğütlerin ağladığı,
Puslu iklimimizden alıp
Kabaran dalgalar üzerinde
Aşk'tan asil yaşa ve suça
Ve kutsallıktan uzak bir yastığa
Götürdükleri o lanetlenmiş zamana![21]

Bu satırların –yazarının bildiğine inanmadığım bir dille– İngilizce yazılmış olması beni pek şaşırtmadı. Böyle bir keşiften şaşkınlığa düşmeyecekkadar onun bilgi düzeyinden ve bu bilgisini saklamaktan nasıl acayip bir zevk aldığından haberdardım; ama itiraf etmeliyim ki atılan tarihin yanına yazılan yer adı beni az şaşkınlığa uğratmadı. İlkin "Londra" yazılmış sonra da üzeri –ince eleyip sık dokuyan bir gözün okuyamayacağı kadar olmamakla birlikte– dikkatle karalanmıştı. Dediğim gibi, bu bende az buz şaşkınlığa yol açmadı, çünkü arkadaşımla aramızda daha önce geçen bir konuşmada, (evlenmeden önceki birkaç yılını Londra'da geçirmiş olan) Marchesa di Mentoni'yle Londra'da hiç karşılaşıp karşılaşmadığını özellikle sormuş olduğumu çokiyi anımsıyordum; arkadaşımın verdiği yanıttan, yanılmıyorsam, Büyük Britanya'nın başkentinde hiç bulunmadığı sonucunu çıkarmıştım. Sözünü ettiğim kişinin sadece doğumu bakımından değil, eğitimi bakımından da bir *İngiliz* olduğunu birçok defa işittiğimi, ama bu kadar çok tuhaflık içeren bir söylentiye elbette pek itibar etmediğimi de burada belirtmeliyim.

* * *

"Bir resim var," dedi, trajediyi farketmiş olduğumdan habersiz, "hâlâ görmediğiniz bir resim daha var." Ve bir örtüyü çekerek Marchesa Aphrodite'in tam boy bir portresini ortaya çıkardı.

İnsanoğlunun sanatı onun insanüstü güzelliğini betimlemede bundan daha iyisini yapamazdı. Önceki gece Dük Sarayı'nın merdivenlerinde önümde duran göksel varlık bir kez daha önümde duruyordu. Ama, gülümseyişlerle ışıl ışıl yanan yüz ifadesi, yine de, kusursuz güzelliğin ayrılmaz bir parçası olan o kaprisli melankoliyi (anlaşılmaz bir anormal-

21) Poe, bu dizeleri "Cennettekine" başlığıyla ayrı bir şiir olarak yayımladığında beşinci kıtayı çıkarmıştır. Şiir, Lord Byron'ın aşkına karşılık vermeyip bir başkasıyla evlenen gençlik aşkı Mary Chaworth için yazdığı bir şiirin bazı dizelerini anımsatmaktadır.

lik) gizliyordu. Sağ kolunu büküp göğsünün üstüne koymuştu. Sol kolu yerde duran tuhaf biçimli bir vazoyu işaret ediyordu. Belli belirsiz görünen minik bir ayak yere ancak değiyor, güzelliğini çevreleyen ve ona adeta kutsal bir hava veren parlak bir atmosferde hayal edilebilecek en narininden bir çift kanadın yüzdüğü güçbela seçiliyordu. Bakışlarım resimden arkadaşının yüzüne kaydı ve dudaklarımdan Chapman'ın *Bussy D'Amboise*'ının şu etkileyici sözleri döküldü içgüdüyle:

> Orada ayakta
> Duruyor bir Roma heykeli gibi! Ayakta duracak
> Ölüm kendisini mermere dönüştürünceye kadar![22]

"Gelin!" dedi sonunda, üzerinde fantastik bir tarzda boyanmış birkaç kadeh ve –resimde görülen vazoyla aynı olağanüstü biçime sahip– Johannisberger[23] dolu olduğunu sandığım iki büyük Etrüsk vazosu bulunan, rengârenk süslü som gümüşten bir masaya doğru dönerek, "Gelin, içelim!" dedi apansız, "vakit erken ama biz yine de içelim." "*Gerçekten* de erken," diye düşünceli bir tavırla devam etti, altın çekiçli bir melek gündoğumundan sonraki ilk saatte odayı çın çın öttürürken. "Gerçekten de erken, ama ne gam? İçelim! Bu cicili bicili lamba ve buhurdanlıkların boyun eğdirmeye heves ettiği şu vakur güneşe saygılarımızı sunalım!" Ve bana silme dolu bir kadehi şerefe kaldırtırken, kendisi kadeh kadeh şarabı adeta nefes almadan art arda kafaya dikti.

Bir buhurdanın parlak ışığını görkemli vazolardan birine tutarken, "Düş kurmak," diye devam etti, dereden tepeden konuştuğu zamanki ses tonuyla, "düş kurmak, hayatımın işi olmuştur. Bu yüzden, gördüğünüz gibi kendime bir düş barınağı inşa ettim. Venedik'in göbeğinde bundan daha iyisini yapabilir miydim? Etrafınızda karmakarışık mimari süslemeler gördüğünüz doğru. Nuh nebiden kalma resimler İonya'nın iffeti yanında bir küfür gibi kalıyor ve Mısır sfenksleri altın halılar üzerinde uzanmış yatıyor. Ama bu, sadece çekingen kimseler üzerinde tutarsızlık etkisi yaratıyor. Mekâna, hele de zamana uygunluk, insanoğlunu görkem üzerine düşünmekten dehşete düşüren umacıdır. Bir zamanlar dekoratördüm, ama çılgınlığın böyle yüceltilmesinden gına geldi. Şimdi

22) George Chapman (1559-1634): İngiliz oyun yazarı, çevirmen ve şair. *Bussy D'Amboise* (1606) en tanınan trajedilerinden biridir. Chapman'in dizeleri birinci tekil şahısken, Poe onları üçüncü tekil şahıs olarak alıntılamıştır.

23) Almanya'da Rheingau bölgesindeki bağcılık yöresi Johannisberg'in ünlü beyaz sofra şarabı.

bütün bunlar amacıma daha uygun düşüyor. Bu arabesk buhurdanlar gibi ruhum ateşler içinde kıvranıyor ve bu sahnenin sebep olduğu taşkınlık, şu anda dörtnala içerisine dalmak üzere olduğum gerçek düşler diyarına ilişkin daha çılgınca hayallere hazırlıyor beni." Sözün burasında birden sustu ve benim işitemediğim bir sesi dinler gibi başı göğsünün üzerine düştü. Sonunda, doğrulup gözlerini yukarı kaldırdı ve dudaklarından Chichester piskoposunun dizeleri döküldü:

"Bekle beni orada! O derin vadide
Seninle buluşmakta gecikmeyeceğim."

Ardından, şarabın başına vurmuş olduğunu itiraf ederek kendini boylu boyunca bir divanın üzerine attı.

Tam o sırada, merdivenlerden hızla tırmanan birinin ayak sesleri işitildi ve sonra kapı gürültüyle çalındı. İkinci bir karışıklıkdiye düşünmeye kalmadan, Mentoni'nin konağından bir uşak paldır küldür içeri daldı ve heyecandan boğulmuş bir sesle kesik kesik konuştu: "Hanımım! Hanımım zehirlendi! Hanımım zehirlendi! Ah güzel, ah güzel Aphrodite."

Şaşkınlık içerisinde divana atıldım ve uyuyan adamı sarsarak kendine getirmeye çalıştım. Ama uzuvları kaskatı kesilmişti, dudakları mosmordu – az önce ışıl ışıl yanan gözlerini *ölüm* donuklaştırmıştı. Gerisingeri sendeleyerek masaya doğru çekildim, ellerim kırılıp kararmış bir kadehe değdi[24] ve gerçek olanca dehşetiyle birdenbire kafama dank etti.

24) Venedik kristali öyle yüksek kaliteliydi ki, zehir değecek olursa çatlayacağına inanılırdı.

BERENIKE

Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae
visitarem, curas meas aliquantulum fore levates.
İbn Zeyyad[1]

Dert türlü türlüdür. Sefaletinse şu yeryüzünde birçok biçimi var. Gökkuşağı gibi engin ufku boydan boya kaplarken, renkleri bu yayın rengi gibi çok çeşitlidir; sıkı sıkıya birbirine geçmiş olsalar da, bu renkler çok belirgin bir şekilde birbirlerinden ayırt edilir. Gökkuşağı gibi engin ufku boydan boya kaplarken! Nasıl oluyor da güzellikten bir tür sevimsizlik, huzur vaadinden bir hüzün resmi çıkarıyorum? Ama, ahlakbilimde kötülüğün iyiliğin sonucu olması gibi, gerçekte de neşeden hüzün doğar. Ya geçmişte kalmış mutluluğun anısı bugünün acısıdır ya da *bugünkü* ıstırapların kökeninde geçmişte *yaşanmış olabilecek* esrimeler vardır.[2]

Vaftiz adım Egeus,[3] ailemin adındansasöz etmeyeceğim. Bütün ülkede ata mirası kasvetli konağımdan daha eski bir tek şato yok. Soyumuza 'vizyonerler'[4] denir ve birçok çarpıcı ayrıntıda –bizzat konağın niteliğinde, başlıca salonların fresklerinde, yatak odalarının duvar örtülerinde, silah deposunun bazı direklerindeki işlemelerde, daha çok da antik resimler galerisinde, kütüphanenin biçiminde ve son olarak da kütüphanede bulunan tuhaf tuhaf kitaplarda– bu inancı pekiştirecek haddinden fazla kanıt bulunmaktadır.

1) Ahbaplarım bana sevdiğimin mezarını ziyaret edersem acılarının azalacağını söylediler. *Bibliothèque Orientale* d'Herbelot (1697) adlı kitapta atıf yapılan "Kitabül Agani" (Müzik Kitabı) adlı kitaptan. Muhammed İbn Abdül Melik İbnü'l Zeyyad, kısaca İbn Zeyyad 219 yılında ölen bir gramer kitabı yazarı ve şairdi. Bir Arap şairden niçin Latince alıntı yapıldığı ise bir sır.

2) İncil'e ve İlahi Komedya'ya yapılan birçok göndermenin yer aldığı bir paragraf.

3) Egeus, Shakespeare'in "Bir Yaz Gecesi Rüyası" adlı oyunundaki aşkın anlamını bilmeyen Hermia'nın babasının adıdır.

4) Vizyoner: Bilinci açıkken doğadışı ifşaatlar (vizyonlar) gören ya da gördüğünü sanan veya çılgın, tuhaf, aşırı fikirleri olan, sanrılar gören kimse. Poe, ailenin vizyoner olduğuna ve Deli Egeus'a atıfla öykünün inandırıcılığına zemin hazırlıyor. Okuyucu isterse bundan sonra olacakların tümünün hayal edildiğini düşünebilir.

Ömrümün ilk yıllarına ilişkin anılar bu odayla ve içindeki kitaplarla –bu sonunculardan daha fazla söz etmeyeceğim– bağlantılıdır. Bu odada öldü annem. Ben burada doğdum. Ama daha önce yaşamanış olduğumu, ruhumun daha önce başka bedenlerde bulunmadığını söylemek boş konuşmaktan başka bir şey değildir. Yadsıyor musunuz bunu? Bu meseleyi tartışmayalım. Ben ikna olmuş durumdayım, kimseyi ikna etmenin de peşinde değilim. Bununla birlikte, hava benzeri görünmez biçimleri anımsıyorum –ruhani ve anlamlı gözleri, melodik ama hüzünlü sesleri– bunlar öyle kolay kolay unutulacak anılar değil –gölge gibi, belli belirsiz, değişken, kesinlikten uzak, kararsız anılar– ve aklının güneşi var oldukça onlardan kutulamayacak olmam bakımından da bir gölgeyi anımsatan anılar.

Ben bu odada doğdum. Hiçlik gibi gözüken ama hiçlik olmayan uzun geceden uyanıp da kendimi bir anda periler ülkesinde, bir hayal sarayında, dinsel düşünce ve bilginin akıl almaz dünyasında bulduğumda çevreme korku dolu, ateşli gözlerle bakmış olmamda –çocukluğumu kitaplar arasında geçirmiş, gençliğimi düşler içinde harcamış olmamda– tuhaf bir yan yok; ama yıllar geçip de ergenliğe ulaştığımda hâlâ atalarımın konağında yaşıyor olmam, işte bu tuhaf; hayatının kaynaklarına çöken bu durgunluk hayret verici, en sıradan düşüncelerimin bile tam tersine dönmesi, işte bu hayret verici. Dünyanın gerçekleri bana hayal gibi, sadece ve sadece hayal gibi görünürken, buna karşılık, düş ülkesinin çılgınca fikirleri her günkü varoluşumun gıdası değil, bu varoluşun ta kendisi oldu.

Berenike ile kardeş çocuklarıydık ve atadan kalma konağımda birlikte büyüdük. Ama farklı şekillerde. Ben, sağlıksız, gama kedere dalmış, o ise cıvıl cıvıl, zarif ve capcanlı; onun payına dere tepe gezip dolaşmak, benimkine yalnızlığıma gömülmüş olarak incelemeler yapmak düşerdi; kendi yüreğinin içinde yaşayan ben, bedence ve ruhça en yoğun, en çetin düşüncelere dalmayı alışkanlık edinmiştim; o, yolunun üzerine düşebilecek gölgeleri ya da kuzgun kanatlı saatlerin sessizce akıp gitmesini aklına takmadan hayatın yollarında dolaşırdı. Berenike! Adını sesleniyorum – Berenike! Ve belleğimin külrengi yıkıntılarında binlerce karmakarışık anı canlanıyor! Ah! Şu anda, hayali tıpkı o eski kaygısız ve şen günlerindeki gibi bütün canlılığıyla gözlerimin önünde duruyor! Ah! Göz kamaştırıcı ama ne inanılmaz bir güzellik! Ah! Aınheim çalılıkları arasındaki Hava Perisi. Ah! Arnheim pınarları arasındaki Su Perisi, ve sonrası, sonrası esrar ve dehşet, anlatılmaması gereken bir hikâye. Hastalık –ölümcül bir hastalık– bir samyeli gibi kavurdu bedenini; gözleri-

min önünde değişimin ruhu onu ele geçirdi, zihnine, alışkanlıklarına ve karakterine egemen oldu, en kurnaz, en dehşet verici bir şekilde kişiliğini paramparça etti! Heyhat! Yokedici gelip geçti. Ya kurban, ya gerçek Berenike, o neredeydi? Onu tanımıyordum, ya da onu artık Berenike olarak tanınıyordum.

Kuzinimin fiziksel ve ruhsal durumunda korkunç ve köklü bir değişime yol açan bu ana, bu ölümcül hastalığa eklenen bir yığın hastalıktan, en rahatsız edici ve en inatçı nitelikte olan bir tanesinden özellikle söz etmek gerekir: Çoğunlukla ölüm benzeri bir *katalepsi* ile sonuçlanan ve sıçrayarak birdenbire kendine geldiği bir tür sara.[5] Bu arada, benim kendi hastalığım –buna başka bir ad verilemeyeceği söylenmişti bana– hızla ilerleyip yeni ve sıradışı monomanik[6] bir nitelik kazandı. Her geçen saat, her geçen dakika güçlenerek tuhaf bir şekilde üzerimde egemenlik kurdu. Bu monomani, eğer bu terimi kullanmam gerekiyorsa, metafizik bilimlerin dilinde *dikkat gösterme yeteneği* olarak adlandırılan, zihinsel yeteneklerdeki hastalık derecesinde aşırı bir hassasiyetten ibaretti. Çok büyük bir ihtimalle anlaşılmamaktayım, ama korkarım ki evrendeki en sıradan, en önemsiz meseleleri düşünürken bile düşünme gücünün (teknik bir dil kullanmamak için bu terimi kullanıyorum) benim durumumda nasıl *yoğun bir ilgiyle* bu meseleler üzerinde odaklandığı hususunda sıradan okuyucunun kafasında tam bir fikir oluşturabilmek gerçekte imkânsız.

Bakışlarım bir kitabın metnine veya sayfa kenarına düşülmüş birkaç çocukça nota çivilenmiş olarak saatlerce bıkmadan usanmadan düşünmek; bütün bir yaz gününün büyük bir bölümünü duvar örtüsünün ya da kapının üzerine yanlamasına düşen tuhaf gölgelere dalarak geçirmek; bütün bir gece lambanın titreşmeyen alevini ya da ocaktaki korları seyrederek kendimi unutmak; günler boyu bir çiçeğin kokusuna dalıp düşler kurmak; hiçbir anlam ifade etmeyinceye kadar bir sözcüğü monoton bir şekilde tekrar edip durmak; inatla sürdürülen uzun süreli bir hareketsizlik sonucunda hareket ve fiziksel varoluş duygusunu yitirmek– zihinsel yetilerimin içinde bulunduğu durumum yol açtığı, görülmedik cinsten olmamakla birlikte, tüm çözümleme ve açıklama çabalarına meydan okuyan en sıradan, en az tehlikeli sapıtmalardan birkaçı işte bunlardı.

5) Katalepsi, epilepsi ve katatonik durumlar "Usherlar'ın Çöküşü" ve "Diri Diri Gömme" öykülerinde de önemlidir. Katalepsi, kasların uzun süre katılaşıp kaldığı trans benzeri bir durumdur. Katalepsinin bir biçimi katatonik şizofreni ve bazı isteri biçimlerine has özellikler sergiler. Katalepsi, gelişmiş tıbbi cihazlar olmadan çoğu kez ölümle karıştırılır ve kurban diri diri gömülür.

6) Monomani: Hastanın kendisine eziyet edildiği sanrısına ve sabit fikrine kapıldığı paranoya için kullanılan eski bir terim.

Yine de, yanlış anlaşılmak istemiyorum. Son derece önemsiz nitelikte şeylere gösterilen böylesine anormal, yoğun ve hastalıklı ilgi, bütün insanlıkta ortak olan düşünceye dalma eğilimiyle, özellikle de ateşli bir düş gücüne sahip kişilerin daldığı düşlerle karıştırılmamalıdır. Bu, ilk başta sanılacağı gibi, bu eğilimde aşırı bir durum ya da bu eğilimin abartılması olmayıp, köken ve esas bakımından bunlardan büsbütün farklı bir şeydi. Bu durumlardan birinde, imgelem yetisi güçlü olan düş gören kişi, genel olarak önemsiz *sayılmayacak* bir konuyla ilgilendiğinde, bir yığın çıkarsamanın ve bunlardan kaynaklanan düşüncelerin ıssız çölünde konuyu gitgide gözden yitirir, öyle ki, *çoğunlukla kösnül zevklerle dolu* bu düşlerin sonunda düşüncelerinin *incitamentum*'u[7] ya da ilk nedenleri tümüyle yok olur veya unutulur. Benim durumumdaysa, hareket noktası, hastalıklı imgelemimde çarpık ve gerçekdışı bir önem kazansa da *hemen her seferinde önemsizdi*. Yapsam yapsam birkaç çıkarsama yapıyordum – bunlar da ısrarla, merkez aldığı ilk konuya geri dönüyordu. Daldığım derin düşünceler *hiçbir zaman* hoşa gider şeyler değildi ve düşlerin sonunda, o ilk neden, gözden ırak olmakşöyle dursun, hastalığımın başat özelliği olan doğadışı abartılmışlık düzeyine ulaşmış oluyordu. Kısacası, düş gücü bende –daha önce de söylediğim gibi– *dikkat*, bir düşçüde ise *tasavvur* şeklinde harekete geçiyordu.

O dönemde okuduğum kitaplar, kötülüğü tam olarak azdırmadılarsa bile, düş gücünü ateşleyen ve usdışı nitelikleriyle, kolayca anlaşılabileceği gibi, hastalığımın kendine has özellikleri üzerinde büyük ölçüde etkili oldular. Bu kitaplardan, özellikle, İtalyan soylusu Cœlius Secundus Curio'nun *De Amplitudine Beati Regni Dei* adlı incelemesini, Aziz Augustinus'un büyük yapıtı *Tanrı Devleti*'ni ve Tertullianus'un haftalarca dur durakbilmeden inceleyip de hiçbir sonuca ulaşamadığım paradoksal tümcesi *Mortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est quia impossible est*'in[8] içinde yer aldığı *De Carne Christi* adlı yapıtını çok iyi anımsıyorum.

Böylece, görülebileceği gibi, çok önemsiz şeylerle bile dengesi bozulan akıl sağlığım, Ptolemaeus Hephestion'un sözünü ettiği, insanoğlunun saldırılarına karşı da, ondan daha beter dalgalara ve rüzgârlara karşı bana mısın demeden direnen, ama çirişotu[9] denilen bir bitkinin dokunmasıyla titreyen o okyanus kayalığına benzetilebilir. Bununla birlikte,

7) Dürtü, saik.

8) "Tanrı'nın Oğlu'nun öldüğü anlaşılır bir şeydir çünkü çok saçmadır; mezara girmiş olanın yeniden dirileceği doğrudur çünkü olanaksızdır" şeklinde çevrilebilir.

9) Çoğunlukla ölümle ilişkilendirilir.

dikkatsiz bir düşünür için, yakalandığı talihsiz hastalığın Berenike'nin *ruhsal* durumu üzerinde yarattığı müthiş değişikliklerin –niteliğini açıklamakta güçlük çektiğim– anormal ve yoğun düşüncelere dalmak için bana yeterince konu yaratmış olduğu son derece basit ve su götürmez bir şeydir, ama durum hiç de böyle değildi. Hastalığın etkisinden sıyrılarak bilincime kavuştuğum anlarda, onun başına gelen felaket beni gerçekten üzüyor, o tatlı hayatının mahvolmuş olması içime dert oluyordu ve, sık sık, bu kadar tuhaf ve köklü bir değişikliğin hangi yoldan böyle birdenbire meydana gelmiş olabileceğini acı acı düşünüyordum. Ama bu düşünceler hastalığının niteliğinden kaynaklanmıyordu, benzer bir durumda hemen herkesin aklına gelebilecek türden düşüncelerdi bunlar. Hastalığıma gelince, karakterine uygun olarak, Berenike'nin bedeninde meydana gelen daha az önemli, ama daha çarpıcı *fiziksel* değişikliklerde, kişiliğindeki garip ve korkutucu çarpıklıklarda kendine gıda buluyordu.

Eşsiz güzelliğinin doruğundayken onu hiç sevmemiş olduğum kesindi. Sürdürdüğüm anormal hayatta duygularım *asla yüreğimden doğmazken*, tutkuların *her zaman zihnimin* ürünüydüler. Sabahın alacakaranlığında, öğle vakti ormanın kafes kafes gölgeleri arasında ve geceleyin kütüphanemin sessizliğinde Berenike oradan oraya dolaşıp durur-du ve ben onu yaşayan, soluk alan Berenike olarak değil, bir düşün Berenike'si olarak; dünyaya ait, etten kemikten bir varlık değil, böyle bir varlığın soyutlaması olarak; hayranlık duyulacak değil, çözümlenecek bir şey olarak; aşkın nesnesi değil, birbirini tutmayan, muğlak düşüncelerin konusu olarak görüyordum. *Şimdiyse* onun varlığı içime korkular salıyor, yaklaştığını görünce sapsarı kesiliyordum; içine düştüğü acıklı duruma gözyaşı dökmekle birlikte, çoktandır beni sevmekte olduğunu anımsayarak, kötü bir anda ona evlilikten söz ettim.

Ve sonunda, düğün için saptanan gün yaklaşırken, bir kış günü öğleden sonra –güzel Halkyone'nin[10] sütannesi olan o mevsimsiz sıcak, din-

10) "Çünkü, Jüpiter kış mevsimi boyunca iki defa yedişer günlük sıcak verir; insanlar bu yumuşak ve ılımlı süreye güzel Halkyone'nin sütannesi adını vermişlerdir." *Simonides.* (Poe'nun notu.)

[Keoslu Simonides'ten (İÖ 556-468) yapılan bu alıntı "Morella"nın ilk baskısında da yer almaktaydı. Halkyone veya Alkyone, Yunan mitolojisinde Aiolos ile karısı Keyks'in kızlarıdır. Kocası boğulduğunda Halkyone umutsuzlukla kendini denize atar. Karı kocaya acıyan tanrılar, onları bir çift büyük uskumruya dönüştürürler (halcyon Yunanca'da büyük uskumru demektir) ve Zeus kış gündönümünden önce ve sonra birer hafta –büyük uskumruların üreme mevsimi– rüzgârların esmesini yasaklar. Bir başka efsaneye göre de, Alkyon, gündönümü sırasında su üzerindeki yuvasında yumurtaları üstünde kuluçkaya yatabilmek için rüzgârı ve denizi büyüleyip yatıştıran bir kuştur.]

gin ve sisli günlerin birinde– kütüphanedeki odada yalnız olduğumu düşünerek oturuyordum. Gözlerimi kaldırdığımda, Berenike'nin karşımda durduğunu gördüm.

Siluetinin böylesine titrek ve belirsiz görünmesinin nedeni aşırı uyarılmış düş gücüm müydü, havayı kaplayan sisin etkisi miydi, odanın her şeyi belirsizleştiren alacakaranlığı mı, yoksa bedenini saran koyu renkli giysiler miydi – bilemiyorum. Tek kelime etmedi, bense dünyaları verseler ağzımı açacak durumda değildim. Buz gibi bir ürperti bedenimi yalayıp geçti, dayanılmaz bir endişenin baskısı altında bunaldım, içimi kavuran bir merakla oturduğum koltuğa yığılıp, bir süre gözlerim ona çivilenmiş, soluksuz, kıpırtısız kaldım. Yazık! İyice zayıflamış, bir deri bir kemik kalmıştı; eski hatlarından eser yoktu. Yakıcı bakışlarımı sonunda yüzüne çevirdim.

Alnı yüksek, çok solgun ve son derece dingindi; bir zamanlar kömür gibi kara olan saçları kısmen alnını örtüyor, yüzüne hâkim melankoliye yakışmayan sapsarı bukleler çökük şakaklarını gölgeliyordu. Gözlerinin feri sönmüş, ışıltısı kalmamıştı, sanki gözbebeği yok gibiydi; elimde olmadan bakışlarımı bu cam gibi gözlerin bakışlarından kaçırarak incelip büzülmüş dudaklarına çevirdim. Dudakları acayip bir anlam taşıyan bir gülümsemeyle aralandı ve yeni Berenike'nin *dişleri* yavaş yavaş ortaya çıktı. Keşke onlara bakmasaydım ya da baktıktan sonra ölseydim!

Bir kapının kapanmasıyla dalgınlığımdan sıyrılarak gözlerimi kaldırdığımda kuzinimin odadan çıkınış olduğunu gördüm. Ama, ne yazık ki, dişlerinin beyaz ve korkunç *görüntüsü* allak bullak olmuş zihnimden bir türlü çıkmıyordu, çıkacağı da yoktu. Yüzeyinde tek bir leke, minesinde tek bir karaltı, kenarlarında tek bir kırık olmayan dişleriyle gülümsediği o kısacık an belleğime kazınmıştı. Onları şu anda, onlara baktığım *zamankinden* bile net bir şekilde görüyorum. Dişler! Dişler! Gözümü çevirdiğim her yerdeydiler; biraz önceki gibi korkunç bir şekilde bükülmüş solgun dudakların arasından görünen uzun, dar, son derece beyaz dişler elle tutulacak denli somut, gözlerimin önündeydiler. O zaman *monomaniam* bütün hiddetiyle üzerime çullandı ve ben hiçbir olumlu sonuç elde edemeden onun o tuhaf ve karşı konulamaz etkisine karşı mücadele ettim. Dış dünyanın sayısız nesnesi arasında o dişlerden başka hiçbir şey düşünemiyordum. Onlara karşı çılgınca bir arzu duyuyordum. Onları kısacık bir an görmüş olmam tüm diğer meseleleri ve farklı ilgi alanlarını silip süpürmüştü. Aklım fikrim onlardaydı; başka hiçbir şeye benzemeyişleriyle düşünsel hayatımın özüne dönüşmüşlerdi. Onlara her yönden baktım. Onlara her açıdan yaklaştım. Niteliklerini inceledim. Ayırt edici özellikleri üzerinde durdum. Yapıları üzerinde düşünce-

lere daldım. Niteliklerinde meydana gelen değişiklikleri düşündüm. Onlara –hayalimde duyu ve duygu yeteneği ve dudakların yardımı olmaksızın bile– moral ifade gücü atfederken korkuyla titredim. Mademoiselle Sallé hakkında, çok yerinde bir ifadeyle *"que tous ses pas étaient des sentiments"*[11] denmiştir. Ben de Berenike hakkında daha inanarak şunu söyledim: *"Que toutes ses dents étaient des idées."*[12] *Des idées*! Ah, işte beni mahveden aptalca düşünce! Des idées! Ah, işte bu yüzden onları ele geçirmek için delice bir istek duyuyordum! Sadece onlara sahip olmanın beni huzura kavuşturacağını, akıl sağlığımı geri getireceğini hissediyordum.

Ve akşam böyle indi üzerime, sonra karanlık koyulaştı ve yeğnildi yeniden, yeni bir gün doğdu; ikinci gecenin karanlığı yeniden bastırırken ben hâlâ kütüphanemde tek başıma, kıpırdamadan, derin düşünceler içerisinde oturuyordum ve odanın değişen ışıkları ve gölgeleri arasında olanca iğrençliği ve canlılığıyla yüzen dişlerin *hayali* beni etkilemeye devam ediyordu hâlâ. Derken, korku ve dehşet dolu bir çığlık düşlerimi parçaladı, kısa bir aradan sonra acı ve hüzün dolu inlemelerle karışık tedirgin sesler çalındı kulağıma. Yerimden kalkıp kütüphanenin kapılarından birini açtığımda sofada gözyaşlarına boğulmuş bir hizmetçi kızın dikildiğini gördüm; kız ağlayarak Berenike'nin artık hayatta olmadığını söyledi. Sabahın erinde sara krizi tutmuştu ve şimdi gece inerken mezar müstakbel sakinini bekliyordu; bütün defin hazırlıkları tamamlanmıştı.[13]

11) "Tüm adımları duyguydu."

12) "Tüm dişleri fikirdi."

13) Bunu izleyen aşağıdaki dört paragraf okuyuculardan ve editörlerden gelen itiraz üzerine Poe tarafından öykünün sonraki basımlarından çıkarılmıştır:

Elem ve korkudan kabarmış bir yürekle istemeye istemeye merhumun yatak odasına yöneldim. Oda çok geniş ve insanın içini hafakanlar bastıracak denli karanlıktı, attığım her adımda defin işlerinde kullanılan öte beriye rastlıyordum. Bir uşak, yatak perdelerinin tabutun etrafına çekilmiş olduğunu söyledi, sonra alçak bir sesle, tabutta Berenike'den kalanların yattığını ilave etti. Cesedi görmekisteyip istemediğimi kim sordu? Kimsenin dudağının kıpırdadığını görmemiştim, ama yine de bu soru sorulmuştu ve son sözcükler hâlâ odanın havasında yankılanmaktaydı. Reddetmeye imkân yoktu; boğulur gibi bir duyguyla kendimi yatağın yanına âdeta sürükledim. Yatak perdelerinin ucunu yavaşça kaldırdım.

Ama perdelerin ucunu yeniden bıraktığımda omzumun üzerine düştüler ve beni canlılar dünyasından koparark ölünün yakın çevresine hapsettiler.

Odanın bütün atmosferi ölüm kokuyordu, ama tabutun kendine has kokusu beni tam anlamıyla hasta etti ve cesetten sağlığa zararlı kokular yükselmekte olduğunu hayal ettim. Oradan kaçabilmek, ölümün zararlı etkilerinden uzaklaşabilmek, bir kere daha sonsuz göğün saf havasını soluyabilmek için dünyaları verirdim. Ama hareket edecek gücüm kalmamıştı, dizlerim titriyordu, bakışlarım kapağı açık tabutun içinde, karanlıkta kaskatı uzatılmakta olan cesede çivilenmiş vaziyette, olduğum yere adeta kök salmıştım.

Göklerin Tanrısı, bu mümkün müydü? Yanılıyor muydum yoksa kefene sarılmış ölünün parmağı kendisini sarıp sarmalayan beyaz kefen bezi üzerinde hareket mi etmişti? Anlatılmaz

Kendimi kütüphanede yine tek başıma oturur durumda buldum. Heyecan verici, karmakarışık bir düşten yeni uyanmış gibiydim. Şimdi saatlerin gece yarısını gösterdiğini ve günbatımından beri Berenike'nin toprağın altında yatmakta olduğunu gayet iyi biliyordum. Ama aradaki iç karartıcı süre hakkında doğru dürüst bir fikrim yoktu. Bununla beraber, belleğim dehşetle–belirsizliği nedeniyle daha da dehşet verici, barındırdığı kuşkular yüzünden daha da korkutucu olan anılarla– doluydu. Bu, varoluşuma düşülmüş karanlık bir kayıt, iğrenç ve anlaşılmaz amlarla yazılmış korkunç bir sayfaydı. Onları gün ışığına çıkarmaya çabaladım, ama boşuna. Lakin, ara sıra, ölmüş birinin ruhu gibi tiz ve yürek paralayan kadın çığlığı kulaklarımda çınlıyor gibi oluyordu. Bir şey yapmıştım – ama ne? Ne olabilirdi bu? Soruyu yüksek sesle kendi kendime sordum ve odanın fısıldayan yankıları beni yanıtladı: "Ne olabilirdi bu?"

Yanımdaki masanın üzerinde bir lamba yanıyordu ve yanında küçük bir kutu vardı. Kutunun dikkat çekici bir yanı yoktu, daha önce onu defalarca görmüştüm, çünkü aile hekimine aitti, ama *oraya*, masamın üzerine nasıl gelmişti ve ona baktıkça neden tir tir titriyordum? Bütün bunlara bir açıklama getiremiyordum, gözlerim sonunda açık bir kitabın sayfalarına ve oradaki altı çizili bir tümceye takıldı. Bunlar şair İbn Zeyyad'ın eşsiz ama basit sözleriydi: "*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levates.*" Peki ama bu satırları okurken neden saçlarım diken diken oldu, neden kanım damarlarımda dondu?

Kütüphanemin kapısı hafifçe vuruldu ve benzi bir mezar sakini kadar solgun bir uşak parmak uçlarına basarak içeri girdi. Bakışlarında dehşet okunuyordu, benimle titrek, boğuk ve çok alçak bir sesle konuştu. Ne dedi? Bazı bölük pörçük tümceler işittim. Gecenin sessizliğini bozan canhıraş bir feryattan, bütün hizmetkârların bir araya toplanmış olduğundan, sesin geldiği tarafta yapılan bir araştırmadan söz etti; sonra, bir mezarın açılmış olduğundan, hâlâ soluk alıp veren, hâlâ yüreği çarpan, hâlâ *canlı* olan, kefene sarılı bir bedenden, şekli şemaili bozulmuş bir bedenden fısıltıyla söz ederken sesi açıkça korku verici bir hal aldı.

Uşak giysilerimi gösterdi eliyle – çamur ve pıhtılaşmış kan lekeleriyle doluydu. Sesimi çıkarmadım, o yavaşça elimi tuttu; ellerim tırnak

bir korkuyla taş kesildim ve bakışlarımı yavaş yavaş cesedin yüzüne çevirdim. Bir bant çenesinin altından geçirilerek bağlanmıştı, ama nasıl olmuşsa bant gevşemişti. Morarmış dudakları gülümser gibi tuhaf bir şekilde kıvrılmıştı ve Berenike'nin gerçek olamayacak denli beyaz, parlak, korkunç dişleri etrafı saran koyu karanlıkta bir kere daha bana *bakıyordu*. Kendimi yataktan geriye atarak, dehşet, gizem ve ölüm dolu bu odadan tek kelime etmeden deliler gibi kaçtım.

izleriyle –bir insan tırnağının yaptığı izlerle– yara bere içerisindeydi. Uşak, daha sonra, dikkatimi duvara dayalı bir nesneye çekti, ona dakikalarca baktım; bu bir kürekti. Bir çığlık atarak fırlayıp masanın üzerindeki kutuyu kaptım. Ama açmaya gücüm yetmedi; kutu titreyen ellerimin arasından kayıp yere düşerek büyük bir gürültüyle paramparça oldu; kutunun içinden takırtılarla yere yuvarlanan birkaç dişçilik araç gerecinden başka, fildişine benzeyen otuz iki adet küçük, beyaz nesne öteye beriye saçıldı.

MORELLA[1]

Αντο καθ' αντο μεθ' αντο, μονο ειες αιει ον.
(Kendisi, sadece kendisi, sonsuza dek bir tek kendisi.)
Platon, *Şölen*[2]

Dostum Morella'ya derin, ama son derece benzersiz bir sevgi duyuyordum. Çok uzun yıllar önce rastlantıyla onun çevresine girdiğimde, ruhum, ilk karşılaşmamızdan itibaren, daha önce hiç bilmediği ateşlerle yamp tutuştu; ama bu ateşler Eros'un ateşleri değildi; onların sıradışı anlamını hiçbir şekilde tanımlayamayacağıma ya da değişken yoğunluğunu düzenleyemeyeceğime giderek artan inancım ruhum için tam bir azap oldu. Bununla birlikte, anlaştık ve kader bizi evlilik bağıyla birleştirdi; ne tutkudan söz ettim ne aşkı düşündüm. Ama, o, toplumdan uzaklaşıp kendini yalnızca bana, beni mutlu etmeye adadı. Hayret etmek bir mutluluktur – düş görmek de öyle değil mi?

Morella tam bir allameydi. Yeteneklerinin sıradan olmadığı apaçık belliydi – algılama gücüneyse diyecek yoktu. Ben bunu hissettim ve pek çok konuda onun öğrencisi oldum. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra fark ettim ki, Morella, belki de Pressburg'ta[3] aldığı eğitim yüzünden, genelde erken dönem Alman edebiyatının değersiz ürünlerinden kabul edilen o mistik yazılardan bol miktarda önüme koymaktaydı. Bu kitaplar, anlamadığım nedenlerle, onun en çok sevdiği ve sürekli olarak üzerinde

1) "Morella" adı, Lady's Book'ta 1834'te yayımlanan "Women Celebrated in Spain for Their Extraordinary Powers of Mind" başlıklı makaleden alınmış olabilir. Makale, Barselonalı Juliana Morella'nın yaşamı hakkındadır. Morella, on iki yaşındayken felsefe bilgisiyle ünlenmiştir. Felsefe, ilahiyat, müzik, hukuk ve filoloji konularında çok bilgili olan Morella, ayrıca, on dört dil biliyordu. Bugün saygıdeğer Juliana Morell Ana (1595-1653) adıyla bilinmektedir. Bir başka gönderme de, zehirli bir yabani ot olan ve bazen öldürücü itüzümü de denen "morel"e (Solanum nigrum veya Atropa belladona) olabilir.

2) Bu alıntı Mantinealı bir kadına atfedilen bir konuşmadandır. Konu, 'ebedi güzelliğin kendisi', 'mutlak güzellik'tir. Tek bir nesnenin güzelliği evrenin güzelliğine ışık tutar ve ona eştir, bilgelik ise 'bir'liği görebilme yeteneğidir.

3) Pressburg, 1835'e kadar Macar krallarının taç giydiği kent olmanın yanı sıra büyük bir üniversitenin de bulunduğu bir kenttir ve ayrıca Kara Büyü'nün merkezi olarak kabul edilegelmiştir. Bugünkü adı Bratislava'dır.

çalıştığı konulardı – zamanla, alışkanlığın ve örnek almanın basit ama güçlü etkisine verilebilecek nedenlerle benim de gözde konularım oldu.

Bütün bunların, yanılmıyorsam, mantığım üzerinde bir etkisi yoktu. İnançlarım, eğer kendimi artık tanımıyorsam, hiçbir şekilde idealler üzerine kurulu değildi; ne faaliyetlerimde ne de düşüncelerimde, yine çok büyük bir yanılgı içerisinde değilsem, okuduğum metinlerin mistisizminin zerresi görülebilirdi. Bu kanıya vardıktan sonra, kendimi bütünüyle karımın yol göstericiliğine bırakarak onun incelemelerinin labirentine tereddütsüz daldım. Sonra, lanetli sayfalar üzerinde çalışırken içimde lanetli bir ruhun uyandığını hissettiğimde, Morella gelir, soğuk elini benimkinin üzerine koyar, ölü bir felsefenin küllerinden, garip anlamları belleğime kazınan birtakım kaygı verici, acayip sözcükler çıkarırdı. Bundan sonra saatlerce yanında kalır, kendimi sesinin müziğine kaptırırdım; sonunda, bu melodiye dehşet karışır, ruhuma gölgeler düşer, bu dünya dışı seslerle betim benzim atar, içim ürperirdi. Ve böylece, neşe ansızın dehşete dönüşür, en güzel en çirkin haline gelir ve *Hinnom* Vadisi *Gehenna*[4] olurdu.

Morella ile aramızdaki konuşmaların uzun bir süre boyunca neredeyse tek konusu olan, sözünü ettiğim kitaplar üzerindeki araştırmalarımızın gerçek niteliklerini tam olarak belirtmek yararsız. Bunlar, teolojik ahlak denilebilecek konuda eğitimi olan insanlar tarafından kolayca kavranacak, bu konulardan habersiz kişilerce de hiçbir şekilde anlaşılmayacaktır. Fichte'nin[5] tuhaf panteizmi, Pythagorasçıların değişikliğe uğramış Παλιγγενεσια'sı[6] ve hepsinin ötesinde Schelling'in[7] üzerinde ısrarla dur-

4) Thomas Hobbes (1588-1679), *Leviathan* (1651) adlı eserinde (III, 38) eski Yahudilerin Kudüs yakınlarındaki bir vadiye 'Hinnon Oğullarının Vadisi' adını verdiklerini söyler. Bu vadide yaşayan insanların puta tapmaya ve çocuklarını Tanrı Molek'e kurban etmeye başlamaları üzerine vadi yanmış ve bundan böyle sadece atıkları ve pislikleri barındırır olmuştur. Atıkları ve pis kokuları yok etmek üzere vadi zaman zaman yeniden tutuşur. Yahudiler de buraya artık cehennem anlamında 'Gehenna' demeye başlarlar.

5) Johann Gottlieb Fichte (1762-1814): Immanuel Kant'ın ardılı. Fichte, pratik (ahlaki) usun aslında bütün usun kaynağı olduğunu, insanlığın olduğu kadar bilginin de mutlak temelini oluşturduğunu kanıtlamak istiyordu. Bunu yapabilmek için bağımsız ve egemen olduğu varsayılan, dolayısıyla da bütün öteki bilgilerin kendisinden çıkarsanabileceği bir yüksek ilkeden, yani benlikten yola çıktı.

6) Ruh göçü için kullanılan bir başka sözcük olan Yunanca 'Palingenesia', ölümden sonra dirilme anlamına gelir.

7) Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1725-1854). Schelling'e göre doğanın her köşesinde varlığını duyumsatan Evrensel Tin, tek tek deneysel bilinçleri, yani bireysel insan teklerinin varlığını olanaklı kılan ana etmendir. Bu bağlamda, gerek pratik gerek kuramsal etkinliklerin Tin ile Doğa'nınözdeşliği olarak Saltık olanı anlamaya yönelik bir açıklama modeli sunma gibi bir yetileri olamaz.

duğu "özdeşlik felsefesi" hayal gücü kuvvetli Morella'nın en çokhoşlandığı tartışma konularıydı. Mr. Locke,[8] kişisel olduğu söylenen bu özdeşliğin ussal varlığın sürekliliğinden başka bir şey olmadığını çok yerinde olarak söylerken, bence son derece haklıdır. Kişi denince düşünen zeki bir varlığı anladığımıza ve düşünceye her zaman bilinç eşlik ettiğine göre, bizi *biz* yapan şey bu bilinçtir – bu bilinç bizi diğer düşünen varlıklardan ayırt eder ve bize kişisel kimliğimizi verir. Ama *principium individuationis* –bu kimliğin *ölümle ebediyen kaybolduğu ya da kaybolmadığı* fikri– bana göre, sadece sonuçlarının endişe verici ve can sıkıcı niteliği yüzünden değil, Morella'nın ondan söz ederkenki benzersiz ve heyecanlı tavırları yüzünden de her zaman yoğun ilgiyi hak eden bir konu olmuştur.

Fakat, aslında, karımın esrarlı tavırlarının bir büyü gibi beni bunalttığı zaman gelip çatmıştı. Artık ne solgun parmaklarının dokunuşuna ne müzikal sesinin derin tınısına ne de melankolik gözlerindeki ışıltıya katlanabiliyordum. Ve o bütün bunları biliyor, ama yüzüme vurmuyordu; zayıflığımın ya da budalalığımın farkında görünüyordu ve gülümseyerek Kader diyordu. Ayrıca ondan giderek soğuyor olmamın benim bilmediğim bir sebebini de biliyor gibiydi, ancak bu konuda hiçbir açıklama yapmadığı gibi, bu sebebin niteliğine ilişkin bir imada da bulunmuyordu. Morella ne de olsa bir kadındı ve günden güne sararıp soluyordu. Zamanla, yanağındaki koyu kırmızı leke kalıcı bir nitelik kazandı ve solgun alnındaki mavi damarlar iyice belirginleşti; bir an içim bir acıyla doluyor, ama hemen ardından, bakışlarım anlamlı gözlerindeki bakışla karşılaşınca içimi dayanılmaz bir sıkıntı basıyor ve karanlık, dipsiz bir uçuruma bakan biri gibi başım dönüyordu.

Bu durumda Morella'nın ölümünü nasıl büyük bir özlem ve arzuyla beklediğimi söylemeye gerek var mı? Bekledim, ama narin ruh toprak meskenine günlerce, haftalarca sıkı sıkıya yapıştı –bezginlik verici aylar boyunca sıkı sıkıya tutundu– öyle ki, sonunda perişan sinirlerim aklıma üstünlük sağladı ve bu gecikmeden dolayı büyük bir öfkeye kapıldım; onun nazik canı –batan gün gibi– çekilirken, bana gitgide daha da uzun gelen o saatlere, günlere –o acı dolu anlara– bir iblisin yüreğiyle lanetler yağdırdım.

8) John Locke (1632-1704). Bilgi kuramı ve siyaset felsefesi alanlarındaki yapıtlarıyla tanınan İngiliz filozof. Locke, *idea innatae* kavramına şiddetle karşı çıkarak zihnin başlangıçta tabula rasa olduğunu ileri sürer. Ona göre, bilginin duyumdan başka ikinci bir kaynağı da bilme yetisinin kendi kendisini konu edinmesiyle oluşan içebakıştır (reflection). Bu yolla bilgiye algılama, düşünme, kuşkulanma, inanma, usavurma, bilme, isteme gibi zihnin işlemleriyle ilgili *idea*'lar eklenir. Bu iki kaynaktan edinilen deneyim dışında bilginin temel öğeleri olan idea'ların hiçbir kaynağı yoktur.

Ama rüzgârın uyuduğu dingin bir güz akşamı, Morella beni başucuna çağırdı. Toprağın üzerine tül gibi ince bir sis çökmüş, sular ışıl ışıl yanıyordu ve ekim ayının bin bir renge boyadığı ormana göklerden muhteşem bir ebemkuşağının indiğine hiç kuşku yoktu.

"O büyük gün geldi çattı," dedi Morella ben yaklaşırken, "yaşamak ya da ölmek için en güzel gün. Bugün, toprağın ve hayatın oğulları için güzel bir gün – ah, göğün ve ölümün kızları içinse daha da güzel!"[9]

Alnından öptüm onu. Konuşmasını sürdürdü:

"Ölüyorum, ama yaşayacağım."

"Morella!"

"Beni sevdiğin bir tek gün olmadı, ama yaşarken hor gördüğün kişiye ölümünden sonra tapacaksın."

"Morella!"

"Tekrar söylüyorum. Ölüyorum. Ama içimde, bana, Morella'ya karşı duyduğun sevginin –ah, ne kadar da azdı– nişanesi var. Ben ruhumu teslim ettiğimde, çocuk –senin ve benim, Morella'nın çocuğu– yaşayacak. Ama günlerin hüzünle dolu olacak– hani şu, servinin ağaçların en dayanıklısı olması gibi, duyguların en uzun ömürlüsü olan o hüzünle. Çünkü mutlu saatlerin sona erdi; insan, yılda iki defa devşirilen Paestum'un gülleri[10] gibi, mutluluğu hayatında iki defa yakalayamaz. Artık, zaman ile Teoslu adanın[11] oyununu oynayamayacaksın; mersin ve asmadan habersiz, Mekkeli Müslümanlar gibi her yerde kefenini sırtında taşıyacaksın."

"Morella!" diye haykırdım, "Morella, nerden biliyorsun bunu?" Ama yüzünü öte tarafa çevirip yastığa gömdü; hafif bir titreme bedenini yalayıp geçerken son nefesini verdi; bir daha sesini işitmedim.

Ama, önceden haber verdiği gibi, çocuğu –ölürken dünyaya getirdiği ve ancak annesinin son nefesini vermesinden sonra nefes alan– bir kız çocuğu yaşadı. Ve bu çocuk zihinsel ve bedensel bakımlardan tuhaf bir şekilde çabucak büyüdü; hık demiş anasının burnundan düşmüştü; onu, bu fani dünyanın sakinlerinden hiçbirine karşı duyabileceğime ihtimal vermediğim kadar büyük bir aşkla sevdim.

9) "(...) Tanrı oğulları insan kızlarının güzel olduklarını gördüler ve onlardan kendilerine eş seçtiler." (Tekvin 6:2)

10) Publius Vergilius (İÖ 70-19), *Georgica* IV, 119. "(...) Yılda iki kez devşirilen Paestum gül bahçeleri." Vergilius'tan başka Ovidus, Martialis ve daha birçok klasik yazar bugün İtalya'da bulunan bu eski Yunan kolonisi Paestum'da güllerin yılda iki kez açtığından söz etmişlerdir.

11) Teos, şarap ve aşk üzerine yazdığı şiirlerle ünlü şair Anakreon'un (İÖ 582-485) doğduğu kenttir.

Ama çok geçmeden bu saf sevginin göğü karardı; kasvet, dehşet ve keder bulutlarıyla kaplandı. Çocuğun zihinsel ve bedensel bakımlardan şaşırtıcı bir hızla büyümekte olduğunu söylemiştim. Bedenin bu kadar hızla büyümesi gerçekten de garipti; zihinsel gelişmesini izlerken aklıma üşüşen fırtınalı düşüncelerse korkunçtu, çok korkunç! Çocuğun düşünce ve görüşlerinde her gün yetişkin bir kadının yeteneklerini keşfederken –onun o çocuk dudaklarından görmüş geçirmiş birinin lafları dökülürken– düşünceli, iri gözlerinde bilgeliğin ve olgun insanlara has tutkuların parıldadığını her an gözlemlerken başka türlüsü nasıl mümkün olabilirdi ki? Dediğim gibi, tüm bunları altüst olmuş duyularımla apaçık kavradığımda –bunu kendimden daha fazla gizleyemez hale geldiğimde ya da algılamaya hazır duyularının bunları algılamasını engelleyemediğimde– kaygı verici, korkunç kuşkuların ruhuma sızmasında ya da şu anda mezarında yatan Morella'nın ürkünç öykülerinin ve insanın içine işleyen kuramlarının dehşet içerisinde aklıma düşmesinde şaşacak bir yan var mı? Kaderin beni tapmaya zorladığı ve kendisiyle ilgili her şeyi evimin mahremiyetinde ölümcül bir kaygıyla gözlemlediğim bu sevgili varlığı bütün dünyanın meraklı gözlerinden kıskançlıkla kaçırdım.

Ve yıllar geçip giderken, ben her gün onun o aziz, o tatlı, o zarif yüzünü seyreder, olgunlaşan o endamını hayranlıkla incelerken, her gün çocukla annesi arasında, o melankolik, o ölü kadın arasında yeni yeni benzerlikler buluyordum. Her geçen an, bu benzerliğin gölgeleri daha kesin, daha belirgin, daha şaşırtıcı ve her bakımdan daha kaygı verici bir şekilde koyulaşıyordu. Gülümsemesinin annesininkine benzemesine katlanabilirdim, ama tam olarak onunla *özdeş* olması beni dehşete düşürüyordu – gözlerinin Morella'nın gözlerine benzemesine dayanabilirdim, ama bu gözler ruhumun derinliklerine sık sık Morella'nın gözlerindeki o yoğun ve anlamlı bakışlarla bakıyordu. Yüksekalınının hatlarında, ipek saçlarının buklelerinde, aralarında gezdirdiği solgun parmaklarında, sesinin ciddi ve müzikal tınısında ve en çok da –ah, en çok da– yaşayan ve sevilen bu varlığın dudaklarından dökülen ölünün tümce ve ifadelerinde yakıp yok eden korkunç düşünce için –ölmeyecek bir *kurt*[12] için– gıda buluyordum.

12) "Kurt", anlatıcının içini kemiren suçluluk duygusuna verilebilir. Ölü bedenleri tahrip eden kurt imgesine Poe'da sık sık rastlanır. Burada, anlatıcının ruhen çoktan öldüğüne işaret ediyor olabilir. Anlatıcı, anneye olduğu gibi kızına da hastalıklı bir düşkünlük göstermektedir, yaşarken kendi cehennemini yaratmıştır. "Gidip bana karşı günah işlemiş olan insanların cesetlerine baksınlar; onların ne kurtları ölecek ne alevleri sönecektir ve tüm canlı varlıklar onlardan iğrenecektir." (İşaya, 66:24)

Ömrünün on yılı böyle geçti, kızım hâlâ yeryüzünde bir addan yoksundu. "Yavrum" ve "aşkım" genellikle baba sevgisinin kullanmaya zorladığı nitelemelerdi ve dış dünyadan neredeyse tümden soyutlanmış bir yaşam sürüyor olması başka ilişkiler kurmasını engelliyordu. Morella'nın adı kendisiyle birlikte ölmüştü. Annesinden kızına hiç söz etmemiştim – ondan söz etmem olanaksızdı. Gerçekte, kızcağız şu kısacık ömründe, münzevi yaşantısının dar sınırlarının elverdiği kadarının dışında, dış dünyadan hiçbir izlenim edinmemişti. Sonunda, ne yapacağımı bilemez durumdayken, aklıma vaftiz töreninin beni kaderimin dehşetlerinden kurtarabileceği fikri düştü. Ama vaftiz kurnasında bir ad seçmekte tereddüde düştüm. Dilimin ucuna eski ve yeni çağlardan, kendi ülkemden ve yabancı diyarlardan birçok bilge ve güzel insanın adı, birçok zarif, mutlu, iyi kalpli insanın adı geldi. Öyleyse, gömülmüş ölünün anısını rahatsız etmeye beni sevk eden ne oldu? Sırf anımsanması bile kanın şakaklarımdan yüreğime bir sel gibi hücum etmesine sebep olan o adı ağzıma almaya hangi şeytan kışkırttı beni? Bu karanlık mahzende, gecenin sessizliğinde, rahibin kulağına fısıltıyla "Morella" sözcüğünü hecelerken ruhumun derinliklerinden hangi kötü ruh konuştu? Çocuğumun yüz hatlarının çarpılarak ölüm rengine bürünmesine, bu güç işitilir sözler dudaklarımdan dökülürken irkilerek donuk gözlerini yerden göğe doğru kaldırmasına ve atalardan kalma mahzenin kara döşeme taşlarına yığılırken "Buradayım!" diye yanıt verinesine sebep olan şeytandan başka hangi varlık olabilirdi ki?[13]

Bu basit söz, bu soğuk, bu net, bu kuşkuya yer bırakmayan söz bir ıslık sesiyle kulaklarımdan girip bir kurşun gibi beynime aktı. Yıllar, çok uzun yıllar da geçse, bu anın anısı asla unutulmaz! Çiçeklerden ve asmalardan bihaber değildim, ama baldıran ve servi[14] gecemi gündüzümü karartıyordu. Ne zamanın farkındaydım ne nerede olduğumu biliyordum; bahtımın yıldızları söndü, dünyam karardı; yeryüzünün tüm varlıkları yanımdan gölgeler gibi geçip gidiyorlardı ve ben bunların arasından sadece birini görüyordum, o da Morella! Rüzgârlar kulağıma semadan bir tek ses taşıyorlardı, denizin yüzeyindeki kıpırtılar bir tek kelimeyi mırıldanıyordu: Morella! Ama o öldü ve ben onu kendi ellerimle taşıdım mezarına ve uzun, acı kahkahalarla güldüm ikinci Morella'yı koyduğum mezarda ilkinden bir iz bulamayınca.

13) Ölü birinin adının ağza alınmasının onu diriltebileceği inancına birçok folklorda rastlanır.

14) Her iki ağacın da hüzünlü çağrışımları bulunmaktadır. Baldıran, Sokrates'in ölümünü akla getirmektedir; servi ise tabut yapımında kullanılır ve mezarların başucuna dikilir sıklıkla.

LIGEIA

(...) Ve irade derinlerde saklı olup ölümsüzdür. İradenin sırrını da gücünü de kimse bilemez. Zira Tanrı, kendine has kudretiyle her şeyi kapsayan büyük bir iradeden başka nedir ki? İradesinin zayıflığı olmasa, insan ne meleklere teslim olur büsbütün ne de ölüme.

Joseph Glanvill[1]

Tanrı biliyor ya, Lady Ligeia ile ilk defa nerede, nasıl ve ne zaman tanışmış olduğumuzu anımsamıyorum. O zamandan bu yana çok uzun yıllar geçti, çektiğim onca acıdan belleğim zayıf düştü. Belki de, bunları *anımsayamayışımın* sebebi, gerçekte, sevdiğimin karakteridir, onun az rastlanır bilgisinin, huzur veren eşsiz güzelliğinin, alçak perdeden bir müziği andıran yumuşak sesinin ve insanı heyecanlandıran, büyüleyen konuşma tarzının fark edilmeden usul usul kalbime nüfuz etmiş olmasıdır. Bununla beraber, onunla ilk defa ve daha sonra birçok defa Ren Nehri kıyısındaki viran olmaya yüz tutmuş, eski ve büyük bir kentte karşılaşmış olduğumu sanıyorum. Bana ailesinden söz etmiş olduğuna eminim. Köklü bir aileden geldiği muhakkaktı. Ligeia! Ligeia! Niteliği itibarıyla dış dünyanın etkilerini zayıflatmaya başka her şeyden daha uygun olan bir işe gömülmüş olduğumdan, sadece bu tatlı sözcük –Ligeia– artık hayatta olmayan o varlığın hayalini gözlerimin önüne getirebiliyor. Şimdi bu anıları yazarken, dostum, nişanlım, sonra çalışma arkadaşım ve nihayet bağrıma bastığım eşim olan kişinin soyadını hiçbir zaman öğrenmemiş olduğumu fark ettim birdenbire. Bu, Ligeia'mın bana bir oyunu muydu, yoksa bu hususta ona hiçbir soru sormamakla sevgimin gücünü kanıtlayacak bir sınavdan mı geçiyordum? Ya da benim kendi kaprisim miydi bu – büyük bir tutkuyla bağlandığım aşkının tapınağına sunduğum son derece romantik bir adak mıydı? Ama olup bitenleri bile apaçık

1) Joseph Glanvill (1636-1680), İngiliz deneme yazarı. Bilimsel konulardaki incelemeleriyle olduğu kadar dini konulardaki çalışmalarıyla da ünlüdür. Buradaki alıntı Poe tarafından uydurulmuşa benzemektedir. Glanvill'in bilinen yazıları arasında böyle bir metne ulaşılamamıştır.

anımsayamazken, onları önceleyen ya da izleyen durumların tamamen aklımdan çıkmış olmasında şaşılacak ne var ki? Ve dedikleri gibi, felaketle sonuçlanan evliliklere Romantik Aşk denilen ruh –putperest Mısır'ın sarı benizli, tül kanatlı Ashtophet'i[2]– yön veriyorsa, benimkine yön verenin de o olduğuna hiç kuşku yok.

Bununla beraber, belleğimde tazeliğini hiç yitirmeyen çok aziz bir anı var: Ligeia'nın *kendisi*. Boylu boslu ve incecikti, hatta son günlerinde bir deri bir kemik kalmıştı. Duruşundaki haşmeti, tavırlarındaki rahatlığı ya da yürüyüşündeki akıl ermez hafifliği ve esnekliği anlatmaya kelimeler yetmez. Bir gölge gibi gelir, bir gölge gibi giderdi. Kapısı kapalı çalışma odama girdiğini, ancak, mermer beyazlığındaki elini omzuma koyarak müziği andıran yumuşak tatlı sesiyle konuştuğunda anlardım. Yüz güzelliğine gelince, kimse onunla boy ölçüşemezdi. Esrar çekmiş birinin düşlerinde parlayan bir aydınlıktı – içi geçen Delos[3] kızlarının düşlerinde dolaşan en çılgın fantezilerden çok daha kutsal, cana can katan, duru bir güzellikti onunkisi. Bununla birlikte, onun kendine has hatları, putperestlerin klasik eserlerinde yanlış olarak öğretilen tapınılası güzelliklerden değildi. Verulam lordu Bacon, güzelliğin biçim ve *cinslerinden* söz ederken, pek yerinde olarak, "Orantılarında bir tuhaflık bulunmayan *mükemmel* güzellik yoktur," der.[4] Evet, Ligeia'nın yüz hatlarının klasik güzellik kalıplarına uymadığını görüyor, sevimliliğinin gerçekten 'mükemmel' olduğunu algılıyor ve bu güzellikte bir 'tuhaflık' olduğunu da seziyordum, ancak ne kadar gayret edersem edeyim bu orantısızlığın ve tuhaflığın nerede olduğunu bir türlü çıkaramıyordum. Yüksek ve solgun alnının –kusursuz bir alın– hatlarını, böylesine tanrısal bir ihtişamı betimlemek için 'kusursuz' sözcüğü ne kadar sönük kalıyor! En saf fildişine rakip cildini, alnının sakin, etkileyici genişliğini, şakakların üzerinde zarafetle çıkıntı yapışını ve nihayet Homeros'un *sümbül saçlar* derken anlatmak istediği şeyi en iyi ortaya koyan kuzgun karası, parlak, gür ve kendiliğinden dalgalı saçlarını inceliyordum. Burnunun zarif hatlarına baktığımda, eşini ancak zarif İbrani madalyonlarında gördüğüm bir kusursuzlukla karşılaşıyordum. Aynı olağanüstü pürüzsüzlük, bur-

2) Büyük bir ihtimalle Astoreth, Astarte veya Ishtar olarak da bilen Saydalı tanrıça. Eski Akdeniz uygarlıklarında aşk tanrıçası. Mısırlılar Fenikeli Astoreth'i bereket tanrıçası olarak onurlandırmışlardır.

3) Ege denizinde bir Yunan adası. Mitolojide Apollon ve Artemis'in doğum yeri. Artemis, bekâret yemini etmiş Deloslu kızlar tarafından beklenir.

4) Francis Bacon (1561-1626). Büyük İngiliz deneme yazarı. Bacon "Güzellik Üzerine" adlı denemesinde (1625), bu alıntıdaki gibi "exquisite" sözcüğünü değil, "excellent"i kullanır.

nuna belli belirsiz kartal gagası görünümü veren aynı hafif kavis, özgür ruhunun işareti olan aynı ahenkle kıvrılmış burun kanatları. O tatlı ağzına bakıyordum. Tüm tanrısal özellikler burada ifadesini bulmuş gibiydi – kısa üst dudağın o enfes kıvrılışı; alt dudağın yumuşak, şehvetli mahmurluğu; cıvıl cıvıl gamzeler ve adeta konuşan bir renk; sakin ve yumuşak olmakla birlikte son derece içten ve parlak tebessümüyle aralanan dudaklar arasında beliren ve üzerlerine düşen kutsal ışığı insanı irkilten bir ışıltıyla yansıtan dişler. Çene yapısını dikkatle inceliyor, orada da genişliği, yumuşaklığı, haşmeti, dolgunluğu ve tinselliği ile eski Yunan hatlarını –Atinalı Kleomenes'e[5] bir düşte görünen Tanrı Apollon'un hatlarını– buluyordum. Sonra, gözlerimi Ligeia'nın iri gözlerine dikiyordum.

Gözler için uzak antikitede herhangi bir model bulunmamaktadır. Lord Verulem'in sözünü ettiği o sır, belki de sevdiğimin gözlerinde saklıydı. Bu gözler, inanıyorum ki, ırkımıza has, bildiğimiz gözlerden çok iriydi. Hatta Nuryahad Vadisi'nde[6] yaşayan kabilenin en ceylangözlüsünün gözlerinden bile iriydiler. Bu özellik, çok fazla heyecanlandığı anlarda daha da belirginleşiyordu. İşte, böylesi anlarda, Ligeia'nın güzelliği –ya da ateşli imgelemimde canlandırdığım güzelliği– yeryüzünden çok yükseklerde ya da bambaşka bir âlemde yaşayan varlıkların –Türklerin efsanelerindeki hurilerin– güzelliği oluyordu. Işıltılı, kapkara gözlerini upuzun kirpikler gölgeliyordu. Pek düzgün olmayan kaşları da aynı renkteydi. Bununla beraber, bu gözlerde bulduğum 'acayiplik' gözlerin şeklinden, renginden ve parlaklığından bağımsız olup, tümüyle *ifadesindeydi*. Ah! Ne anlamsız bir sözcük bu! Ruh dünyası hakkındaki tüm cehaletimizi ardına sakladığımız bir ses yalnızca. Ligeia'nın gözlerindeki ifade! Üzerinde ne kadar uzun süre düşündüm! Bir yaz gecesi nasıl da sabaha kadar derinliklerine inmeye çabalayıp durdum! Sevdiğimin gözbebeklerinin derinlerinde yatan –Demokritos'un[7] kuyusundan da derin olan– bu şey neydi? *Neydi bu şey?* Bunu keşfetmek bende bir tutku halini almıştı. Bu gözler! Bu iri, bu ışıltılı, bu ilahi gözler! Onlar benim için Leda'nın[8] ikiz yıldızları, bense onlar için astrologların en tutkulusuydum.

5) Medici Venüsü ya da Medici Aphrodite'si diye bilinen heykeli yapan sanatçı, İÖ üçüncü yüzyıl.

6) Frances Sheridan (1724-1766) tarafından yazılan ve Sidney Bidulph imzasıyla yayımlanan "The History of Nourjahad"a gönderme.

7) Demokritos (İÖ 460-370): Ruhun madde olduğuna ve gerçekte atomlarla boşluktan başka bir şey olmadığına inanan Yunanlı materyalist filozof. "Hakikat hakkında bir şey bilmiyoruz, zira hakikat *dipsiz bir uçurumun* dibinde yatar" sözleriyle ünlüdür.

8) İkizler Takımyıldızı'nın en parlakları olan Kastor ve Polluks adlarını Zeus'un bir ölümlü olan Leda'dan doğma iki çocuğundan alır.

Psikolojik bilimlerin sayısız ve anlaşılmaz anormallikleri arasında –sanıyorum, okullarda göz ardı edilen– en şaşırtıcı ve en heyecan verici husus, çok uzun yıllardan beri unuttuğumuz bir şeyi anımsamaya çalıştığınızda, *tam anımsayacak gibi olup* da bir türlü anımsayamayışımızdır. Aynı şekilde, ben de Ligeia'nın gözlerindeki anlamı var gücümle çözümlemeye çalışırken kaç kere bu anlamı yakalar gibi oldum –yaklaştığımı hissettim– ama bir türlü ele geçiremedim, sonunda da hepten elimden kaçırdım! Ama işin en garibi şu ki, evrenin en sıradan nesnelerinde bu ifadenin bir dizi benzerini buldum! Şunu demek istiyorum: Ligeia'nın güzelliğinin usul usul ruhuma işleyip orayı kendine türbe edinmesinden sonraki dönemde, onun iri, parlakgözlerinin ruhumda her zaman uyandırdığı hislerin aynısını, maddi dünyadaki birçok varlığa baktığımda da hissetmeye başladım. Ama bu duyguyu tanımlamak, çözümlemek ya da açıkça kavramakta da bir o kadar başarısızdım. Bu duyguyu –tekrar ediyorum– incelediğim ve hızla boy atan bir asmada, seyrettiğim bir pervanede, bir kelebekte, bir krizalitte, bir akarsuda tanıyor, okyanusta, düşen bir göktaşında, yaşlı insanların bakışlarında hissediyordum. Ve gökte bir iki yıldız var ki (özellikle de Şilyak Takımyıldızı'ndaki en büyük yıldızın yakınlarında bulunan altıncı kadirden kararsız iki yıldız[9]), onları teleskopla incelerken ruhumu benzer duyguların kapladığını fark ettim. Aynı şeyleri telli çalgıların bazı seslerinde ve okuduğum kitaplardaki bazı bölümlerde de hissettim sık sık. Sayısız örnek arasında, Joseph Glanvill'in bir kitabındaki bir şeyin –kim bilir, belki de sırf acayipliğinden dolayı– her okuduğumda bana aynı duyguyu esinlemekten geri kalmadığını çok iyi anımsıyorum: "Ve irade derinlerde saklı olup ölümsüzdür. İradenin sırrını da gücünü de kimse bilemez. Zira, Tanrı, kendine has kudretiyle her şeyi kapsayan büyük bir iradeden başka nedir ki? İradesinin zayıflığı olmasa, insan ne meleklere teslim olur büsbütün ne de ölüme."

Aradan geçen uzun yıllar içinde, düşüne düşüne sonunda İngiliz filozofun bu sözleri ile Ligeia'nın karakterinin bir yönü arasında uzak bir bağlantı kurmayı başardım. Ligeia'nın düşünce, hareket ya da konuşmasındaki *kudret*, uzun yıllar süren ilişkimiz sırasında varlığının daha başka ve dolaysız bir kanıtını ortaya koymayan o muazzam irade gücünün bir sonucu, hiç değilse belirtisi olmalıydı. Tanıdığım bütün kadınlar içinde en sakin olan o, her zaman huzurlu görünen Ligeia, şiddetli tutkuların pençesinde en fazla kıvranan kişiydi. Bu tutkunun derecesini ancak göz-

9) Şilyak Takımyıldızı'nın (Lyra) iki çiftyıldızı vardır. Parlakolanı Vega yada Alpha Lyrae, daha aşağıda ve solda olanıysa Epsilon Lyrae'dir.

lerinin bana haz ve dehşet vererek mucizevi bir şekilde irileşmesinden, o baygın sesinin adeta büyülü melodisinden, perdeden perdeye geçişinden, net bir şekilde anlaşılır oluşundan ve yumuşaklığından, kullanmayı alışkanlık edindiği (ve anlamlarıyla çelişen söyleniş biçimlerinin iki misli etkili kıldığı) çılgınca sözlerin taşıdığı enerjiden kestirebiliyordum.

Ligeia'nın engin bilgisinden söz etmiştim – böylesine derin bilgiyi hiçbir kadında görmüş değilim. Klasik dillerde tam bir uzmandı; çağdaş Avrupa dillerine gelince, kendi bilgime dayanarak söyleyebilirim ki, bu dillerde de bir kere olsun hata yaptığını görmedim. Aslında, akademik bilginin onca övülen, sırf anlaşılmazlığı yüzünden o kadar hayran kalınan hangi dalında Ligeia'nın yanıldığını gördüm ki? Karımın kişiliğindeki bu hususun ancak şu son dönemde dikkatimi çekmiş olması ne kadar heyecan verici ve şaşırtıcı! Bilgide tanıdığım bütün kadınları fersah fersah aştığını söylemiştim, ama sosyal bilimlerin, fizik ve matematiğin tüm alanlarını hakkıyla bilen erkek neredeymiş? Şimdi açıkça kavradığım şeyi, yani Ligeia'nın bilgisinin şaşırtıcı boyutlarını o zamanlar görmemiştim, yine de, evliliğimizin ilk yıllarında iyice içine gömüldüğüm metafizik incelemelerin kaotik dünyasında kendimi onun yol göstericiliğine çocukça bir güvenle bırakacak denli üstünlüğünün farkındaydım. Çok az incelenmiş –bu pek bilinmeyen– konuda araştırmalarımı sürdürürken, sevgili Ligeia'm omuzlarımın üzerinden eğildiğinde nasıl büyük bir utkuyla, nasıl coşkun bir hazla, nasıl ulvi bir umutla dolar, önümde perde perde açılan enfes manzaranın insan ayağı değmemiş, göz kamaştırıcı, uzun yollarından geçerek sonunda yasaklanması gerekecek kadar kutsal bilgelik hedefine ulaşacağımı hissederdim!

Yıllar sonra, sağlam temellere dayanan beklentilerimin kanat takıp uçtuğunu görmekten ne büyük bir ıstırap duyduğumu varın siz kestirin! Ligeia'sız, zifiri karanlıklarda el yordamıyla ilerleyen bir çocuktan farksızdım. Derinliklerine daldığımız aşkınlığın sırlarını onun varlığı, onun yorumları aydınlatırdı. Hafif bir ışıltıyla altın gibi parlayan bütün o yazılar onun gözlerinin parıltısından yoksun kalınca bir kurşun gibi donuklaşmıştı. Ve şimdi o gözler üzerine eğildiğim sayfaları ışığıyla giderek daha az aydınlatır olmuştu. Ligeia hastaydı. Çılgınca bakan gözleri çok ama çok parlak bir ışıltıyla alev alev yanıyordu; solgun parmakları ölümün rengini, saydam balmumu rengini aldı; yüksek alnındaki mavi damarlar en küçük bir heyecan dalgasında bile bir yürek gibi şiddetle atıyordu. Ölümünün kaçınılmazlığını gördüm ve amansız Azrail'e karşı bütün ruhumla umutsuz bir mücadeleye giriştim. Tutkulu karımın benden daha enerjik bir mücadeleye girmiş olduğunu büyük bir şaşkınlıkla

görüyordum. Onun o haşin karakterine bakarakölüm karşısındadehşete düşmeyeceği izlenimine kapılmıştım, ama öyle olmadı. Ölüm Meleği'ne karşı nasıl hararetle direndiğini anlatmaya kelimeler yetmez. Bu yürek paralayıcı manzara karşısında ıstırapla inliyordum. Onu sakinleştirmek, mantıklı davranmaya davet etmek isterdim, ancak yaşamak, sadece yaşamak, nasıl olursa olsun yaşamak için öylesine büyük bir arzu duyuyordu ki, onu avutmaya ve ona mantık yolunu göstermeye kalkışmak budalalığın daniskası olurdu. Ateşli ruhunda kopan fırtınalara karşın, görünüşteki sakinliğini son ana kadar korudu. Sesi daha yumuşayıp daha tatlılaştı, ama ağzından sükunetle dökülen sözcüklerin çılgınca anlamları üzerinde durmayacağım. İnsanüstü bir melodiyi –insanoğlunun o zamana kadar hiç bilmediği tutku ve özlemleri– kendimden geçmiş bir halde dinlerken beynim uğulduyordu.

Beni sevdiğinden hiç kuşku duymuyor ve onun gibi bir varlığın yüreğindeki aşkın sıradan bir tutku olamayacağını kestirmekte de zorlanmıyordum. Bununla birlikte, sevgisinin gücünü ve büyüklüğünü tam olarak ancakölümün eşiğine geldiğinde anlayabildim. Saatler boyunca, ellerim ellerinin arasında, bana içini döker, tapınma derecesine varan aşkını anlatırdı. Nasıl oluyordu da bu itirafları dinleme mutluluğunu hak ediyordum? Sevgilimin beni mutluğa boğan bu itirafları yaptığı sırada kahpe feleğin onu elimden almasını hak edecek ne yapmıştım? Ama bu konuyu daha fazla açmaya katlanamam. Sadece şu kadarını söyleyeceğim: Ne yazık ki, hiç mi hiç hak etmediğim halde Ligeia'nın böylesine bir teslimiyetle kendini bu aşka adamasının sebebinin yaşama hırsı, ellerinin arasından hızla kayınakta olan yaşama çılgınca bağlılıkolduğunu sonunda anlamıştım. Yaşamak, sadece yaşamak için duyulan bu çılgınca arzuyu, bu büyük hasreti anlatmaya gücüm yetmez, kelimeler yetersiz kalır.

Bu dünyadan göçüp gittiği gecenin tam ortasında, buyurgan bir tavırla yanına yaklaşmamı işaret etti ve daha birkaç gün önce yazmış olduğu bazı dizeleri okumamı istedi benden. İsteğine boyun eğdim. İşte o dizeler:

Bak işte bir gala gecesi
Yapayalnız geçen nice yıllardan sonra!
Kanatlı, peçeli ve gözyaşına
Boğulmuş çok sayıda melek
Oturmuşlar bir tiyatroda, seyretmek için
Umut ve korkunun oyununu
Orkestra çalarken aralıklarla
Evrenin müziğini.

Yüce Tanrı'nın kılığına girmiş oyuncular
Alçak sesle mırıldana, homurdana
Oraya buraya uçuşuyorlar,
Zavallı birer kukla onlar
Dekoru ileri geri değiştiren,
Akbaba kanatlarını çırptıkça
Görünmez dertler yayan
Ve belirli bir biçimi olmayan
Engin varlıkların emriyle gidip gelen!

Ah, bu karışık drama, eminim
Asla unutulmayacak!
Durmadan kovalanan o Hayalet
Peşinde hep aynı dairede dönenen,
Hep başladığı noktaya gelen
Avını yakalayamayan bir kalabalık
Çokça delilik, ondan da çok günah
Ve dehşet, işte hikâyenin özü.

Bakın, bakın! Oyuncuların arasında
Sürünen bir varlık beliriyor!
Sahnenin ıssız tarafından
Kan kırmızı bir şey sürünerek giriyor
Kıvranıyor! Kıvranıyor! Ölümcül sancılarla
Oyuncular ona yem oluyor
Ve gören melekler hıçkırıklarla ağlıyor
insan kanına bulanmış zehirli dişleri.

Sönüyor, sönüyor ışıklar, sönüyor her şey
Ve fırtına hızıyla iniyor
Titreyen varlıkların üzerine
Tabut örtüsü perde!
Ve benzi atmış melekler
Kalkıp ayağa çıkararak peçelerini
Haykırıyorlar hakikati
Oynanan oyun bir trajedidir, adı "İnsan"
Kahramanıysa hep kazanan ölüm adlı Solucan.

Ben bu dizeleri okumayı bitirdiğimde, Ligeia ayağa fırladı ve kasılmalar içerisinde ellerini yukarı kaldırarak adeta haykırdı: "Tanrım, ulu Tan-

rın! Bu işler hep böyle mi olacak? Bu Fatih hiç mi yenilmeyecek? Biz senin parçan değil miyiz? Kim, ama kim bilebilir senin iradenin gücünü ve sırlarını? İradesinin zayıflığı olmasa, insan ne meleklere teslim olur büsbütün *ne de ölüme*."

Sonra, geçirdiği heyecandan bitkin bir vaziyette beyaz kolları yanına düştü ve ağır ağır ölüm döşeğine döndü. Son nefesini verirken dudaklarından bir mırıltı döküldü. Kulağımı dudaklarına yaklaştırdığımda Glanvill'in sözlerinin son kısmını seçtim: "*İradesinin zayıflığı olmasa, insan ne meleklere teslim olur büsbütün ne de ölüme.*"

Ligeia öldü... Ve ben duyduğum ıstırapla kahroldum; Ren Nehri kıyısındaki kasvetli, viran kentteki evimin hüznüne ve ıssızlığına artık katlanamıyordum. Dünyanın servet diye adlandırdığı şeyden yana sıkıntım yoktu. Ligeia bana büyük bir zenginlikle, sıradan ölümlülere kısmet olanlardan çokdaha fazlasıyla gelmişti. Birkaç ay bitkin, bezgin ve amaçsızca orada burada sürttükten sonra da, güzel İngiltere'nin en yabanıl ve ıssız yörelerinden birinde adını vermeyeceğim bir manastırı[10] satın alarak kısmen onarttım. Binanın iç karartıcı ve hüzün verici haşmetiyle çevrenin yabanıl görüntüsü ve her ikisine ilişkin acıklı eski anılar, beni ülkenin bu kuş uçmaz kervan geçmez yöresine sürgün eden bu her şeyden vazgeçmişlik duygusuna son derece uygun düşüyordu. Binanın dışını bir halı gibi kaplayan yeşilliğe ve çürümüşlüğe el sürmemekle birlikte, içini çocukça bir hevesle ve zayıf da olsa acımı biraz azaltabileceği umuduyla muhteşem bir tarzda döşedim. Bu tür çılgınlıklardan çocukluğumdan beri çok hoşlanırdım, şimdiyse, duyduğum büyük acıyla aynı saçmalıklara geri dönüyordum. Ama, ne yazık ki bu gösterişli, göz alıcı perdelerde, eski Mısır tarzı ağırbaşlı oymalarda, çılgınca tasarımlanmış kornişlerde ve mobilyalarda, arabesk desenli altın püsküllü halılarda, başlangıç halindeki bir deliliğin belirtilerini sezmiyor değildim. Afyonun ağına yakalanmış, esiri olmuştum;[11] tüm işlerim ve tasarılarım afyonun etkisinde daldığım düşlerden renkler taşıyordu. Ama bu saçmalıkların ayrıntılarına girmeyeceğim. Sadece o odayı, o lanet olası odayı, aklımın başımda olmadığı bir gün kilisedeki nikâhtan sonra –unutulmaz Ligeia'nın yerini almak üzere– Tremaineli, sarı saçlı, mavi gözlü Lady Rowena Trevanion'u gelinim olarak götürdüğüm o odayı anlatmadan geçemeyeceğim.

10) Poe, belli ki, Lord Byron'a ailesinden miras kalan ve Byron'ın zaman zaman içinde yaşadığı manastırı düşünüyor.

11) Poe, sık sık, fantastik olanın açıklanması için okuyucuya alternatif olarak "rasyonel" bir yol sunar. Anlatıcının afyon bağımlılığı, inatıdırıcılık için gerekli unsuru sağlayacaktır.

Bu gelin odasının mimarisinin ya da dekorasyonunun bir tek ayrıntısı yok ki şu anda gözlerimin önünde bulunmasın. Sevgili kızlarının, altın hırsıyla, böyle döşenmiş bir odanın eşiğinden atlamasına izin verirken gelinin mağrur ailesinin akılları neredeydi acaba? Odayı en ince ayrıntısına kadar anımsadığımı söylemiştim – ancak, ne yazık ki en önemli olayların anıları aklımdan silinmiş. Zaten bu akıl almaz görüntüde anıları belleğe kazıyacak bir sistem yoktu. Mazgallı ve kuleli manastırın yüksek kulelerinden birinde yer alan bu oda beşgen biçimindeydi[12] ve çok genişti. Odanın tek penceresi güneye bakan duvarı boydan boya kaplıyordu. Gerek güneş ışınları gerek ay ışınları, Venedik işi kurşuni renkli bu tek parça kocaman camdan geçerek üzerine düştüğü eşyaları ürpertici bir parlaklığa büründürüyordu. Bu devasa pencerenin üst bölümünü, kulenin kalın duvarlarına tırmanmış yaşlı bir asma kafes örtüyordu. Neredeyse kapkara olmuş meşeden yapılına ve yarı Gotik yarı Kelt tarzı en acayip, en ürkütücü desenlerle süslenmiş tavan son derece yüksek ve kemerliydi. Bu kasvetli tavanın tam ortasından sarkan, uzun halkalı altın bir zincirin ucunda, çok sayıda deliğinden rengârenk alevlerin bir yılan gibi kıvrılarak çıktığı aynı metalden yapılmış Sarazen üslubu kocaman bir buhurdanlık vardı.

Odanın orasında burasında bazı nadir bulunur divanlar ve Şark işi uzun kollu altın şamdanlar bulunuyordu, tabii bir de yatak –evlilik yatağı– üstünde tabut örtüsü benzeri bir sayvan bulunan, som abanozdan Hint usulü alçak bir karyola. Odanın her köşesinde, Luksor'daki kral mezarlarından getirilmiş, antik kapakları çok eski zamanlardan kalma kabartmalarla süslü, siyah granitten dev birer lahit dikiliyordu. Ama asıl gariplik, ne yazık ki, perdelerde ve duvar kaplamalarındaydı. Son derece –hatta orantısızca– yüksek duvarları tavandan tabana kadar bol dökümlü ağır duvar halıları kaplıyordu; aynı malzeme döşemede halı, divanlarda ve abanoz yatakta örtü, karyolada sayvan ve pencereyi kısmen örten görkemli bir perde olarak kullanılmıştı. Bu malzeme, altın bakımından gayet zengin sırma kumaştı. Üzeri yer yer bir ayak çapında simsiyah arabesk desenlerle kaplıydı. Amą bu şekillerin arabesk niteliği, ancak belirli bir noktadan bakıldığında ortaya çıkıyordu. Bugün artık çok bilinen ve geçmişi antikitenin çok eski dönemlerine kadar uzanan bir usulle yapılan bu desenler bakış açısına göre değişik şekiller alıyordu. Odaya giren birisine bu desenler başlangıçta sadece tuhaf şekiller olarak görünü-

12) Beş kenarlı şekillerin sihirli güçleri olduğu öteden beri kabul edilegelmiştir. Bu şekillere beşgenden çok beş köşeli üçgen şeklinde birçok eski büyüde rastlanır.

yor, ama konuk odada ilerleyip konumunu değiştirdikçe bu görüntü yavaş yavaş kayboluyor ve konuk kendini Norman batıl inançlarından çıkma veya keşişlerin günah dolu düşlerinde gördükleri türden korkunç varlıklarla çevrili buluyordu. Halıların özel bir düzenek yardımıyla arkalarından hava üflenerek ürkütü verici bir canlılıkla dalgalandırılması akıllara durgunluk veren bu garip görüntülerin etkisini iyice kuvvetlendiriyordu.

Tremaineli leydi ile evliliğimizin ilk ayının günah dolu saatlerini işte böyle bir konutta, böyle döşenmiş bir gelin odasında –pek huzursuzluk duymadan– geçirdim. Karımın sert tabiatımdan korktuğu, benden çekindiği ve beni pek az sevdiği fark edilmeyecek gibi değildi, ama aksi olsaydı daha fazla hoşnut olmazdım. İnsandan çok şeytanın duyabileceği bir kinle ondan nefret ediyordum. Büyük bir yeis ve pişmanlıkla eski günleri, şimdi mezarında yatmakta olan o güzel, o yüce, o sevgili varlığı, Ligeia'yı düşünüyordum boyuna. Onun saflığını, yüceliğini, meleklere has ruh güzelliğini, tutkulu aşkını anımsamakla kendimden geçiyordum. Şimdi, ruhum onunkinden daha hararetli bir ateşle alev alev yanıyordu. Afyonun etkisinde gördüğüm düşlerin (çünkü tuzağına düşmüş, bir afyonkeş olmuştum) heyecanıyla gecenin sessizliğinde veya gündüzleri vadilerin gözlerden uzak koyaklarında avaz avaz adını sesleniyordum; göçüp gitmiş olan o sevgili varlığa –ah, temelli gitmiş *olabilir miydi?*– duyduğum çılgınca aşkın gücü, hasretimin yakıcı ateşiyle sanki onu hayatın yollarına geri döndürebilirmişim gibi.

Evliliğimizin ikinci ayının başlarında Lady Rowena ansızın bir hastalığa yakalandı iyileşmesiyse hayli zaman aldı. Yüksek ateş gecelerini cehenneme çeviriyor, o yarı uykulu perişan halinde, kulenin orasında burasında birtakım sesler ve hareketler duyduğunu söylüyordu; bunu hayal gücünün bir oyununa veya bizzat odanın acayip hayaller görülmesine yol açan etkisine verdim. Bir zaman sonra iyileşmeye başladı ve sonunda tamamen iyileşti. Ama aradan kısa bir süre geçtikten sonra, ikinci ve daha şiddetli bir hastalık onu yeniden yatağa düşürdü; bünyesinin zayıf olması yüzünden bu hastalığı tam olarak atlatamadı. Bu dönemden sonra hastalığı endişe verici bir nitelik kazandı, her yeni nöbet bir öncekini aratıyor ve hekimlerinin bilgi ve çabalarına adeta meydan okuyordu. Hastalığı iyice ilerler ve insanoğlunun bildiği yollarla kökünden sökülüp atılamaz bir hal alırken sinirlerinin de fazlasıyla yıpranmış olduğu ve en önemsiz şeylerden büyük bir korkuya kapıldığı gözümden kaçmadı. Daha önce sözünü etmiş olduğu seslerden –hafif seslerden– ve duvar halıları arasındaki hareketlerden giderek daha sık ve daha ısrarla söz eder olmuştu.

Eylül ayının sonlarına doğru bir gece, bu can sıkıcı konuyu her zamankinden daha büyük bir ısrarla yine açtı. Huzursuz bir uykudan henüz uyanmıştı, ben endişe ve korku karışımı duygular içinde, avurdu çökmüş yüzündeki ifade değişikliklerini seyrediyordum. Onun abanoz yatağının yanındaki Hint tarzı sedirlerden birine oturdum. O, yarı doğrulup endişeli bir sesle fısıldayarak, benim işitemediğim ama kendisinin *o sırada* işitmekte olduğu seslerden, benim fark edemediğim ama kendisinin *o sırada* gördüğü şeylerden söz etti. Halıların arkasında rüzgâr bütün hızıyla esiyordu; neredeyse anlaşılır bir konuşmayı andıran seslerin ve duvardaki şekillerin yavaş yavaş dalgalanmasının nedeninin (itiraf etmeliyim, kendim de *tam olarak* inanmadığım halde) bu esintiden başka bir şey olmadığını ona göstermeye çalıştım. Ama yüzüne yayılan ölüm sarılığı boşuna çabaladığımı anlamama yetti. Bayılacak gibiydi; sesimi duyurabileceğim hiçbir hizmetçi görünmüyordu ortalarda. Doktorları tarafından tavsiye edilen hafif bir şarabın dolu olduğu sürabinin yerini anımsadım ve onu getirmek üzere odanın öte tarafına doğru seğirttim. Ama buhurdanın ışığı altından geçerken çok irkiltici nitelikte iki şey dikkatimi çekti. Görünmez olmakla birlikte varlığından kuşku duyulamayacak bir şeyin hafifçe sürünerek yanımdan geçtiğini hissetmiş ve altın halının üzerine, buhurdandan yayılan parlak ışıkların en fazla aydınlattığı bölgenin tam ortasına bir gölgenin –melek suretinde belli belirsiz bir gölgenin, Ölüm Meleği'ne ait olduğu düşünülebilecek bir gölgenin– düştüğünü görmüştüm. Ama aldığım azımsanmayacak dozdaki afyonun verdiği heyecanla bunlara pek aldırış etmediğim gibi, bunlardan Lady Rowena'ya da söz etmedim. Şarabı bulduktan sonra odayı yeniden kat ettim ve bir kadeh şarap doldurarak bayılmak üzere olan karımın dudaklarına götürdüm. Biraz kendine gelir gibi olan Lady Rowena kadehi elimden alırken, ben de yanımdaki divana çökerek gözlerimi üzerine diktim. İşte o zaman, yatağın yakınında, halının üzerindeki hafif ayak seslerini açık seçik işittim ve bir saniye sonra da Rowena kadehi dudaklarına götürürken yakut rengi pırıl pırıl üç dört iri damlanın sanki odanın atmosferindeki görünmez bir kaynaktan sızıyormuşçasına kadehine damladığını gördüm ya da gördüğümü sandım. Ben bunu görmesine gördüm, Rowena fark etmedi. Şarabı duraksamadan içti; ben de bu durumu Rowena'nın biraz önce duyduğu dehşetin, aldığım aşırı dozda afyonun ve gecenin o geç saatlerinin hayal gücümü hastalıklı bir tarzda harekete geçirmiş olmasının bir sonucu olarak düşündüğümden, bundan ona söz etmekten çekindim.

Bununla birlikte, yakut damlaların kadehine düşmesinin hemen ardından karımın sağlığının hızla bozulduğunu kendimden bile gizleye-

meyeceğim, öyle ki, üçüncü gece hizmetçiler onu son yolculuğuna hazırlıyorlardı; dördüncü gece ise gelin geldiği bu acayip odada, onun kefene sarılı bedeninin yanı başında tek başıma oturuyordum. Afyonun etkisiyle çılgınca görüntüler gölge gibi gözlerimin önünde uçuşuyordu. Bakışlarımı huzursuzlukla odanın köşelerindeki lahitler üzerinde, duvar örtülerinin sürekli değişip duran şekilleri üzerinde ve tavandan sarkan buhurdandan kıvranarak çıkan rengarenk alevler üzerinde gezdiriyordum. Evvelsi geceyi anımsadığımda, bakışlarımı buhurdanın parlak ışığı altında bir gölgenin hayal meyal izini gördüğüm yere çevirdim. Ama orada artık gölgeden eser olmadığını görerek rahat bir nefes aldım ve bakışlarımı yatağın üzerindeki solgun, kaskatı bedene çevirdim. O zaman, zihnime Ligeia ile ilgili birılerce anı üşüştü – *Ligeia*'yı böyle kefene bürünmüş gördüğümde hissettiğim o aynı tarifsiz keder, o dile gelmez aynı ıstırapla yüreğim kavruldu. Gece yavaş yavaş sona ererken yüreğim biricik aşkının acı anılarıyla dolu, gözlerim hâlâ Rowena'nın cesedine dikili öylece oturmaktaydım.

Vakit belki gece yarısıydı, belki daha önce, belki de daha geç; bunu tam olarak söyleyemeyeceğim, çünkü zamanın farkında değildim. Çok hafif olmakla birlikte hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıkça işitilen bir hıçkırıkla irkilerek daldığım düşlerden sıyrıldım. Bunun abanoz yataktan –ölüm döşeğinden– geldiğini *hissettim*. Doğadışı bir dehşetin yol açtığı ıstırapla kulak kabarttım, ama ses yinelenmedi. Cesette bir kıpırtı olup olmadığını görmek için gözlerimi dört açtımsa da en küçük bir hareket görmedim. Ama yanılmış olamazdım. Ne kadar hafif olursa olsun sesi çok net bir şekilde *işitmiştim* ve tüm sinirlerim ayağa kalkmıştı. Büyük bir kararlılık ve ısrarla cesede bakmayı sürdürüyordum. Bu esrarı aydınlatacak hiçbir şey olmadan dakikalar gelip geçti. Derken, zor fark edilir, hafif bir kızartının yanaklarından yukarı yükselip gözkapaklarının içeri çökmüş ince damarları boyunca yayıldığını fark ettim. Dile getirmeye kelimelerin yetmeyeceği tarifsiz bir dehşetle kalbimin durayazdığını, oturduğum yerde donup kaldığını hissettim. Bununla beraber, bir süre sonra görev duygusuyla kendimi toparladım. Cenaze hazırlıklarına başlamakta aceleci davranmış olduğumuzdan kuşku duyamazdım artık – Rowena hâlâ yaşıyordu. Derhal bir şeyler yapmak gerekiyordu, ama odanın bulunduğu kule manastırda hizmetkârların kaldığı bölümden tamamen ayrı ve uzaktaydı –görünürde sesimi duyurabileceğim hiçbir hizmetkâr yoktu– odadan uzunca bir süre ayrılmaksızın (ki bunu göze alamazdım) kimseyi yardıma çağıramazdım. Bu yüzden, ruhun henüz büsbütün terk etmemiş olduğu bedeni yeniden

hayata döndürmek için tek başıma uğraşmaya başladım. Ama çok kısa bir süre içerisinde, kan Rowena'nın yanak ve gözkapaklarından yeniden çekildi, benzi eskisinden de çok solup mermerden beyaz bir hal aldı, dudakları iki misli büzüldü, yüzünde ölümün o korkunç ifadesi belirdi; bedenini çabucak iğrenç, yapışkan bir ıslaklık, bir soğukluk kapladı ve anında bir ceset katılığına büründü. Heyecanla fırlayıp kalkmış olduğum sedire dehşetten titreyerek yeniden çöktüm ve yeniden kendimi düşlere bırakarak Ligeia'nın hayalini tutkuyla gözlerimin önünde canlandırdım.

Aradan bir saat geçmişti ki, bir kez daha yatak tarafından gelen belli belirsiz bir ses duydum. Tanrım, bu mümkün müydü! Dehşetle kulak kabarttım. Sesi yeniden duydum – bir iç çekişti bu. Cesede doğru atıldığımda, dudaklarının titrediğini gördüm – ayan beyan gördüm bunu. Bundan bir dakika sonra, dudaklar sakinleşti ve aralanarak inci gibi bir dizi pırıl pırıl dişi açığa çıkardılar. Ruhuma o zamana kadar tek başına egemen olan derin dehşete şimdi bir de şaşkınlık eklenmişti. Gözlerimin kararmakta olduğunu, aklımı kaçırmak üzere olduğumu hissediyordum, vicdanımın emrettiği görevi yerine getirebilmek için gerekli kuvveti bin bir güçlükle toplayabildim. Rowena'nın alnına, yanaklarına ve boynuna hafif bir pembelik gelmiş, bütün bedenine hissedilir derecede bir sıcaklık yayılmış, hatta kalbi bile hafiften atmaya başlamıştı. Lady Rowena *yaşıyordu*, iki misli gayrete gelerek onu hayata döndürmeye çalıştım. Şakaklarını ve ellerini ovdum, hafifçe ıslattım; tecrübelerimin ve okuduğum azımsanmayacak sayıda tıp kitabından elde ettiğim bilginin aklıma getirdiği her şeyi yaptım. Ama hepsi boşunaydı. Ansızın rengi soldu, kalp atışları durdu, dudaklarına ölümün ifadesi çöktü, bir an içinde buz kesen vücudu morarıp kaskatı oldu ve günlerdir mezarda yatan birinin o mide bulandırıcı özelliklerine büründü.

Yeniden Ligeia'yla dolu düşlerime daldım ve yeniden (bunları yazarken tir tir titriyor olmamda şaşacak ne var?) evet *yeniden* abanoz karyola yönünden boğuk bir hıçkırık sesi çalındı kulağıma. Ama bu gecenin dile getirilemez dehşetlerini en ince ayrıntılarına kadar anlatmak neye yarar? Şafağın cansız ışınlarıyla ortalığın ağarmasına az bir zaman kalıncaya kadar kaç defa bu iğrenç dirilme sahnesinin yenilendiği, dehşet verici her ölüşün her seferinde onu nasıl geri dönülmez bir şekilde mutlak ölüme yaklaştırdığı, her can çekişmenin nasıl görünmez bir düşmanla mücadele görüntüsü aldığı, her mücadelenin sonunda cesette bilmediğim, anlamadığım ne tür değişiklikler meydana geldiği üzerinde neden durayım ki? Lafı fazla uzatmadan sonuca geliyorum.

Bu korkunç gecenin büyük bir bölümü geride kalmıştı; ölü bir kez daha kıpırdadı ve bu defa, daha korkunç ve daha geri dönülmez bir ölümden uyanmasına karşın, o zamana kadarkilerden daha şiddetle kıpırdıyordu. Bense çoktandır mücadele etmek şöyle dursun, kıpırdamaktan bile vazgeçmiş, en az korkuncu ve en az yıpratıcısı belki de ileri derecede dehşet olan şiddetli duyguların girdabında divanın üzerinde çivilenmiş gibi çaresizce oturuyordum. Ceset, dediğim gibi, bu defa öncekilerden de şiddetle kıpırdadı. Yaşamın renkleri alışılmadık bir hızla yüzüne yayıldı, kol ve bacakları gevşedi; gözkapakları hâlâ sımsıkı yumulu durmasaydı ve bedenine ceset görüntüsü veren o kefen ve sargılar olmasaydı Rowena'nın artık ölümün zincirlerini kırmış olduğunu pekâlâ düşünebilirdim. O anda tam olarak bu fikirde değildiysem bile, kefene sarılı bu varlığın yataktan kalkıp kapalı gözlerle, uykıdan uyanmış birinin şaşkınlığıyla ve zayıf, sarsak adımlarla odanın ortasına doğru ilerlediğini gördüğümde daha fazla kuşku duyamazdım bundan.

Ne titriyor ne de kıpırdayabiliyordum – taş kesilmiştim adeta. Zira, karşımdaki hayaletin havası, boyu bosu ve davranışının bende uyandırdığı anlatılması olanaksız bir yığın düşünce beynime üşüşerek beni felç etmişti. Kıpırdayamıyordum ama gözlerimi hayalete dikmiş bakıyordum. Beynim çıfıt çarşısı gibiydi, düşüncelerimi bir türlü düzene sokamıyordum. Rowena *dirilip* karşıma mı dikilmişti? Bu gerçekten Rowena olabilir miydi? Tremaineli, sarı saçlı, mavi gözlü Lady Rowena Trevanion? Peki ama *neden* kuşku duyuyordum bundan, neden? Sargı, ağzını sıkı sıkıya kapatıyordu. Peki, bu ağız, soluk alıp veren Tremaine Lady'sinin ağzı olamaz mıydı? Ya yanaklar? Ömrünün en güzel, en olgun çağının gülleri açmıştı bu yanaklarda – evet bunlar gerçekten de hayata geri dönen Tremaine Lady'sinin güzel yanakları olmalıydı. Ya çene? Tıpkı sağlıklı günlerindeki gibi gamzeli olan bu çene onun çenesi olmayabilir miydi? Ama *hastalığından bu yana Rowena'nın boyu mu uzamıştı ne?* Bu düşünceyle çılgına döndüm adeta. Bir sıçrayışta kendimi ayaklarının dibine attım! Dokunuşumdan kaçınmaya çalışırken başını saran o korkunç mumlu bezler gevşetip düştü ve upuzun, gür saçlar odanın sıkıntılı havasına dalga dalga döküldü. *Bu saçlar gecenin kuzgun kanatlarından daha karaydı!* Tam o sırada önümde duran varlığın yavaş yavaş *gözlerini* araladığını gördüm. "Elbette ya," diye haykırdım var gücümle, "yanılmış olamam, yanılmam imkânsız; bu gözler kaybettiğim aşkımın iri, siyah, çılgın gözleri – evet, bunlar Lady'nin, LADY LIGEIA'nın gözleri!"

USHERLAR'IN ÇÖKÜŞÜ

Son coeur est un lut suspendu;
Sitôt qu'on le touche il résonne.
De Béranger.[1]

İnsanın içine sıkıntı veren kapkara bulutların iyice alçaldığı, ölüm sessizliğindeki donuk ve karanlık bir güz günü, eşine az rastlanır derecede kasvetli dağyollarında bütün gün tek başıma at sürdükten sonra, nihayet akşam inerken Usherlar'ın kasvetli konağı uzaktan göründü. Binayı daha ilk görüşte, nedendir bilmem, içimi dayanılmaz bir hüzün kapladı. Dayanılmaz diyorum çünkü bu görüntü ruhun en haşin, en ıssız, en dehşet verici doğal manzaralardan bile zevk almasını sağlayan şiirsel duyguları esinlemekten çok uzaktı. Önümdeki manzaraya, arazinin ortasında tek başına dikilen eve ve arazinin yalın özelliklerine –evin çıplak duvarlarına, boş boş bakan gözleri andıran pencerelerine, şurada burada boy atmış sazlara ve çürümüş ağaçların beyaz gövdelerine– şu dünyada ancak afyonun etkisiyle daldığı düşlerden uyanan birinin, gözünün önündeki perdenin kalkmasıyla gündelik hayatın acı gerçeklerine döndüğünde hissettikleriyle karşılaştırabileceğim türden büyük bir iç sıkıntısıyla bakıyordum. Bu manzarada insanı iliklerine kadar donduran, insanın yüreğini bunaltan bir yan vardı – insan hayal gücünü ne kadar zorlarsa zorlasın hiçbir aydınlık göremiyordu. Neydi bu diye bir an durup düşündüm – Usher'ların şatosunu seyrederken sinirlerimi böyle altüst eden neydi? Çözümü olanaksız bir esrardı bu; üzerinde düşündükçe aklıma karanlık düşüncelerin üşüşmesine karşı koyamıyordum. Sonunda, pek tatmin edici olmamakla birlikte, en basit doğal nesnelerin bile kesinlikle bizi etkileme gücüne sahip bir bileşimleri *olabileceği*, ancak bu gücü çözümlemeye insanoğlunun aklının ermeyeceği sonucuna vardım çaresiz. Sahı-

1) Pierre-Jean de Béranger (1780-1857): Dönemin önde gelen şairlerinden. Bu alıntı Béranger'nin General Sébastiani'ye adanmış "Refus" adlı şiirden alınma olup ilk dizedeki "son coeur (kalbi)" aslında "mon coeur (kalbim)" şeklindedir. Dizenin anlamı şöyledir: "Asılı bir uttur onun kalbi/Dokunur dokunmaz inleyen."

neyi ya da resmi oluşturan unsurların farklı bir şekilde yeniden düzenlenmesinin bu hüzün verici izlenimi hafifletmeye, belki de büsbütün dağıtmaya yeteceğini düşündüm. Bu düşünceyle atımı konağın yakınlarına kadar uzanan ve kırışıksız yüzeyi donuk bir ışıltıyla parlayan dağ gölünün sarp kıyısına kadar sürdüm ve oradan kurşuni sazların, korkunç görünüşlü ağaç gövdelerinin ve boş boş bakan gözleri andıran pencerelerin sudaki yeniden biçim bulmuş baş aşağı yansımalarını –eskisinden de beter bir dehşetle titreyerek– seyrettim.

Yine de, bu kasvet konağında birkaç hafta geçirmeye niyetliydim. Konağın sahibi Roderick Usher çocukluk arkadaşlarımdandı, ama son görüşmemizden bu yana uzun yıllar geçmişti. Lakin, ülkenin uzakça bir bölgesindeyken geçenlerde elime geçen, son derece ısrarcı bir üslupla yazılmış bir mektup –onun mektubu– bizzat kalkıp oraya gitmemden başka hiçbir yanıtı kabul etmiyordu. Yazısına bakarak sinirlerinin çok bozuk olduğu sonucunu çıkardım. Bu mektubun yazarı ciddi bir bedensel hastalıktan –kendisini bunalıma sokan psikolojik bir rahatsızlıktan– söz ediyor, neşeli arkadaşlığımla hastalığı atlatmasına yardımcı olabileceğim düşüncesiyle, en iyi dostu, daha doğrusu tek dostu olan beni mutlaka görmek istediğini belirtiyordu. Bütün bunları ve daha birçok şeyi dile getirirken kullandığı üslup –ricasının *yürekten* olduğu besbelliydi– tereddüde yer bırakmıyordu, çağrısını hâlâ çok acayip bulmakla birlikte, bu yüzden isteğine derhal uydum.

Çocukken çok yakın arkadaş olmamıza karşın, dostum hakkında gerçekte pek fazla bilgim yoktu. Her zaman ağzı aşırı sıkı olmak onda bir alışkanlıktı. Yine de, köklü bir geçmişe sahip ailesinin, çok uzun zamandan beri birçok seçkin sanat yapıtında, son zamanlarda ise sıkça ve gizliden gizliye yaptıkları cömert hayır işlerinde, ayrıca, müzik biliminde, anlaşılması kolay, klasik güzelliklerden çok karmaşık inceliklere olan tutkulu bağlılıklarında ifadesini bulan bir duyarlık ve yaratılış özelliğiyle ünlü olduklarından haberdardım. Bundan başka, çok dikkate değer bir şey daha öğrenmiştim. Çok eski bir aile olmakla birlikte, Usherlar'ın soyağacı hiçbir zaman dal budak salmamış, önemsiz ve geçici birkaç sapma dışında, gelişimi düz bir çizgi halinde olmuştu. Malikânenin karakteri ile içinde yaşayan insanlara atfedilen karakterin birbiriyle bu denli mükemmel bir şekilde uyuşması ve yüzyıllar boyunca birinin diğeri üzerindeki olası etkileri hususunda kafa yorarken, belki de dedim, sebep bu eksikliktir, belki de soyağaçlarındaki bu eksikliğin sonucu olarak, mülkün sürekli babadan oğla geçmiş olması yüzünden şatonun adıyla ailenin adı sonunda özdeşleşmiş, garip bir şekilde iki anlama gelen

"Usherlar" adı, başlangıçta sadece mülkü anlatırken, öyle anlaşılıyor ki, köylülerin dilinde zamanla hem mülkü hem de aileyi ifade eder olmuştu.

Yaptığım çocukça denemenin –sarp yamacın kıyısında durup aşağıdaki dağgölüne bakınanın– üzerimdeki tek etkisinin o benzersiz ilk etkiyi derinleştirmek olduğunu söylemiştim. Batıl şeylere olan inancının –onu neden böyle nitelemeyeyim ki?– hızla kuvvetlendiğinin farkına varmamın, esasında bu kuvvetlenmeye hız kazandırmış olduğuna hiç şüphe yok. Temelinde dehşet olan duyguların bu çelişkili niteliğini çoktandır biliyordum. Bakışlarımı sudaki yansımalardan kaldırıp yeniden konağa çevirdiğimde aklımdan çok tuhaf bir düşüncenin geçmiş olmasının sebebi belki de buydu – aslında, o kadar gülünç bir düşünce ki ondan sadece beni bunaltan izlenimin ne denli güçlü olduğunu ifade edebilmek amacıyla söz ediyorum. Hayal gücüm, malikânenin ve yakın çevresinin –gökyüzündeki havayla hiçbir benzerliği olmayan, çürüyen ağaçlardan, gri duvarlardan ve sessiz dağ gölünden yayılan– kendine has bir atmosferi –hastalık yayan, esrarlı, donuk, ağır, hareketsiz, zor seçilen ve kurşun rengi bir buğusu– olduğuna gerçekten inanacak denli uyarılmıştı.

Bir düş *olması gereken* bu ruh halinden sıyrılıp çıkarak binanın gerçek görünümünü daha dikkatle inceledim. En göze çarpan özelliği çok ama çok eski olmasıydı. Yüzyıllar binada renk namına bir şey bırakmamıştı. Bir yosun tabakası binanın bütün dış yüzeyini kaplamış, saçaklardan garip desenli ince bir kumaş gibi sarkıyordu. Yine de, binanın tam bir harabeye dönmüş olduğu söylenemezdi. Taşların hepsi yerli yerindeydi; bununla birlikte, bütünü oluşturan parçaların birbiriyle hâlâ muhteşem bir uyum içinde olmasıyla tek tek taşların harap durumları arasında tuhaf bir tutarsızlık var gibiydi. Bütün bunlarda bana unutulmuş bir mahzenin havasız ortamında yıllar yılı içten içe çürüyen ahşap işlerin insanı aldatan sağlamlığını anımsatan bir yan vardı. Bu kadar harap görünmesine rağmen, binanın bugünden yarına yıkılacağını gösteren hiçbir belirti yoktu. Belki çok dikkatli bir göz, çatıdan başlayıp bütün cepheyi zikzaklar çizerek tabana kadar kat ettikten sonra dağ gölünün kasvetli sularında kaybolan belli belirsiz bir çatlağı fark edebilirdi.

Bütün bu ayrıntılara dikkat ederek atımı şatoya çıkan kısa bir patikaya sürdüm. Beklemekte olan hizmetkârlardan birinin atımın dizginlerini almasından sonra binanın Gotik kemerli antresine girdim. Sinsi adımlarla yürüyen bir uşak önüme düştü, birçok karanlık ve karışık koridordan sessizlik içerisinde geçirerek beni efendisinin *çalışma odasına* götürdü. Bu yürüyüş sırasında gözümün gördüğü her şey, biraz önce sözünü ettiğim belirsiz duyguyu daha da güçlendirdi nedense. Evet, çev-

remdeki nesneler –tavandaki kabartmalar, duvarları örten koyu renkli halılar, zeminin abanozu andıran siyahlığı, attığım her adımda tıngırdayan ve insanın aklına garip düşünceler getiren sıra sıra dizili silahlar, zırhlar– tüm bunlar ya da benzerleri çocukluğumdan beri aşina olduğum şeylerdi –bunların tanıdığım şeyler olmadığını ileri süremezdim– yine de, bu kadar tanıdık şeylerin bende böylesine garip hayaller uyandırmasını şaşkınlıkla karşılıyordum. Merdivenlerden birinde aile doktoruyla karşılaştım. Suratında kurnazlıkla şaşkınlık karışımı bir ifade olduğunu düşündüm. Dehşet içinde yanımdan geçip gitti. Uşak o sırada bir kapıyı açarak beni efendisinin huzuruna buyur etti.

Kendimi içinde bulduğum oda yüksek tavanlı ve çok genişti. Tepeleri sivri, uzun, dar pencereleri, kara meşeyle kaplanmış zeminden ulaşılamayacak kadar yüksekti. Kafesli pencerelerden içeri düşen zayıf kızıl ışınlar ancak odadaki belli başlı eşyaların seçilmesine yetecek kadar aydınlık sağlıyordu ve odanın uzak köşelerini veya tonozlu ve kabartmalı çatının girintilerini seçmeye boş yere uğraşan göz bunda başarılı olamıyordu. Duvarlarda koyu renkli halılar asılıydı. Oda, rahatsız ve kırık dökük antika eşyalarla tıkış tıkış doluydu. Etrafa saçılmış çok sayıda kitap ve müzikaleti odaya bir canlılık kazandırmaktan uzaktı. Bir hüzün havası solumakta olduğumu hissediyordum. Koyu bir kasvet her tarafı kaplamıştı.

Odaya girdiğimde, Usher boylu boyunca uzanmış olduğu divandan kalkarak oldukça sıcak bir tavırla karşıladı beni; önce, bu tavrını yapmacık bir içtenlik, dünyadan *ennuyé*[2] birinin zoraki çabası olarak gördüm. Ama yüzüne bakınca içtenliğinden hiç kuşkum kalmadı. Oturduk; bir süre o hiçbir şey söylemeden otururken, ben yarı acıma, yarı korku karışımı bir duyguyla onu seyrettim. Daha önce hiç kimsenin bu kadar kısa bir sürede Roderick Usher kadar değişmemiş olduğu kesindi. Karşımdaki saz benizli kişinin çocukluk arkadaşım olduğuna inanmakta zorluk çekiyordum. Ama yüz hatları eskiden beri son derece dikkat çekiciydi. Bir ölününki gibi solgun bir ten; eşsiz bir parlaklığa sahip iri ve ıslak gözler; biraz ince ve renksiz olmakla birlikte son derece güzel kıvrımları olan dudaklar; benzerlerinde pek görülmedik ölçüde geniş delikli, zarif bir İbrani burnu; atılım gücünden yoksunluğunu ifade eden çıkıntısızlığıyla biçimli bir çene ve örümcek ağını andıran yumuşaklıkta, seyrek saçlar. Bütün bu özellikler şakakların üzerindeki bölgenin orantısız genişliğiyle birleşince kolay kolay unutulmayacak bir çehre çıkıyordu

2) Ennuyé (Fr.): Sıkılmış, usanmış, bıkmış.

ortaya. Ama şimdi bu hatların baskın özelliklerinde ve genel ifadesinde öyle aşırı değişiklikler meydana gelmişti ki kiminle konuştuğumdan kuşku duyuyordum. En çok da teninin ölüm sarılığı ve gözlerinin olağandışı parlaklığı beni şaşırttı, hatta korkuttu. İpek saçları darı nadağın uzamaya terk edilmişti ve incecik telleri yüzünden aşağı sarkmak yerine başının üzerinde adeta uçuşuyordu; kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım saçların bu şaşırtıcı, arabesk görüntüsünde insansı hiçbir yan bulamadım.

Arkadaşımın davranışlarındaki tutarsızlık hemen dikkatimi çekti, çok geçmeden bunun aşırı sinir bozukluğu sonucu sık sık yoklayan titreme nöbetlerini bastırmak için giriştiği zayıf ve çocukça çabalardan ileri geldiğini anladım. Aslında, buna benzer bir şeyle karşılaşmayı bekliyordum, sadece arkadaşımın gönderdiği mektuba bakarak değil, çocukluğundaki bazı özellikleriyle benzersiz fiziksel ve ruhsal durumundan çıkardığım sonuçları anımsadığım için böyle bir şeye hazırlıklıydım. Bir an neşeli, hayat dolu görünürken, bir an sonra umursamaz, somurtkan bir ruh haline bürünüyordu. Yaşama gücünü hepten yitirmiş göründüğü anlarda sesi titrek ve kararsız çıkarken, en fazla heyecanlandığı anlarda onulmaz bir alkoliğin veya sınırı aşınış bir afyonkeşin boşluktan geliyora benzeyen, gırtlaksı, hırıltılı ve tok ses tonuyla dura dura konuşuyordu.

Beni neden çağırmış olduğunu, yolumu nasıl dört gözle beklediğini ve benden nasıl bir avuntu beklediğini işte bu ha bire değişen ses tonuyla anlattı. Hastalığının niteliği üzerinde uzun uzadıya durdu, kendince açıklamalarda bulundu. Hastalığının bedenini kemiren, şifa bulmaktan umudunu kestiği, kalıtımsal bir hastalık olduğunu söyledi, hemen ardından da, yakında iyileşecek basit bir sinir bozukluğu olduğunu ilave etti. Hastalık kendini bir yığın doğadışı duyumla belli ediyormuş. Arkadaşım bunların ayrıntılarına girdiğinde, bir kısmı fazlasıyla ilgimi çekti ve beni şaşırttı; bu şaşkınlıkta belki kullandığı terimlerin ve anlatış tarzının da payı vardı. Duyularının hastalık derecesinde keskinleşmiş olmasından yakındı; midesi sadece tatsız tuzsuz yemekleri kaldırıyor, sadece belirli kumaşlardan yapılmış giysileri giyebiliyor, tüm çiçek kokularından boğuluyor, en zayıf ışıktan gözleri yanıyor ve yaylı çalgılardan çıkan bazı sesler dışında bütün sesler onda dehşet duygusu uyandırıyormuş.

Arkadaşımın anormal bir dehşetin pençesine düşmüş olduğunu görüyordum. "Öleceğim," dedi, "bu içler acısı delilik sebebim olacak. Evet, evet, beni bu korku öldürecek, başka bir şey değil. Gelecekteki olaylardan korkuyorum, hayır olayların kendilerinden değil, sonuçlarından korkuyorum. Allak bullak olmuş ruhum üzerinde etkide bulunabilecek en

önemsiz bir olayın düşüncesi bile beni tir tir titretiyor. Beni asıl korkutan, tehlikenin kendisinden çok doğuracağı sonuç: yani, dehşet. İçine yuvarlandığım bu acınası, bu perişan durumda, adına KORKU denen o acımasız hayaletle giriştiğim mücadelede hayata ve akla veda edeceğim günün er geç geleceğini biliyorum."

Bundan başka, konuşma sırasında zaman zaman yaptığı imalardan, bölük pörçük tümcelerden akıl sağlığına ilişkin çok tuhaf bir özellik daha öğrendim. İçinde yaşadığı ve yıllardır dışarı adım atmaya cesaret edemediği konağa ilişkin, konağın burada tekrarlanamayacak kadar korkunç kelimelerle hikaye edilen sözde etkisine ilişkin batıl bir inanç beslemekteydi; dediğine göre, aile mirası konağın biçim ve yapısındaki bir şeyler yıllar yılı alttan alta işleyerek ruhunu ele geçirmişti – kurşuni duvarlar ve burçlardan, bütün binayı yansıtan karanlık dağ gölünden gelen güç sonunda *varoluşuna* damgasını basmıştı.

Bununla birlikte, duraksayarak da olsa, ruhunu saran kasvetin daha doğal ve daha somut bir nedene –uzun yıllardır tek can yoldaşı, yeryüzündeki tek ve son akrabası olan sevgili kız kardeşinin uzun süredir pençesinde kıvrandığı amansız hastalığın aşikâr bir şekilde yaklaşan sonuna– bağlanabileceğini kabul ediyordu. "Onun ölümü," dedi, hiç unutmayacağım kadar acı dolu bir sesle, "beni (bu umutsuz, bu çaresiz zavallıyı) kökü çok eskilere dayanan Usher soyunun son temsilcisi olarak hayatta yapayalnız bırakacak." O konuşurken, Lady Madeline (kız kardeşi) odanın uzak bir köşesinden yavaşça geçti ve benim varlığımı fark etmeden gözden kayboldu. Ona, korkuyla karışık olmadığı söylenemeyecek bir hayretle baktım, ama neden böyle bir duyguya kapıldığını anlayamadım. Uzaklaşmakta olan kadını bakışlarımla izlerken sersemletici bir duygunun ağırlığı altında ezildiğimi hissettim. Bir kapı neden sonra arkasından kapandığı zaman, bakışlarımı, elimde olmadan, merakla kardeşinin yüzüne çevirdim, ama dostum yüzünü ellerine gömmüştü ve aralarından ateşli gözyaşlarının döküldüğü bir deri bir kemik parmakları daha da sararmıştı.

Lady Madeline'in hastalığı karşısında uzun zamandır hekimlerinin bilgi ve yetenekleri aciz kalmaktaydı. Her şeye karşı derin ilgisizliği, günden güne erimesi, sık sık geçirdiği kısmi felç ve kasılma nöbetleri hastalığın kendine has garip belirtileriydi. Lady Madeline o güne kadar hastalığına karşı azimle direnmiş, ayakta kalmayı başarmıştı, ama şatoya vardığım gün akşam inerken (kardeşinin gece bana tarifsiz bir heyecan içerisinde anlattığına göre), kendisini yiyip bitiren hastalığa daha fazla direnemeyerek yatağa düşmüştü. Anladım ki, onu gördüğüm o kısacık

an, aynı zamanda son gördüğüm an olacak, Lady Madeline'i yaşarken herhalde bir daha göremeyecektim.

Sonraki günlerde ne Usher ne de ben onun adını ağzımıza aldık; bu süre içinde ben bütün gücümle dostumun acısını hafifletmeye çalıştım. Birlikte resim yapıp kitap okuduk, ya da, adeta konuşturduğu gitarıyla yaptığı çılgın doğaçlamaları bir düş âlemindeymiş gibi dinledim. Böylece, yakınlığımız arttıkça ve ruhunun derinliklerini bana açtıkça, sanki yaratılışının doğal bir özelliğiymiş gibi, karanlığı çevresindeki maddi manevi her şeye hiç durmamacasına yayan bir ruhu neşelendirmeye çalışmanın ne kadar boşuna bir çaba olduğunu büyük bir üzüntüyle kavradım.

Usher Konağı'nın efendisiyle tek başıma geçirdiğim tören havasındaki saatlerin anısı hiç aklımdan çıkmayacak. Bununla birlikte, beni içine sürüklediği ya da bana yol gösterdiği inceleme ve uğraşların gerçek niteliği hakkında bir fikir vermeye boş yere çalışacak değilim. Taşkın ve oldukça rahatsız edici bir ülküsellik her şeyin üzerine göz kamaştırıcı bir parlaklık saçıyordu. Uzun ve iç karartıcı doğaçlamaları kulağımda çınlıyor hep. Daha başka şeylerin yanı sıra, zaten çok tuhaf bir ezgisi olan von Weber'in Son Valsi'ni[3] değiştirerekçalışını içim sızlayarak anımsıyorum. Büyük bir emek harcayarak fantezilerini aktardığı ve her fırça darbesinde bilmediğim bir nedenle içime korkular salan belirsizliği daha da artan resimlerine gelince, şimdi bile olanca canlılığıyla gözlerimin önünde duran bu resimlerden, yazının ifade gücünün sınırlarına giren küçük bir bölümünü betimlemeye çalışacağım, beyhude bir çabayla. Desenlerinin son derece basit ve yalın oluşu, bakanı korkudan yerine çiviliyordu. Eğer bu dünyada düşüncenin resmini yapmış birisi varsa, o da Roderick Usher'dı. Hastalık hastası arkadaşımın tuvaline aktarmayı başardığı soyutlamalarda –en azından benim için, o sırada içinde bulunduğum koşullarda– Fuseli'nin[4] kuşkusuz parlak, ama fazlasıyla somut düşlerini seyrederken hiç duymadığım kadar yoğun bir dehşet vardı.

Arkadaşımın genel soyutlama anlayışından tam olarak nasibini almamış garip resimlerinden biri, kelimelerin yetersizliğine karşın, bir ölçüde betimlenebilir yine de. Bu küçük resimde, pek yüksek olmayan, cilalı, beyaz, çıplak duvarları hiçbir engelle karşılaşmadan uzayıp giden çok büyük dikdörtgen bir mahzenin ya da tünelin içi görülüyordu. Re-

3) Karl Maria von Weber (1786-1826): Alman romantik müzik ekolünün öncülerinden. "Weber'in Son Valsi" aslında Karl Gottlieb Reissiger (1798-1859) tarafından bestelenmiştir.

4) Henry Fuseli (Johan Henry Füssli, (1742-1825): İsveç'te doğmuş, hayatının büyük bir bölümünü İngiltere'de yaşamış, Shakespeare ve Milton'ın yapıtlarına çizdiği resimlerle ünlü ressam. "The Nightmare" adlı tablosu (1782) 'tekinsiz sanatın' ikonlarından biri olmuştur.

simdeki bazı ikincil noktalardan ve ayrıntılardan, bu galerinin toprağın oldukça derinlerinde yer aldığı rahatlıkla anlaşılıyordu. Göz alabildiğince uzanan bu galerinin hiçbir yerinde bir çıkış görünmüyordu; ortada ne bir meşale ne de başka bir yapay ışık kaynağı bulunmasına karşın, güçlü bir ışık seli galeriyi bir uçtan diğerine fantastik, anlaşılmaz bir aydınlığa boğuyordu.

Arkadaşımın işitme duyusunun, bazı yaylı sazlar dışında tüm çalgıları kendisi için katlanılmaz bir işkenceye çeviren berbat durumundan söz etmiştim. Bestelerine fantastik bir nitelik veren şey, belki de, yeteneğini gitarın dar sınırlarına hapsetmesinin bir sonucuydu. Ama *doğaçlamalarında* gösterdiği *ustalık* aynı tarzda açıklanamazdı. Bu doğaçlama yeteneği, çılgın fantezilerinin notalarında olduğu kadar biraz önce sözünü ettiğim heyecanının doruğa ulaştığı o zihinsel yoğunlaşma anlarının sonucu olan sözlerinde de (çünkü notalarına o anda uydurduğu uyaklı dizeler eşlik ediyordu sık sık) kendini gösteriyordu. Bu rapsodilerden birinin sözleri hiç aklımdan çıkmıyor. Bunun nedeni, belki de, onu dinlerken sözlerinin altında yatan anlamdan çok fazla etkilenmiş olmam, Usher'ın akıl sağlığının tahtında sallanmakta olduğunun tam olarak bilincinde olduğunu ilk defa kavradığımı düşünmemdir. "Tekinsiz Saray" adlı şiirin dizeleri aşağı yukarı şöyleydi:

I

İyi meleklerin yurt tuttuğu
Vadilerimizin en yeşilinde
Bir zamanlar güzel, görkemli bir saray
Işıl ışıl bir saray vardı
Düşünce'nin hükümran olduğu
O diyardaydı bu saray
Ve üzerinde kanat açmamıştı hiçbir melek
Bunun yarısı kadar güzel bir yapının.

II

Sarı, parıltılı, altın sancaklar
Dalgalanırdı çatısında şanla
(Develerin tellal pirelerin berber
Olduğu bir zamanda olmuş bunlar)
Tatlı tatlı esen her melteme
O güzel günde
Rengi atmış, sorguçlu surlar boyunca
Baygın kokular yayılırdı havaya.

III

Yolu bu mutlu vadiye düşenler
Görürlerdi iki aydınlık pencereden
Görkemi tahtının görkemine yaraşır
Bir hükümdarın (Diyarın hükümdarının!)
Oturduğu tahtın etrafında
Raks ettiğini ruhların
Ayak uydurarak
Bir sazın ahenkli ezgilerine

IV

İnci ve alev alev yanan yakutlarla
Sarayın görkemli kapısından
Akar, akar, akardı daima
Işık saçan bir yanılar ordusu
Eşsiz sesleriyle şarkı söylemekti
Biricik görevleri
Ve övmek krallarının zekâsıyla bilgeliğini.

V

Ama kötü yaratıklar, yas giysileriyle
Saldırdılar hükümdarın yüce mülküne
(Ah! Gelin yasını tutalım zavallının
göremeyecek yarını, yazık!)
Ve ocağının etrafında tomurcuklanıp
Çiçek açan ihtişam
Eski zamanlardan
Şimdi zor anımsanan bir masal.

VI

Ve şimdilerde yolu bu vadiye düşenler
Görürler devasa karaltıların tepiştiğini
Ahenksiz bir ezginin eşliğinde
Kızıl bir ışığın aydınlattığı pencerelerden
Hızlı akan korkunç bir nehir gibi
İğrenç bir kalabalık
Rengi atmış kapılardan dışarı akarken
Kahkahalarla ancak hiç gülümsemeden.

Bu baladın esinlediği düşüncelerin bizi bir dizi başka düşünceye sevk ettiğini çok iyi anımsıyorum; bu arada Usher'ın açığa çıkan bir düşünce-

sinden, orijinal oluşu nedeniyle değil de (zira böyle düşünen başkaları da olmuştu)[5] Usher'ın bu görüşü savunmadaki ısrarı nedeniyle söz ediyorum. Bu düşünce, genel hatlarıyla, bitkilerde bir duyarlılık olduğu şeklindeydi. Ama arkadaşımın altüst olmuş imgeleminde bu fikir daha cüretkâr bir nitelik kazanıyor ve bazı koşullarda organik olmayan varlıkları da kapsayacak kadar genişliyordu. Arkadaşımın bu inanca ne denli *bağlı* olduğunu anlatmak için söz bulamıyorum. Bu inanç (daha önce de değindiğim gibi), atalarından kalma konağın gri taşlarıyla bağlantılıydı. Roderick, söz konusu duyarlılığın, bu taşların yerleştiriliş yönteminde --diziliş düzeninde-- olduğu kadar, üzerlerini bürüyen mantarlarda, çevredeki çürüyen ağaçlarda, her şeyden çok da bu düzenlemenin çok uzun yıllar bozulmadan kalmış olmasında ve durgun dağ gölündeki yansımalarında kendini gösterdiğini düşünüyordu. Bunun kanıtı –yani duyarlılığın var oluşunun kanıtı– dedi (sözün burasında irkildim), suyun üzerinde ve duvarların yakınlarında kendine has bir atmosferin yavaş yavaş ama yine de kuşkuya yer bırakmayacak tarzda yoğunlaşmış olmasıydı. Sonuç, diye sözlerini sürdürdü, yüzyıllardır ailesinin yazgısını biçimlendiren ve ona şu karşımda gördüğüm kişiliği veren –onu *kendisi* yapan– bu sessiz ama tedirgin edici ve müthiş etkide apaçık görülüyordu. Böyle düşüncelerin yorumlanmaya gereksinimi yoktur; ben de yorum yapacak değilim.

Kitaplarımız –yıllar yılı hastanın düşünme biçiminin şekillenmesine azımsanmayacak bir katkıda bulunmuş olmalarından kuşkulanılamayacak kitaplar– kestirilebileceği gibi, bu çılgın düşlere son derece uygundu. Gresset'in *Ververt et Chartreus*'ü; Machiavelli'nin *Belphegor*'u; Swedenborg'un *Heaven and Hell*'i; Holberg'in *Subterranean Voyage of Nicholas Klimm*'i; Robert Flud'ın, Jean D'Indaginé'nin ve De la Chambre'ın "El Falı"; Tieck'in *The Journey into the Blue Distance*'ı ve Campanella'nın *Güneş Kenti* gibi kitapları birlikte hatmettik.[6] Gözde kitabımız Dominiken rahibi Eymeric de Gironne'un "Directorium Inquisitorum" adlı octavo formundaki küçük kitapçığıydı.[7] Bir de, Usher'ın oturup saatlerce düşünü

5) Watson, Dr. Percival, Spallanzani ve özellikle de Landaff başpiskoposu. Bkz. *Chemical Essays*, c. V. (Poe'nun notu.)

Gerçekte tek kaynak Landaff başpiskoposu Richard Watson'ın (1737-1816) *An Essay on the Subjects of Chemistry* (1771) adlı yapıtıdır. Watson, Lazzaro Spallanzani'nin (1729-1799) *Dissertations Relative to the Natural History of Animals and Vegetables* (1784) adlı yapıtından ve Dr. Thomas Percival'ın (1740-1804) 'Memoir of the Literary and Philosophical Society of Manchester' (1785) adlı yapıtında yer alan sebzelerin algılama gücü hakkındaki makalesinden söz eder.

6) Usher'ın kütüphanesi okült ve ezoterik kitapların garip bir karışımıdır.

7) *Inquisition Directorium:* Aragon genel engizitörü Gironnelu Nicolas Eymeric (1320-1399) tarafından kaleme alınan ve engizisyon yargılama usulleriyle işkencelerinin anlatıldığı metin. *Octavo:* Bir tabaka kâğıdın sekiz yaprağa katlandığı kitap; bu büyüklükte kitap.

kurduğu, içinde eski Afrika Satirleri ve Aigipanlar ile ilgili bölümlerin bulunduğu Pomponius Mela'nın kitabı vardı.[8] Ama en çok, quarto[9] formundaki, Gotik harfli, son derece nadir ve ilginç bir kitap olan –adı unutulmuş bir kilisenin başvuru kitabıydı bu– *Vigiliæ Mortuorum Secundum Chorum Ecclesiæ Maguntinæ*[10] adlı kitabı okumaktan hoşlanıyordu.

Bir akşam, ansızın, Lady Madeline'in ölmüş olduğunu, onu toprağa vermeden önce iki hafta süreyle evin altındaki sayısız mahzenden birinde tutma niyetinde olduğunu söylediğinde bu kitapta yer alan çılgın ritüelin hastalık hastası arkadaşım üzerindeki olası etkilerini düşünmekten kendimi alamadım. Ama böyle tuhaf bir davranışın gerekçelerini tartışma hakkını da kendimde bulamadım. Dediğine göre, bu karara ölen kardeşinin görülmemiş bir hastalığa yakalanmış olmasını, bilim adamlarının bazı ısrarcı, yersiz meraklarını ve aile mezarlığının fazlasıyla orta yerde ve uzakta bulunmasını göz önünde tutarak varmıştı. Şatoya ulaştığım akşam merdivenlerde karşılaştığım şahsın meymenetsiz suratı gözümün önüne gelince, pek doğal olmasa bile en azından zararsız gördüğüm bu önleme karşı çıkmanın içimden gelmediğini inkâr edecek değilim.

Usher'ın ricası üzerine bu geçici mezarın hazırlanmasında ona şahsen yardım ettim. Cesedi içine koyduktan sonra tabutu kalacağı yere birlikte taşıdık. Tabutu koyduğumuz bu rutubetli ve küçük mahzen (o kadar uzun zamandan beri kapısı açılmamıştı ki ağırlaşan havasında meşalelerimiz is çıkararak güçlükle yanıyordu, bu yüzden yeterince inceleme fırsatı bulamadık) benim yatak odamın altına isabet eden bir yerde, toprağın çok derinlerinde bulunuyor ve hiçbir yerden ışık alınıyordu. Eskiden, derebeylik zamanında, zindan olarak, sonra da barut ya da başka birçok yanıcı madde depolamada kullanıldığı besbelliydi, çünkü zeminin bir bölümüyle bu mahzene gelirken geçtiğimiz kemerli uzun geçidin tamamı özenle bakır kaplanmıştı. Yekpare demir kapı da aynı şekilde korunmuştu. Kapıya yüklendiğimizde, muazzam ağırlığı yüzünden, menteşelerinden kulak tırmalayan müthiş bir gıcırtı yükseldi.

Hüzün verici yükümüzü bu dehşet mahallinde bir sehpanın üzerine bıraktıktan sonra tabutun henüz vidalanmamış kapağını kısmen geriye devirerek içindeki kadavranın yüzüne baktık. İki kardeş arasındaki çarpıcı benzerliğin ayırtına ilk o zaman vardım; Usher düşüncelerimi

8) Pomponius Mela: Romalı coğrafyacı (İS 1. yüzyıl). 1471'de basılan "Coğrafya" adlı kitabı Aigipanlar (keçi-adamlar) konusundaki inancı körüklemiştir.

9) Quarto: Bir tabaka kâğıdın dört yaprağa katlandığı kitap; bu büyüklükte kitap.

10) Kilise kurallarına uygun olarak ölünün başında tutulacak nöbetle ilgili, 1500'lerde Mainz'de basılmış bir kitap.

okumuş gibi mırıl mırıl bir sesle konuşmaya başladı, söylediklerinden ikiz olduklarını ve aralarında her zaman anlaşılması güç bir sevgi bulunduğunu öğrendim. Ama ölüye uzun süre bakamadık, çünkü bunu yapmak yüreğimizi korkuyla dolduruyordu. Gençliğinin baharında Lady Madeline'i hayattan koparıp alan hastalık, tüm kasılmalı hastalıklarda görüldüğü gibi, onun da göğsünde ve yüzünde hınzır bir kızartı, dudaklarında ise ölümü daha da korkunçlaştıran kuşkulu bir gülümseme bırakmıştı. Kapağı yerine yerleştirip vidaladıktan ve demir kapıyı çekip sıkı sıkıya kapattıktan sonra daha az kasvetli olmayan yukarıdaki odalarımızın yolunu tuttuk yorgun argın.

Acı ve keder içerisinde geçen birkaç günden sonra, arkadaşımın ruhsal durumunda gözle görülür bir değişiklik meydana geldi. Her zamanki davranışlarından eser kalmamıştı. Eskiden uğraştığı şeyleri savsaklıyor ya da tümden unutuyordu. Aceleci, dengesiz ve amaçsız adımlarla odadan odaya dolaşıyordu. Benzinin sarılığı, eğer böyle bir şey mümkünse, daha da artmış, gözlerinin feri ise iyice sönmüştü. Sesinin eskiden olduğu gibi arada bir kısıldığı duyulmuyordu, bunun yerine, son derece büyük bir dehşetten kaynaklanıyor izlenimini yaratan bir titreklik egemen olmuştu sesine. Arkadaşımın bir türlü huzur bulamayan ruhunda gerçekte fırtınalar koptuğunu, kendisini bunaltan büyük bir sırla cebelleştiğini ve onu açığa vurmak için gereken cesareti toplamaya çalıştığını düşünüyordum zaman zaman. Bazen de, saatler boyu gözlerini boşluğa dikerek büyük bir dikkatle sanki gaipten sesler dinliyormuş gibi oturduğunu gördükçe, tüm bunların bir delinin saçma sapan davranışlarından başka bir şey olmadığına hükmediyordum. Bu durumun beni dehşete düşürmesinde ve dehşetin bana da bulaşmış olmasında şaşacak bir yan olmasa gerek. Onun fantastik olmakla birlikte son derece etkileyici batıl inançlarının üzerimde usul usul egemenlik kurmaya başladığını hissediyordum.

Bu tür duyguların gücünü, en çok, Lady Madeleine'i mahzeneyerleştirdiğimizin yedinci veya sekizinci günü, geç vakitte yatak odama çekildiğimde hissettim. Saatler birbirini kovalıyor, uyku semtime uğramıyordu. Beni hükmü altına alan sinir bozukluğundan mantığımı kullanarak sıyrılmaya çalıştım. Bu durumun tümünün değilse bile büyük bir kısmının odanın kasvetli eşyasının etkisinden –kopmak üzere olan bir fırtınanın ilk esintileriyle duvarlarda uçuşan, çırpınan, karyolanın süslemeleri üzerinde huzursuzlukla hışırdayan koyu renkli, eski püsküt örtülerden– doğduğuna kendimi inandırmaya çabaladım. Ama çabalarım işe yaramadı. Karşı konulamaz bir dehşet yavaş yavaş ruhuma egemen oldu

ve sonunda yüreğime sebebi belirsiz bir kaygı, gerçek bir karabasan çöreklendi. Bu karabasandan sıyrılmak için büyük bir çabayla, nefes nefese yatakta doğrulup sırtımı yastığa verdikten sonra gözlerimi odanın koyu karanlığına diktim –neden böyle yaptığımı bilmiyorum, ama içgüdülerim beni böyle davranmaya zorlamış olmalıydı– ve fırtınanın şiddetinin azaldığı anlarda belli belirsiz işitilen, nereden geldiğini bilmediğim zayıf bir sese kulak kabarttım. Tarifsiz ve dayanılmaz bir korkunun etkisi altında yatağımdan fırlayıp alelacele giysilerimi sırtıma geçirdim (çünkü o gece uyku tutmayacağımı hissediyordum) ve içine düştüğüm bu acıklı durumdan kendimi kurtarma çabasıyla, hızlı adımlarla odada bir aşağı bir yukarı volta atmaya başladım.

Henüz birkaç tur atmıştım ki bitişikteki merdivenden gelen hafif ayak sesleri dikkatimi çekti. Usher'ın ayak sesini hemen tanıdım. Bir an sonra da Usher kapımı hafifçe tıklatıp elinde bir lambayla içeri girdi. Suratı her zamanki gibi sapsarıydı – ama bundan başka gözlerinde çılgınca bir neşe, bütün tavırlarında bastırılmış bir *isteri* okunuyordu. Onun bu hali beni korkuttu; her şeyi canıma tak ettiren şu son saatlerin yalnızlığına tercih ederdim, öyle ki, gelmesiyle rahatlayıp sevindim bile.

"Bunu görmedin mi?" diye sordu damdan düşer gibi; bir süre sessizce çevresine bakındıktan sonra, "demek görmedin, ha?" dedi, "dur, şimdi görürsün." Bunları söylerken lambasını özenle sipere aldı ve koşup pencerelerden birinin kanatlarını sonuna kadar fırtınalı havaya açtı.

Kudurmuş gibi içeri dolan rüzgâr neredeyse ayaklarımızı yerden kesti. Fırtınaya rağmen müthiş güzel, bağrında barındırdığı dehşet ve güzellik açısından benzersiz bir geceydi. Belli ki yakınlarda bir yerlerde bir kasırga şiddetleniyordu; zira rüzgârın yönü sıksık ve ansızın değişiyordu; şatonun kulelerine değecek kadar alçalmış olan kara bulutların aşırı yoğunluğu bile onların uzaklaşıp gitmek yerine dört bir yönden ne büyük hızla birbirlerine karşı koşturmakta olduklarını anlamamızı engelleyemiyordu. Bulutların aşırı yoğunluğu bu olguyu görmemizi engellemiyordu, ama ortalığı aydınlatacak ay da yıldızların görülmesini engelliyordu, üstüne üstlük ara sıra çakan şimşek de yoktu. Başımızın üzerinde kaynaşan koca koca bulut kümelerinin alt yüzeyleriyle yakın çevremizdeki nesneler konağı bir kefen gibi saran ve hafif ışıltısı açıkça seçilen gazların doğadışı ışığı altında parıldıyordu.

"Buna bakmamalısın, seyretmemelisin bunu," dedim Usher'a tir tir titreyerek ve onu pencereden yavaşça çekeleyip bir sandalyeye doğru götürdüm. "Aklını karıştıran bu görüntüler sık sık görülen elektriksel bir olaydan başka bir şey değil, ya da bunlara sebep olan şey belki de dağ

gölünden yükselen zehirli gazlardır. Pencereyi kapatalım, havabuz gibi, sana dokunabilir. Bakışte en sevdiğin kitaplardan biri. Ben okuyacağım, sen dinleyeceksin; böylece bu korkunç geceyi beraber geçireceğiz."

Elime aldığım kitap Sir Launcelot Canning'in "Deli Trist" adlı antik kitabıydı;[11] ama onu Usher'ın en sevdiği kitap diye nitelerken aslında pek ciddi değildim, çünkü onun kaba ve düş gücünden yoksun bir şekilde lafı geveleyip duran üslubunun dostumun yüce idealleriyle pek ilgisi yoktu. Ama o anda elimin altındaki tek kitaptı ve doğrusunu söylemek gerekirse okuyacağım saçmanın saçması çılgınlıkların hastalık hastası dostum üzerinde yatıştırıcı bir etkisi olacağını umınuyor da değildim, zira akıl hastalıkları tarihi bu tür anormalliklerle doluydu. Okuduklarımı can kulağıyla dinlemesine veya dinler görünmesine bakarak hüküm verecek olsaydım, planım işe yaradığı için kendimi kutlayabilirdim.

Hikâyenin çok iyi bilinen bölümüne, Trist'in kahramanı Ethelred'in keşişin konutuna tatlılıkla girmeyi deneyip de başaramayınca zor kullanarak girmeye karar verdiği bölüme gelmiştim. Anımsanacağı gibi, hikâye şöyle devam etmektedir:

"Zaten yaratılış itibarıyla yürekli biri olan ve şimdi içmiş olduğu şarabın etkisiyle kendini daha da güçlü hisseden Ethelred'in inatçı ve kötü yürekli keşişi yola getirmek için daha fazla dil dökmeye tahammülü kalmamıştı; yağınurun omuzlarını ıslatmaya başladığını hissedince, fırtına kopacağı korkusuyla ağır gürzünü kaldırdığı gibi birbiri ardı sıra kapıya darbeler indirmeye başladı ve kapıda zırhlı elini sokabileceği bir delik açtıktan sonra var gücüyle asılıp tahtaları söktü, dağıttı, parçaladı; öyle ki, parçalanan alışabın kuru, çınlayan sesi bütün ormana korku saldı ve ormanın bir ucundan diğerine yankılandı."

Bu son cümleyi okuduktan sonra irkilerek bir an duraladım, çünkü bana öyle geldi ki, (gerçi, hemen sonra, bunu düş gücümün ayakta olmasına verdim), konağın uzak bir köşesinden tam da Sir Launcelot'un tanımladığı türden (ama kesinlikle daha boğuk) karmakarışık sesler çalındı kulağıma. Dikkatimi çeken şeyin bu benzerlik olduğuna kuşku yoktu, çünkü çarpıp duran pencere kanatlarının takırtıları ve şiddetini giderek artıran fırtınanın karmakarışık sesleri arasında böyle bir sesin tek başına dikkatimi çekmeyeceği ve beni rahatsız etmeyeceği kesindi. Hikâyeyi okumayı sürdürdüm:

11) Bu isimde bir yazar bulunmamaktadır. "Launcelot"un Kral Arthur efsanesindeki Yuvarlak Masa Şövalyesi Lancelot'tan geldiği açık. "Canning" ise muhtemelen Thomas Chatterton'ın (1752-70) bir şiirindeki William Canynges'ten uyarlanmıştır.

"Ama iri yarı, yiğit Ethelred kapıdan içeri girdiğinde kötü yürekli keşişin izine bile rastlamamaktan fena halde öfkeye ve şaşkınlığa kapıldı, onun yerine, üzeri pullarla kaplı, korkutucu tavırlı, ağzından alevler saçan bir ejderha, zemini gümüş kaplı altından bir sarayın önünde nöbet tutuyordu; duvarda pırıl pırıl parlayan tunç bir kalkan vardı, üzerinde de şöyle yazıyordu:

Kim ki buraya girer, galip sayılır;
Kim ki ejderi öldürür, kalkanı kazanır.

Ve Ethelred kaldırıp ağır gürzünü ejderin kafasına indirerek onu yere serdi; hayvan zehirli soluğunu son defa verirken öylesine tiz, öylesine korkunç ve öylesine kulak tırmalayıcı bir çığlık kopardı ki, Ethelred daha önce benzerini hiç duymadığı bu müthiş gürültüden korunmak için elleriyle kulaklarını tıkadı."

Burada, yine, ansızın büyük bir şaşkınlıkla duraladım, zira (yönünü tam olarak kestiremesem de) uzak bir yerden gelen zayıf ama uzun süre devam eden tiz bir sesin, alışılmadık bir çığlık ya da tırmalama sesinin – canavarın haykırışının yazar tarafından yapılan betimlemesinin imgelemimde yarattığı sesle tam olarak uyuşan bir sesti bu– kulağıma çalınmış olduğundan kuşku duyulamazdı.

Bu ikinci ve son derece garip rastlantının etkisiyle, en başta şaşkınlık ve dehşet olmak üzere binlerce çelişik duyguyla yüreğimin daralmasına rağmen, bu duruma işaret ederek, arkadaşımın aşırı hassas sinirlerini daha da bozmamak için serinkanlılığı elden bırakmadım. Söz konusu sesleri onun da duyup duymadığından pekemin değildim, bununla birlikte, son birkaç dakika içerisinde üzerine garip bir hal çöktüğü gözümden kaçmamıştı. Tam karşımda otururken, koltuğunu yavaş yavaş çevirerek odanın kapısına doğru bakmaya başlamıştı; şimdi yüzünü kısmen görebiliyordum, yine de işitilmez bir şeyler mırıldanıyormuşçasına dudaklarının kıpırdadığını gördüm. Başı göğsüne düşmüştü ama uyumadığını biliyordum, yandan gördüğüm kadarıyla iri iri açılmış gözlerini bir noktaya dikmiş bakmaktaydı. Zaten gövdesinin hareketleri de uyuduğu fikriyle çelişiyordu, çünkü düzenli bir şekilde hafif hafif iki yanına sallanmaktaydı. Bütün bunları bir bakışta fark etmiş ve Sir Launcelot'un hikâyesini okumaya kaldığım yerden başlamıştım. Öykü şöyle devam ediyordu:

"Ve korkunç ejderhayı bertaraf etmiş olan yiğidimiz tunç kalkanı anımsadı; kalkanın üzerindeki büyünün kalkmış olduğu düşüncesiyle

ejderhanın leşini yolundan çekti ve kalkanın asılı olduğu duvara doğru sarayın gümüş kaplı zemini üzerinde cesaretle yürüdü, ama kalkan onun yanına varmasına kalmadan büyük bir şangırtıyla gümüş kaplı zemine, Ethelred'in ayaklarının dibine yuvarlandı."

Bu sözler ağzımdan daha yeni dökülmüştü ki –ağır bir tunç kalkan tam o sırada gümüş bir zemine düşmüş gibi– boğuk, çınlayan, metalik bir ses çalındı kulağıma. Sinirlerim boşandı, ayağa fırladım; Usher'ın ölçülü salınımında ise bir değişiklik olmadı. Oturduğu koltuğun önüne koştum. Taş gibi kıpırtısız bir yüzle gözlerini önünde bir noktaya dikmişti. Ama elimi omzuna koyduğumda bütün bedeni titremeye başladı; dudakları hastalıklı bir gülümsemeyle kıvrıldı ve sanki orada bulunduğumun farkında değilmiş gibi, alçak sesle, çabuk çabuk, anlaşılmaz bir şeyler mırıldandığını gördüm. Üzerine eğildim, sözlerinin korkunç anlamı zehir gibi içime aktı:

"İşitmiyorum mu sanıyorsun? -Evet, işitiyorum, daha önce de *işittim.* Çok, çok uzun zamandan beri işitiyorum onu –çok uzun dakikalardan, saatlerden, günlerden beri işitiyorum– ama cesaret edemedim. -Ah! Acı bana, sefilin tekiyim ben! Cesaret edemedim, söylemeye cesaret edemedim! *Onu diri diri mezara koyduk*! Duyularının keskin olduğunu söylememiş miydim? İşte şimdi söylüyorum, onun tabutundaki ilk zayıf kıpırtılarını işittim –günlerce, günlerce önce işittim– ama cesaret edemedim, *söylemeye cesaret edemedim*! Ama bu gece Ethelred'miş-! Güleyim bari, ha! ha! Yok keşişin kapısının kırılmasıymış, yok ejderhanın ölüm çığlığıyınış, yok kalkanın tangır tungur yuvarlanmasıymış! Laf! Bunlar onun tabutunun parçalanması, hapishanesinin demir menteşelerinin gıcırtısı, bakır kaplı kemerli geçitte düşe kalka ilerleyişi! Ah! Nereye kaçayım? Birazdan burada olmayacak mı? Aceleciliğimden dolayı beni azarlamak için koşturmuyor mu? Merdivenlerdeki ayak seslerini işitmedim mi? Yüreğinin delice gümbürtüsünü işitmiyor muyum? *Sersem*!" Sözün burasında öfkeyle ayağa fırladı ve ruhunu teslim ediyormuş gibi büyük bir çabayla şöyle haykırdı: "*Sersem! Onun şu anda kapının arkasında durduğunu söylüyorum sana*!"

Sözlerinin insanüstü enerjisinde bir büyü gücü varmış gibi, Usher'ın eliyle işaret ettiği antik kapının kocaman kanatları, ağır abanoz çeneler, yavaşça itilerek açıldı. Bu rüzgârın işi olmalıydı, ama kapının dışında kefene sarılı Lady Madeline Usher bütün azametiyle *dikiliyordu*. Beyaz örtülerinin üzerinde kan, zayıf bedeninin her tarafında müthiş bir mücadelenin kanıtları vardı. Bir an, titremeler içerisinde öne arkaya sallanarak eşikte durdu, sonra zayıf, boğuk bir iniltiye kardeşinin üzerine yığıldı;

Lady Madeline acılar içinde, şiddetle çırpınarak can çekişirken, kardeşi de korkularının kurbanı olarak ruhunu teslim etti ve ikisi birlikte cansız yere serildiler.

O odadan, o konaktan dehşet içinde kaçtım. Kendimi şatonun önündeki eski yolda koşar bulduğumda, fırtına öfkeyle esip kükremekteydi hâlâ. Birden yola tuhaf bir ışık düştü, böyle benzersiz bir ışığın nereden geldiğini görmek için dönüp baktım, zira ardımda gölgeler içerisindeki şatodan başka bir şey yoktu. Işık, kan kırmızı batmakta olan dolunayın, daha önce sözünü ettiğim, eskiden belli belirsiz olsa da şimdi genişlemiş olan, zikzaklar çizerek binanın çatısından tabanına kadar inen o çatlaktan sızan ışınlarıydı. Ben bakarken çatlak hızla genişledi, kasırga yeni bir güç ve öfkeyle ortalığı birbirine kattı, ay yusyuvarlak bir tekerlek gibi birden kendini gösterdi, kalın duvarların ikiye ayrılışını görmek başımı döndürdü, binlerce şelaleden düşen suların gümbürtüsü gibi büyük bir gürültü işitildi, ayaklarımın altında uzanan derin ve küf kokulu dağ gölü Usherlar'ın kalıntılarının üzerine kasvetle, sessizce kapandı.

WILLIAM WILSON

Ne demeli? Yoluma çıkan o hayalet
O korkunç VİCDAN hakkında ne demeli?
Chamberlayne, *Pharonnida*[1]

Bırakın da şimdilik kendime William Wilson diyeyim. Önümdeki şu tertemiz sayfa gerçek adımla kirlenmesin. Bu ad, sık sık ailemin hor görülmesine, ondan nefret edilmesine ve iğrenilmesine vesile oldu. Kızgın rüzgârlar onun eşsiz alçaklığını dünyanın en uzak köşelerine yaymadı mı? Ey, dışlanmışların en dışlanmışı, en terk edilmişi! Sen dünya için, onun şerefleri, onun çiçekleri ve onun yaldızlı umutları için ebediyen ölmedin mi? Yoğun, kasvetli ve sınırsız bir bulut umutlarınla gökyüzü arasında ebediyen asılı durmuyor mu?

Elimde olsaydı, bağışlanmaz suçlar işlediğim, dile gelmez bir sefalet içerisinde geçen son yıllarımın anılarını bugün burada yazmazdım. Bu dönemde –bu son yıllarda– alçaklıkta son derece ileri gittim; şu anki amacımsa bunun kökenini belirlemek. İnsanoğlu genellikle derece derece alçalır. Bende ise bütün erdemler bir pelerin gibi bir anda üzerimden sıyrılıp düştü. Önemsiz sayılabilecek kötülüklerden Heliogabalosvari[2] alçaklıklara dev adımlarıyla geçtim. Dinleme sabrını gösterirseniz, hangi tesadüfün, nasıl bir kazanın bu felakete yol açtığını anlatayım. Ölüm yaklaşıyor; üzerime düşen gölgesi ruhumda yatıştırıcı bir etkide bulundu. Bu karanlık vadiden geçerken hemcinslerimin sempatisini –az kalsın merhametini diyecektim– arzuluyorum. Denetlenmesi insanoğlunun gücünü aşan durumların bir nevi kurbanı olduğuma onları inandırabilmeyi isterdim. Şimdi vereceğim ayrıntılarda, benim için hatalar çölü

1) Bu satırlar aslında William Chamberlayne'in (1619-89) "*Pharronida*"sındandeğil, "*Love's Victory*" (1658) adlı oyunundan alınmıştır: "Conscience waits on me like the frightening shades / Of ghosts when gastly messengers of death (Vicdan, ölümün korkunç habercisi hortlakların / Korku verici gölgeleri gibi yolumu gözlüyor)".

2) Heliogabalos (204-222): Aşırı sefahatin ve kötülüğün simgesi olan ve 218-222 yılları arasında hüküm süren Roma imparatoru.

ortasında küçük bir *kaza ve kader* vahası bulmalarını dilerim. Yoldan çıkmalar her zaman görülmüşse de, kimsenin hiç değilse şimdiye kadar bu kadar yoldan çıkmamış –kesinlikle *bu kadar* düşmemiş– olduğunu onlara kabul ettirmek isterdim; bunu kabul etmekten geri duramazlar aslında. Gerçekte bir düşte yaşamıyor muydum? Şimdi de ayın altında görülen düşlerin en tuhaflarının dehşet ve esrarının kurbanı olarak ölmüyor muyum?

Her zaman hayal gücünün genişliği ve kolay heyecanlanmasıyla dikkati çeken bir soydan geliyorum ve çocukluğumun ilk yıllarında ailemin bu niteliklerini tam olarak miras aldığımı fazlasıyla kanıtladım. Yaşım ilerledikçe bu niteliklerim daha da belirgin bir hal aldı ve birçok nedenle dostlarımı ciddi endişelere sevkederken bana da zarar vermeye başladı. Gitgide daha başına buyruk biri olup çıktım, kendimi en çılgınca kapryslere kaptırdım ve en zapt edilmez tutkuların esiri oldum. İradesiz ve benimle aynı kusurlara sahip anne babamın bende beliren kötü eğilimleri denetlemek ellerinden gelmiyordu. Giriştikleri bazı zayıf ve isabetsiz çabalar onlar açısından tam bir hezimet, benim içinse, elbette, tam bir utkuyla sonuçlandı. Bu andan itibaren evde benim borum ötmeye başladı ve çok az çocuğun dizginlerinden kurtulduğu bir yaşta aklıma eseni yapmakta serbest kaldım, adım dışında her şeyin hâkimi oldum.

Okul hayatıma ilişkin ilk anılarım, boğum boğum budaklı çok sayıda dev ağacın bulunduğu, tüm evlerin son derece eski olduğu puslu görünüşlü bir İngiliz kasabasındaki Elizabeth tarzı kocaman ve garip bir binaya ilişkindir. Gerçekte, huşu uyandıran bu eski kasaba adeta düşsel bir yer olup insanın içine huzur veriyordu. Şu anda bile, hayalimde, onun koyu gölgeler içindeki yollarının canlandırıcı serinliğini hissediyor, binlerce çalıdan yayılan güzel kokuları soluyor ve aşınmış çan kulesinin içine gömülmüş uyumakta olduğu loş atmosferin dinginliğini her saat başı kasvetli bir gümbürtüyle ansızın yırtan boğuk çan seslerini işiterek tarifsiz bir hazla yeniden heyecanlanıyorum.

Okul ve orada gördüğüm düşlerin anıları üzerinde inceden inceye durmak şu anda bana belki de her şeyden fazla haz veriyor. Benim gibi bir felakete –ne yazık ki fazlasıyla gerçek bir felakete!– uğramış biri, birkaç saçma sapan ve çocukça ayrıntıda son derece önemsiz ve geçici bir teselli aradığı için bağışlanmalıdır. Öte yandan, bu anılar kendi başlarına ne kadar önemsiz, hatta gülünç de olsalar, daha sonra olanca dehşetiyle üzerime çullanacak olan yazgımın ilk belirsiz uyarılarını tanıdığım döneme ve yere ilişkin olmaları nedeniyle hayalimde dolaylı bir önem kazanıyor. Öyleyse, bunları anımsayalım.

Bina, dediğim gibi, eskiydi ve dağınık bir yerleşim planı üzerine kurulmuştu. Gayet geniş olan arazisinin etrafını üzeri cam kırıklarıyla karılan harçla sıvanmış yüksek ve kalın duvarlar çevreliyordu. Hapishaneye layık bu surlar yaşama alanımızın sınırlarını oluşturuyordu; bu surların dışına haftada sadece üç defa çıkıyorduk – iki yardımcı öğretmen gözetiminde civar tarlalarda kısa bir yürüyüşe çıkmamıza izin verildiği her cumartesi öğleden sonra bir defa ve sabah ve akşam ayinlerine katılmak üzere aynı resmi yürüyüş düzeniyle kasabanın kilisesine gittiğimiz pazar günleri iki defa. Bu kilisenin papazı bizim okulun müdürüydü. Ciddi ve yavaş adımlarla minbere çıkışını, galerinin geri tarafındaki sıramdan derin bir hayranlık ve şaşkınlık duygusuyla seyrederdim. Bu denli alçakgönüllü ve sevecen yüzlü, ruhban sınıfına yaraşır bu denli parlak giysiler giyimiş, kaskatı ve kocaman perukası bu denli özenle pudralanmış bu saygıdeğer kişi, biraz önce, pis kokan giysiler içerisinde, elinde bir değnek, ekşi bir suratla akademinin Drakon[3] yasalarını uygulayan aynı adam mıydı? Çözümü son derece zor, devasa bir paradoks!

Kalın, yüksek duvarın bir köşesinde yine kalın bir kapı surat asıyordu. Kapı, saplama civataları ve demir perçinlerle donatılmış, üzerine sivri tepeli demir kabaralar çakılmıştı. İnsanda nasıl da büyük bir korku hissi uyandırıyordu! Daha önce sözünü ettiğim periyodik çıkış ve girişler dışında hiç açılmazdı. Kocaman menteşelerinin her gıcırdayışında bir yığın esrar, ciddi surette gözlemlenecek ya da üzerinde tefekküre dalınacak bir dünya konu bulurduk.

Araziyi çevreleyen duvarın düzenli bir şekli yoktu, çok sayıda geniş girintileri vardı. Bunlardan en geniş üç dört tanesi oyun sahamızı oluşturuyordu. Burası düzeltilmiş ve ince kırılmış çakıl taşıyla kaplanmıştı. İçerisinde ağaç, peyke ya da benzeri herhangi bir şey olmadığını gayet iyi hatırlıyorum. Tabii, binanın arka tarafındaydı. Ön tarafta şimşir ve daha başka küçük ağaçların dikili olduğu, muntazam tarhlarla bölünmüş bir çiçek bahçesi uzanıyordu, ama bu kutsal vahadan elbette nadir vesilelerle geçerdik – mesela, okula ilk gelişte veya oradan ebediyen ayrılırken ya da belki anne babamızın veya bir dostumuzun bize uğradığı zamanlarda, Noel ya da yaz tatili için neşeyle evin yolunu tuttuğumuzda.

Ama o bina! Ne garip, eski bir binaydı orası! O bina benim için kelimenin tam anlamıyla büyülü bir saraydı! Girdisinin çıktısının, anlaşılmaz

3) Drakon: İÖ. 7. yüzyılda yaşamış Atinalı devlet adamı ve yasa koyucu. Hakkında pek fazla bilgi olmamakla birlikte, Aristoteles ve Plutarkhos'un anlattıklarından hemen her suça ölüm cezası öngördüğünü öğreniyoruz. Böylece, "Drakon yasaları" acımasız yasalarla aynı anlamda kullanılır olmuştur.

bölümlerinin haddi hesabı yoktu. İnsanın belirli bir anda birinci mi yoksa ikinci mi katta bulunduğunu kesinlikle söylemesi zordu. Bir odadan herhangi başka bir odaya geçilirken mutlaka inilen ya da çıkılan üç dört basamak bulunurdu. Sonra sağa sola doğru dal budak salan, birbirine açılan odalardan odalara geçilerek –nasıl olduğunu anlamadan– insan kendini ilk odada bulabiliyordu, öyle ki, konağın tümü hakkındaki fikrimiz onun sonsuz olabileceği şeklindeydi. Burada kaldığım beş yıl boyunca bana ve diğer on sekiz, yirmi öğrenciye ayrılan yatakhanenin, binamn neresine düştüğünden asla emin olamadım.

Etüt odası binadaki en büyük odaydı, hatta dünyadaki en büyük oda olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum. Sivri Gotik pencereleri ve meşe tavanıyla insanın içini daraltacak kadar basık, uzun ve dar bir odaydı. İnsanın içine korku salan uzak bir köşede, 'etüt saatleri sırasında' okul müdürümüz Rahip Dr. Bransby'nin[4] *hususi hücresi* olan, sekiz on adım boyutlarında kare şeklinde kapalı bir yer vardı. Masif kapılı sağlam bir yapıydı burası. Yanımızda 'Dominie'[5] olmadan buranın kapısını açmaktansa hepimiz "*peine forte et dure*"den[6] ölmeyi yeğlerdik. Diğer iki köşede daha az saygı gösterilen, ancak yine de oldukça büyük bir korku kaynağı olan benzer iki kulübe daha var. Bunlardan birisi 'Latin ve Yunan edebiyatı', diğeri ise 'İngilizce ve matematik' öğretmenlerinin kürsüsüydü. Odada, birbirini sonsuz bir düzensizlikle kesen, kararmış, eskimiş, zamanın gadrine uğramış çok sayıda masa ve sıra vardı; üzerlerinde parmak lekeleriyle dolu kitaplar tepeleme yığılıydı, bıçakla isimlerin baş harfleri, tam isimler, gülünç resimler kazılmış ve defalarca kertilmekten başlangıçtaki şekillerinden geriye eser kalmamıştı. Su dolu kocaman bir kova odanın bir ucunda ve olağanüstü büyük bir saat odanın diğer ucunda duruyordu.

Bu saygın akademinin kalın ve yüksek duvarlarının arkasında, pek sıkılmadan ve bıkkınlık duymadan onırümün on ile on beş yaşları arasındaki bölümünü geçirdim. Bir çocuğun üretken beyninin oyalanmak ya da eğlenmek için dış âleme ihtiyacı yoktur; bir okulun kasvetli tekdüzeliği belli ki gençliğimin kösnüllükten, erginliğimin suçtan duyduğu heyecandan daha yoğun heyecanlarla doluydu. Bununla birlikte, şuna inanıyo-

4) Poe'nun Stoke Newington'daki okul müdürü Rahip John Bransby idi, ama araştırmacılar William Wilson'un okul müdürünün Bransby ile yakınlardaki kilisenin papazı George Gaskin'in karışımı olduğunu belirtiyorlar.

5) Hem eğitimci hem din adamı anlamında İskoç dilinde bir sözcük.

6) (*Fr.*) Uzun süreli ve şiddetli eziyet. Ortaçağ'da suçu kabul etmeyen mahkûmun göğsü üzerine yerleştirilen tahtanın üstüne, mahkûm ezilerek ölünceye kadar taş yığılarak uygulanan ölüm cezası.

rum ki, ilk entelektüel gelişmem birçok bakımdan sıradışı –hatta *outré*–[7] oldu. İnsanların büyük çoğunluğu üzerinde çocuklukta yaşanılan ilk olaylar nadiren etkili olur. Her şey gölgelerden –eksik ve bölük pörçükanılardan– küçük acıların ve tuhaf ıstıraplarının yeniden bir araya gelmesinden ibarettir. Ama, benim için durum böyle değil. Bugün belleğime bir Kartaca madalyasının *arka yüzündeki yazılar* kadar canlı, derin ve dayanıklı bir surette kazınmış olduğunu gördüğüm izlenimleri, çocukluğumda, yetişkin bir insanın hissettiği kuvvetle hissetmiş olmalıydım.

Bununla birlikte, gerçekte –dünyanın gözündeki gerçekte– hatırlanacak ne kadar az şey vardı! Sabah uyanışları; akşam yatağa girişler; okumalar; ezberler; periyodik yarı tatiller ve gezintiler; çekişmeleri, eğlenceleri ve entrikalarıyla oyun sahası – bütün bunlar, çoktan unutulmuş psişik bir büyüyle, karmakarışık bir duyular toplamına, zengin olaylarla dolu bir dünyaya, çeşitli hislerle ve en tutkulu, sarhoş edici heyecanlarla dolu bir evrene dönüşmüştü. *"Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!"*[8]

Gerçekte, ateşli, heyecanlı ve zorba tabiatım kısa sürede arkadaşlarım arasında sivrilmeme yol açtı ve benden çok fazla yaşlı olmayan herkes üzerinde –bir istisna dışında– doğal olarak, yavaş yavaş üstünlük kurmamı sağladı. Bu istisna, akrabam olmamakla birlikte benimle aynı adı ve soyadı taşıyan bir öğrenciydi; bu durumda pek öyle fevkaladelik yoktu, zira soylu bir aile olmamıza karşın, adımız çok eski zamanlardan beri yaygın bir şekilde kullanıla kullanıla sıradanlaşmış, ayaktakımının malı olmuştu. İşte bunun için bu hikâyede kendime ad olarak–aslından pek farklı olmayan kurmaca bir ad olan–William Wilson'u seçtim. Okul tabiriyle bizim 'takım'dakilerden bir tek adaşım etütlerde, teneffüslerdeki oyun ve çekişmelerde bana karşı çıkmaya, söylediklerime gözü kapalı inanmayı reddetmeye, her dediğime boyun eğmemeye –kısacası herhangi bir konudaki diktatörlüğüme karşı koymaya– cüret edebilirdi. Yeryüzünde çok ileri derecede ve eşi benzeri olmayan bir despotluk varsa, bu da, emretmesini bilen bir çocuğun kendisi kadar zeki olmayan arkadaşları üzerinde kurduğu despotluktur.

Wilson'un başkaldırması benim için büyük bir sıkıntı kaynağıydı, çünkü herkesin içinde ona ve savlarına karşı kabadayılık taslamama karşın içten içe ondan korktuğumu hissediyor ve bu kadar kolayca benimle eşitlik iddiasında bulunmasının aslında üstünlüğünün kanıtı olduğunu

7) (*Fr.*) Aşırı. Ancak Poe bu sözcüğü genellikle 'acayip, tuhaf' anlamında kullanır.

8) (*Fr.*) "Ah, ne mutlu bir çağ, bu demir çağ!" Voltaire'in *Mondain*'inden (1736). Buradaki anlamı ironik. Çünkü 'Demir Çağ' İnsanoğlunun 'Altın Çağ'dan başlayarak derece derece yozlaşmasındaki sembolik son adım olup, sefalet ve suç çağıdır.

düşünmeden edemiyordum, çünkü ona yenilmemek benim açımdan sürekli mücadele demekti. Bununla birlikte, bu üstünlüğü –hatta bu eşitliği– benden başka tanıyan kimse yoktu; arkadaşlarımız anlaşılmaz bir körlükle bundan sanki kuşkulanmıyorlardı bile. Aslında, Wilson'ın rekabeti, direnci ve özellikle de tasarılarıma münasebetsiz ve kudurgan müdahaleleri sanki sırf kişisel nedenlerle yapılıyor gibiydi. Ayrıca, beni başkalarına hükmetmeye iten hırstan ve bana bunun araçlarını sağlayan tutkulu enerjiden yoksun görünüyordu. Onu bu rekabete iten şeyin sadece bana karşı çıkmak, beni şaşırtmak ya da küçük düşürmek gibi son derece acayip bir arzu olduğu varsayılabilirdi, yine de, haksızlıklarına, hakaretlerine ve karşı çıkışlarına çok yersiz ve hiçbir surette hoş karşılamadığım bir *sevecenlik* kattığını şaşkınlık, alçalma ve incinme karışımı duygularla ara sıra gözlemlemekten kendimi alamıyordum. Bu kadar tuhaf bir tavrı, koruma ve kollama havalarına girmekte sakınca görmemesine yol açan kendi kendine yeterliğin bir sonucu olarak açıklayabiliyordum ancak.

Herhalde, Wilson'ın bu son davranış özelliği, adaş olmamız ve okula tesadüfen aynı gün gelmiş olmamızla birleşince, akademinin üst sınıflarındaki öğrenciler arasında bizim kardeş olduğumuz düşüncesinin yayılmasına yol açtı. Üst sınıflar genellikle altsınıftakiler hakkında enine boyuna bilgi edinmek alışkanlığında değildirler. Wilson'la aramızda uzak yakın hiçbir akrabalık bağı olmadığını daha önce söylemiştim ya da söylemeliydim. Ama kardeş *olsaydık* kesinlikle ikiz olurduk, zira Dr. Bransby'nin okulundan ayrıldıktan sonra adaşımın doğum tarihinin 19 Ocak 1813[9] olduğunu öğrendim tesadüfen – bu çok tuhaf bir tesadüftü, çünkü bu gün benim de doğum tarihim.[10]

Wilson'un rekabeti ve o dayanılmaz karşı çıkma anlayışı beni sürekli olarak huzursuz etse de ondan nefret etmiyor olmam garip karşılanabilir. Hemen hemen her gün mutlaka dalaşıyorduk; bu çekişmelerde zafer tacını alenen bana bırakırken bunu hak edenin aslında kendisi olduğunu hissettirmeyi de bir şekilde beceriyordu, yine de benim gururum, onun ağırbaşlılığı 'selamı sabahı' kesmemizi engelliyordu; öte yandan, aramızda

9) Poe, öykünün önceki basımlarında 1811 ve 1809 yıllarını kullanmıştır. Gerçekyaşanunda da çeşitli vesilelerle doğum tarihi olarak bu üç tarihi vermiştir, ama aslında 19 Ocak 1809'da doğmuştur.

10) Çoğu kültürün efsane ve folklorunda görülen ikizler, ölümlülük/ölümsüzlük, iyi/kötü, aydınlık/karanlık gibi birbirine zıt özellikte güçleri temsil ederler. Bunlara örnek olarak Mısır efsanelerindeki Osiris ile Set; Pers inanışındaki Ahura Mazda ile Ehriman; Irokua efsanesindeki Hawneyn ile Hanegoasegeh; Slav efsanesi Bielobog ile Çernobog ve daha bilinen efsanelerden Romus ile Romulus, Apollon ile Artemis ve Kastor ile Pollüks sayılabilir.

bir dostluğun gelişmesini engelleyen şeyin belki de birbirimize karşı konumlarımız olduğu hissini uyandıran çok sayıda benzerlik vardı karakterlerimizde. Aslında, ona karşı olan gerçek hislerimi anlatabilmem, hatta tanımlamam zor; bu duygular karman çorman bir karışımdı – henüz nefret derecesine varmamış kabına sığmaz bir düşmanlık, biraz değer verme, daha çok saygı, çokça korku ve huzursuz edici yaman bir merak. Bilmem, sözlerime Wilson'la benim ayrılmaz iki arkadaş olduğumuzu da ilave etmemin gereği var mı?

Ona karşı yaptığım bütün saldırıları (açık veya kapalı çok sayıda saldırıyı), ciddi ve kararlı bir düşmanlıktan çok, bir takılma ya da (eğlence görüntüsü altında acı veren) bir eşek şakasına dönüştüren şeyin aramızdaki ilişkilerin bu anormal durumu olduğuna hiç şüphe yoktu. Planlarımı ne kadar ustaca yaparsam yapayım bu noktadaki çabalarım her zaman başarıya ulaşamıyordu, çünkü adaşımın gösterişten uzak ve dinginlik dolu öyle sert bir karakteri vardı ki, şakalarının yaralayıcılığından zevk alırken asla kendi "Akhilleus topuğunu" göstermiyor ve kendisine gülünmesine hiçbir şekilde fırsat tanımıyordu. Aslında, zayıf bir noktasını bulmuştum; bu, bir çıkış yolu bulmakta benden daha az çaresiz bir rakibin üzerine gitmeyeceği, belki doğuştan gelen bir kusurdu – rakibimin boğaz ya da gırtlağında, sesini hiçbir zaman *zayıf bir fısıltının üzerine* çıkarmasına izin vermeyen bir yetersizlik vardı. Bu kusurdan elimden geldiğince yararlanmaya baktım.

Wilson'un buna misillemesi türlü şekillerde oldu; bu eşek şakalarından özellikle bir tanesi vardı ki anlatılmaz derecede canımı sıkıyordu. Bu kadar küçük bir şeyin bana bu kadar rahatsızlık vereceğini nasıl akıl etmiş olduğu asla çözemediğim bir muammadır, ama bunu bir kez keşfettikten sonra bununla bana işkence etmeyi inatla ve ısrarla sürdürdü. Soylu bir aileden gelmiyor oluşum ve aşağı tabakadan insanlara has olmasa da oldukça sıradan olan ön adım beni her zaman tiksindirmiştir.[11] Bu sözcükler kulaklarıma bir zehir gibi akıyordu; geldiğim gün ikinci bir William Wilson'un da akademiye geldiğini gördüğümde taşıdığı ad yüzünden ona hınç duydum; her zaman yakınımda bulunacak ve okulun gündelik işlerinde o iğrenç tesadüf nedeniyle adı ister istemez ve sık sık benimkiyle karıştırılacak ve bu adın iki misli tekrarlandığını işitmeme yol açacak olan bir yabancının bu adı taşıyor olması beni adımdan iki misli tiksindirdi.

11) Poe'nun kendisi de hayattaki yerine karşı çok duyarlıydı ve soyu sopu hakkında sık sık yalan söyler, Baltimorelu saygın bir aileden geldiğini ileri sürerdi.

Bu şekilde doğan kızgınlık hissi, benimle rakibim arasında maddi veya manevi benzerlik gösteren her durumla daha da güçlendi. Aynı yaşta olmamız gibi dikkate değer bir gerçeği o zaman keşfetmemiştim daha, ama bir boyda olduğumuzu görüyor, yüz hatlarımızın ve genel olarak fizyonomimizin müthiş surette benzeştiğini fark ediyordum. Akraba olduğumuza ilişkin üst sınıfların yüz verdiği söylentilere de sinir oluyordum. Tek kelimeyle, (duyduğum rahatsızlığı özenle gizlesem de) hayatta hiçbir şey, zekâ, kişilik ve bulunduğumuz konumların benzerliğine dair yapılan imalardan daha fazla rahatsız edemezdi beni. Ama gerçekte, (şu akrabalık meselesi ve Wilson'un bizzat kendisi dışında) okul arkadaşlarımın bu benzerlik hakkında aralarında konuştuklarına, hatta bunu gördüklerine inanmam için hiçbir sebep göremiyordum. *Onun* bu benzerliği tüm yönleriyle ve benim kadar kesinlikle görmüş olduğu su götürmezdi, ama bütün bu hallerde bu kadar verimli bir taciz potansiyeli keşfetmiş olması, daha önce söylediğim gibi, ancak sıradışı zekâsına verilebilirdi.

Wilson, hem hareketlerimi hem de sözlerimi mükemmel surette taklit ediyor, rolünü takdir edilecek denli güzel oynuyordu. Giyim tarzımı taklit etmek mesele değildi; yürüyüşümü ve genel tavırlarımı zorluk çekmeden benimsemişti; fiziksel kusuruna karşın sesim de elinden kurtulamamıştı. Elbette benim gibi yüksek sesle konuşmaya kalkışmıyordu, ama fısıltıyla konuşurken bile sesinin perdesi benimkinin tıpkısıydı ve *o garip fısıltısı giderek sesimin tam bir yankısı haline geliyordu*.

Bu ilginç portrenin (çünkü ona karikatür demek pek yerinde olmazdı) beni ne denli taciz ettiğini tarife kalkışacak değilim. Bir tek şey içime su serpiyordu: Gerçekte, adaşımın bu taklidinin benden başka kimse tarafından fark edilmediği açıktı; onun esrarlı gülümsemesine ve tuhaf alaylarına yalnız ben katlanmak zorundaydım. O, ruhumda istediği etkiyi yaratmış olmaktan hoşnut, zehirli iğnesini batırdığı için sanki için için kıkırdıyor, akıl dolu çabalarının kendisine kolayca sağlayacağı alkışlara karşı şaşılacak bir kayıtsızlık gösteriyordu. Arkadaşlarımızın nasıl olup da onun niyetini anlamamış, başarıya ulaştığını fark etmemiş ve alaycı neşesini paylaşmamış olduğu, benim için, huzursuzluk içinde geçen aylar boyunca çözemediğim bir bulmaca olarak kaldı. Belki bu taklidin *derece derece* artmış olması onun fark edilmesini engelledi ya da, daha büyük bir ihtimalle, güvenliğimi, *harfi harfine* taklitten (bu, bir tabloda en kalın kafalıların bile kolayca görebileceği bir şeydir) nefret eden ve beni hem hayran bırakıp hem üzüntüye boğarak genel havayı yansıtmakla yetinen taklitçimin ustaca tavırlarına borçluydum.

Bana karşı takındığı o sinir bozucu hami tavırlarından ve irademe sık sık işgüzarca müdahalelerinden daha önce birçok defalar söz etmiştim. İncelikten yoksun birer tavsiye niteliğindeki bu müdahaleler açıkça değil, çoğunlukla telkin veya ima yoluyla yapılırdı. Bu tavsiyeleri yaşım ilerledikçe daha fazla tiksintiyle karşılıyordum. Yine de, aradan geçen bunca yıldan sonra, ona karşı hakkaniyetli davranmış olmak için, kabul etmeliyim ki, rakibimin tavsiyelerinin hiçbir şekilde genç yaşına ve apaçık görülen tecrübesizliğine verilecek hata ya da çılgınlıklardan olduğunu anımsamıyorum; yetenek ve zekâsı değilse bile, ahlak anlayışı benimkinden çok ileriydi ve o zamanlar yürekten nefret ettiğim, bir şeye yormadığım manalı fısıltılarındaki tavsiyeleri daha az reddetmiş olsaydım, bugün daha iyi ve sonuçta da daha mutlu bir insan olurdum.

Sonunda onun o nahoş gözetimine karşı bende bir tahammülsüzlük gelişti ve dayanılmaz bir küstahlık olarak gördüğüm tavrından her geçen gün daha fazla nefret eder oldum. Daha önce dediğim gibi, okul arkadaşı olarak ilişkilerimizin ilk yıllarında, ona karşı duygularım pekâlâ gelişip bir dostluğa dönüşebilirdi, ama akademideki son aylarımda, onun münasebetsiz davranışlarında bir ölçüde azalma görülse de, benim duygularım giderek tam bir nefrete dönüştü. Belirli bir durumda bunu gördü ve o andan sonra benden uzak durdu ya da uzak durmuş gibi yaptı.

Yanlış anımsamıyorsam, aşağı yukarı aynı dönemde, onunla fena halde kapıştık; o, her zamanki sakınımını bir yana bırakınış, huyuna suyuna pek uygun olmayan el kol hareketleriyle ve tam bir boş vermişlikle konuşuyordu; vurgulamalarında, havasında ve genel görünüşünde beni başlangıçta irkilten, sonra da çocukluğumun ilk yıllarına ilişkin karanlık düşleri –belleğin kendisinin bile henüz doğmadığı bir zamana ilişkin çılgın, karışık ve sıkıntılı anıları– aklıma getirerek beni derinden ilgilendiren bir şey keşfettim ya da keşfettiğimi sandım. Beni bunaltan duyguları, önümde duran varlıkla çok eskiden beri –ta ezelden beri– tanışık olduğum düşüncesinden kendimi bir türlü kurtaramadığımı söylemekten daha iyi tanımlayamam. Ama bu yanılsama aklıma geldiği hızla kayboldu; bütün bunlardan, benim garip adaşımla son konuşmamızı yaptığımız o günü anlatmak için söz ediyorum.

Birçok bölümü bulunan kocaman binada, öğrencilerin çoğunluğuna yatakhane görevi gören birbiriyle bağlantılı büyük büyük odalar vardı. Ancak, (bu kadar beceriksizce planlanmış bir binada olmaması düşünülemeyecek) birçok ufak tefek girinti çıkıntı da vardı ve Dr. Bransby'nin iktisadi dehası bunları da birer yatakhaneye dönüştürmüştü; ne var ki,

küçük birer hücreden başka bir şey olmayan bu odacıklar sadece bir kişinin yatmasına elverişliydi ve bunlardan birinde Wilson kalıyordu.

Okuldaki beşinci yılının sonuna doğru ve sözünü ettiğim kapışmadan hemen sonra, bir gece, herkes uykuya dalınca yatağımdan kalktım ve elimde bir lamba kendi yatak odamla rakibiminki arasında uzanan dar ve ıssız geçitler labirentine daldım. Şimdiye kadar hep başarısız olduğum o eşek şakalarından birini uzun zamandır kuruyordum. Şimdi niyetim bu planımı hayata geçirmekti, ruhumu kaplayan fenalıkların gücünü ona hissettirmeye kesin kararlıydım. Odasına varınca, üzerini bir siperlikle kapattığım lambayı dışarıda bırakıp sessizce içeri süzüldüm. Bir adım ilerleyip rahat rahat soluk alışını dinledim. Uyuduğundan emin olunca, dönüp lambayı aldım ve yeniden yatağına yaklaştım. Yatak perdelerle çevriliydi; planımı uygulamak için perdeleri sessizce, ağır ağır açtım, o zaman uyuyanın üzerine parlak bir ışık vurdu ve aynı anda da bakışlarım yüzüne ilişti. Gözlerimi dikip yüzüne baktım – bütün varlığımı buz gibi bir duygu, bir uyuşukluk kapladı. Yüreğim korkuyla çarptı, dizlerim titredi, dayanılmaz ve anlaşılmaz bir korku bütün ruhumu kapladı. Güçlükle soluk alarak lambayı yüzüne daha da yaklaştırdım. *Bunlar*, bu gördüklerim William Wilson'ın yüz hatları mıydı? Çok iyi görüyordum ki onun yüz hatlarıydı, ama onun olmadığını düşünerek bir sıtma nöbetine yakalanmış gibi titriyordum. Bu hatlarda aklımı böyle allak bullak edecek ne vardı? Gözlerimi yüzüne dikmiş, aklıma üşüşen biryığın abuk sabuk düşünceyle beynim uğuldayarak bakıyordum. Böyle görünmüyordu – hayır, uyanıkken kesinlikle *böyle* görünmüyordu. Aynı ad! Aynı yüz hatları! Okula aynı gün gelmesi! Sonra, ısrarla ve anlamsız bir şekilde yürüyüşümü, sesimi, giyinişimi ve tavırlarımı taklit etmesi? Gerçekte, *şu anda görmekte olduğum şeyin* sadece bu alaycı taklit alışkanlığının bir sonucu olması insanoğlunun elinden gelebilir miydi? Dehşete düşmüş bir halde, tir tir titreyerek lambayı söndürdüm, sessizce odadan çıktım ve bir daha geri dönmemek üzere kendimi derhal bu eski akademinin surlarının dışına attım.

Tam bir aylaklıkla anne babamın yanında geçirdiğim birkaç aydan sonra, kendimi Eton'da[12] öğrenci olarak buldum. Bu kısa ara, Dr. Bransby'nin okulunda cereyan eden olayların anılarını zayıflatmaya ya da en azından anımsadığım olaylarla ilgili duygularımda köklü değişikliklerin oluşma-

12) Eton College. İngiltere'nin en büyük ve en ünlü özel okulu. 1440-41 yıllarında VI. Henry tarafından Berkshire'a bağlı Eton'da kurulmuştur. Kralın bağışladığı bir fondan burs kazanan 70 erkek çocuk için açılan okula küçük bir grup burssuz öğrenci de kabul edildi. Diğer okulların aksine, Eton, seçilmiş öğrenci temsilcileri tarafından denetlenir.

sına yetmişti. Gerçek şu ki, dramın trajik yanı kalmamıştı. Duyularımın tanıklığından kuşku duymak için şimdi nedenler bulabiliyor ve konuyu nadir en insanoğlunun saflığına şaşmaksızın ve kalıtsal olarak sahip olduğum imgelem gücünün boyutları karşısında gülümsemeksizin anımsayabiliyordum. Bu kuşkulardan hiçbiri, Eton'da sürdürdüğüm hayatın azaltacağı türden değildi. Derhal ve pervasızca daldığım çılgınlıkların girdabı, o korkunç saatlerin köpüğü dışında her şeyi sildi, bir anda tüm somut ve ciddi izlenimleri yuttu ve belleğimde eski yaşantımın en önemsiz anılarından başka bir şey bırakmadı geriye.

Bununla birlikte, daldığım sefahatin –her çeşit yasaya meydan okuyan ve kurumun disiplinini hiçe sayan sefahatin– seyrini uzun uzadıya anlatmak niyetinde değilim burada. Çılgınlıklarla dolu üç yıl, bana hiçbir şey kazandırmadan, ama kötü alışkanlıklarımı kökleştirerek geçti, bu arada vücutça da neredeyse anormal derecede gelişmiştim; bir hafta süren aptalca bir sefahattan sonra bir gün en rezil öğrencilerden küçük bir grubu odamda gizlice cümbüş yapmaya davet ettim. Gecenin geç bir saatinde buluştuk, zira sabaha kadar eğlenmek niyetindeydik. Şarap su gibi aktı ve muhtemelen daha tehlikeli olan başka baştan çıkarıcılar da eksik değildi; tan ağarırken taşkınlık ve aşırılığımız doruğa ulaşmıştı. Kâğıt oyunlarının verdiği heyecandan ve içkinin etkisiyle yüzüm al al olmuş vaziyette, fena halde edepsiz bir şeyin şerefine ısrarla kadeh kaldırmaya çalışırken odanın kapısının birdenbire aralanması ve kendisi görünmeyen bir hizmetkârın sabırsız sesi dikkatimi çekti. Hizmetkâr, çok acelesi olduğu anlaşılan birinin benimle holde konuşmak istediğini söyledi.

Şarapla iyice sarhoş olduğumdan, bu beklenmedik müdahale beni şaşırtmaktan çok memnun etti, derhal kalktım, sendeleyerek birkaç adımda binanın girişine vardım. Bu basık, küçük odada tavandan sarkan bir lamba yoktu ve yarım daire şeklindeki pencerelerden içeri sızan şafağın son derece zayıf ışığı dışında hiçbir ışık girmiyordu buraya. Eşikten adımımı attığımda, aşağı yukarı benim boyumda ve kesimi benim o anda giymekte olduğum gibi, modaya uygun beyaz kaşmirden bir redingot giymiş genç adamı fark ettim. Bu kadarını görmemi sağlayan zayıf ışık yüz hatlarını seçmeme elvermiyordu. Ben içeri girer girmez, delikanlı yanıma seğirtti ve hırçın bir tavırla kolumu yakalayarak kulağıma "William Wilson" diye fısıldadı.

Anında ayıldım. Yabancının tavrında, ışıkla gözlerim arasında tuttuğu parmağının titreyişinde öyle bir şey vardı ki beni tam bir şaşkınlığa sürükledi, ama beni şiddetle heyecanlandıran şey bu değildi. Bu garip,

pes ve ıslıklı sesteki ciddi uyarı ve, her şeyden çok da, geçmiş günlere ilişkin binlerce anıyı aklıma üşüştüren, bir galvanik pil gibi ruhuma boşanan bu *fısıltıyla söylenmiş* birkaç basit ve tanıdık hecenin niteliği, tonu, *perdesiydi* bu şey. Ben kendimi toparlayıncaya kadar o yok olmuştu bile.

Bu olayın allak bullak olmuş hayal gücüm üzerinde büyük bir etkisi olduysa da, bu etki çok geçmeden yok oldu. Haftalarca, gerçekten de, kâh çok ciddi araştırmalara giriştim, kâh en marazi düşüncelere gömüldüm. İşlerime böylesine inatla burnunu sokan ve ima dolu tavsiyeleriyle canımı sıkan bu garip şahsın kim olduğunu anlamazlıktan gelmedim. Ama bu Wilson kimdi, neyin nesiydi? Nereliydi? Amacı neydi? Bu soruların hiçbirine doyurucu bir yanıt bulamıyordum, ancak hakkında sorup soruşturarak, ailesinin başına gelen bir felaket yüzünden, benim kaçtığım gün öğleden sonra onun da Dr. Bransby'nin akademisinden ayrılmak zorunda kalmış olduğunu öğrendim. Ama bütün dikkatimi Oxford'a gitmeye verdiğimden, kısa bir süre sonra bu konuyu düşünmekten vazgeçtim. Çok geçmeden de oraya gittim; ailemin hesapsız övüngenliği bana vur patlasın çal oynasın bir hayat sürdürme ve onca düşkün olduğum lükse dalma –Büyük Britanya'daki en zengin kontların en kendini beğenmiş vârisleriyle savurganlık yarışına girme– olanağı sağladı.

İçine yuvarlandığım sefahat âleminde ar damarım çatladı, cümbüşe olan çılgınca düşkünlüğümle edep kurallarının tümüne bastım tekmeyi. Bütün bu taşkınlıkların ayrıntıları üzerinde durmanın manası yok. Ama müsriflikte Herodes'e rahmet okuttuğumu, icat ettiğim yeni yeni çılgınlıkların da Avrupa'nın en sefih üniversitesinin uzun kötülükler kataloguna okkalı bir ek oluşturduğunu söylemek yeterli.

Profesyonel kumarbazlığı bir sanat derecesine getirmiş olanlarla düşüp kalkarak, onların iğrenç bilimlerinde ustalaşmak ve zaten çok büyük olan servetimi zayıf iradeli okul arkadaşlarımın sırtından bu yolla daha da artırmak için beyefendilikten ne denli uzaklaşmış olduğuma inanmak zor görünebilir. Bununla birlikte, gerçek tastamam böyleydi. Tüm mertlik ve onur duygularına karşı işlediğim suçun büyüklüğünün ceza görmeyişimin tek değilse bile esas sebebi olduğundan kuşku duyulamazdı. En hayasız arkadaşlarımdan, Oxford'daki öğrencilerin en soylusu ve en liberali olan şen, samimi, cömert William Wilson'ın, (asalaklarının dediğine göre) çılgınlıkları bir gençlik ve zincirlerinden boşanmış bir hayal gücünün çılgınlığından, hataları taklidi olanaksız bir kapristen, en koyu fenalıkları dikkatsizlikten ve cüretkâr taşkınlıklardan başka bir şey olmayan William Wilson'ın aklının başında olmadığını kim ileri sürebilir, onun böyle bir yolda yürüdüğünden kuşku duyabilirdi?

Üniversiteye Glendinning[13] adında –söylentilere göre, Herodes Atticus[14] kadar zengin–ve zenginliği kolayyoldan elde etmiş bir *parvenu*[15] asilzade geldiğinde ben iki yıldan bu yana böyle bir hayat sürdürmekteydim. Çok geçmeden pek akıllı olmadığım görerek onu becerilerim için mükemmel bir kurban olarak belledim. Sık sık oyunlara dahil ettim ve ağıma çekmek için kumarbazların her zamanki kurnazlığıyla önemli tutarlarda paralar kazanmasına izin verdim. Sonunda, planım yeterince olgunlaştığında, her ikimizle de samimi olan –ve hakkını teslim edelim– benim onun hakkındaki niyetlerimden en ufak bir kuşku beslemeyen bir arkadaşımın (Bay Preston'ın)[16] odasında, bu karşılaşmanın son ve kesin olması niyetiyle onunla karşılaştım. Vaziyeti kurtarmak için sekiz on kişiyi daha davet etmeye, iskambil oynama fikrinin tamamen kendiliğinden ortaya çıkmasına ve teklifin ütmeyi aklıma koyduğum kişi tarafından yapılmasına özellikle özen gösterdim. Bu bayağı konuyu kısa kesmek için, şu kadarını söyleyeyim, böylesi durumlarda başvurulması âdet olan hilelerden hiçbirini atlamadım; hâlâ böylesi tuzaklara düşen ahmakların bulunması ne kadar şaşırtıcı bir şey!

Gece geç vakte kadar oturduk ve sonunda Glendinning'in tek rakibim olmasını sağlayacak manevrayı gerçekleştirdim. Oynadığımız oyunsa, en sevdiğim oyun olan *écarté*[17] idi. Diğer arkadaşlar masamızdaki kumarın yükseldiğini görerek kendi oyunlarını bırakmış, etrafımızı çevirip bizi seyre durmuşlardı. Gecenin ilk saatlerinde tüm maharetimi kullanarak bol bol içmeye teşvik ettiğim *parvenu*, şimdi tamamen sarhoşluğuna veremeyeceğim, ama sarhoşluğunun büyük ölçüde rol oynadığını sandığım garip bir asabiyetle kartları kesiyor, dağıtıyor ve oynuyordu. Çok geçmeden yüklüce bir borcun altına girmişti, portosundan kocaman bir yudum aldıktan sonra soğukkanlılıkla beklediğim şeyi yaptı – zaten fazlasıyla yüksek olan mizayı iki katına çıkarmayı önerdi. Yalandan gönülsüzmüş gibi davrandım ve ancak defalarca reddetmeme sinirlenip ağır sözler sarf ettiğinde, sanki *gücenmiş* gibi yaparak sonunda razı oldum.

13) Glendinning, I. Topçu Taburunda Poe'nun halefi olan başçavuşun adı.

14) Tiberius Cladius Herodes Atticus (İS 101-177). Eski Yunanistan'da retorik eğitimini yeniden canlandıran İkinci Sofistlerin en ünlü hatibi ve yazarı. Atinalı çok zengin bir ailenin oğluydu ve İmparator Hadrianus tarafından Asya eyaletindeki özgür kentlerde yozlaşmanın önüne geçmek üzere oluşturulan kurulda görevlendirildi.

15) (*Fr.*) Sonradan görme.

16) T. L. Preston, Poe'nun Richmond'dan okul arkadaşı ve hayat boyu dostu.

17) Kelime anlamı atmak, ıskartaya çıkarmak olan iki kişilik bir kâğıt oyunu. İkiliden altılıya kadar olan kâğıtların dahil edilmediği oyunda, oyuncular ellerinden bazı kâğıtları atarak (ekarte ederek) desteden yeni kâğıtlar alabilir.

Sonuç, tabii ki avımı nasıl avuçlarının arasına aldığının ispatından başka bir şey değildi; bir saate kalmadan Glendinning borcunu dörde katlamıştı. Bir süreden beri yüzünde şarabın verdiği kızıllıktan eser kalmamıştı, ama şimdi şaşkınlıkla benzinin gerçekten korkunç bir şekilde atınış olduğunu görüyordum. Şaşkınlıkla diyorum çünkü sorup soruşturduğumda bana Glendinning'in zenginliğinin haddi hesabı olmadığı söylenmişti; o ana kadarki kaybı gerçekten de az olmamakla birlikte, bu kaybın onu bu kadar şiddetle etkilemek şöyle dursun, rahatsız edeceğini hiç sanmıyordum. Böyle allak bullak olmasına içtiği şarabın sebep olduğu geldi doğal olarak aklıma ve her şeyden çok arkadaşlarımın gözündeki imajımı korumak amacıyla oyunu bitirmeyi buyurgan bir havayla teklif etmeye hazırlanıyordum ki, hemen yanı başımda duran arkadaşların ettiği bazı laflardan ve Glendinning'den yükselen umutsuzluk dolu iniltiden onu kelimenin tam anlamıyla mahvetmiş olduğumu ve onu herkesin gözünde şeytanın bile kötülüklerinden koruyacak denli acınası bir duruma düşürmüş olduğumu anladım.

Bu durumda nasıl bir yol izleyebileceğimi bilemiyordum. Kurbanımın acınası durumu yüzünden herkesi hüzün basmıştı; birkaç dakika boyunca ortalığa derin bir sessizlik çöktü ve bu esnada oradakilerden en az kaşarlanmış olanların küçümseyen ve azarlayan yakıcı bakışları altında elimde olmadan yanaklarımın karıncalandığını hissettim. Bu yüzden, o sırada ansızın meydana gelen beklenmedik bir olayla göğsümün üzerindeki dayanılmaz yükün geçici olarak kalktığını itiraf etmeliyim. Oda kapısının ağır kanatları birden ardına kadar açıldı ve içeri dolan güçlü bir esinti sanki büyüyle odadaki tüm mumları söndürdü. Ama mumların sönmek üzereyken verdikleri ışık, içeriye pelerine bürünmüş benim boyumda bir yabancının girdiğini fark etmemize yetti. Oda şimdi zifiri karanlık olduğundan onu göremiyor, sadece aramızda durduğunu *hissedebiliyorduk*. Bu kabaca hareketin bizi düşürdüğü şaşkınlıktan hiçbirimiz sıyrılmaya kalmadan, davetsiz misafirimizin sesini işittik.

"Beyler," dedi beni iliklerime kadar titreten zayıf, belirgin ve asla unutamayacağım bir fısıltıyla, "beyler, davranışım için özür dileyecek değilim, çünkü böyle davranmakla bir görevi yerine getiriyorum. Sizler, bu gece *écarté*'de Lord Glendinning'den yüklü miktarda para kazanan kişinin gerçek karakterini şüphesiz bilmiyorsunuz. Bu yüzden, bu çok gerekli bilgiye ulaşabilmeniz için size çabuk ve kesin sonuç veren bir plan önereceğim. Lütfen, vakit bulduğunuzda, sol manşetinin astarını ve işlemeli sabahlığının geniş ceplerinde bulunabilecek küçük paketleri inceleyin."

O konuşurken ortalığa öyle derin bir sessizlik çökmüştü ki halının üzerine bir iğne düşse işitilirdi. Sözlerini bitirince geldiği gibi ansızın çıkıp gitti. Duygularımı ifade edebilir miyim – etmeli miyim? Cehennemlik ruhların tüm dehşetini duyduğumu söylemeli miyim? Bunu düşünecek zamanımın olmadığı kesindi. Çok sayıda haşin el beni yakaladı ve ışıklar yeniden yakıldı. Üstümü başımı aradılar. Yenimin astarında *écarté*'de değer taşıyan bütün resimli kartları, sabahlığımın ceplerinde de oturumlarımızda kullandıklarımızın aynısından kâğıt desteleri buldular. Şu farkla ki, benimkiler teknik olarak *arrondée*[18] denen türdendi; onörlerin kısa kenarları, küçük kartların uzun kenarları hafifçe dışbükeydi. Bu şekilde hazırlanmış bir desteyi alışılageldiği gibi uzunluğuna kesen kurban her seferinde rakibine bir onör verirken, enine kesen kumarbaz rakibine hiçbir zaman değerli bir kâğıt vermezdi.

Bu keşif üzerine bir öfke sağanağına yakalanmak, sessizce küçümsenmekten ve alaycı yüz ifadeleriyle karşılaşmaktan daha az etkilerdi beni.

"Bay Wilson," dedi ev sahibim, ayaklarının dibinde duran nadir kürklerden yapılmış son derece şık bir pelerini almak için yere eğilerek, "Bay Wilson, bu sizin." (Hava soğuktu; kendi odamdan çıkarken sabahlığımın üzerine bir kürk atmış, oyun oynayacağımız yere gelince de çıkarmıştım.) "Sanırım," diye sürdürdü sözlerini, acı bir gülümsemeyle giysinin kıvrımlarını süzerek, "burada becerilerinizin yeni bir kanıtını aramak lüzumsuz olur. Bu kanıtlardan gına geldi. Oxford'dan ayrılmanız gerektiğini umarım anlarsınız, benim odamdan ise her halükârda derhal ayrılıyorsunuz."

O sırada tüm dikkatim son derece irkiltici nitelikte bir gerçek üzerine yoğunlaşmamış olsaydı, utancımdan yerin dibine geçmiş olmama karşın, büyük bir olasılıkla bu hakaret dolu sözlere fiziksel bir şiddetle karşılık verirdim. Beraberimde getirdiğim pelerin fevkalade değerli bir cins kürktendi; öyle ki, ne kadar nadir ve ne kadar pahalı olduğunu söylemeye dilim varmaz. Modeli de benim fantastik icatlarımdandı, çünkü böyle önemsiz meselelerde son derece titiz olup işi manasızlık derecesinde bir züppeliğe vardırıyordum. Bay Preston zeminden aldığı pelerini oda kapısının yakınında bana uzattığında, dehşete yakın bir şaşkınlıkla benimkinin zaten kolumda olduğunu gördüm (şüphesiz farkında olmadan koluma atmıştım), bana uzatılan pelerinse en ince ayrıntısına kadar benimkinin aynısıydı. Kirli çamaşırlarımı böylesine feci bir şekilde ortaya döken garip şahsın, anımsadığım kadarıyla, sırtında bir pelerin vardı

18) (*Fr.*) Yuvarlatılmış.

ve orada bulunanlar içinde benden başka kimse pelerinle gelmemişti. Serinkanlılığımı korumaya çalışarak Preston'ın uzattığı pelerini alıp çaktırmadan benimkinin üzerine koydum; meydan okuma ve tehdit dolu bakışlarla odadan çıktım. Ertesi sabah, Avrupa'ya gitmeküzere, günağarmadan Oxford'dan apar topar, dehşet ve utanç içerisinde ayrıldım.

Boşuna kaçıyordum. Kötü kaderim beni sanki sevinçle takip ediyor ve üzerimde gizemli egemenliğini kurmaya aslında daha yeni başladığını kanıtlıyordu. Paris'e ayak basar basmaz, Wilson'ın o lanet olası burnunu işlerime sokmuş olduğunun yeni bir kanıtıyla karşılaşıyordum. Seneler seneleri kovaladı, huzur nedir bilmedim. Alçak! Roma'da, benimle tutkularım arasına hayalet gibi, nasıl bir münasebetsizlikle, nasıl bir işgüzarlıkla girdi – sonra Viyana'da, Berlin'de ve Moskova'da! Gerçekte, acı bir sebeple ona bütün yüreğimle lanet okumadığım neresi kaldı ki? Sonunda, anlaşılmaz despotluğundan paniğe kapılarak vebadan kaçar gibi dünyanın en ücra köşelerine *kaçtım boşu boşuna.*

Durmadan ruhumun derinliklerini yoklayarak kendi kendime soruyordum: Kimdi bu adam? Neyin nesiydi? Ne gibi amaçlar güdüyordu? Ama yanıt bulamıyordum. Sonra, onun o küstahça denetiminin biçimlerini, yöntemlerini ve önemli özelliklerini en ince ayrıntılarına kadar sıkı bir incelemeden geçirdim. Ama bu incelemeden de tahmine esas oluşturacak bir şeyler çıkmadı. Ancak, son zamanlarda, sonuna kadar uygulanması bir felaket olacak planlarımı bozmak veya engellemek amacıyla yoluma çıkmış olduğu dikkatten kaçacak gibi değildi. Bu kadar zorbaca bir buyurganlığı haklı çıkarmaya yeter miydi bu? En doğal hakkım olan serbest irademin bu kadar inatla ve bu kadar küstahça inkâr edilmesinin karşılığı olabilir miydi?

Ayrıca, işkencecimin çok uzun bir zamandan beri kıyafetlerimi olağanüstü bir ustalıkla taklit etmekle birlikte, işime karışırken yüzünü asla göstermediğini de fark etmemem mümkün değildi. *Bu* kahrolası Wilson her kimse, yapmacıklığın ya da çılgınlığın ta kendisiydi. Eton'da beni uyaran, Oxford'da kepaze eden, Roma'da tutkularıma, Paris'te öcümü almama, Napoli'de hararetli aşkıma, Mısır'da haksız yere hırs diye nitelediği bir işime engel olan şahsın öğrencilik yıllarımın William Wilson'ı, adaşım, arkadaşım, rakibim –Dr. Bransby'nin okulundaki nefret ettiğim ve çekindiğim rakibim– olduğunu tanımamış olmama bir an için bile ihtimal vermiş olabilir miydi? İmkânsız! Ama bırakın da bir an evvel bu dramın müthiş sonunu anlatayım.

O zamana kadar zorbaca egemenliğine korkakça boyun eğmiştim. Wilson'un yüksek karakterine, üstün bilgisine, görünüşte her yerde hazır

ve nazır, her şeye kadir olmasına karşı öteden beri duyduğum korkuyla karışık derin saygı ve buna ilaveten mizacındaki bazı özelliklerin bana esinlediği dehşet duygusu, son derece zayıf ve çaresiz olduğum fikrine kapılmama ve hiç istememekle birlikte her arzusuna boyun eğmeme yol açmıştı. Şu son günlerde kendimi iyice şaraba vurmuştum, şarabın tabiatım üzerindeki çıldırtıcı etkisi beni denetlenmeye karşı giderek daha sabırsız biri yaptı. Söylenmeye, tereddütler geçirmeye, karşı çıkmaya başladım. Kendi irademin güçlendiği oranda işkencecimin iradesinin zaafa uğradığı inancı hayalimin bana oynadığı bir oyun muydu? Olabilir, ama artık kölece boyun eğmemek için yakıcı bir arzu hissediyor, büyük bir kararlılıkla bunu kafamda kuruyordum.

18... yılı Karnavalı sırasında, Roma'da, Napoli dükü Di Broglio'nun sarayında bir maskeli baloya katılmıştım. Şarabı her zamankinden fazla kaçırmıştım ve kalabalık salonların boğucu havası beni dayanılmaz ölçüde sıkıyordu. Kalabalık arasında bir yol bulup ilerlemenin güçlüğü de ayrıca tepemi attırıyordu, çünkü yaşlı ve kaçık Di Broglio'nun genç, neşeli ve güzel eşini (hangi aşağılık amaçla olduğunu bırakın da söyleyemeyeyim) telaşla arıyordum. Baloda nasıl bir kostüm giyeceğini oldukça büyük bir yüzsüzlükle önceden bana anlatmıştı; biraz önce onu uzaktan fark ettiğim için şimdi ona yaklaşmaya çalışıyordum. Tam o sırada omzuma bir elin hafifçe dokunduğunu hissettim ve hiç belleğimden silinmeyen o derin, o lanet olası *fısıltıyı* işittim.

Büyük bir öfkeye kapılarak hızla geri döndüm ve beni böyle rahatsız eden kişiyi şiddetle yakasından yakaladım. Beklediğim gibi, tam olarak benimkinin aynısı giysiler giyinmişti; üzerinde mavi kadifeden bir İspanyol pelerini vardı, bir meçin asılı olduğu kırmızı bir kuşak belini sarıyordu. Siyah ipek bir maske bütün yüzünü örtüyordu.

"Alçak!" diye haykırdım, öfkenin boğuklaştırdığı bir sesle; ağzımdan çıkan her hece öfkemi daha da körüklüyordu, "alçak, sahtekâr, lanet olası sefil yaratık– ölünceye kadar beni takip edemeyeceksin, anlıyor musun *takip edemeyeceksin!* Şimdi düş peşime, yoksa seni şuracıkta şişlerim!" Kalabalıkta kendime bir yol açıp onu da ardım sıra sürükleyerek bitişikteki küçük bir odaya geçtim, hiç karşı koymadı.

Odaya girince onu öfkeyle itip kendimden uzaklaştırdım. O sendeleyerek duvara doğru savrulurken ben küfrederek kapıyı kapattım ve kılıcını çekmesini emrettim. Sadece kısa bir an duraksadı, sonra hafif bir iç çekişle, sessizce kılıcını kınından sıyırdı ve savunma pozisyonunu aldı.

Mücadele elbette pek uzun sürmedi. Duyduğum aşırı heyecanla çılgına dönmüştüm ve tek kolumda birçok kolun enerji ve gücünü hissedi-

yordum. Birkaç saniyede sırtını lambriye yapıştırdım, artık insafıma kalmıştı; bir hayvanın yırtıcılığıyla kılıcımı art arda göğsüne sapladım.

Bu esnada biri kapıyı açmaya kalkıştı. İçeri girmesini önlemek için acele kapıya doğru atıldıktan sonra, can çekişmekte olan hasmımın yanına döndüm hemen. Fakat gözlerimin önüne serilen manzara karşısında duyduğum *o* şaşkınlık ve *o* dehşeti hangi insan dili layıkıyla ifade edebilir? Bakışlarımı başka tarafa çevirdiğim kısa bir an, odanın uzak köşesinde sanki maddi bir değişikliğin meydana gelmesine yetmişti. Kocaman bir ayna–belki de şaşkınlığımdan başlangıçta bana öyle gelmişti– daha önce farkına varmadığım bir ayna duruyordu o köşede; son derece büyük bir dehşet içerisinde ben aynaya doğru ilerlerken, beti benzi atmış, kanlar içerisindeki hayalim de sarsak adımlarla bana doğru geliyordu.

Böyle görünmekle birlikte, durum hiç de böyle değildi. Bu, hasmımdı – karşımda duran, can çekişmekte olan Wilson'dı. Maskesi ve pelerini zeminde, atıldığı yerde duruyordu. Giysisinde tek bir iplik yüzünde tek bir hat yoktu ki, benimkilerin tıpkısı olmasın!

Evet, bu Wilson idi. Ama artık fısıltıyla konuşmuyordu; aşağıdaki lafları ettiğinde ise ben konuşuyorum sandım:

"Sen kazandın! Ölüyorum. Ama bundan böyle sen de ölüsün; Dünya, Ahret ve Umut için ölüsün! Sen bende yaşıyordun ve ölümümde, senin kendi görüntün olan şu görüntüde, gör kendi kendini nasıl katlettin."

MAELSTRÖM'E DÜŞÜŞ

Tanrı'nın yöntemleri, ilahi düzeninde olduğu gibi doğada da bizim yöntemlerimize benzemez; bizim tasarladığımız modeller büyüklük, derinlik ve anlaşılmazlık bakımından Tanrı'nın, Demokritos'un kuyusundan bile daha derin olan yapıtlarıyla boy ölçüşemez.

Joseph Glanville[1]

Bir yanı uçurum olan en yüksek kayalığın tepesine varmıştık artık. Yaşlı adam konuşamayacak kadar bitkin görünüyordu; dakikalarca sesi soluğu çıkmadı.

"Yakın zamanlara kadar," dedi sonunda, "bu yollarda size en küçük oğlum kadar kolaylıkla kılavuzluk edebilirdim, ama üç yıl kadar önce başıma öyle bir iş geldi ki, belki hiçbir ölümlünün başına gelmemiştir, ya da geldiyse bile sağ kalmadığı için yaşadıklarını anlatamamıştır. Altı saat boyunca yaşadığım ölesiye dehşet beni hem ruhça hem bedence çökertti. *Çok yaşlı* olduğumu sanıyorsunuz, ama değilim. Kapkara saçlarımın böyle ağarması, kollarımda bacaklarımda derman kalmaması, sinirlerimin bozulması için çeyrek gün yetmişti; öyle ki, şimdi en ufak bir çaba harcasam elim ayağım titremeye başlıyor, bir gölge görsem korkuyorum. Şu küçük uçurumdan bile başım dönmeden bakamadığımı biliyor musunuz?"[2]

Gövdesinin büyük bir bölümü aşağı sarkacak şekilde kendini dikkatsizce kıyıcığına atıverdiği ve sadece kaygan kenarına dayadığı dirsekleri sayesinde aşağı düşmekten kurtulduğu bu 'küçük uçurum', altımızdaki kayalık dünyadan yaklaşık beş-altı yüz metre yükseklikte, parlak kara kayalardan dimdik ve pürüzsüz bir uçurumdu. Kıyısına beş-altı metre-

1) Joseph Glanville (1636-1680), İngiliz deneme yazarı. Alıntı, Glanville'in *Essays on Several Important Subjects in Philosophy and Religion*'ından (Felsefe ve Dinde Bazı Önemli Konular Üzerine Denemeler, 1676) alınmıştır. Poe alıntıyı yaparken orijinal metinle birazcık oynamış, "anlaşılmazlık" sözcüğünü ilâve etmiştir.

2) Poe'nun öyküsüyle Coleridge'in *Rime of the Ancient Mariner* (1798) adlı şiiri arasındaki benzerlik çok çarpıcıdır.

den fazla yaklaşmaya dünyada razı olamazdım. Gerçeği söylemek gerekirse, arkadaşımın tehlikeli konumundan öylesine heyecana kapılmıştım ki öfkeyle esen rüzgârın dağı temellerinden sarsacağı düşüncesini boş yere kafamdan atmaya çalışarak yüzükoyun yere kapaklandım ve etrafımdaki çalılara sıkı sıkıya tutundum; bir süre gökyüzüne bile bakmaya cesaret edemedim. Oturup uzaklara bakacak kadar cesaret toplamam epeyce zamanımı aldı.

"Bu kuruntulardan kurtulmalısınız artık," dedi kılavuzum, "biraz önce sözünü ettiğim olayın geçtiği yerin en iyi göründüğü noktanın burası olması nedeniyle ve öykümü anlatırken sahnenin gözünüzün önünde olması için sizi buraya getirdim."

"Biz, şimdi," diye kendine has tavrıyla devam etti, "Norveç kıyılarının yakınındayız –altmış sekizinci enlem derecesinde–, Nortland ilinde ve iç karartıcı Lofoden bölgesindeyiz. Tepesinde oturduğumuz dağın adı Helseggen'dir, 'bulutlu' anlamına gelir. Şimdi biraz doğrulun, başınız dönüyorsa eğer otlara tutunabilirsiniz; şimdi de şu aşağımızdaki geniş bulut kuşağının ötesine, denize bakın."

Başım dönerek baktım ve aklıma Nübyeli coğrafyacının *Mare Tenebrum* üzerine yazdıklarını getiren, mürekkep renkli engin okyanusu gördüm.[3] Gözlerimin önünde, insanın içini kimsenin hayal edemeyeceği kadar acıyla dolduran ıssız bir görüntü uzanıyordu. Şaha kalkmış dalgaların aralıksız çığlıklarla çarpıp köpüklenmesinin iç karartıcı rengini daha bir belirginleştirdiği, dışa doğru çıkıntılı korkunç kara uçurumlar, dünyayı çevreleyen surlar gibi, sağa ve sola doğru göz alabildiğine uzanıyordu. Üzerinde bulunduğumuz yarın tam karşısında, beş-altı mil uzakta, küçük çıplak bir ada görünüyordu; daha doğrusu etrafını saran vahşi dalgaların kıyılarına çarpıp çatlamasından yeri belli oluyordu. Kıyıya bu adadan iki mil daha yakında, ondan daha küçük, korkunç derecede kayalık ve çıplak bir başka ada yükseliyordu; çeşitli aralıklarla kara kaya kütleleri adayı çepeçevre kuşatmıştı.

En uzaktaki adayla kıyı arasında, okyanusun görüntüsünde bir olağanüstülük vardı. Tam o esnada, karaya doğru esmekte olan güçlü rüzgâr altında, açıklardaki bir yelkenli, teknesinin tamamı sürekli sulara gömülü, çift camadana vurulmuş yan yelkenleriyle faça edip yatmaktaydı. Oysa,

3) *Nuzhat Al-Musthak* adlı derlemesi bulunan on ikinci yüzyıl Arap bilgini, şair ve gezgin El İdrisi'nin eseri on altıncı yüzyılda *Geographia Nubiensis* adıyla yeniden basılmıştır (1619). British Museum'da yanlışlıkla "Nubian Geography" adıyla kataloga alınmıştır. *Mare Tenebrum* karanlıkdeniz anlamına gelir. Jacob Bryant'ın *Ancient Mythology*'sinde "Gölgeler denizine gelmişlerdi" diye yazmaktadır. Nübyeli, Atlantik Okyanusu'na "gölgeler denizi" demektedir.

denizde kısa, hızlı, tedirgin çırpınışlarla her yöne doğru atılan dalgalar dışında düzenli bir kabarma görünmüyordu. Kayaların hemen yakın çevresi dışında çok az köpüklenme vardı.

Konuşmasına kaldığı yerden devam eden yaşlı adam, "En uzaktaki adaya," dedi, "Norveçliler Vurrgh Adası derler. Şu ortadaki Moskoe Adası'dır. Kuzeye doğru bir mil ötedeki Ambaaren'dir. Ötedekiler Iflesen, Hoeyholm, Kieldholm, Suarven ve Buckholm'dur. Daha ötedekiler –Moskoe ile Vurrgh arasındakiler– Otterholm, Flimen, Sandflesen ve Skärholm'dur. Bunlar adaların gerçek adları, ama neden hepsine birer ad verme gereği duymuşlar, bunu ne siz anlayabilirsiniz ne de ben. Bir şey duyuyor musunuz? Suda bir değişiklik görüyor musunuz?"[4]

Şöyle böyle on dakikadan beri tepesinde bulunduğumuz Helseggen Dağı'na Lofoden bölgesinin iç tarafından tırmandığımız için, zirveye vardığımızda, birdenbire karşımıza çıkana kadar denizi görmemiştik. Yaşlı adam konuşurken giderek şiddetini artıran bir uğultu duydum; Amerikan çayırlarındaki vahşi bufalo sürülerinin çıkardığı sesleri andırıyordu; aynı anda da, denizcilerin deyimiyle *çalkantılı* suların hızla nitelik değiştirerek doğuya doğru ilerleyen bir akıntıya dönüştüğünü fark ettim. Daha ben seyrederken akıntı muazzam bir hız kazandı. Geçen her saniye, akıntının hızını ve ölçüsüz azgınlığını daha da artırıyordu. Beş dakika içinde Vurrgh Adası'na kadar bütün deniz öfkeden kudurdu; ama asıl gürültü Moskoe Adası'yla kıyı arasından geliyordu. Burada, karşıt yönlerdeki binlerce akıntıyla, üzerinde yol yol izler oluşan deniz birdenbire çılgın bir kasılmayla kabarıyor, kaynıyor, ıslığa benzer sesler çıkarıyor, sayısız dev burgaçlar yapıyor, ancak bir şelaleden dökülen suların erişebileceği bir hızla, dönerek doğuya doğru atılıyordu.

Birkaç dakika sonra görüntü tamamen değişti. Denizin yüzeyi genel olarak düzleşip burgaçlar birer birer yok olurken, daha önce gözükmeyen şaşılası büyüklükte köpük çizgileri ortaya çıktı. Bu çizgiler sonunda geniş bir alana yayıldı ve aralarında birleşerek, artık yatışmaya başlamış burgaçların dönme hareketleriyle daha büyük bir başka burgacın tohumlarını attılar. Oluşmaya başlayan bu burgaç birdenbire ortaya çıkıp bir anda belirginleşerek çapı bir mili aşan bir daire şeklini aldı. Burgacın kenarını,

4) "Vurrgh" gerçekte "Vaeroy" Adası'dır. Öykünün ilk baskısında "Skärholm" yerine "Stokholm" yazılmıştı; yine başka bazı adlar basım hatası sonucu yanlış dizilmişti. Hataları bir yana bırakacak olursak, buradaki felsefi mesaj önemlidir. Balıkçı, bunların adaların "gerçek" adları olduğunu söylemektedir; bir sonraki tümcede adların şeylerin veya deneylerin tanımı ya da açıklamasıyla bir ilgisi olmadığını düşündüğünü açıkça ortaya koyar. Bunu Maelström tecrübesinden öğrenmiştir.

pırıltılı bir serpinti geniş bir kuşak halinde çevreliyordu; ama bu serpintinin tek bir zerresi bile, yaklaşık kırk beş derecelik bir eğimle ufka doğru yükselen, gözün görebildiği en son noktasına kadar pürüzsüz, kapkara, parlak sudan bir duvarın baş döndürücü bir hızla salınarak dönmesiyle oluşturduğu korkunç huninin ağzından içeri girmiyordu. Burgaçtan çığlıkla kükreme arası öylesine korkunç bir ses yükseliyordu ki, görkemli Niagara Çağlayanı bile acısını göklere böylesine haykırmamıştır.

Dağ ta temelinden sarsıldı, kayalar sallandı. Kendimi yüzükoyun yere atarak, yüreğim ağzımda, cılız otlara yapıştım.

"Bu," dedim en sonunda yaşlı adama, "bu, büyük Maelström Burgacı'ndan başka bir şey *olamaz*."

"Öyle diyenler de var," dedi, "biz Norveçliler, şu ortadaki Moskoe Adası'ndan dolayı Moskoeström deriz."[5]

Bu burgaç üzerine şurada burada okuduklarım, beni gördüğüm manzaraya pek de hazırlamış değildi. Bu konuda yazılanların belki de en ayrıntılısı olan Jonas Ramus'un[6] yazdıkları, bu tablonun görkem ve dehşetini –ya da seyredenin aklını karıştıran yabanıl ve şaşırtıcı *alışılmamışlık* duygusunu– verebilmekten çok uzaktır. Adı geçen yazarın burgacı nereden ya da ne zaman seyretmiş olduğunu bilmiyorum; ama Helseggen'in zirvesinden ve bir fırtına koptuğu sırada seyretmemiş olduğundan kesinlikle eminim. Gördüğüm manzaranın yarattığı izlenimi vermekten çok uzak da olsa, ayrıntıları hatırına yazdıklarından bazı bölümleri aşağıda veriyorum.

"Lofoden ile Moskoe Adası arasında," diyor Ramus, "suyun derinliği otuz altı kulaç ile kırkkulaç arasında değişir; ama öteki tarafta, Ver (Vurrgh) Adası'na doğru derinlik en sakin havalarda bile bir teknenin kayalara

5) Norveç dilinde gerçekkelime *Moskenstraumen*'dir. Adanın adıysa Moskenes'tir. *Maelstrom* sözcüğünün kökeni Norveç dilindeki "değirmen ya da öğütmek" anlamına gelen bir sözcükten gelir ve İskandinav masallarında burgaca "deniz değirmeni" denir. Efsaneye göre Danimarka Kralı Frodhi'nin altın, barış ve şans öğüten sihirli bir değirmen taşı vardı. Ama çok geçmeden kralın gözlerini hırs bürüdü ve taşları onun için dönüştüren dev anası büyüyü değiştirdi ve değirmen taşı savaşçı ve şanssızlık öğütmeye (üretmeye) başladı. Mysinger adında bir Viking Frodhi'yi öldürerek değirmen taşlarını (grotti) ele geçirdi ve taşlara o zamanlar çok değerli bir mal olan tuz öğütmesi emrini verdi. Ama, Mysinger de Frodhi kadar açgözlüydü ve değirmen taşları o kadarçok tuz öğüttü ki, tuzun ağırlığıyla gemisi battı ve ağır değirmen taşları okyanusun tabanında dev bir delikaçtılar. Denizlerin tuzluluğunu Mysinger'in açgözlülüğüne borçluyuz; okyanusun tabanındaki delikse Maelström'ü yarattı.

6) Jonas Ramus (1649-1718), Aggershus piskoposluk bölgesine bağlı bir papaz. Norveç kıyılarıyla ilgili betimlemeleri Britannica Ansiklopedisine geçmiştir. Ulysses'in Skylla ve Kharybdis ile yaşadığı maceranın gerçekte Norveç açıklarındaki Maelström'de geçtiğini ileri süren bir kitabın yazarı.

çarpıp parçalanma riskini göze almadan geçemeyeceği kadar azalır. Sular kabardığında, akıntı büyük bir gürültüyle ve hızla Lofoden ile Moskoe arasından içerilere doğru akar; ama denizin büyük bir hızla çekildiği zamanki kükremesiyle en yüksek, en korkunç çağlayanlar bile boy ölçüşemez; bu gürültü birkaç fersah öteden duyulabilir ve oluşan burgaçlar ya da çukurlar öylesine büyük, öylesine derindir ki çekim alanlarına giren bir geminin dibe çekilerek, kayalara çarpa çarpa paramparça olması kaçınılmazdır; gemi kalıntıları ancak sular durulduğunda yeniden su yüzeyine çıkabilir. Ama suların durulmasına ancak kabarma ve çekilmenin dönüm noktalarında ve sakin havalarda rastlanır. O da topu topu çeyrek saat sürer, sonra sular giderek şiddetini artırmaya başlar yeniden. Akıntının en gürültülü olduğu anda, bir de fırtına öfkesini artırmışsa, bir Norveç milinden[7] fazla yaklaşmak tehlikelidir. Birçok kayık, tekne ve gemi dikkatsizlikle akıntının çekim alanına yaklaştığından içine sürüklenmekten kurtulamamıştır. Aynı şey, akıntıya fazla yaklaşan ve akıntının gücüne karşı duramayan balinaların da sık sık başına gelir; o zaman kurtulmak için verdikleri sonuçsuz mücadele sırasındaki inlemelerini ve böğürmelerini tarif etmeye kelimeler yetmez. Bir seferinde Lofoden'den Moskoe Adası'na yüzmeye kalkışan bir ayı akıntıya kapılarak dibi boyladı; öylesine müthiş kükrüyordu ki kıyıdakiler bile sesini duydular. Koca koca çam ve köknar kütükleri, akıntı tarafından yutulduktan sonra suyun üstüne, parçalanmış ve yüzeylerini kıl bürümüş gibi tiftik tiftik çıkarlar. Bu da, açıkça, deniz dibinin, aralarında kütüklerin sağa sola savrulduğu sivri kayalarla dolu olduğunu gösterir. Bu akıntıyı düzenli olarak her altı saatte bir meydana gelen denizin kabarması ve çekilmesi düzenler. 1645 yılının Paskalya'dan önceki ikinci pazar günü sabah erkenden sular öyle bir öfkeyle, öyle bir gürültü ve şiddetle kabarmış ki kıyıdaki evlerin duvarları yıkılmış."

Suyun derinliğinin burgacın yakınlarında nasıl ölçülmüş olabileceğini aklım almıyordu. 'Kırk kulaç' kanalın yalnızca Moskoe ya da Lofoden kıyılarına yakın olan bölümlerinin derinliğidir herhalde. Moskoeström'ün ortasının derinliğinin ölçülemeyecek kadar fazla olduğunu anlamak için Helseggen'in en yüksek kayasından derin bir uçurumu andıran burgaca şöyle bir göz atmak yeterli. Dağın zirvesinden aşağıdaki uluyan Phlegethon'a[8] bakarken, temiz kalpli Jonas Ramus'un ayılar ve balinalarla ilgili öyküleri inanılması güç şeylermiş gibi anlatışındaki saflığa gülümsemek-

7) Bir Norveç mili: Dört buçuk İngiliz mili.
8) Yunan mitolojisinde Hades ülkesinin ateşten ırmağı.

ten kendimi alamıyordum; çünkü, bana öyle geliyordu ki, çekim alanına giren en büyük geminin bile, fırtınaya yakalanmış bir tüy gibi, bu ölümcül akıntıya dayanamayarak çabucak dibi boylayacağı gün gibi ortadaydı.

Bu olaya getirilen açıklamalar –okurken bazılarını oldukça akla yakın bulduğumu anımsıyorum– şimdi gözümde farklı ve tamamen yetersiz bir niteliğe bürünmüşlerdi. Genel olarak kabul edilen görüşe göre, bu burgacın da Faroe Adaları arasındaki daha küçük diğer üç burgacın da "denizin kabarması ve çekilmesi sırasında, yükselen suların geri dönerken önlerinde bir set görevi gören kayalar üzerinden bir çavlandan dökülüyor gibi dökülmesiyle oluşan dalgaların çarpışmasından başka bir nedeni yoktur; sular ne kadar yükselmişse düşüş yüksekliği o kadar büyük olur ve bunun doğal sonucu olarak da, muazzam emiş gücü daha küçükçaptaki deneylerle yeterince bilinen çevrinti ya da burgaç oluşur". Bunlar Encyclopedia Britannica'nın ifadesi. Kircher[9] ve daha başkaları, Maelström Kanalı'nın ortasında yerküreyi delen ve diğer ucu çok uzaklarda bir yere çıkan bir uçurum olduğunu düşünmektedirler. Bu çıkış noktasının Botni Körfezi'nde olduğu bir defasında oldukça kesin bir dille ifade edilmiştir. Safsata gibi gelse de, olayı izlerken aklıma en çok yatan bu görüşü kılavuzuma açtığımda, kendisi bu fikirde olmamakla birlikte, Norveçlilerce bunun genel kabul gördüğünü söylemesine oldukça şaşırdım. İlk açıklama tarzını ise anlayamadığını açıkça itiraf etti; ben de bu konuda onunla aynı fikirdeydim, çünkü bu açıklamalar kâğıt üzerinde çok inandırıcı görünse de, uçurumun[10] gürültüsü karşısında anlaşılmaz, hatta saçma düşüncelere dönüşüyordu.

"Suların nasıl burgaç yaptığını artık yeterince gördünüz," dedi yaşlı adam, "şimdi isterseniz şu kayanın rüzgâr almayan tarafına sürünelim, orası denizin gümbürtüsünü keser; Moskoeström hakkında bazı şeyler bildiğimden kuşkuya yer bırakmayacak bir öykü anlatacağım size."

Dediği gibi kayanın arkasına yerleştim, o konuşmasını sürdürdü.

"Bir zamanlar, iki erkek kardeşimle benim, aşağı yukarı yetmiş ton yük çekebilen uskuna donanımlı bir yelkenlimiz[11] vardı; Moskoe'nin

9) Athanasius Kircher (1602-1680). Özellikle yeralu kuvvetleriyle, hiyeroglifi okumaya çalışmakla ve lenguistikle –hepsi de Poe'nun ilgilendiği konular– ilgilenen arkeolog, matematikçi, biyolog ve fizikçi Alman cizviti.

10) Metinde uçurum, boşluk, derin deniz çukuru, denizin dibi ve mecazi olarak cehennem, ahlaki ve zihinsel derinlik anlamlarına gelen "abyss" sözcüğü kullanılıyor. "Abyss" genellikle yeraltına gönderme yaparken, Poe'da deneyimlerin en dehşet vericisi olan kendi kendini ortadan kaldırmayı, yok etmeyi simgeler (bkz. *Kuyu ve Sarkaç* ve *Şişede Bulunan El Yazması*).

11) *Smack:* Kıyılarda balık tutmada ya da taşıma işlerinde kullanılan şalopa ya da kotra türü yelkenli tekne.

ötesinde, Vurrgh yakınlarındaki adalar arasında onunla balığa çıkmayı âdet edinmiştik. İnsan böyle bir serüvene atılacak kadar yürekliyse ve zamanını da iyi seçmişse, denizdeki bütün güçlü burgaçların yakınında bol balık yakalayabilir; ama bütün Lofoden sahilinde her gün adalara balığa giden, dediğim gibi, sadece biz üçümüzdük. Herkesin balık tuttuğu avlanma yerleri güneyde, oldukça aşağılardadır. Bu balık yataklarında günün her saatinde büyük bir tehlikeye atılmadan balık tutulabilir, dolayısıyla herkes buralara gitmeyi yeğler. Ama burada, kayaların arasında, belli noktalarda balık yalnızca çok çeşitli değil, aynı zamanda çok da boldur; öyle ki, çoğu kez bir tek günde ihtiyatlı bir teknenin bütün bir hafta boyunca tutabildiğinden daha çok balık tutardık. Kısacası, tehlikeli bir borsa oyunu haline getirmiştik bunu: Hayatımızı riske atmanız emeğin, cesaretimizse sermayenin yerine geçiyordu.

"Yelkenlimizi buradan beş mil kadar yukarıda, sahildeki küçük bir koyda tutar, iyi havalarda on beş dakikalık dinginlik anından yararlanarak çukurun oldukça yukarılarından Moskoeström ana akıntısını geçerek Otterholm ya da Sandflesen yakınlarında, anaforun pek o kadar güçlü olmadığı bir yerlerde demir atardık. Sular yeniden durulduğunda eve dönmek üzere demir alıncaya kadar burada beklerdik. Gidip dönüşümüz için –dönüşte bizi yarı yolda bırakmayacağından emin olduğumuz– yandan esen devamlı bir rüzgâr olmadıkça asla yola çıkmazdık ve bu konudaki tahminlerimizde de pek yanılmazdık. Altı yıl boyunca topu topu iki defa, bizim buralarda pek de görülen bir durum olmayan dingin bir hava yüzünden, demir attığımız yerde gecelemek zorunda kaldık. Bir defasında da demir atar atmaz başlayan ve kanal sularını geçmeyi düşünemeyeceğimiz kadar kabartan bir fırtına yüzünden hemen hemen bir hafta olduğumuz yerde beklemek zorunda kalmıştık; neredeyse açlıktan ölüyorduk. Bir şans eseri bizi Flimen Adası'nın rüzgâr almayan tarafına sürükleyerek kurtaran sayısız gelgeç akıntıdan birine girmemiş olsaydık, bu defa açık denize sürüklenmemiz işten bile değildi, çünkü anaforlarla oradan oraya öylesine şiddetle savruluyorduk ki teknemiz sonunda demir taramaya başlamıştı.

"Size 'bu balık yatağında' karşılaştığımız tehlikelerin binde birini bile anlatamam –iyi havalarda bile insanın bulunmak istemeyeceği kadar berbat bir yerdir– bu tehlikeli geçiti kazasız belâsız aşmanın her zaman bir yolunu bulduysak da ne zaman suların durulmasının bir dakika ilerisinde ya da gerisinde olsak yüreğim ağzıma gelirdi. Rüzgâr bazen yola çıkarken düşündüğümüz kadar güçlü olmazdı, o zaman akıntı yelkenlinin idaresini zorlaştırırken istediğimizden daha yavaş yol alırdık. Büyük

ağabeyimin on sekiz yaşında bir oğlu vardı, benim de güçlü kuvvetli iki erkek çocuğum. Bu çocukların, böyle zamanlarda kürek kullanmada, sonra da balık tutmada bize büyük yararları dokunabilirdi, ama kendi yaşamlarımızı tehlikeye atıyor olmakla birlikte gençleri tehlikeye atmaya gönlümüz razı olmuyordu, çünkü, kabul etmekgerekir ki, atıldığımız tehlike çok ama çok büyüktü.

"Anlatacağım şeylerin olup bitmesinin üzerinden bir kaç gün sonra tam üç yıl geçmiş olacak. 18... yılının 10 Temmuzuydu, –dünyanın bu yöresinde yaşayanların hiç unutmayacakları bir gün–çünkü o gün bütün hayatlarında gördükleri kasırgaların en korkuncu kopmuştu. Oysa, sabahleyin, hatta öğle sonlarına kadar güneş gökte pırıl pırıl parlarken güneybatıdan yumuşak bir meltem esmişti sürekli; öyle ki, aramızdaki en eski deniz kurtları bile daha sonra olacakları öngörememişlerdi.

"Üçümüz –iki erkek kardeşimle ben– öğleden sonra saat iki sıralarında adalara gitmiş ve çok geçmeden yelkenliyi neredeyse ağzına kadar balıkla doldurmuştuk; balığın o gün daha önce hiç görmediğimiz kadar bol oluşu üçümüzün de dikkatini çekmişti. Suların durulacağını bildiğimiz saat sekizde akıntının en tehlikeli olduğu bölgeyi geçmek için demir alıp eve dönmek üzereyola koyulduğumuzda, *benim saatime göre* saat tam yediydi.

"Başlangıçta, sancak tarafından esen serin ve orta şiddette bir rüzgârla bir süre hızla yol aldık; bir tehlikeyle karşılaşacağımız aklımızın köşesinden bile geçmiyordu, çünkü endişe duymamızı gerektirecek en ufak bir neden yoktu. Sonra, birdenbire Helseggen üzerinden esmeye başlayan bir rüzgâr bizi çok şaşırttı. Alışılmadık bir şeydi bu –daha önce karşılaşmadığımız bir şey– tam olarak nedenini bilememekle beraber biraz huzursuzlanmaya başlamıştım. Rüzgârı hesaba katarak yelkenlere gereken düzeni verdik, ama küçük burgaçlar yüzünden bir türlü ilerleyemiyorduk; tam geri dönüp demir atmayı önermek üzereydim ki, arkamıza baktığımızda bütün ufkun şaşırtıcı bir hızla yükselen bakır renkli tuhaf bir bulutla kaplanmış olduğunu gördük.

"Aynı anda yolumuzu kesen rüzgâr diniverdi, rüzgârsız kalakaldık; dalgaların keyfine göre bir o yana bir bu yana sürükleniyorduk artık. Bütün bu işler, düşünmemize bile fırsat kalmadan çabucakolup bitmişti. Bir dakikadan az bir zaman içinde fırtına üzerimize çullanıverdi –bundan bir dakika sonra da gökyüzü tamamen kapandı– bulutların gökyüzünü kapatması ve gözlerimize sıçrayan serpintilerle ortalık birden öyle kararda ki teknede birbirimizi göremez olduk.

"Böyle bir kasırgayı anlatmaya kalkışmak aptallık olur. Norveç'in en eski denizcisi bile ömründe böyle bir fırtına görmemiştir. Fırtına üzeri-

mize iyice çullanmadan önce bütün yelkenleri çözmüştük, yine de ilk darbede direklerimizin ikisi de sanki testereyle diplerinden kesilmiş gibi denize uçtular – ana direk, denize düşmemek için kendisini ona bağlamış olan küçük kardeşimi de beraberinde götürdü.

"Teknemiz, belki de, denize açılan gemilerin en hafifiydi. Pruvasındaki küçük bir ambar kapağı dışında güvertesi baştan kıça kadar dümdüzdü ve Ström'ü geçerken denizin çalkantısına karşı bir önlem olarak bu kapağın muşambalarını çekip tirizini vurmayı âdet edinmiştik. Böyle yapmamış olsaydık anında denizin dibini boylamıştık, çünkü kelimenin tam anlamıyla bir süre suyun altında gömülü kaldık. Ağabeyimin ölümden nasıl kurtulduğunu söyleyemeyeceğim, çünkü bunu anlayabilecek fırsatı bulamadım. Bana gelince, trinketa yelkenini çözer çözmez kendimi yüzükoyun güverteye atmış, ayaklarımı pruvanın borda tirizine dayayarak ellerimle pruva direğinin dibindeki mapaya sıkı sıkıya yapışmıştım. Beni böyle davranmaya zorlayan içgüdüden başka bir şey değildi; düşünemeyecek kadar telaşa kapılmış olduğumdan bunun yapabileceklerimin en iyisi olduğu tartışma götürmez.

"Dediğim gibi, bir süre tamamen suya gömülü kaldık; bütün bu süre boyunca nefesimi tutarak mapaya sıkı sıkı sarılmaya devam ettim. Daha fazla dayanamayacağımı anladığımda halkayı elimden bırakmadan dizlerimin üzerinde doğruldum; böylece, başım suyun üzerine çıktı. Tam o sırada, küçük teknemiz tıpkı sudan çıkan bir köpek gibi silkelenerek kendini bir ölçüde dalgalardan kurtardı. Şimdi içine yuvarlandığım şaşkınlıktan sıyrılmaya ve kendimi toparlayarak ne yapabileceğimi anlamaya çalışıyordum ki birinin kolumayapıştığını hissettim. Denize düştüğünü sandığım ağabeyimdi bu, yüreğim sevinçle titredi, ama hemen ardından ağabeyim ağzını kulağıma yaklaştırarak "*Moskoeström!*" diye var gücüyle haykırdığında bu sevinç yerini bir dehşete bıraktı.

"O anda hissettiklerimi hiç kimse anlayamaz. Çok şiddetli bir sıtma nöbetine yakalanmış gibi korkudan zangır zangır titredim. Bu bir tek kelimeyle ağabeyimin ne demek istediğini çok iyi biliyordum – anlamamı istediği şeyi çok iyi anlıyordum. Bizi önüne katmış sürükleyen rüzgârla Ström Burgacı'na düşmemiz kaçınılmazdı, hiçbir şey bizi kurtaramazdı!

"Siz de çok iyi anlamışsınızdır ki, Ström Kanalı'nı geçerken en iyi havalarda bile her zaman burgacın çok yukarılarına gider, orada suların durulmasını dikkatle beklerdik, ama şimdi doğruca burgacın merkezine doğru sürükleniyorduk, hem de böyle bir kasırgada! 'Tam suların durulduğu anda oraya ulaşacağımız kesin,' diye düşündüm, 'bu biraz

umut verici.' Ama hemen ardından böylesi düşlere kapılacak kadar aptallık ettiğim için kendime küfrettim. Çok iyi biliyordum ki, doksan toplu bir geminin on katı büyüklükte bile olsaydık, yine de bizi bekleyen sondan kurtulamazdık.

"Bu arada, fırtınanın azgınlığı biraz dinmiş gibiydi ya da önü sıra sürüklendiğimizden biz çok fazla hissetmiyorduk; ama başlangıçta rüzgârın bastırdığı, dümdüz uzanan köpüklü dalgalar şimdi birer kocaman dağ olmuşlardı. Gökyüzünde de tuhaf bir değişiklik olmuştu. Her taraf hâlâ zift gibi kapkaraydı, ama yaklaşık olarak başımızın üstünde bir yerde birden bire yuvarlak bir gedik açıldı, –hiç görmediğim kadar– pırıl pırıl, koyu mavi bir gök parçası ortaya çıktı ve bu gedikten dolunay daha önce hiç tanık olmadığım kadar parlak ışınlar saçmaya başladı. Bu ışıkta çevremizdeki her şey açık seçik görülüyordu – Tanrım aydınlatılacak ne manzaraydı ya!

"O zaman bir iki defa kardeşimle konuşmaya çalıştım, ama nasıl olduğunu anlamadığım bir şekilde gürültü o kadar artmıştı ki var gücümle kulağına bağırdığım halde bir tek kelime bile duyuramadım. Birden kardeşim başını salladı, benzi bir ölü gibi bembeyaz oldu ve bir parmağını "*Dinle*!" der gibi yukarı kaldırdı.

"Önce ne demek istediğini çıkaramadım, ama hemen sonra korkunç bir düşünce zihnimden şimşek gibi geçti. Saatimi cebimden çıkardım. Çalışmıyordu. Ay ışığında kadranına baktım ve sonra kaldırıp okyanusa fırlatırken gözyaşlarına boğuldum. *Yedide durmuştu! Suların durulduğu zamanı kaçırmıştık, Ström burgacının en öfkeli olduğu andı şimdi!*

"Bir tekne iyi yapılmış ve uygun bir şekilde donatılmışsa, yükü de fazla değilse açık denizlerde, güçlü bir fırtınada –bir kara insanına çok tuhaf gelecek bir şey– dalgalar omurgası altından kayı kayıverir; denizcilik dilinde buna 'dalgalara binmek' denir.

"Doğrusu o ana kadar dalgalara oldukça ustalıkla 'binmiştik', ama o sırada dev bir dalga bizi arka tarafımızdan kaptığı gibi havalandırdı – yukarı, yukarı– sanki ta gökyüzüne çıkardı. Bir dalganın bu kadar yükseğe çıkabileceğine inanmazdım. Sonra suya dalar gibi kayarak alçaldık; bu, midemi bulandırıp başımı döndürdü; sanki düşümde yüce bir dağın tepesinden aşağı düşüyordum. Ama dalganın tepesindeyken çevreye çabucak bir göz atmıştım ve bu bir anlık bakış bana yetti. Durumumuzu o anda olduğu gibi gördüm. Moskoeström burgacı tam önümüzde, çeyrek mil ötedeydi; ama her zamanki Moskoeström'e benzerliği, şu gördüğünüz burgacın bir değirmen oluğundan akan suya benzerliğinden daha azdı. Nerede olduğumuzu ve bizi neyin beklediğini bilme-

seydim orayı tanıyamazdım bile. Moskoeström'ün bu görüntüsü karşısında dehşet içinde istemeden gözlerimi yumdum. Göz kapaklarım sanki bir kasılmayla birbirine kenetlendi.

"Bundan sonra iki dakika geçmemişti ki ansızın dalgaların yatıştığını hissettik; her yanımızı köpükler sardı. İskele yönünde keskin bir yarım dönüş yapan tekne, bu yeni yönde yıldırım gibi ileri atıldı. Aynı anda da suyun gümbürtüsü tiz bir çığlığa dönüştü – binlerce vapurun hep birlikte istim bırakışını göz önüne getiriniz, işte öyle bir ses. Burgacı sürekli olarak çevreleyen köpüklü kuşağın üzerindeydik artık ve büyük bir hızla çevresinde sürüklendiğimiz için dibini ancak şöyle böyle görebildiğimiz bu derin kuyuya yuvarlanmayı bekliyordum her an. Tekne bütünüyle suya batmamıştı, bir hava kabarcığı gibi dalgaların yüzeyinde kayıyordu. Teknenin sancak tarafı burgaca bakıyordu; iskele tarafında ise ardımızda bıraktığımız okyanus dünyası yükseliyordu. Sular, ufukla aramızda kıvranan kocaman bir duvar olmuştu.

"Tuhaf görülebilir ama şimdi burgacın kıyıcığında, burgaca yaklaşırken olduğumdan çok daha sakin hissediyordum kendimi. Artık hiç umut kalmadığına karar verdikten sonra, başlangıçta elimi ayağımı kesen dehşetten büyük ölçüde kurtulmuştum. Sanırım umutsuzluktu sinirlerimi geren.

"Övündüğümü sanabilirsiniz ama –doğru söylüyorum– bu şekilde ölmenin ne kadar görkemli, Tanrı'nın gücünü ortaya koyan böylesine olağanüstü bir manzara karşısında kendi değersiz canımın derdine düşmüş olmamın ne kadar aptalca bir şey olduğunu düşünmeye başladım. Bu düşünce aklımdan geçince utancımdan kızardığıma inanıyorum. Bundan kısa bir süre sonra, içimde burgacın kendisine karşı derin bir ilgi uyandı. Ölümüm pahasına derinliklerini araştırma *isteği* duyuyordum; en büyük üzüntüm göreceklerimi ahbaplarıma anlatamayacak olmamdı. Bunlar, kuşkusuz, böylesi bir durumda insanın üzerinde duramayacağı kadar tuhaf düşünceler – o zamandan beri, sık sık, teknemizin kuyunun çevresinde dönmesinin beni sersemletmiş olduğunu düşünürüm.

"Kendime yeniden hâkim olmamı kolaylaştıran bir başka durum daha vardı, rüzgâr artık kesilmişti, bulunduğumuz yere ulaşamıyordu. Sizin de gördüğünüz gibi, köpüklü kuşak okyanusun yüzeyinden oldukça aşağıdadır. Artık deniz üzerimizde kocaman kara bir dağ gibi yükseliyordu. Fırtınalı bir havada açık denizde bulunmadıysanız rüzgârla birlikte serpintilerin insanın kafasını nasıl karmakarışık ettiğini dünyada anlayamazsınız. Gözlerinizi kör, kulaklarınızı sağır eder, sizi boğar; tüm hareket ve düşünme yeteneğinizi alır götürür. Bu sıkıntılardan artık bü-

yük ölçüde kurtulmuştuk – tıpkı idam mahkûmunun kesin hüküm verilmeden önce yapmasına izin verilmeyen ufak tefek şeylere hükmünün kesinleşmesinden sonra göz yumulması gibi.

"Kuşağın çevresinde kaç tur attığımızı söyleyebilmemin yolu yok. Belki bir saatten fazla bir zaman yüzmekten çok uçarak ve her geçen saniye köpüklü dalganın ortasına ve oradan da kuyunun dehşet verici kıyısına yaklaşarak dolanıp durduk. Bütün bu süre boyunca mapayı elimden bırakmamıştım. Kardeşim kıç tarafındaydı; fırtına ilk üzerimize çullandığında güverteden süpürülmemiş tek şey olan, tekneye sıkı sıkıya bağlanmış küçük bir boş su fıçısına tutunuyordu. Kuyunun kenarına yaklaşırken kardeşim tutunduğu yeri bırakarak benim tutunmakta olduğum halkaya doğru atıldı ve halkada ikimizin ellerinin tutunmasına yetecek kadar yer olmadığından, içine düştüğü dehşetin verdiği ıstırapla ellerimi halkadan çözmeye çalıştı. Hayatımda hiçbir şey beni kardeşimin bu hareketini görmek kadar üzmemişti – oysa artık delirmiş, korkudan aklını kaçırmış olduğunu biliyordum. Karşı koymadım. Çokiyi biliyordum ki, halkayı hangimizin tuttuğunun hiç önemi yoktu; halkayı ona bırakarak arkadaki fıçıya gittim. Bunu yapmanın hiçbir zorluğu yoktu; çünkü tekne omurgası üzerinde sağa sola yalpalamadan oldukça düzgün bir şekilde kayarak dönüyordu – sadece zaman zaman burgacın kaynayan büyük dalgalarıyla öne ve arkaya doğru salınıyordu. Yerime daha yeni yerleşmiştim ki, aniden sancak tarafına doğru yalpa vurarak baş aşağı uçuruma yuvarlandık. Her şeyin bittiğini düşünerek çabuk çabuk bir dua mırıldanmaya başladım.

"Düşüşün etkisiyle midemin bulanmaya başladığı duygusuna kapıldım ve içgüdüyle gözlerimi yumarak fıçıya sıkı sıkıya sarıldım. Birkaç saniye gözlerimi açmaya cesaret edemedim – bir anda ölmeyi beklediğimden, suyla ölüm kalım mücadelemin henüz başlamamış olmasına şaşıyordum. Ama saniyeler saniyeleri kovaladı; hâlâ yaşıyordum. Düşme hissi yok olmuştu; tekne, biraz daha yan yatmış olmasının dışında, tıpkı köpüklü kuşaktaki gibi hareket etmeye devam ediyordu. Bütün cesaretimi toplayarak yeniden etrafıma bakındım.

"Çevreme bir göz attığımda duyduğum korku, dehşet ve hayranlığı asla unutamam. Şaşırtıcı bir hızla dönmeseve dolunayın bulutlar arasındaki daha önce anlattığım yuvarlak gedikten saçtığı pırıl pırıl, altın sarısı ışınlar kara duvarlarını ışığa boğup uçurumu en kuytu derinliklerine kadar aydınlatmasa, son derece düzgün yüzeyi abanozdan sanılabilecek çok geniş ve müthiş derin bir huninin orta yerinde bir büyüyle asılı kalmış gibiydi tekne.

"Başlangıçta hiçbir şeyi doğru dürüst göremeyecek kadar şaşkın bir haldeydim. Bütün görebildiğim, manzaranın insanı sersemleten görkemi oldu. Ama biraz kendimi toparlayınca bakışların içgüdüsel olarak aşağıya yöneldi. Yelkenlinin kuyu yüzeyindeki eğimli konumu bu yönde bakışıma bir engel oluşturmuyordu. Omurgası suyla aynı düzlemdeydi –bir başka deyişle güvertesi su yüzeyine paraleldi– ama su yüzeyi en az kırk beş derecelik bir açı yaptığından alabora olurcasına yan yatmış gibiydik. Bu durumda el ve ayaklarımla gemiye tutunmakta olduğumu, teknenin su yüzeyinde dümdüz durduğu zamankine oranla daha fazla zorlanmadığımı gözlemlemekten de geri kalmadım; sanırım bunun nedeni dönüş hızımızdı.

"Ayın ışınları derin uçurumun ta dibini tarıyor gibiydi; ama her şeyi sarıp sarmalayan koyu sis ve bu sisin üzerinde Müslümanların Zaman ile Sonsuzluğu birleştiren tek yol olduğunu söyledikleri dar ve sallantılı köprüyü andıran görkemli bir gökkuşağı bulunması nedeniyle, hiçbir şeyi açıkça seçemiyordum. Bu sis ya da serpinti, kuşkusuz, huninin dipte birleşen koca duvarlarının birbirleriyle çarpışmasından doğuyordu – ama bu sisin içinden göklere yükselen haykırışı tarife kalkışmaya cesaretim yok.

"Yukarıdaki köpüklü kuşaktan uçurumun içine ilk kayışımızda aşağıya doğru epeyce inmiştik; ama bundan sonraki inişimiz artık aynı oranda hızlı değildi. Durmadan dönüyor, dönüyorduk – tekdüze bir hareketle değil; bazen yüz metre, bazen burgacı çepeçevre döndürecek kadar bizi ileriye savuran baş döndürücü salınım ve sıçrayışlarla. Her dönüşte hızımız azalsa da aşağı doğru ilerlediğimiz iyice belirginleşmişti.

"Çevreme, üzerinde sürüklendiğimiz sıvı abanoz çöle baktığımda, burgaca düşen tek şeyin bizim teknemiz olmadığını gördüm. Hem üstümüzde hem altımızda gemi parçaları, koca koca keresteler, ağaç kütükleri, mobilyalar, kırık kutular, fıçılar, fıçı tahtaları gibi ufak tefek eşyalar görülüyordu. Başlangıçtaki korkumun yerini alan doğal olmayan merakımdan daha önce söz etmiştim. Korkunç sonuma doğru yaklaştıkça, sanki bu merakım daha da artıyordu. Bizimle birlikte yüzmekte olan sayısız eşyayı tuhaf bir ilgiyle seyretmeye başlamıştım. Onların aşağıdaki köpüklere doğru düşüş hızlarını oranlayarak *eğlenmeye* çalıştığıma göre, *çıldırmış* olmalıydım. Bir ara, 'Dalıp gözden yitme sırası şimdi kesinlikle şu çam ağacında,' derken yakaladım kendimi şaşkınlıkla. Sonra, bir Hollanda ticaret gemisine ait kalıntının onu geçerek daha önce battığını görmekten hayal kırıklığına uğradım. Sonunda, böylesi beş on tahminde bulunup hepsinde de yanıldıktan sonra, bu gerçek, yani sürekli yanılmış

olmam gerçeği bacaklarımın titremesine, yüreğimin yeniden deli deli çarpmasına yol açan bir dizi düşünce getirdi aklıma.

"Beni böylesine etkileyen yeni bir korku değil, içimde çok heyecan verici bir *umudun* doğmuş olmasıydı. Bu umut kısmen anımsadığım, kısmen de o sırada gözlemlediğim bazı şeylerden kaynaklanıyordu. Moskoeström tarafından yutulduktan sonra dışarı fırlatılarak Lofoden kıyılarına vuran çeşit çeşit şey aklıma gelmişti. Bunların çoğunluğu olağanüstü derecede parçalanmış, sürtünmekten aşınmış, kıymık kıymık bir görünüm almış olurdu; *bazılarınınsa* biçimlerinin bile bozulmamış olduğunu açık seçik anımsıyordum. Parçalanmış olanların *tamamen yutulmuş* olması, diğerlerininse burgaca geç girmeleri ya da burgaca girdikten sonra herhangi bir nedenle çok yavaş düşmeleri yüzünden suların yeniden kabarma ya da yeniden çekilme zamanı –artık sıra hangisindeyse– gelmeden önce dibe ulaşamamış olması dışında aradaki farkı açıklayabilecek herhangi bir şey gelmiyordu aklıma. Her iki durumda da bu nesnelerin, burgaca daha önce sürüklenen ya da daha hızlı düşen nesnelerin yazgısını paylaşmadan, yeniden okyanus yüzeyine çıkınalarının olanaklı olduğunu düşünüyordum. Üç önemli gözlemde daha bulunmuştum. Birincisi: Genel bir kural olarak daha büyük cisimler daha hızlı düşüyorlardı. İkincisi: Aynı büyüklükteki iki kütleden biri küre, diğeri *herhangi başka bir* şekilde ise, düşme hızında üstünlük küredeydi. Üçüncüsü: Aynı boydaki iki kütleden birisi silindir, diğeri herhangi başka bir şekilde ise silindir daha yavaş yutuluyordu. Kurtuluşumdan sonra bu konu üzerine kasabamızdaki yaşlı bir öğretmenle birçok defa konuştum; bu 'küre' ve 'silindir' sözcüklerini kullanmayı ondan öğrendim. Açıklamasını unuttum ama gözlemlediğim durumun yüzen cisimlerin biçimlerinin doğal sonucu olduğunu açıkladı ve bir burgaç içinde yüzmekte olan silindirin aynı büyüklükte ama daha başka biçimlerdeki nesnelere göre burgacın emme gücüne nasıl daha fazla direndiğini ve daha zor yutulduğunu gösterdi.[12]

"Bu gözlemlerimi oldukça kuvvetlendiren ve onlardan yararlanma konusunda beni heveslendiren çok şaşırtıcı bir ayrıntı vardı: Her dönüşümüzde fıçı gibi, bir geminin kırılmış sereni ya da ana direği gibi bir şeylerin yanından geçiyorduk; burgacın harikalarına gözlerimi ilk açtığımda bizimle aynı hizada olan bu şeylerin çoğu yukarınızda kalmışlardı, sanki hiç alçalmıyorlardı.

"Artık ne yapmam gerektiği konusunda bir tereddüdüm kalmamıştı. Tutunduğum su fıçısına kendimi sıkı sıkıya bağlayacak, sonra da fıçıyı

12) Bkz. Arkhimedes, *De Incidentibus in Fluido*, 2. Kitap. (Poe'nun notu.)

tekneye bağlayan bağları çözerek suya atlayacaktım. İşaretlerle kardeşimin dikkatini üzerime çektim; yakınlarımızda yüzmekte olan varilleri işaret ederek yapmak üzere olduğum şeyi anlamasını sağlamak için elimden geleni yaptım. Sanırım en sonunda niyetimi anladı, ama anlasa da anlamasada, başını umutsuzlukla salladı ve tutunmakta olduğu mapayı bırakmaya yanaşmadı. Onu zorlayamazdım; kaybedecek tek saniye yoktu; çok ağırıma gitmekle birlikte kardeşimi yazgısıyla baş başa bıraktım ve fıçıyı tekneye bağlayan bağları çözüp onlarla kendimi sıkı sıkıya fıçıya bağlayarak hiç duraksamadan suya atladım.

"Sonuç tam umduğum gibi oldu. Bu öyküyü şimdi size ben kendim anlattığıma göre, kurtulmuş olduğumu gördüğünüze ve hangi yolla kurtulduğumu da artık bildiğinize göre, bundan sonra anlatabileceklerimi kestirebilirsiniz; bu yüzden sözü fazla uzatmadan öykümün sonunu anlatacağım. Suya atlamamdan bir saat ya da ona yakın bir süre sonra çok aşağılara inmiş olan yelkenli üç dört seri dönüşten sonra tepe üstü dikildi, sevgili kardeşimi de beraberinde götürerek aşağıdaki fokurdayan köpüklerin içine birdenbire ve ebediyen daldı. Tutunduğum fıçı, suya atladığım nokta ile uçurumun dibi arasındaki mesafenin yarıdan azıcık fazlasını almıştı ki, burgacın niteliğinde önemli bir değişiklik meydana geldi. Huninin duvarlarının eğimi azalmaya başladı. Burgacın dönme hızı giderek düştü. Sonra yavaş yavaş köpükler ve gökkuşağı yok oldu ve uçurumun dibi yavaşça yükselmeye başladı. Lofoden'in tam karşısında, burgacın *eskiden bulunduğu* yerde yeniden okyanusun yüzüne çıktığımda gökyüzü açılmış, rüzgâr dinmişti; etrafı pırıl pırıl ışıtan dolunay batıda bir yerlerde batıyordu. Suların durulma zamanıydı, ama kasırganın etkisiyle kabaran dalgalarla deniz hâlâ dağ gibi yükseliyordu. Hızla Ström Kanalı'na sürüklendim, akıntı birkaç dakika içinde beni balık 'yataklarının' bulunduğu kıyıya atıverdi. Bir kayık beni sudan çıkardı –bitkin bir vaziyetteydim– artık tehlike kalmamıştı, ama yaşadığım dehşetin anısı dilimi bağlıyordu. Beni kayığa alanlar eski dostlarım, her gün beraber olduğumuz arkadaşlarımdı, ama onlar için ruhlar âleminden gelen herhangi bir yolcudan daha tanıdık değildim. Bir gün önceki simsiyah saçlarım şu anda gördüğünüz gibi ağarmıştı. Dediklerine göre, yüzümün ifadesi de büsbütün değişmiş. Onlara başımdan geçenleri anlattım – inanmadılar. Şimdi de *size* anlatıyorum ve Lofoden'in şen balıkçılarının inandıklarından daha fazla inanmanızı da beklemiyorum."

OVAL PORTRE

Ağır yaralı olduğumdan, uşağımın geceyi açık havada geçirmeme izin vermektense zorla girmeyi aklından geçirdiği şato, Apeninler'in ortasında çoktandır kasvet ve azamet karışımı bir vakarla yükselen ve Bayan Radcliffe'in[1] fantasmalarından hiç de geri kalmayan bir yapıydı. Görünüşüne bakılırsa, kısa bir süre önce geçici olarak terkedilmiş olmalıydı. En küçük ve en az gösterişli döşenmiş odalardan birine yerleştik. Bu oda şatonun en sapa kulesinde yer alıyordu. Dekorasyonu zengin, ama yıpranmış ve eski püsküydü. Halı kaplı duvarlarını, çok sayıda ve çok çeşitli silah ve armalar, arabesk tarzda altın çerçeveler içerisinde olağanüstü etkileyici, birçok modern resim süslüyordu. Sadece duvarların yüzüne değil, şatonun garip mimarisinin gerektirdiği çok sayıda köşe ve bucağa da asılı olan bu resimlere derin bir ilgi duydum– bu ilginin nedeni, belki de, sayıklama nöbetine girmek üzere oluşumdu. Bu yüzden, Pedro'ya pencerelerin ağır kepenklerini kapatmasını –zaten gece olmuştu– ve başucumdaki çok kollu şamdanı yakarak yatağımı çevreleyen siyah kadifeden, püsküllü perdeleri ardına kadar açmasını emrettim. Bütün bunların yapılmasını, uyku tutmazsa zaman zaman bu resimleri seyrederek, zaman zaman da yastığın üzerinde bulduğum, bu resimleri değerlendiren, analiz eden küçük bir kitabı okuyarak kendimi avutayım diye istedim.

Uzun uzun okudum, resimleri dinsel bir huşu ile, kendimden geçercesine seyrettim. Hızla ve mükemmel bir surette geçip gitti saatler ve vakit gece yarısı oldu. Çok kollu şamdanın yerinden hoşlanmamıştım, ama uyuklayan uşağımı rahatsız etmek istemediğimden elimi güçlükle uzatarak, onu, kitabı daha iyi aydınlatacağı bir yere koydum.

Ama bu hareketimin hiç beklenmedik bir sonucu oldu. Çok sayıdaki mumun (şamdanda çok mum vardı) ışığı, o zamana kadar karyolanın direklerinden birinin koyu gölgesinde kalan bir köşeye düştü. Böylece,

1) Ann Radcliffe (1764-1823): Gotiköykü ve romanlarında dehşet ve gerilim sahnelerini romantik bir duyarlıkla birleştirmedeki yeteneğiyle tanınmış İngiliz yazar. En tanınmış yapıtları, kendisini üne kavuşturan *The Romance of the Forest* (1791), karanlık ve görkemli Apeninler'in doruklarında yaşayan Udolpho'nun ıssız şatosunun esrarını anlattığı *Mysteries of Udolpho* (1794) ve bir yazar olarak bütün ustalığını sergilediği *The Italian*'dır (1797).

bu parlak ışıkta, daha önce fark etmediğim bir resim gördüm. Kadınlık çağına henüz giren bir genç kız portresiydi bu. Resme çabucak bir göz attıktan sonra gözlerimi yumdum. Niçin böyle yaptığımı başta kendim de anlamadım. Ama göz kapaklarımı böyle sıkı sıkıya kapalı tutarken, bu davranışımın nedenini zihnimde tarttım. Düşünebilmek için gereken zamanı kazanmak, gözlerimin beni yanıltmadığından emin olmak, hayal gücümü dizginleyip daha serinkanlı bir şekilde bakmak için yapılmış içgüdüsel bir hareketti bu. Çok kısa bir süre sonra, yeniden, dikkatle resme bakmaktaydım.

Doğru görmüş olduğumdan artık istesem de kuşku duyamazdım, çünkü mumların tuval üzerine vuran ilk ışıkları, duyularıma egemen olan düşü andırır uyuşukluğu dağıtmış ve beni anında ayıltmıştı.

Portre, daha önce de söylediğim gibi, bir genç kız portresiydi. Sully'nin[2] yeğlediği türden, teknik deyişle "vinyet" tarzında, baş ve omuzlardan ibaret bir portre. Kollar, göğüs ve hatta ışıltılı saçların uçları bile resmin fonunu oluşturan karanlığa karışıp seçilmez oluyordu. *Mağrip* tarzı telkâri çerçevesi altın yaldızlı ve ovaldi. Bir sanat eseri olarak hiçbir şey bu resimden daha güzel olamazdı. Fakat beni ansızın ve şiddetle etkileyen şey, tablonun yapılış tarzı ya da resimdeki yüzün harikulade güzelliği olamazdı. Bunun nedeni, daha ziyade, yarı uykulu halimden birdenbire sıyrılınca onu yanlışlıkla canlı sanmış olmamdı herhalde. Bir bakışta, resmin ayrıntılarının, *vinyet* üslubunun ve çerçevenin görüntüsünün böyle bir düşünceye yer vermediğini, hatta zihnin bir anlığına bile üzerinde durmayacağını fark ettim. Bu düşünceler içinde, bakışlarım portreye kilitlenmiş olarak, yarı oturur yarı uzanmış vaziyette belki bir saat geçirdim. Sonunda, üzerimde yarattığı etkinin sırrına erdiğim düşüncesiyle sırt üstü yatağa uzandım. Evet, resmin *büyüleyiciliğinin* olağanüstü canlılığından ileri geldiğini keşfetmiştim; bu beni başlangıçta irkiltmiş, sonra aklımı karıştırmış, sindirip, korkutmuştu. Saygı ve korku karışımı bir duyguyla şamdanı eski yerine çektim. Büyük bir heyecana sürüklenmemin nedenini böylece gözümün önünden uzaklaştırdıktan sonra, resimleri irdeleyip öykülerini anlatan kitabı karıştırmaya başladım sabırsızlıkla. Oval portreyle ilgili sayfayı bulunca aşağıdaki belirsiz ve tuhaf sözleri okudum:

"O, az rastlanır güzellikte ve güzel olduğu ölçüde neşe dolu bir genç kızdı. Ama ressamı görüp sevmesi ve onunla evlenmesi felaketi oldu. Ressam, tutkulu, çalışkan, haşin ve eşini sanatında bulmuş bir adam, o

2) Sully Thomas (1783-1872): Tanınmış bir portre ressamı.

ise az rastlanır güzellikte ve güzel olduğu ölçüde neşe dolu, ışıl ışıl gülümseyen, bir karaca yavrusu kadar oynak, her şeyi seven, her şeye değer veren, sadece rakibi olan Sanat'tan nefret eden, sadece kendisini âşığının yüzüne hasret bırakan palet ve fırça benzeri münasebetsiz gereçlerden korkan bir genç kızdı. Bu yüzden, ressamın genç eşinin portresini yapmayı arzuladığını işitmek bu kadını dehşet içinde bıraktı. Ama genç kadın alçakgönüllü ve yumuşak başlıydı; cılız bir ışığın solgun tuvalin üzerine yukarıdan düştüğü o karanlık, yüksek kule odasında haftalarca büyük bir uysallıkla oturdu. Ama ressam saatten saate, günden güne ilerleyen işinden gurur duyuyordu; düşleri içinde kaybolan, tutkulu, tuhaf ve içekapanık biriydi, bu yüzden o ıssız kuleye bu denli kasvetle dolan ışığın karısının sağlığını bozduğunu, ruhunu kararttığını, göz göre göre günden güne eriyip bittiğini göremiyordu. Yine de, kadın hiç şikâyetçi olmadan gülümsemeye devam etti, çünkü çok ünlü bir ressam olan eşinin ne büyük bir gayret ve aşkla kendini işine vermiş olduğunu, günden güne zayıf düşen ve eriyen ama kendisini çok seven eşini betimleyebilmek için nasıl gecesini gündüzüne katarak çalıştığını görüyordu. Gerçekten de, portreyi görenler benzerliğinden, büyük bir mucizeden söz eder gibi alçak sesle söz ediyorlar, onu bu kadar güzel resmetmiş olmasının sadece ressamın yeteneğinin değil, karısına duyduğu aşkın büyüklüğünün de kanıtı olduğunu söylüyorlardı. Ama, sonunda, resmin tamamlanması yaklaşırken küçük odaya artık kimse kabul edilmez oldu, çünkü ressam kendini çalışmanın şevkine öyle kaptırmıştı ki gözlerini nadiren tuvalden kaldırıp karısının yüzüne bakıyordu. Ve tuvaline yaydığı renklerin yanında oturmakta olan kişinin yanaklarından *çekilip* geldiğini görmek *istemiyordu*. Ve haftalar geçip de geriye, ağza vurulacak bir fırça darbesi, göze sürülecek bir renk dışında yapılacak pek fazla şey kalmadığında, kadının ruhu bir lambanın alevi gibi bir an titredi yeniden. Sonra, o fırça darbesi vuruldu, o renk sürüldü ve ressam bitirdiği eserin karşısında kendinden geçmişçesine hayranlık içerisinde durdu. Resme bakarken benzi sarardı, tir tir titremeye başladı ve şaşkınlık içerisinde 'Hakikaten, *hayatın ta kendisi* oldu bu resim!' diye haykırdı; sevdiğine bakmak için ansızın döndü. *Genç kadın ölmüştü*!"

KIZIL ÖLÜMÜN MASKESİ

"Kızıl Ölüm"[1] çoktandır ülkeyi kırıp geçiriyordu. Hiçbir salgın bu kadar ölümcül, bu kadar korkunç olmamıştı. Avatarı[2] ve mührü kandı – kanın kızıllığı ve dehşetiydi. Keskin sancılar, ani baş dönmeleri ve sonra gözeneklerden boşanan kanla geliyordu ölüm. Kurbanın bedeninde, özellikle de yüzünde beliren kızıl lekeler, hastalığın onu diğer insanların yardım ve sevgisinden yoksun bırakan belirtileriydi. Hastalığa yakalanma, hastalığın ilerlemesi ve sonun gelmesi topu topu yarım saatlik bir işti.[3]

Ama Prens Prospero[4] iyimserdi, gözü pekti, akıllıydı. Ülke halkının yarısı kırılınca, sarayının şövalyeleri ve soylu kadınları arasından sağlığı ve neşesi yerinde olan bin tanesini çağırttı ve onlarla birlikte kale tipinde inşa edilmiş manastırlarından birinde mutlak bir inzivaya çekildi. Bu şato prensin tuhaf, ama ince zevkine göre inşa edilmiş çok büyük ve görkemli bir yapıydı. Kalın ve yüksek bir duvarla çevriliydi. Duvarda demir kapılar vardı. Prens ve maiyeti içeri girdikten sonra, ocaklar ve balyozlar getirilerek sürgüleri kaynatıldı. Maksat, dışarıdan birilerinin içeri girmesini, umutsuzluğa veya çılgınlık nöbetine yakalanacak olanların da dışarı çıkmasını engellemekti. Manastırda erzak boldu. Bu önlemler sayesinde saraylılar salgına meydan okuyabilirlerdi. Dışarıda kalanlarsa başlarının çaresine kendileri baksındı. Bu arada, dertlenmek ve düşünmek saçmalık olurdu. Prens, her türlü eğlenceyi düşünmüştü. Soytarılar vardı, tuluatçılar vardı, balerinler vardı, çalgıcılar vardı, şarap

1) 14. yüzyılda 20 yıl içerisinde Avrupa ve Asya nüfusunun dörtte üçünü yok eden "Kara Ölüm" ya da hıyarcıklı veba salgınının bir çeşidi.

2) Avatar: Hindu mitolojisinde bir tanrının insan veya hayvan şeklinde yeryüzüne inmesi; Vişnu'nun enkarnasyonlarından her biri; mecazi anlamı değişim, dönüşüm.

3) Hiçbir hastalık, bilindiği kadarıyla, bu kadar hızlı ilerlememektedir. Birçok eleştirmen "Kızıl Ölüm"ün insanın ölümlülüğünün sembolü olduğunu ileri sürmüştür.

4) Latince başarıya vesile olmak, mutlu veya şanslı kılmak anlamına gelen "prosperare"den. En ünlü Prospero Shakespeare'in "Fırtına"sındaki dünyadan kaçan ve bir büyüyle oyundaki her karakterin yazgısını denetleyen, sürgün edilmiş Milano düküdür. Poe'nun Prospero'su da kendi yazgısına ve dostlarının yazgısına hükmedeceğini düşünür. *Fırtına*'da büyücünün asi çırağı Caliban, Düke, "Kızıl veba götürsün seni, bana dilini öğrettiğin için!" der. Poe'nun başlığı buradan da esinlenmiş olabilir.

vardı; her türden güzellik vardı. İçeride tüm bunlar ve güvenlik vardı. Dışarıda ise "Kızıl Ölüm".

Prens Prospero, inzivaya çekilişinin beşinci ya da altıncı ayının sonuna doğru, salgın dışarıda tüm azgınlığıyla kol gezerken, bin arkadaşı için görülmedik ölçüde görkemli bir maskeli balo düzenledi.

Maskeli balo tam bir cümbüştü. Ama bırakın da önce balonun verildiği salonları anlatayım. Bunlar birbiri ardı sıra dizili, alışılmamış büyüklükte yedi salondu.[5] Sarayların çoğunda, art arda dizili bu salonlarda katmer kanatlı kapılar her iki yana itildiğinde bir uçtan bakan göz diğer uca kadar neredeyse hiçbir engelle karşılaşmaz. Dükün *acayip şeylere* olan düşkünlüğünden beklenebileceği gibi, burada durum epey farklıydı. Salonların birbirine göre konumu o kadar düzensizdi ki göz bir seferde bir salondan daha fazlasını göremiyordu. Her yirmi otuz metrede bir keskin bir dönemeç vardı ve her dönemeçte insan bambaşka bir görüntüyle karşılaşıyordu. Sağda ve solda, her duvarın ortasında bulunan uzun ve dar bir Gotik pencere dairenin dolambaçlarını izleyen kapalı bir koridora bakıyordu. Pencerelerde renkli camlar vardı ve camların rengi, açıldıkları salonun dekorasyonunun hâkim rengiyle uyum içindeydi. Sözgelimi, en doğudaki salonun duvar halıları mavi, pencere camları da parlak maviydi. İkinci salonun süsleri ve döşemesi mordu, tabii pencereleri de. Üçüncü baştan başa yeşildi, pencereleri de öyle. Dördüncü salon turuncu renkte dekore edilmişti ve turuncu bir pencereyle aydınlatılıyordu – beşinci beyaz, altıncı menekşe rengiydi. Yedinci salon ise tüm tavanı ve duvarları örten ve döşemedeki aynı kumaştan yapılmış aynı renkteki halının üzerine zenginçe dökülen siyah bir kadifeyle kaplıydı sıkı sıkıya. Ama bir tek bu salonda pencerelerin rengi döşemenin rengine uymuyordu. Camlar burada kırmızıydı – koyu kan kırmızısı. Bu yedi salondan hiçbirinde, öteye beriye saçılmış ya da tavandan sarkan bol miktardaki altın süslemeler arasında ne bir lamba ne de bir şamdan vardı. Bu salonları ne bir lamba ne de bir mum ışığı aydınlatıyordu. Ancak salonların yanı sıra uzanan koridorlarda, her pencerenin tam karşısına yerleştirilmiş kocaman sehpalar üzerinde, ışığı renkli camlar-

5) Yedi, evrenin sayısıdır ve eksiksiz oluşu temsil eder. Hıristiyan düşüncesinde yedi kutsal ayin, yedi kabiliyet, yedi erdem, yedi ölümcül günah, yedi diyakoz, yedi büyük peygamber vb. vardır. Yedinci gün kutsal gün olup dinlenme günüdür. Bunların hepsi üç sayısının göğü ve ruhu, dördün ise yeryüzünü ve bedeni temsil ettiği fikrine dayanmaktadır. Prens Prospero'nun salonları da doğudan batıya doğru ilerler ve güneşin gün boyu hareketine paralel olarak maviden siyaha doğru değişirler. Salonlar ayrıca Shakespeare'in "Size Nasıl Geliyorsa"sındaki insanın yedi dönemini (bebek, okul çocuğu, âşık, asker, yargıç, ikinci çocukluk ve pimpirik ihtiyar) akla getirmektedir.

dan salonlara vuran ve içerisini parlak bir aydınlığa boğan mangallar vardı. Böylece, ortaya renk ve imge bakımından çok zengin, fantastik görüntüler çıkıyordu. Gel gelelim, batıdaki kara salonda kan rengi camlardan kapkara halı ve döşemeler üzerine vuran yalazların etkisi öylesine korkunçtu ve içeri girenlerin çehresine öyle yabanıl bir ifade veriyordu ki, birkaç kişi dışında kimse bu salona adım atma cesaretini gösteremiyordu.

Yine bu salonda, batı duvarına dayalı devasa bir abanoz saat vardı. Sarkacı öyle tok, ağır ve tekdüze bir tik-takla sağa sola salınıyor, yelkovan kadran üzerindeki turunu tamamladığında saatin pirinç ciğerlerinden öyle duru, gürültülü, derin ve müzikal, ama öyle garip ve güçlü bir ses çıkıyordu ki, her seferinde orkestranın müzisyenleri bu sese kulak vermek için bir an çalmayı bırakıyor, vals yapanlar da ister istemez dönüşlerine ara veriyorlardı; o zaman o şen şakrak topluluğa bir huzursuzluk çöküyor ve saat ahenkle çalmaya devam ederken en atılganların sarardığı, daha ağır, oturaklı olanların sanki hayale ya da derin düşüncelere dalmış gibi ellerini sıkıntıyla alınlarından geçirdikleri görülüyordu. Ama yankılar tamamen söndüğünde hemen her taraftan kahkahalar yükseliyor, müzisyenler sergiledikleri sinirli ve aptalca davranışa gülümseyerek birbirlerinin yüzüne bakıyor ve birbirlerine fısıltıyla, bir dahaki sefer aynı şekilde heyecanlanmayacaklarına yeminler ediyorlardı; ne var ki, aradan altmış dakika geçtiğinde (üç bin altı yüz saniyelik bir Zaman dilimi uçup gittiğinde) saat yine vuruyor, yine aynı huzursuzluk, aynı heyecan yaşanıyor, aynı derin düşüncelere dalınıyordu.

Fakat, bütün bunlara karşın, neşeli ve muhteşem bir cümbüştü bu. Dükün çok garip zevkleri vardı. Renklerden ve etkilerinden iyi anlıyordu. Genel geçer kurallara itibar etmiyordu. Planları gözü pek ve çılgıncaydı, fikirleri barbarca bir parıltıyla ışıyordu. Onun deli olduğunu düşünenler vardı. Takipçileri hiç de öyle hissetmiyorlardı. Onun deli olmadığından *emin* olmak için onu dinlemek, görmek ve ona dokunmak gerekiyordu.

Bu büyük *şenlik* vesilesiyle yedi salonun dekorasyonunu ve döşenmesini Prens bizzat yönetmiş, maskeli balo kıyafetlerine bile bizzat onun zevki yön vermişti. Bu kıyafetler hakikaten çok acayipti. Kıyafetler göz kamaştırıcı, ışıl ışıl, merak uyandırıcı ve fantastikti – *Hernani*'den[6] bu yana böyle kıyafetler görülmemişti. Kol ve bacakları ayrı havalardan çalan,

6) Victor Hugo'nun bir oyunu (1830). Oyun V. Charles'ın İspanya'sında geçer. Poe, İspanya sarayının şaşaasına gönderme yapıyor olmalı.

gerçekten arabesk figürler vardı. Çılgınlık denilecek fantastik giysiler vardı. Güzel olanlar vardı, şehevi olanlar vardı, *garip* olanlar vardı, az da olsa dehşet verici olanlar vardı, insanda tiksinti duygusu uyandıranlarınsa sürüsüne bereketti. Yedi salonda ileri geri dolaşıyorlardı bu düş yaratıkları. Bunlar –bu düş yaratıkları– salonlardan renk alarak ve orkestranın yabanıl müziği sanki adımlarının yankısıyınış sanısı uyandırarak kıvrana büküle salondan salona geçip duruyorlardı. Ve zaman zaman kadife kaplı salondaki abanoz saat, saat başını vuruyordu. İşte o zaman bir an için her şey duruyor, saatin sesinden başka bir ses işitilmiiyordu. Düş yaratıkları oldukları yerde donup kalıyorlardı. Ama yankılar söner sönmez –zaten ne kadar sürüyordu ki– yarı bastırılmış, hafif kahkahalar kaplıyordu ortalığı yeniden. Sonra yeniden yükseliyordu müzik sesi, düş yaratıkları canlanıyor, sehpalarda yanan mangalların rengârenk camlardan bir sel gibi içeri dolan ışıklarından renk alarak eskisinden de neşeli kıvranıp bükülmeye başlıyorlardı. Fakat, yedi salondan en batıdakine adım atmaya artık kimse cesaret edemiyordu, zira gece ilerlemişti, kan rengi camlardan daha kızıl bir ışık vuruyordu, kapkara döşemenin karanlığı korkunçtu ve düşüncesizlik edip de kapkara halılar üzerine adım atan kişinin kulağına yakındaki abanoz saatin boğuk gürültüsü, daha uzak salonlardaki eğlencelere dalmış olanlara göre çok daha ürkütücü geliyordu.

Ama bu diğer salonlar tıklım tıklım doluydu ve hayatın nabzı buralarda hararetle atıyordu. Saat gece yarısını vuruncaya kadar cümbüş bu minval üzere baş döndürücü bir hızla devam etti. O zaman, dediğim gibi, müzik sustu, vals yapanlar dönmeyi bıraktılar ve önceki gibi etrafa huzursuz bir sessizlik çöktü. Ama bu defa saat on iki kere vuracaktı, öyle de oldu; bunun daha uzun bir zaman almış olması yüzünden belki de, cümbüşçüler arasında düşüncelere dalanların akıllarından daha çok düşünce gelip geçti. Yine, belki bu yüzden, saatin son vuruşunun yankıları sessizlik içerisinde kaybolmadan kalabalıktakiler arasından birçok kişi, daha önce hiç kimsenin dikkatini çekmemiş olan maskeli birini fark ettiler. Bu yeni şahsın varlığı fısıltılarla kulaktan kulağa yayıldı ve sonunda bütün kalabalıktan hoşnutsuzluk ve şaşkınlık –sonunda da korku, dehşet ve tiksinti– ifade eden mırıltılar yükseldi.

Betimlediğim türden bir hayal topluluğunda sıradan bir görüntünün böyle bir heyecana yol açmayacağı rahatça tahmin edilebilir. Doğrusu bu ya, o geceki maskeli balo acayiplikte sınır tanımamıştı, ama söz konusu şahıs Herodes'in aşırılıklarını geride bırakmış, hatta Prens'in o olağanüstü hoşgörüsünün sınırlarını bile aşmıştı. En vurdumduymaz insan-

ların yüreklerinde bile hassas noktalar vardır. Yaşamı da ölümü de bir oyun kabul eden umutsuzların bile alay edilmesini hoş karşılamayacakları meseleler vardır. Maskeli balodaki herkes yabancının kostüm ve davranışlarındaki zevksizliği ve münasebetsizliği derinden hissetti. Yabancı bir deri bir kemikti ve uzun boyluydu, tepeden tırnağa kefene bürünmüştü. Yüzünü örten maske kaskatı kesilmiş bir cesedin yüzüne öyle benziyordu ki, en ayrıntılı bir inceleme bile aradaki farkı zor ortaya çıkarırdı. Onaylanmasa bile, bütün bunlar cümbüşçüler için katlanılabilirdi; ne var ki, maskeli aktör Kızıl Ölüm'ü oynayacak denli ileri gitmişti. Üstü başı *kan* içindeydi, bütün çehresi ve yüksek alnı korkunç kızıl lekelerle kaplıydı.

Prens Prospero'nun gözleri (rolünü sanki daha etkili oynayabilmek için valsçıların arasında ağır ağır dolaşan) bu düşsel varlığa ilişince, Prens'in ilk anda duyduğu dehşet ya da nefretten kasıldığı, sonra da öfkeden kıpkırmızı kesildiği görüldü.

"Kim bu?" diye sordu boğuk bir sesle yanındakilere, "bize bu hakareti yapma cüretini gösteren bu adam kim? Yakalayıp maskesini indirin – indirin de bilelim gün doğarken kalenin burçlarından kimi sallandırmamız gerektiğini!"

Bu sözler dudaklarından döküldüğünde, Prens Prospero doğudaki mavi salonda bulunuyordu. Sözleri yedi salonda birden çın çın öttü, zira Prens buyurgan, güçlü kuvvetli biriydi ve elinin bir işaretiyle müzik susmuştu.

Prens, beti benzi atmış bir grup adamıyla birlikte mavi salondaydı. O konuşurken, bu gruptan bazıları, o esnada iyice yakına gelmiş olan ve şimdi kararlı adımlarla ve azametle Prens'e yaklaşmaya devam eden davetsiz konuğa doğru atılacak gibi oldular. Ama maskeli şahsın çılgınca davranışlarının yarattığı anlaşılmaz korku nedeniyle kimse onu yakalamaya yeltenmedi; yabancı, böylece, kimse tarafından yolu kesilmeden Prens'in iki adım ötesinden geçti ve, kalabalık sanki bir içgüdüyle duvarlara doğru çekilirken, ilk andan itibaren dikkati çeken o ağırbaşlı, ölçülü adımlarla ve yine kimse tarafından durdurulmaya kalkışılmadan mavi salondan mor salona, mor salondan yeşil salona, yeşilden turuncuya, buradan beyaza, oradan da menekşe renkli salona geçti. İşte o zaman, gösterdiği bir anlık korkaklıktan utanmış ve öfkeden kudurmuş olan Prens Prospero hırsla atılıp bir çırpıda altı salonu geçti; ölesiye korkmuş olan kalabalıktan kimse peşine takılmadı. Prens, siyah salona doğru uzaklaşmakta olan yabancının peşinden, hariçeri elinde seğirtti, onun bir metre kadar yakınına sokulmuştu ki, o anda kadife kaplı salonun diğer ucuna varan yabancı ansızın geri dönerek takipçisiyle yüz yüze geldi.

Tiz bir çığlık işitildi; hançer parıltılar saçarak siyah halıya düştü ve ardından da Prens Prospero'nun ölüsü onun üzerine kapaklandı. O zaman, cümbüşçülerden kalabalık bir grup umutsuzluğun verdiği çılgınca bir cesaretle siyah salona doluşup abanoz saatin gölgesinde bir heykel gibi kıpırtısız dikilmekte olan uzun boylu, maskeli şahsı yakaladılar; ama hoyratça yakaladıkları kefenin ve ceset maskesinin arkasında elle tutulur hiçbir şey olmadığını gördüklerinde tarifsiz bir dehşetle solukları kesildi.

Kızıl Ölüm'ün aralarında olduğunu o zaman anladılar. Geceleyin bir hırsız gibi içeri süzülmüş olmalıydı. Tüm davetliler, kanla nemlenmiş eğlence salonlarında birer bireryere serildiler ve serildikleri yerde umutsuzluk içerisinde can verdiler. Ve sonuncu konuğun ölümüyle abanoz saatin yaşamı da son buldu. Sehpalarda yanan ateşler söndü. Ve karanlık ve çürüme ve Kızıl Ölüm her şeye, her yere egemen oldu.

KUYU VE SARKAÇ

Impia tortorum longos hic turba furores
Sanguinis innocui, non satiata, aluit.
Sospite nunc patriâ, fracto nunc funeris antro,
Mors ubi dira fuit vita salusque patent.[1]

(Paris'te Jakobenler Kulübü'nün yerinde kurulacak bir çarşının kapıları için yazılmış dörtlük)

Bitkindim – uzun süredir çektiğim şiddetli acılar yüzünden ölesiye bitkindim. Sonunda, bağlarımı çözüp oturmama izin verdiklerinde canımın çekildiğini hissettim. Hüküm –o korkunç ölüm hükmü– kulaklarıma ulaşan, açıkça seçebildiğim son sözler oldu. Bundan sonra, engizitörlerin sesleri hayal meyal kulaklarıma çalınan bir uğultunun içerisinde sanki eriyip gitti. Bu gürültü –belki de imgelemimde bu gürültüyle bir değirmen taşı arasında bağlar kurduğumdan– aklıma *dönme* fikrini getiriyordu. Bu sadece bir an sürdü, sonra hiçbir şey işitmez oldum. Gerçi bir süre daha görmeye devam ettim, ama nasıl pireyi deve yaparak! Kara cüppeli yargıçların dudaklarını gördüm. Gözüme bembeyaz –üzerine bu satırları yazdığım kâğıttan da beyaz– göründüler; üstelik acayip denecek denli inceydiler– haşin yüz ifadelerinin, sarsılmaz kararlılıklarının, insani acılara karşı duydukları küçümsemenin şiddetiyle inceydiler. Yazgımı belirleyen hükmün hâlâ o dudaklardan dökülmekte olduğunu görüyordum. Bu dudakların kıvrılarak ölüm sözcüğünü telaffuz ettiklerini gördüm. Adımın hecelerini seslendirecek şekillere girdiklerini gördüm, ama sonuçta ses çıkmadığını fark ederek korkuyla titredim. Ayrıca, ölçüsüz bir dehşetle dolu kısa bir an, salonun duvarlarını örten kara örtülerin belli belirsiz ve hafifçe dalgalandığını da gördüm. Sonra, gözüm masanın üzerindeki yedi uzun muma ilişti. İlkin bunları hayra yordum, beni

1) İşte, masumların kanına duydukları nefretle beslenen huzur bulmaz caniler sürüsü; kurtuldu artık vatan, katillerin ini dağıtıldı; bir zamanlar zalim ölümün kol gezdiği bu yerden artık yaşam ve sağlık fışkırıyor.

kurtaracak narin, beyaz melekler gibi göründüler gözüme; sonra, ansızın içimi müthiş bir iğrenme kapladı, melek görüntüleri ateşten başlarıyla anlamsız birer hayalete dönerken sanki bir volta pilinin teline dokunmuşum gibi bedenimin her zerresini bir titreme aldı; onlardan bana bir hayır gelmeyeceğini anladım. Sonra, mezarda bizi nasıl tatlı bir dinlenmenin beklediği fikri ahenkli bir melodi gibi süzüldü imgelemime. Bu fikir aklıma yavaş yavaş ve sezdirmeden geldi, öyle ki, tam olarak kavramam epey zaman aldı, ama sonunda bu düşüncenin bilincine vardığımda, sanki bir büyü marifetiyleymiş gibi yargıçlar gözlerimin önünden silindiler, uzun mumlar hiçliğe karıştı, alevleri yok oldu, her yer karanlığa gömüldü; tüm duygular baş aşağı Hades'e düşen ruhlar gibi varlıktan hiçliğe geçti. Sonra, evrende sessizlik, dinginlik ve geceden başka bir şey kalmadı.

Bayılmıştım, ama bilincimi hepten yitirmiş olduğumu söylemeyeceğim. Bilincin ne kadarı kalmıştı, tanımlamaya, hatta betimlemeye kalkışacak değilim, ama hepsi yok olmamıştı. Derin uykuda – hayır! Kendinden geçmede – hayır! Baygınlıkta – hayır! Ölümde – hayır! Hatta mezarda bile bilinç *tümden yok olmuyordu*. Yoksa, insan için ölümsüzlük diye bir şey olmazdı. Uykuların en derininden uyandığımızda *bir düşün* incecik örümcek ağını yırtarız. Bununla birlikte, bundan bir saniye sonra (bu ağ çok ince olmalı ki) düş görmüş olduğumuzu anımsamayız. Bir baygınlıktan ayılırken iki aşama vardır; birincisi, aklın ya da ruhun farkına varıldığı, ikincisi de fiziksel olarak varoluşun farkına varıldığı aşama. İkinci aşamaya ulaştığımızda ilk aşamada hissettiklerimizi anımsayabilseydik, bunlar arasında dünya ötesi uçuruma ilişkin tüm anlamlı anıları bulabilirdik gibi görünüyor. Peki, şu uçurum da neresi oluyor? En azından onun karanlığını mezarınkinden nasıl ayırt edebiliriz? İlk aşama olarak nitelediğim aşamanın anılarını istediğimiz zaman anımsayamıyor olsak da, uzun bir süre sonra o anılar istenmeden aklımıza düşüp bunlar da nereden çıktı diye bizi şaşırtmazlar mı? Hayatında hiç bayılmamış olan bir insan, yanan korlarda tuhaf saraylar ve son derece tanıdık yüzler gören kişi değildir, çoğu insanın görmediği melankolik hayallerin havada uçuştuğunu gören kişi değildir, bilinmeyen bir çiçeğin kokusu üzerine derin düşüncelere dalan kişi değildir, aklı daha önce hiç dikkatini çekmemiş olan bir ezginin anlamıyla karışmış kişi değildir.

Anımsamak için çabalayıp dururken, ruhumun içine yuvarlandığı hiçliğe benzer durumun işaretlerini bir araya getirmeye çalışırken başaracak gibi olduğumu hayal ettiğim anlar oldu; kısa, çok kısa bir an için anımsadığım bazı anıların, daha sonra aklım başımdayken düşündü-

ğümde, bilinçsizliğe benzer duruma ilişkin anılardan başka bir şey olmadığını gördüm. Sisler içindeki bu anılarda, uzun boylu birileri beni kaldırıp sessizce aşağı doğru, inişin sonsuzluğu düşüncesinin yol açtığı baş dönmesi beni bunaltana kadar aşağı, aşağı, aşağı doğru taşıyorlardı. Kalbimin olağanüstü hareketsizleşmiş olması sebebiyle belli belirsiz ve anlaşılmaz bir dehşet duyuyordum. Sonra, beni taşıyanlar (ne korkunç bir kafileydi Tanrım!) sanki aşağı inerken sonsuzluğun sınırlarını aşmışlar da harcadıkları çabadan yorgun düşmüşler gibi, her şey birden mutlak bir hareketsizliğe bürünüyordu. Bundan sonra aklıma sıkıcı bir tekdüzelik ve rutubet geliyor, sonrası ise *çılgınlıktan* –yasak şeyleri anımsamaya çalışan bir belleğin çılgınlıklarından– başka bir şey değildi.

Ansızın ruhuma ses ve hareket–yüreğin patırtılı hareketi– geldi yeniden; kulaklarım yürek atışının sesiyle doldu. Sonra, her şeyin yok olduğu bir dinginlik. Sonra, yeniden ses, hareket ve dokunma duyusu–bütün bedenimi kaplayan bir karıncalanma ve sızı. Sonra, düşünmeden, var olduğumun bilincine varış – bu durum epey uzun sürdü. Sonra, ansızın *düşünce*, kanımı donduran bir dehşet duygusu ve gerçek durumumu anlama çabası. Sonra, yeniden tüm duyuların yok olması arzusu. Sonra, birdenbire ruhun uyanışı ve hareket etme çabası. İşte şimdi, yargılanışımı, yargıçları, kara duvar örtülerini, verilen hükmü, bitkinliğimi, bayılışımı tümüyle anımsıyordum. Bundan sonra olanlar aklımdan tümüyle silindi ve onları daha sonraki bir gün epeyce çabalayarak hayal meyal anımsayabildim.

Henüz gözlerimi açmamıştım. Bağlanmamış olarak sırt üstü yatmakta olduğumu hissediyordum. Elimi uzattım, bütün ağırlığıyla ıslak ve sert bir şeyin üzerine düştü. Nerede olduğumu ve başıma *ne* geldiğini anlamaya çalışıp durduğum dakikalar boyunca elimi geri çekmedim. Gözlerimi açmak için sabırsızlanıyor, ama buna cesaret edemiyordum. Bakışlarımın karşılaşacağı şeyden korkuyordum. Asıl korktuğum, dehşet verici şeyler görmek değil, görülecek *hiçbir* şeyin olmamasıydı. Sonunda, büyük bir endişeyle gözlerimi birden açtım. Ne yazık ki, korktuğum başıma gelmişti. Sonsuz gecenin karanlığıyla çevriliydim. Nefes almaya çalıştım. Karanlığın yoğunluğu üstüme abanıyor, beni adeta boğuyordu. Hava dayanılmayacak kadar ağırdı. Kıpırdamadan yatmaya devam ediyor, mantığımı kullanmaya çalışıyordum. Engizisyonda yargılanışımı aklıma getirdim ve bu noktadan hareketle gerçek durumumu çıkarsamaya çalıştım. Hüküm okunmuştu ve o zamandan bu yana çok uzun bir zaman geçmiş gibi geliyordu bana. Ama, bir an olsun, gerçekten ölmüş olduğum düşüncesi aklımdan geçmedi. Böyle bir düşünce tüm edebi yapıtlara karşın

gerçeklikle bağdaşmaz – ama neredeydim, ne haldeydim? Bildiğim kadarıyla, idam mahkûmları genellikle *auto-da-fé*'de[2] öldürülürdü ve bu törenlerden bir tanesi tam da benim yargılandığım gece yapılmıştı. Yoksa, ancak aylar sonra yapılacak ikinci kurban törenine kadar yeniden hücreme mi gönderilmiştim? Ama bunun olamayacağını hemen anladım. İdam mahkûmunun cezası vakit geçirilmeden infaz edilirdi. Üstelik daha önceki hücremin zemini Toledo'daki diğer idam mahkûmlarının hücreleri gibi taş döşeliydi ve ışıktan da büsbütün yoksun değildi.

Birden aklıma gelen korkunç bir düşünceyle yüreğim küt küt atmaya başladı ve bir an için tüm duyularımı uyuştu. Kendimi toplayınca derhal ayağa fırladım, tüm liflerim kasılıyor, her tarafım titriyordu. Kollarımı çılgınca yukarıya, sağa sola, öne arkaya savurdum. Ellerim hiçbir şeye değmedi; bununla birlikte, adım atmaya yüreğim yarılıyordu, *bir mezarın* duvarlarına çarpmaktan korkuyordum. Her tarafımdan ter boşandı ve alnımda boncuk boncuk buz gibi damlalar belirdi. Kuşkunun verdiği ıstırap sonunda dayanılmaz bir hal aldı ve en zayıf bir ışını görebilmek umuduyla gözlerimi yuvalarından fırlayacak denli açarak, kollarım ileride, sakınımla bir adım attım. Sonra, birçok adım daha attım, karanlıktan ve boşluktan başka bir şey yoktu. Daha rahat nefes alıyordum. Yazgımın hiç değilse yazgıların en beteri olmadığı ortaya çıkmıştı.

Sakınımla ilerlemeye devam ederken, Engizisyonun yaptığı korkunç işkencelerle ilgili Toledo'da dolaşan binlerce söylenti karmakarışık bir şekilde aklıma üşüşüyordu. Zindanlar hakkında tuhaf şeyler anlatılıyordu – her zaman uydurma kabul ettiğim, yine de çok tuhaf ve açıkça ağza alınmayacak denli korkunç şeyler. Bu karanlık yeraltı dünyasında açlıktan ölmeye mi bırakılmıştım, yoksa daha korkunç bir kader mi bekliyordu beni? Yargıçlarımı çok iyi tanıdığımdan, sonumun ölüm, hem de alışılagelen ölümlerden çok daha acı bir ölüm olacağından hiç kuşkum yoktu. Aklımı meşgul eden tek şeyse bu ölümün biçimi ve saatiydi.

İleri uzattığım ellerim sonunda somut bir engelle karşılaştı. Bu bir duvardı, taştan örülmüşe benzeyen, pürüzsüz, kaygan ve soğuk bir duvar. Bazı eski hikâyelerin esinlediği güvensizlikle her an tetikte, duvar boyunca yavaş yavaş ilerledim. Ancak bu şekilde ilerlemek bana zindanımın boyutlarını anlama imkânı vermedi, zira bir tur atıp farkına var-

2) Engizisyon tarafından verilen ateşte yakma cezası. Auto-da-fé, genellikle, bir kişinin elini ateşte tutarak imanını ya da gerçeğe bağlılığını ifade ettiği çok eskiden beri yapılagelen gösterilere atıfla "iman eylemi" diye çevrilir. Ama Portekizce'de "auto" halka açık tören anlamına gelir ki auto-da-fé'nin daha iyi bir çevirisi "halk önünde yapılan iman töreni" olabilir. İlk auto-da-fé 1481'de Sevilla'da, sonuncusu da 1850'de Meksika'da yapılmıştır.

madan başladığım noktaya gelmiş olabilirdim; duvarın hiçbir yerinde ayırt edici bir özellik yoktu. Bu yüzden, sorguya alındığımda cebimde bulunan çakıya el attım, ama yerinde yeller esiyordu; giysilerim soyulup yerine kaba yünlü kumaştan harmani benzeri bir şey giydirilmişti. Başlangıç noktamı belirleyebilmek için çakıyı duvarda bulacağım dar bir çatlağa sokmayı düşünmüştüm. Karşı karşıya olduğum güçlük, halledilmeyecek türden olmamakla birlikte, başlangıçta kafamın çok karışık olması nedeniyle üstesinden gelinmez göründü bana. Giysinin eteğinden bir parça yırttım ve onu duvarla dik açı yapacak şekilde yere serdim. Hücremin çevresini el yordamıyla dönerken, turu tamamladığımda bu kumaş parçasına rastlamamam söz konusu olamazdı. En azından ben böyle olduğuna inanıyordum, ama ne hücremin büyüklüğünü ne de zayıflığımı hesaba kattığım vardı. Yer rutubetli ve kaygandı. Kayıp düşünceye kadar bir süre düşe kalka ilerledim. Son derece yorgun oluşum, kapaklandığım yerde uzanıp kalmama yol açtı, sonra, çok geçmeden uyku bastırdı.

Uyanıp kolumu ileri uzatınca yanı başımda bir somun ekmekle bir testi su buldum. Bu durum üzerine düşünemeyecek kadar bitkindim, büyük bir açlıkla yiyip içtim. Bundan kısa bir süre sonra hücremin çevresindeki tura kaldığım yerden yeniden başladım ve, bin bir zahmetle, sonunda kumaş parçasına ulaştım. Düşünceye kadar elli iki adım saymıştım, yeniden yürümeye başladıktan sonra da kırk sekiz adım. Demek ki toplam yüz adım; iki adımı yaklaşık bir metre kabul edersek, bu demek oluyor ki zindanımın çevresi elli metre kadardı. Bununla birlikte, duvarda birçok köşeyle karşılaşmıştım, bu yüzden mahzenin -çünkü burası mahzenden başka bir şey olamazmış gibi geliyordu bana- biçimi hakkında bir tahminde bulunamıyordum.

Bu araştırmayı yapmakta belirli bir amacım yoktu, umutsa söz konusu bile değildi, ama belli belirsiz bir merak duygusu beni bu araştırmayı yapmaya zorluyordu. Mahzeni enine geçmeye karar vererek duvardan uzaklaştım. Başlangıçta son derece dikkatle ilerliyordum, çünkü zemin sağlam bir malzemeden olmakla birlikte yapışkan ince bir çamurla kaplı olması yüzünden fazlasıyla tehlikeliydi. Ama, sonunda cesaretimi topladım ve mümkün olduğunca düz bir hat üzerinde yürümeye çalışarak kararlı adımlarla ilerlemeye başladım. Bu şekilde on, on iki adım atmıştım ki eteğimin yırtık ucu bacaklarıma dolaştı, üzerine basıp yüzükoyun yere kapaklandım.

Kapaklandığım yerde yatarken birkaç saniye sonra dikkatimi çeken oldukça şaşırtıcı bir durumu, düşmenin verdiği şaşkınlıkla, ilk başta kavrayamamıştım. Durum şöyleydi: Çenem zindanın zeminine değiyor,

oysa dudaklarım ve başımın üst kısmı çenemden daha aşağı seviyede olmalarına karşın hiçbir şeye değmiyordu. Aynı zamanda, yapışkan soğuk bir buharın alnımı yalayıp geçtiğini, burun deliklerime acayip bir çürük mantar kokusu dolduğunu hissettim. Kolumu uzattım ve büyüklüğünü o anda kestirememe elbette hiçbir şekilde imkân olmayan yuvarlak bir kuyunun kenarına düşmüş olduğumu anlayıp korkuyla titredim. Kuyunun iç tarafını yoklayarak küçük bir taşı yerinden çıkarmayı başardım ve boşluğa bıraktım. Taşın düşerken çıkardığı sesin yankılarına saniyelerce kulak kabarttım, kuyunun iç yüzüne çarpa çarpa düşüyordu; sonunda, gürültülü yankılara sebep olarak iç karartıcı bir sesle suya gömüldü. Zayıf bir ışın ansızın karanlığı yırtıp yine aynı hızla sönerken başımın üzerinde bir yerlerden bir kapının hızla açılıp kapanmasını andıran bir gürültü geldi.

Benim için hazırlanmış olan sonu açıkça görmüştüm; tam zamanında meydana gelerek beni kurtarmış olan kazaya şükrettim. Düşmeden önce bir adım daha atmış olsaydım, dünyaya veda etmiş olacaktım. Kıl payı kurtulduğum bu ölüm, Engizisyon hakkında etrafta dolaşan söylentilerde hayal mahsulü ve saçma bulduğum ölüm şeklinin tıpkısıydı. Engizisyonun zorbalığına kurban gidenler için korkunç fiziksel acılarla ya da tüyler ürpertici manevi işkencelerle ölümden başka seçenek yoktu. Benim için bu ikincisi uygun görülmüştü. Uzun süre işkence görmüş olmam yüzünden sinirlerim boşanmıştı, öyle ki, kendi sesimden bile ürküyordum; beni bekleyen işkenceler için istenen kıvama girmiştim.

Zindanın orasında burasında çok sayıda olduğunu hayal ettiğim kuyulardan birine düşmeyi göze almaktansa duvarın dibinde ölme kararlılığıyla, elim ayağım titreyerek gerisingeri duvara döndüm el yordamıyla. Başka bir ruh halinde olsaydım, bu kuyulardan birine atlayarak sefaletime son vermek cesaretini gösterirdim, ama şimdi insanların en korkağıydım. Hem sonra, bu kuyular hakkında okuduklarım –hayatın *çabucak* sona erdirilmesinin engizitörlerin planlarının bir parçası olmadığı– aklımdan çıkmıyordu.

Duyduğum aşırı heyecan yüzünden saatlerce gözüme uyku girmedi, ama sonunda yeniden uyuyakaldım. Uyandığımda, yine önceki gibi yanı başımda bir somun ekmekle bir testi su buldum. Susuzluktan kavruluyordum, bir dikişte testiyi boşalttım. İçine ilaç konmuş olmalıydı, çünkü suyu içer içmez gözlerim karşı konulmaz bir şekilde yeniden kapanmaya başladı. Ölüm uykusunu andıran derin bir uykuya daldım. Elbette, ne kadar uyuduğumu bilemiyorum, ama gözlerimi yeniden açtığımda etrafımdaki nesneler görünüyordu. Nereden geldiğini başlan-

gıçta kestiremediğim kükürt sarısı çiğ bir ışık hapishanemin boyutlarını ve şeklini görmeme izin veriyordu.

Zindanın büyüklüğü konusunda fazlasıyla yanılmıştım. Duvarlarının toplam çevre uzunluğu yirmi beş metreyi geçmezdi. Bu yanılgıya dakikalarca boş yere hayıflandım; boş yere çünkü, içinde bulunduğum korkunç durumda zindanımın boyutlarından daha önemsiz ne olabilirdi ki? Ama ruhumda önemsiz şeylere karşı müthiş bir ilgi uyanmıştı;[3] zindanımın boyutlarını ölçerken yaptığım hatayı açıklamaya çabaladım. Sonra birden kafama dank etti. Zindanımın büyüklüğünü keşfe çıktığım ilk seferde, düşünceye kadar elli iki adım saymıştım; o sırada kumaş parçasına birkaç adım uzaklıkta olmalıydım; aslında turu neredeyse tamamlamıştım. Sonra uyuyakalmıştım ve uyanınca da geldiğim yöne dönmüş olmalıydım yeniden -- bu yüzden zindanın çevre uzunluğunu aslının iki misli hesaplamıştım. Kafamın fazlasıyla karışık olması, duvarı solума alarak başladığım yürüyüşü duvarı sağıma alarak bitirdiğimi anlamamı engellemişti.

Zindanın şeklinde de yanılmıştım. El yordamıyla ilerlerken birçok köşeyle karşılaşmış, bundan da zindanın son derece düzensiz bir şekli olduğu sonucuna varmıştım; mutlak karanlığın baygınlık ya da uyku sersemliğini üzerinden atamamış biri üzerindeki etkisi demek ki bu denli büyük oluyormuş! Köşe sandığım yerler meğer duvarın şurasında burasında bulunan hafif girintilerden veya nişlerden başka bir şey değilmiş. Malızenin şekli kabaca kareydi. Benim taştan örüldüğünü sandığım duvarlar demir ya da başka bir metalden koca koca levhalarla yapılmıştı ve ek yerlerinde girintiler bulunuyordu. Bu levhaların üzerine, keşişlerin mezarla ilgili batıl inançlarının ürünü bir sürü korkunç, iğrenç resim çizilmişti kabaca. Tehditkâr havalarda, iskelet biçiminde şeytanlar ve gerçekten korkunç daha bir sürü varlık resmi tüm çirkinlikleriyle bütün duvarları kaplamıştı.[4] Bu ürkünç resimlerin dış hatlarının gayet belirgin olmasına karşın renklerinin sanki rutubetli atmosferin etkisiyle solup bulanıklaşmış olduğunu fark ettim. Gözlerimi zemine çevirdim, taştandı. Tam ortasında içine düşmekten kıl payı kurtulduğum, ağzı açık bir kuyu vardı ve zindandaki tek kuyuydu bu.

3) "Maelström'e Düşüş"ün anlatıcısı gibi. Onu ölümden kurtaran, bu "önemsiz şeylere karşı gösterilen aşırı ilgi"dir.

4) Bu betimleme "Ligeia"nın yatak odasınınkiyle karşılaştırılabilir. Poe, ayrıca, Charles Robert Maturin'in "Melmoth the Wanderer" (1820) adlı yapıtındaki bir betimlemeden etkilenmiştir. Bunu kendisi 1836 tarihli bir mektupta ve "Graham's"ın Ocak 1842 sayısında yer alan bir makalesinde belirtir.

Bütün bunları büyük bir çaba harcayarak ve belli belirsiz görebiliyordum, çünkü uykudayken durumumda epeyce değişiklik meydana gelmişti. Şimdi tahtadan yapılmış alçak bir kerevetin üzerinde sırt üstü yatıyordum. Bu kerevete kolanı andıran uzun bir kayışla sıkı sıkıya bağlanmıştım. Bu kayış, döne döne tüm bedenimin, kol ve bacaklarımın üzerinden birçok defa geçiyor, sadece başımı ve, büyük bir çabayla uzanıp yanı başıma zemine bırakılmış toprak bir kaptan kendimi beslememe yetecek kadar, sol kolumu oynatmama izin veriyordu. Testinin alınmış olduğunu dehşetle gördüm. Dehşetle diyorum, çünkü dilim damağım kurumuştu. İşkencecileriminse bu susuzluğu artırma niyetinde oldukları anlaşılıyordu, çünkü kaptaki yiyecek bol baharatlı etti.

Bakışlarımı yukarı çevirip zindanın tavanını inceledim. On, on iki metre yükseklikteydi ve duvarlarla aynı malzemeden yapılmıştı. Levhalarından birinin üzerindeki son derece tuhaf bir suret dikkatimi çekti. Bu, alışılageldiği gibi resmedilmiş bir Zaman[5] figürüydü, lakin elinde tırpan yerine, ilk bakışta, eski duvar saatlerininkini andıran devasa bir sarkaç tutuyordu. Ancak bu makinenin görünüşünde, ona daha dikkatle bakmama yol açan bir şey vardı. Gözümü dikmiş yukarı doğru bakarken (yattığım yerin tam üstünde bulunuyordu çünkü) bu sarkaç bana hareket ediyormuş gibi geldi. Kısa bir süre içerisinde bu düşüncemde haklı olduğum ortaya çıktı. Sarkaç dar bir alan içerisinde sağa sola hafif hafif salınıyordu; biraz korkuyla, daha çok da şaşkınlıkla bir süre hareketini seyrettim. Sonunda, bu tekdüze hareketi seyretmekten sıkılarak bakışlarımı hücredeki diğer nesnelere çevirdim.

Hafif bir gürültü dikkatimi çekti; zemine baktığımda çok sayıda iri sıçanın gezinmekte olduğunu gördüm. Sağımda gördüğüm kuyudan çıkmış olmalıydılar. Ben onlara bakarken etin kokusuyla çılgına dönmüş aç gözlü sıçanların sürüler halinde acele acele kuyudan çıkmakta olduğunu gördüm. Onları korkutup uzak tutmak epey çaba ve dikkat istiyordu.

Yeniden yukarı bakıncaya kadar yarım, hatta belki de bir saat (artık zamanı yeterince algılayamıyordum) geçti. Gördüğüm şeyden büyük bir şaşkınlığa kapıldım. Sarkacın süpürdüğü alan neredeyse bir metreye yaklaşmış, bunun doğal sonucu olarak da hızı artmıştı. Ama beni asıl

5) Zaman figürü geleneksel olarak elinde bir kum saati ve bir tırpan taşıyan Saturnus (Roma mitolojisinde Ziraat Tanrısı) figürüdür. Tırpan, vadesi gelenlerin zamanına son veren alettir. Zaman ayrıca bir tür Demokles'in Kılıcı olarak da görülebilir. Burada tırpanın yerini sarkacın almasıyla Zaman'ın iki sembolü birleşmiş oluyor. Poe'nun burada anlattığı ölüm işkencesinin aynısı Llorente'nin "History of the Inquisition" (1826) adlı kitabının önsözünde yer almaktadır.

rahatsız eden şey, sarkacın gözle görülür bir şekilde *aşağı inmiş* olduğu düşüncesiydi. Şimdi –ne büyük bir dehşet içinde olduğumu söylemeye gerek yok– sarkacın alt ucunun pırıl pırıl çelikten bir hilal olduğunu görüyordum, yukarı doğru kavrık uçları arasındaki mesafe otuz santim kadardı ve alt kenarı belli ki bir ustura kadar keskindi. Bir ustura gibi olmakla birlikte, ağır ve masif olduğu görülüyordu; kenardan başlayarak yukarı doğru genişleyip kalınlaşıyordu. Ağır bir pirinç çubuğun ucuna eklenmişti ve salınırken *ıslık* sesi çıkarıyordu.

İşkence dâhisi keşişlerin bana hazırladıkları sonun nasıl bir şey olduğundan kuşkum kalmamıştı. Kuyuyu –benim kadar sapkın birine uygun görülen dehşet verici *kuyuyu*– cehennemin ta kendisi ve söylentilere göre idam cezalarının *Ultima Thule*'si[6] olarak görülen *kuyuyu* fark ettiğim, Engizisyon'un ajanlarınca keşfedilmişti. Bu kuyuya düşmekten beklenmedik bir kaza sonucunda kurtulmuştum; şaşırtmanın ve tuzağa düşürmenin bu fantastik infaz sisteminin önemli bir kısmını oluşturduğunu biliyordum. Kuyuya düşmediğimi görünce gelip beni oraya atmanın şeytani planlarında yeri yoktu, bu yüzden daha farklı ve daha yumuşak bir ölüm bekliyordu beni çarnaçar. Daha yumuşak! Böyle bir uygulama için bu sözcüğü kullandığını görünce acı acı gülümsemekten kendimi alamadım.

Çeliğin hızla bir o yana bir bu yana geçişini saymakla geçirdiğim o ölümden beter, o dehşet dolu, o geçmek bilmez saatleri anlatıp da ne olacak! Sarkaç aşağı doğru santim santim, milim milim, yavaş yavaş indi; bu iniş aralıklarla oluyor ve bu süreler bana yüzyıllar kadar uzun geliyordu. Sarkacın ekşi soluğunu yüzümde hissedinceye kadar günler geçti. Keskin çeliğin kokusu artık genzimi yakıyordu. Çeliğin daha hızlı inmesi için durup dinlenmeden Tanrı'ya yakardım. Deliye dönmüştüm, kendimi zorluyor, bu hareketli palaya doğru gövdemi yükseltmeye çabalıyordum. Sonra birden sakinleştim, ışıklar saçarak yaklaşan ölüme, az bulunur bir oyuncak karşısındaki bir çocuk gibi gülümseyerek bakmaya başladım.

6) Ultima Thule: Dünyanın ucu, en son nokta. Thule, Eski Romalılarca bilinen en ileri noktaydı. Plinius, Solinus ve Ponponius Mela burayı İzlanda olarak kabul ederken, William Camden gibi daha başkaları burasının Shetland Adaları olduğunu düşünmektedir. Bochart, Thule'nin Suriye kaynaklı bir sözcük olduğunu Fenikelilerin Gezirat Thule ya da Karanlık Adalar diye adlandırdıkları bir grup adayla ticaret yaptığını ileri sürmektedir. Etimolojisi açık olmamakla birlikte Yunanca 'son' anlamına gelen "telos" sözcüğü ile bağlantılı olarak 'en uzak ülke' anlamına gelen Gotik "Tiule" sözcüğünden geldiği sanılmaktadır. Bugün Grönland'ın Baffin Denizi kıyısında ve Melville Körfezi'nin kuzeyinde Thule (Kanak) adlı bir yerleşim bulunmaktadır. Poe "Son Thule"yi "Dream Land – Düş Ülke" adlı şiirinde de kullanır.

Sonra yine kendimden geçmişim; baygınlığım kısa sürmüş olmalıydı, çünkü yeniden kendime geldiğimde sarkacın konumunda fark edilir bir alçalma olmamıştı. Ama baygınlığım uzun sürmüş de olabilirdi, çünkü beni gözetleyen zebaniler olduğunu biliyordum, bayıldığımı görerek sarkacın inişini durdurmuş olabilirlerdi pekâlâ. Ayıldığımda, uzun süre gıdasız kalmış olmaktan, kendimi anlatılmaz derecede hasta ve bitkin hissediyordum. İşkenceler içinde bile insan yiyeceksiz yapamıyor. Bin bir zahmetle sol kolumu bağlarımın izin verdiği ölçüde uzatarak sıçanlardan geriye kalmış küçük bir et parçasını aldım. Onu ağzıma koyduğum anda aklıma gelen henüz yeterince şekillenmemiş bir düşünce içimi sevinçle ve umutla doldurdu. Oysa, benim umutla ne işim olabilirdi ki? Dediğim gibi, yeterince şekillenmemiş bir düşünceydi bu – insanın aklına sık sık böyle tam şekillenmemiş düşünceler gelir. Bunun, insanın içini sevinçle, umutla dolduran bir düşünce olduğunu hissediyordum, ama daha şekillenirken yok olduğunu hissettim. Onu yeniden elde etmeye, geliştirmeye boşuna çabaladım. Uzun süre acı çekmiş olmam düşünme yeteneğimi tümüyle yok etmişti. Bir geri zekâlıya, bir aptala dönmüştüm.

Sarkacın salınım düzlemi benim yatış yönümü dik kesiyordu. Hilal biçimi bıçağının tam kalbimin üzerinden geçecek şekilde konumlandırılmış olduğunu görüyordum. Üzerimdeki yünlü kumaşı keserek geçecek, sonra dönüp aynı yerden bir daha, bir daha, bir daha geçecekti. Güçlü bir ıslık sesiyle ve demir duvarları bile yaracak müthiş bir hızla salınmasına (süpürdüğü alan şimdi on metreyi bulmuştu) karşın, giysimi kesmeyi tamamlaması dakikalar alacaktı. Düşüncemin burasında durdum. Daha ilerisini düşünmeyi göze alamıyordum. Bütün dikkatimi vererek ısrarla bu konuyu düşündüm, sanki böyle davranmakla çeliğin *inişini* durdurabilirmişim gibi. Kendimi, hilal biçimli çeliğin giysimi keserken çıkaracağı sesi ve kumaşın sinir uçlarıma sürtünmesinin yaratacağı olağanüstü duyguyu düşünmeye zorladım. Bütün bu saçmalıklar üzerinde dişlerim kamaşıncaya kadar düşündüm de düşündüm.

Sarkaç aşağı doğru iniyor, iniyordu. Salınım hızıyla iniş hızını karşılaştırmaktan çılgınca bir haz alıyordum. Sağa sola ve sonra iyice uzaklaşıp tekrar geliyordu –cehennemlik bir ruhun çığlığıyla!– bir kaplanın sinsi adımlarıyla kalbime doğru yürüyordu! Fikirlerden biri ya da diğeri baskın çıktıkça kâh kahkaha atıyor kâh çığlığı basıyordum.

Aşağı! Acımasızca aşağı! Şimdi göğüs kafesimin üç parmakyukarısından geçiyordu. Sol kolumu kurtarmak için var gücümle, çılgınca çabaladım. Bu kolumun sadece dirsekten aşağısı serbestti. Bütün yapabildiğim

büyük bir çaba harcayarak elimi yanı başımdaki sahandan ağzıma kadar götürebilmekten ibaretti. Dirseğimin üzerindeki bağı koparabilseydim, sarkacı yakalayıp durdurmaya kalkışabilirdim. Bir çığı bile durdurmaya kalkışabilirdim!

Aşağı! Dur durak bilmeden aşağı, engel tanımaksızın aşağı! Baltanın üzerimden her geçişinde soluğumu tutuyor, kasılmalar içerisinde yattığım yere yapışıyordum. Uzaklaşıp yükselmesini anlamsız bir umutsuzlukla izliyor, yeniden yaklaşırken spazmlar geçirerek gözlerimi yumuyordum, oysa ölüm bir kurtuluştan, tarifsiz bir rahatlamadan başka neydi ki! Yine de, azıcık daha alçaldığında, bu keskin, bu parıldayan baltanın göğsümü nasıl yaracağını düşündüğümde tüm sinirlerim geriliyor, tir tir titriyordum. Sinirlerimi böyle geren ve bedenimin büzülüp geri çekilmesine yol açan şey *umuttu* –her türlü işkencenin üstesinden gelen umut– idam mahkûmunun kulağına Engizisyon zindanlarında bile kurtuluşu fısıldayan umut.

Çeliğin on, on iki salınımdan sonra giysime değeceğini gördüm, bunu anlayınca üstüme ansızın umutsuzluğun o derin ve yoğun dinginliği çöktü. Saatlerden beri, belki de günlerden beri ilk defa *düşündüm*. Birdenbire aklıma vücudumu saran bağın ya da kolanın tek parça olduğu geldi. Ayrı ayrı bağlarla bağlanmamıştım. Hilal biçimi ustura, kolanın herhangi bir yerini kestiği anda, sol kolumu kullanarak gevşeyen bağı vücudumdan söküp atabilirdim. Ama o anda çeliğin yakınlığı ne korkunç olurdu! En hafif bir kıpırdanış ölümle sonuçlanırdı! Ayrıca işkencecilerin bunu öngörmemiş ve önlemini almamış olmalarına ihtimal verilebilir miydi? Göğsümden geçen bandın sarkacın yolu üzerinde olması mümkün müydü? Bu zayıf ve görünüşe göre son umudumun boşa çıkmasından korkarak, göğsüme bakmak üzere başımı olabildiğince kaldırdım. Kayış –*öldürücü hilalin yolu dışında*– tüm bedenimi, kol ve bacaklarımı sıkı sıkıya sarıyordu.

Başımı yeniden eski konumuna getirmiştim ki, aklıma birden, kavrulan dudaklarıma o et parçasını götürürken aklıma düşüveren, daha önce sözünü ettiğim, yeterince şekillenmemiş o belli belirsiz kurtuluş fikrinin diğer yarısı olarak tanımlayabileceğim bir fikir geldi. Düşünce tamamlanmış olarak ortaya çıkmıştı –makul olmaktan uzak, belirgin olmaktan uzak ve zayıf olsa da– bu defa eksiksizdi. Umutsuzluğun verdiği bir enerjiyle hemen fikri uygulamaya giriştim.

Üzerinde yatmakta olduğum alçak kerevetin etrafı saatlerden beri tam anlamıyla sıçan kaynıyordu. Vahşi, atılgan, yırtıcıydılar; ışıl ışıl parıldayan kızıl gözlerini üzerime dikmiş beni yemek için hareketsiz kal-

mamı bekliyorlardı. "Kuyunun içinde neyle besleniyorlardı ki?" diye düşündüm.

Uzak tutmak için harcadığım tüm çabalara karşın az bir şey dışında sahandaki tüm yiyeceği silip süpürmüşlerdi. Elimi tabağa doğru sallıyor ya da bir tahterevalli gibi indirip kaldırıyordum, sonunda bu tekdüze hareket etkisini yitirdi. Aç sıçanlar dişlerini sık sık parmaklarıma geçiriyorlardı. Tabakta kalmış olan yağlı ve baharatlı kırıntıları bağlarımın üzerine, elimin erişebildiği yerlere sürdüm, sonra elimi zeminden yukarı kaldırarak nefes bile almadan sessizce yattım.

Yırtıcı hayvanlar bu değişiklikten –hareketin durmasından– başta şaşırıp korktular. Ürküyle geri çekildiler, çoğu kuyuya doğru kaçıştı. Ama bu, sadece bir an sürdü. Oburluklarına olan güvenim boşa çıkmadı. Hareketsiz kaldığımı görünce, en gözü peklerinden birkaçı kerevetin üzerine sıçrayıp kayışı kokladı. Bu, genel bir hücumun ilk işareti oldu. Kuyudan çıkan yeni yeni sürüler üzerime üşüştüler. Tahtaya tırmanıp her tarafı istila ettiler – yüzlercesi üzerime çıktı. Sarkacın ölçülü hareketi onları hiç rahatsız etmiyordu. Sarkacın yolundan uzak durarak yağlanmış kayışları kemirmeye koyuldular. Her geçen an üzerimdeki sayıları ve ağırlıkları artıyordu. Boğazımda geziniyorlar, soğuk dudakları dudaklarıma değiyor, ağırlıkları altında boğulur gibi oluyordum; tarifsiz bir tiksintiyle midem kalkıyor, yüreğim buz kesiyordu. Ama bir dakika daha dayanırsam her şey sona erecekti. Bağların gevşediğini açıkça hissediyordum. Kayışın daha şimdiden birçok yerinden kopmuş olduğunu biliyordum. İnsanüstü bir sebatla dayandım, *kıpırtısız* yatmayı sürdürdüm.

Ne hesaplarımda yanılmış ne de bütün bunlara boşuna katlanmıştım. Artık *serbest* olduğumu hissediyordum. Kayış parça parça olmuş oradan buradan sarkıyordu. Ama o sırada sarkaç da göğsüme değmeye başladı. Giysinin kumaşını kesmişti bile. İki defa daha salındı ve keskin bir acı bütün bedenime yayıldı. Ama kurtuluş anı gelmişti. Elimin bir hareketiyle kurtarıcılarım çil yavrusu gibi dağıldılar. Göğsümü içeri çekip dikkatle, yavaş yavaş yana doğru kayarak bağlarımdan kurtuldum ve paladan uzaklaştım. Hiç değilse şimdilik *serbesttim.*

Serbest! Hâlâ Engizisyonun avucundayken serbest olmak ne demekse artık! Dehşet yatağından zindanın taş zeminine adımımı daha yeni atmıştım ki cehennem makinesinin hareketi durdu ve sarkacın görünmez bir kuvvet tarafından tavana çekildiğini gördüm. Bu, beni umutsuzluğa sevk eden bir ders oldu. Her hareketimin gözlendiğine kuşku yoktu. Serbest ha! Ölümden beter bir başka sonla karşılaşmak için ölü-

mün bir türünden kurtulmuştum sadece. Bu düşünceyle bakışlarını beni çevreleyen demir levhalarda dolaştırdım sinirle. Tuhaf bir şey –başta açıkça algılayamadığım bir değişiklik– meydana gelmişti zindanda, bu çok açıktı. Düşü andıran bir dalgınlık içerisinde, titreyerek dakikalarca bu değişikliğin ne olduğunu anlamak için kafa yordum boşu boşuna. Hücreyi aydınlatan kükürt sarısı ışığın nereden geldiğini ilk kez o an anladım. Işık duvarların alt kenarıyla zemin arasında çepeçevre uzanan ve duvarlarla zeminin birleşik olmadığını ortaya koyan bir santimetre kadar genişlikteki aralıktan geliyordu. Bu aralıktan bakınaya çalıştım, ama bir şey göremedim tabii.

Bu çabadan vazgeçip ayağa kalkarken odadaki değişikliğin sırrını birden anladım. Duvarlardaki resimlerin hatlarının belirgin olmasına karşın renklerinin solmuş, bulanıklaşmış olduğunu gözlemlemiştim. Şimdi bu renklere bir parlaklık gelmişti ve bu parlaklık giderek artıyor, bütün o hayalet ve iblis portrelerine sinirleri benimkilerden daha sağlam insanları bile korkutacak bir görünüş kazandırıyordu. Son derece canlı, korkunç iblis gözleri, daha önce hiç görünmedikleri yerlerden, binlerce yönden üzerime dikilmişti ve bu gözler bir alevin uğursuz, kızıl ışıltısıyla öyle parlıyorlardı ki, gerçekdışı olduklarına kendimi bir türlü inandıramıyordum.

Gerçekdışı! Soluk alırken bumuma kızgın demirin kokusu doldu! Zindanı boğucu dumanlar kapladı! Çektiğim ıstıraba dikilmiş gözlerdeki parıltı her saniye artıyordu! Kanlı dehşet resimlerine kırmızının daha parlak bir tonu yayıldı. Soluksuz kalmıştım! Soluk almada zorlanıyordum. İşkencecilerimin niyetinden kuşku duyulamazdı – ah, merhametsizler! ah iblisler! Kızgın metalden öteye zindanın ortasına doğru çekildim. Alevler içerisinde yok olmak üzere olduğumu düşünürken, kuyunun serinliği fikri içimi ferahlattı. Derhal kuyuya doğru koştum. Bakışlarımı kuyunun dibine yönelttim. Alevler içerisindeki tavandan yayılan parıltı kuyunun en kuytu köşelerini bile aydınlatıyordu. Yine de, şaşkınlık içinde kaldığım bir an, ruhum gördüğüm şeyin anlamını kabule yanaşmadı. Sonunda, o zorla ruhuma sızdı – kızgın bir demir gibi bilincimi dağladı. Ah, sesimi bulsam da dile getirebilsem bunu! Ah, ne dehşet! Ne büyük dehşet! Çığlık atarak kuyunun kenarından uzaklaştım, yüzümü ellerimin arasına gömerek acı acı ağladım.

Sıcaklık hızla artıyordu; sıtma nöbetine yakalanmış gibi titreyerek bir kez daha gözlerimi kaldırıp etrafa bakındım. Zindanda ikinci bir değişiklik meydana gelmişti – değişiklik bu defa zindanın *şeklindeydi.* Önceki gibi, bu defa da olup biteni hemen çıkaramadım. Ama beni uzun

süre merakta bırakmadılar. Ölümden iki defa kurtulmuş olmam Engizisyonun intikamına hız vermişti, bundan böyle Korku Kralına oyun oynayamayacaktım. Hücre kare şeklindeydi. Şimdi, demir levhaların oluşturduğu açılardan ikisinin dar, dolayısıyla diğer ikisinin de geniş açı olduğunu görüyordum. Hafif bir gümbürtü ya da inlemeyi andıran bir sesle değişim hızlandı. Hücre bir anda baklava şeklini alıverdi. Ama değişim bu kadarla kalmadı – zaten kalmasını da ne umuyor ne de arzuluyordum. Kıpkırmızı duvarları beni ebediyen huzura kavuşturacak giysiler olarak bağrıma basabilirdim. "Ölümün" diyordum kendi kendime, "her türlüsü kabulüm, yeter ki kuyuda gelmesin sonum!" Akkor duvarların amacının beni *kuyuya doğru itelemek* olduğunu anlayamayacak kadar mı aptaldım? O sıcaklığa dayanabilir miydim, hadi diyelim dayandım, itme gücüne karşı koyabilir miydim? Baklava dilimi, bana düşünme zamanı bırakmayan bir hızla daraldıkça daralıyordu. Baklavanın merkezi, dolayısıyla da en geniş yeri, ağzı açık kuyunun tam üzerine geliyordu. Kuyudan uzağa çekilmeye çalıştım, ama kapanan duvarlar karşı konulmaz bir şekilde beni ileri itti. Sonunda, kavrulan ve kıvranan bedenim için kuyunun zemininde ayak basacak birkaç santimden fazla yer kalmadı. Artık mücadeleyi bırakmıştım, ruhumun derinliklerinden kopan, umutsuzluk dolu uzun bir çığlık kopardım. Kuyunun kenarında sendelediğimi hissediyordum – bakışlarımı başka tarafa çevirdim.

Kulağıma bir uğultu halinde karmakarışık insan sesleri geldi! Sanki çok sayıda boru çalınıyordu. Gök gürültüsünü andıran gümbür gümbür sesler! Kızgın duvarlar hızla geri çekildi! Bayılıp uçuruma yuvarlanırken uzanan bir kol beni kolumdan yakaladı. General Lassalle'in koluydu bu. Fransız ordusu Toledo'ya girmişti. Engizisyon, düşmanlarının eline geçmişti.

BOŞBOĞAZ YÜREK

Doğru, sinirliyim – hem de korkunç sinirliyim! Eskiden de sinirliydim, şimdi de sinirliyim. Ama deli olduğumu da nereden çıkarıyorsunuz? Hastalık duyularımı keskinleştirmiş, ama onları ne yok etmiş ne de köreltmişti. Hepsinden çok işitme duygum keskinleşmişti. Yeryüzündeki ve göklerdeki her şeyi işittim. Cehennemdeki birçok şeyi de. Öyleyse, nasıl deli olabilirim? Dinleyin! Dinleyin de bütün olup bitenleri nasıl aklı başında, nasıl sakin anlatabileceğimi görün.

Fikrin nasıl olup da beynime girdiğini bilmiyorum, ama ondan sonra bir daha ne gece ne de gündüz aklımdan çıktı. Bir amaç deseniz, yoktu; hırs da öyle. İhtiyarı severdim. Bana karşı uygunsuz hiçbir davranışı olmamıştı. Hiç hakaretmemişti beni. Altınında gözüm yoktu. Neden, sanırım gözüydü! Evet, evet, neden buydu! Gözlerinden biri akbaba gözüne benziyordu – perde inmiş soluk mavi bir göz. Ne zaman üzerime dikilse kanım donuyordu; sonunda ihtiyarın canını almaya, kendimi o gözden sonsuza dek kurtarmaya karar verdim.

İşin püf noktası şurada. Siz beni deli sanıyorsunuz. Deliler bir şey bilmez. Ama *beni* görmeliydiniz. Nasıl akıllıca hareket ettiğimi, nasıl ihtiyatla, nasıl ileriyi görerek, nasıl belli etmeden işe giriştiğimi görmeliydiniz. İhtiyar adama hiçbir zaman, onu öldürmeden önceki hafta boyunca davrandığım kadar nazik davranmamıştım. Ve her gece, saatler gece yarısını vururken kapısının mandalını kaldırıp yavaşça açtım kapıyı – ama sormayın, nasıl yavaş yavaş! Ve sonra, başımın gireceği kadar aralayınca kapıyı, önce etrafa ışık saçmasın diye her tarafı sıkı sıkıya kapatılmış bir hırsız fenerini[1] içeri uzattım, sonra da başımı soktum. Başımı bu aralıktan nasıl ustalıkla soktuğumu görseniz gülerdiniz – ihtiyarı uykusundan uyandırmamak için çok ama çok yavaş uzattım başımı. Yatağında uyumakta olan adamı görmek için başımın tamamını içeri sokmam tam bir saatimi aldı. Yaa! Bir deli bu kadar ihtiyatlı olabilir miydi? Ve başımı tamamen odaya sokunca, fenerin kapağını, incecik bir çizgi halinde bir ışık demeti o akbaba gözün üstüne düşünceye kadar çok

1) Gerektiğinde ışığını gizlemek için metal kapakları olan bir fener.

büyük bir dikkatle araladım (çünkü kapak menteşeleri gıcırdıyordu). Bunu yedi uzun gece –gece yarısı dolaylarında– üst üste yaptım ve her seferinde gözü kapalı buldum; bu yüzden de işe girişemedim bir türlü, çünkü sinirime dokunan ihtiyar adam değil, onun o Kem Gözüydü. Ve her sabah gün ışıdığında çekinmeden odasına giriyor, samimi bir ses tonuyla ona adıyla seslenerek geceyi nasıl geçirdiğini soruyordum. Görüyorsunuz ya, her gece tam saat on ikide uyurken kendisine baktığımdan kuşkulanması için ihtiyar adamın derya olması lazımdı.

Sekizinci gece kapıyı açarken her zamankinden daha ihtiyatlıydım. Öyle ki, bir saatin yelkovanı bile elimden daha hızlı hareket ederdi. O geceye kadar yeteneklerimin ve kavrama gücümün boyutlarını hiç bu denli açıkça *hissetmemiştim*. İçim içime sığmıyor, zafer duygusunu zor bastırıyordum. Orada olduğumu, kapıyı usulca açtığımı, gizli işlerimi ve kafamdan geçenleri ihtiyarın ruhunun bile duymadığını düşünmek. Bu düşünceyle hafifçe kıkırdadım ve belki de ihtiyar beni duydu, çünkü irkilmiş gibi ansızın yatağında kıpırdadı. Siz şimdi geri çekildiğimi düşünebilirsiniz – ama, hayır. Odası zifiri karanlıktı (hırsız korkusuyla kepenkler sıkı sıkıya kapatılmıştı çünkü), bu yüzden kapının açıldığını göremeyeceğini biliyordum, ara vermeden kapıyı itelemeyi sürdürdüm.

Başımı içeri sokmuş feneri açmak üzereydim; başparmağım ince kapak üzerinde kaydığında ihtiyar adam "Kim var orada?" diye haykırarak sıçradı ve yatağında doğruldu.

Hiç kıpırdamadan durdum ve ağzımı açmadım. Koca bir saat boyunca tek kasımı oynatmadım ve bu arada onun da yatağına uzandığını işitmedim. Hâlâ yatağında oturmuş –duvardaki ölüm gözcülerini[2] dinleyerek, benim de birbiri ardı sıra birçok gece yaptığım gibi– etrafı dinliyordu.

Tam o sırada hafif bir inilti işittim ve bunun ölümcül bir korkunun işareti olduğunu anladım. Bir acının ya da hüznün iniltisi değildi – yo, hayır! Bu, aşırı korkmuş birinin ruhunun ta derinliklerinden yükselen o hafif, boğuk sesti. Bu sesi çok iyi tanıyordum. Bu ses pek çok gece, tam gece yarısı bütün dünya uyurken benim de bağrımdan yükselip içine yuvarlandığım dehşeti korkunç yankısıyla koyultmuştu. Dediğim gibi, bu sesi gayet iyi tanıyordum. İhtiyarın ne hissettiğini biliyor, için için kıkırdamama karşın ona acıyordum. Hafif bir ses duyarak yatağında döndüğü o andan beri uyanık olduğunu biliyordum. Duyduğu korku

2) Deathwatch: Sesi, evdeki birinin öleceğine işaret olarak kabul edilen ve bilimsel adı *Atropus pulsatorius* veya *Liposcelis divinatorius* olan böcek. Sözcük aynı zamanda ölmekte olan birinin başında tutulan nöbet anlamına da gelmektedir.

an be an artıyordu. Korkusunun temelsiz olduğuna kendini inandırmaya çalışıyor ama beceremiyordu. Kendi kendine, "bacada uğuldayan rüzgârdan başka bir şey değil bu – zeminde koşturan bir fare sadece" ya da "bir tek kez ötüp susan bir cırcırböceği," demiş olmalıydı. Evet, kendini bu tür varsayımlarla avutmaya çalışmış olmalıydı, ama hepsi boşuna. *Hepsi boşuna*, çünkü ona yaklaşmakta olan Ölüm karanlık gölgesini önüne düşürmüş, kurbanının üzerine çullanmıştı. O fark edilemeyen gölgenin hazin etkisiyledir ki –görüp işitmese de– başımın odadaki varlığını *hissetmişti.*

Uzun süre sabırla bekledikten sonra yatağına uzandığını işitmeyince fenerin kapağını biraz –çok çok az– aralamaya karar verdim. Ve açtım, sonunda örümcek ipliği gibi ipincecik, belli belirsiz bir ışın o akbaba göze düşene değin kapağı araladım – nasıl hissettirmeden usul usul açtığımı hayal bile edemezsiniz.

Göz açıktı –hem de faltaşı gibi– ve onu görmemle sinirimin tepeme firlaması bir oldu. Çok net bir şekilde gördüm – üzerinde iliklerimi donduran o iğrenç perdesiyle soluk mavi bir göz. İhtiyarın yüzünü veya başka bir yerini gördüğüm yoktu, çünkü fenerin ışınını içgüdüyle o lanet olası noktaya doğrultmuştum.

Sizin yanlışlıkla delilik sandığınız şeyin aslında duyuların aşırı keskinliği olduğunu söylememiş miydim? Şimdi kulağıma pamuğa sarılı bir saatin tiktaklarını andıran boğuk, hafif, aceleci bir ses geliyordu. *Bu sesi* de çok iyi tanıyordum. İhtiyar adamın kalp atışlarının sesiydi. Çalınan trampetlerin askeri yüreklendirmesi gibi, bu ses de benim öfkemi artırdı.

Yine de, kendimi tutup hareketsiz kaldım. Neredeyse soluk bile almıyordum. Feneri kıpırdatmadan tuttum. Elimden geldiğince ışını gözün üzerinde tutmaya çalıştım. Bu arada kalbin o cehennemi gümbürtüsü arttı. Her geçen saniye daha hızlı, daha gümbürtülü çarpıyordu kalp. İhtiyarın duyduğu delişet doruğuna ulaşmış *olmalıydı!* Dediğim gibi, kalbin gümbürtüsü her saniye daha da artıyordu! Ne dediğimi iyi anlıyor musunuz? Sinirliyim, evet ben böyleyim. Ve şimdi, gecenin bir yarısında, bu eski evin mutlak sessizliğinde böyle tuhaf bir ses içimi bastırılmaz bir dehşetle dolduruyordu. Yine de, dakikalarca tuttum kendimi, sesimi çıkarmadım. Ama kalp atışlarının sesi giderek yükseliyordu! Yüreğinin çatlayacağını düşündüm. Tam o sırada yeni bir endişeye kapıldım – sesi komşulardan biri duyabilirdi! İhtiyarın son saati gelip çatmıştı. Bir nara attım ve birden feneri açıp odaya daldım. İhtiyar tek bir çığlık attı – sadece bir çığlık. Bir anda onu zemine sürükleyip ağır

şilteyi üstüne çektim. O zaman işi neredeyse bitirdiğimi görerek kendi kendime gülümsedim. Ama kalp dakikalarca boğuk bir sesle atmaya devam etti. Lakin bunu dert etmiyordum; duvarın öte tarafından işitilemezdi. Sonunda o da durdu. İhtiyar ölmüştü. Şilteyi üzerinden kaldırıp cesedi inceledim. Evet, öldüğüne kuşku yoktu. Elimi kalbinin üstüne koyup dakikalarca bekledim. Atmıyordu. Ölmüştü. Gözü artık beni rahatsız etmeyecekti.

Hâlâ deli olduğumu düşünüyorsanız, cesedi saklamakta başvurduğum akıllıca önlemleri anlattığımda artık böyle düşünmeyeceksiniz. Gece ilerliyordu ve ben sessizlik içinde, hummaya tutulmuş gibi çalışıyordum. İlkin cesedi parçalara ayırdım; başını, kol ve bacaklarını kestim.

Sonra döşeme tahtalarından üçünü söktüm ve ceset parçalarının hepsini döşemenin altındaki ahşap desteklerin arasına doldurdum. Sonra da tahtaları yerlerine öyle ustalıkla, öyle akıllıca yerleştirdim ki, hiçbir insan gözü –hatta *onunki* bile– en ufak bir kusur bulamazdı. Yıkayacak bir şey yoktu – ne bir leke, ne bir kan izi. Buna çok dikkat etmiştim. Tüm kanı bir tekneye akıtmıştım – ha! ha!

Bu işleri bitirdiğimde saat dörttü – gene de ortalık gece yarısı kadar kararılıktı. Çan saat başını vurduğu sırada sokakkapısı çalındı. İçim rahat kapıyı açmaya indim – *artık* korkacak neyim vardı ki? İçeri giren üç adam, büyük bir nezaketle, kendilerini polis memuru olarak tanıttılar. Komşulardan biri geceleyin bir çığlık duymuş, pis bir iş döndüğünden kuşkulanarak polis merkezine haber vermiş ve onlar da (memurlar) etrafı kolaçan etmekle görevlendirilmişlerdi.

Gülümsedim – çünkü korkacak *neyim* vardı ki? Bayları içeri buyur ettim. Çığlığı dedim, düş görürken ben attım. İhtiyar adamın memleketine gittiğini söyleyerek konuklarıma bütün evi gezdirdim. Her tarafı arayın dedim – *didik didik* edin. En sonunda da onları ihtiyar adamın odasına götürdüm. İhtiyarın serveti, değerli eşyaları olduğu gibi yerli yerinde duruyordu. Duyduğum güvenin verdiği coşkuyla odaya sandalyeler getirdim, oturup biraz dinlenmelerini istedim, elde ettiğim zaferin sarhoşluğuyla kendi sandalyemi de kurbanın cesedinin gömülü olduğu yerin tam üstüne çektim.

Memurlar tatmin olmuşlardı. *Tavrım* onları ikna etmişti. Son derece rahattım. Oturdular, neşe içerisinde cevap verdiğim bildik konulardan söz ettiler. Ama çok geçmeden rengimin sararmaya başladığını hissettim, artık gitsinler istiyordum. Başım ağrıyor ve, bana öyle geliyordu ki, kulaklarım çınlıyordu; ama polis memurları hâlâ oturmuş çene çalıyorlardı. Kulaklarımdaki çınlama iyice belirgin bir hal aldı –hem süreklilik

kazandı, hem de şiddeti arttı–ve bu duygudan kurtulmak için iyice kapıp koyuverdim. Ama çınlama daha sürekli, daha belirgin bir hal aldı; sonunda, gürültünün kulaklarımda *olmadığını* anladım.

Betimin benzimin atmış olduğuna hiç kuşku yoktu – ama şimdi sesimi iyice yükseltmiş sular seller gibi konuşuyordum. Yine de, gürültü artıyordu. Peki ne yapabilirdim? *Pamuğa sarılı bir saatin tiktaklarını andıran boğuk, hafif, aceleci bir ses.* Soluk almak için ağzımı açıp kapadım – fakat, polis memurları onu işitmediler. Daha çabuk, daha ateşli bir şekilde konuşmaya başladım, ama gürültü sürekli artıyordu. Ayağa kalktım, aşırı el kol hareketleriyle, incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler hakkında yüksek sesle ileri geri konuştum – ama gürültü durmadan artıyordu. Neden gitmek bilmiyordu ki bunlar? Adamların verdiği karşılıklara öfkelenmiş gibi, sert adımlarla odayı arşınlamaya başladım – ama gürültü artmaya devam ediyordu. Tanrım! *Ne yapabilirdim?* Çok sinirlenmiştim; bağırıp çağırdım, sövüp saydım! Oturduğum sandalyeyi sağa sola salladım, döşeme tahtaları üzerinde sürüdüm, ama o gürültü bütün sesleri bastırıyor, durmadan yükseliyor, yükseliyordu. Ses giderek şiddetini artırdı – artırdı, *artırdı*! Adamlar hâlâ keyifle konuşuyor, gülümsüyorlardı. İşitmemiş olmaları mümkün müydü? Ulu Tanrım! Yo, işitmişlerdi! Kuşkulanıyorlardı! *Biliyorlardı*! Korkumla eğleniyorlardı! O zaman böyle düşündüm, hâlâ da aynı düşüncedeyim. Ama her şey bu ıstıraptan evlaydı; her ne olursa olsun bu alaydan daha kolay katlanılırdı! Bu ikiyüzlü gülümsemelere daha fazla dayanamayacaktım! Çığlık atmazsam ölecekmişim gibi geldi! İşte yeniden başlıyor! İşitiyor musunuz? Dinleyin! Yükseliyor, yükseliyor, yükseliyor! *Yükseliyor*!

"Alçaklar!" diye çığlık attım, "Anlamazdan gelmeyin artık! Suçu kabul ediyorum! Kaldırın tahtaları! Burada, burada! O iğrenç yüreğinin vuruşudur bu işittiğiniz!"

KARA KEDİ

Yazmak üzere olduğum bu son derece korkunç, ama bir o kadar da sıradan öyküye inanmanızı ne bekliyor ne de istiyorum. Ben kendim bile kendi söylediklerime inanamazken böyle bir şeyi beklemek için pek tabii ki deli olmam gerekirdi. Oysa deli olmadığım gibi, hayal görmediğim de kesin. Ama mademki yarın öleceğim, bugün ruhumu bunaltan yükten kurtulmak istiyorum. En başta gelen amacım evimde cereyan eden bir dizi basit olayı açıkça, kısaca ve hiçbir yorum katmadan gözler önüne sermek. Bu olaylar sonuçta beni dehşete düşürmüş –bana azap vermiş– mahvetmişti. Yine de, onları açıklamaya çalışacak değilim. Benim için tek kelimeyle dehşet verici olan bu olaylar, birçok kişiye, korkunç olmak bir yana, belki biraz tuhaf görünecektir. İleride, belki benden daha sakin, daha mantıklı, daha zor heyecanlanan biri ortaya çıkacak, benim hayallerimi sıradan olaylar derecesine indirecek, benim dehşetle anlattığım olaylarda basit sebep sonuç ilişkilerinden başka bir şey görmeyecektir.

Çocukluğumdan beri uysallığımla ve insancıl karakterimle tanınmışımdır. Fazlasıyla yufka yürekli oluşum yüzünden arkadaşlarım hep bana takılırlardı. Özellikle hayvanlara düşkündüm ve ailem de çokçeşitli evcil hayvana sahip olmama göz yumardı. Zamanımın çoğunu bu hayvanlarla geçirirdim, hiçbir zaman onları beslediğim ya da okşadığım zamanki kadar mutlu değildim. Bu karakter özelliğim ben büyüdükçe gelişti ve yetişkin bir insan olduğumda başlıca zevk kaynaklarımdan biri oldu. Sadık ve akıllı bir köpeğe derin bir sevgiyle bağlanmış olanlara bu yolla elde ettiğim hazzın niteliğini veya yoğunluğunu anlatmakta pek zorlanacağımı sanmıyorum. Bir hayvanın bencillikten uzak, özverili sevgisinde, *insanoğlunun* değersiz dostluğunu ve vefasızlığını birçok kez sınamış birinin doğrudan kalbine işleyen bir şey vardır.

Erken evlendim ve karımın mizacının da benimkinden pek farklı olmadığını görmekten büyük bir memnuniyet duydum. Evcil hayvanlara düşkünlüğümü gören karım bu hayvanların en sevimlileriyle evi doldurmakta hiçbir fırsatı kaçırmadı. Kuşlarımız, saka kuşumuz, güzel bir köpeğimiz, tavşanlarımız, küçük bir maymunumuz ve bir *kedimiz* vardı.

Bu sonuncusu fevkalade iri ve güzel bir hayvandı, rengi kapkaraydı ve şaşılacak derecede akıllıydı. Kedinin zekâsından söz ederken, yüreğinden batıl inançların etkisini büsbütün söküp atamamış olan karım, bütün kara kedileri kılık değiştirmiş cadılar olarak gören eski halk inanışına sık sık değinirdi. Bu hususta pek de *ciddi* olduğu söylenemezdi elbette; ve ben şimdi bundan söz ediyorsam, şu anda aklıma gelmiş olmasından başka bir nedeni yok bunun.

Pluto –kedinin adı buydu– en sevdiğim hayvanım ve oyun arkadaşımdı. Onu sadece ben beslerdim ve o da evin içinde nereye gitsem ardım sıra gelirdi. Sokağa çıktığımda peşimden gelmesini güçbela engellerdim.

Dostluğumuz yıllarca bu şekilde sürüp gitti; bu süre içerisinde –içki belası yüzünden– huyum ve genel olarak karakterim (bunu söylerken yüzüm kızarıyor) kötülük yönünde köklü bir değişime uğradı. Her geçen gün daha içine kapanık, daha sinirli ve daha aldırışsız oluyordum. Karıma karşı ağzımı iyice bozdum. Hatta, sonunda işi kaba kuvvete başvurmaya kadar vardırdım. Bendeki bu huy değişikliğini doğal olarak hayvanlarım da hissettiler. Onları sadece ihmal etmekle kalmıyor, onlara kötü de davranıyordum. Bununla beraber, bana karşı duydukları sevgi yüzünden veya tesadüfen yoluma çıkan tavşanlara, maymuna ve köpeğe karşı kötü davranmaktan çekinmezken, Pluto'ya karşı, ona kötü davranmaktan beni alıkoyacak kadar sevgi beslemeye devam ediyordum. Ama hastalığım –hangi hastalık alkol düşkünlüğüyle karşılaştırılabilir ki!– ilerledi ve sonunda, artık yaşlanmış ve bunun sonucunda da huysuzlaşmış olan Pluto –evet, Pluto– bile kötü huyumdan payına düşeni almaya başladı.

Bir gece, uğramayı alışkanlık edindiğim kentin varoşlarındaki meyhanelerden birinden körkütük sarhoş bir halde eve döndüğümde, kedinin benden kaçtığı izlenimine kapıldım. Onu yakaladım; gösterdiğim şiddetten korkan hayvan dişlerini hafifçe elime geçirdi. Ansızın cinler tepeme çıktı, kendimi kaybettim. Ruhum sanki birdenbire bedenimi terk etti ve alkolle beslenmiş şeytani bir kötülük varlığının her zerresini işgal etti. Yeleğimin cebinden bir çakı çıkardım, ağzını açtım, zavallı hayvanı boğazından yakaladım ve gözlerinden birini hiç tereddüt etmeden oydum. Şimdi bu alçakça canavarlığı yazarken utançtan yerin dibine giriyor, alev alev yanıyor, tir tir titriyorum.

Sabah olup aklım başıma geldiğinde –geceki sarhoşluğum uçup gidince– işlediğim suçtan dolayı dehşet ve pişmanlık duydum, ama bu zayıf ve belirsiz bir duyguydu, ruhum bundan pek etkilenmedi. Kendimi yeniden içkiye vurdum ve çok geçmeden yaptığım işin anısını şarapta boğdum.

Bu arada kedi yavaş yavaş iyileşti. Kaybettiği gözünün boş yuvasının kötü bir görüntü arz ettiği doğruydu, ama artıkacı çekiyor gibi görünmüyordu. Eskisi gibi evde dolaşıyordu, ama benim yaklaştığımı görünce, tahmin edilebileceği üzere, dehşet içinde kaçıyordu. Bir zamanlar beni onca sevmiş olan bu hayvanın bu aşikâr nefreti karşısında ilk başlarda üzüntü duyacak kadar eski iyi yürekliliğimden bir şeyler kalmıştı. Fakat bu duygu çok geçmeden yerini kızgınlığa bıraktı. Sonra, iflah olmaz bir tarzda nihai düşüşüme yol açan AKSİLİK tüm benliğime egemen oldu. Bu ruh halini felsefe pek ele almaz. Ama ben aksiliğin insan yüreğindeki en ilkel güdülerden –insanoğlunun karakterine yön veren asli duygulardan– biri olduğunu adım gibi biliyorum. Kötü ya da aptalca bir hareketi, sırf *yapmaması* gerektiğini bildiği için, yüzlerce defa yapmamış kimse var mıdır acaba? Tüm akıl ve mantığımıza rağmen, yasaları, sırf onları yasa olarak gördüğümüz için sürekli olarak çiğnemeye eğilimli değil miyiz? Dediğim gibi, aksilik felaketim oldu. Kendi nefsime kötülük etmeye duyduğum susuzluk, kendi kendime eziyet etme zevki, sırf hata işlemiş olmak hatırına hata yapma arzusu, bu duygu, küskünlük nedir bilmeyen hayvana yaptığım kötülüğü tamamlamaya, bu kötülüğü en son noktasına kadar götürmeye sevk etti beni. Bir sabah, soğukkanlılıkla boğazına bir ilmek geçirip hayvanı bir ağacın dalına astım – gözlerimden sicim gibi yaş boşanarak ve yüreğimde acı bir pişmanlıkla onu astım. Onun beni sevdiğini bildiğim *için* ve bana bir kabahat işleme nedeni vermemiş olduğunu hissettiğim *için* astım onu; bunu yapmakla bir günah işlediğimi biliyordum – ölümsüz ruhumu En Merhametli Tanrı'nın ve En Kahredici Tanrı'nın sonsuz merhametinin ulaşabileceği sınırların ötesine yollayacak (böyle bir şey mümkünse tabii) ölümcül bir günah.

Bu zalimce işi yaptığım günün gecesinde "Yangın var!" bağırtılarıyla uyandım. Yatağımın perdeleri tutuşmuştu. Bütün ev alevler içerisindeydi. Karım, bir hizmetkâr ve ben canımızı zor kurtardık. Her şey yanıp kül oldu. Alevler neyim varsa hepsini yuttu, bunun üzerine büyük bir umutsuzluğa kapıldım.

Felaketle vahşet arasında bir neden sonuç ilişkisi kurmaya çalışmayacağım; yo, bu kadar zayıf değilim. Gerçekleri olduğu gibi anlatıyor ve bir tek halkasını bile atlamak istemiyorum. Yangının ertesi günü evin yıkıntılarını dolaştım. Biri dışında bütün duvarlar yıkılmıştı. Pek kalın olmayan bu duvar bir ara bölmeydi ve yatağımın başucu buraya dayanmaktaydı. Sıvası büyük ölçüde alevlerin yıkıcı etkisine dayanmıştı – ben bunu duvarın yakın zamanlarda sıvanmış olmasına verdim. Duvarın

önünde bir kalabalık toplanmıştı; birçok insan duvarın belirli bir bölümünü büyük bir dikkatle inceliyordu. "Tuhaf!", "Olur şey değil!" ve buna benzer ifadeler merakımı çekti. Yaklaştım, duvarın beyaz yüzeyi üzerinde *yarım kabartma* gibi duran dev bir *kedi* figürü gördüm. Gerçeğine olağanüstü benziyordu. Hayvanın boynunda bir de ip vardı.

Bu hayalete –zira onu hayaletten başka bir şey olarak göremiyordum– ilk baktığımda büyük bir şaşkınlık ve dehşete düştüm. Ama sonunda imdadıma düşünce yetişti. Kediyi eve bitişik bir bahçede astığımı anımsadım; yangın çıktığı görülür görülmez bu bahçeye insanlar doluşmuş, içlerinden biri de kedinin ipiui keserek onu açık pencereden odama atmış olmalıydı. Bunu herhalde beni uykumdan uyandırmakiçin yapmışlardı. Diğer duvarların yıkılması, zulmümün kurbanını duvarın yeni sıvasına yapıştırmış, sonra da duvarın kireci, alevlerin etkisiyle ve leşteki amonyakla, gördüğüm resmi meydana getirmişti.

Böylece, anlattığım şaşırtıcı olay konusunda vicdanımı rahatlatmasa da aklıma yatan açıklamayı kolayca bulmuştum; bununla birlikte, bu olayın hayal gücüm üzerinde hiç de küçümsenmeyecek bir etkisi oldu. Kedinin hayali aylarca gözümün önünden gitmedi ve bu süre içerisinde pişmanlığa benzemekle birlikte pek de pişmanlık olduğu söylenemeyecek garip bir duygu ruhumu sardı. Hayvanın kaybına hayıflanıyor, gitmeyi artık alışkanlık haline getirdiğim izbelerde onun yerini alacak, ona benzeyen başka bir hayvan bakınıyordum.

Bir gece sefil, pis bir meyhanede yarı sarhoş otururken, meyhanenin biricik eşyasını oluşturan devasa cin ya da rom fıçılarından birinin üzerinde duran kapkara bir şey dikkatimi çekti. Dakikalardır gözlerimi dikmiş fıçıların üzerine doğru bakıyordum, üzerindeki şeyi daha erken fark etmemiş olmamama hayret ettim. Yaklaşıp o şeye elimle dokundum. Bu, Pluto kadar iri, kara bir kediydi ve ona çok benziyordu; ancak Pluto baştan aşağı kapkarayken, bu kedinin neredeyse bütün göğüs bölgesini belli belirsiz kaplayan beyaz tüyler vardı.

Kedi, dokunmamla sıçrayıp kalktı; yükseksesle mırlayarak elime sürtündü; ilgimden hoşlanmış gibiydi. Bu, tam aradığım yaratıktı. Hemen meyhaneciden kediyi bana satmasını istedim, ama adam onun sahibi olmadığını –hakkında hiçbir şeybilmediğini– ve daha önce onu hiç görmediğini söyledi.

Onu okşamaya devam ettim; eve gitmek üzere kalktığımda benimle gelme eğilimi gösterdi. Bıraktım gelsin; yürürken zaman zaman eğilip okşadım onu. Eve vardığında babasının evi gibi içeri geçip yerleşti ve kısa sürede karımın gözdesi oldu.

Bense, çok geçmeden içimde ona karşı bir nefretin filizlenmeye başladığını gördüm. Bu, beklediğimin tam tersi bir durumdu, nasıl ve niçin olduğunu bilmiyorum ama bana gösterdiği düşkünlük beni tiksindiriyor, canımı sıkıyordu. Yavaş yavaş, bu iğrenme ve sıkıntı duygusu acı bir nefrete dönüştü. Yaratıktan uzak duruyordum; belli bir utanma duygusu ve daha önceki zalim eylemimin anısı hayvana eziyet etmemi engelliyordu. Haftalarca ona ne vurdum ne de başka türlü kötü bir davranışta bulundum; ama yavaş yavaş –çok, ama çok yavaş– ona anlatılmaz bir tiksintiyle bakmaya, onun bulunduğu yerden, vebadan kaçar gibi sessizce kaçmaya başladım.

Hayvandan duyduğum nefreti artıran bir husus da, hiç kuşku yok ki, onu eve getirdiğim gecenin sabahında tıpkı Pluto gibi onun da bir gözünün olmadığını görmüş olmamdı. Ama bu durum, söylediğim gibi, bir zamanlar benim de en ayırt edici özelliğim olan ve en basit, en saf hazlarımın kaynağı insancıl duygulardan fazlasıyla nasibini almış olan karımın onu daha fazla sevmesine yol açtı.

Ben bu kediden nefret ettikçe onun bana muhabbeti artıyor gibiydi. Okuyucuya anlatmakta zorlanacağım bir inatla peşim sıra geliyordu. Ne zaman otursam, sandalyemin altına kıvrılıyor veya kucağıma sıçrayıp elimi yüzümü iğrenç tükürüğüne boğuyordu. Kalkıp yürüyecek olsam, ya bacaklarımın arasından geçip beni düşürecek gibi oluyor ya da uzun ve sivri tırnaklarını giysime geçirip bu şekilde göğsüme tırmanıyordu. Böyle zamanlarda onu bir vuruşta gebertmeye can atsam da, kısmen eski suçumu anımsadığımdan, ama esas olarak –itiraf edeyim ki– hayvandan duyduğum büyük *korku* nedeniyle böyle bir şey yapmaktan kaçınıyordum.

Bu korku, tam olarak, fiziksel bir kötülükten duyulan korku değildi – ama doğrusu onu nasıl tanımlayacağımı da bilemiyorum. Bu hayvanın bende uyandırdığı korku ve dehşetin düşünülebilecek en basit kuruntularla körüklenmiş olduğunu itiraf etmeye, deyim yerindeyse, utanıyorum – evet, suçluların tıkıldığı bu hücrede bile bunu itiraf etmeye utanıyorum. Karım birçok defalar dikkatimi, daha önce sözünü ettiğim ve bu garip hayvanla benim öldürdüğüm kedi arasındaki gözle görülür biricik farkı oluşturan göğüs bölgesindeki beyaz tüylerin niteliğine çekmişti. Okur bu beyaz lekenin kocaman olmakla birlikte başlangıçta belli bir şekilden yoksun olduğunu anımsayacaktır, ama bu leke yavaş yavaş –neredeyse fark edilemeyecek kadar yavaş ve uzun süre mantığımın kabule yanaşmadığı bir tarzda– belli bir şekle büründü. Şimdi adını vermeye ödümün koptuğu bir nesneyi temsil ediyordu bu şekil ve her şeyden çok

bu yüzden bu canavardan iğreniyor ve korkuyordum; cüret edebilseydim ondan *kurtulurdum*. Bu şeklin iğrenç bir şeyin –uğursuz bir şeyin– Delişetin ve Suçun, Can çekişmenin ve Ölümün o hazin ve dehşet verici makinesinin, DARAĞACININ sureti olduğunu şimdi söylüyorum işte!

Şimdi gerçekten de hiç kimsenin olamayacağı kadar perişan bir durumdaydım. Bana, Yüce Tanrı'nın suretinde yaratılmış bir insana böyle dayanılmaz bir aci çektiren, işe bakın ki *ilkel bir hayvan* –bir hemcinsini acımasızca öldürdüğüm– *ilkel bir hayvandı*. Heyhat! Ne gündüz ne gece huzur yüzü görüyordum artık. Gündüzleri yaratık beni bir an bile yalnız bırakmıyor, geceleri ise anlatılmaz korkunç düşlerden saat başı irkilerek uyanıp *hayvanın* sıcak nefesini yüzümde ve –bir türlü silkinip çıkamadığım bir karabasanın cisim bulmuş hali olan– muazzam ağırlığını *yüreğimin* üzerinde hissediyordum!

Bu işkencelerin baskısı altında, iyilikten yana içimde kalan ne varsa pes etti. Kötü düşünceler –düşüncelerin en karanlık ve en kötüleri– biricik yoldaşım oldu. Her zamanki karamsarlığım giderek artıp her şeyden ve herkesten nefrete dönüşürken, hiçbir şeyden yakınmadan kahrımı çeken karım, ne yazık ki, gözü kapalı teslim olduğum sık, ani ve denetlenemez öfke patlamalarının en sabırlı kurbanı oldu.

Bir gün, evle ilgili bir iş için, yoksulluğun bizi oturmaya mecbur ettiği eski evin kilerine inerken karım da bana eşlik etti. Dik merdivenleri inerken arkamdan atılan kedi az kalsın beni tepe taklak aşağı yuvarlıyordu; öfkeden çılgına döndüm. Duyduğum lıiddetle, o zamana kadar elimi kolumu bağlayan çocukça korkuyu unutarak bir balta kaptım ve hayvana, istediğim gibi indirebilseydim işini anında bitireceği kesin bir darbe vurmaya kalkıştım. Ama kolumu yakalayan karım bu darbeyi vurmamı engelledi. Karımın bu müdahalesi beni çileden çıkardı. Kolumu elinden kurtarıp baltayı onun beynine gömdüm. Gıkını bile çıkaramadan olduğu yere yığıldı.

Bu iğrenç cinayeti işledikten sonra, hiç vakit geçirmeden, büyük bir soğukkanlılıkla cesedi gizleme işini düşünmeye koyuldum. Biliyordu m ki komşular tarafından görülme tehlikesini göze almadan ne gece ne de gündüz cesedi evden çıkarabilirdim. Aklıma birçok fikir geldi. Bir ara, cesedi küçük parçalara ayırıp yakmayı düşündüm. Bir başka sefer de mahzende ona bir mezar kazmaya niyetlendim. Onu avludaki kuyuya atmayı ya da bir eşyaymış gibi paketleyip bir hamala taşıtmayı aklımdan geçirdim. Sonunda, bana bütün bunlardan çok daha uygun görünen bir çare geldi aklıma. Cesedi mahzenin duvarına gömecektim– söylendiğine göre, ortaçağlarda keşişler kurbanlarını duvarlara böyle gömermiş.

Mahzen bu amaca çok elverişliydi. Duvarlar pek özenilmeden örülmüş, üzerine yakın zamanlarda kaba saba bir sıva vurulmuştu; mahzenin rutubetli havası sıvanın sertleşmesini engellemişti. Bundan başka, duvarlardan birinde, doldurulup duvarın geri kalanına benzetilmiş taklit bir şömine veya ocağın yaptığı bir çıkıntı vardı. Bu noktadaki tuğlaları söküp ortaya çıkan boşluğa cesedi soktuktan sonra, hiçbir gözün fark etmeyeceği şekilde tuğlaları eskisi gibi örmek işten bile değildi.

Hesabımda yanılmamıştım. Bir kol demiriyle tuğlaları kolayca yerinden söktüm, cesedi dikkatle iç duvara dayadıktan sonra, pek zorlanmadan tuğlaları eskisi gibi örünceye kadar o konumda tuttum. Düşünülebilecek her türlü önlemi alarak kireç, kum ve fırça temin ettim ve eskisinden ayırt edilemeyecek bir harç hazırlayıp ördüğüm tuğlaların üzerini bununla dikkatle sıvadım. Bitirdiğimde, çıkardığım işten hoşnuttum. Duvara dokunulduğunu gösteren en ufak bir belirti yoktu. Zemindeki döküntüleri büyük bir dikkatle toplayıp süpürdüm. Muzaffer bir edayla etrafıma bakınıp kendi kendime, "Hiç değilse burada emeklerim boşa gitmedi!" dedim.

Bir sonraki işim bunca felakete sebep olan hayvanı aramak oldu; çünkü, sonunda onu öldürmeyi kesinlikle kafama koymuştum. Bir karşılaşsak, ona ne yapacağımı biliyordum, ama anlaşıldığı kadarıyla hilekâr hayvan daha önceki öfkemin şiddetinden korkuya kapılmış olmalı ki, içinde bulunduğum o ruh halinde benden uzak duruyordu. Ne mümkün, o iğrenç hayvanın ortalarda görünmeyişinin bende yarattığı o rahatlama hissini, o büyükmutluluğu tanımlamak ya da de hayal etmek! Bütün gece görünmedi; eve geldiğinden beri ilk defa derin ve huzur dolu bir uyku çektim – evet, ruhumun üzerindeki cinayet yüküne rağmen *uyudum*!

İkinci ve üçüncü gün de geçti, işkencecim hâlâ ortalarda yoktu. Yeniden özgür bir insan olarak soluk alıyordum. Canavar, dehşete kapılıp evden temelli kaçmıştı! Onu bir daha görmeyecektim. Mutluluğuma diyecek yoktu. İşlediğim alçakça cinayetle suçlanmaktan pek endişelenmiyordum. Birkaç defa sorguya alınmış, ama tüm soruları kolayca yanıtlamıştım. Bir arama tarama ekibi çıkarılmıştı – ama hiçbir şey bulamayacaklardı tabii ki. Gelecekteki mutluluğumakesin gözüyle bakıyordum.

Cinayetin dördüncü günü, hiç umulmadık bir anda bir grup polis memuru çıkageldi ve binada yeniden sıkı bir araştırmaya girişti. Gizleme yerimin bulunamayacağından emin olduğum için onları hiç dert etmedim. Memurlar araştırma sırasında yanlarında bulunmamı istediler. Aranmadık köşe bucak bırakmadılar. Sonunda üçüncü ya da dördüncü defa mahzene indiler. Kılımı bile kıpırdatmadım. Kalbim, bütün ma-

sumiyetiyle uyuyan birinin kalbi gibi sakin sakin atıyordu. Mahzeni bir uçtan ötekine arşınlıyor, kollarımı göğsümün üzerinde kavuşturmuş ileri geri dolaşıyordum. Tümüyle tatmin olan memurlar gitmeye hazırlanıyorlardı. Sevinçten içim içime sığmıyordu. Zaferimi pekiştirecek, suçsuzluğuma olan inançlarını bir kat daha artıracak bir şeyler söylemeye can atıyordum.

"Beyler," dedim sonunda, memurlar merdivenleri çıkarken, "kuşkularınızı giderdiğime memnunum. Hepinize esenlik ve biraz daha kibarlık dilerim. Bu arada, aklıma gelmişken, buranın çok iyi inşa edilmiş bir ev olduğunu söyleyeyim." (Ne kadar rahat konuştuğumu gösterme arzusuyla öyle yanıp tutuşuyordum ki ağzımdan çıkanı kulağım duymuyordu.) "Hatta, diyebilirim ki, *mükemmel* inşa edilmiş bir ev. Bu duvarlar—ne o, gidiyor musunuz beyler? Bu duvarlar çok sağlamdır." Lafın burasında çılgınca bir övünme arzusuyla elimdeki bastonu sevgili karımın cesedinin bulunduğu yerin üzerine hızla indirdim.

Tanrı beni Baş İblisin pençelerinden korusun! İndirdiğim darbenin yankıları dinmeye kalmadan mezardan gelen bir ses duyuldu—başlangıçta içini çekerek ağlayan bir çocuğun ağlaması gibi boğuk ve kesik kesik, sonra çabucak şiddetini artırıp insansı olmayan, son derece acayip, yüksek sesli uzun bir haykırışa dönüşen bir çığlık—ancak cehennemde ıstırap çekenlerin ve onlara eziyet etmekten coşan şeytanların boğazlarından birlikte çıkabilecek türden yarı dehşet, yarı utku dolu bir uluma, bir feryat.

Neler düşündüğümü size söylemek aptalca olur. Bayılacak gibi oldum, sendeleyerek karşı duvara yürüdüm. Merdivenleri çıkmakta olan memurlar şaşkınlık ve dehşetten donakaldılar. Bir an sonra bir düzine güçlü kuvvetli kol duvarı yıkmaya girişti. Duvar olduğu gibi yıkıldı. Pıhtılaşmış kanla kaplı ve daha şimdiden çürümeye yüz tutmuş ceset seyircilerin gözü önünde dimdik duruyordu. Başının üzerine, kıpkırmızı kocaman ağzı ve kor gibi yanan tek gözüyle, hilekârlığı beni cinayete iten, şimdi de ele veren sesi beni cellada teslim eden iğrenç hayvan tünemişti. Canavarı da duvara gömmüşüm.

DİRİ DİRİ GÖMÜLME

Bazı konular çok ilgi çekici olmakla birlikte, eli yüzü düzgün bir kurmacanın konusu olamayacak kadar dehşet vericidir. Okuyucularını kızdırmak ya da tiksindirmek istemiyorlarsa, romantik yazarlar bunlardan uzak durmalıdırlar. Ancak, hakikat bütün ciddiyeti ve ihtişamıyla bunları kutsar ve desteklerse, ele alınmaları uygun olur. Örneğin, Berezina'dan geçişin, Lizbon Depremi'nin, Londra Veba Salgını'nın, Bartholomew Katliamı'nın veya Kalküta'da Kara Delik'te havasızlıktan boğularak ölen yüz yirmi üç mahkûmun hikâyesini okurken 'acıyla karışık bir zevk'le heyecandan titreriz. Ama bu anlatılarda bizi heyecanlandıran, onların birer gerçeklik –tarihi birer gerçeklik– olmasıdır. Kurmaca olarak onları iğrenç bulurduk.

Tarihin kayıtlarına geçmiş en ünlü ve çarpıcı felaketlerin birkaçından söz ettim; ama bu felaketlerde hayal gücümüzü etkileyen, felaketin, niteliğinden daha aşağı olmayan boyutudur. İnsanoğlunun uzun ve acayip sefalet listesinden, bu genel felaketlerden çok daha fazla acıyla dolu bireysel örnekler seçebileceğimi okuyucuya anımsatmam gerekmez. Asıl sefalet–ıstırapların en büyüğü– kolektif değil bireysel olanıdır. İnsan en büyük acıyı tek başına çeker, kalabalıklarla birlikte değil – bunun için merhametli Tanrı'ya şükürler olsun!

Canlı canlı gömülmek, hiç kuşku yok ki, ölümlü bir yaratığın başına gelebilecek felaketlerin en korkuncudur. Bunun çok, hem de çok sık meydana geldiği, düşünen hiçbir insanın yadsıyamayacağı bir gerçektir. Hayat'ı Ölüm'den ayıran sınır belli belirsizdir, bilinmezliklerle doludur. Birinin nerede bitip diğerinin nerede başladığını kim bilebilir? Bütün görünür yaşam fonksiyonlarının tamamen durduğu bazı hastalıklar olduğunu biliyoruz, yine de, daha doğru ifade edersek, bu durum tam olarak durmak değil askıda olmaktır. Anlaşılır mekanizmalarda geçici bir duraklamadır. Belirli bir süre geçer, sonra görünmez ve gizemli bir el sihirli dişlileri ve büyülü çarkları yeniden harekete geçirir. Gümüş ip temelli bırakılmamış, altın kâse onarılmaz bir şekilde kırılmamıştır. Ama, bu arada ruh nereye gitmiştir?

Yine de, belirli nedenlerin kaçınılmaz olarak belirli sonuçlar doğurması, canlılığın askıda kaldığı böylesi durumların ara sıra diri diri gömül-

meye yol açması gerektiği sonucuna *à priori* olarak varmamız bir yana – dediğim gibi, bu düşünce bir yana–, elimizde, tıp çevrelerinden ve bu çevrenin dışından olmak üzere, bu tür gömülme vakalarının gerçekten meydana geldiğini gösteren çok sayıda tanıklık bulunmaktadır. Gerekirse, bir çırpıda yüzlerce güvenilir örnek gösterebilirim. Bundan kısa bir süre önce, ayrıntılarını bazı okuyucularının anımsamakta olduğunu sandığım son derece dikkat çekici bir olay komşu Baltimore kentinde meydana geldi ve insanlara acı veren yoğun bir heyecan dalgasına yol açtı. Çok saygın bir yurttaşın –Kongre üyesi bir avukatın– eşi ansızın doktorlarını çaresiz bırakan anlaşılmaz bir hastalığa yakalandı. Kadın, epeyce acı çektikten sonra öldü, ya da öldü sanıldı. Hiç kimsenin aklına kadının gerçekten ölmediği gelmedi, zaten bunun için bir neden de yoktu. Her bakımdan tam bir ölüye benziyordu. Yüz hatları kasılmıştı. Dudakları mermer soğukluğundaydı, gözleri donuktu. Vücudu soğumuştu, nabzı atmıyordu. Üç gün gömülmeden bekletildi, bu arada bedeni taş gibi kaskatı kesildi. Cesedin bundan sonra hızla çürüyeceği düşünüldüğünden defin işi daha fazla geciktirilmedi.

Kadının gömüldüğü aile mezarlığı mahzenin kapısı üç yıl boyunca hiç açılmadı. Bu sürenin sonunda, bir lahdin konulması için mahzenin kapısı açıldı – ama heyhat! Kapıyı bizzat açan kocayı korkunç bir şok bekliyordu! Kapı dışarı doğru açılırken beyaz giysili bir şey takırdayarak adamın kollarına düştü. Karısının henüz çürümemiş kefeni içindeki iskeletiydi bu.

Titiz bir inceleme, kadının mezara konmasından iki gün sonra hâlâ hayatta olduğunu, tabut içindeki çırpınışlarının tabutun bulunduğu raftan düşerek kırılmasına yol açtığını ve böylece kadının tabuttan çıkabilmiş olduğunu ortaya çıkardı. Yanlışlıkla mezarda unutulmuş gazyağı dolu bir lambanın boşalmış olduğu görüldü, ama gazyağı buharlaşmış da olabilirdi pekâlâ. O ürkünç mezar odasına inen merdivenin en üst basamağında tabuttan kopmuş iri bir parça bulundu. Belli ki kadın bununla demir kapıya vurarak dikkat çekmeye çalışmıştı. Bunu yaparken muhtemelen bayılmış veya korkudan ölmüştü; düşerken de, kefeni, demir kapının içeriye doğru çıkıntı yapan bir parçasına takılmış olmalıydı. Böylece, kapıya asılı kalıp ayakta çürümüştü.

1810 yılında, gerçekliğin kurmacadan daha garip olabileceğini gösteren bir canlı gömülmevakası Fransa'da yaşandı. Olayın kahramanı, tanınmış ve varsıl bir ailenin kızı olan Mademoiselle Victorine Lafourcade adında çok güzel bir genç kızdı. Kızın sayısız talibinden biri de yoksul bir edebiyatçı ya da gazeteci olan Julien Bousset idi. Yetenekleri ve sevim-

liliğiyle, gerçekten aşkla sevdiği genç kızın dikkatini çekmişti; ama genç kız soyundan gelen gururla onu reddedip bankacı ve önemli bir diplomat olan Monsieur Renelle adında biriyle evlendi. Ne var ki, evlendikten sonra adam onu ihmal etti, hatta, büyük bir ihtimalle ona kötü davrandı. Kadıncağız onunla birkaç sefil yıl yaşadıktan sonra öldü – ya da durumu, onu gören herkesin aldanmasına yol açacak kadar ölüyü andırıyordu. Bir mezar odasına konmayıp, doğduğu köyde sıradan bir mezarlıkta toprağa verildi. Hâlâ derin bağlılığının anısıyla yanıp tutuşan, umutsuzluk içindeki âşık, sevdiği kadını mezarından çıkarıp gür ve uzun saç örgüsünü anı olarakkesip almakgibi romantikbir amaçla, başkentten köyün bulunduğu bu uzak bölgeye gelir. Mezara gider. Gece yarısı tabutu mezardan çıkarır; kapağını açar, tam saçlarını kesecekken sevdiği kadının gözlerini açmasıyla durur. Gerçekte, genç kadın diri diri gömülmüştü. Canı bedenini tam olarak terk etmemişti ve âşığının okşamalarıyla ölümle karıştırılan o derin uyuşukluktan, letarjiden çıkmıştı. Adam kadını kaptığı gibi köyde kaldığı eve doğru çılgın bir koşu tutturdu. Tıp bilgisinin hiç de az olmadığını akla getiren birtakım kuvvetlendirici ilaçlar verdi kadına. Sonunda, kadın cana geldi ve kurtarıcısını tanıdı. Yavaş yavaş eski sağlığına kavuşuncaya kadar adamla orada kaldı. Kadın kalbi taştan değildi ve zaten bu son aşk dersi onu yumuşatmaya yetmişti. Kalbini Bosuet'ye verdi. Bir daha kocasına dönmedi ve dirildiğini ona haber vermeden âşığıyla birlikte Amerika'ya kaçtı. Yirmi yıl sonra, bu ikili, zamanın kadının görünüşünü dostlarının tanıyamayacağı kadar değiştirmiş olduğu inancıyla Fransa'ya geri döndü. Ama yanılıyorlardı, zira ilk karşılaşmalarında Monsieur Renelle karısını tanıdı ve geri istedi. Kadın buna yanaşmadı; mahkeme, çokgarip şartlar altında aradan uzun yıllar geçmiş olması nedeniyle, Renelle'in sadece yasalara göre değil, hakkaniyet kurallarına göre de kocalık haklarını yitirmiş olduğuna hükmederek kadını destekledi.

Amerikalı bir kitapçının çevirttirip yayınlamakla çok iyi edeceği etkili ve saygın bir dergi olan Leipsic[1] "Chirurgical Journal", son sayılarından birinde gerçekten dehşet verici benzer bir vakadan söz ediyor.

Son derece sağlıklı, dev gibi yapılı bir topçu subayı, dizginlenmez bir atın sırtından düşüp başını şiddetle yere çarptığında derhal bayılır; kafatası çatlamıştır ama hayati bir tehlikesi olduğu düşünülmemektedir. Cerrah testeresi ile subayın kafatasına başarıyla bir delik açıldı, kan alındı ve benzer durumlarda yapılan diğer işlemlere başvuruldu. Ama durumu giderek kötüleşen adamın sonunda öldüğüne hükmedildi.

1) Leipzig.

Hava sıcaktı, bu yüzden yakışık almayacak kadar acele bir şekilde bir mezarlığa gömüldü. Cenaze töreni perşembe günü yapıldı. Sonraki pazar günü, mezarlık her zamanki gibi ziyaretçi kaynıyordu; öğleye doğru bir köylünün, subayın mezarı üzerinde oturmaktayken, altında birisi çabalıyormuş gibi toprağın hareket ettiğini açıkça hissettiğini söylemesi büyük bir heyecan yarattı. Başlangıçta adamın iddiasına pek aldırış eden olmadı, ama adamın yüzünde açıkça okunan dehşet ve ısrarla aynı hikâyeyi anlatması, sonunda kalabalık üzerinde doğal etkisini gösterdi. Alelacele kürekler temin edildi ve utanç verecek denli sığ olan mezar birkaç dakika içinde açıldı ve çok geçmeden içinde yatan adamın başı göründü. O anda ölü gibi görünüyordu, ama zorlu bir mücadele sonunda kapağını kısmen aralamayı başardığı tabutunun içinde neredeyse dimdik oturuyordu.

Adamı derhal en yakın hastaneye yetiştirdiler, orada, asfaksi durumunda olmakla birlikte hâlâ yaşadığı söylendi. Birkaç saat sonra kendine gelen subay yakınlarını tanıdı ve kırık dökük tümcelerle mezarda çektiği ıstırabı anlattı.

Anlattıklarından, mezara konulmasından sonraki bir saat boyunca bilincinin yerinde olduğu, sonra kendinden geçtiği açıkça anlaşılıyordu. Mezarın son derece gözenekli bir toprakla dikkatsizce ve gevşekçe doldurulmuş olması içeriye bir miktar hava girmesini sağlamıştı. Başının üzerinde, kalabalığın ayak seslerini işitmiş, o da kendi sesini işittirmeye çalışmıştı. Dediğine göre, daldığı derin uykudan onu uyandıran mezarlıktaki şamatayımış, ama uyanmasıyla içinde bulunduğu durumun ne denli korkunç olduğunu anlaması bir olmuş.

Bu hastanın iyileşme yolunda olduğu, tam iyileşmek üzereyken şarlatanların tıbbi deneylerine kurban gittiği anlatılıyor. Adamcağıza bir galvanik pil bağlamışlar ve elektriğin zaman zaman görülen yan etkilerinden olan kendinden geçme krizlerinden birine girmesi sonucunda birdenbire ölmüş.

Galvanik pilden söz edilmesi, çok iyi bilinen ve son derece sıradışı bir olayı anımsattı bana; iki gün boyunca toprak altında yatan Londralı genç bir avukatın hayata döndürülmesinde galvanik etkinin ne kadar işe yaradığı görülmüştü. Bu olay 1831'de meydana gelmiş ve o sıralar büyük bir heyecan dalgası yaratmıştı.

Hasta, Mr. Edward Stapleton, anlaşıldığı kadarıyla, doktorlarına çok ilginç gelen birtakım anormal semptomların eşlik ettiği lekeli hummadan ölmüştü. Görünüşte ölmüş olması üzerine doktorlar, dostlarından *otopsi* yapmak için izin istediler, ama onlar buna yanaşmadılar. Bu tür

taleplerin reddedilmesi halinde sık sık görüldüğü gibi, pratisyenler cesedi mezardan çıkarmaya ve keyiflerince kesip biçmeye karar verdiler. Londra'da kum gibi kaynayan mezar hırsızları sayesinde bu iş kolayca gerçekleştirildi; cenaze töreninden üç gün sonra, sözde ceset sekiz ayak derinliğe gömülmüş olan mezardan çıkarılarak özel hastanelerden birinin ameliyat odasına götürüldü.

Karın bölgesi kesilerek açıldığında hiçbir çürüme belirtisinin görülmemesi, doktorların aklına cesede galvanik pil uygulamayı getirdi. Deneyler birbirini izledi, canlanmayı andıran birkaç kasılma hareketi dışında dikkate değer bir sonuç elde edilemedi.

Vakit epey ilerlemişti. Neredeyse şafak sökmek üzereydi, artık daha fazla geciktirmeden cesedi parçalara ayırmaya başlamanın uygun olacağı düşünüldü. Ama öğrencilerden biri kendi kuramını sınamayı çok arzuluyor, göğüs kaslarına elektrik vermekte ısrar ediyordu. Göğüste derince bir yarık açıldı hemen içine bir tel sokularak elektrik verildi, o zaman hasta kasılmayla hiçbir ilişkisi olmayan ani bir hareketle doğruldu, masadan inip odanın ortasına doğru birkaç adım attı, birkaç saniye huzursuz gözlerle etrafına bakındı ve sonra konuştu. Ne dediği anlaşılmıyor, ama ağzından heceler çıktığı açıkça seçiliyordu. Stapleton konuştuktan sonra boylu boyunca yere kapaklandı.

Bir süre herkes korkudan taş kesildi – ama durumun aciliyeti çok geçmeden hepsinin aklını başına getirdi. Mr. Stapleton'un ölmediği, şimdiyse yalnızca bayılmış olduğu gün gibi ortadaydı. Eter koklatılmasıyla kendine gelen hasta hızla iyileşti ve dostlarının arasına döndü. Bununla birlikte, korkulacak bir şey olmadığından emin oluncaya kadar hastanın hayata döndüğü dostlarından özenle saklı tutuldu. Dostların ne kadar şaşırıp sevindikleri kolayca kestirilebilir.

Bu olayın en şaşkınlık verici yanı bizzat Mr. S.'nin anlattıklarındaydı. Dediğine göre, hiçbir zaman kendinden geçmemişti – doktorlarının *öldüğünü* ilan etmelerinden hastane odasında düşüp bayılıncaya kadar olup biten her şeyin, sisler arasında ve karmakarışık da olsa, farkındaymış. Ameliyathaneyi tanıdığında, söylemeye çabaladığı anlaşılamayan sözler ise "Yaşıyorum" imiş.

Buna benzer daha bir yığın hikâye anlatmak işten bile değil, ama bunu yapmayacağım, zira insanların diri diri gömüldüğü gerçeğini kanıtlamamamız gerekmiyor. Vakanın niteliği gereği biz çok azından haberdar olsak da, düşünecek olursak, bu tür olayların sık sık meydana geldiğini kendimiz de buluruz. Gerçekte, bir mezarlıktaki mezarların büyük bir bölümü herhangi bir nedenle açıldığında, insanın aklına en

korkunç kuşkuları düşürecek tarzda oturan iskeletlere rastlanmaması çok nadirdir.

Bu kuşkular gerçekten de korkunçtur – ama daha korkuncu bunun insanın yazgısı olmasıdır! Hiç duraksamadan denebilir ki, ölmeden mezara konulmak kadar bedene ve ruha ıstırap verecek başka bir olay yoktur. Akciğerlerin üzerindeki dayanılmaz basınç, rutubetli topraktan yayılan boğucu gazlar, bedene yapışan kefen, daracık hücrenin sıkı sıkıya kucaklaması, mutlak gecenin zifiri karanlığı, sizi yutan bir denizi andıran sessizlik, Fatih Kurt'un görünmeyen ama hissedilen varlığı, bunların yanı sıra dışarıdaki hava ve çimenle ilgili düşünceler, yazgımızdan haberdar olsalar koşa koşa bizi kurtarmaya gelecek aziz dostların anıları, dostların bundan *asla* haberdar olamayacaklarının bilinci, bahtımıza düşenin ölüm olduğunu bilmek – bütün bu düşünceler hâlâ çarpmakta olan yüreğimize öyle müthiş ve dayanılmaz bir korku salar ki, en yürekli insanlar bile ürküp geri adım atar. Dünyada bundan daha büyük acı bilmiyor – cehennemin dibinde bile bu kadar korkunç bir şey olabileceğini düşünemiyoruz. Bu yüzdendir ki bu konuda anlatılan her şey son derece ilgi çeker; bununla birlikte, konunun gizemli dehşeti dışında bu ilgi daha çok anlatılanların gerçekliğine inanmamıza bağlıdır. Şimdi anlatacaklarımsa bizzat kendi başıma gelenlerle ilgilidir.

Uzun yıllar boyunca, uygun bir terim yokluğundan hekimlerin ağız birliğiyle katalepsi adını verdikleri tuhaf bir hastalığın pençesinde kıvranıp durdum. Bu hastalığın o anki ve geçmişteki nedenleri kadar, nasıl teşhis edildiği de hâlâ bir sır olmakla birlikte, görünürdeki niteliği yeterince bilinmektedir. Hastalığın varyasyonlarında sadece bir derece farkı var gibi görünüyor. Bazen hasta sadece bir gün, hatta daha kısa bir süre bir tür derin letarjiye gömülür. Tamamen hissizdir ve hiç kıpırdamaz, ama kalbi hâlâ belli belirsiz çarpmaktadır, vücudu büsbütün soğumamıştır, yanaklarının ortasında kaybolmaya yüz tutmuş bir kızıllığın izleri bulunur ve dudaklarına bir ayna yaklaştırıldığında, akciğerlerinin yavaş yavaş, ahenksiz ve duraksayarak da olsa çalışmakta olduğunu görürüz. Bazen de bu trans durumu haftalar, hatta aylarca sürer; yapılan titiz incelemeler olsun, en dikkatli tıbbi analizler olsun, hastanın durumuyla mutlak ölüm olarak adlandırdığımız durum arasındaki farkı ortaya koyamaz. Çoğunlukla diri diri gömülmekten, daha önce de katalepsiye girdiğini bilen dostları sayesinde, bunun yaratmış olduğu kuşku, daha çok da çürümeye başlamaması sayesinde kurtulur. Hastalık, bereket versin, yavaş yavaş ilerler. Nöbetler giderek daha belirgin bir hal alır, her biri bir öncekinden daha uzun sürer. Esas olarak bu sayede gömülmekten kurtulur.

İlk nöbetini çok şiddetli geçiren bahtsızlar –zaman zaman görülen bir durumdur bu– neredeyse kaçınılmaz olarak diri diri mezarı boylarlar.

Benim durumum, tıp kitaplarında sözü edilenlerden önemli bir farklılık göstermiyordu. Bazen, görünürde belli bir neden olmaksızın yavaş yavaş kendimi kaybetmeye başlıyor, bir türyarı baygınlığa yuvarlanıyordum; bu durumda acı duymadan, kıpırdayamadan, hatta düşünemeden, daha doğru bir deyişle, yatağımı çevreleyenler ve hastalığım konusunda bulanık bir bilinçle, ansızın krizden çıkıp eski halime dönünceye kadar kalıyordum. Kimi zaman da nöbete ansızın yakalanıyordum. Birden bitkinleşiyor, uyuşuyor, üşüyordum, başım dönüyor ve kendimi kaybediyordum. Sonra, haftalarca boşluk, karanlık ve sessizlikten başka bir şey kalmıyor, tüm evren hiçliğe gömülüyordu. Mutlak yok oluş bundan öte bir şey olamazdı. Ama bu nöbetlerden çıkışım, onlara yakalanışımdaki hızın aksine yavaş yavaş oluyordu. Ruhun ışığı bana, tıpkı uzun, ıssız kış gecelerinde sokaklarda amaçsızca sürten kimsesiz, evsiz barksız bir dilencinin üzerine şafağın yavaş yavaş –onca gecikmeyle, canından bezdirerek– doğması gibi geri dönüyordu.

Ama, bu krizlere yakalanmaya yatkınlığım dışında, sağlığım genel olarak yerinde gibi görünüyordu; *uykumda* ortaya çıkan çok garip bir durumu saymazsak, hasta olduğum bile söylenemezdi. Uyandığımda kendimi hemen toparlayamıyor, dakikalarca kafam karmakarışık, belleğim bomboş yatıyordum.

Bütün bunlar olup biterken fiziksel acı çekmiyor olsam da, sonsuz bir ruhsal ıstırap içinde kıvranıyordum. İmgelemimi ölümcül düşünceler doldurmaya başlamıştı. "Solucanlardan, mezarlardan ve mezar kitabelerinden" söz ediyordum boyuna. Ölüm düşleri arasında kaybolmuştum, diri diri gömülme düşüncesini aklımdan söküp atamıyordum. Karşı karşıya olduğum tehlikenin hayaleti gece gündüz peşimdeydi. Gündüzleri derin düşüncelerle kendime dayanılmaz işkenceler ediyordum, gecelerse bin beterdi. Korkunç karanlık Yeryüzü'nü kapladığında dehşetverici düşüncelerle tir tir titriyordum – rüzgârda cenaze arabasının üzerinde titreşen tüyler gibi titriyordum. Uykusuzluğa daha fazla dayanamaz hâle gelince, kendime karşı verdiğim büyük mücadeleler sonunda uykuya razı oluyordum – zira uyanınca kendimi bir mezarın içinde bulacağım düşüncesi kanımı donduruyordu. En sonunda uykuya yenikdüştüğümde, üzerinde engin, kapkara, kanatlarıyla mezar düşüncesinin uçuştuğu bir kuruntu dünyasına adımımı atmakta gecikmiyordum.

Düşlerime musallat olan sayısız karabasandan sadece bir tanesini anlatmak istiyorum. Her zamankinden daha uzun süren ve daha derin bir

katalepsi nöbetine yakalanmışım gibi geliyordu bana. Ansızın buz gibi bir el alnıma dokundu ve sabırsız, zor anlaşılır bir ses kulağıma "Kalk!" diye fısıldadı.

Doğrulup oturdum. Ortalık zifiri karanlıktı. Beni uyandıran kişiyi göremiyordum. Nöbete ne zaman yakalandığımı anımsayamadığım gibi nerede yattığımı da çıkaramıyordum. Hareketsiz durup, zihnimi toparlamaya çalışırken o soğuk el bileğimi şiddetle kavrayıp çekeledi ve sözcükleri kötü telaffuz eden o ses yeniden konuştu:

"Kalk! Sana kalk demedim mi?"

"Sen kimsin?" diye sordum.

"Sakini olduğum yerlerde bir adım yok," diye yanıt verdi ses, iç karartıcı bir tonla; "ölümlüydüm, ama ben bir iblisim. Acıma nedir bilmezdim, ama şimdi acınacak haldeyim. Titrediğimi hissediyorsun. Konuşurken dişlerim birbirine vuruyor, ama bu, gecenin –sonsuz gecenin– soğuğundan değil. Bu dehşete dayanılmaz. Nasıl oluyor da sen rahat uyuyabiliyorsun? Istırap dolu bu çığlıklar yüzünden ben gözümü kırpamıyorum. Bu görüntüler dayanılır gibi değil. Kalk hadi. Gecenin karanlığına, dışarıya çıkalım, sana mezarları göstereyim. Hüzünlü bir manzara değil mi bu? – Bak!"

Baktım; bileğimi tutmaya devam eden görünmeyen varlık tüm insanlığın mezarlarını açıp gözlerimin önüne serdi; mezarların her birinden, onları en gizli köşelerine kadar görmemi sağlayan çürümenin zayıf fosforlu ışınları sızıyordu; içlerinde ciddi, hüzün dolu uykularında kurtlarla koyun koyuna yatan kefene sarılı cesetler görünüyordu. Ama heyhat! Gerçekten uyuyanlar, hiç uyumayanlardan milyonlarca defa daha azdı; mezarlarda zayıf bir mücadele sürüp gidiyordu, her tarafa hüzünlü bir huzursuzluk egemendi; sayısız mezarın her birinden kefenlerin kasvetli hışırtıları geliyordu. Huzur içinde uyuyor gibi görünenlerden çoğunun, mezara ilk konuldukları andaki kaskatı ve rahatsız konumu az çok değiştirmiş olduğunu gördüm. Gözlerimi diktiş bakarken ses yeniden duyuldu:

"Acıklı bir manzara değil mi bu, ha?" Ancak, yanıt verecek sözcükleri bulmama kalmadan bileğimi kavrayan el gevşedi, fosforlu ışıltı söndü ve mezarlar ansızın kapandı; mezarlardan umutsuzluk dolu çığlıklar karmakarışık yükselirken o ses yeniden duyuldu: "Ah, Tanrım, çok acıklı bir manzara değil mi bu?"

Geceleri uykularıma musallat olan bu tür karabasanlar, uyanık olduğum saatlerde de beni rahat bırakmıyordu. Sinirlerim laçka olmuştu, sürekli bir korkunun pençesinde kıvranıyordum. Ata binmeye, yürüyüşe

çıkmaya veya beni evden uzaklaştıracak bir işe girişmeye çekiniyordum. Aslında, her zamanki nöbetlerimden birine yakalandığımda gerçek durumumu anlamadan beni gömmelerinden korktuğumdan, katalepsi nöbetlerimi yakından bilen insanlardan uzaklaşmaya cesaret edemiyordum. En yakın dostlarımın bile ilgi ve sadakatinden kuşkulanıyordum. Alışılagelmiş nöbetlerimden daha uzun süreli bir nöbete yakalandığımda, bu nöbetten bir daha çıkamayacağım düşüncesine kapılmalarından korkuyordum. Hatta kendilerine çok sıkıntı verdiğimden, böyle fazla uzun sürmüş bir nöbeti, benden temelli kurtulmak için yeterli bir sebep sayacaklarından korkmaya kadar vardırdım işi. Bütün ciddiyetleriyle verdikleri sözler beni rahatlatmaya yetmiyordu. Bedenim daha fazla korunamayacak denli çürüyünceye kadar n'olursa olsun hiçbir koşulda beni gömmeyeceklerine dair onları yemin etmeye zorladım. Hatta o zaman bile ölümcül korkularım akıl, mantık dinlemiyor, teselli kabul etmiyordu. Özenle birtakım önlemler geliştirmeye koyuldum. Daha başka şeylerin yanı sıra, aileye ait mezar odasını içeriden kolayca açılacak hale getirttim. Mezarın içine kadar uzanan bir levyeye hafifçe dokunulması demir kapıların geriye doğru açılmasına yol açıyordu. İçinde yatacağım tabuta bol hava ve ışık girmesini sağlayan düzenekler ve elimin uzanabileceği bir mesafede uygun yiyecek ve içecek kapları vardı. Bu tabutun içi, pamukla doldurulmuş yumuşak bir kumaşla sıcacık kaplanmıştı ve mezar odasının kapısıyla aynı ilkeye göre çalışan bir kapağı vardı; bedenin en ufak bir hareketi kapağı açan zembereği harekete geçiriyordu. Bütün bunlardan başka, mezarın çatısına kocaman bir çan astırmıştım, çanın halatı tabuttaki bir delikten geçirilerek cesedin ellerinden birine bağlanacaktı. Ama, heyhat! İnsanın yazgısına karşı tetikte durması ne işe yarar ki? İyi düşünülmüş bütün bu güvenlik önlemleri bile, canlı gömülmeye yazgılı bir zavallının duyduğu ıstırabı dindirmeye yetmezdi.

Mutlak bilinçsizlikten –daha önce de olduğu gibi– azar azarvarlığımın bilincine vardığım bir an geldi. Yavaşça –kaplumbağa hızıyla– bilincin şafağı söküyordu. Uyuşuk bir keyifsizlik. Kör acıya duygusuzca katlanış. Tasasız, umutsuz, çabasız. Sonra, uzun bir aradan sonra, kulaklarda bir çınlama; daha da uzun bir süre sonra el ve ayaklarda bir iğnelenme veya karıncalanma duygusu; sonra, uyanan duyguların düşünceye dönüşmeye çalıştığı neredeyse sonsuzluk kadar uzun gelen keyifli bir dinginlik; ardından yeniden kısa bir süre hiçliğe dalış; ve ansızın kendine gelme. Sonunda, göz kapaklarında hafif bir titreme ve bundan hemen sonra kanı şakaklardan kalbe seller gibi gönderen ölümcül ve sonsuz bir deh-

şetin sarsıcılığı. Ve şimdi de ilk gerçek düşünme çabaları. İlk anımsama gayreti. Önemsiz, geçici bir başarı. Ardından belleğimin yerine gelmeye başlamasıyla, içinde bulunduğum durumu bir ölçüde kavradım. Normal bir uykudan uyanmadığımı hissediyorum. Katalepsi nöbetine yakalandığımı anımsıyorum. Bundan hemen sonra da, korkudan tir tir titreyen ruhumu o korkunç Tehlike –aklımdan bir türlü çıkmayan o hayalet– bir okyanus gibi kapladı.

Aklıma gelen bu düşünce yüzünden dakikalarca kıpırdayamadım. Neden mi? Çünkü hareket edecek cesareti kendimde bulamıyordum. Yazgımı anlamamı sağlayacak çabayı göstermeye cesaretim yoktu– içimden bir ses *korktuğun başına geldi* diyordu. Uzun süren bir kararsızlıktan sonra beni ağır göz kapaklarımı aralamaya iten şey umutsuzluktan –evet insanın başına gelebilecek felaketlerin en beteri olan umutsuzluktan– başka bir şey değildi. Göz kapaklarımı araladım. Karanlıktı – her taraf zifiri karanlıktı. Nöbetin bittiğini biliyordum. Krizi çoktan atlatmış olduğumu biliyordum. Görme yetimi yeniden kazandığımı biliyordum; yine de karanlıktı, kapkaranlıktı – sonsuza değin sürecek olan Gece'nin mutlak, yoğun karanlığına boğulmuştu her taraf.

Çığlık atmaya çalıştım; bu çabada, kuruyup damağıma yapışmış dilimle dudaklarım birlikte kasıldılar – ama güçlükle soluk alıp vermeye çalıştıkça sanki göğsüme bastıran bir dağın ağırlığı altında kalbimle birlikte bir nabız gibi atan ciğerlerimden hiçbir ses çıkmadı.

Haykırmak için ağzımı açmaya kalkışınca, genellikle ölülere yapıldığı gibi, çenemin bağlanmış olduğunu gördüm. Ayrıca sert bir zeminde yatmakta olduğumu ve benzer bir malzemenin her iki yanımdan beni sıkıştırdığını hissettim. O ana kadar elimi kolumu oynatmaya cesaret edememiştim – ama bu durum karşısında, göğsümde çaprazlama kavuşturulmuş kollarımı hızla yukarı kaldırdım. Ellerim, yüzümden en fazla altı parmak yukarıda uzanan sert bir tahtaya çarptı. Bir tabutun içinde yatmakta olduğuma kuşku yoktu artık.

Duyduğum sonsuz ıstırap içerisinde birden yüreğimde bir umut yeşerdi – aldığım önlemler gelmişti çünkü aklıma. Kapağı açılmaya zorlamak için yattığım yerde kıvrandım, kasıldım; ama bana mısın demedi kapak. Çanın halatı bağlı mı diye bileğimi yokladım: Hak getire. O zaman umudumu ebediyen yitirip, eskisinden de derin bir umutsuzluğa kapıldım, çünkü tabutun içine onca özenle hazırladığım yumuşak kaplamanın bulunmadığını fark etmiştim – sonra, birden burnuma ıslak toprağın o kendine has kokusu geldi. Bunun anlamı çok açıktı: Mezar odasında *değildim*. Evden uzakta –tanımadığım insanların arasındayken– ne zaman

ve nasıl olduğunu anımsamadığım bir nöbet geçirmiştim; onlar da beni, kapağını çiviledikleri alelade bir tabutun içine koyup, sıradan, adsız bir *mezarın* içine, bir köpek gibi ebediyen gömmüşlerdi.

Bu korkunç düşünce, böylece ruhumun en gizli noktalarına nüfuz edince, bir kez daha var gücümle haykırmaya çalıştım. Ve bu seferki çabamda başarılı oldum. Istırap dolu, uzun, yabanıl ve sürekli bir çığlık ya da feryat yeraltı Gecesinde çın çın öttü.

"Hey! Siz oradakiler!" diye karşılık verdi boğuk bir ses.

"Ne halt karıştırıyorsunuz orada?" dedi bir ikincisi.

"Kes şunu!" dedi üçüncüsü.

"Mart kedisi gibi ne bağırıyorsun böyle?" dedi bir dördüncüsü ve ardından birtakım kaba saba görünüşlü karanlık adam beni yakalayıp hoyratça sarstı – dakikalarca sürdü bu. Beni uykumdan uyandırmış değillerdi –çünkü haykırdığımda zaten tamamen uyanıktım– ama böyle yapmakla hafızamı tam olarak yerine getirdiler.

Bu olay başıma Virginia'da, Richmond yakınlarında geldi. Bir arkadaşımla birlikte ava çıkmış ve James Nehri boyunca beş on mil aşağıya inmiştik. Akşamüzeri fırtınaya yakalandık. Nehir üzerinde demirlemiş, bahçe toprağı yüklü bir şalopanın küçük kamarası sığınabileceğimiz tek yerdi. Ondan yararlanmaya karar verdik ve geceyi teknede geçirdik. Ben, teknedeki iki ranzadan birinde uyudum – altmış yetmiş tonluk bir teknenin ranzalarını tarif etmeye bilmem gerek var mı? Ranzada şilte milte hak getire. En geniş yeri yarım metreyi bulmuyordu. Tavana kadar yüksekliği de taş çatlasın bir o kadardı. İçine sığışmakta çok zorlandım. Bununla birlikte, deliksiz bir uyku çektim. Gördüğüm tüm bu hayaller –çünkü bunlar ne düş, ne de karabasandı– içinde bulunduğum durumdan –her zamanki düşünüş biçimimden– ve, daha önce dediğim gibi, uykudan uyandıktan sonra, kendimi toplamamın, özellikle de hafızamı geri kazanmamın çok zaman almasından kaynaklanıyordu. Beni sarsan insanlar şalopanın tayfasıyla, yük boşaltmak için tutulan işçilerdi. Toprak kokusu yükün bizzat kendisinden geliyordu. Çenemdeki bağ ise, her zaman kullandığım gece takkesi yanımda olmadığından, başıma bağladığım ipek mendildi.

Katlandığım işkencelerin, süresi dışında, gerçek kabir azabına denk olduğu tartışma götürmezdi. Bu işkenceler akıl almaz derecede korkunçtu. Ama, kötülükten iyilik doğdu; çekilen ıstırabın aşırılığı duygularımda ani ve kuvvetli bir değişikliğe yol açtı. Ruh sağlığına kavuştum – dengemi buldum. Yurt dışına gittim. Ağır beden hareketleri yaptım. Bol bol temiz hava soludum. Ölümden başka şeyler düşündüm. Tıp kitaplarımı

kaldırıp attım. "Buchan"ı[2] yaktım. Bir daha "Gece Düşünceleri"[3] –mezarlıklar üzerine saçmalıklar, öcü hikâyeleri– ve *benzeri şeyler* okumadım. Kısacası, yeni bir insan oldum. İnsan gibi yaşamaya başladım. Bu unutulmaz geceden sonra kasvetli düşüncelere ebediyen veda ettim ve o düşüncelerle birlikte, belki de sebepten çok sonuç olan katalepsi nöbetlerim de yok oldu.[4]

Aklın gözüyle bakanlar için bile şu bizim hüzünlü dünyamızın cehennem gibi göründüğü anlar vardır – ama insanoğlunun hayal gücü, onun uçurum ve dehlizlerini cezalandırılmadan keşfedebilecek bir Karathis[5] değildir. Heyhat! Mezarlıklarla ilgili bu dehşetverici düşünceler tümüyle hayal ürünü olarak görülemez – ama onlar Amuderya'dan aşağı Efrasiyab[6] ile birlikte inen iblisler gibi uyumalıdırlar, yoksa bizi yiyip bitirirler. Bırakmalı uyusunlar yoksa ölüme razı olmalıyız.

2) William Buchan'ın (1729-1805) *Domestic Medicine, or The Family Physician* adlı kitabı.

3) Edward Young (1683-1765) tarafından yazılan *The Complaints, or Night-Thoughts on Life, Death and Immortality* (1742) adlı kitap.

4) Poe, bu konuda da zamanının ilerisindedir. Freud, *A Case of Hysteria*'sını ancak 1905'te yayımlayacaktır. Psikologlar, on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar nevrozun sebebinden emin olamayacaklardır.

5) William Beckford'un (1760-1844) "Vathek (Vasık)" (1786) adlı romanından. Karathis, Vasık'ın annesidir ve oğlu gibi karanlık bilginin peşindedir; sonunda cehennemin uçurum ve dehlizlerinde keşfe çıkmasına izin verilir, bundan sonra da yüreğinin sonsuza dek alevler içinde yanmasıyla cezalandırılır.

6) İran ulusal destanlarında adı geçen efsanevi Turan hükümdarı. Efsaneye göre, Efrasiyab yeraltında demirden bir kale içerisinde yaşar ve İranlılara karşı türlü hilelere başvurur. Sonunda, Keyhüsrev tarafından öldürülen Efrasiyab'ın Alp Er Tunga ile aynı kişi olduğu da iddia edilmektedir. Firdevsi'nin (950-1020) *Şahname*'sinin dört cildinde adı geçen Efrasiyab'ın yüzlerce yıl yaşadığını görürüz. Dolayısıyla, gerçek bir kraldan çok bir tür kötülük sembolü olduğu anlaşılmaktadır.

TERSLİK ŞEYTANI

İnsan ruhunun *prima mobilia*'sı[1] olan yeti ve dürtüleri ele alırken frenologlar, köklü, asli ve indirgenemez bir duygu olarakvar olduğu su götürmese de, kendilerinden önceki bütün etikçiler tarafından da aynı şekilde atlanan bir eğilime yer vermeyi unutmuşlardır. Sırf aklımıza duyduğumuz güvenle kapıldığımız kendini beğenmişlik yüzünden hepimiz bunu göz ardı ettik. Yalnızca inançsızlığımızdan –Kitabı Mukaddes'in son cüzüne ya da Kabala'ya inançsızlığımızdan– onun varlığının gözümüzden kaçmasına izin verdik. Fuzuli bulduğumuzdan, hiç aklımıza gelmedi. Bu dürtüye –bu eğilime– hiç *gerek* duymadık. Gerekliliğini hiç kavramadık. Bu *primum mobile* fikrini hiç anlamadık, daha doğrusu, insanlığın geçici veya ebedi hedeflerinde oynayacağı rolü o kendisi zorla dayatmasaydı anlayacağımız yoktu. Frenolojinin ve büyük ölçüde bütün metafiziğin harcının *à priori* karılmış olduğu inkâr edilemez. Zeki veya gözlem yeteneği olan birinden çok, bilgili veya mantıklı insan hayal kurar – Tanrı'ya amaçlar dikte eder. Yehova'nın niyetlerinin derinliğine böylece kendi gönlünce indikten sonra, bu niyetlerden sayısız düşünce sistemleri oluşturur. Frenoloji konusunda, sözgelimi, her şeyden önce ve doğal olarak belirlediğimiz şey, Tanrı'nın, insanın yemesi gerektiği yönündeki niyetidir. Bundan sonra, insanda, yiyeceklere karşı iştah duymasını sağlayan bir organ[2] tayin ettik. Bu organ, Tanrı'nın elindeki bir kırbaçtı; isteyip istemediğine aldırmadan insanı yemek yemeye zorlamada kullandığı bir kırbaç. İkinci olarak, Tanrı'nın insan türünün devam etmesini istediğini belirledikten sonra, hemen bir aşka eğilim

1) Primum mobile (çoğ. prima mobilia) (*Lat.*): Sözcükanlamı "ilk hareket ettirici" ya da "birincil neden". Aristotelesçi-Ptolemaiosçu evren anlayışını sürdüren Ortaçağ evrenbiliminde –kendisi hareket etmeyen Dünya'mn merkezde yer aldığı, Güneş ve yıldızların onun etrafında döndüğü evren modelinde– Dünya'yı çevreleyen eşmerkezli kürelerden en dışta olanını, yani onuncusunu nitelemek için kullanılmıştır. Ptolemaiosçu astronomide primum mobile'in hareketinin tüm diğer şeylerin hareketine yol açtığı kabul edilir.

2) İştah yeteneğini veya güdüsünü sağlayan organın yeri frenolojiye göre alında kulağın üst tarafına yakındır ve bu organ iştahı, tat almayı ve açgözlülüğü temsil eder. O. S. Fowler, "The Practical Phrenologist" (1869) adlı kitabında, bu organın oburluğa, açgözlülüğe, hazımsızlığa yol açtığını ve insam yoldan çıkarmada başka her şeyden daha etkili olduğunu yazar.

organı[3] keşfettik. Ve böylece, savaşçılık, idealistlik, nedensellik, yapıcılık, kısacası, ister etik bir duygu olsun ister salt zihinsel bir yeti, her eğilim için bir organ keşfettik. Ve insan davranışlarının *principia*'sını[4] düzenlerken, Spurzheimcılar, haklı veya haksız, kısmen veya tamamen kendilerinden öncekilerin ayak izlerinden gidiyor, her şeyi insanın önceden belirlenmiş yazgısından çıkarıyor ve Yaradan'ın niyetleri temeline oturtuyorlardı.

Sınıflandırma yapmak zorundaysak eğer, insanın genellikle veya zaman zaman yapmış olduğu ya da hâlâ ara sıra yapmakta olduğu şeyler temelinde sınıflandırma yapmak, Tanrı'nın insan hakkındaki niyetlerine ilişkin varsayımlar temelinde sınıflandırma yapmaktan daha akıllıca ve daha emniyetli olurdu. Tanrı'yı görünen eserlerine bakarak anlayamazsak, bu eserlere hayat veren anlaşılmaz düşüncelerinden nasıl anlarız? Onu, yarattığı, elle tutulur, gözle görülür yaratıklardan anlayamazsak, keyfi isteklerinden ve yaratma evrelerinden nasıl anlarız?

Tümevarım, *à posteriori*, frenolojiyi insan ediminin doğal ve asli bir ilkesi olarak, daha uygun bir terim bulamadığımızdan *sapkınlık* diye adlandırdığımız, paradoksal bir şeyi kabul noktasına getirebilirdi. Benim burada anlatmak istediğim anlamıyla o, güdüsüz bir *mobile*, *motivier'siz*[5] bir güdüdür. Onun etkisiyle, amacı anlaşılmayan eylemlere girişiriz, ya da bu çelişkili gibi görünüyorsa, önermeyi değiştirip şöyle diyebiliriz: Tam da *yapmamamız* gereken şeyleri yaparız. Kuramsal olarak hiçbir mantık bundan daha saçma olamaz, ama, gerçekte daha sağlamı yoktur. Bazı insanlar, bazı koşullarda, kesinlikle buna karşı koyamazlar. Bir şeyin kesinlikle yanlış ya da günah olduğunu bilmenin, çoğu defa bizi –sadece bizi– onu tamamlamaya zorlayan, biricik karşı konulmaz *güç* olduğundan emin olduğum kadar hiçbir şeyden emin değilim. Sırf yanlış hatırına yanlış yapmaya duyulan bu bunaltıcı eğilim çözümleme kabul etmez ve alt öğelerine ayrılamaz. Bu temel, ana, esas güdüdür. Yapmamamız gerektiğini hissettiğimiz için bir eylemi yapmakta ayak dirememizin, frenolojinin *kavgacılık* güdüsünün değişik bir şekli olduğunun söyleneceğini bilmez değilim. Ama bu fikrin yanlışlığını anlamamıza bir bakış

3) Aşk eğilimi organı frenolojiye göre başın gerisinde kulak memesi hizasında bulunuyor; cinsel aşkı, tutkuyu, karşı cinse düşkünlüğü temsil ediyor ve karşı cinsi cezp ediyordu.

4) Principia: İlkeler.

5) "Mobile" burada 'hareket edebilen şey' anlamına gelmektedir. "Motiviert" Almancadır ve burada 'neden' anlamında kullanılmıştır. Poe'nun bu tümcesi "Benim burada anlatmak istediğim anlamıyla o (terslik), güdüsüz bir *devindirici güç, neden olmayan* bir güdüdür" şeklinde okunabilir.

yeter. Frenolojik kavgacılığın özü kendini savunma gereksinmesidir. O, haksızlığa karşı korunma aracımızdır. İlkesi bizim iyiliğimizi sağlamaya yöneliktir; bu yüzden o geliştikçe iyi olma arzusunu daha kuvvetle duyarız. Sonuç olarak, iyi olma arzusu, kavgacılığın değişik bir şeklinden başka bir şey olmayan herhangi bir ilkeyle birlikte uyarılmalıdır, ama *terslikten* başka ne isim vereceğimi bilmediğim şeyde, iyi olma arzusu uyanmamakla kalmaz, tam zıddı duygular ortaya çıkar.

Yine de, insan, şimdi sözünü ettiğimiz safsatalara karşı en iyi yanıtı kendi yüreğine bakarak bulacaktır. Her kim ki kendi ruhunu içtenlikle araştırır, özenle sorgularsa, söz konusu eğilimin varlığını inkâra kalkışmayacaktır. Bunda anlaşılmayacak bir yan yoktur. Hiç kimse yoktur ki, hayatının bazı anlarında, örneğin, lafı döndürüp dolaştırarak karşısındaki dinleyiciye işkence etmek için yakıcı bir arzu duymamış olsun. Konuşmacı, karşısındakinin canını sıktığının bal gibi farkındadır, oysa onu hoşnut etmeyi çok istemektedir; genelde kısa, kesin ve açık konuşur, en özlü ve parlak sözler dilinin ucunda, çıkmaya can atıyor gibidir, onları dile getirmekten kendini güç bela alıkoyar; konuştuğu kişiyi kızdırmaktan korkar ve var gücüyle bunu önlemeye çalışır; yine de, dolambaçlı lafların, araya sıkıştırılan konu dışı sözlerin bu öfkeyi doğuracağı düşüncesi kafasını karmakarışık eder. Bu basit düşünce ona kâfi gelir. İtki güçlenip isteğe, istek arzuya, arzu karşı konulmaz bir özleme dönüşür; ve konuşmacı büyük bir üzüntü ve utanç duysa da sonuçlarını göze alıp bu özleme teslim olur.

Önümüzde, derhal yerine getirmemiz gereken bir görev var. Gecikmenin malı olmak anlamına geldiğini biliriz. Hayatımızın en önemli krizi, davul zurna çalarak, var gücümüzle işe koşulmamızı emreder. Her yanımızı hararet bastı, işe koyulmak için duyduğumuz sabırsızlıkla yanıp tutuşuruz, ulaşacağımızı umduğumuz başarı ruhumuzu alev alev yakar. Hemen bugün bu işe girişmemiz gerekiyor, ama yarına erteleriz. Peki, neden? Bunun –ilkesini anlamasak da sözcüğü kullanalım– *terslik* olduğunu hissediyor olmamız dışında bir yanıtı yok. Ertesi gün olur, görevimizi yerine getirmek için duyduğumuz sabırsızlık daha da artar; ama bu sabırsızlığın yanı sıra, adını koyamadığımız, anlaşılmazlığı nedeniyle korkunç bir erteleme arzusu doğar içimizde. Bu arzu her geçen saniye güçlenir. Eyleme geçmek için son saat gelip çatar. İçimizde cereyan eden mücadelenin –kesin olanla belirsiz arasındaki, maddeyle gölge arasındaki çatışmanın– şiddetiyle titreriz. Ama iş bu noktaya gelmişse, kazanacak olan gölgedir – ne kadar çabalasak boşuna. Saat vurur, mutluluğa veda ederiz. Bu, aynı zamanda, uzun zamandır bizi korkutup elimizi

kolumuz bağlayan hayalet için de horozun kalk borusudur. Hayalet uçup gider –ortadan kaybolur– serbest kalırız. Eski enerjimiz geri döner. Artık *çalışabileceğiz*. Ne yazık ki artık *çok geçtir*!

Bir uçurumun kenarında dururuz. Uçurumdan aşağı bakarız– midemiz bulanır, başımız döner. İlk düşüncemiz tehlikeden uzaklaşmak olur. Ama anlaşılmaz bir şekilde yerimize çakılıp kalırız. Mide bulantımız, baş dönmemiz ve korkumuz adını koyamadığımız bir duygunun sisleri arasında yavaş yavaş birbirine karışır. Bu sis, Binbir Gece Masalları'nda şişeden çıkan buharın şekle bürünmesi gibi, daha da yavaş olmak üzere bir şekil alır. Uçurumun kenarındaki *bizim* bu sisimizden, bir masalın cin ve ifritlerinden binlerce kez daha korkunç bir şekil doğar; bu bir düşünceden başka bir şey olmasa da, korkunç bir şeydir, kanımızı dondurur, dehşetinin hazzı ilklerimize kadar işler. Sadece, böyle bir yükseklikten baş döndürücü bir hızla düşerken neler hissedeceğimize ilişkin bir düşüncedir bu. Ve bu düşüş –bu hızlı yok oluş– hayal edebildiğimiz en iğrenç, en korkunç ölüm ve ıstırapların en iğrenci ve korkuncu olduğundan –tam da bu nedenle– onu hararetle arzularız. Ve mantığımızın bizi uçurumun kenarından uzaklaşmaya şiddetle zorlaması yüzünden, *sırf bu yüzden* oraya büyük bir coşkuyla yaklaşırız. Bir uçurumun kenarında titreyerek kendini aşağı atmayı kuran birinin tutkuları kadar şeytani sabırsızlıkla dolu bir tutku yoktur dünyada. Sadece bir an bile düşünceye dalsak hapı yuttuğumuzun resmidir, çünkü düşünmek bizi ister istemez vazgeçmeye zorlar; dediğim gibi, düşünceye dalmak, tam da bu yüzden yapamayacağımız bir şeydir. Bizi durduracak bir dost eli yoksa ya da ani bir çabayla kendimizi uçurumun kıyısından uzağa atmayı başaramazsak, uçurumdan atlayıp mahvoluruz.

Bunu ve benzeri eylemleri istediğimiz kadar inceleyelim, bunların sadece ve sadece *terslik* ruhundan kaynaklandığını görürüz. Bu eylemleri, *yapmamamız* gerektiğini hissettiğimiz için yaparız. Bunun ötesinde veya ardında anlaşılır bir ilke yoktur. Bazen iyiliğe de hizmet ettiğini bilmesek, bu *tersliği* doğrudan baş iblisin kışkırtması kabul edebilirdik.

Bütün bunları, sorunuza bir ölçüde yanıt verebileyim, neden burada olduğumu açıklayabileyim, prangaya vurulup bu ölüm hücresine atılma nedenlerimi size az da olsa gösterebileyim diye anlattım. Böyle uzun uzadıya anlatmasaydım beni tamamen yanlış anlayabilir ya da beni ayaktakımı gibi deli zannedebilirdiniz. Kolayca anlayacağınız gibi, Terslik Şeytanı'nın sayısız kurbanından biriyim ben.

Bu denli mükemmel bir şekilde düşünülerek kotarılmış başka bir işin bulunması imkânsız. Haftalarca, aylarca bu cinayeti nasıl işleyeceğimi

düşündüm. Binlerce planı sırf yakalanma *riski* içerdiği için reddettim. Sonunda, bir Fransız'ın anılarında, kazara zehir katılmış bir mum yüzünden ölümcül bir hastalığa yakalanan Madame Pilau'nun[6] öyküsünü okudum. Bu fikir hayal gücümü hemen harekete geçirdi. Kurbanımın yatakta kitap okuma alışkanlığı olduğunu biliyordum. Ayrıca, odasının küçük, havalandırmasının kötü olduğunu da biliyordum. Ama lüzumsuz ayrıntılarla canınızı sıkmak istemiyorum. Odasındaki şamdanda bulunan mumun yerine kendi yaptığım mumu nasıl ustalıkla koyduğunu anlatmama gerek yok. Ertesi gün onu yatağında ölü buldular ve soruşturmayı yapan memur *"doğal sebeplerle ölüm"*e hükmetti.

Bütün malı mülkü bana kaldığından, benim için her şey yıllarca yolunda gitti. İşin açığa çıkacağı bir an bile aklımdan geçmedi. O ölümcül mumdan geriye kalanları dikkatle temizlemiştim. Beni cinayetle suçlayacak, hatta kuşkuları üzerime çekecek en ufak bir ipucu bırakmamıştım. Kesinlikle emniyette olduğumu düşündükçe, nasıl keyif duyduğumu dünyada bilemezsiniz. Çok uzun bir süre bu duygunun verdiği hazla yaşadım. Bu bana günahımın sağladığı maddi çıkarlardan çok daha fazla zevk veriyordu. Ama, sonunda öyle bir zaman geldi ki, bu haz duygusu neredeyse fark edilmeyecek denli yavaş yavaş değişerek tedirginlik veren ve hiç aklımdan çıkmayan bir düşünceye dönüştü. Bu düşünce tüm huzurumu kaçırmıştı, çünkü hiç aklımdan çıkmıyordu. Bir an olsun ondan kurtulamıyordum. Sıradan bir şarkının veya önemsiz bir opera parçasının kulaklarımızda çınlayıp durması ya da aklımızdan çıkmaması sık karşılaşılan bir durumdur. Şarkının iyi, opera parçasının övgüye değer olması duyduğumuz rahatsızlığı azaltmaz. Böylece, sonunda kendimi, sürekli olarak emniyetimi düşünürken ve alçaksesle "Emniyetteyim," diye söylenirken yakalamaya başladım.

Bir gün sokaklarda avare dolaşırken, söylemeyi alışkanlık edindiğim o heceleri neredeyse yüksek sesle söylediğimi fark ettim. Bir hırçınlık nöbetine yakalanarak bu heceleri değiştirip şöyle demeye başladım: "Emniyetteyim, emniyetteyim, evet – bir aptallık edip itirafta bulunmadıkça emniyetteyim."

Bu sözler ağzımdan çıkar çıkmaz buz gibi bir soğukluğun kalbime kadar işlediğini hissettim; niteliğini açıklamakta zorlandığım bu terslik nöbetlerini daha önce de yaşamıştım ve hiçbir zaman bu nöbetle yete-

6) Madame Pilau, Catherine Gore'un "An Oddity of the Seventeenth Century"sinden bir karakterdir. Düşmanları tarafından başucuna yerleştirilen zehirli bir mum yüzünden ölmesine ramak kalır, ama hekimin uygun panzehiri vermesiyle kurtulur.

rince başa çıkamadığını hatırladım. Şimdiyse, durduk yere ağzımdan dökülen ve işlediğim cinayeti itiraf edecek kadar aptal olduğumu ortaya koyan bu sözler –el edip beni ölüme davet eden– öldürdüğüm insanın hayaleti gibi karşıma dikiliyordu.

İlkin bu karabasandan sıyrılıp çıkmaya çabaladım. Adımlarımı sıklaştırdım, giderek daha hızlı, daha hızlı yürümeye, sonunda koşmaya başladım. Yüksek sesle haykırmak için çılgınca bir arzu duyuyordum. *Düşünmenin* bu durumda beni mahva sürükleyeceğini gayet iyi bildiğimden, birbiri ardı sıra gelen her düşünce dalgası beni dehşete düşürüyordu. Hızımı daha da artırdım. Kalabalık caddeler boyunca deliler gibi koşuyordum. Sonunda, kalabalıklar kuşkulanıp peşime takıldılar. İşte *o zaman* son saatimin geldiğini anladım. Dilimi koparıp atabilseydim, hiç tereddüt etmez koparırdım; ama sert bir ses kulağıma çalındı, daha da sert bir el omzumdan yakaladı. Döndüm – soluk almaya çalışarak ağzımı açıp kapadım. Bir süre soluksuz kalmanın sancısını çektim. Kör ve sağır oldum, başım döndü ve o zaman görünmez bir iblisin kocaman elinin sırtıma indiğini hissettim. Uzun süredir içimde hapis kalmış sır ruhumdan dışarı saçıldı.

Dediklerine göre, beni cellada ve cehenneme gönderecek sözleri söylerken, konuşmamın kesilmesinden korkuyormuşum gibi, çabuk çabuk ve heyecanla konuşuyormuşum ve sözlerim açık seçik anlaşılıyormuş.

Suçluluğuma kesin kanaat getirilmesine yetecek kadar konuştuktan sonra düşüp bayılmışım.

Daha ne söyleyeyim? Bugün bu prangaları taşıyorum ve *buradayım*! Yarın prangasız olacağım! Ama *nerede*?

AMONTILLADO[1] FIÇISI

Fortunato'nun binlerce kez bana haksızlık etmesine elimden geldiğince katlanmıştım, ama hakaret etmeye kalkışınca intikam alacağıma ant içtim. Ancak, ne yaradılışta bir insan olduğumu bilen sizler, ağzımdan hiçbir tehdit sözünün çıkmış olamayacağını tahmin edersiniz. Eninde sonunda öcümü alacaktım, buna kesin kararlıydım – ama tam da bu kesin kararlılığım herhangi bir tehlikeyi göze almamı engelliyordu. Cezalandırılmadan cezalandıracaktım. Bir haksızlık, onu düzelten kişi ceza gördüğünde, düzeltilmiş sayılmaz; ayrıca intikam alan kişi karşısındakine bu işi kendisine kimin yaptığını hissettirmezse haksızlık yine düzeltilmiş olmaz.

Fortunato'nun iyi niyetimden kuşkulanmasına neden olacak bir söz veya hareketim olmadığından emin olabilirsiniz. Eskisi gibi yüzüne gülmeye devam ettim, o ise *şimdiki* gülümsememin onun canını alma düşüncesinden kaynaklandığını anlayamadı.

Başka bakımlardan saygı duyulması hatta korkulması gereken biri olmasma karşın, bu adamın –Fortunato'nun– zayıf bir yanı vardı. Şaraptan anlıyor olmakla övünürdü. Aslında çok az sayıda İtalyan herhangi bir konuda gerçekten uzmandır. Coşkun tavırları çoğunlukla –İngiliz ve Avusturyalı *milyonerleri* oyuna getirmek için– zamana ve zemine uymak amacıyla benimserler. Resim ve mücevherat konusunda Fortunato, yurttaşları gibi, şarlatandan başka bir şey değildi – ama iş yıllanmış şaraba gelince, hakiki bir uzmandı. Bu bakımdan benim de ondan aşağı kalır yanım yoktu – ben de İtalyan şaraplarmdan iyi anlar ve fırsat bulunca bol miktarda satın alırdım.

Karnaval mevsiminde çılgınlığın doruğuna ulaştığı bir akşamüzeri, sular kararırken arkadaşıma rastladım. İçkiyi fazla kaçırdığından olmalı, bana karşı çok candan davrandı. Palyaço kılığındaydı. Üzerine sıkı sıkıya yapışmış, bir yarısı diğerinden farklı renkte bir giysi, başmda da çmgıraklı bir külah vardı. Onu gördüğüme öyle sevinmiştim ki ellerine yapışıp uzun süre bırakmadım.

1) Endülüs'teki Montilla kenti tarzında yapılmış sert bir Sherry (beyaz İspanyol şarabı).

"Sevgili Fortunato," dedim ona, "ne güzel bir tesadüf! Bugün harika görünüyorsunuz! Amontillado olduğu iddia edilen koca bir fıçı geçti elime, ama benim kuşkularım var."

"Nee?" dedi, "Amontillado mu? Koca bir fıçı? Olamaz! Hemde karnavalın tam ortasında!"

"Kuşkularım var," diye yanıtladım, "bu konuda size danışmadan Amontillado fiyatı ödemek aptallığında bulundum. Ama siz ortalarda görünmüyordunuz, ben de fırsatı kaçırmaktan korktum."

"Amontillado!"

"Bundan kuşkuluyum."

"Amontillado!"

"Kuşkularımı gidermek istiyorum."

"Amontillado!"

"Madem sizin işiniz var, ben de gidip Luchesi'yi göreyim. Uzman diye ona derim ben. O bana söyler."

"Luchesi, Amontillado'yu Sherry'den ayırt edemez."[2]

"Yine de bazı aptallar onun damak zevkinin sizinkinden aşağı kalmayacağını söylüyorlar."

"Haydi, gidelim."

"Nereye?"

"Sizin mahzene."

"Olmaz, dostum. Yardım severliğinizi kötüye kullanamam. Görüyorum ki işiniz var. Luchesi..."

"Hiçbir işim yok. Haydi gelin."

"Yo, azizim. İşiniz olmasa bile, görüyorum ki fena halde üşütmüşsünüz. Mahzenler dayanılmaz derecede rutubetlidir. Duvarları kabuk kabuk güherçile bağlamıştır."

"Olsun, yine de gidelim. Soğuk algınlığı da neymiş. Amontillado! Mutlaka kandırmışlardır sizi. Luchesi'ye gelince, o Amontillado'yu Sherry'den ayırt edemez."

Böyle söyleyerek Fortunato koluma girdi. Ben de yüzüme siyah ipekten bir maske takıp, bir *roquelaire*'e[3] iyice sarınarak Fortunato'nun beni konağıma sürüklemesine rıza gösterdim.

Evde kimseler yoktu; uşaklar karnaval eğlencelerine katılmak için tüymüşlerdi. Onlara sabaha kadar dönmeyeceğimi söylemiş ve evden

2) Amontillado da bir Sherry olduğuna göre, burada kastedilen kaliteli ve sıradan Sherry'ler arasındaki farktır.

3) Roquelaire (daha doğrusu roqelaure), dize kadar uzanan bir tür paltodur.

kesinlikle ayrılmamalarını buyurmuştum. Bu emrin, ben arkamı döner dönmez hepsinin ortadan kaybolmasına yeteceğini gayet iyi biliyordum.

Duvardaki yuvalarından iki meşale alıp, birini Fortunato'ya verdim. Saygıyla önüne düşüp birçok odadan geçirerek mahzene inen kemerli geçidin başlangıcına getirdim. Arkam sıra gelirken dikkatli olmasını rica ederek uzun, sarmal merdivenden inmeye başladım. Sonunda merdivenleri inip Montresorlar'ın katakompunun bulunduğu rutubetli zemine ayak bastık.

Arkadaşım sarsak adımlarla yürüyor, her adım atışında külahındaki çıngıraklar şıngırdıyordu.

"Hani, fıçı nerede?" dedi.

"İleride," dedim, "mahzenin duvarlarında parıldayan şu beyaz lekelere baksanıza bir."

Benden yana döndü ve sarhoşluktan nezleli gibi görünen camsı gözlerini gözlerime dikerek sordu.

" Güherçile mi?"

"Güherçile," diye yanıt verdim, "ne vakittir öksürüyorsunuz böyle?"

"Öhö! öhö! öhö! – Öhö! öhö! öhö! – Öhö! öhö! öhö! – Öhö! öhö! öhö! – Öhö! öhö! öhö!"

Zavallı arkadaşım öksürmekten dakikalarca konuşamadı.

"Önemli bir şey değil," dedi en sonunda.

"Gelin," dedim kararlı bir sesle, "geri dönüyoruz; sizin sağlığınız lazım bize. Siz zengin, sevilen, sayılan birisiniz; bir zamanlar benim de olduğum gibi mutlusunuz. Size bir şey olursa ardınızda büyük bir boşluk kalır. Benim için böyle bir şey söz konusu değil. Geri dönelim, hastalanacaksınız; ben böyle bir sorumluluğun altına girmek istemem. Üstelik, Luchesi..."

"Yeter," dedi, "alt tarafı bir öksürük işte; beni öldürecek değil ya! Öksürükten ölmem."

"Haklısın," dedim, "zaten boşu boşuna sizi korkutmak gibi bir niyetim yok; ama çok dikkatli olmalısınız. Şu Medoc'tan[4] birer fırt çekersek bizi rutubete karşı korur."

Bunu söylerken gübreli toprağın üzerinde uzun bir sıra halinde kardeş kardeş yatan şişelerden birini çekerek boynunu kırdım.

Şarabı ona doğru uzatarak "Buyurun," dedim.

4) Bordeaux'nun kuzeyinde yer alan üzüm ve şaraplarıyla ünlü bölge ve orada üretilen kırmızı şarabın adı.

Göz ucuyla bana bakarak şişeyi dudaklarına götürdü. Bir an durdu, yüzünde dostça bir ifade, başını eğerek selam verdi, bu arada külahındaki ziller şıngırdadı.

"Ebedi uykularına yatmış çevremizdeki ölülerin şerefine içiyorum," dedi.

"Ben de uzun yıllar yaşamanıza."

Yeniden koluma girdi, yürümeye başladık.

"Bu mahzen," dedi, "ne de büyükmüş!"

"Montresorlar, "dedim, "büyük ve kalabalık bir aileydi."

"Armamızı unutmuşum."

"Mavi bir zemin üzerinde altın rengi kocaman bir ayak; ayak, topuğuna dişlerini geçirmiş bir yılanı eziyor."

"Ya, düsturunuz?"

"*Nemo me impuna lacessit.*"[5]

"Çok güzel!" dedi.

Şarabın etkisiyle gözleri ışıldıyor, külahındaki çıngıraklar sürekli şangırdıyordu. Şarap benim hayal gücümü de ateşlemişti. İrili ufaklı şarap fıçılarıyla karışık kemikyığınlarının oluşturduğu duvarlar arasından geçerek katakomplarm en ücra köşesine doğru ilerledik. Yeniden durdum ve bu defa Fortunato'yu dirseğinin üzerinden tutma cesaretini gösterdim.

"Güherçileye bakın," dedim, "giderek arttığını görüyor musunuz? Kemerlerin altından yosun gibi sarkıyor. Nehir yatağının altındayız. Rutubet damlaları kemiklerin arasından sızıyor. Haydi, çok geç olmadan geri dönelim. Hem öksürüğünüz..."

"Önemli değil," dedi, "devam edelim. Ama, önce şu Medoc'tan bir fırt daha çekelim de öyle."

Büyük bir De Grâve[6] şişesinin boynunu kırıp uzattım. Şişeyi bir dikişte boşalttı. Gözleri yabanıl bir ateşle parıldadı. Güldü, anlamını çıkaramadığım bir hareketle şişeyi yukarı doğru savurdu.

Ona şaşkın şaşkın baktım. Hareketini tekrarladı – tuhaf bir hareketti bu yaptığı.

"Anlamıyor musunuz?" dedi.

"Hayır," diye yanıt verdim.

"Öyleyse locadan değilsiniz."

"Ne locası?"

5) Bana yapılan hiçbir hakaret karşılıksız kalmaz.

6) Bordeau'nun çakıllı toprağıyla tanınan bir bölgesi ve burada imal edilen şarabın adı. Ayrıca Poe kelime oyunu yapıyor: 'Grave' sözcüğü şarabın adı ve 'çakıl' anlamına geldiği gibi 'mezar' anlamına da geliyor.

"Yani, mason değilsiniz."

"Yo," dedim, "elbette masonum."

"Siz masonsunuz ha? İmkânsız."

"Masonum," diye yineledim.

"İşaretini gösterin öyleyse."

"İşte," dedim, *roquelaire*'imin altından bir mala çıkararak.

Fortunato, "Şaka yapıyorsunuz," diye bağırarak birkaç adım geriledi, "neyse, biz Amontillado'ya gidelim."

"Öyle olsun," dedim, malayı pelerinimin altına sokarak ona yeniden kolumu uzattım. Bütün ağırlığıyla koluma yaslandı. Amontillado'yu bulmak üzere yeniden yola koyulduk. Bir dizi alçak tavanlı kemerin altından geçtik, bir merdivenden aşağı indik, biraz yürüyüp yeniden aşağı indik ve sonunda havasının ağırlığı nedeniyle meşalelerimizin alev alev yanmak yerine ancak parıldadığı derin bir mezar odasına geldik.

Bu odanın dip tarafında daha dar ikinci bir odanın bulunduğu görülüyordu. Duvarları, Paris'in büyük katakompları tarzında, tavana kadar insan kemiği kalıntılarıyla kaplıydı. Bu ikinci mezar odasının duvarlarından üçünde kemikler hâlâ böyle düzenli bir şekilde istiflenmiş durumdaydı, dördüncü duvarın önündeki kemiklerse alaşağı edilmiş, toprağın üzerinde belirli bir yerde büyükçe bir yığın oluşturacak şekilde gelişi güzel etrafa saçılnuştı. Kemiklerin alaşağı edilmesiyle ortaya çıkan duvarın ötesinde, derinliği dört ayak, genişliği üç ayak ve yüksekliği de altı yedi ayak gelen bir iç bölme daha olduğunu gördük. Burası belirli bir amaç için inşa edilmişe benzemiyor, daha çok katakompun kemerlerini taşıyan muazzam sütunlar arasında yer alan bir boşluk gibi görünüyordu ve arkasında katakompu çevreleyen o granit duvarlardan biri vardı.

Fortunato cılız bir alevle yanan meşalesini kaldırıp girintinin dibini görmeye çabaladı, ama boşuna; meşalenin cansız aydınlığı buna yeterli değildi.

"Devam edin," dedim, "Amontillado içeride. Luchesi'ye gelince..."

"Cahilin biridir," diye sözümü kesti arkadaşım, sarsak adımlarla yürümeye devam ederken, ben hemen ardındaydım. İki adımda girintinin sonuna gelen Fortunato, daha fazla ilerlemesine izin vermeyen granit duvarla burun buruna gelince şaşkınlıktan aptallaştı. Göz açıp kapayıncaya kadar onu granit duvara zincirledim. Granit duvarın üzerinde birbirinden yatay uzaklığı iki ayak olan iki demir halka vardı. Bu halkalardan birinden kısa bir zincir, diğerinden bir asma kilit sarkıyordu. Zinciri Fortunato'nun beline dolayıp kilidi vurmak topu topu birkaç saniyelik

bir işti. Arkadaşım karşı koyamayacak kadar şaşkındı. Anahtarı kilitten çekerek birkaç adım geri çekildim.

"Elinizi duvarda gezdirin," dedim, "güherçileyi hissedeceksiniz. Burası sahiden de *çok* rutubetli. Geri dönmeniz için bir defa daha size *yalvarıyorum*. Hayır mı? Öyleyse sizi burada bırakmak zorundayım. Ama gitmeden önce size elimden gelen bütün hizmeti sunmalıyım."

Hâlâ şaşkınlığından sıyrılamamış olan arkadaşım, "Amontillado!" diye haykırdı.

"Doğru ya, Amontillado," diye karşılık verdim.

Bunları söylerken daha önce sözünü etmiş olduğum kemik yığınına daldım. Kemikleri bir yana savurarak bol miktarda inşaat taşı ve harç çıkardım ortaya. Bu malzemeleri ve malayı kullanarak, büyük bir gayretle, girintinin önüne bir duvar örmeye giriştim.

Taşların ilk sırasını daha yeni dizmiştim ki Fortunato'nun sarhoşluğunun büyük ölçüde dağılmış olduğunu fark ettim. Bunun ilk belirtisi girintinin derinlerinden gelen boğuk bir haykırış ve hafif bir inilti oldu. *Bu, sarhoş bir adamın haykırışı değildi.* Bunu uzun ve inatçı bir sessizlik izledi. İkinci, üçüncü, ardından da dördüncü sıra taşı dizdim; sonra öfkeyle sallanan zincirin sesini işittim. Gürültü dakikalarca sürdü, bu arada çalışmaya ara verip, bu sesleri tadını çıkararak rahat rahat dinlemek için kemiklerin üzerine oturdum. Nihayet zincirin şangırtısı kesildiğinde, malaını alıp yeniden işe giriştim ve ara vermeden beşinci, altıncı ve yedinci sıraları ördüm. Duvar şimdi neredeyse göğüs hizasma yükselmişti. İşe yeniden ara verdim, meşaleyi duvarın üstüne kaldırarak zayıf ışığını içerideki zavallının üzerine tuttum.

Zincire vurulmuş adamın hançeresinde ansızın art arda kopan yürek paralayıcı, tiz çığlıklarla geri savrulur gibi oldum. Kısa bir süre durakladım – dehşetle titredim. Meçimi kınından sıyırıp girintinin sağını solunu el yordamıyla yokladım, ama bir an düşünmek eski güvenime kavuşmama yetti. Elimi mahzenin sağlam ve kalın duvarları üzerine koydum, bu beni iyice sakinleştirdi. Yeniden duvara yaklaştım. Yaygara eden, çığlıklar atan adama aynı şekilde karşılık verdim. O bağırdı, ben bağırdım, yaygarada ona eşlik ettim – ondan daha yüksek sesle, daha uzun çığlıklar attım. Ben böyle yapınca bizim şamatacı sakinleşti.

Vakit şimdi neredeyse gece yarısıydı, işimin bitmesine az kalmıştı. Sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sıraları tamamlanıştım. Sonuncu sıra olan on birinci sıranın bir bölümünü örmüştüm, geriye yerine yerleştirecek ve sıvanacak bir tek taş kalmıştı. Bir gayretle taşı kaldırıp, istediğim konuma kısmen yerleştirdim. Ama tam o sırada girintiden gelen

boğuk bir kahkaha saçlarımı diken diken etti. Kahkahanın ardından, soylu Fortunato'nun olduğunu güçlükle tanıdığım hüzünlü bir ses işitildi. Ses şöyle diyordu:

"Ha! ha! ha! Hi! hi! hi! Ne kadar güzel bir şaka! Enfes bir oyun doğrusu. Saraya dönünce buna çok güleceğiz. Hi! hi! hi! Hem şarap içer hem güleriz. Hi! hi! hi!"

"Amontillado!" dedim.

"Hi! hi! hi! Hi! hi! hi! Evet, Amontillado. Ama vakit geç olmadı mı? Lady Fortunato ve diğerleri bizi sarayda beklemezler mi? Haydi, gidelim."

"Evet," dedim, "haydi, gidelim."

"*Tanrı aşkına, Montresor*!"

"Evet," dedim, "Tanrı aşkına!"

Ama bu sözlere boşuna yanıt bekledim. Sabrım tükendi. Yükseksele bağırdım.

"Fortunato!"

Hiçbir karşılık alamadım. Yeniden seslendim.

"Fortunato!"

Yine karşılık yoktu. Son taşın deliğinden bir meşale sokup içeri attım. Çıngırakların şıngırdamasından başka bir karşılık gelmedi. Yüreğim sıkışmaya başladı – kuşku yok ki yeraltı mezarlarının rutubeti yüzünden. Alelacele işimi bitirmeye giriştim. Son taşı da ite çeke yerine yerleştirip sıvadım. Yeni duvarın önüne eski kemik duvarını ördüm. Elli yıldır kimse elini sürmedi onlara. *In pace requiescat*![7]

7) Huzur içinde yatsınlar.

AKSAK KURBAĞA YA DA ZİNCİRE VURULMUŞ SEKİZ ORANGUTAN

Bu kral kadar şakaya ve şaklabanlığa düşkün birini ömrümde görmedim. Sanki şaka için gelmişti dünyaya. Eğlenceli ve güzel bir hikâyeyi iyi anlatmakgözüne girmenin en birinci yoluydu. Bu yüzden, yedi nazırının yedisi de şakacılıklarıyla nam salmış kişilerden seçilmişti. Eşi benzeri olmayan birer şaklaban olmalarından başka, bu nazırların hiçbiri, iri yarı, şişman birer yağ tulumu olmakta kraldan geri kalmıyordu. İnsanların şaka yapa yapa mı şişmanladıklarını, yoksa yağda mı şakacılığa yol açan bir şey olduğunu bir türlü çözemedim, ama cılız bir şakacının yeryüzündeki bir *rara avis*[1] olduğu kesin.

Kral, nüktelerin inceliğini, kendi deyişiyle "*ruhunu*" pek önemsemezdi. O, daha çok yapılan şaklabanlığın aşırı *matrak* olmasından hoşlanırdı, matrak olsun da, varsın uzun olsundu, gıkını çıkarmadan katlanırdı. Aşırı ince şakalar canını sıkardı. Rabelais'nin Gargantua'sını, Voltaire'in Zadig'ine yeğlerdi: Genel olarak eşek şakaları onun zevkine sözlü şakalardan daha uygundu.

Bu hikâyenin geçtiği zamanda saraylarda profesyonel soytarıların bulundurulması âdeti tamamen terk edilmemişti. KıtaAvrupa'sının belli başlı hükümranları, alacalı bulacalı giysiler giyen, başlarında çıngıraklı külahları bulunan ve kralın sofrasından dökülecek birkaç kırıntı uğruna her an nükte yapması, bir cevher yumurtlaması beklenen 'soytarılarını' yanlarında tutmaya devam ediyorlardı hâlâ.

Pek tabii ki *bizim* kralın da soytarısı vardı. Bilge yedi nazırının –kendisini söylemeye ne hacet– ağırbaşlı bilgeliklerini dengeleyecek çılgınca bir şeye *gereksinmesi* vardı.

Kralın maskarası, ya da profesyonel soytarısı, pek öyle sıradan bir soytarı değildi. Cüce ve topal olması değerini kralın güzünde üç katına çıkarıyordu. O günlerde saraylarda soytarılar kadar çok cüce vardı; güldürecek bir soytarı ve gülünecek bir cüce olmaksızın çoğu hükümdar

1) Nadir bulunur kuş – Juvenalis'in "Satires"inden, VI.165.

vakit geçirmekte zorlanırdı – günler sarayda, başka yerlerde olduğundan daha uzundur zira. Daha önce de dediğim gibi, nüktedan insanların yüzde doksan dokuzu şişman, yusyuvarlak ve hantaldır; bu yüzden, Aksak Kurbağa'nın (soytarının adı böyleydi) şahsında bu üç değerli özelliği bir arada bulduğu için kral bayağı böbürleniyordu.

"Aksak Kurbağa" adı cüceye pek tabii ki vaftiz anası veya babası tarafından verilmiş *değildi*; diğer insanlar gibi yürüyememesi nedeniyle bu adı ona yedi nazır oybirliğiyle vermişti. Gerçekten de, Aksak Kurbağa'nın –sıçramakla kıvranmak arası– seke seke öyle bir yürüyüşü vardı ki, kralda sonsuz bir gülme isteği uyandırıyorve onu çok eğlendiriyordu, çünkü şiş göbeğine ve alnındaki yumruya rağmen, kral saraydaki herkesin gözünde çokyakışıklı biriydi.

Aksak Kurbağa, bacaklarının çarpıklığı nedeniyleyolda düzde güçlükle ve büyük acılar çekerek yürürken, iş ipe, ağaca ya da başka bir yere tırmanmaya geldi mi, doğanın, sanki bacaklarındaki eksikliği telafi etmek için kollarına verdiği muazzam kuvvet sayesinde şaşırtıcı bir maharet sergiliyordu. Bu gösterileri sunarken kurbağadan çok bir sincabı ya da bir maymunu andırıyordu.

Aksak Kurbağa'nın memleketini tam olarak söyleyemeyeceğim, ama kralımızın sarayından çok uzakta, kimsenin adını duymadığı barbar bir bölgeden olduğu kesindi. Aksak Kurbağa ile ondan birkaç parmak daha boylu, son derece mütenasip vücutlu ve mükemmel dans eden bir kız, kralın muzaffer generallerinden biri tarafından, birbirine sınırdaş eyaletlerdeki evlerinden zorla alınıp armağan olarak krala gönderilmişlerdi.

Bu koşullar altında, iki küçük tutsak arasında bir yakınlığın doğmuş olmasına şaşmamak gerek. Gerçekte, bu ikisi kısa sürede canciğer dost oldular. Epeyce eğlence konusu olmasına karşın, pek o kadar sevilmeyen Aksak Kurbağa'nın Trippetta'ya fazlaca bir yardımı dokunmazken, *kız* (cüce olmasına karşın) zarafeti ve olağanüstü güzelliği sayesinde herkes tarafından beğeniliyorve seviliyordu; bu yüzden sarayda büyük bir nüfuza sahipti ve ne zaman gerekse onu Aksak Kurbağa lehine kullanmaktan geri durmuyordu.

Ciddi bir vesileyle –ne olduğunu unuttum– kral bir maskeli balo düzenlenmesine karar verdi; bizim sarayda ne zaman bir maskeli balo ya da bu türden bir eğlence düzenlenecek olsa, mutlaka Aksak Kurbağa'yla Trippetta'nın yeteneklerine ihtiyaç duyulurdu. Özellikle Aksak Kurbağa gösteri düzenlemekte, yeni tipler yaratmakta, maskeli balo için giysiler tasarlamakta öylesine yaratıcıydı ki, onun yardımı olmaksızın sanki hiçbir şey yapılamazdı.

Kararlaştırılan *şenlik* gecesi gelip çattı. Görkemli bir salon, Trippetta'nın gözetimi altında, bir maskeli baloya renk ve parlaklık katabileceği düşünülen her şeyle donatıldı. Bütün saray heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Hangi kılığa girileceği, ne giyileceği konusunda herkesin kararını vermiş olduğu düşünülebilirdi. Çoğu kimse gerçekten de bir hafta, hatta bir ay öncesinden kararını vermişti. Krallayedi nazırı dışında kararsız kimse yoktu. Neden kararsızdılar, hiç bilmiyorum; belki de şaka olsun diyeydi bu kararsızlıkları. Ya da, daha büyük bir ihtimalle, fazla şişman olduklarından bir türlü karar veremiyorlardı. Her neyse. Zaman su gibi akıp geçti, kralla nazırları son çare olarak Trippetta'yla Aksak Kurbağa'yı çağırttılar.

İki minik arkadaş kralın çağrısına uyup huzura çıktıklarında, kralın kabinenin yedi üyesiyle birlikte oturmuş şarap içmekte olduğunu gördüler; ama hükümdarın pek keyfi yerinde görünmüyordu. Hükümdar Aksak Kurbağa'nın şarap sevmediğini biliyordu, çünkü şarap zavallı sakatın neredeyse aklını başından alıyordu; buysa pek hoş bir duygu değildi. Ama kral eşek şakası yapmaya bayılırdı, Aksak Kurbağa'yı içmeye ve (kralın kendi deyişiyle) "neşeli" olmaya zorlamaktan pek hoşlanırdı.

"Gel buraya, Aksak Kurbağa," dedi kral, soytarıyla dostu içeri girerken, "şu silme dolu kadehi, uzaklardaki dostlarının [burada Aksak Kurbağa içini çekti] şerefine dik bakalım kafaya, sonra da yaratıcılığından istifade ettir bizi. Yeni kılıklara girmek istiyoruz – yepyeni, hiç görülmemiş kılıklara. Hep aynı olmaktan bıktık usandık. Gel de iç şunu! Şarap zihnini açar."

Aksak Kurbağa kralın takılmalarına her zamanki gibi bir şakayla karşılık vermeye çalıştıysa da beceremedi. O gün zavallı cücenin doğum günüydü, 'uzaklardaki dostların' şerefine içme emri gözüne yaşların hücum etmesine neden olmuştu. Zalim kralın elinden kadehi tevazu ile alırken acı gözyaşları damladı kadehin içine.

Cüce isteksizce bardağı boşaltırken "Ha! ha! ha!" diye gürültülü bir kahkaha koyuverdi kral. "Gör bak ne mucizeler yaratıyor bir bardak şarap! Daha şimdiden gözlerin parlamaya başladı."

Zavallı adam! İri gözleri parlamaktan çok *çakmak çakmak* olmuştu, zira şarap hemen başına vurmuştu. Kadehi sinirli bir tavırla masanın üzerine bıraktı ve salondaki insanlara yarı çılgın gözlerle bakmaya başladı. Kralın *"şakası"* herkesi mest etmişti.

Çok şişman biri olan baş nazır, "Hadi bakalım," dedi, "şimdi iş başına!"

"Evet," dedi kral. "Hadi bakalım, Aksak Kurbağa, bize yardım et. Yeni kılıklara ihtiyacımız var –hepimizin– ha! ha! ha!" Bu sözlerle ciddi ciddi şaka yapmayı amaçladığından kahkahasına diğer yedisi de katıldı.

Zayıf bir sesle ve biraz ifadesiz olmakla birlikte Aksak Kurbağa da güldü.

"Hadisene," dedi kral sabırsızlıkla, "bize hiçbir öneride bulunmayacak mısın?"

"*Yeni* bir şey düşünmeye çalışıyorum," diye karşılık verdi cüce dalgın bir tavırla, çünkü şarap başını döndürmüştü.

"Çalışıyor musun?" diye hiddetle bağırdı zorba kral, "*Bununla* ne demek istiyorsun? Ha, anladım. Senin canın sıkkın, biraz daha şarap istiyorsun. Al, iç şunu!" Kral böyle diyerek ağzına kadar doldurduğu bir kadehi uzattı sakat adama. Cüce soluk almakta zorlanarak kadehe bakakaldı.

"İç, diyorum!" diye bağırdı acımasız yaratık, "yoksa seni..."

Cüce tereddüt geçiriyordu. Kral öfkeden mosmor kesildi. Saraylılar yılışık yılışık sırıttılar. Trippetta'nın benzi ölü gibi sarardı. Kralın tahtına yaklaşıp yere kapanarak arkadaşını bağışlaması için yalvardı.

Böyle bir cürete şaştığı yüzünden açıkça okunan zorba kral bir süre kızı hayretle süzdü. Ne yapacağını, ne diyeceğini –kızgınlığını nasıl ifade edeceğini– bilemiyor gibiydi. Sonra, tek kelime etmeden kızı şiddetle itip kendinden uzaklaştırdı ve elindeki ağzına kadar dolu kadehin içindeki şarabı yüzüne fırlattı.

Zavallı kızcağız iç çekmeye bile cesaret edemeden kalktı, masanın uzak ucundaki eski yerini aldı.

Ortalığa yarım dakika kadar bir ölüm sessizliği çöktü, öyle ki, bu esnada bir yaprak ya da bir tüy düşecek olsa sesi duyulurdu. Bu sessizliği, salonun dört bir köşesinden geliyor hissini veren ağır, boğuk ve uzun süre devam eden bir tür *gıcırtı* bozdu.

Öfkeyle cüceye dönen kral, "Neden yapıyorsun bunu ha, *neden* yapıyorsun?" diye sordu.

Beriki epeyce ayılmışa benziyordu, sükunetle, gözlerini kırpmadan zorba kralın yüzüne bakarak sadece "Ben mi?" dedi, "bu sesi çıkaran nasıl ben olabilirim?"

"Ses galiba dışarıdan geldi," diye araya girdi saraylılardan biri, "sanırım penceredeki papağan kafes tellerinde gagasını biliyordu."

"Galiba öyle," dedi kral, bunu duymaktan epeyce rahatlamış gibi, "bana, şu serseri dişlerini gıcırdatıyormuş gibi geldi bir an."

Bunun üzerine, cüce çirkin görünüşlü, kazma dişlerini göstererek güldü (şakaya aşırı düşkünlüğü herkesçe bilinen biri olarak kralın gülünmesine bir diyeceği yoktu). Bundan başka, kralın istediği kadar şarap içmeye hazır olduğunu söyledi. Hükümdar yatışmıştı; cüce ağzına ka-

dar dolu bir kadehi daha, sanki üzerinde hiçbir etkisi olmuyormuş gibi kafasına diktikten sonra, maskeli balo hakkındaki tasarılarını anlatmaya girişti hararetle.

"Nerden aklıma geldi bilmiyorum ama," dedi cüce, ömrünce ağzına bir yudum şarap koymamış birinin sükunetiyle, "Majesteleri küçük kıza vurup yüzüne şarap fırlattıktan *hemen sonra* –Majestelerinin bunu yapmasından *hemen sonra*– dışarıdan papağanın çıkardığı o tuhaf ses gelirken, aklıma müthiş bir oyun geldi. Bizim memleketin oyunlarından biri, maskeli balolarda sık sık oynadığımız bir oyun, ama burası için yepyeni bir şey olacak. Ne yazık ki bunun için sekiz kişi gerekiyor ve..."

"Biz de sekiz kişiyiz ya!" diye haykırdı kral, rastlantıyı fark etmekte gösterdiği zeyreklikten mutlu kahkahayı basarken, "ben ve yedi nazırım. Anlat bakalım nasıl bir oyunmuş bu."

"Biz ona Zincire Vurulmuş Sekiz Orangutan deriz," diye yanıt verdi cüce, "iyi oynanırsa hakikaten çok mükemmel bir oyundur."

"Biz bunu oynarız," dedi kral, yerinde dikelip gök kapaklarını aşağı indirerek."

"Oyunun güzelliği," diye devam etti Aksak Kurbağa, "kadınlarda yarattığı korkuda yatıyor."

"Harika!" diye kükrediler hep bir ağızdan hükümdarla yedi nazırı.

"Sizleri orangutan kılığına sokacağım," diye sözlerini sürdürdü cüce, "bu işi siz bana bırakın. Benzerlik öylesine müthiş olacak ki, balodakiler sizi gerçek hayvan sanacaklar ve, doğal olarak, şaşırdıkları kadar korkacaklar da."

"Muhteşem!" diye haykırdı kral. "Seni adam edeceğim Aksak Kurbağa."

"Zincirlerden maksat, şangırtılarıyla kargaşayı artırmaktır. Bakıcınızın elinden *en masse*[2] kurtulmuş olacaksınız. Herkesin sahici zannettiği, birbirine zincirlenmiş sekiz orangutanın bir maskeli baloda kalabalığın arasına dalmasının ve o zarif, şık kostümlü kadınların, erkeklerin arasında vahşi çığlıklar atarak sağa sola atılmasının yaratacağı *etkiyi* Majesteleri dünyada tahmin edemezler. Görülmedik bir *karşıtlık* ortaya çıkacaktır."

"Öyle de olacak," dedi kral; ve Aksak Kurbağa'nın tasarısını hayata geçirmek için konsey alelacele –çünkü vakit geç olmuştu– dağıldı.

Aksak Kurbağa'nın kralla nazırlarını orangutan kılığına sokma tarzı oldukça basitti, ama amacına yeterince hizmet ediyordu. Bu hikâyenin geçtiği dönemde söz konusu hayvanlar, uygar dünyanın herhangi bir

2) Topluca, hep birden

yerinde pek sık görülmüş değildi; ve cücenin yaptığı taklitler yeterince hayvanı andırıp, fazlasıyla da korkunç olduğundan hakiki sanılacakları kesindi.

Kralla nazırları ilkin sıkı sıkıya vücutlarına yapışan gömlek ve donların içine tıkıldılar. Sonra, iyice katrana bulandılar. İşlemin bu aşamasında aralarından birisi üstlerine kuş tüyü yapıştırılmasını önerdi, ama orangutan gibi bir hayvanın kıllarının görsel açıdan en iyi *keten lifiyle* taklit edilebileceğine onları çabucak ikna eden cüce bu fikri reddetti. Bu fikir gereğince katranın üzerine kalın bir tabaka halinde keten lifi yapıştırıldı. Bundan sonra uzun bir zincir bulundu. Zincirin bir ucu kralın beline dolanıp *bağlandı*, sonra nazırlardan birinin beline, ardından bir diğerine, derken sonuncu nazıra kadar hepsi böyle bağlandılar. Zincire bağlama işi tamamlandığında grup mümkün olduğunca birbirinden uzak durarak bir halka oluşturdu; Aksak Kurbağa, her şeyin doğal görünmesi için zincirin geri kalanını, o günlerde Borneo'da şempanze veya daha büyük cins maymunlar yakalayan avcıların yaptığı gibi, birbiriyle dik açı yapacak şekilde halkanın içinden iki defa geçirdi.

Maskeli balonun yapılacağı büyük salon, tavanı çokyüksekdaire şeklinde bir odaydı ve gün ışığını tavandaki tek pencereden alıyordu. Geceleriyse (ki burası daha çokgeceleri kullanılmak üzere tasarlanmıştı) dam penceresinin ortasından aşağı sarkıtılan bir zincirin ucunda asılı olan ve her zamanki gibi bir karşı ağırlıkla yükseltilip alçaltılan büyük bir avizeyle aydınlatılıyordu. Ama görünümü çirkinleştirmemesi için bu karşı ağırlık kubbenin dışından ve çatının üstünden geçiyordu.

Salonun dekorasyonu Trippetta'ya bırakılmıştı, ama bazı hususlarda arkadaşı cücenin serinkanlı yargılarının ona yol göstermiş olduğu anlaşılıyordu. Balo münasebetiyle, cücenin önerisi üzerine avize kaldırılmıştı. Damlayan mumlar (böyle sıcak bir havada bunu önlemek neredeyse imkânsızdı) kalabalık nedeniyle salonun ortasından, yani avizenin altından uzak durmaları beklenemeyecek olan konukların şık giysilerine zararverebilirdi. Salonun çeşitli yerlerine, kalabalığın uzak duracağı noktalara ilave şamdanlar yerleştirildi, ayrıca, duvara dayalı duran kadın heykeli şeklindeki –elli altmış kadar– taş sütunun her birinin sağ eline hoş kokular yayan birer meşale tutuşturuldu.

Sekiz orangutan, Aksak Kurbağa'nın öğüdüne uyarak, salon davetlilerle tıklım tıklım doluncaya, yani gece yarısına kadar ortaya çıkmadan sabırla beklediler. Saat gece yarısını vurur vurmaz da içeri doluştular, daha doğrusu yuvarlandılar – çünkü ayaklarına dolaşan zincirin engellemesiyle içeri girerken çoğu yere kapaklanmıştı.

Davetlilerin kapıldıkları müthiş korku ve telaş kralın yüreğini sevinçle doldurdu. Beklendiği gibi, konuklardan büyük bir bölümü bu korkunç görünüşlü yaratıkları, tam olarak orangutan olmasa bile, gerçekten bir tür *vahşi* hayvan sandılar. Birçok kadın korkudan bayıldı; kral salona hiç silahı sokulmaması yönünde önlem almamış olsaydı, o ve nazırları yaptıkları bu şakanın bedelini canlarıyla ödeyebilirlerdi. Herkes kapılara atıldı, ama kralın emriyle kendisi içeri girdikten sonra bütün kapılar kapatılmış ve cücenin önerisiyle anahtarlar krala teslim edilmişti.

Kargaşanın doruğuna çıktığı ve herkesin kendi canını kurtarmaya (çünkü gerçekten de korkuya kapılmış insanların sağa sola atılması büyük bir tehlike yaratıyordu) çalıştığı sırada, eskiden avizenin asılı bulunduğu, şimdi avize kaldırıldığı için yukarı çekilmiş bulunan zincirin, ucundaki çengelin yere değmesine üç karış kalana kadar yavaş yavaş alçaldığı görüldü.

Bundan kısa bir süre sonra, etrafta dört dönmüş olan kralla yedi arkadaşı neredeyse zincire değecek kadar salonun ortasına gelmiş bulunuyorlardı. Onlar bu konumdalarken, peşleri sıra sessizce gelip onları kargaşayı artırmaya kışkırtan cüce, birbirlerine bağlanmış sekiz orangutanın oluşturduğu halkayı dik açılarla kesen zincirlerin kesişme noktasını kavradı ve şimşek hızıyla avizenin asıldığı çengele geçiriverdi. Bir an sonra görünmez bir el tarafından yukarı kaldırılan zincirin çengeli ulaşılamayacak bir yüksekliğe ulaştı ve bunun doğal sonucu olarak da sekiz orangutan yüz yüze birbirlerine yapıştılar.

Bu arada, davetliler biraz olsun yatışmışlar, bütün bu olup bitenlerin iyi tertiplenmiş bir şaka olduğunu anlamış, maymunların düştükleri duruma kahkahalarla gülmeye başlamışlardı.

"Onları *bana* bırakın!" diye haykırıyordu şimdi Aksak Kurbağa; bütün şamatayı bastıran tiz bir sesle. "Onları *bana* bırakın. Galiba onları tanıyorum. Onlara yakından bakarsam, kim olduklarını birazdan size de söylerim."

O zaman cüce, kalabalıktakilerin baş ve omuzlarına basarak duvara kadar gitti, kadın heykeli şeklindeki taş sütunlardan birinden bir meşale kaparak aynı yoldan geri döndü, bir maymun çevikliğiyle kralın kafasına sıçradı ve zincire birkaç ayak daha tırmandı. Orangutanları incelemek için meşaleyi aşağı uzatırken, "Kim olduklarını şimdi anlayacağım" diye bağırmaya devam ediyordu.

Maymunlar da dahil herkes kahkahadan kırılırken, soytarı ansızın tiz bir ıslık çaldı, bunun üzerine zincir otuz ayak birden yükseldi – korkan ve çırpınan orangutanlar şimdi tavan penceresi ile taban arasında hava-

da asılı durumdaydılar. Zincire sıkı sıkıya tutunan Aksak Kurbağa da zincirle birlikte yükselmiş olsa da, maskeli yedi adama göre önceki konumunu nispeten korumaktaydı ve hiçbir şey olmamış gibi hâlâ meşalesini maymunların yüzüne doğru uzatıyor, sözde kim olduklarını anlamaya çalışıyordu.

Zincirin beklenmedik bir şekilde yükselmesi herkesi öyle şaşırtmıştı ki, yaklaşık bir dakika kadar süren bir ölüm sessizliği çöktü ortalığa. Bu sessizliği, kral Tippetta'nın yüzüne şarap attığında kralla nazırlarının dikkatini çekmiş olan, diş gıcırtısını andıran boğuk gıcırtı bozdu. Ama bu defa sesin *nereden* geldiği gün gibi ortadaydı. Ses, cücenin vahşi hayvan dişlerini andıran dişlerinden geliyordu; cüce ağzından köpükler saçarak dişlerini birbirine sürtüyor, gıcırdatıyor, yüzlerini yukarı doğru çevirmiş kralla yedi nazırını çılgın bir öfkeyle süzüyordu.

"Ah, ha!" dedi sonunda öfkeden deliye dönmüş palyaço. "Ah, ha! *Şimdi* anlamaya başlıyorum bunların *kim olduğunu*!" Ve kralı daha yakından incelemek istiyormuş gibi yaparak meşalenin alevini kralın vücudunu saran keten lifi giysiye yaklaştırdı, lifler anında tutuşarak parlak bir alevle yanmaya başladı. Yarım dakika geçmeden sekiz orangutan, onlara en ufak bir yardımda bulunamadan dehşet içinde, yukarı doğru bakan kalabalığın çığlıkları arasında alev alev yanıyordu.

Sonunda, alevlerin birdenbire harlamasıyla, cüce, alevlerin kendisine erişmemesi için zincirin daha yukarısına tırmanmak zorunda kaldı. Cüce yukarı tırmanırken kalabalık bir an için yine suskunluğa gömüldü. Bu fırsattan yararlanan cüce yeniden konuşmaya başladı:

"Şimdi *açık seçik* görüyorum," dedi, "bu maskelilerin kimler olduğunu. Bunlar büyük bir kralla sır ortağı yedi nazırı – savunmasız bir kızcağıza vurmaktan vicdanı sızlamayan bir kralla bu canavarlıkta ona söz ve davranışlarıyla cesaret veren yedi nazır. Bana gelince, ben sadece soytarı Aksak Kurbağa'yım, o kadar – ve *bu benim son soytarılığım*."

Hem keten lifinin hem de lifin yapıştırıldığı katranın yanıcılığının çokyüksek olması nedeniyle, cüce kısa konuşmasını intikam işi tamamlanıncaya kadar ancak bitirebildi. Sekiz ceset, pis kokulu, kapkara, iğrenç, birbirinden ayırt edilemez birer kütle halinde zincirlerin ucunda sallanıyordu. Topal, elindeki meşaleyi cesetlere fırlatıp attıktan sonra, hiç acele etmeden tavana doğru tırmandı ve pencereden geçip gözden kayboldu.

Trippetta'nın salonun çatısında beklediği, arkadaşının öcünü almasına yardım ettiği ve birlikte memleketlerine kaçtıkları sanılıyor, çünkü ikisini de bir daha gören çıkmadı.

GİZEMLİ ÖYKÜLER
§
DEDEKTİF ÖYKÜLERİ

KALABALIKLARIN ADAMI

Ce grand malheur, de ne pouvoir être seul.[1]
La Bruyère.

Bir Almanca kitap için çok yerinde olarak "*es lässt sich nicht lesen*" (kendini okutmuyor) denmişti. Bazı sırlar da vardır ki kendilerini anlattırmazlar. İnsanlar, günah çıkarttırdıkları ve gözlerine hayalet gibi görünen rahiplerin ellerine sarılıp, acıklı bakışlarla gözlerini gözlerine dikerek, açığa *vurulamayan* korkunç sırlar nedeniyle yürekleri umutsuzluk dolu, boğazları düğüm düğüm, geceleri yataklarında ölürler. Zaman zaman, heyhat, insanın vicdanı öylesine korkunç bir yük altına girer ki, onu artık ancak mezar paklar. İşte bu yüzden, her türden suçun özü gizli kalır.

Kısa bir süre önce, bir güz günü akşama doğru, Londra'da D. Kahvehanesi'nin geniş cumbasında oturuyordum. Birkaç aydır sağlığım pek yerinde değildi, ama şimdi iyileşme yolundaydım ve gücümü yeniden kazanınca kendimi *can sıkıntısının* tam tersi olan o mutlu ruh hallerinden birinin içinde buldum; hani zihni örten perde –αχλυς οζ πριν επηεν–[2] kalktığında, coşan zekâ her günkü durumunu tıpkı Leibnitz'in[3] sağlam olmakla birlikte naif akıl yürütmeleri, Gorgias'ın[4] çılgınca ama zarif söylemleri gibi kat be kat aştığında insanın içini yakıcı arzuların doldurduğu o ruh hallerinden birinde... Salt solukalıp vermek bile keyif

1) Yalnız olamamak, bu büyük mutsuzluk. Jean de La Bruyère'in (1645-1696) "Les Caractères"inden.

2) "Önceden üzerlerinde bulunan sis." Homeros'un İlyada'sından. Athena, savaşırken tanrıları görebilmesi için Diomedes'in gözlerindeki pusu kaldırır.

3) Gottfried Wilhelm, Baron von Leibnitz (1646-1716): Alman filozof ve matematikçisi. Evrenin ilahi bir planın sonucu olduğuna göre, olası evrenlerin en iyisi olması gerektiğini ileri sürmüştür. Hiçbir zaman evrenin mükemmel olduğunu söylememiş olmakla birlikte bu savı nedeniyle, Voltaire tarafından *Candide* adlı eserinde alaya alınmıştır.

4) Gorgias (İÖ 485-380); hiçbir şeyin var olmadığını, var olsa bile kavranamayacağını, kavransa bile bilginin başkalarına iletilemeyeceğini, dolayısıyla nesnel bilginin olanaksız olduğunu savlamıştır.

veriyor, zaman zaman yoklayan sancılardan bile haz duyuyordum. Her şey bende dingin, ama merak dolu bir ilgi uyandırıyordu. Ağzımda bir puro, kucağımda gazetem, öğleden sonranın büyük bölümünü kâh gazetenin ilanlarını okuyarak, kâh salondaki erkekli kadınlı kalabalığı seyrederek, kâh dumanlı camlardan dışarıyı gözetleyerek geçirmiştim.

Bu sokak kentin ana caddelerinden biriydi, gün boyu dolup taşmıştı. Ama karanlığın basmasıyla kalabalık aniden arttı, bütün lambalar yandığında kapının önünden yoğun bir insan seli iki kol halinde akıyordu. Akşamın bu saatlerinde hiç böyle bir durumla karşılaşmamıştım; insan kafalarından oluşan bu çalkantılı deniz içimi yepyeni, tatlı bir duyguyla doldurdu. Sonunda kahvehanenin içinde olup bitenleri bir yana bırakıp bütün dikkatimi dışarıdaki salıneyi seyretmeye verdim.

Başlangıçta gözlemlerim soyut ve genel nitelikteydi. Gelip geçenleri yığınlar halinde görüyor ve onları topluca değerlendiriyordum. Ama çok geçmeden ayrıntılara indim ve onların büyük bir çeşitlilik sergileyen vücut yapılarını, kıyafetlerini, tavırlarını, yürüyüşlerini ve yüz ifadelerini kılı kırk yaran bir dikkatle incelemeye başladım.

Önümden geçip gidenlerin büyük bir kısmı kendilerinden memnun iş adamı havasındaydı; sanki tek düşünceleri kalabalık arasında kendilerine bir yol açmaktı. Kaşları çatılmıştı, bakışlarını hızlı hızlı etrafta gezdiriyorlardı; gelip geçenlerden biri çarptığında hiçbir sabırsızlık belirtisi göstermiyor, üstlerini başlarını düzeltip aceleyle yollarına devam ediyorlardı. Yine çok sayıda insan da huzursuz hareketler sergiliyor, heyecandan al al olmuş suratlarla ellerini kollarını sallıyor, kendi kendilerine konuşuyorlardı; sanki etraflarını saran kalabalığın yoğunluğu kendilerini yalnız hissetmelerine yol açıyordu. Yolları kesildiğinde bu insanlar mırıldanmayı hemen kesiyor, ama el kol hareketlerini iki katına çıkarıyor, dudaklarında boş ve yapmacık bir gülümsemeyle yollarını kesen kişinin geçip gitmesini bekliyorlardı. İtilip kakıldıklarında, yerlere kadar eğilerek kendilerini itekleyenlere selam veriyor, fazlasıyla şaşırmış görünüyorlardı. Bu iki sınıf insanda, belirttiğim hususların ötesinde pek fazla dikkat çekici bir özellik yoktu. Kıyafetleri, kelimenin tam anlamıyla münasip tabir edilen türdendi. Bu insanlar, hiç kuşku yok ki, soylular, tüccarlar, avukatlar, borsacılar, toptancılar –yani Eupatridler–[5] ve toplumun sıradan insanlarıydı – boş zamanı olanlar, kendi işleriyle uğraşanlar, bir işi yürütmenin sorumluluğunu sırtlanmış insanlar. Bunlar çok fazla dikkatimi çekmediler.

5) Eupatrid: (*Yun.*) Atalan Atinalı aristokratlardan olan kişiler, patriciler.

Memur takımı hemen belli oluyordu; bunlar arasında çok farklı iki kesimi birbirinden ayırt edebiliyordum. Yeni ortaya çıkmış firmaların genç memurları vardı – ceketleri üstlerine tam oturan, çizmeleri parlak, saçları briyantinli ve dudakları gururla kıvrılmış delikanlılar. Bu insanların tavırları, deyim yerindeyse, *kalem efendiliği* denebilecek zarafetleri bir yana bırakılırsa, on iki veya on sekiz ay önce *bon ton*'un[6] doruğu sayılan tavırları andırıyordu. Orta tabakanın çoktan vazgeçtiği bir zarafeti sergiliyorlardı – sanırım bu sınıfın en iyi tanımı budur.

Köklü firmaların üst kademe memurlarına ya da 'güvenilir ihtiyar delikanlılar'ın oluşturduğu kesime gelince, bunlar hakkında yanılmak olanaksızdı. Bunlar vücutlarına tam olarak oturan siyah veya kahverengi pantolon ve ceketleriyle, beyaz kravat ve yelekleriyle, sağlam görünüşlü kocaman ayakkabıları, kalın uzun çorapları ve tozluklarıyla hemen ayırt ediliyorlardı. Hepsinin saçı biraz seyrelmişti, uzun süre arkalarına kalem sıkıştırılmaktan sağ kulaklarının acayip bir duruşu vardı. Şapkalarını hep iki elleriyle birden giyip çıkardıklarını, sağlam, eski model kısa zincirli, altın cep saatleri kullandıklarını gözlemledim. Saygın olmaya özeniyorlardı – özentiyle saygınlık olur mu, o da ayrı.

Şık görünüşlü çok sayıda insan vardı ki, bir bakışta bunların bütün büyük kentlerin başına musallat olan o yankesiciler soyundan olduklarını anladım. Bu takımı büyük bir ilgiyle izledim ve gerçek beyefendilerin nasıl olup da onları beyefendiden saydıklarını anlamakta zorlandım. Kol ağızlarının bolluğu ve aşırı içten havaları onları derhal ele vermeliydi oysa.

Sayıları hiç de az olmayan kumarbazları tanımak daha da kolaydı. Kadife yelekli, fantezi fularlı, altın zincirli ve telkâri düğmeli bıçkın üçkâğıtçı kılığından tutun, başka hiçbir şeyin çekemeyeceği kadar şüphe çekici olması gereken son derece süssüz rahip kılığına kadar her türlü kılığa bürünmüşlerdi. Ama, yine de, hepsi sarı kara tenleri, bulanık bakışları, sıkı sıkıya yumdukları solgun dudaklarıyla kolayca seçiliyordu. İki özellikleri daha vardı ki nerede görsem hemen tanırdım: Konuşurken özenle denetledikleri alçak ses tonu ile diğer parmaklarıyla dik açı yapacak şekilde alışılmışın dışında açık duran başparmakları. Çoğu kez bu dalaverecilere, kılıkları biraz farklı olmakla birlikte aynı yolun yolcusu birtakım insanların eşlik ettiğini gördüm. Bunlar zekâlarıyla geçinen beyefendiler diye tanımlanabilir. Halkın kanını emmek için bunlar iki tabura ayrılmış gibiler: Züppeler taburu ve askeri tabur. Birinci sınıfa

6) Yüksek nitelik; terbiyeli davranış.

girenlerin başat özelliği uzun saçları ve gülümsemeleri, ikinci sınıfa girenlerinkiyse uzun redingotlarıyla çatık kaşlarıydı.

Bütün bu süprüntü takımının alt kesimlerine doğru indikçe üzerinde ileri geri akıl yürütülecek daha karanlık ve derin izlekler buldum. Bayağı bir alçakgönüllülükakan suratlarında atmaca gözleri kor gibi yanan Yahudi gezgin satıcılar gördüm; gecenin karanlığına bir hayır görmek umuduyla çıkmış daha iyi kumaştan dilencileri itip kakan güçlü kuvvetli profesyonel dilenciler gördüm; kalabalıkta düşe kalka ilerlerken bir teselli, bir umut ışığı yakalayabilmek için gördükleri herkesin yüzüne yalvarırcasına bakan bir ayağı çukurda, kadidi çıkmış düşkünler gördüm; uzun bir işgününün ardından kasvetli evlerine dönerken zaman zaman sarkıntılık yapmaktan da geri kalmayan serserilerin aşağılayıcı bakışlarından, kızgınlıktan çok gözyaşları içinde kaçınmaya çalışan kendi halinde genç kızlar gördüm; her türden ve yaştan fahişeler –insanın aklına, Lukianos'un dışı Paros mermerinden içi paçavralarla dolu heykelini[7] getiren, kadınlığının en parlak döneminde, güzelliği su götürmez kadınlar; paçavralara sarılı, mahvolmuş, bitmiş iğrenç cüzamlılar; genç görünmek için son kurşunlarını atan tenleri buruş buruş olmuş, takmış takıştırmış, boya küpüne batıp çıkmış kocakarılar; gelişmemiş bedenleriyle henüz bir çocuk oldukları belli olan, ancak uzun zamandır icra ettikleri mesleğin tiksinç cilvelerinde ustalaşmış ve kendilerinden daha eski olanlarla şehvette eş sayılmak için kudurgan bir hırsın pençesinde yanıp tutuşan genç kızlar– gördüm; hiçbir tanıma ve sınıflandırmaya gelmeyecek sayısız ayyaş –yara bere içindeki suratları ve feri kaçmış gözleriyle iki yana sallanarak yürüyen, dilsiz dişsiz hırpaniler; giysileri tamamen kir pas içerisinde, hafifçe yalpalayarak yürüyen, kalın, kösnül dudaklı, kıpkırmızı suratlı, samimi görünüşlü olanlar; bir zamanlar iyi olduğu anlaşılan kumaşlardan yapılmış ve şimdi de özenle fırçalanmış kıyafetler giyenler; yere gereğinden fazla sağlam basan, kalabalıkarasında kocaman adımlarla ilerlerken ellerinin erişebildiği her nesneyi titreyen parmaklarla kapan, çehreleri korkunç derecede solgun, gözleri kan çanağına dönmüş insanlar– gördüm; bunlardan başka börekçiler, hamallar, kömür yükleyiciler, çöpçüler, laternacılar, maymun oynatıcılar, gezgin şarkıcılarve onlarla birlikte dolaşan şarkı sözü satıcıları, hırpani zanaatçılar, bitap düşmüş emekçiler gördüm; bütün bu kalabalık kulakları tırmalayan, gözleri rahatsız eden bir hayhuy içerisinde devinip duruyordu.

7) "Lukianos'un, 'Paros mermerinden yapılmış, içi paçavralarla dolu heykel' tanımı, bizim bazı 'paralı kurumlarımız'a kehanet içeren bir bakış olmalıdır." (Poe, 'Fifty Suggestions, XXI')

Gece ilerledikçe sahneye duyduğum ilgi de arttı, çünkü sadece kalabalığın genel niteliği köklü bir tarzda değişmekle kalmadı (insanların daha düzenli kesiminin ortalıktan çekilmesiyle kalabalığın yumuşak hatları siliniyor, gecenin ilerleyen saatlerinin her türden alçaklığı ininden dışarı uğratmasıyla daha sert bir görünüme bürünüyordu), batan günün ışığıyla giriştikleri mücadelede başlangıçta zayıf kalan gaz lambalarının ışığı da artık utku kazanarak her şeyi kesikli ve gösterişli bir parlaklıkla aydınlatmaya başlamıştı. Her yer karanlıktı, yine de, tıpkı Tertullianos'un biçemine benzetilmiş olan o abanoz gibi muhteşemdi.[8]

Işığın tuhaf etkileri beni tek tek yüzleri incelemeye sevk etti; ve ışık dünyasının pencerenin önündeki değişim hızı her yüze uzun uzadıya bakmamı engelliyor idiyse de, o sırada içinde bulunduğum garip ruh haliyle, bana öyle geliyordu ki, o kısacık bakış anında, çoğu kez, uzun yılların öyküsünü okuyabiliyordum.

Alnımı cama dayamış, gelip geçen kalabalığı dikkatle incelerken birden bir çehre, ifadesinin son derece özgün olması nedeniyle derhal dikkatimi çeken ve kendi üzerine odaklayan bir çehre ilişti gözüme –eli ayağı tutmaz olmuş, altmış beş yetmiş yaşlarında bir ihtiyarın çehresi. Buna benzeyen bir yüz ifadesini daha önce hiç görmemiştim. Ona baktığımda, ilk olarak, Retzsch[9] bunu görseydi, iblisin enkamasyonunu temsil eden kendi tablolarına haydi haydi yeğlerdi diye düşünmüş olduğumu çok iyi anımsıyorum. Bu yüzü gördüğüm o kısacık anda bende yarattığı duyguları çözümlemeye çalışırken, kafamda karmakarışık ve birbiriyle çelişkili bir şekilde engin bir zekâya, sakınganlığa, tamahkârlığa, pintiliğe, soğukkanlılığa, kötülüğe, kana susamışlığa, zafere, neşeye, dehşete, –aşırı– yoğun umutsuzluğa ilişkin düşünceler belirdi. Fena halde uyarılmış, irkilmiş, büyülenmiştim. "Kim bilir," dedim kendi kendime, "ne tuhaf bir tarih yazılıdır bu bağırda!" Sonra –daha iyi tanımak amacıyla– onu gözden kaybetmemek için dayanılmaz bir arzu duydum. Alelacele paltomu giydim, şapkamı ve bastonumu kaptığım gibi sokağa fırladım, gittiğini gördüğüm yöne doğru kalabalığı yararak atıldım; adam çoktan gözden yitmişti. Biraz zor da olsa, sonunda ona yetiştim ve yaklaşıp yakından izlemeye başladım, ama dikkatini çekmemek için son derece ihtiyatlı davranıyordum.

8) Quintus Septimius Florens Tertullianus (160-230, Romalı teolog) hakkındaki bu benzetmeyi Jean-Louis Guez de Balzac (1594-1655) *Menagiana*'da yapmıştı. Abanoz (*Ebony*), diğer yazarların William Blackwood'un *Blackwood's* adıyla bilinen dergisi için kullandıkları ad idi. *Black wood*: Kara Ağaç, Abanoz.

9) Friedrich August Moritz Retzsch (1779-1857); Schiller ve Goethe'nin eserleri için, özellikle de Faust'u için yaptığı resimlerle ünlü Alman ressam ve gravürcü.

Şimdi onu rahatça inceleyebilirdim. Kısa boylu ve pek sıska biriydi, dermansızlığı gün gibi ortadaydı. Üstü başı genel olarak kir pas içinde ve yırtık pırtıktı, ama arada bir, bir sokak lambasının güçlü ışığı altına geldiğinde, gömleğinin pis de olsa kaliteli bir kumaştan olduğunu fark ettim. Gözlerim beni yanıltmadıysa, tüm düğmelerini iliklediği, vücudunu sıkı sıkıya saran, elden düşme olduğu besbelli *roquelaire*'inin arasından bir camcı keskisiyle bir hançer gözüme ilişir gibi oldu. Gördüklerim merakımı büsbütün kamçıladı ve yabancıyı gittiği yere kadar izlemeye karar verdim.

Artık iyiden iyiye gece çökmüş ve kısa bir süre sonra yerini sağanağa bırakacak olan yoğun, nemli bir sis basmıştı kenti. Bu hava değişikliğinin kalabalık üzerinde tuhaf bir etkisi oldu; birden bir kıpırdanma başladı ve kalabalık bir dünya şemsiyenin altında kayboldu. Dalgalanma, itişme ve uğultu on katına çıktı. Ben, şahsen yağmura pek aldırmadım – henüz tam olarak kurtulamadığım sıtma nedeniyle hararetini koruyan bedenimde yağmurun serinliği, tehlikeli de olsa, hoş bir etki yaratıyordu. Ağzıma bir mendil bağlayarak yürümeye devam ettim. İhtiyar yarım saat boyunca ana caddede kendine zorla yol açarak ilerledi, ben de gözden kaybetme korkusuyla topuğunun dibinden ayrılmadım. Dönüp bir kez olsun arkasına bakmadığından beni görmedi. Daha sonra, yürümekte olduğu sokak kadar olmasa bile, yine de kalabalık bir yan sokağa saptı. Bu sokağa girince üstüne bir değişiklik çöktü. Eskisinden daha yavaş, daha amaçsız –daha tereddütlü– yürüyordu. Görünürde belli bir amaç gütmeksizin boyuna bir o yana bir bu yana geçiyordu; ve kalabalık o kadar yoğundu ki, her hareketinde onu daha yakından takip etmek zorunda kalıyordum. Burası dar ve uzun bir sokaktı ve ihtiyarın bu sokaktaki yürüyüşü bir saat kadar sürdü; bu süre zarfında kalabalık yavaş yavaş azaldı ve insanların sayısı, Broadway'de, park yakınlarında öğlen vakti genel olarak görülen sayıya düştü – Londra'nın kalabalığıyla en sık ziyaret edilen Amerikan kentinin kalabalığı arasında böylesine büyük bir fark var işte. Sokaktan ikinci defa saparak ışıl ışıl aydınlatılmış, hayat kaynayan bir meydana çıktık. Yabancı yeniden eski haline döndü. Çenesi göğsüne düştü; gözlerini, çatık kaşları altından bir o yana bir bu yana fıldır fıldır döndürüyor, dört bir yönden üzerine gelen kalabalığı inceliyordu. Kalabalık arasında ısrarla ve azimle kendine yol açmaya devam ediyordu. Meydanı çepeçevre döndükten sonra, arkasına dönüp ters yönde ilerlemeye başladığını görmek beni şaşırttı. Aynı yürüyüşü birçok defa tekrarlaması ise daha da şaşırttı – bir defasında ansızın geri dönünce az kalsın yakalanıyordum.

Bu şekilde bir saat daha geçti, bu sürenin sonunda yolumuzu kesenlerin sayısı başlangıçtakine göre epey azalmıştı. Yağmur hızlanmış, hava serinlemişti; insanlar artık evlerine çekiliyorlardı. Gezgin, sabırsızlık gösteren bir el hareketiyle nispeten ıssız bir yan sokağa saptı. Sokak aşağı çeyrek mil kadar, bu yaşta birinde hayal bile edemeyeceğim ve onu izlememi zora sokan bir hızla ilerledi. Birkaç dakika sonra büyük ve kalabalık bir çarşıya geldik; yabancı buranın girdisini çıktısını çok iyi biliyor gibiydi; alıcılarla satıcılar arasında amaçsızca ileri geri dolaşır, zorla kendine yol açarken eski haline geri dönmüştü.

Burada geçirdiğimiz yaklaşık bir buçuk saat boyunca, dikkatini çekmeden yakın takibi sürdürmekte epey zorlandım. Bereket ayaklarımda kauçuk şosonlar vardı da son derece sessiz hareket edebiliyordum. Beni hiçbir zaman kendisine bakarken yakalamadı. O dükkân senin bu dükkân benim dolaşıyor, ne bir şey alıyor, ne tek kelime ediyor, her şeye yabanıl bakışlarla boş boş bakıyordu. Onun bu davranışı beni iyice şaşırtmıştı, merakımı bir ölçüde giderinceye kadar peşinden ayrılmamaya kesin karar verdim.

Yüksek sesli bir saat on biri vurdu ve çarşıyı dolduran kalabalık hızla boşalmaya başladı. Kepenk indirmekte olan bir dükkân sahibi ihtiyar adama bir dirsek attı, o an şiddetli bir titremenin adamın bedenini yalayıp geçtiğini gördüm. İhtiyar alelacele sokağa koştu, bir an endişeyle etrafına bakındıktan sonra, dolambaçlı ve ıssız ara sokaklar boyunca, yeniden başlangıç noktamıza, D. otelinin bulunduğu caddeye çıkıncaya kadar inanılmaz hızda bir koşu tutturdu. Ancak, burası artık eski görünümünde değildi. Gaz lambalarının ışığıyla hâlâ ışıl ışıl aydınlık olmakla birlikte, yağmur hızını iyice artırmış, ortalıkta pekkimse kalmamıştı. Yabancının rengi sarardı. İnsan kaynayan caddede hüzünle birkaç adım attıktan sonra, derin bir iç çekişle nehir yönüne döndü ve dolambaçlı sokakların labirentine dalarak başlıca tiyatrolardan birinin önüne vardı. Tiyatronun kapanma saatiydi, seyirciler kapılardan olukoluk boşanıyordu. Kalabalığın içine dalarken ihtiyarın soluk almaya çalışır gibi ağzını açtığını gördüm, ama yüzündeki o yoğun ıstırap ifadesi bir ölçüde hafiflemiş gibi geldi bana. Başı yine göğsünün üzerine düşmüş, ilk gördüğüm zamanki görünümüne bürünmüştü. Seyircilerin büyük çoğunluğunun gittiği yönü tuttuğunu gördüm – ama, genel olarak bu hareket tarzını bir türlü anlayamıyordum.

İhtiyar yürümeye devam ederken kalabalık seyreldi, adam da eski huzursuz ve kararsız tavrına döndü yeniden. On, on iki kişilik şamatacı bir grubu yakından takip etti bir süre, ama grubun sayısı birer birer azaldı;

in cin top oynayan dar ve kasvetli bir sokağa geldiklerinde gruptan geriye sadece üç kişi kalmıştı. Yabancı duraladı, bir süre düşünceler içinde kaybolmuş gibi göründü, sonra duyduğu sıkıntıyı açıkça dışarı vurarak, bir yola daldı hızla; bu yol bizi kentin kıyısında, o ana kadar geçtiklerimizden çok farklı bir semte getirdi. Burası, Londra'nın, her taşında en derin yoksulluğun ve en iflah olmaz suçların izleri okunan en sefil semtiydi. Tek tük rastlanan lambaların loş ışığında, keyiflerince dört biryana yatmış, yıkıldı yıkılacak durumdaki yüksek, antik, kurt yeniği ahşap konutların arasında yol ya da geçide benzer bir şey seçilemiyordu. Sık otların yerinden ettiği kaldırım taşları öteye beriye saçılmıştı. Ağzına kadar dolu kanallardan müthiş iğrenç kokular yükseliyordu. Her tarafa tam bir terk edilmişlik havası hâkimdi. Yine de, ilerledikçe yavaş yavaş insan yaşamına tanıklık eden sesler duyulmaya başladı, sonra Londra ayaktakımının en hayâsızlarından oluşmuş kalabalık güruhların sağa sola yıkılarak ötede beride dolaşmakta oldukları görüldü. Yaşlı adam, sönmek üzere olan bir lambanın fitilinin birden canlı bir alevle yanmaya başlaması gibi yeniden neşesini buldu. Bir kez daha canlı adımlarla ileri atıldı. Ansızın bir köşeyi döndüğümüzde, parlak bir ışık gözümüzü aldı ve ölçüsüzlüğün varoşlardaki en büyük tapınaklarından birinin –"Cin" adlı iblisin saraylarından birinin– önünde durduk.

Artık şafak söktü sökecekti, ama o gösterişli kapıdan hâlâ çok sayıda sefil ayyaş grip çıkıyordu. Yaşlı adam bir sevinç çığlığıyla, kapıdan çıkmakta olan ayyaşları yarıp içeri daldı ve anında eski tavrına bürünerek, görünüşte amaçsızca ileri geri dolaşmaya başladı kalabalığın arasında. Ama, çok geçmemişti ki, herkesin kapıya doğru atılmasıyla meyhanenin kapanma saatinin geldiği anlaşıldı. O zaman, bu kadar ısrarla takip ettiğim acayip varlığın suratında umutsuzluğun da ötesinde bir ifade belirdi. Yine de, mesleğini sürdürmekte bir an duraksamadı, hem de bu defa çılgın bir enerjiyle; derhal gerisingeri döndü ve kudretli Londra'nın göbeğine doğru yürümeye koyuldu. Uzun süre devam ettirdiği hızlı bir koşu tutturuken, onu, büyük bir şaşkınlıkla ve tüm ilgi ve dikkatimi verdiğim bir araştırmayı boşa çıkarmama azmiyle takip ettim. Bu şekilde koştururken güneş doğdu; bir kez daha bu kalabalık kentin en uğrak noktasına, D. otelinin bulunduğu caddeye ulaştığımızda, caddenin önceki akşam gördüğümden hiç de aşağı kalmayan bir kalabalıkla dolup taştığını gördüm. Ve her dakika artan karmaşanın ortasında, yabancıyı burada da uzun süre izledim. Ama, âdeti olduğu üzere, ileri geri yürüdü ve gün boyu sokağın karmaşasından uzak durmadı. İkinci günün akşamı gölgeleryeniden düşmeye başlarken ölesiye yorulmuştum, gezginin

tam karşısına geçip gözlerimi yüzüne diktim. Beni fark etmedi ve cakalı yürüyüşünü sürdürdü; bense takipten vazgeçerek derin düşünceler içerisinde kalakaldım. Sonunda, "Bu ihtiyar," dedim kendi kendime, "en büyük suçların adamı, bir suç dehası. Yalnız olmayı reddediyor. O, *kalabalıkların adamı*. Onu takip etmek bir işe yaramayacaktır, çünkü ne onun kendisi hakkında ne de yaptığı işler hakkında bir şey öğrenebilirim. Dünyanın en kötü kalbi, Hortulus Animæ'den[10] daha iğrenç bir kitaptır ve belki de şu *'es læsst sich nicht lesen'* Tanrı'nın en büyük lütuflarından biridir."

10) Johann Reinhard Grünninger'in 1500 yılında basılan "Hortulus Animæ cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis quae in prioribus Libris non habentur" adlı eseri. (Poe'nun notu.)

MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ

Syrenler hangi şarkıları söylemişti? Akhilleus kadınlar arasında saklanırken hangi adı almıştı? Şaşırtıcı sorular oldukları doğru olmakla birlikte, bunlar tahmin edilemez değildirler.
Sir Thomas Browne[1]

Analitikolduğu söylenen zihinsel yetilerin kendileri analize gelmez. Biz onları, salt etkileriyle değerlendiririz. Onlar hakkında bildiğimiz birçok şeyden biri de, bu yetilerin ona fazlasıyla sahip olan kişiler için büyük bir haz kaynağı olduğudur. Güçlü kuvvetli bir adam nasıl fiziksel yetileriyle övünür, kaslarını çalıştıran hareketlerden zevk alırsa, çözümleme yetisi yüksek biri de *karmaşık bir sorunu çözerken* sarf ettiği zihinsel çabayla gururlanır. Yetilerini sergilemesini sağlayan en önemsiz meselelerden bile haz duyar. Bulmacalara, sözcük oyunlarına dayanan bilmecelere, anlaşılmaz yazılara bayılır; bunların her birinin çözümünde sıradan bir kavrayışa sahip kişilere olağanüstü gelen bir *feraset* sergiler. Kullandığı yöntem sayesinde elde ettiği sonuçlar, sanki sezgiyle bulunmuş gibi görünür.

Çözümleme yeteneği matematiksel incelemelerle, özellikle de haksız yere ve sırf rakamların özelliklerine dayanan ve geometri yerine cebir kullanarak bir problemi tartışan işlemleri nedeniyle, sanki *par excellence*, analiz olarak adlandırılan en yüksek dalı ile büyük ölçüde güçlendirilebilir. Yine de, hesaplama, kendi başına, analiz etmek anlamına gelmez. Bir satranç oyuncusu, sözgelimi, analiz yapmaksızın hesaplama yapabilir. Bundan da satranç oyununun zekâ üzerindeki etkilerinin büyük ölçüde yanlış anlaşılmış olduğu sonucu çıkar. Ben şu anda bilimsel bir makale yazmıyor, sadece çok garip bir öyküye giriş olarak birtakım geli-

1) Sir Thomas Brown'un (1605-1682) *Hydriotaphia* veya *Urn-Burial*'inin V. bölümünden. Brown inançlı biri olmakla birlikte mantığın inançla çelişmemesi gerektiğine inanırdı. İnsanı pek değerli bulmaz ve "Cehennem," derdi, "insanın yüreğindedir ve insan yaşlandıkça daha günahkâr olur." Yukarıdaki alıntı, salt mantığın başarısızlığa uğradığı yerde tahminin yararlı olabileceğini ima etmektedir.

şigüzel gözlemlerimi aktarıyorum; bu fırsattan yararlanarak, gösterişsiz dama oyununun düşünsel zekânın gücünü ortaya koyma bakımından bütün o inceden inceye hazırlanmış manasızlıklarla dolu satranca kıyasla daha elverişli olduğunu savlayacağım. Çeşitli ve değişken değerlere sahip taşların farklı ve *garip* hareketler yaptığı satrançta sadece karmaşık olan şey yanlışlıkla derinlik olarak kabul edilir ki az rastlanılır bir hata değildir bu. *Dikkat* burada çok önemli bir rol oynar. Dikkatin bir an için dağılması insanın hata yapmasına yol açar, bu da bir taş kaybı veya yenilgi ile sonuçlanır. Olası hamleler sadece çok çeşitli olmakla kalmayıp çok da karmaşık olduğundan, bu tür hatalara düşme olasılığı artar; ve on oyundan dokuzunu daha *zeki* olan değil de dikkatini daha fazla yoğunlaştırabilen oyuncu kazanır. Oysa, *tek çeşit* hanılenin ve pek az değişikliğin söz konusu olduğu dama oyununda dikkatsizlik olasılığı çok azdır ve hatta dikkat söz konusu bile değildir; sağlanan üstünlükler tamamen tarafların *zekâsına* bağlıdır. Daha az soyut olmak adına, damaya çıkmış dört taşı kalmış, dolayısıyla dikkatsizliğin söz konusu olamayacağı bir dama oyunu düşünelim. Burada oyuncuların eşit olduğu varsayımıyla) kazananı belirleyecek olanın, yalnızca üstün bir zekânın sonucu olan bazı *recherché*[2] hamleler olduğu açıktır. Alışılmış çarelerin bir işe yaramadığını gören analizci hasmının ruhuna sızar, onunla özdeşleşir ve çoğu kez bir bakışta onu nasıl hataya sürükleyeceğinin veya aceleyle yanlış hesap yapmasını sağlamanın yolunu (bazen saçmalık derecesinde basit hamlelerdir bunlar) bulur.

Whist,[3] hesaplama gücü denen yeti üzerindeki etkisiyle öteden beri ünlüdür ve zekâ düzeyi yüksek kişilerin, ciddiyetten uzak buldukları satrançtan uzak dururken bu oyundan sebebi pek de anlaşılmayan bir zevk aldıkları bilinir. Analiz yetisini whist kadar çalıştıran başka bir şeyin olmadığı kesindir. Hıristiyanlık âleminin en iyi satranç oyuncusu olmak, en iyi satranç oyuncusu olmaktan fazla bir anlam ifade etmez; oysa whistte ustalık, zekâların karşı karşıya geldiği daha önemli alanlarda da o kişinin başarılı olabileceğine işaret eder. Ustalık derken, kişinin oyunda kendisine meşru yarar sağlayan *bütün* esasları kavramasını içerecek şekilde mükemmelleşmesini kastediyorum. Bu esaslar sayıca çok fazla olmakla kalmayıp çok çeşitlidir de ve çoğu kez düşüncenin öyle kuytularında yatar ki sıradan anlayışa sahip kişilerin bunlara ulaşması neredeyse

2) Dikkatle seçilmiş, az bulunur.

3) Bir deste iskambil kâğıdıyla, dört kişiyle oynanan ve briçin atası olarak bilinen bir oyun.

olanaksızdır. Dikkatle gözlem yapmak net bir şekilde anımsamaktır da; bu demektir ki, dikkatini oyuna verebilen bir satranç oyuncusu whistte de başarılı olur; öte yandan (salt oyun tekniğine dayanan) Hoyle[4] kuralları genellikle yeterince anlaşılabilir kurallardır. Bu yüzden, iyi bir belleğe sahip olmak ve 'kitabına uygun' oynamak çoğunlukla iyi bir oyuncu sayılmaya yeter. Ama kuralların dışında bir durumla karşılaşıldığında, analizcinin becerisi kendini gösterir. Analizci sessizce bir yığın gözlem yapar ve bunlardan sonuçlar çıkarır. Arkadaşları da belki böyle yapar, ancak elde edilen bilgiler arasındaki fark varılan sonuçların geçerliliğinden çok yapılan gözlemin niteliğinden ileri gelir. Aslolan *neyi* gözleyeceğini bilmektir. Oyuncumuz kendini dar sınırlar içine hapsetmez; oyunun amaç olduğu gerekçesiyle, oyun dışı unsurlardan sonuç çıkarmayı reddetmez. Ortağının yüz ifadesini inceler, onu hasımlarının yüz ifadeleriyle karşılaştırır. Kâğıtlarını diziş tarzına dikkat eder; kâğıtları tutan kişinin bakışlarından çoğu defa kozlarını ve onörlerini sayar. Oyun ilerlerken yüz ifadelerindeki her değişimi belleğine kaydeder; güven, şaşkınlık, hoşnutluk ve hüzün gibi ifadelerdeki farklardan bir düşünce stoku oluşturur. Oyunculardan birinin bir löveyi yerden toplama tarzından, aynı oyuncunun bir sonraki löveyi de alıp alamayacağını çıkarır. Şaşırtmak için atılan bir kâğıdı, masaya atılış tarzından anlar. Ağızdan kaçırılan veya dikkatsizce söylenen bir söz; kazara düşürülen veya açılan bir kâğıdın masadan alınışında gösterilen telaş veya kayıtsızlık; lövelerin sayılışı ve eldeki dizilişi; sıkıntı, duraksama, sabırsızlık veya yılgınlık; bütün bunlar oyuncumuzun –sezgi sanılan– kavrayışı için apaçık belirtilerdir ve oyunun gerçek durumunu tam olarak anlamasını sağlar. İlk iki üç tur oynandıktan sonra, artık herkesin elini okumaya başlamıştır, sanki diğerleri elleri açık oynuyorlarmış gibi, gayet rahat ve sonucu bilerek oynamaya başlar.

Analiz gücü sıradan beceriyle karıştırılmamalıdır, çünkü analizci ister istemez becerikli biriyken, becerikli kişi çoğu kez analiz gücünden yoksundur. Becerinin çoğu kez kendini dışa vurma biçimi olan ve frenologların –bence yanlış olarak– asli bir yeti olduğu varsayımıyla ayrı bir organla ilişkilendirdikleri yapıcı veya birleştirici güce, zekâ düzeyleri aptallık sınırında olan kişilerde de sıklıkla rastlandığı, psikoloji konusunda yazan birçok yazarın dikkatinden kaçmamıştır. Beceri ile analiz yeteneği arasında, hayal ile hayal gücü arasındakinden bile büyük bir fark vardır,

4) Edmond Hoyle (1672-1769): 1742'de *Short Treatise on the Game of Whist*'i yayımlayan ve kâğıt oyunları konusunda otorite sayılan İngiliz yazar.

ancak çok benzer niteliktedirler. Aslında, becerikli kişilerin her zaman hayalperest olduğu, *gerçekten* yaratıcı olanlarınsa hiçbir zaman bir analizciden başka bir şey olmadığı görülür.

Aşağıda anlatılacak öykü, okuyucu için bu önermeleri aydınlatan bir açıklama gibi görünecektir.

18... yılının baharını ve yazın bir kısmını Paris'te geçirirken C. Auguste Dupin adında biriyle tanıştım. Soylu –aslında çok tanınmış– bir aileden[5] gelen bu genç adam çok çeşitli şanssızlıklar sonucunda öyle büyük bir yoksulluğa sürüklenmişti ki, tüm yaşama enerjisini yitirmiş, insan içine karışmaktan da eski servetini geri almaya çalışmaktan da vazgeçmişti. Alacaklılarının hoşgörüsü sayesinde elinde kalan birkaç parça mülkün geliriyle ve son derece tutumlu davranarak ancak zorunlu gereksinimlerini karşılayabiliyordu. Tek gerçek lüksü kitaplardı, bunlarsa Paris'te oldukça kolay elde edilebilen şeylerdi.

Onunla ilk defa Montmartre Sokağı'ndaki gözlerden uzak bir kütüphanede karşılaştık; her ikimizin de tesadüfen aynı değerli ve az bulunur kitabı arıyor olmamız bizi birbirimize yakınlaştırdı. Tekrar tekrar görüştük. Söz konusu kendisi oldu mu bir Fransız'ın ayrıntılı bir şekilde ve tüm açık yürekliliğiyle anlattığı aile tarihçesi fazlasıyla ilgimi çekti. Okuduğu kitapların ve ilgi alanlarının çeşitliliğinden şaşkına dönmüştüm; daha da önemlisi, onun hayal gücünün coşku ve diriliğinin ruhumu tutuşturduğunu hissediyordum. Paris'te o sıralarda aramakta olduğum şeyleri bulma konusunda böyle birinin arkadaşlığının benim için paha biçilmez bir hazine olduğunu düşündüm ve bu düşüncemi ona açtım. Sonunda, bu kentte kaldığım sürece birlikte yaşamaya karar verdik; maddi durumum onunki kadar kötü olmadığından, Faubourg Saint Germain'ın iç karartıcı ve ıssız bir yöresinde, soruşturmaya tenezzül etmediğimiz batıl inançlar yüzünden çoktan beri boş kalmış, eski, yıkıldı yıkılacak, acayip bir konağı kiralamayı ve ortak zevkimize göre dayayıp döşemeyi benim üstlenmeme ses çıkarmadı.

İnsanlar –zararsız cinsten olduğumuzu düşünseler de– bu yerde nasıl bir hayat sürdürdüğümüzü bilselerdi bize iki deli gözüyle bakarlardı. Kelimenin tam anlamıyla dünyadan el etek çekmiştik. Hiç konuk kabul etmiyorduk. Nerede inzivaya çekilmiş olduğumuzu tabii eski dostla-

5) César Auguste Dupin adı, aristokratik çağrışımlarının yanı sıra, ayaklı kütüphane olduğu söylenen ünlü bir hukuk uzmanı André-Marie-Jean-Jacques Dupin'i (1783-1865) akla getirmektedir. Devrin diğer ünlü Dupin'leri arasında bir hukukçu olan Philippe Dupin (1795-1846) ve bir ekonomist olan Baron François Pierre Charles Dupin (1784-1873, André'nin kardeşi) sayılabilir.

rından kimseye söylememiştim, Dupin'se zaten yıllardır tüm Paris'le selamı sabahı kesmişti. Kendi içimize kapanmıştık.

Arkadaşının geceyi sırf gece olduğu için tutku derecesinde sevmek gibi garip –bilmem başka nasıl tanımlanabilir– bir huyu vardı ve bu huyu, tüm diğer *garipliklerı* gibi, bana da bulaştı; yavaş yavaş kendimi onun kaprislerine *teslim* ettim. Tanrı'nın karanlığı her zaman bizimle kalmıyordu ama biz de pekâlâ sahtesini yaratabilirdik. Şafağın ilk ışıklarıyla köhne evimizin tüm ağır panjurlarını sıkı sıkıya kapatıyor, çok zayıf ve solgun ışıklar yayan birkaç kokulu mum yakıyorduk. Bu cılız aydınlığın koynunda, hayal âlemine dalıyor, saatin vuruşu gerçek karanlığın gelişini haber verinceye kadar okuyor, yazıyor, sohbet ediyorduk. Karanlık bastırınca kol kola sokağa fırlıyor, günün konularını konuşmaya devam ediyor veya geç vakitlere kadar sağda solda sürterek kalabalık kentin ışıkları ve gölgeleri arasında sessiz bir gözlemin sağlayacağı sonsuz ruhsal heyecanı arıyorduk.

Böylesi zamanlarda Dupin'in o acayip analiz gücünü –o zengin hayal gücüne bakarak buna hazırlıklı olmam gerektiği halde– fark edip şaşmaktan kendimi alamıyordum. Kendisi de bu yeteneğini –sergilemekten çok– uygulamaya koymaktan müthiş zevk alıyor gibiydi ve bunu açıkça dile getirmekte duraksamıyordu. Alçak sesle kıkır kıkır gülerek övünüyor ve çoğu insanın göğsünde kendisine doğru açılmış pencereler olduğunu söylüyordu; ardından da benimle ilgili en saklı gizli bilgileri sayıp dökereksözlerinin en dolaysız ve en şaşırtıcı kanıtlarını ortaya koymayı alışkanlık edinmişti. Bu anlarda tavırlarına bir soğukluk, bir dalgınlık egemen oluyor; gözleri boş boş bakmaya başlarken, genellikle dolgun tenor sesi, telaffuzundaki ölçü ve açık seçik anlaşılırlık olmasa sinirliliğe yorulabilecek bir tizliğe bürünüyordu. Onun bu ruh hallerini gözlemlerken, eski *Ruhun İkizi* felsefesi üzerine derin düşüncelere dalıyor, ikiz –yaratıcı ve çözümleyici– Dupin hayaliyle eğleniyordum.

Buraya kadar anlattıklarımdan bir esrarı aydınlattığım veya bir roman kaleme aldığım sanılmasın. Fransız'ın tanımladığım bu tavırları heyecana kapılmış veya huzursuz bir zekânın sonuçlarından başka bir şey olmayabilir. Ama söz konusu dönemde yaptığı gözlemlerin niteliğini en iyi şu örnekle anlatabilirim.

Bir gece Palais-Royal yakınlarında uzun, pis bir sokakta dolaşıyorduk. Her birimiz kendi düşüncelerimize dalmış olduğumuzdan en azından on beş dakikadır tek kelime konuşmamıştık. Ansızın Dupin'in ağzından şu sözler döküldü:

"Ufak tefek bir adam olduğu doğru; bu haliyle *Théâtre des Variétés*'ye daha çok yaraşır."

Başta aklımdan geçenleri dile getirmiş olduğunu fark etmeden ve hiç düşünmeden (öylesine düşüncelere dalmıştım ki) "Buna ne şüphe," diye yanıt verdim. Ama, sonra hemen toparlandım, çok büyük bir şaşkınlık içerisindeydim.

"Dupin," dedim ciddiyetle, "bunu anlamak beni aşıyor. İtiraf edeyim ki çok şaşırdım, duyularıma inanamıyorum. Benim... şeyi... düşündüğümü nasıl anladınız?" Aklımdan geçenleri bilip bilmediğinden kesinlikle emin olabilmek için sözün burasında durakladım.

"Chantilly desenize," dedi, "neden duraksadınız? Kendi kendinize onun ufak tefek biri olduğunu ve trajediye yakışmadığını düşünüyordunuz."

Aklımdan geçen tam olarak buydu. Chantilly bir zamanlar St. Denis Sokağı'nın ayakkabı tamircisiydi; sahneye çıkma sevdasına tutulmuş ve Crébillon'un *Xerxes* adlı oyununda Kserkses rolünü oynamaya kalkışarak herkesin maskarası olmuştu.

"Söylesenize, Tanrı aşkına," diye bağırdım, "ruhumun derinliklerine nasıl bir yöntemle -bir yöntemi varsa bunun- sızmayı başardınız?" Aslında dışarı vurmak niyetinde olduğumdan çok daha fazla şaşırmıştım.

"Ayakkabı tamircisinin Kserkses *et id genus omne*[6] için yeterince uzun boylu olmadığı sonucuna varmanıza meyve satıcısı sebep oldu," diye yanıt verdi arkadaşım.

"Meyve satıcısı mı? Beni şaşırtıyorsunuz – tanıdığım hiç meyve satıcısı yok benim."

"Sokağa girdiğimizde –on beş dakika kadar oluyor– çarpıştığınız adam."

O zaman, sahiden de, C. Sokağı'ndan şimdi bulunduğumuz caddeye geçerken başının üzerinde elma dolu kocaman bir sepet taşıyan bir meyve satıcısının kazara bana çarpmış olduğunu anımsadım, az daha beni yere serecekti, ama bunun Chantilly ile ne ilgisi olduğunu anlayamamıştım.

Dupin'de *şarlatanlığın* zerresi yoktu. "Anlatayım," dedi, "her şeyi açıkça anlamanız için; şimdi konuşmakta olduğumuz andan söz konusu meyve satıcısıyla çarpıştığınız ana kadar olan düşüncelerinizin seyrini geriye doğru izleyelim. Düşüncelerinizin başlıca halkaları şöyle gidiyor: Chantilly, Orion, Dr. Nicholas[7], Epikuros, Stereotomi,[8] parke taşları, meyve satıcısı."

6) (*Lat.*) Ve bu türden her şey.

7) Dr. John Pringle Nicholas (1804-59): William Herschel'in kuram ve keşiflerininhalka hitap eden bir baskısının yazarı.

8) Kesme ve bölümlere ayırma sanatı; geometrinin üç boyutlu cisimlerle ilgilenen bölümü. Burada taş kesme ve şekillendirme sanatı anlamında.

Hayatlarının belli bir anında, bazı kanılara nasıl vardıklarını anlamak için düşünce zincirini gerisin geri izlemekten zevk almamış çok az insan vardır. Bu iş çoğu kez hayli ilginç olur; böyle bir şeye ilk defa kalkışan kişi başlangıç noktasıyla hedef arasındaki muazzam uzaklığı ve tutarsızlığı görmekten şaşkınlığa düşer. Fransız'ın bu sözlerini işitip, söylediklerinin bir hakikat olduğunu kabul etmek zorunda kaldığımda içine düştüğüm şaşkınlığın büyüklüğünü varın siz hesap edin. O, sözlerine şöyle devam etti:

"C. Sokağı'ndan ayrılmadan önce, yanlış hatırlamıyorsam, atlardan söz ediyorduk. Tartıştığınız son konu buydu. Bu sokağa girerken, başının üzerindeki kocaman sepetiyle yanımızdan hızla ve âdeta sürtünürcesine geçen bir meyve satıcısı sizi yol tamiri için kaldırım taşı yığılmış bir noktaya doğru savurdu. Gevşek taşlardan birinin üzerine bastınız, ayağınız kaydı, topuğunuz hafifçe incindi; kızmış olmalıydınız ki yüzünüz asıldı, söylenerek dönüp taş yığınına baktınız, sonra sessizlik içinde yürümeye başladınız. Yaptığınız şeylere özellikle dikkat ediyor değildim, ama gözlem yapmak şu son zamanlarda benim için bir tür gereksinim haline geldi.

"Asık suratla, bakışlarınız yerde, kaldırım taşları arasındaki deliklere ve yarıklara bakarak yürüyordunuz (bundan, hâlâ taşları düşünmekte olduğunuzu anladım); sonunda kaldırımın, bir deneme olarak, birbiri üzerine bindirilip kenetlenmiş taşlardan yapıldığı Lamartine adlı dar sokağa geldik. Burada yüzünüz aydınlandı; dudaklarınızın kıpırdadığını gördüğümde, kendi kendinize mırıldandığınız sözcüğün bu tür döşemeye verilen o özentili 'stereotomi' adı olduğundan adım gibi emindim. 'Stereotomi' sözcüğünü, aklınıza atomları ve Epikuros'un kuramlarını getirmeden, düşünmüş olmayacağınızı gayet iyi biliyordum, çünkü bu konuyu kısa bir süre önce tartışmıştık; bu soylu Yunanlının tahminlerinin bugünkü evrenbilimin nebulalarla ilgili bulgularınca nasıl olağanüstü bir şekilde doğrulanmış, ancak bunun ne kadar az dikkat çekmiş olduğundan size söz etmiştim. Bakışlarınızı gökyüzüne çevirip Orion Takımyıldızı'nın yer aldığı nebulaya bakmaktan kendinizi alamayacağınızı hissediyor ve bunu yapacağınızı kesinlikle bekliyordum. Nitekim, başınızı kaldırıp göğe baktınız, o zaman düşüncelerinizin akışını doğru tahmin ettiğimden emin oldum. Ama *Musée*'de[9] dün yer alan ve Chantilly'yi yerden yere vuran *yergide* yazar, ayakkabı tamircisinin trajedi oynamaya başlamasından sonra adını değiştirmesine kırıcı imalarda bulunarak,

9) La Musée des Familles: 1833'te yayımlanmaya başlanmış bir dergi.

sizinle sık sık üzerinde konuştuğumuz Latince bir dizeyi alıntılamış: *Perdidit antiquum litera prima sonum.*[10]

"Bu dizenin, eskiden Urion şeklinde yazılan Orion'a yapılan bir gönderme olduğunu size söylemiştim; ve bu açıklama münasebetiyle aramızda geçen bazı tatsızlıklardan dolayı bunu unutamamış olduğunuzu çok iyi biliyordum. Bu yüzden, bu iki düşünceyi, Orion ve Chantilly'yi kafanızda birleştirmekten geri durmayacağınız besbelliydi. Dudaklarınızda beliren gülümsemeden, bunu yapmış olduğunuzu anladım. Zavallı ayakkabı tamircisinin harcanmış olduğunu düşünüyordunuz. O ana kadar neredeyse iki büklüm yürüyordunuz, ama birden doğrulup dimdik yürümeye başladığımzı gördüm. O anda, Chantilly'nin ufak tefek biri olduğunu düşündüğünüzden emindim. Tam bu noktada düşüncelerinizi keserek onun –Chantilly'nin– gerçekten de ufak tefek bir adam olduğunu ve bu haliyle *Théâtre des Variétés*'ye daha çok yaraşacağını söyledim."

Bundan kısa bir süre sonra "Gazette des Tribunaux"nun akşam baskısını gözden geçirirken aşağıdaki paragraf dikkatimizi çekti:

"GÖRÜLMEMİŞ CİNAYETLER. Bu sabah saat üç sularında St. Roche semtinin sakinleri, Madame L'Espanaye ve kızı Mademoiselle Camille L'Espanaye'in yalnız başlarına oturdukları bilinen Morgue Sokağı'ndaki bir evin dördüncü katından geldiği anlaşılan art arda bir dizi korkunç haykırışla uykularından uyandılar. Kapının açılmasını boş yere beklemenin sebep olduğu bir gecikmenin ardından kol demiriyle açılan kapıdan sekiz on komşuyla iki *jandarma* içeri girdi. Bu ana kadar çığlıklar kesilmişti, ama içeri giren grup paldır küldür birinci kata vardığında, üst katlardan, kavgaya tutuşmuş iki, belki de daha fazla kişinin öfkeli boğuk sesleri işitildi. İkinci kata ulaşıldığında bu sesler de kesildi ve ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Komşular dağılarak odaları birer birer kolaçan etmeye başladılar. Dördüncü katta, arka tarafa bakan büyük bir odaya geldiklerinde (içeriden kilitli olduğunu görerek kapıyı kırıp içeri girdiler), gördükleri manzara karşısında dehşete ve şaşkınlığa kapıldılar.

"Oda müthiş dağınıktı – eşyalar parçalanıp etrafa saçılmıştı. Odadaki tek karyolanın şiltesi kaldırılıp odanın ortasına savrulmuştu. Bir sandalyenin üzerinde kana bulanmış bir ustura duruyordu. Ocağın içinde yine kana bulanmış, kökünden sökülmüşe benzeyen, kırçıllaşmış, kalın ve uzun iki üç tutam saç bulundu. Yerde ise dört Napoléon altını, topaz bir

10) "İlk harf eski sesini yitirmiş" (Ovidius, *Fasti*, V. Kitap.)

küpe, üç büyük gümüş kaşık, *metal d'Alger*'den[11] yapılmış daha küçük üç kaşık ve içinde yaklaşık olarak dört bin frank değerinde altın bulunan iki torba vardı. Bir köşede duran çekmeceli dolabın çekmeceleri açıktı ve içlerinde hâlâ birçok eşya kalmış olmakla birlikte talan edilmiş olduğu görülüyordu. Yatağın (karyolanın değil) altında küçük bir demir kasa bulundu; anahtarı üzerinde ve kapağı açıktı. İçinde birkaç eski mektup ve önemsiz kâğıttan başka bir şey yoktu.

"Burada Madame L'Espanaye'in izine rastlanmadı, ama ocakta aşırı miktarda kurum olduğu fark edilince baca araştırıldı ve (anlatması bile ne korkunç) kızının cesedinin baş aşağı vaziyette bacanın yukarılarında bir yere tıkılmış olduğu görüldü. Ceset henüz sıcaktı. İncelendiğinde, besbelli bacaya tıkılması ve oradan çekilip çıkarılması sırasında uygulanan şiddetin neden olduğu bir yığın yara bereyle dolu olduğu görüldü. Yüzünde birçok derin sıyrık, gırtlağında, ölünceye kadar boğazının sıkıldığını gösteren çürükler ve derin tırnak yaraları vardı.

"Evin altı üstüne getirildiyse de başka bir şey bulunamadı, bunun üzerine binanın arkasındaki, parke taşı döşeli küçük bir avluya yönelen grup orada yaşlı kadının cesedini buldu; boğazı öyle derin kesilmişti ki kaldırmaya çalıştıklarında başı kopup yere düştü. Bedeni de başı da feci şekilde parçalanmıştı, öyle ki, bedeninin insana benzer yanı kalmamıştı.

"Bu korkunç esrarla ilgili, öyle sanıyoruz ki, henüz herhangi bir ipucu elde edilebilmiş değildir."

Ertesi gün gazete yeni ayrıntılar veriyordu.

"*Morgue Sokağı'ndaki Facia*. Bu fevkalade sıradışı ve korkunç olayla ilgili olarak birçok kişi sorguya çekildi. ['Olay' kelimesi Fransızca'da bizdeki kadar hafif bir anlam ifade etmemektedir henüz.] Ama olayı aydınlatacak en ufak bir bilgi kırıntısı elde edilemedi. Alınan ifadeleri aşağıda veriyoruz.

"*Pauline Dubourg* (çamaşırcı kadın), ifadesinde, her iki kurbanı da çamaşırlarını yıkamakta olduğu üç yıldan beri tanıdığını söylüyor. Gördüğü kadarıyla, yaşlı kadınla kızı çok iyi geçiniyor, birbirlerine karşı çok sevecen davranıyorlarmış. Gününde ve çok iyi ücret ödüyorlarmış. Geçimlerini nasıl sağladıklarını bilmiyor. Madame L.'nin para karşılığında falcılık yaptığını sanıyor. Dediğine göre, kadının bir köşeye konmuş epey parası olduğuna inanılıyormuş. Şimdiye kadar, çamaşır almak veya teslim etmek için eve uğradığında başka kimseye rastlamamış. Yanlarında

11) Mutfak eşyası yapımında gümüş yerine kullanılan ve pek pahalı olmayan kurşun, kalay ve antimon alaşımı.

hizmetçi çalıştırmadıklarından emin. Evde, dördüncü kat dışında, eşya bulunmadığı kanısında.

"*Pierre Moreau* (tütüncü), ifadesinde, yaklaşık olarak dört yıldan beri Madame L'Espanaye'e az miktarlarda tütün ve enfiye sattığını söylüyor. Doğma büyüme oralı. Ölen kadınla kızı, cesetlerin bulunduğu evde altı yıldan beri oturmaktalarmış. Orada daha önce, üst kattaki odaları başkalarına kiralayan bir kuyumcu oturmaktaymış. Ev Madame L.'ye aitmiş. Kiracısının eve zarar verdiğini görmekten hoşnut kalmayınca, evine kendisi taşınmış ve diğer katları kiraya vermeye de yanaşmamış. Yaşlı kadın çocuk gibiymiş. Tanık kızı altı yıl boyunca topu topu beş altı defa görmüş. Bu ikisi herkesten uzak bir hayat sürüyorlarmış – çok paraları olduğuna inanılıyormuş. Komşulardan Madame L.'nin fal baktığı kulağına çalınmışsa da buna inanmamış. Eve yaşlı kadınla kızından gayrı, birkaç defa bir hamalın, sekiz on defa da bir hekimin girdiğini görmüş, o kadar.

"Daha birçok kişi ve komşular da bunlara benzer şeyler anlattılar. Eve gelip giden herhangi bir kimsenin varlığından söz eden çıkmadı. Madame L. ile kızının yaşayan bir akrabaları olup olmadığı bilinmiyor. Ön camların panjurları nadiren açılıyormuş. Arkadakilerse, dördüncü kattaki büyük odanınki dışında, hep kapalıymış. Ev epeyce iyi bir evdi, öyle pek eski değildi.

"*Isidore Musèt* (jandarma), ifadesinde, eve sabah saat üç sıralarında çağrılmış olduğunu ve kapının önünde içeri girmeye çalışan yirmi otuz kişi gördüğünü söylüyor. Kapıyı –kol demiriyle değil– bir kasatura ile açmış. Kapının çift kanatlı ve alt ve üst sürgülerinin sürgülenmemiş olması nedeniyle, kapıyı açması pek zor olmamış. Kapı zorlanırken çığlıklar hâlâ devam ediyormuş – sonra ansızın kesilmiş. Bunlar kısa kısa ve kesik çığlıklar olmayıp çok büyük acılar çeken birinin (veya birilerinin) avaz avaz çığlıklarına benziyormuş. Tanık merdivenlerden yukarı doğru atılmış; ilk kata geldiklerinde öfke içinde bas bas bağırarak tartışan –biri boğuk, diğeri çok tiz, çok garip– iki ses duymuş. Bir Fransız'a ait olan birinci sesten bazı kelimeleri anlamış. Bunun bir kadın sesi olmadığından kesinlikle emin. '*Sacré*' ve '*diable*'[12] kelimelerini seçebilmiş. Tiz ses bir yabancıya aitmiş. Sesin bir kadına mı yoksa bir erkeğe mi ait olduğundan emin değil. Söylenenlerden bir şey anlamamış ama konuşulan dilin İspanyolca olduğundan emin. Odanın ve cesetlerin durumunu bu tanık da dünkü sayımızda verdiğimiz gibi tanımlamıştır.

12) 'Allahın belası' ve 'şeytan'.

"*Henri Duval* (bir komşu; mesleği gümüş üzerine kuyumculuk), ifadesinde eve ilkgiren gruptan biri olduğunu söylüyor. Muset'in tanıklığını genel olarak doğruluyor. Geç bir vakit olmasına karşın göz açıp kapayıncaya kadar toplanan kalabalığı dışarıda tutmak için içeri girergirmez kapıyı kapatmışlar. Tanık, tiz sesin bir İtalyan'a ait olduğunu düşünüyor. Bir Fransız'a ait olmadığından emin. Bir erkek sesi olduğundan kuşkusu var. Pekâlâ bir kadın sesi de olabilir. Kendisinin İtalyanca ile pek aşinalığı yok. Sözcükleri seçememiş, ama tonundan konuşanın İtalyan olduğuna kanaat getirmiş. Madame L. ile kızını tanımaktadır. Her ikisiyle de sık sık görüşmekteymiş. Tiz sesin öldürülen iki kadına da ait olmadığından eminmiş.

"*Odenheimer* (lokantacı), Bu tanıkkendi isteğiyle gelip ifade vermiştir. Fransızca bilmediğinden bir tercüman yardımıyla ifadesi alınmıştır. Amsterdamlı. Evden çığlıklar yükselirken oradan geçiyormuş. Dakikalarca –belki on dakika– çığlık sesleri kesilmemiş. Çığlıklar son derece kulak paralayıcı, çok korkunç ve rahatsız ediciymiş. Binaya girenlerden biriymiş. Daha önceki ifadeyi, bir husus dışında, doğruluyor. Tiz sesin bir erkek–bir Fransız– sesi olduğundan emin. Söylenen sözcükleri net olarak seçememiş. Zaman zaman yükselip alçalan, korku ve öfke karışımı bir ses tonuyla, hızlı hızlı konuşuluyormuş. Ses tiz olmaktan ziyade sertmiş. Hiç de tiz denilemezmiş. Boğuk ses tekrar tekrar '*sacré*', '*diable*' ve bir defa da '*mon Dieu*'[13] demiş.

"*Jules Mignaud* (bankcr, Deloraine Sokağı'ndaki Mignaud ve Oğulları Bankası'nın sahiplerinden, Mignaudlar'dan yaşlı olanı). Madame L'Espanaye'in biraz malı mülkü varmış. Sekiz yıl öncesinin baharında bankasında bir hesap açtırmış. Sık sık, küçük tutarlarda paralar yatırırmış. Ölümünden üç gün öncesine kadar hiç para çekmemiş. Üç gün önce şahsen gelip 4000 frank talep etmiş. Para altın olarak ödenmiş ve eve kadar kendisine eşlik etmesi için yanına bir kâtip verilmiş.

"*Adolphe Le Bon* (Mignaud ve Oğulları Bankası'nda katip), ifadesinde, söz konusu günün öğle saatlerinde, iki torbaya konmuş 4000 frankla Madame L'Espanaye'e evine kadar eşlik ettiğini söylüyor. Kapı açıldığında ortaya çıkan Mademoiselle L. torbalardan birini alırken, diğer torbayı yaşlı kadın almış. Bunun üzerine kadınları selamlayıp oradan ayrılmış. O sırada sokaktan geçen kimseyi görmemiş. Burası pek kimsenin geçmediği sapa bir sokaktır.

"*William Bird* (terzi), ifadesinde, eve girenlerden biri olduğunu söylüyor. İngiliz. İki yıldır Paris'te yaşıyor. Merdivenden ilk çıkanlardanmış.

13) Aman Tanrım.

Tartışan sesler duymuş. Boğuk ses bir Fransız'ınmış. Bazı sözleri seçebilmişse de şimdi hepsini hatırlamıyormuş. '*Sacré*' ve '*mon Dieu*' kelimelerini açık seçik duymuş. O sırada, sanki birçok kişi kavga ediyormuş gibi, tırmalama ve itişme kakışma sesleri geliyormuş. Tiz ses çok yüksekmiş – boğuk sesten çok daha yüksek. Bu sesin bir İngiliz'e ait olmadığından emin. Bir Alman'ın sesi gibi gelmiş ona. Bir kadın sesi olabilirmiş. Kendisi Almanca bilmiyor.

"Yukarıda adı geçen tanıklardan dördü tekrar çağrılıp sorulduğunda, Mademoiselle L.'nin cesedinin bulunduğu odaya ulaştıklarında kapıyı içeriden sürgülü bulduklarını beyan etmişlerdir. Her taraf tam bir sessizlik içerisindeymiş – herhangi bir inilti veya gürültü işitilmiyormuş. Kilidi kırarak içeri girdiklerinde kimseyi görmemişler. Hem arka hem de ön odanın bütün pencereleri kapalı ve içeriden sürgülüymüş. İki oda arasındaki kapı kapalıymış, ama kilitli değilmiş. Ön odadan koridora açılan kapı içeriden anahtarla kilitliymiş. Dördüncü katta, yine ön tarafa bakan, koridorun başındaki küçük bir odanın kapısı aralıkmış. Bu oda eski karyolalarla, kutularla ve benzeri eşyalarla doluymuş. Bu eşyalar dikkatle kaldırılıp aranmış. Evde didik didik edilmedik köşe bucak bırakılmamış. Bacaların içerisine süpürgeler salınarak bakılmış. Ev, çatı katıyla (tavan arası) birlikte dört katlıymış. Tavan arasına açılan kapak sıkı sıkıya çiviliymiş ve yıllardır açılmamışa benziyormuş. Tartışan seslerin duyulmasıyla oda kapısının açılması arasında geçen süre hakkında tanıklar hemfikir değiller. Bazıları üç dakika derken bazıları beş diyorlar. Kapı güçlükle açılabilmiş.

"*Alphonzo Garcio* (cenaze levazımcısı), ifadesinde, Morgue Sokağı'nda oturduğunu söylüyor. İspanyol. Eve girenlerin arasındaymış. Yukarı çıkmamış. Sinirleri zayıfmış, bir sinir krizi geçireceğinden korkmuş. Tartışmakta olan sesler işitmiş. Boğuk ses bir Fransız'a aitmiş. Ne söylendiğini anlayamamış. Tiz ses bir İngiliz'inmiş – bundan kesinlikle emin. İngilizce bilmiyor, ses tonundan anlamış.

"*Alberto Montani* (şekerci), ifadesinde, yukarıya ilk çıkanlardan olduğunu söylüyor. Söz konusu sesleri işitmiş. Boğuk ses bir Fransız'ınmış. Bazı sözcükleri seçebilmiş. Konuşan kişi tatlı sert çıkışıyormuş. Tiz seslinin söylediklerini anlayamamış. Hızlı ve kesik kesik konuşuyormuş. Bu sesin bir Rus'a ait olduğunu sanıyor. Diğer tanıkları genel olarak doğruluyor. İtalyan'mış. Bir Rus'la hiç konuşmamış.

"Birçok tanık, ikinci defa sorulduğunda, dördüncü kattaki bütün bacaların bir insanın geçişine imkân vermeyecek kadar dar olduğunu söylemiştir. 'Süpürge' derken, baca temizleyicilerinin kullandığı silindirik fır-

çalar kastediliyormuş. Bu fırçalar evdeki bütün bacalara sokulup çıkarılmış. İçeri doluşan grup yukarı çıkarken, evin arkasında birinin kaçmasını mümkün kılacak bir merdiven yokmuş. Mademoiselle L'Espanaye'in cesedi bacaya öyle tıkılmış ki, gruptan dört beş kişi bir olmadan onu oradan aşağı indirememişler.

"*Paul Dumas* (hekim), ifadesinde, gün doğarken cesetleri incelemeye çağrıldığım söylüyor. Cesetlerin her ikisi de, Mademoiselle L.'nin bulunduğu odadaki karyolanın kayışları üzerinde yatmaktalarmış. Genç kızın cesedi yara bere ve sıyrıklar içindeymiş. Bacanın içerisine sokulmuş olması bu durumu yeterince açıklarmış. Boğazının derisi fena halde soyulmuşmuş. Çenenin tam altında birçok derin sıyrık ve şiddetle bastırılan parmakların neden olabileceği türden morartılar varmış. Yüzünün kanı büsbütün çekilmiş ve gözleri yuvalarından dışarı fırlamışmış. Dili yarı yarıya kopmuş durumdaymış. Mide boşluğunda, bir dizin bastırması sonucunda oluştuğu düşünülen derin bir çürük bulmuşlar. M. Dumas'ya göre, Mademoiselle L'Espanaye bilinmeyen biri veya birilerince boğularak öldürülmüş. Annenin cesedi ise tek kelimeyle berbat bir durumdaymış. Sağ bacağının ve kolunun bütün kemikleri kırıkmış. Sol kaval kemiği ve sol kaburgaları paramparçayınış. Bütün bedeni yara bere içindeymiş ve rengi renk olmaktan çıkmış. Bu yaraların nasıl açıldığını söylemek mümkün değilmiş. Kalın bir sopa, enli bir demir çubuk, bir sandalye, herhangi bir geniş, ağır, küt bir silah, çok güçlü biri tarafından kullanılırsa bu sonuç doğabilirmiş. Hiçbir kadın, hangi silahla olursa olsun bu darbeleri indiremezmiş. Tanıkcesedi ilk gördüğünde, başı gövdesinden ayrı ve paramparçayınış. Boğazının çok keskin bir aletle –belki bir usturayla– kesildiği besbelliymiş.

"*Alexandre Etienne* (cerrah), cesetleri muayene etmesi için M. Dumas ile birlikte çağrılmış. M. Dumas'nın beyanını ve düşüncelerini doğruluyor.

"Daha birçok kişinin ifadesine başvurulduysa da başkaca önemli bilgiye ulaşılamadı. Paris'te bugüne kadar bu kadar esrarengiz, her bakımdan bu kadar karmaşık bir cinayet işlenmemiştir – hatta bunun bir cinayet olup olmadığı bile bilinmiyor. Polis tam bir şaşkınlık içinde – bu nitelikte işlerde alışılmamış bir durum. Ortada en ufak ipucu da görünmüyor."

Gazetenin akşam baskısı, St. Roch semtinde hâlâ çok büyük bir heyecanın hüküm sürdüğünü, söz konusu binanın yeniden dikkatle arandığım, tanıkların yeniden sorgulandığını, ama hiçbir sonuç alınamadığını yazıyordu. Birson dakika haberi ise, Adolphe Le Bon'un tutuklanıp hapse

atıldığını bildiriyordu – oysa elde edilen bilgilerde onu suçlayacak hiçbir şey yoktu.

Dupin bu olayın gidişatına çok büyük bir ilgi duyuyor gibiydi, en azından davranışlarına bakarak ben böyle bir sonuç çıkarmıştım, çünkü hiçbir yorumda bulunmuyordu. Ancak Le Bon'un tutuklanmasından sonradır ki, cinayetler konusunda ne düşündüğümü sordu.

Bu cinayetlerin anlaşılmaz bir esrar olduğu konusunda Paris halkıyla hemfikir olduğumu itiraf ettim. Katilin izini bulmanın hiçbir yolunu göremiyordum.

"Bu yetersiz sorgu tutanaklarına bakarak tutulabilecek yolu değerlendirmemeliyiz," dedi Dupin. "*Çabuk kavramasıyla* göklere çıkarılan Paris polisi sadece kurnazdır, o kadar. İşleri yürütürken, şu an başvurduklarının dışında bir yöntemleri yok. Aldıkları önlemlerle çok övünüyorlar, ama bunlar çoğunlukla gözetilen amaca o kadar uzak düşer ki insanın aklına Monsieur Jourdain'in *pour mieux entendre la musique*[14] sabahlığını istemesini getirir. Bazen, şaşırtıcı başarılar elde etmiyor değiller, ama bunu daha çok gayretkeşliklerine borçlular. Çalışkanlıkları işe yaramadığında elleri böğürlerinde kalıveriyorlar. Örneğin, Vidocq[15] isabetli tahminler yapabilen azimli biriydi. Ama bir düşünce eğitiminden geçmediği için, araştırmalarının yoğunluğu yüzünden sürekli olarak yanlışlar yapıyordu. İncelediği şeye çok yakından bakması görme gücünü azaltıyordu. Belki bir iki noktayı alışılmadık bir netlikle görüyor, ama böyle yapmakla meseleyi bütün olarak görmekten yoksun kalıyordu. Bu, belki, derine inmenin bir yolu olabilir, ancak hakikat her zaman bir kuyunun dibinde değildir. Aslında, bizi daha yakından ilgilendiren bütün önemli alanlarda onun hep yüzeyde olduğuna inanıyorum. Biz onu vadilerin derinliğinde arar, dağların doruğunda buluruz. Bu tür hataların kaynağını ve en mükemmel örneğini gök cisimlerine bakarken buluruz. Bir yıldıza göz ucuyla, (hafif ışınlara karşı orta bölgesinden daha duyarlı

14) "Daha iyi duymak için." Molière'in *Kibarlık Budalası*'ndan.

15) François Eugène Vidocq (1775-1857); dedektif, kriminal yazarı ve *Police de Sûreté*'nin kurucusu olan Fransız. Asker olarak başladığı mesleğinden suça kaymış, hapse düşmüş, sonra 1809'da Napoléon'a bir istihbaratçı olarak hizmet sunma fırsatını bulmuş ve Fransa'nın ilk polis şefi olmuştur. Ajanları da eski mahkûmlardı ve yaptıkları operasyonlar hayli kuşkuluydu. Bu yüzden Vidocq sonunda istifaya zorlandı. Bunun üzerine 1832'de kendi özel dedektiflik bürosunu kurdu, ama pek etik olmayan yollara başvurması yüzünden yetkililerce iflası istendi. Beş parasız öldü. Aslında profesyonel bir yazara (ghost writer) yazdırılmış olan *Fransız Polis Ajanı Vidocq'un Anıları* büyük bir sansasyon yarattı. Bu kitabın 1838 ve 1839'da "Burton's"da yayımlanan bazı pasajları ("Maire Laurent" ve "Doctor Arsac") bu öykünün kaynakları arasında sayılır.

olan) retinanın kıyısıyla baktığınızda onu çok daha net olarak görür, parlaklığını daha iyi değerlendirirsiniz; bakışlarınızı ondan yana döndürdüğünüz ölçüde bu parlaklık söner, matlaşır. Bu ikinci durumda göze daha fazla miktarda ışın düşer, ama ilkinde kavrama kapasitesi daha yüksektir. Gereksiz derinlik düşünceyi bulandırıp, aklı karıştırır; gözlerimizi hiç ayırmadan, bütün dikkatimizle uzun süre bakacak olursak Çoban Yıldızı bile gökyüzünden silinip gider.

"Şu cinayetlere gelince, bu konuda bir kanıya varmadan önce, kendimiz bazı incelemeler yapalım. Böylelikle, hoşça vakit geçirmiş de oluruz." [Böyle bir nitelemeyi garip bulmakla birlikte ses etmedim.] "Hem ayrıca, Le Bon, vaktiyle minnettarlık duyduğum bir yardımda bulunmuştu bana. Gidip şu evi kendi gözlerimizle bir görelim bakalım. Emniyet Müdürü G.'yi tanıyorum. Gerekli izni almamız zor olmayacaktır."

İzin alınır alınmaz doğru Morgue Sokağı'nın yolunu tuttuk. Burası Richelieu Sokağı ile St. Roche Sokağı'nı birbirine bağlayan o sefil sokaklardan biriydi. Bu semt bizim oturduğumuz yere epey uzak olduğundan oraya vardığımızda akşam olmak üzeriydi. Evi kolayca bulduk, zira karşı kaldırımda toplanmış bir yığın işsiz güçsüz büyük bir merakla gözlerini dikmiş kapalı panjurları seyrediyordu hâlâ. Sıradan bir Paris eviydi; kapısının bir yanında *loge de concierge*[16] olduğunu gösteren sürgülü pencereli bir bekçi kulübesi vardı. İçeri girmeden önce, sokak yukarı yürüyüp bir yan sokağa saptık, sonra bir dönüş daha yaparak evin arkasına dolandık – bu arada Dupin evi de bütün komşu binaları da amacını kestiremediğim bir dikkatle inceledi.

Gerisingeri dönüp evin önüne geldik, zili çaldık, izin belgemizi gösterdiğimizde görevli memurlarca içeri alındık. Yukarıya, Mademoiselle L'Espanaye'in cesedinin bulunduğu ve şimdi de her iki cesedin hâlâ yatmakta olduğu odaya çıktık. Odanın karışıklığına âdet olduğu üzere el sürülmemişti. "*Gazette des Tribunaux*"da yazılanların dışında bir şey görmedim. Dupin –kurbanların cesetleri de dahil– her şeyi büyük bir dikkatle inceledi. Sonra, diğer odalara ve avluya gittik; bu esnada bir *jandarma* sürekli bize eşlik etti. İncelemelerimiz karanlık çökünceye dek sürdü, sonra oradan ayrıldık. Eve dönerken arkadaşım günlük gazetelerden birinin bürosuna uğradı.

Dediğim gibi, arkadaşımın türlü kaprisleri vardı ama *je les ménageais*[17] – bu deyişin İngilizce'de tam bir karşılığı yok. Şimdi de cinayet hakkında

16) Kapıcı kulübesi.
17) Ben bunların üstesinden geliyordum.

konuşmak istemiyordu; ertesi gün öğle üzeri birdenbire, o vahşetin cereyan ettiği yerde dikkatimi çeken garip bir şey görüp görmediğimi sordu.

"Garip" sözcüğünü üzerine öyle basa basa söylemişti ki sebebini bilmeden korkuyla titredim.

"Hayır, garip bir şey görmedim," diye yanıtladım, "gazetede okuduklarımızın dışında dikkat çekecek bir şey görmedim."

"*Gazette*," dedi, "korkarım ki bu işin alışılmadık dehşetini kavrayamamış. Ama şimdi bu yayın organının aslı esası olmayan fikirlerini bir yana bırakalım. Bana öyle geliyor ki, bu esrarın çözümsüz kabul edilmesinin nedeni aslında çözümünün çok kolay sayılmasını gerektiren şeyin ta kendisi – demek istediğim, esrarın çok *outré*[18] nitelikte oluşu. Cinayetten ziyade cinayetin işlenişindeki gaddarlığın görünür bir sebebinin olmaması polisin aklını karıştırıyor. Üst katta, öldürülen Mademoiselle L'Espanaye'den başka kimseye rastlanmamış olmasının ve yukarı çıkmakta olan grubun dikkatini çekmeden odadan çıkmanın imkânsızlığının işitilen tartışma sesleriyle bağdaştırılamaması da onları fazlasıyla şaşırtıyor. Odanın korkunç dağınıklığı, baş aşağı bacaya tıkılmış ceset, yaşlı kadının paramparça edilmiş gövdesi; tüm bunlar şimdi bahsettiğim ve bahsetmek gereğini duymadığım daha başka hususlarla birleştiğinde, hükümet memurlarının o çok övündükleri *kavrama güçlerini* sıfırlayarak onları felç etmeye yetti. Bu onları alışılmamışla anlaşılmazı karıştırmak gibi büyük ama çok yaygın bir hataya düşürdü. Ama akıl gerçeği araştırırken, alışılmış düzlemden bu sapmalar sayesinde yolunu bulur – tabii bulunacak bir yol varsa. Şu anda bizim yapmakta olduğumuz türden araştırmalarda, 'Ne olmuş?'tan çok 'Daha önce hiç olmayan ne olmuş?' sorusu sorulmalıdır. Aslını sorarsanız, bu esrarın çözümü polise ne kadar olanaksız geliyorsa bana da o oranda kolay gelecektir – ya da kolay geldi demeliyim."

Hayretten ağzım bir karış açık arkadaşıma bakakaldım.

Odanın kapısına doğru bakarak, "Şimdi de birini bekliyorum," diye sözlerine devam etti, "bu hunharlıktan doğrudan sorumlu olmasa bile, cinayetin işlenmesine bir şekilde bulaşmış birini. İşlenen cinayetlerin en berbat bölümünde suçsuz olması ihtimali var. İnşallah bu tahminimde yanılmıyorumdur, çünkü bulmacanın çözümünü bu beklenti üzerine kurdum. O adam her an bu odaya girebilir. Tabii gelmeyebilir de, ama büyük bir ihtimalle gelecektir. Gelecek olursa onu burada tut-

18) "Çalınan Mektup" öyküsünde geçen 'Recherché' sözcüğünde olduğu gibi, burada da Poe, 'aşırı' anlamına gelen 'outré' sözcüğünü 'acayip' anlamında kullanmaktadır.

mamız gerekecek. İşte tabancalar; her ikimiz de icap ederse onları kullanmayı biliyoruz."

Kulaklarıma inanamıyordum, neyaptığının farkına varmadan tabancaları elime aldım, Dupin'se kendi kendine konuşmasına devam ediyordu. Böyle zamanlarda nasıl kendi âlemine dalıp gittiğinden daha önce söz etmiştim. Bana hitap ediyordu, ama sanki çok uzaktaki birisiyle konuşuyormuş gibi inişsiz çıkışsız sesi pek öyle yüksek değildi. İfadeden yoksun gözlerini duvara dikmişti.

"Merdivenden çıkmakta olan insanların kulaklarına çalınan tartışma seslerinin bahtsız kadınların sesleri olmadığını tanıkların beyanları açıkça gösteriyor," dedi. "Bu bizi, yaşlı kadının önce kızını öldürüp sonra da intihar etmiş olabileceği sorusundan kurtarıyor. Bu noktadan aslında sırf yöntemin hatırına söz ediyorum, çünkü Madame L'Espanaye'in gücü kızının cesedini bacanın içine tıkmaya yetmezdi, hem sonra kendi bedenindeki yaraların niteliği intihar ihtimalini kesinlikle ortadan kaldırıyor. Demek ki, cinayet üçüncü kişilerce işlenmiş ve tartıştıklarına dair işitilen sesler de bu üçüncü kişilerin sesleri. Şimdi, izninizle dikkatinizi bu seslerle ilgili ifadelere değil de, bu ifadelerdeki *garipliklere* çekmek istiyorum. Size garip gelen bir yan var mıydı?"

Bütün tanıkların boğuk sesin bir Fransız'a it olduğunda hemfikir olmalarına karşın, tiz ses ya da tanıklardan birinin ifadesiyle sert ses konusunda anlaşamadıklarını söyledim.

"Delili de bu oluşturuyor," dedi Dupin, "ama acayiplik burada değil. Siz tamamen farklı nitelikte bir şeyi gözlemleyememişsiniz. Oysa fark edilecek bir şey *vardı*. Sizin de belirttiğiniz gibi, tanıklar boğuk ses konusunda anlaşıyorlardı – tamamen hemfikirdiler. Ama tiz sese gelince, gariplik tanıkların anlaşamamalarında değil, bir İtalyan, bir İngiliz, bir İspanyol, bir Hollandalı ve bir Fransız'ın onu bir *yabancının sesi* olarak tanımlamasında. Tanıkların her biri bu sesin kendi yurttaşlarından birine ait olmadığından emin. Her biri onu aşina olduğu bir dile değil, hiç bilmediği bir dile benzetiyor. Fransız onun bir İspanyol'a ait olduğunu varsayıyor, '*İspanyolca bilseymiş birkaç sözcük yakalayabilirmiş*'. Hollandalı onun bir Fransız'a ait olduğunu ileri sürüyor, ama bu tanığın '*Fransızca bilmediği için bir tercüman yardımıyla sorgulandığını*' görüyoruz. İngiliz onun bir Alman'ın sesi olduğunu düşünüyor ve kendisi '*Almanca bilmiyor*'. İspanyol onun bir İngiliz sesi olduğundan 'emin', '*İngilizce bilmediğinden*' bu yargıya tamamıyla 'sesin tonundan' varıyor. İtalyan onun bir Rus sesi olduğuna inanıyor, ama '*bir Rus'la hiç konuşmamış*'. Bir diğer Fransız, ilkinden ayrılıyor, sesin bir İtalyan'a ait olduğundan kesinlikle emin,

ama *'bu dile aşina olmadığından'* İspanyol gibi o da *'tonundan bu kanıya varmış'*. İmdi, bu kadar birbirini tutmaz ifadeler verilebilmesi için bu sesin gerçekte ne kadar alışılmadık bir ses olması gerekiyor, düşünsenize! Avrupa'nın beş büyük ülkesinin insanları bu seste tanıdık bir yan bulamıyorlar! Diyeceksiniz ki, bir Asyalının ya da Afrikalının sesi de olabilir. Paris'te öyle pek fazla Asyalı ve Afrikalı bulunmaz, ama bu ihtimali reddetmeksizin dikkatinizi üç noktaya çekmek istiyorum. Ses, tanıklardan biri tarafından 'tiz olmaktan ziyade sert' olarak nitelenmiştir. Diğer iki tanık da 'çabuk çabuk ve kesik kesik' konuşulduğunu söylüyor. Tanıklardan hiçbiri bir sözcük, sözcüğe benzer bir ses seçtiğinden söz etmiyor.

"Buraya kadar anlattıklarımla," diye devam etti Dupin, "meseleyi kavramanız hususunda sizi ne derecede etkilediğimi bilmiyorum. Ama tanıklıkların bu bölümünden –boğuk ve tiz seslerle ilgili bölümden– yapılabilecek mantıksal çıkarımların bundan sonraki araştırmalarımızda bize yol gösterecek bir ipucunu yaratmaya yeterli olduğunu hiç tereddütsüz söyleyebilirim. 'Mantıksal çıkarımlar' dedim, ama bu ifade, meramımı yeterince anlatmıyor. Demek istediğim, bu çıkarımların yapılabilecek yegâne çıkarımlar olduğu ve bunların *kaçınılmaz sonucu olarak* ipucunun ortaya çıkacağıdır. Ne var ki, bu ipucunun ne olduğunu henüz söyleyecek durumda değilim. Yalnız şunu bilmenizi isterim ki, odada yaptığım araştırmalara belli bir biçim –belli bir yön– vermeme yeterli olmuştur.

"Şimdi hayalimizde kendimizi bu odaya götürelim. Bu odada ilk olarak ne aramalıyız? Katillerin kullandığı kaçış yollarını. İkimizin de doğaüstüne inanmadığımızı söylemeye gerek yok. Madame ve Mademoiselle L'Espanaye ruhlar tarafından katledilmediler. Bu işi yapanlar somut varlıklardı ve olağan yollardan kaçtılar. Peki ama nasıl? Bereket versin, bu noktada bir tek akıl yürütme tarzı söz konusu ve bu tarz bizi kesin bir karara *ulaştırmalıdır*. Muhtemel kaçış yollarını birer birer inceleyelim. Komşularla jandarma merdivenleri çıkarken katillerin Mademoiselle L'Espanaye'in bulunduğu odada ya da bitişiğinde oldukları açık. Öyleyse, sadece bu iki odadan çıkış yollarını incelemeliyiz. Polis döşemeyi, tavanı ve duvarları her yönde inceledi. Gizli bir *çıkış* yolu olsa polisin gözünden kaçmazdı. Ama, yine de, onların gözlerine inanmayıp kendi gözlerimle inceledim. Gizli bir çıkış yoktu. Her iki odanın da koridora açılan kapıları içeriden kilitliydi. Şimdi de bacalara bakalım. Ocaklardan itibaren sekiz on ayak yüksekliğe kadar normal bir genişlikte olmalarına karşın, bu noktadan sonrası iri bir kedinin bile geçemeyeceği kadar dar. Buralardan çıkışın kesinlikle imkânsız olduğu anlaşılınca, geriye sadece pencereler kalıyor. Ön odanın pencerelerinden, dışandaki kalabalığa gö-

rünmeden kimse kaçamazdı. Demek ki, katiller arka odadaki pencerelerin birinden çıkmış olmalılar. Şimdi, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde bu sonuca ulaştıktan sonra, görünürdeki imkânsızlığına bakarak bu yolu reddetmek bizim gibi akıl yürüten insanlara yakışmaz. Bize düşen, görünüşteki bu 'imkânsızlığın' gerçekte böyle olmadığını kanıtlamak.

"Odada iki pencere var. Birinin önünü kapatan hiçbir eşya olmadığından, tamamı açıkta. Diğerinin alt kısmını, önüne çekilmiş hantal bir karyolanın başucu örtüyor. Birinci pencerenin içeriden sıkı sıkıya sabitlenmiş olduğu görüldü. Yukarı kaldırmak isteyenlerin bütün güçleriyle asılmaları fayda etmedi. Çerçevesinin sol tarafına matkapla bir delikaçılıp içine kocaman bir çivinin neredeyse başına kadar sokulduğu görüldü. Diğer pencere incelendiğinde, benzer bir çivinin benzer bir şekilde çerçeveye saplanmış olduğu anlaşıldı ve onu kaldırma çabaları da kâr etmedi. O zaman polis buralardan kaçılmadığına kesin kanaat getirdi. Böyle olunca de çivileri çekip pencereleri açmayı lüzumsuz buldu.

"Demin size söylediğim sebepten, ben araştırmamda daha titiz davrandım – çünkü görünüşteki imkânsızlıkların gerçekte böyle olmadığını, kanıtlamam *gereken* yerin tam da burası olduğunu biliyordum.

"Şöyle akıl yürütmeyi sürdürdüm – *à posteriori*: Katiller bu pencerelerden birinden *kaçtılar*. Bu durumda, onları, polisin bulduğu şekilde, içeriden kapatıp sürgülemiş olamazlardı. Bu çok aşikârdı; bu düşünce polisin bu yöndeki araştırmalara son vermesine yol açtı. Ama pencereler *sürgülenmişti*. Öyleyse, kendi kendilerine sürgülenebiliyor *olmalıydılar*. Bu sonuca varmakkaçınılmazdı. Önü açık olan pencereye yaklaştım, biraz zorlanarak da olsa çiviyi çıkardım ve çerçeveyi yukarı kaldırmaya çalıştım. Tahmin ettiğim gibi, bütün gücümle asılınama karşın yukarı kalkmıyordu. Gizli bir yayın bulunması gerektiğini biliyordum; düşüncemin böyle doğrulanması, en azından, ön kabullerimin doğruluğuna beni ikna etti; bununla birlikte, çivilerin ne işe yaradığını henüz çözmüş değildim. Dikkatli bir araştırınayla, çok geçmeden gizli yayı ortaya çıkardım. Üzerine bastırdım ve bu keşfimle yetinerek, çerçeveyi yukarı kaldırmaya kalkışmadım.

"Bundan sonra çiviyi yerine yerleştirerek, dikkatle inceledim. Bu pencereden dışarı çıkan birisi onu dışarıdan kapatabilir, yay da görevini yapardı, ama çivi yerine yerleştirilemezdi. Sonuç açıktı ve bu araştırma alanımı yeniden daraltıyordu: Katiller diğer pencereden kaçmış olmalıydılar. Yayların her iki çerçevede de büyük bir ihtimalle aynı olacağını varsayacak olursak, çiviler arasında, ya da en azından çivilerin sabitlenme tarzları arasında bir fark *olmalıydı*. Karyolanın üzerine çıkarak bu ikinci pence-

reyi dikkatle inceledim. Elimi karyolanın başucu tahtasının arkasına sokarak yayı kolayca bulup üzerine bastırdım, tahmin ettiğim gibi komşu penceredekinin aynısıydı. O zaman dikkatimi çiviye çevirdim. Bu da diğeri kadar kalın bir çiviydi ve görünüşe göre diğeri gibi sabitlenmişti – neredeyse başına kadar deliğe sokulmuştu.

"Bunu görünce şaşırmış olduğumu söyleyeceksiniz, ama böyle düşünüyorsanız, nasıl akıl yürüttüğümü ve nasıl sonuç çıkardığımı hiç anlamamışsınız demektir. Bir spor terimi ile ifade edeyim: hiç 'faul' yapmadım. Düşünce zincirinin hiçbir halkasında kusur yoktu. Esrarın izini son noktasına kadar sürmüştüm ve bu son nokta *çiviydi*. Dediğim gibi, bu çivi görünüşte her bakımdan diğer penceredeki çivinin tıpkısıydı, ama görünüşte ne kadar ikna edici olursa olsun ipucunun burada sona ermiş olması kesinlikle mümkün değildi. 'Bu çivide mutlaka bir kusur *olmalı*,' dedim kendi kendime. Çivinin başını tutup çektim, gövdesinin altı-yedi milimetrelik kısmıyla elime geliverdi. Gövdenin geri kalan bölümü matkap deliğinin içinde kalmıştı. Çivi kırılalı çok olmuştu (kenarları pastan dökülmeye başlamıştı) ve belli ki kısmen çivinin başına da isabet eden bir çekiç darbesi buna yol açmıştı. Sonra çivinin başını dikkatle eski yerine yerleştirdim; kırık olduğu hiç belli olmuyor, çatlak görünmüyordu. Yaya basarak pencereyi birkaç parmak yukarı ittim; çivinin geri kalanı yuvasında dururken, başı çerçeveyle birlikte yukarı gitti. Pencereyi kapatınca çivi de yeniden eski sağlam görünümünü aldı.

"Bulmacanın buraya kadar olan kısmı çözülmüştü. Katil, karyolanın başucundaki pencereden kaçmıştı. Katilin çıkarken bıraktığı pencere kendi ağırlığıyla aşağı düşmüş ya da katil onu bilerek kapatmış, yay da kilitlenmesini sağlamıştı. Polis, pencereyi yayın değil de çivinin kapalı tuttuğunu sandığı için daha fazla araştırmayı gereksiz bulmuştu.

"Bundan sonraki sorun, nasıl aşağı inildiğiydi. Sizinle birlikte evin arkasına dolaştığımızda buna tatmin edici bir yanıt bulmuştum. Söz konusu pencerenin beş buçuk ayak uzağında bir paratoner bulunuyor. Herhangi bir insanın bu çubuktan yararlanarak bırakın içeri girmesi, pencereye uzanması bile düşünülemez. Bununla birlikte, dördüncü katın panjurlarının –günümüzde pek kullanılmasa da Lyons ve Bordeaux'nun eski konaklarında sıklıkla rastlanan– Parisli doğramacıların *ferrade*[19] dedikleri türden olduğunu fark ettim. Bunlar şekil itibariyle bildiğimiz (çift

19) *Barrade*: Çizgili desenli sığır damgası. Pancurların böyle bir deseni olduğu anlatılmak isteniyor olabilir. Baudelaire çevirisine notlar yazan Léon Lemonnier, Poe'nun bu ayrıntıyı uydurduğu kanaatindedir.

kanatlı değil, tek kanatlı) kapıyı andırır, şu farkla ki, üst yarıları delik delik ya da kafes şeklindedir, böylece buralara kolayca tutunmak mümkün olur. Bu panjurların genişliği tamı tamına üç buçuk ayak. Evin arkasına dolanıp baktığınızda bu panjurların her ikisi de yarı aralıktı, bir başka deyişle, duvarla dik açı yapıyorlardı. Büyük bir olasılıkla, polis de benim gibi evin arkasını incelemiştir, ama incelediyse de, bu *ferrade*'lara yandan baktığından olacak (mutlaka böyle yapmışlardır), genişliklerini kavrayamamış, ya da kavradıysa bile gereken önemi vermemiştir. Aslında, bu yönden kaçılmadığına bir defa kanaat getirdikten sonra, pek tabii ki burayı üstünkörü incelemişlerdir. Yatağın başucundaki pencerenin panjurunun duvara değecek kadar açılması durumunda paratoner çubuğuyla aralarında iki ayak kadar bir uzaklık kalacağını net bir şekilde gördüm. Ayrıca, şu da açıktı ki, alışılmadık ölçüde çevik ve gözü pek bir çabayla paratonerden pencereye geçilebilirdi. İki buçuk ayaklık mesafeye uzanan bir hırsız (şimdi panjurun ardına kadar açık olduğunu varsayıyoruz) ayaklarını sağlamca kafese basma imkânını bulur. Bundan sonra paratoneri bırakıp ayaklarını sağlamca duvara dayayıp yaylanarak panjurun kapanmasını sağlarken, pencere de açıksa, kendini odanın içine savurabilir.

"Bu kadar zor ve tehlikeli bir işi başarabilmek için olağanüstü çevik olmak gerektiğini söylediğimi umarım unutmazsınız. Niyetim ilk olarak size bu işin başarılabileceğini göstermek, ikinci olarak da (bu daha *önemli*) bunun için *olağanüstü* – neredeyse doğaüstü– bir çeviklik gerektiğini anlamanızı sağlamak.

"Siz, hiç kuşkusuz, hukukdilini kullanarak, 'savımı kanıtlamam için' böyle bir işin başarılabilmesinin şartı olan olağanüstü çevikliği vurgulamaktan ziyade onu olduğundan küçük göstermem gerektiğini söyleyeceksiniz. Hukukta işler böyle yürüyor olabilir, ama mantığın yolu bu değildir. Nihai amacım gerçeğe ulaşmak. Şu anki amacımsa, şimdi sözünü ettiğim olağanüstü çeviklikle, milliyeti konusunda iki kişinin bile anlaşamadığı, söylenenlerden tek hecenin bile seçilemediği o *son derece tiz* (veya sert) ve *kesik kesik* sesi yan yana getirmenizi sağlamak."

Bu sözler üzerine, Dupin'in ne demek istediği hakkında aklımdan belli belirsiz bazı fikirler geçti. Hani insan bir şeyi anımsayacak gibi olur da bir türlü anımsayamaz ya, tıpkı onun gibi ben de kavramanın eşiğine gelmiştim ama kavrama gücünden yoksundum. Arkadaşım konuşmasına devam etti.

"Gördüğünüz gibi," dedi, "sorunu nasıl dışarı çıkıldığından, nasıl içeri girildiğine çevirdim. Niyetim her ikisinin de aynı şekilde ve aynı nokta-

dan yapıldığını göstermekti. Şimdi dönelim odanın içine. Buranın nasıl göründüğüne bir bakalım. Konsolun çekmecelerinin yağma edildiği ama içlerinde hâlâ birçok tuvalet eşyasının dokunulmamış olarak durduğu söyleniyor. Burada varılan bu sonuç çok saçma. Bu bir tahminden –hem de aptalca bir tahminden– öte bir şey değil. Çekmecelerde bulunan eşyaların, eskiden orada bulunan eşyalarını tamamı olmadığını nereden biliyoruz? Madame L'Espanaye ile kızı son derece münzevi bir yaşam sürdürüyorlarmış –kimseyle görüşmüyor, nadiren dışarı çıkıyorlarmış– bu yüzden de sık sık kılık değiştirmeleri gerekmiyormuş. Çekmecede bulunanlar da bu hanımların sahip olabileceği giysilerin en iyileriydi. Eğer bir hırsız buradan bir şey almışsaneden en iyilerini almamış, neden hepsini almamış? Dahası, neden dört bin frank altını bırakmış da bir kucak çamaşırı yüklenmiş? Altına elini bile sürmemiş. Banker, Monsieur Mignaud'nun sözünü ettiği dört bin frankın neredeyse tamamı torbalar içerisinde yerde bulundu. Evin kapısında teslim edildiği tanıklarca ifade edilen altının polisin kafasında yarattığı o kafa karıştırıcı *'cinayet sebebi'* fikrini kafanızdan silip atın derim ben. Bundan (yani paranın teslimi ve üç gün sonra da cinayet işlenmesinden) on kat daha dikkat çekici rastlantılar hayatımızın her anında şuncacık dikkatimizi çekmeden hepimizin başına gelir. Rastlantılar, genel olarak, insanoğlunun en görkemli başarılarını ve en önemli buluşlarını borçlu olduğu olasılıklar kuramı hakkında hiçbir şey bilmeyen düşünürlerin yollarındaki en büyük engellerdir. Eğer altınlar ortadan kaybolmuş olsaydı, üç gün önce teslim edilmiş olması rastlantının sınırlarını aşardı. O zaman bunun cinayet sebebi olduğunu düşünebilirdik. Ama mevcut durumda, altının cinayet sebebi olduğunu varsayarsak, caninin, cinayet sebebi olan altınını arkasında bırakacak kadar ne yaptığını bilmeyen, aptalın teki olduğunu kabul etmiş oluruz.

"Şu ana kadar dikkatinizi çektiğim noktaları –garip sesi, görülmemiş çevikliği, böyle hunharca bir cinayette belli bir sebebin bulunmayışını– aklımızdan çıkarmadan şimdi de cinayetin kendisini ele alalım. Alın size el kuvvetiyle boğulup bir bacaya baş aşağı tıkılmış bir kadın. Bildiğimiz katiller böyle bir yol tutmazlar. Hele, cesedi bu şekilde ortadan kaldırmaya kalkıştıkları görülmüş şey değildir. Cesedi bacaya tıkma tarzında *aşırı bir tuhaflık* olduğunu, bunu yapanların en aşağılık türden insanlar olduklarını kabul etsek bile, insan davranışları konusundaki genel fikirlerimizle hiçbir şekilde bağdaşmayan bir yan bulunduğunu siz de kabul edersiniz. Cesedi aşağı indirmek için yedi sekiz kişi var gücüyle asılmak zorunda kaldığına göre, onu böyle bir deliğe tıkmak için gereken gücün büyüklüğünü varın siz hesap edin!

"Şimdi de dikkatimizi akıllara durgunluk veren bu gücün diğer belirtilerine çevirelim. Ocakta tutam tutam saç, kırlaşmış insan saçı vardı. Kökünden sökülmüşlerdi. İnsanın kafasından yirmi otuz kılı birden koparmanın bile ne kadar zor olduğunu pekâlâ bilirsiniz. Bu saç tutamlarını benim gibi siz de gördünüz. Saç diplerinde (ne iğrenç bir görünüş) kafa derisi parçaları vardı – bir çekişte belki yarım milyon kılı birden koparmak için gereken müthiş kuvveti düşünün bir! Yaşlı kadının gırtlağı kesilmekle kalmayıp, başı gövdesinden ayrılmıştı; hem de sadece bir *ustura* kullanılarak. Bu işlerdeki *hayvanca* gaddarlığı da göz önünde bulundurmanızı istiyorum. Madame L'Espanaye'in vücudundaki yara berenin ise sözünü bile etmiyorum. Monsieur Dumas ile değerli meslektaşı Monsieur Etienne bunların kesici olmayan bir aletle yapılmış olduğunu söylüyorlar; ve bu beyler bunda son derece haklılar. Kesici olmayan bu aletin, kurbanın, yatağın başucundaki pencereden düştüğü avlunun parke taşları olduğu çok açık. Bu fikir, şimdi ne denli basit görünürse görünsün, panjurların eninin polisin dikkatinden kaçmasına yol açan aynı nedenden ötürü –şu çiviler yüzünden– polisin dikkatinden kaçtı; pencerelerin açılmış olabileceği ihtimaline karşı algılarını sıkı sıkıya kapatmışlardı.

"Şimdi bütün bunlara ilaveten, odanın garip dağınıklığını da gereğince dikkate alacak olursanız, şu ana kadar şu gerçekleri bir araya toplamış oluruz: şaşırtıcı bir çeviklik, insanüstü bir kuvvet, hayvani bir yırtıcılık, sebepsiz bir gaddarlık, insanlığa tümüyle yabancı *grotesk* bir dehşet ve çeşitli uluslardan insanlara yabancı gelen, tek hecesi bile seçilemeyen bir ses. Bütün bunlardan nasıl bir sonuç çıkar? Aklınıza nasıl bir şey getirdim?"

Dupin bu soruyu sorarken tüylerimin diken diken olduğunu hissettim. "Bir deli yapmıştır bunları," dedim, "civardaki bir *Maison de Santé*'den[20] kaçmış bir çılgın."

"Bazı bakımlardan," diye yanıt verdi, "bu düşünceniz pek de yanlış sayılmaz. Ancak delilerin sesleri, en şiddetli nöbetlerinde bile, merdivenlerde işitilen o garip sese benzemez. Delilerin bir ulusu, bir dili vardır; sözleri ne kadar tutarsız da olsa, açık seçik anlaşılan heceleri vardır. Bundan başka bir delinin saçı, şu elimde tuttuğum şeye benzemez. Bu küçük tutamı, Madame L'Espanaye'in kıvrılıp kaskatı kesilmiş parmaklarının arasından aldım. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

"Dupin," dedim sinirlerim boşalmış bir halde, "bu saç çok acayip, bu bir *insan* saçı değil."

20) Akıl hastanesi.

"Ben de öyle olduğunu iddia etmedim zaten," dedi Dupin, "fakat bu konuda bir karara varmamızdan önce, şu kâğıda çizdiğim şekle bir göz atmanızı istiyorum. Bunlar, bazı tanıkların Mademoiselle L'Espanaye'in boğazında vardı dedikleri 'çürükler ve derin tırnak izleri' şeklinde; bazı tanıkların da (Monsieur Dumas ve Monsieur Etienne) 'parmakların bastırmasıyla oluştuğu belli olan morartılar' şeklinde tanımladığı izlerin kopyası."

Arkadaşım kâğıdı masanın üzerine sererek, sözlerini şöyle sürdürdü: "Sizin de göreceğiniz gibi," dedi, "bu izler parmakların sıkı sıkıya kavrayıp, kavradığı yeri hiç bırakmadığını düşündürüyor insana. Görünüşe göre parmakların yeri hiç değişmemiş. Her parmak–büyük bir ihtimalle kurban ölünceye değin–ilk başta kavradığı yere gömülüp kalmış. Şimdi parmaklarınızı bu gördüğünüz izlerin üzerine çakıştırmayı deneyin, bakalım."

Denedim, ama nafile.

Dupin, "Belki bunu doğru bir şekilde denemiyoruz," dedi. "Kâğıdı düz bir yüzeye serdik, oysa insan boğazı silindiriktir. İşte şurada, çevresi insan boynunun çevresi kadar olan bir odun var. Kâğıdı onun çevresine dolayıp, bir daha deneyin."

Denedim, ama bunun mümkün olamayacağı önceki kadar açıkça belliydi.

"Bu bir insan elinin izi değil," dedim.

Dupin, "Şimdi de Cuvier'den[21] şu pasajı okuyun."

Bu, Doğu Hint Adaları'nda yaşayan kırmızımsı sarı renkli büyük orangutanları genel olarak tanımlayan ve anatomik özelliklerini sayıp döken bir yazıydı. Bu memelilerin devasa boylarını, olağanüstü kuvvet ve çevikliklerini, korkunç yırtıcılıklarını ve taklit hevesini herkes bilir. Cinayeti bütün dehşetiyle bir anda kavradım.

Okumamı bitirirken, "Parmakların tarifi," dedim, "bu resimle tıpatıp uyuşuyor. Çok iyi görüyorum ki çizmiş olduğunuz bu izleri burada tarif edilen türde bir orangutandan başka hiçbir hayvan yapmış olamaz. Bu bir tutam esmer kıl da Cuvier'nin tarifine harfi harfine uyuyor. Yine de, bu korkunç esrarda tam olarak anlayamadığım bazı noktalar var. Tartıştıkları işitilen iki ses vardı ve bunlardan birinin Fransız olduğu kesindi."

21) Baron Georges Léopold Chrétien Frédéric Dagobert Cuvier (1769-1832) büyük bir doğabilimcidir ve karşılaştırmalı anatominin öncüsü olarak bilinir. Orangutanı *Le Règne animal destribué d'après son organisation* (1817) adlı eserinde tanımlar. Poe, Dupin'e bu Fransız doğabilimcisinin adını söyletirken, kendisi de hemen elinin altında bulunan, basılmasına yardımcılık ettiği bir başka kaynağı, Thomas Wyatt'ın *Synopsis of Natural History*'sini (1839) kullanmıştır.

"Doğru. Ve hemen hemen herkesin bu sesin *'Mon Dieu!'* diye bağırdığını söylediğini de anımsıyorsunuzdur. Tanıklardan biriyse (şekerci Montani) bu iki kelimenin azarlar gibi ya da tatlı sert çıkışır gibi söylendiğini ifade ederek onu doğru bir şekilde tanımladı. Bulmacayı tam olarak çözme konusundaki bütün umutlarımı esas olarak bu iki kelime üzerine kurdum. Bir Fransız cinayeti gördü. Burada cereyan eden bu kanlı olaya hiç karışmamış olması muhtemeldir – hem de kuvvetle muhtemeldir. Orangutanı elinden kaçırmış olabilir. Onu o odaya kadar izlemiş, ancak burada cereyan eden korkunç olaylardan sonra onu yakalayamamış olabilir. Orangutan hâlâ serbest dolaşıyor olabilir. Bu tahminleri –bunlara başka bir ad vermeye hakkım yok– daha ileri götürecek değilim, çünkü bunlara temel oluşturan çeşitli düşünceleri ben kendim bile zar zor değerlendirebilirken onları bir başkasına anlatabileceğimi sanmıyorum. Bu yüzden onları tahmin olarak niteleyecek ve onlardan bu şekilde bahsedeceğiz. Eğer söz konusu Fransız, varsaydığım gibi, bu vahşetten sorumlu değilse, dün gece eve dönerken 'Le Monde'un (denizcilik konularıyla yakından ilgilendiği için denizciler tarafından aranan bir gazete) bürosuna verdiğim şu ilan onu evimize getirecektir."

Elime gazeteyi tutuşturdu ve ilanı okudum:

> İLAN – Bu ayın ... günü (cinayetin işlendiği gün) erken saatlerde Boulogne Ormanı'nda, sarımsı kırmızı tüylü, Borneo türü çok iri bir orangutan yakalanmıştır. Hayvanın (bir Malta gemisinde tayfa olduğu bilinen) sahibi, hayvanı doğru tarif etmesi veyakalanma ve bakım masraflarını ödemesi durumunda, onu geri alabilir. Başvuru adresi: ... Sok., No: ..., Dördüncü Kat, Faubourg, St. Germain.

"Peki, adamın bir Malta gemisinde tayfa olduğunu nereden biliyorsunuz?" diye sordum.

"Bilmiyorum," dedi Dupin, "bundan *emin* değilim. Ama alın size küçük bir kurdele parçası; şeklinden ve yağlı görünümünden, denizcilerin başlarının arkasında bulunan kuyruk şeklindeki o çok gururlanıp, şişindikleri saç örgülerini bağlamakta kullanıldığı açıkça belli. Ayrıca, Malta'ya has bu düğümü denizciler dışında pek kimse atamaz. Bu kurdeleyi paratonerin dibinde buldum. Öldürülen kadınların ikisine de ait olamaz. Bu kurdeleye bakarak çıkardığım sonuç, yani bizim Fransız'ın bir Malta gemisinde tayfa olduğu doğru değilse bile, ilana bunu yazmamdan zarar gelmez. Eğer yanılmışsam, soruşturma zahmetine girişmeyeceği birtakım durumların beni yanıltmış olduğunu varsayacaktır. Yok,

tahminim doğruysa, bundan elde edeceğimiz çok şey var. Cinayetten doğrudan sorumlu olmasa da, Fransız doğal olarakilana yanıt vermekte –orangutanı istemekte– tereddüt edecek, şöyle akıl yürütecektir: 'Ben suçsuzum; yoksulum; orangutanım çok para eder –benim durumumda biri için bir servet– böyle yersiz endişelerle neden onu kaybedeyim? Artık elimin altında. Boulogne Ormanı'nda –cinayet mahallinden uzak bir yerde– bulunmuş. Vahşi bir hayvanın bu işi yaptığı kimin aklına gelir? Polis ne yapacağını bilemez durumda– en ufak bir ipucu elde edemedi. Hayvanın izini bulsalar bile benim cinayetten haberdar olduğumu kanıtlamaları mümkün değil; kanıtlasalar da beni bununla suçlayamazlar. Üstüne üstlük *biliniyorum* da. İlanı veren kişi beni hayvanın sahibi olarak tanımlamış. Bu konuda daha neler bildiğini bilmiyorum. Sahibi olduğum bilinen böyle değerli bir şeyde hak iddia etmezsem, hayvan hakkında kuşkular doğmasına yol açabilirim. Dikkati kendi üzerime ya da hayvanın üzerine çekecek hareketlerden uzak durmalıyım. İlana yanıt verir, orangutanı alır, bu mesele küllenene kadar onu bir yere kapatırım.'"

Tam bu sırada merdivenlerde bir ayak sesi duyuldu.

"Tabancalarınızı hazır edin," dedi Dupin, "ancak, ben işaret etmedikçe onları ne kullanın ne de gösterin."

Evin ön kapısını açık bırakmıştık; konuğumuz zili çalmadan içeri girdi ve beş on basamak tırmandı. Ama sonra bir tereddüt geçirir gibi oldu ve merdivenleri gerisingeri inmeye başladı. Dupin kapıya doğru atılıyordu ki konuğun yeniden merdivenleri çıkmaya başladığını işittik. Bu defa geri dönmedi, kararlı adımlarla yukarı tırmanıp odamızın kapısını tıklattı.

"Girin," diye seslendi Dupin neşeli ve candan bir ses tonuyla.

İçeriye bir adam girdi. Bir gemici olduğu her halinden belliydi; çekici olmaktan pek de uzak olmayan ve gözünü daldan budaktan sakınmayan görünümlü, boylu boslu, iri yarı ve adaleli biriydi. Favorileri ve bıyığı güneş yanığı yüzünün yarıdan fazlasını örtüyordu. Elindeki kocaman bir meşe sopa dışında bir silahı yok gibi gözüküyordu. Beceriksizce eğilerek bizi selamladı ve Neufchâtel aksanına çalınakla birlikte aslen Parisli olduğunu belli eden bir Fransızca ile iyi akşamlar diledi.

"Oturun, dostum," dedi Dupin, "sanırım orangutanınız için uğradınız. Böyle bir hayvana sahip olduğunuz için vallahi size imreniyorum; son derece güzel ve hiç kuşku yok ki pek değerli bir hayvan. Acaba kaç yaşındadır dersiniz?"

Denizci ağır bir yükten kurtulmuş gibi derin bir soluk aldı ve kendinden emin bir havada, "Bilemem," dedi, "ama dört beş yaşından fazla olamaz. O şimdi burada mı?"

"Yo, hayır, onu burada tutabilecek bir yerimiz yok. Yakınlarda bir yerde, Dubourg Sokağı'nda kiralık bir ahırda. Sabahleyin gelip alabilirsiniz. Tabii size ait olduğunu kanıtlamaya hazırsınız, değil mi?"

"Tabii, efendim."

"Ondan ayrılacağım için üzülüyorum," dedi Dupin.

"Zahmetinizi hiçbir şekilde karşılıksız bırakmak niyetinde değilim, efendim," dedi adam. "Böyle bir şey aklımdan geçmez. Hayvanı bulduğunuz için size bir ödül vermeye hazırım – yani, şöyle makul bir miktar."

"Çok güzel," dedi dostum, "bu dediğiniz hakkaniyete çok uygun. Bir düşünelim bakalım! Ne istesem acaba? Tamam, buldum! Ödülüm şu olsun: Morgue Sokağı'ndaki cinayetlerle ilgili bildiğiniz her şeyi bana anlatın."

Dupin bu son sözleri çok alçak bir sesle ve çok sakin bir tavırla söyledi. Bu arada gene aynı sakin tavırla kapıya doğru yürüdü, kapıyı kilitleyip anahtarını cebine attı. Bundan sonra koynundan bir tabanca çıkardı ve hiç acelecilik göstermeden masanın üstüne koydu.

Denizcinin yüzü sanki boğuluyormuş gibi mosmor kesildi. Ayağa fırlayıp sopasına davrandıysa da, bir an sonra ölü gibi beti benzi atmış bir vaziyette ve şiddetle titreyerek yeniden oturdu. Ağzından tek kelime çıkmadı. Yüreğimin derinlerinde adama karşı bir acıma hissettim.

"Dostum," dedi Dupin yumuşak bir sesle, "boş yere korkuya kapılıyorsunuz – buna inanın. Size herhangi bir zarar vermek istemiyoruz. Bir beyefendi ve bir Fransız olarak şerefim üzerine temin ederim ki sizi incitmek niyetinde değiliz. Morgue Sokağı'ndaki cinayetlerde bir suçunuz olmadığını gayet iyi biliyorum. Ama bu, bu olaylara şu veya bu şekilde bulaşmamış olduğunuz anlamına da gelmez. Şu ana kadar söylediklerimden, bu konuda epeyce bilgi sahibi –hem de hayal edemeyeceğiniz kadar çok bilgi sahibi– olduğumu anlamışsınızdır. Şimdi durum şöyle. Uzak durmanız gereken, sizi suçlu durumuna düşürecek bir şey yapmış değilsiniz. Elinizde fırsat olmasına rağmen hırsızlık bile yapmadınız. Gizleyecek hiçbir şeyiniz yok. Zaten gizlemeniz için bir sebep de yok. Öte yandan, şerefli bir insan olarak bildiğiniz her şeyi anlatmak zorundasınız. Şu anda suçsuz bir insan, failini sizin söyleyebileceğiniz bir cinayetle suçlanarak tutuklanmış durumda.

Dupin bu sözleri söylerken denizci kendini büyük ölçüde toparlamış ve başlangıçtaki cüretkâr halinden eser kalmamıştı.

Biraz duraladıktan sonra, "Tanrı yardımcım olsun," dedi, "bu konuda bildiğim her şeyi anlatacağım. Ama söylediklerimin yarısına bile inan-

manızı beklemiyorum – böyle bir şeyi beklemek için aptal olmam gerekir. Bununla birlikte, ucunda ölüm bile olsa, bildiğim ne var ne yok hepsini anlatacağım."

Anlattıkları özetle şöyleydi. Kısa bir süre önce Endonezya'ya bir yolculuk yapmıştı. Onun da içinde bulunduğu bir grup Borneo Adası'nda karaya çıkıp iç bölgelere doğru bir gezi yapmış. O ve bir arkadaşı bir orangutan yakalamışlar. Bu arkadaşı ölünce, hayvanın tek sahibi kendisi kalmış. Dönüş yolculuğu sırasında tutsak hayvanın başa çıkınakta zorlandığı yırtıcılığı yüzünden başına gelmedik kalmamış; sonunda onu Paris'teki evine sokmayı başarabilmiş ve komşuların, başına iş açabilecek merakını çekmemek için onu dikkatle gözlerden saklamış. Gemide hayvanın ayağına batan bir kıymığın neden olduğu yaranın iyileşmesini bekliyormuş. Amacı, sonunda, onu satmakmış.

Cinayet gecesi, daha doğrusu sabahı, denizcilerin katıldığı bir cümbüşten döndüğünde, hayvanın emniyetle kapalı tutulduğunu sandığı bitişikteki küçük odanın kapısını kırarak kendi yatak odasına girmiş olduğunu görmüş. Besbelli, daha önce kapının deliğinden sahibini izlemiş olmalı ki, elinde ustura, yüzü sabunlu, aynanın önünde oturmuş tıraş olmaya çalışıyormuş. Böylesine tehlikeli bir silahın onu kullanmayı bilen bu kadar yırtıcı bir hayvanın elinde olduğunu görüp dehşete düşen adam bir süre ne yapacağını bilememiş. Ama bu yaratığı en azgın anlarında bile bir kırbaç yardımıyla sakinleştirmeye alışkınmış, o zaman da kırbacına el atmış. Kırbacı gören orangutan kapıdan fırladığı gibi merdivenlerden aşağı inmiş, oradan da ne yazık ki açık pencereden sokağa atlamış.

Fransız umutsuzca arkasına takılmış; maymun, elinde ustura zaman zaman duruyor, geri dönüp yüzünü gözünü buruşturarak takipçisine bakıyor, takipçisi ta yakınına gelinceye kadar bekliyor, sonra yeniden koşmaya başlıyormuş. Vakit neredeyse sabahın üçü olduğundan sokakta in cin top oynuyormuş. Morgue Sokağı'nın arkasındaki dar bir sokaktan geçerken Madame L'Espanaye'in evinin dördüncü katındaki odasının açık penceresinde parıldayan ışık kaçak hayvanın dikkatini çekmiş. Binaya doğru koşarken paratoneri görmüş, inanılmaz bir çeviklikle tırmanıp duvara değecek kadar açık olan panjura tutunmuş ve sallanarak kendini yatağın baş ucuna fırlatmış. Bütün bunlar göz açıp kapayıncaya kadar olup bitmiş. Odaya giren orangutan bir tekme ile panjuru yeniden ardına kadar açmış.

Denizci bu arada hem sevinmiş hem de kaygılanmış. Hayvanın, içine tıkıldığı tuzaktan, paratoner dışında bir kaçış yolu bulması kolay ol-

mayacağından (ki bu durumda yolunu kesebilirmiş) onu yakalama umudu artmış. Ama, öte yandan, evde yapabileceklerini düşününce de tasalanmış. Bu son düşünce denizciyi kaçak hayvanı takibe zorlamış. Bir paratonere tırmanmak, hele bir denizci için, hiç de zor bir iş değildir; ama uzağına ve soluna düşen pencerenin hizasına kadar tırmandıktan sonra daha fazla tırmanamamış, en fazla pencereden içeriye bir göz atabilecek kadar uzanabiliyormuş. Odaya bir göz atınca, duyduğu dehşetin büyüklüğü yüzünden az daha tutunduğu yerden aşağı yuvarlanıyormuş. Morgue Sokağı sakinlerini uykularından uyandıran korkunç çığlıklar işte o zaman geceyi yırtmış. Geceliklerini giyinmiş Madame L'Espanaye ile kızının, odanın ortasına çektikleri, daha önce sözü edilen demir kasa içindeki birtakım kâğıtları düzenlemekte oldukları görülüyormuş. Kasa açıkmış ve içindekiler kasanın yanında yerde duruyormuş. Kurbanlar sırtları pencereye dönük oturuyor olmalılarmış ve hayvanın içeri girmesiyle çığlıkların duyulması arasında geçen süreye bakılırsa, varlığını derhal fark etmemişler. Panjurun vurmasını ise rüzgârdan bilmiş olmalılarmış.

Denizci pencereden içeri bakarken, dev hayvan (taramak için saçlarını çözmüş olan) Madame L'Espanaye'i saçlarından yakalamış, bir berberin hareketlerini taklit ederek usturayı yüzünde gezdiriyormuş. Bayılarak yüzükoyun yere serilmiş olan kızı da hareketsiz yatıyormuş. Yaşlı kadının çığlıkları ve çırpınması (bu arada saçları yolunup maymunun elinde kalmış) orangutanın muhtemelen kötü olmayan niyetini bir yana bırakarak gazaba gelmesine neden olmuş. Adaleli kolunu savurmasıyla kadının başını neredeyse gövdesinden ayırmış. Kan görünce de gazabı tam bir çılgınlığa dönüşmüş. Dişlerini gıcırdatıp, gözlerinden alevler saçarak kızın üzerine atılmış, korkunç pençelerini kızın gırtlağına gömmüş, canını çıkarıncaya kadar da bırakmamış. Hayvanın etrafta gezdirdiği yabanıl bakışları yatağın başucuna geldiğinde, sahibinin dehşetten donakalan yüzüne rastlamış. Kırbacın tadını hâlâ unutmamış olan hayvanın öfkesi anında korkuya dönüşmüş. Cezalandırılmayı hak ettiğinin bilincinde olan hayvan kanlı eyleminin kanıtlarını saklamak istiyor gibiymiş, telaş ve acı içerisinde odada dört dönerken ortalığı birbirine katmış, eşyaları kırıp dökmüş, şilteyi karyoladan alıp yere fırlatmış. Sonunda da, önce kızın cesedini alıp bacaya tıkmış, ardından da yaşlı kadının cesedini tuttuğu gibi pencereden aşağı atmış.

Maymun, kafası koparılmış yüküyle pencereye yaklaşırken dehşetle geri çekilen denizci, paratonerden aşağı kayarcasına inmiş ve soluğu doğruca evde almış – bu kıyamın sonuçlarından ödü koptuğundan orangu-

tanı memnuniyetle kendi kaderine terk etmiş. Merdivenlerden tırmanmakta olan insanların duyduğu sesler Fransız'ın dehşet dolu bağırtılarıyla, hayvanın anlamsız, şeytani homurtularıymış.

Bu anlatılanlara benim ekleyeceğim pek bir şey yok. Orangutan, kapının kırılarak açılmasından hemen önce paratonerden inerek kaçmış, pencereyi de çıkarken kapatmış olmalıydı. Hayvan daha sonra bizzat sahibi tarafından yakalandı ve iyi bir paraya *Jardin des Plantes*'e[22] satıldı. Emniyet Müdürünün *kendi bürosunda* durumu (Dupin'in bazı yorumlarıyla) anlatmamız üzerine Le Bon derhal serbest bırakıldı. Emniyet Müdürüne gelince, her ne kadar arkadaşıma karşı iyi davrandıysa da, işin aldığı bu şekilden duyduğu üzüntüyü pek gizleyemedi, hatta herkesin kendi işini yapması gerektiği konusunda bir iki nükteli söz söylemekten kendini alamadı.

Ona yanıt vermeye gerek duymayan Dupin "Bırak konuşsun," dedi, "bırak içini döküp rahatlasın. Onu kendi sahasında yenmiş olmak bana yeter. Bu esrarın çözümünde başarısızlığa uğramasında hiç de onun sandığı gibi şaşılacak bir yan yok, çünkü, aslında Emniyet Müdürü dostumuz olayların derinliğine inemeyecek denli kurnazdır. Bilgeliği bir temelden yoksun. Tanrıça Laverna'nın[23] resimleri gibi gövdesiz bir baş, ya da, en fazla morina balığı gibi bir başla bir omuz gibidir o. Yine de iyi bir insandır. Bir dâhi olarak ünlenmesini sağlayan o ağdalı konuşmasından, hani şu *'de rien ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas'*[24] tarzından dolayı ona bayılıyorum.

22) Paris Botanik ve Zooloji Bahçesi.

23) Eski Roma dininde gövdesiz bir baş olarak resmedilen, hırsızlar ve serseriler Tanrıçası.

24) Jean-Jacques Rousseau'nun *Julie veya Yeni Héloïse*'inden. "Var olanı inkâr edip var olmayanı açıklamak."

MARIE ROGÊT'NİN ESRARI

"MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ"NİN DEVAMI

Es giebt eine Reihe idealischer Begebenheiten, die der Wirklichkeit parallel läuft. Selten fallen sie zusammen. Menschen und Zufälle modificiren gewöhnlich die idealische Begebenheit, so dass sie unvollkommen erscheint, und ihre Folgen gleichfalls unvollkommen sind. So bei der Reformation: statt des Protetantismus kam das Lutherthum hervor.

Gerçek olaylarla koşut giden düşünsel olay dizileri vardır. Bunlar nadiren birbirlerine denk düşerler. İnsanlar ve rastlantılar genel olarak olayların düşünsel akışını değişikliğe uğratırlar; öyle ki, olayların kendisi eksik göründüğü gibi sonuçları da bir o kadar eksik görünür. Reform'da da böyle oldu: Protestanlık yerine Luthercilik geldi.

Novalis,[1] *Moralische Ansichten*

En sakin yaradılışlı düşünürler arasında bile, aklın *salt* rastlantı olduğunu kabule yanaşmadığı hayret verici nitelikte *rastlantılar* karşısında doğaüstüne karşı zaman zaman belli belirsiz ama şaşırtıcı bir inanç beslemeyen çok az insan vardır. Böyle duygular –çünkü sözünü ettiğim yarı inanç hiçbir zaman *düşüncenin* gücüne sahip değildir– şans öğretisine, ya da teknik adıyla olasılık hesabına başvurmadan nadiren tam olarak bastırılabilir. Oysa, bu hesap, özünde salt matematikseldir, bu yüzden de, bilimlerin en pozitifini düşünce âleminin en soyutuna, en kuşkulusuna uygulamak gibi bir acayiplikle karşı karşıya kalıyoruz.

Şimdi kamuya açıklamam istenen olağandışı ayrıntılar, görüleceği gibi, zaman içinde birbirini izleyen, kavranması neredeyse olanaksız bir dizi *rastlantının* birinci bölümünü oluşturmaktadır; bunların ikinci ya da son bölümünü bütün okuyucular, yakın zamanlarda New York'ta işlenen Mary Cecilia Rogers cinayetinde bulacaktır.

Biryıl kadaronce "Morgue Sokağı'nda Cinayet" başlıklı makalemde, dostum Şövalye C. August Dupin'in[2] dikkate değer bazı karakter özel-

1) Von Hardenberg'in *nom de plume*'ü (yazılarında kullandığı takma ad). (Poe'nun notu.)
2) 1830'larda Şövalye unvanı, eski Fransız asilzadesi anlamında kullanılmaktaydı.

liklerini betimlemeye çalışırken, bir daha bu konuya döneceğim aklımın ucundan bile geçmemişti. Bu karakteri betimlemekten başka bir amacım yoktu ve bu amacıma, Dupin'in mizacını sergilemesini sağlamak için sanki özel olarak meydana gelmişe benzeyen bir dizi garip olay sayesinde tam olarak ulaştım. Daha başka örnekler de verebilirdim, ama böyle yapmakla daha fazla şey kanıtlamış olmazdım. Bununla birlikte, şaşırtıcı gelişimiyle son olaylar, zorla alınmış bir ifadeyi andıran bazı yeni ayrıntıların ansızın aklıma gelmesine yol açtı. Son zamanlarda duyduğum şeylerden sonra, uzun zaman önce işitip gördüğüm şeyler konusunda suskun kalmam tuhaf olurdu doğrusu.

Madame L'Espanaye ile kızının ölümlerini sarmalayan esrarı çözdükten sonra, Şövalye Dupin bu olayı aklından çıkardı ve yeniden o eski kasvetli düş âlemine gömüldü. Münzevi bir hayat sürmeye eğilimli olduğumdan, ben de kolayca ona uydum; Faubourg Saint Germain'deki evimizde oturmayı sürdürüp, ilerisini hiç kafaya takmadan tembelce günü yaşamaya, içinde yaşadığımız sıkıcı dünyayı düşlerle doldurmaya devam ettik.

Ama bu düşler ara sıra kesintiye uğramıyor değildi. Dostumun Morgue Sokağı'ndaki dramda oynamış olduğu rolün Paris polisinin merakını fazlasıyla çekmiş olduğu rahatça kestirilebilir. Dupin adını bilmeyen bir tek polis memuru kalmamıştı. Dostumun esrarı çözmede kullandığı akıl yürütmelerin niteliğinin benden başka kimseye, hatta Emniyet Müdürüne bile açıklanmamış olması nedeniyle, bütün bu olayın neredeyse bir mucize gibi görülmesinde veya Şövalye'nin çözümleme yeteneğinin sezgi kabul edilmesinde şaşılacak bir şey olmasa gerek. Samimi bir insan olduğundan, arkadaşım kendisiyle konuşacak olan herkesi böyle bir yanılgıdan kurtarırdı, ama üşengeç mizacı, ilgisini çoktan yitirdiği bir konuyu daha fazla kurcalamasını engelliyordu. Böylece, arkadaşım polisin gözünde adeta bir deniz fenerine dönüştü; Emniyet Müdürlüğünce yardımının istendiği olayların sayısı hiç de az değildi. Bunların içinde en dikkat çekicilerinden biri, Marie Rogêt adında bir genç kızın öldürülmesi vakasıydı.

Bu olay Morgue Sokağı'ndaki canavarlıktan yaklaşık iki yıl sonra meydana geldi. Babtsız 'puro satıcısı' kızla ad ve soyadı benzerliği derhal dikkati çekecek olan Marie, dul Estelle Rogêt'nin biricik kızıydı. Babası, o daha küçük bir çocukken ölmüştü ve o tarihten öykümüze konu olan cinayetin on sekiz ay öncesine kadar, ana kız Pavée Saint Andrée Sokağı'nda[3]

3) "Nassau Caddesi." (Poe'nun notu.) Poe'nun düştüğü notlar, gerçek Mary Cecilia Rogers cinayetiyle ilgili gerçek yer ve şahıs isimleridir.

birlikte oturmuşlardı. Madame Rogêt orada bir pansiyon işletiyor, kızı da ona yardım ediyordu. Kız yirmi ikisine basıncaya kadar işler böyle yürüdü; sonra, olağanüstü güzelliği, Palais Royal'ın zemin katında bir dükkân işleten ve müşterileri esas olarakcivarı istila eden, gözünü daldan budaktan sakınmaz serüvenciler olan bir lavantacının dikkatini çekti. Monsieur Le Blanc,[4] güzel Marie'nin dükkânında çalışmasının kendisine sağlayacağı yararları bilmez değildi; yaptığı cömert teklif Madame'da biraz tereddüt yarattıysa da, kızı tarafından heyecanla karşılandı.

Dükkân sahibinin beklentileri gerçekleşti ve çok geçmeden salonları şen şakrakyosmanın güzelliğiyle ünlendi. Genç kız birden ortadan kaybolarak hayranlarını büyük bir üzüntüye boğduğunda, neredeyse bir yıldır dükkânda çalışmaktaydı. Monsieur Le Blanc onun yokluğunu açıklayamıyordu, Madame Rogêt ise duyduğu endişe ve dehşetten ne yapacağını bilemiyordu. Gazeteler hemen konunun üzerine atladılar, polis tam ciddi araştırmalara girişmek üzereyken, bir hafta sonra bir sabah, biraz üzgün görünmekle birlikte, Marie sağ salim ve her zamanki tezgâhında arzı endam etti. Tamamen özel nitelikte olanı dışında tüm araştırmalar anında kesildi. Monsieur Le Blanc, eskisi gibi, hiçbir şey bilmediğini söylüyordu. Marie, Madame'la birlikte, bütün sorulara, önceki haftayı taşradaki bir akrabasının yanında geçirdiği yanıtını veriyordu. Böylece, mesele küllendi ve genellikle unutuldu; çünkü kız, görünüşe göre meraklıların münasebetsizliklerinden kurtulmak amacıyla, çok geçmeden parfümeriye veda edip annesinin Pavée Saint Andrée Sokağı'ndaki evine sığındı.

Annesinin evine dönüşünden beş aykadarsonra kızın ikinci defa ansızın ortadan kaybolması dostlarını telaşa verdi. Ondan hiçbir haber alınamadan üç gün geçti. Dördüncü gün cesedi Seine Nehri'nde,[5] Saint Andrée Sokağı'nın bulunduğu semtin karşı kıyısında, pek kimselerin uğramadığı Barrière du Roule'dan[6] uzak olmayan bir noktada yüzerken bulundu.

Cinayetin işlenişindeki vahşet (bir cinayet olduğu hemen belli oluyordu), kurbanın gençliği, güzelliği ve hepsinden öte daha önce adının çıkmış olması, bütün bunlar duyarlı Parislilerin büyük bir heyecana kapılmasına yol açtı. Bu kadar genel ve yoğun bir heyecan yaratmış başka bir olay anımsamıyorum. Haftalarca, herkesi meşgul eden bu konuyla ilgili ateşli tartışmalar günün önemli siyasi meselelerini bile unutturdu. Paris

4) "Anderson." (Poe'nun notu.)
5) "Hudson Nehri." (Poe'nun notu.)
6) "Weehawken." (Poe'nun notu.)

Emniyet Müdürü görülmemiş bir çaba harcadı; Paris polis gücü bütün enerjisiyle işe asıldı.

Ceset ilk bulunduğunda, hemen başlatılan araştırmalarla, katilin çok kısa bir sürede yakayı ele vereceğinden kuşku duyulmuyordu. Ancak aradan bir hafta geçince bir ödül verilmesi ve bu ödülün de bin frank olması gerekli görüldü. Bu arada araştırma, her zaman sağduyuyla olmasa da, bütün hızıyla sürüyordu; çok sayıda insan sorguya çekilmiş ama hiçbir sonuç alınamamıştı; öte yandan, esrarla ilgili herhangi bir ipucuna bir türlü ulaşılamaması halkın heyecanını iyice artırıyordu. Onuncu günün sonunda, başlangıçta önerilen ödülün iki katına çıkarılmasının yerinde olacağı düşünüldü ve hiçbir bulguya ulaşılamadan ikinci hafta da sona erdiğinde, Paris'te polise karşı her zaman var olan önyargılar birçok ciddi ayaklanmaya yol açtı; Emniyet Müdürü, "katilin ele verilmesi karşılığında" veya olaya birden fazla kişi bulaşmışsa "katillerden her birinin ele verilmesi karşılığında" yirmi bin frank vermeyi bizzat üstlendi. Bu ödülün yanı sıra, kendiliğinden ortaya çıkıp suç ortaklarına karşı ifade verecek kişinin de bağışlanacağı sözü verildi. Bundan başka, bu ilanların her birinin yanına asılan başka bir ilan da, bir yurttaşlar komitesinin, Emniyet Müdürlüğünün önerdiği ödüle ilaveten on bin frank ödül vereceğini duyuruyordu. Böylece, toplam ödül otuz bin franka çıkıyordu ki, kızın sosyal konumu ve büyük kentlerde burada tanımlanan türden cinayetlere çok sık rastlanması da dikkate alındığında, bunun son derece büyük bir tutar olarak görülmesi gerekiyordu.

Bu cinayetle ilgili esrarın derhal aydınlanacağından artık kimse kuşku duymuyordu. Cinayeti aydınlatacak gibi görünen bir iki tutuklama yapıldıysa da, şüpheli şahısları suçlayacak hiçbir şey bulunamadı ve serbest bırakıldılar. Tuhaf görülebilir, ama halkı bunca heyecana sevkeden olay, hiçbir ipucu elde edilmeksizin cesedin bulunmasının üzerinden üç koca hafta geçtikten sonra Dupin'le benim kulağıma çalındı. Çok yoğun araştırmalara daldığımızdan neredeyse bir aydır ikimiz de ne dışarı çıkmış ne bir konuk kabul etmiş ne de günlük gazetelerde günün önemli siyasi meselelerinden öte bir şeye göz atmıştık. Cinayetle ilgili haberi bize bizzat G.'nin kendisi getirdi. 13 Temmuz 18... tarihinde ikindi vakti bizi görmeye geldi ve gece geç saatlere kadar yanımızda kaldı. Katillerin izini bulmak için harcadığı tüm çabaların boşa çıkması onu fena halde yaralamıştı. Tam bir Parisli edasıyla söylediğine göre, ünü tehlikedeymiş. Hatta, şerefi söz konusuymuş. Kamuoyunun gözü üzerine çevriliymiş ve esrarın aydınlanması için yapmayacağı fedakârlık yokmuş. Emniyet Müdürü bu oldukça tuhaf konuşmasını Dupin'in *sezgisine* yaptığı iltifat-

la tamamladı ve hiç sözü dolandırmadan cömert bir teklifte bulundu; bu teklifin tam olarak miktarını söyleme hakkım kendimde görmüyorum, ama bunun anlatacağım konuyla bir ilgisi yok.

Arkadaşım bu iltifata elinden geldiğince karşı çıkarken, teklifi, tamamen şarta bağlı da olsa, hemen kabul etti. Bu nokta halledildikten sonra, Emniyet Müdürü hemen açıklamalara girişti; sözlerinin arasına bizim henüz haberdar olmadığımız ifadeler üzerindeki uzun yorumlarını serpiştirerek kendi düşüncelerini saydı döktü. Bilgece olduğundan kuşku duyulmayacak epey laf etti; gecenin uykumuzu getirerek kadar ilerlemiş olduğuna dikkati çekme cesaretini bir ara kendimde bulduğumda, her zamanki koltuğunda kımıldamadan oturan Dupin, dikkatin adeta cisim bulmuş haliydi. Arkadaşım bütün bu görüşme boyunca gözlüklerini çıkarmamıştı; gözlüğünün yeşil camlarının altına şöyle bir göz atmak, Emniyet Müdürünün gidişine kadar geçen o iç bayıltıcı yedi sekiz saat boyunca arkadaşının sessiz olduğu kadar da derin bir uyku çekmiş olduğunu anlamama yetti.

Ertesi sabah, Emniyet Müdürlüğünden bütün tanık ifadelerini içeren bir raporu ve çeşitli gazete bürolarından da ilk günden sonuncusuna kadar bu üzücü olayla ilgili dişe dokunur herhangi bir bilginin yayımlanmış olduğu bütün nüshaları edindim. Yanlış oldukları kesinlikle belli olanları ayıklayınca elde kalan bilgiler şöyleydi:

Marie Rogêt, annesinin Pavée St. Andrée Sokağı'ndaki evinden bir Pazar gününe rastlayan 22 Haziran 18... tarihinde, sabah saat dokuzda ayrılmıştı. Marie dışarı çıkarken sadece Monsieur Jacques St. Eustache[7] adında birine haber vermiş ve günü Drômes Sokağı'nda oturan bir teyzesiyle geçirmek niyetinde olduğunu söylemişti. Nehir kıyısından pek uzak olmayan ve Madame Rogêt'nin pansiyonuyla arasında en kısa yolun seçilmesi halinde iki mil kadar uzaklıkta olan Drômes Sokağı, kısa ve dar olmakla birlikte, çok kişinin gelip geçtiği bir sokaktır. St. Eustache, Marie'nin sözlüsüydü ve yemeklerini de yediği pansiyonda kalıyordu. Akşama doğru sözlüsünü almaya gidecek ve eve kadar ona eşlik edecekti. Ama öğleden sonra şiddetli bir sağanak başladı; bunun üzerine (daha önce böylesi durumlarda yaptığı gibi) Marie'nin geceyi teyzesinde geçireceği varsayımıyla St. Eustache sözünü tutmayı gerekli görmedi. Gecenin ileri bir saatinde, (yetmişinde ve sağlıksız biri olan) Madame Rogêt'nin "Marie'yi bir daha asla göremeyeceğinden" duyduğu korkuyu dile getirdiği işitildiyse de, o zaman buna aldırış eden olmadı.

7) "Payne." (Poe'nun Notu.)

Pazartesi günü kızın Drômes Sokağı'na gitmemiş olduğu ortaya çıktı ve bütün gün kendisinden hiçbir haber çıkmayınca civarda ve kentin çeşitli yörelerinde gecikmiş bir araştırma başlatıldı. Ancak, kayboluşunun dördüncü gününe kadar kızla ilgili elle tutulur bir bilgiye ulaşılamadı. O gün (25 Haziran Çarşamba), Seine Nehri'nin Pavée St. Andrée Sokağı'nın karşı sahilinde yer alan Barrier du Roule yakınlarında bir arkadaşıyla birlikte Marie'nin izini arayan Monsieur Beauvais[8] adında biri, bazı balıkçıların nehirde yüzer halde buldukları bir cesedi biraz önce kıyıya çektiniş olduğunu haber aldı. Cesedi gören Beauvais, biraz tereddütten sonra, parfümcü kıza ait olduğunu onayladı. Arkadaşı kızı daha çabuk tanımıştı.

Cesedin yüzü kapkara bir kanla kaplıydı; kan kısmen ağzından gelmişti. Boğulmak suretiyle ölen insanlarda görüldüğü gibi ağzında köpük yoktu. Hücre dokularının rengi bozulmamıştı. Boğazında çürükler ve parmak izleri vardı. Kolları göğsü üzerinde kavuşmuş ve kaskatıydı. Sağ eli kasılmış, sol eli yarı açıktı. Sol bileğinde iplerin ya da bir ipin birden fazla dolanmasının yol açtığı anlaşılan iki sıyrık vardı. Sağ bileğinin bir kısmıyla bütün sırtı, özellikle de kürek kemikleri ciddi bir şekilde soyulmuştu. Cesedi kıyıya çekinek için balıkçılar onu bir iple bağlamışlardı, ama söz konusu sıyrıkların hiçbirinin sebebi bu değildi. Boynu oldukça şişmişti. Ne belirgin kesikler ne de darbe sonucu olmuşa benzeyen çürükler vardı. Boynunun etrafında, başlangıçta fark edilmeyen, sıkı sıkıya bağlanmış bir şerit parçası bulundu; etine tamamen gömülmüş ve sol kulağın altında düğüm atılmıştı. Bir tek bu bile ölüme sebep olabilirdi. Doktor raporu öldürülen kızın bakire olduğunu kesin bir dille belirtiyordu. Hayvani bir şiddete maruz kalmış olduğu söyleniyordu. Ceset bulunduğunda bu durumdaydı ve dostları onu tanımakta güçlük çekmediler.

Giysileri yırtılmıştı, ayrıca büyük bir düzensizlik içindeydi. Dış eteğinin kenarından beline kadar bir ayak genişliğinde bir parça yırtılmış, ama koparılmamıştı. Beline üç defa dolanmış, arkadan bir tür düğümle tutturulmuştu. Bunun hemen altındaki iç etek ince muslindendi ve bundan on sekiz parmak genişliğinde bir bant çok düzgün bir şekilde ve büyük bir dikkatle koparılıp alınmıştı. Bu bandın gevşek bir şekilde boynuna sarılıp sağlam bir düğümle tutturulmuş olduğu görüldü. Bu muslin bandın ve şerit parçasının üzerine bir şapkanın bağcıkları iliştirilmişti. Şapkanın bağcıklarına atılan düğüm bir kadının değil, ancak bir denizcinin atabileceği türdendi.

8) "Cromellin." (Poe'nun notu.)

Ceset teşhis edildikten sonra, alışıldığı üzere morga götürülmeyip (bu formalite lüzumsuz görüldü) kıyıya çıkarıldığı noktadan uzakolmayan bir yerde alelacele toprağa verildi. Beauvais'nin çabaları sayesinde bu olay titizlikle örtbas edildi ve ancak beş on gün sonra halkın dikkatini çekti. Haftalık bir gazete,[9] sonunda konuya el attı; ceset mezarından çıkarılıp yeniden incelenmeye alındı, ama yukarıda kaydedilenler dışında yeni bir bulguya ulaşılamadı. Giysileri bu defa öldürülen kızın annesine ve dostlarına gösterildi, onlar da bu giysilerin kızın evden çıkarken giydiği giysiler olduğunu kesin bir dille belirttiler.

Bu arada, her geçen an heyecan artıyordu. Pek çok kişi tutuklanıp serbest bırakıldı. Özellikle St. Eustache şüpheli görüldü; başlangıçta Marie'nin evden ayrıldığı pazar günü nerede olduğunu yeterince açıklayamadı. Bununla birlikte, daha sonra, Monsieur G.'ye söz konusu günün her saatini nerede geçirdiğini tatmin edici bir şekilde açıklayan bir yeminli ifade verdi. Zaman geçip de hiçbir kanıt elde edilemeyince, ortalığa birbiriyle çelişen binlerce söylenti yayıldı ve gazeteciler hayallerinin *dizginlerini* serbest bırakıp çeşitli *tahminler* ileri sürdüler. Bu tahminlerden en dikkat çekici olanı, Marie Rogêt'nin hâlâ yaşadığı, Seine'de bulunan cesedinse bir başka bahtsıza ait olduğuydu. Bu varsayımlara ilişkin birkaç pasajı okuyucuya vermenin yerinde olacağını düşünüyorum. Bu pasajlar, genellikle büyük bir ustalıkla yönetilen *l'Etoile*'dan[10] kelimesi kelimesine yapılmış çevirileridir.

> "Mademoiselle Rogêt, görünüşe bakılırsa, Drômes Sokağı'ndaki teyzesini veya bir başka akrabasını görmek üzere 22 Haziran 18... Pazar sabahı annesinin evinden ayrıldı. O saatten sonra onu gören çıkmadı. Ne izine rastlandı ne bir haber alındı. (...) Annesinin evinin kapısından dışarı adım attığı günden bugüne kadar onu gören olmadı. (...) Şimdi, her ne kadar 22 Haziran Pazar günü saat ondan itibaren Marie Rogêt'nin yaşayanların dünyasında olduğuna dair elimizde bir kanıt yoksa da, o saate kadar sağ olduğunu biliyoruz. Çarşamba günü öğle vakti, Barrière de Roule sahilinde bir kadın cesedinin yüzmekte olduğu görüldü. Annesinin evinden ayrıldıktan üç saat sonra Marie Rogêt'nin suya atıldığını tahmin etsek bile, bu, olayın üzerinden sadece üç gün –bir saat eksiğiyle üç gün– geçtiği anlamına gelir. Ama katil-

9) "The New York Mercury." (Poe'nun notu.)

10) H. Hastings Weld Esq. tarafından yönetilen "The New York Brother Jonathan." (Poe'nun notu.)

lerin gece yarısından önce cesedi nehre atacak kadar erken bir saatte cinayet işlemiş olduğunu–bu bir cinayetse tabii– varsaymak saçma olur. Böylesi iğrenç suçları işleyenler karanlığı aydınlığa yeğlerler. (...) Böylece, görüyoruz ki, nehirde bulunan ceset Marie Rogêt'nin cesedi *ise*, suda sadece iki buçuk gün, ya da taş çatlasın üç gün kalmış olabilir. Tecrübe göstermiştir ki, boğulan veya öldürüldükten hemen sonra suya atılan cesetlerin su üzerine yükselmesine yetecek kadar bozunması için altı ile on gün gerekmektedir. Üzerine topla ateş edilmesi nedeniyle yüzeye yükselen bir ceset[11] suyun altında en az beş altı gün kalmamışsa, kendi haline bırakıldığında tekrar batar. Şimdi soruyoruz, bu vakada doğal gidişattan sapılmasına yol açan ne vardı? (...) Ceset, parçalanmış haliyle salı akşamına kadar kıyıda tutulmuş olsaydı, kıyıda katillerden bazı izler bulunurdu. Ayrıca, öldürüldükten iki gün sonra suya atıldığını varsayacak olsak bile, bu kadar erken yüzeye çıkmış olması çok kuşku verici bir noktaydı. Dahası, böyle bir cinayeti işleyen alçakların bir ağırlık bağlayarak cesedi suya atması bu kadar kolayken bunu yapmamış olması da olacak şey değildi."

Editör, bundan sonra "cesedin üç gün değil, en az beş defa üç gün" suda kalmış olması gerektiğini ileri sürüyordu, çünkü o kadar ileri derecede bozunmuştu ki Beauvais onu tanımakta zorlanmıştı. Gerçi bu son nokta tamamen yanlıştı. Tercüme etmeye devam ediyorum:

"Peki öyleyse, M. Beauvais hangi gerçeklere dayanarak cesedin Marie Rogêt'ye ait olduğundan hiç kuşku duymadığını söylüyor? Giysisinin kolunu yırttığını ve cesedin kimliğinden emin olmasını sağlayan izler gördüğünü ileri sürüyor. Halk genel olarak bu izlerin bir tür yara izi olduğunu varsaydı. Beauvais elini cesedin kolu üzerinde gezdirip, kolun *kılı* olduğunu gördü; bu bizce birisini teşhis etmek için –kolayca anlaşılabileceği gibi, kesinlikten uzak– oldukça yetersiz bir kanıt. M. Beauvais o gece eve geri dönmedi, ama çarşamba akşamı saat yedide Madame Rogêt'ye kızıyla ilgili soruşturmanın hâlâ devam ettiği haberini gönderdi. Madame Rogêt'nin yaşı ve duyduğu üzüntü nedeniyle olay yerine gidemeyeceğini kabul edecek olsak bile (bu husus genel olarak kabul görmüştür), cesedin Marie'ye ait olduğunu düşünüyorlarsa, oraya gidip soruşturmayı izlemesinin iyi olacağını düşündüğü

11) Çamura saplanmış cesetlerin kurtulup yüzeye çıkması için nehir diplerine topla ateş edilirdi. Mark Twain böyle bir olayı *Huckleberry Finn*'in VIII. bölümünde anlatır.

biri mutlaka olmalıydı. Kimse gitmedi. Pavée St. Andrée Sokağı'nda bu konu hakkında ne bir şey söylendi ne bir şey işitildi; hatta aynı binada yaşayanların bile kulağına bir şey çalınmadı. Madame Rogêt'nin pansiyonunda kalan, Marie'nin âşığı ve talibi M. St. Eustache, ertesi günü M. Beauvais odasına gelip de haber verene kadar nişanlısının cesedinin bulunduğunu işitmediğini beyan ediyor. Böylesi önemli bir haberi karşılamada gösterdiği soğukkanlılık bizi fazlasıyla şaşırttı."

Gazete, bu yolla, Marie'nin akrabalarının kayıtsız davranmış oldukları izlenimini uyandırmaya çalışıyordu, ki cesedin Marie'ye ait olduğuna inandıkları varsayılacak olursa bu kayıtsızlık çok saçma bir şey olurdu. Gazetenin ima etmeye çalıştığı şey esas olarak şuydu: Marie, iffetine karşı yapılan saldırıların da dahil olduğu nedenler yüzünden kentten dostlarının yardımıyla uzaklaşmıştı ve Seine'de kıza benzeyen bir ceset bulununca, bu dostlar onun öldüğüne halkı inandırma fırsatını kaçırmamışlardı. Ama *L'Etoile* yine fazla aceleci davranmıştı. Düşünüldüğü gibi bir kayıtsızlığın söz konusu olmadığı, yaşlı kadının son derece zayıf ve herhangi bir şeyle ilgilenemeyecek denli altüst olduğu açıkça kanıtlandı. St Eustache haberi soğukkanlılıkla karşılamak şöyle dursun üzüntüden deliye dönmüştü ve M. Beauvais dost ve akrabalarından birini ona göz kulak olmakla ve cesedin mezardan çıkarılmasını takip eden incelemelerden uzak tutmakla görevlendirmişti. Bundan başka, *L'Etoile*, masrafı devlet tarafından karşılanarak cesedin yeniden gömüldüğünü, özel bir mezar konusunda yapılan elverişli bir teklifi ailenin geri çevirdiğini, aileden kimsenin cenaze törenine katılmadığını –bence bütün bunlar *L'Etoile*'in yaratmak istediği izlenimi desteklemek için uydurulmuştu– belirtiyordu ki, hepsinin de yanlış olduğu ortaya çıktı. Gazetenin daha sonraki sayılarından birinde Beauvais'nin bizzat kendisi suçlanmaya çalışılıyordu. Editör şöyle diyordu:

"Şimdi mesele değişmiş durumda. Bize anlatılanlara göre, bir seferinde Madame B. diye biri Madame Rogêt'nin evindeyken, dışarı çıkmakta olan M. Beauvais ona bir *jandarmanın* beklendiğini ve kendisi dönünceye kadar *jandarmaya* herhangi bir şey söylememesini, işi kendisine bırakmasını söylemiş. (...) Bugünkü durumda, öyle görünüyor ki, her şeyin sırrı M. Beauvais'nin kafasında. O olmadan tekadım atılamıyor, hangi taşı kaldırsanız altından o çıkıyor. (...) Bir nedenle, kendisinden başka kimseyi soruşturmaya karıştırmamaya kararlı, kızın bütün erkek akrabalarını, dediklerine inanılırsa, çok yakışıksız bir şekilde

bu işin dışında bıraktı. Anlaşılan, akrabalarının cesedi görmelerinin önüne geçmeyi aklına koymuş."

Aşağıda anlatılan olay, Beauvais'ye yöneltilen kuşkuların gerçek olabileceği izlenimini uyandırdı. Kızın ortadan kaybolmasından birkaç gün önce Beauvais'nin bürosuna uğrayan bir konuk, büro sahibi orada yokken, anahtar deliğinde bir *gül* ve hemen yanı başındaki arduvaz levha üzerine de "Marie" adının yazılı olduğunu görmüştü.

Gazetelerden öğrenebildiğimiz kadarıyla, halkın genel izlenimi, Marie'nin, gözünü daldan budaktan sakınmayan bir *çetenin* kurbanı olduğu–onlar tarafından nehre götürüldüğü, işkence edildiği ve öldürüldüğü– yolundaydı. Ancak, çok etkili bir gazete olan *Le Commercial*[12] bu genel kanıya şiddetle karşı çıkıyordu. Bu gazetenin sütunlarından bir iki pasajı buraya alıyorum:

> "Bugüne kadar yapılan araştırmaların Barrière de Roule tarafına yöneltilmekle yanlış bir yol tutulduğu kanısındayız. Binlerce insanın tanıdığı Marie gibi genç bir kızın, kendisini tanıyan kimseyle karşılaşmadan üç blok öteye gitmesi mümkün değildir; onu bir gören olsaydı hatırlardı, çünkü kendisini tanıyan herkesin ilgisini çekiyordu. Marie sokakların kalabalık olduğu bir vakitte dışarı çıkmıştı. (...) Bir düzine insan tarafından tanınmadan Barrière de Roule'a veya Drômes Sokağı'na gitmiş olması olanaksızdı, yine de, ne onu annesinin evi dışında gören bir allahın kulu çıkmıştı ne de kızın *dışarı çıkmak niyetini* belirten ifadeler dışında sokağa çıktığının bir kanıtı var ortada. Giysisinden yırtılan bir parça beline sarılarak düğümlenmiş, böylece ceset bir bohça gibi taşınabilmişti. Cinayet Barrière de Roule'da işlenmiş olsaydı böyle bir yola gitmeye gerek kalmazdı. Cesedin Barrière de Roule civarında yüzerken bulunmuş olması, onun orada suya atıldığının kanıtı değildir. (...) Bahtsız kızın jüponundan iki ayak uzunluğunda, bir ayak eninde bir parça koparılıp çenesinin altından başının gerisine doğru, muhtemelen bağırmasını engellemek için, bağlanmıştı. Bu iş, bir mendili bile bulunmayan kişilerce yapılmıştı."

Ama Emniyet Müdürünün bizi ziyaret etmesinden birkaç gün önce, *Le Commerciel*'in temel savını çürütüyor gibi görünen birtakım bilgiler ulaştı polise. İki küçük çocuk, Madame Deluc adında bir kadının oğulları, Barrière de Roule civarındaki koruda dolaşırken tesadüfen sık bir

12) "New York Journal of Commerce." (Poe'nun notu.)

çalılığa girdiler ve orada arkalığı ve ayakları olan bir sandalye şeklinde dizilmiş üç dört iri taş gördüler. Arkalığı oluşturan taşın üstünde beyaz bir jüpon, ikinci taşın üzerinde de ipek bir eşarp vardı. Ayrıca, aynı yerde bir şemsiye, bir çift eldiven ve bir de mendil bulunuyordu. Mendilin üzerinde "Marie Rogêt" adı yazılıydı. Civardaki dikenli çalıların üzerinde de giysi parçaları bulundu. Toprak çiğnenmiş, çalılar kırılmıştı ve her tarafta bir boğuşmanın izleri görülüyordu. Çalılıkla nehir arasındaki çitlerin yıkılmış olduğu ve toprakta ağır bir yükün sürüklenerek götürüldüğünü gösteren izlerin bulunduğu görüldü.

Haftalık bir gazete olan *Le Soleil*[13] bu keşif üzerine –tüm Paris basınının duygularını yansıtan– aşağıdaki yorumu yayımladı:

> "Belli ki en azından üç haftadır orada duruyorlardı; bütün bu şeyleri *küf* bürümüştü; yağmurun etkisiyle *küf* bağlayıp birbirlerine yapışmışlardı. Etraflarında ve bazılarının üzerinde otlar bitmişti. Şemsiyenin ipeği sağlamdı, ama telleri paslanmıştı; tellerin ikiye katlandığı üst kısım da *küf* bağlayıp çürümüştü; açıldığında yırtıldı. (...) Çalılara takılıp yırtılmış giysi parçaları üç parmak genişliğinde, altı parmak uzunluğundaydı. Parçalardan birisi etekliğinin onarılmış olan kenarından, bir diğeri eteğin kenardan uzak bir kısmındandı. Yırtılmış şeritler halinde ve dikenli çalılar üzerinde yerden bir karış yüksekteydiler. (...) Bu korkunç suçun işlenmiş olduğu yerin bulunmuş olduğundan kuşku duyulamazdı."

Bu keşfin sonucu olarak yeni bir tanık ortaya çıktı. Madame Deluc, ifadesinde Barrière de Roule'un karşı sahilinde, nehirden uzak olmayan bir yolun kenarında bir han işlettiğini söyledi. Yöre ıssız mı ıssızdır. Nehri kayıklarla geçen şehir ayaktakımının pazar günleri alışılageldik buluşma yeridir. Söz konusu pazar günü öğleden sonra saat üç sularında, genç bir kız yanında kara yağız bir adamla hana gelmişti. İkisi orada bir süre kalmış, handan çıkınca da civardaki sık bir çalılığa giden yolu tutmuşlardı. Ölmüş akrabalarından birinin elbisesine benzemesi nedeniyle kızın elbisesi Madame Deluc'ün dikkatini çekmişti. Özellikle de eşarbı. Çiftin gitmesinden kısa bir süre sonra çıkagelen bir grup serseri gürültülü patırtılı davranışlarla yiyip içtikten sonra, para vermeden, genç adamla kızın gittiği yolu tutmuş, sonra da karanlık çökerken hana geri dönüp büyük bir aceleyle yeniden nehrin öte tarafına geçmişti.

13) Editörlüğünü C. I. Peterson Esq.'ın yaptığı "Philadelphia Saturday Evening Post." (Poe'nun notu.)

Aynı akşam, karanlığın çökmesinden hemen sonra, Madame Deluc ve büyük oğlu han civarında bir yerlerden gelen kadın çığlıkları işittiler. Çığlıklar kulak paralayıcı olmakla birlikte kısa sürdü. Madame D. sadece çalılıkta bulunan eşarbı değil, cesedin üzerinde bulunan giysiyi de tanıdı. Şimdi, Valence[14] adında bir otobüs şoförü de, söz konusu pazar günü yanında esmer tenli bir genç adamla Marie Rogêt'yi feribotla Seine'in öte yakasına geçerken gördüğü yolunda tanıklık ediyordu. Valence, Marie'yi tanıyordu, yanılmış olması mümkün değildi. Marie'nin akrabaları da çalılıkta bulunan eşyaların tamamını teşhis etti.

Dupin'in isteği üzerine gazetelerden bu şekilde derlediğim bilgi ve ifadeler bir hususu daha içeriyordu ve bu husus çok önemliydi. Öyle anlaşılıyor ki, yukarıda sözü edilen giysilerin bulunmasından hemen sonra, Marie'nin sözlüsü St. Eustache'ın cansız ya da neredeyse cansız bedeni, şimdi herkesçe cinayetin işlendiği yer olarak kabul edilen yerin yakınlarında bulundu. Yanında 'laudanum' etiketli, boş bir küçük şişe vardı. Nefesi zehri kullanmış olduğunu kanıtlıyordu. Konuşamadan öldü. Üzerinde, kısaca Marie'ye aşkını ve intihar etme kararını belirten bir mektup bulundu.

Notlarımı okumayı bitiren Dupin, "Bu olayın Morgue Sokağı vakasından çok daha karmaşık olduğunu söylememe sanırım gerek yok," dedi, "ondan sadece çok önemli bir hususta ayrılıyor. Tüyler ürpertici olmakla birlikte *sıradan* bir suç bu. Çok *outré*[15] bir yanı yok. Sizin de göreceğiniz gibi, bu nedenle gizemin çözümü basit kabul edilmiştir, oysa tam da aynı nedenle çok daha zor kabul edilmeliydi. Böylece, başlangıçta bir ödül vaat etmenin gereksiz olduğunu düşündüler. G.'nin yiğitleri[16] böyle bir canavarlığın nasıl ve neden *işlenmiş olabildiğini* şıp diye anlayabilirlerdi. Cinayetin *nasıl ve neden* işlenmiş olabileceği hususunda çok sayıda varsayım tasarlayabilirlerdi ve bunlardan birinin gerçek olması imkânsız olamayacağından, gerçek bu varsayımlardan biri *olmalıydı*. Ama çeşitli varsayımların akıl edilmesindeki kolaylık ve her birinin gerçeğe yakın durması, esrarın çözümünün kolaylığından ziyade zorluğuna yorulmalıydı. Daha önce dediğim gibi, hakikatin peşine düşen akıl, yolunu sıradanlığın üzerine çıkarak bulur (o da bulursa tabii) ve böylesi vakalarda sorulması gereken soru 'Ne oldu?'dan ziyade, 'Daha önce olmayan ne

14) "Adam." (Poe'nun notu.)

15) (*Fr.*) Aşırı. Burada 'acayip' anlamında.

16) Mirmidon: Troya Savaşı'nda Akhilleus'un müttefikleri. Zeus'un karıncaları insana dönüştürdüğü eski zamanlardan Teselyalı bir ırk. Sözcük anlamı 'cesur adamlar', burada ironik olarak kullanılmaktadır.

oldu?'dur. Madame L'Espanaye'in[17] evinde yapılan araştırmalarda, olayın *alışılmamışlığı* karşısında G.'nin adamlarının cesareti kırıldı, kafaları karıştı; oysa, zeki biri tam da bunu başarının kesin belirtisi sayar, Emniyet Müdürlüğü memurlarının kolay bir başarı umdukları parfümcü kız vakasının sıradanlığı karşısında umutsuzluğa kapılırdı.

"Madame L'Espanaye ve kızı vakasında, araştırmanın daha başlangıcında bir cinayet işlenmiş olduğundan kimsenin kuşkusu kalmadı. İntihar düşüncesi hemen bir yana itildi. Burada da daha işin başında intihar varsayımını bir yana bıraktık. Barrière de Roule'da bulunan ceset bu önemli noktada hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir durumda bulundu. Ancak, bulunan cesedin, katilinin veya katillerinin yakalanması için ödül vaat edilen ve Emniyet Müdürü ile yaptığımız anlaşmaya da konu olan Marie Rogêt'ye ait olmadığı ileri sürüldü. Bu beyi her ikimiz de gayet iyi tanıyoruz. Ona çok fazla güvenilemez. İster bulunan cesetten yola çıkarak katili yakaladığımızda bu ceset Marie'den başka birine ait çıksın, isterse hâlâ yaşamakta olan Marie'den hareketle onu gerçekten sağ bulalım, her iki durumda da bütün emeklerimiz boşa gider, çünkü, ne de olsa karşımızdaki Monsieur G.'dir. Bu yüzden, adalet için değilse bile, bizim kendi çıkarımız için atacağımız ilk adımın, bulunan cesedin gerçekten kayıp Marie Rogêt'ye ait olup olmadığını anlamak olması kaçınılmaz.

"*L'Etoile*'ın savları halk tarafından genellikle olumlu karşılandı. Bu savların öneminden gazetenin ne kadar emin olduğunu, konuyla ilgili yazılardan birinin başlangıç tümceleri açıkça ortaya koyuyor: 'Bugünkü sabah gazetelerinden birçoğu, pazar günü *L'Etoile*'de çıkan *ikna edici* yazıdan söz ediyor.' Bana kalırsa, bu makale onu kaleme alan kişinin gayretkeşliğinden öte hiçbir konuda ikna edici değildir. Gazetelerimizin amacının, genelde, gerçeğin ortaya çıkarılmasından ziyade sansasyon yaratmak, konuyu canlı tutmak olduğunu akıldan çıkarmamalıyız. Sansasyon yaratma amacına uygunsa, ancak o zaman gerçeğin peşine düşerler. Sıradan fikirleri (bu fikirler ne kadar sağlam temellere dayanırsa dayansın) yayımlayan bir gazete kalabalıkların ilgisini çekmez. Halk kitleleri sadece genel fikirlere *taban tabana zıt* fikirleri ileri süren insanları derin bulur. Mantıkta da edebiyatta da, genellikle en çabuk ve en yaygın şekilde kabul gören *vecizedir*. Oysa, her ikisinde de vecize bu değeri en az hak edendir.

"Demek istiyorum ki, Marie Rogêt'nin hâlâ yaşıyor olduğu fikrini *L'Etoile*'ın ortaya atmasının ve halk tarafından kabul görmesinin sebebi,

17) "Morgue Sokağı Cinayeti"ne bakınız. (Poe'nun notu.)

bu fikrin akla uygunluğundan çok melodramla karışık komik niteliğidir. Bu gazetenin ileri sürdüğü savların temel noktalarını, orijinalinin tutarsızlıklarına düşmemeye çalışarak ele alalım.

"Yazarın ilk amacı, Marie'nin kaybolması ile nehirde yüzmekte olan cesedin bulunması arasında geçen sürenin kısalığından hareketle, bu cesedin Marie'ye ait olamayacağını göstermek. Böylece, bu süreyi mümkün olan en kısa boyuta indirmek, birdenbire, muhakeme yürüten kişinin amacı haline geliyor. Alelacele bu amacın peşine düşünce de, daha başlangıçta varsayımlara başvuruyor. 'Cinayetin,' diyor, 'tabii eğer bir cinayet söz konusuysa, katillerin cesedi gece yarısından önce nehre atmalarına olanak verecek kadar erken bir saatte işlenmiş olduğunu varsaymak budalalık olur.' Biz de derhal ve çok tabii olarak *niçin* diye soruyoruz. Cinayetin, kızın annesinin evinden ayrılmasından *beş dakika sonra* işlenmiş olabileceğini varsayınakniçin budalalık olsun? Cinayetin günün herhangi bir saatinde işlenmiş olabileceğini varsaymak niçin budalalık olsun? Cinayet her saatte işlenmiş olabilir. Ama cinayet pazar sabahı saat dokuz ile gece yarısına çeyrek kala arasında işlenmişse, *'cesedi gece yarısından önce nehre atmak'* için hâlâ yeterince zaman kalmış olur. Bu yüzden, bu varsayım, temelde, cinayetin pazar günü işlenmemiş olduğuna indirgeniyor. *L'Etoile*'ın bu varsayımda bulunmasına izin verirsek, ona her varsayımı yapma özgürlüğünü tanımış oluruz. Cinayetin işlenme saatiyle ilgili varsayımın budalalık olacağını ileri süren *L'Etoile*'daki paragrafın, onu yazan kişinin beyninde aslında *şu şekilde* yer almış olduğu düşünülebilir: 'Cinayetin, tabii eğer bir cinayet söz konusuysa, katillerin cesedi gece yarısından önce nehre atılmalarına olanak verecek kadar erken bir saatte işlenmiş olduğunu varsayınak budalalık olur; biz diyoruz ki, bütün bunları varsayınak, sonra da (bizim varsayınak istediğimiz gibi) cesedin gece yarısından *sonra* nehre atılmış olduğunu varsayınak budalalık olur.' Kendi içinde tutarsız bir tümce, ama yine de, gazetede yazılan kadar mantığa aykırı değil.

"Amacım," diye devam etti Dupin, "sadece *L'Etoile*'deki bu pasajda ileri sürülen savı çürütmek olsaydı, parmağımı bile kıpırdatmazdım. Ama bizim işimiz *L'Etoile* ile değil, hakikatlerle. Söz konusu tümcenin bu haliyle ancak bir tek anlamı olabilir, ki ben de bu anlamı açıkça belirttim, ama bu sözcüklerin ifade etmekisteyip de başaramadığı fikri ortaya çıkarmak için sözcüklerin ötesine gitmemiz gerekir. Gazetecinin amacı, cinayet pazar günü gündüz veya gece hangi saatte işlenmiş olursa olsun, katillerin gece yarısından önce cesedi nehre atma cesaretini göstermelerinin pek olası görünmediğini söylemekti. Aslında, benim karşı çık-

tığım varsayım da işte burada yatıyor. Cinayetin, *cesedin nehre taşınmasını* gerekli kılan bir yerde ve koşullarda işlenmiş olduğu varsayılıyor. Oysa, cinayet nehir kıyısında veya nehrin üzerinde işlenmiş olabilir, o zaman da ceset, ondan kurtulmanın en çabuk ve en kolay yolu olarak, suya gündüz veya gece herhangi bir saatte atılabilir pekâlâ. Anlayacağınız gibi, ben burada, bana daha olası görünen ya da benim fikirlerimle uyuşan bir varsayımda bulunuyor değilim. Şu ana kadar anlattıklarımın olayın *gerçekleriyle* ilgisi yok. *L'Etoile*'ın varsayımının ne denli *ex parte*[18] olduğuna dikkatinizi çekerek gazetenin genel tavrına karşı sizi baştan uyarmak istedim sadece.

"Gazete, böylece peşinen kabul ettiği fikirlerine uyacak bir çerçeve çizdikten sonra, bu ceset Marie'ye ait olsaydı suda çok kısa bir süre kalmış olurdu diyor ve şöyle devam ediyor: 'Tecrübe göstermiştir ki, boğulan veya öldürüldükten hemen sonra suya atılan cesetlerin su üzerine yükselmesine yetecek kadar bozunması için altı ile on gün gerekmektedir. Üzerine topla ateş edilmesi nedeniyle yüzeye yükselen bir ceset suyun altında en az beş altı gün kalmamışsa, kendi haline bırakıldığında tekrar batar.'

"Bu iddiaları, *Le Moniteur*[19] dışında tüm Paris gazeteleri suskunlukla karşıladı. Bu gazete de, boğuldukları açıkça belli olan ve *L'Etoile*'ın saptadığı süreden çok daha az süre su altında kalmış cesetlerin de yüzdüğüne ilişkin beş altı örnek vererek, sadece 'boğulan cesetler'le ilgili bölüme itiraz etti. Ama *L'Etoile*'ın genel savını çürütmekamacıyla, bu savın aleyhine bazı özel örnekler vermesi *Le Moniteur* adına tam bir akılsızlık olmuştur. İki üç gün su altında kaldıktan sonra yüzmeye başlayan cesetlere ilişkin değil beş örnek, elli örnek verilse, bu elli cesede de, *L'Etoile*'ın ortaya attığı kural kesinlikle çürütülünceye kadar, haklı olarak o kuralın istisnaları gözüyle bakılırdı. Bu kural kabul edildiği sürece (*Le Moniteur* de bunu yadsımayıp, sadece istisnalar üzerinde duruyor) *L'Etoile*'ın savı geçerliliğini koruyacaktır, çünkü *L'Etoile*'ın bu savı sadece bir cesedin üç günden önce su yüzeyine çıkma *olasılığını* içermemektedir ve ileri sürülen çocukça örnekler karşıt bir kural oluşturacak sayıya ulaşıncaya kadar bu olasılık *L'Etoile*'ın lehine olacaktır.

"Gördüğünüz gibi, bu tür bir karşıt sav, tabii eğer bir sav geliştirilecekse, kuralın kendisine karşı geliştirilmelidir ve bu amaçla kuralın *mantığını* incelemeliyiz. İnsan cesedi genel olarak Seine'in suyundan ne

18) (*Lat.*) Tek taraflı, yanlı.
19) Editörlüğünü Col. Stone'un yaptığı "N. Y. Commercial Advertiser". (Poe'nun notu.)

daha ağır ne de daha hafiftir; yani insan cesedinin özgül ağırlığı, doğal durumunda, aşağı yukarı, yer değiştirdiği nehir suyunun özgül ağırlığına eşittir. Küçük kemikli şişman ve toplu kişilerle kadınlar genellikle iri kemikli zayıf kişilerle erkeklerden daha hafiftir ve nehir suyunun özgül ağırlığı denizin gelgitinden az çok etkilenir. Ama, bu gelgiti bir yana bırakarak, tatlı suda bile çok az insan bedeninin *kendiliğinden* battığını söyleyebiliriz. Bir nehre düşen her insan kendi özgül ağırlığını suyunkiyle eşitleyebilirse –yani bedeninin mümkün olduğu kadar az bir kısmını suyun dışında bırakacak şekilde suya gömülürse– batmamayı başarır. Yüzmesini bilmeyen birisi için en uygun pozisyon, karada yürüyen birisi gibi dik durup, başını mümkün olduğunca geriye atarak sadece ağzı ve burun delikleri dışarıda kalacak şekilde suya gömülmektir. Böyle yapınca, hiç çaba harcamadan kolayca yüzdüğümüzü görürüz. Bununla birlikte, bedenin kütlesiyle yerini aldığı su hacminin kütlesi arasındaki dengenin çok hassas olduğu ve çok az bir etkinin birinin diğerine üstünlük kurmasına yeteceği çok açıktır. Sözgelimi, bir kolun sudan dışarı çıkarılması ve onun desteğinden yoksun kalınması ilâve bir yük olup bütün başın suya gömülmesine yol açarken, tesadüfen yakalanan çok küçük bir tahta parçasının yardımı başımızı yukarı kaldırıp etrafımıza bakınamıza yetebilir. Yüzmeye alışkın olmayan biri suda çırpınırken, kollarını mutlaka yukarı uzatırken, başını da her zamanki gibi dik tutmaya çalışır. Bunun sonucu olarak da, su yüzeyinin altında soluk almaya çalışırken ciğerlere su gider. Bundan daha fazlası da mideye gider ve beden, daha önce bu boşluklarda bulunan havanın ağırlığıyla, buraları dolduran suyun ağırlığı arasındaki fark kadar ağırlaşır. Bu fark, vücudun suya gömülmesine genel olarak yeterli, ama küçük kemikli ve kas yapısı gevşek ya da şişman vücutların batınasına yetersizdir. Böylesi kişiler boğulduktan sonra bile yüzmeye devam ederler.

"Nehrin dibinde olduğu varsayılan cesedin ağırlığı, şu veya bu yolla, yer değiştirdiği suyun ağırlığının altına düşünceye kadar ceset suyun dibinde kalır. Buna cesedin bozunması ya da daha başka bir mekanizma yol açar. Bozunmanın sonucu, bütün hücre dokularını ve bütün boşlukları doldurarak cesede o iğrenç *şişkin* görünüşü veren gaz oluşmasıdır. Bozunmanın iyice ilerlemesiyle cesedin hacmi ciddi surette artarken *kütlesinde* veya ağırlığında buna denk bir artış olmaz, cesedin özgül ağırlığı yer değiştirdiği suyunkinden daha küçük olur ve ceset derhal suyun yüzeyine yükselir. Ama bozunmanın gidişatını etkileyen sayısız koşul –sayısız etken– vardır, sözgelimi, mevsimin sıcak veya soğuk oluşu, suyun saflığı veya içerisindeki mineral miktarı, sığlığı veya derinliği, akıntılı veya

durgun oluşu, cesedin ölümden evvel enfeksiyon kapmış veya sağlıklı olması bozunmayı hızlandırır veya yavaşlatır. Bu yüzden, cesedin ne zaman bozunarak yüzeye çıkacağını tam olarak bilemeyeceğimiz çok açıktır. Bu sonuç bazı şartlarda birsaat içerisinde ortaya çıkabileceği gibi, başka bazı şartlarda hiç çıkmayabilir. Bazı kimyasal maddelerin, sözgelimi cıva biklorürün zerk edilmesiyle hayvan iskeleti *sonsuza kadar* bozunmadan kalabilir. Ama bozunmadan öte, bitkisel maddelerin midede mayalanmasından (veya başka boşluklarda başka nedenlerle) oluşan ve gövdenin su yüzeyine çıkmasına yetecek kadar şişmesine yol açan gazlar olabilir, ve çoğunlukla da vardır. Topla suya ateş edilmesinin yarattığı etki sadece titreşimdir. Bu titreşim cesedin, içine gömüldüğü yumuşak çamur veya balçıktan kurtulmasını ve diğer etkenler cesedi yüzmeye hazırlamışsa, yükselip yüzeye çıkmasını sağlar veya hücre dokusunun çürümüş bölümlerinin direncini kırarak boşluklara gaz dolup şişmesine olanak verir.

"Konuyla ilgili tüm görüşleri gözden geçirmiş olduğumuza göre, şimdi bu bilgilerin ışığında *L'Etoile*'ın iddialarını sınayabiliriz. 'Tecrübe göstermiştir ki,' diyor bu gazete, 'boğulan veya öldürüldükten hemen sonra suya atılan cesetlerin su üzerine yükselmesine yetecek kadar bozunması için altı ile on gün gerekmektedir. Üzerine topla ateş edilmesi nedeniyle yüzeye yükselen bir ceset suyun altında en az beş altı gün kalmamışsa, kendi haline bırakıldığında tekrar batar.'

"Bütün bu paragraf şimdi gözümüze bir dizi saçmalık ve tutarsızlık olarak görünüyor. Tecrübe 'boğulmuş cesetlerin' su üzerine yükselmesine yetecek kadar bozunması için altı ile on gün *gerektiğini göstermemektedir*. Bilim de tecrübe de cesedin yükselmesi için gereken sürenin belirsiz olduğunu göstermektedir. Bundan başka, bir ceset top ateşi yüzünden su yüzüne çıkmışsa, 'kendi haline bırakılırsa' bozunma daha da ilerleyip oluşan gaz kaçıncaya kadar yeniden *batmaz*. Ama dikkatinizi 'boğulmuş cesetler' ile 'boğulduktan hemen sonra suya atılnuş cesetler' arasında yapılan ayrıma çekmek istiyorum. Yazar ikisi arasındaki ayrımı kabul etmekle birlikte, her ikisini de aynı kategoriye sokuyor. Boğulmakta olan bir kişinin ağırlığının nasıl kendi hacmine eşit suyun ağırlığından fazla olduğunu, suda çırpınırken kollarını havaya kaldırıp, suyun içinde soluk almaya çalışırken ciğerlerindeki havanın yerine su doldurmasa asla batmayacağını göstermiştim. Ama 'boğulduktan hemen sonra suya atılmış cesetler'de bu çırpınmalar ve soluk alma çabaları olmayacaktır. Bu yüzden, bu ikinci durumda *ceset, genel bir kural olarak, asla batmaz – L'Etoile*'ın belli ki bihaber olduğu bir gerçek. Bozunma çok ileri bir dü-

zeye vardığında –et büyük ölçüde kemikten ayrıldığında–, yoksa daha önce değil, ceset işte ancak o zaman suya batarak gözden yiter.

"Peki, Marie'nin kaybolması ile suda yüzmekte olan cesedin bulunması arasında sadece üç gün geçmiş olması nedeniyle bu cesedin Marie'ye ait olamayacağı savını nasıl değerlendireceğiz? Boğulmuşsa, kadın olduğuna göre hiç batmamış, ya da batmışsa bile yirmi dört saat ya da belki de daha kısa bir sürede yeniden su yüzüne çıkmış olabilir. Ama, hiç kimse onun boğulmuş olduğunu varsaymıyor; nehre atılmadan önce ölmüşse hiç batmayıp, hep yüzmüş olmalı.

"'Ama,' diyor *L'Etoile*, 'ceset parçalanmış haliyle salı akşamına kadar kıyıda tutulmuş olsaydı, kıyıda katillerden bazı izler bulunurdu.' Burada mantıkçımızın niyetini anlamakta başlangıçta güçlük çekiyoruz. Kuramına karşı yapılabileceğini düşündüğü bir itirazı –yani, ceset iki gün boyunca sahilde tutulmuşsa, sudakinden *daha* hızlı bir bozunmaya uğrayacağı itirazını– peşinen önlemeye çalışıyor. Ancak bu durumda cesedin çarşamba günü su yüzeyine *çıkabileceğini* varsayıyor ve cesedin yeniden yüzmeye başlamasının *biricik* koşulunun bu olduğunu düşünüyor. Bu yüzden cesedin karada *bekletilmiş olamayacağını* alelacele kanıtlamaya kalkışıyor, 'bekletilmiş olsaydı' diyor 'kıyıda katillerden bazı izler bulunurdu'. Sanırım *sequitur*'a[20] gülümsüyorsunuz. Çünkü cesedin karada bekletilme *süresinin* katillerin bıraktığı *izleri* nasıl olup da *artıracağını* anlayamıyorsunuz. Zaten ben de anlayamıyorum.

"'Dahası, böyle bir cinayeti işleyen alçakların,' diye devam ediyor gazetemiz, 'bir ağırlık bağlayarak cesedi suya atması bu kadar kolayken bunu yapmamış olması da olacak şey değildi.' Görüyorsunuz ya, ne gülünesi bir kafa karışıklığı! Kimse –hatta *L'Etoile* bile– *bulunan cesedin* bir cinayete kurban gitmiş olduğundan kuşku duymuyor. Şiddet izleri fazlasıyla açık. Yazarımızın tek amacı bu cesedin Marie'ye ait olmadığını göstermek. O, bu cesedin öldürülen birine ait olmadığını değil, *Marie*'nin öldürülmemiş olduğunu kanıtlamak istiyor. Bununla birlikte, gözlerini sadece bu ikinci noktayı kanıtlıyor. Buyurun size ağırlık bağlanmamış bir ceset. Katiller onu suya atarken ağırlık bağlamazlık etmezlerdi. Demek oluyor ki, suya katillerce atılmamış. Kanıtlanan tek şey bu, tabii kanıtlanmış sayılırsa. Cesedin kimliği sorununa değinilmiyor bile, ve *L'Etoile* biraz önce kabul ettiği şeyi inkâr etmede büyük sıkıntı çekiyor.

20) Non sequitur: İlgisiz sonuç, mantığa sığmayan sonuç. Dupin'in kullandığı kısaltma 'mantık' ya da 'akıl yürütme' diye çevrilebilir. "Akıl yürütmenin berbatlığına gülümsüyorsunuz."

'Bulunan cesedin,' diyor, 'öldürülmüş bir kadına ait olduğundan kesinlikle eminiz.'

"Ve muhakemecimizin, konunun bu bölümünde bile, bilmeden kendine karşı savlar ileri sürdüğü tek sefer bu değil. Amacının, daha önce söylediğim gibi, Marie'nin kayboluşu ile cesedin bulunuşu arasındaki süreyi mümkün olduğunca kısaltmak olduğu açıktı. Bununla birlikte, annesinin evinden ayrıldıktan sonra kızı kimsenin görmemiş olduğu hususunda *ısrar* ediyor. '22 Haziran Pazar günü saat ondan itibaren' diyor, 'Marie Rogêt'nin yaşayanların dünyasında olduğuna dair elimizde bir kanıt yok.' Bunun *ex parte* bir sav olduğu çok açık, ama bu noktayı hiç olmazsa göz ardı etmeliydi, çünkü, eğer Marie'yi, diyelim pazartesi ya da salı günü bir gören olsaydı, söz konusu süre çok daha kısalmış olurdu ve onun kendi akıl yürütmesine göre cesedin *grisette*'e[21] ait olma ihtimali daha da azalırdı. Ama, yine de, *L'Etoile*'ın kendi genel savlarını desteklediği kesin inancıyla bu konuda ısrar ettiğini görmek bayağı eğlenceli.

"Bu savın, Beauvais tarafından cesedin teşhis edilmesine ilişkin kısmını yeniden inceleyelim. Koldaki *kıllar* konusunda *L'Etoile* açıkça ikiyüzlü bir tavır takınıyor. M. Beauvais aptal olmadığına göre, teşhisini ısrarla *koldaki kıllara* dayandırmış olamaz. *Kılsız* kol olmaz. *L'Etoile*'ın genel tavrı tanığın ifadelerini çarpıtmak şeklinde. Tanık bu kılların *ayırt edici bir özelliğinden* söz etmiş olmalı. Bu kılların renginin, miktarının, uzunluğunun veya konumunun kendine has bir özelliği olmalı.

"'Ayağı,' diyor gazete, 'küçüktü – binlerce ayak böyledir. Jartiyeri hiçbir şekilde kanıt oluşturmaz –ayakkabıları da oluşturmaz– çünkü jartiyer ve ayakkabı paket içinde satılır. Aynı şey şapkasındaki çiçekler için de söylenebilir. M. Beauvais'nin ısrarla üzerinde durduğu bir nokta da, daraltmak için jartiyer kopçasının geri çekilmiş olduğu. Bu bir şey kanıtlamaz, zira çoğu kadın satın aldığı jartiyeri satıcının bulunduğu dükkânda denemektense evine götürerek bacağını saracak şekilde ölçüsünü ayarlar.' Burada, muhakemecimizin samimi olduğunu varsaymak zorlaşıyor. M. Beauvais Marie'nin cesedini ararken, boy bos ve genel görünüş bakımından kayıp kıza çok benzeyen bir cesetle karşılaşmışsa, (giysi meselesini bir yana bırakarak) aradığını bulmuş olduğu kanısına varması gayet doğaldır. Bir de boy bos ve dış görünüşüne ilaveten, cesedin kolunda Marie'nin kolunda gözlemlemiş olduğu ayırt edici özelliklere sahip kıllar görmüşse bu kanaati iyice güçlenmiştir; ve bu kanaat, kıllı izin tuhaflığı veya alışılmamışlığı ölçüsünde pekişmiştir. Marie'nin ayakları küçük,

21) Şık ve şuh işçi kız.

cesedinkiler de küçükse, cesedin Marie'ye ait olma ihtimali sadece matematiksel değil geometrik olarak da artar. Buna bir de ortadan kaybolduğu gün giydiği ayakkabıları ekleyin (bu ayakkabılar isterse paketler halinde satılıyor olsun), ihtimali neredeyse kesinlik sınırına yaklaştırmış olursunuz. Şimdi bir de kayıp kızın şapkasındaki çiçeklere benzeyen çiçekleri ekleyelim bütün bunlara *–bir tek* çiçek bile yeterken, elimizde iki, üç, hatta daha fazlası varsa– başka ne isteriz ki? Her biri katmerli bir kanıt olur– bir kanıt diğer kanıta eklenmez, birbiriyle çarpılarak yüzlerce, binlerce kat değer kazanır. Bir de, cesedin üzerinde Marie'nin sağlığında kullandığına benzer bir jartiyer bulunacak olursa, daha fazlasını aramak aptallık değil de nedir? Hele bu jartiyerin kopçasının, Marie'nin evden çıkmadan hemen önce yaptığı gibi, geri çekilerek gerginleştirilmiş olduğu görülürse? Artık kuşku duymak delilik veya ikiyüzlülük olur. Jartiyer lastiğinin kısaltılmasının alışılmadık bir durum olduğu yolunda *L'Etoile*'ın söyledikleri, gazetenin hata yapma azminden öteye bir şey kanıtlamaz. Kopçalı jartiyerin esnek niteliği, bu kısaltmanın *sıradışı* niteliğini ortaya koymaya fazlasıyla yeterlidir. Kendi kendine ayarlanacak şekilde yapılmış bir şeyin ancak çok nadir durumlarda dışarıdan müdahaleyle ayarlanması gerekebilir. Marie'nin jartiyerinin söz konusu kısaltmaya ihtiyaç göstermesi kelimenin en dar anlamıyla bir kaza olmalı. Sadece bu bile teşhis edilmesine fazlasıyla yetmeliydi. Ama, önemli olan cesedin üzerinde kayıp kızın jartiyerinin, ayakkabılarının, şapkasının, şapkasındaki çiçeklerin bulunması, cesedin ayaklarının kayıp kızın ayakları olması, kolunun üzerinde kendine has bir izin bulunması veya kayıp kızla aynı boya bosa ve genel görünüşe sahip olması değil, cesedin bunların ayrı ayrı her birine ve *topuna birden* sahip olmasıydı. *L'Etoile*'ın editörünün, benzer koşullar altında *gerçekten* kuşku duyabileceği kanıtlanabilseydi, onun durumunda bir *lunatico inquirendo*[22] komisyonuna gerek olmazdı. Editör, çoğunluğu mahkeme üslubunu taklit etmeyi seven avukatların sohbetlerini taklit etmenin akıllıca olacağını düşünmüş olmalı. Bu arada şuna da dikkatinizi çekmek istiyorum, mahkemenin delil olarak kabul etmediği şeylerin çoğu, akıl sahibi biri için kanıtların âlâsıdır. Çünkü, genel kanıt ilkeleriyle –kabul görmüş ve *kitaplara* girmiş ilkelerle– iş gören mahkeme, özel durumlara yönelmekten kaçınır. Çelişkili istisnaları ısrarla görmezden gelerek ilkelere böyle sıkı sıkıya bağlılık, uzun vadede, ulaşılabilir hakikatin *azamisine* ulaşmanın en emin

22) Deliliği inceleyen komite. *The Commissioner, or De Lunatico Inquirendo* aynı zamanda Wiley ve Putnam tarafından 1842'de yayımlanan satirik romanın da adıdır.

yoludur. Bu yüzden, bu uygulama *genelde* akıllıcadır, ama çok büyük bireysel hatalara yol açacağı da bir o kadar kesindir.[23]

"Beauvais'ye yöneltilen dokundurmalara gelince, onları gönül rahatlığıyla bir yana atabilirsiniz. Bu adamcağızın gerçek karakterini zaten anlamışsınızdır. *Herkesin yardımına koşan*, epeyce romantik ve çok zeki olmayan biri. Bu yaradılıştaki insanlar, böyle *gerçekten* heyecanlı bir durumda, kolayca, aşırı açıkgöz ya da kötü niyetli kişilerin gözünde kendilerini şüpheli konumuna düşürecek tarzda hareket ederler. M. Beauvais, notlarınızdan çıkan sonuca göre, *L'Etoile*'ın editörüyle birkaç defa görüşmüş ve editörün kuramına rağmen cesedin Marie'ye ait olduğunun apaçık bir gerçek olduğunu söyleme cüretini göstererek onu kızdırmış. 'Beauvais cesedin Marie'ye ait olduğunu söylemekte ısrar ediyor,' diyor gazete, 'ancak başkalarını inandırmak için, bizim yukarıda yorumladığımız ayrıntılara ilaveten yeni bir kanıt gösteremiyor.' Şimdi 'başkalarını inandırmak için' zaten gösterilmiş kanıtlardan daha kuvvetli *kanıtlar göstermenin olanaksızlığı* konusuna girmeden, şunu belirtelim ki, bir insan söylediklerinin doğruluğundan emin olsa da, böyle bir durumda karşısındaki kişiyi inandıracak bir tek kanıt gösteremeyebilir pekâlâ. Birisinin kimliğine ilişkin izlenimlerden daha belirsiz bir şey olamaz. Herkes komşusunu tanır, bununla birlikte nadiren komşusunu tanımasının *nedenini* söyleyebilecek biri çıkar. *L'Etoile*'ın editörünün, şu halde, M. Beauvais'nin mantıksız inancına sinirlenmeye hakkı yoktu.

"M. Beauvais'yi kuşatan kuşkulara, benim *romantik yardımsever kişilik* varsayımım, gazetecinin suçluluk imalarından çok daha uygun düşer. Daha hoşgörülü yorumu kabul ettiğimizde, anahtar deliğindeki gülü, arduvaz levhadaki 'Marie' yazısını, 'erkek akrabaların işin dışında bırakılmasını', 'akrabalarının cesedi görmelerinin önüne geçmek istemesini', o (yani Beauvais) dönünceye kadar *jandarma* ile konuşmaması için Madame B.'ye yapılan uyarıyı ve son olarak da 'kendisinden başka kimseyi soruşturmaya karıştırmama kararlılığını' anlamakta zorluk çekmeyiz. Bence, M. Beauvais'nin Marie'nin hayranlarından olduğu, Marie'nin onunla cilveleştiği ve herkesin kızın yakınlığını ve güvenini kazanmış

23) "Bir nesnenin nitelikleri üzerine kurulu bir kuram, onun amaçlarına göre açıklanmasını engeller; ve olguları nedenlerine göre sınıflandıran biri, onları sonuçlarına göre değerlendirme yeteneğini yitirir. Bütün ulusların hukuk bilimlerinin de gösterdiği gibi, hukuk bir bilime veya sisteme dönüştüğünde adalet olmaktan çıkar. Sınıflandırma *ilkelerine* körü körüne bağlılığın kamu hukukunu sürüklediği hatalar, yasa koyucunun yasaların yitirdiği eşitlik ruhunu yenilemek için ne kadar sık müdahalelerde bulunmak zorunda kaldığına bakılarak anlaşılabilir." Landor. (Poe'nun notu.)

olduğunu düşünmesini çok istediği su götürmez. Bu konuda başka bir şey söylemeyeceğim; *L'Etoile*'ın, kızın annesinin ve diğer akrabalarının kayıtsızlığına –cesedin parfüm satıcısı kıza ait olduğuna ailenin inandığı varsayımıyla tutarlı olmayan bir kayıtsızlık– ilişkin savını kanıtlar çürüttüğüne göre, kimlik teşhisi sorunu bizi tamamen tatmin etmişçesine devam edelim."

Araya girerek, "Peki, *Le Commerciel*'in fikirleri hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordum.

"*Le Commerciel*'in görüşleri, özünde, bu konuda yayımlanan tüm diğer görüşlerden daha dikkate değer. Öncüllerden yapılan çıkarımlar akıllıca ve ustalıklı, ama bu öncüllerin, en azından iki noktada eksik gözleme dayandığı görülüyor. *Le Commerciel*, Marie'nin, annesinin evi civarında bir serseri grubu tarafından yakalanıp kaçırıldığını ima etmek istiyor. 'Binlerce kişinin yakından tanıdığı bu genç kadının kimse tarafından görülmeden üç blok öteye gitmesi olanaksızdır,' diyor. Bu, uzun zamandır Paris'te yaşayan ve kentteki gezintileri çoğunlukla kamu binalarının yakınındaki bölgelerle sınırlı olan bir adamın –halktan birinin– fikridir. Bu adam, kimse tarafından tanınmadan, yanına kimse yanaşmadan *bürosundan* beş on blok öteye bile gidemeyeceğini biliyor. Kendi tanıdıklarının ve kendini tanıyanların sayısının büyüklüğünü parfüm satıcısı kızın tanınmışlığıyla karşılaştırarak, ikisi arasında önemli bir fark görmüyor ve, hemen, kızın da yürürken tıpkı kendisi gibi tanınacağı sonucuna varıyor. Bu sonuç, kız hep aynı sistemli yürüyüşleri, hep aynı *sınırlı* çevrede yapmış olsaydı geçerli olurdu ancak. O, benzer nitelikte mesleklerde olmaları nedeniyle dikkatlerini çektiği insanlarla dolu, sınırlı bir bölgede, hep aynı aralıklarla bir aşağı bir yukarı dolaşır. Oysa Marie'nin genel olarak rasgele orada burada yürüdüğü varsayılabilir. Şu anda ilgilendiğimiz vakada Marie'nin, büyük bir ihtimalle her zaman izlediğinden çok farklı bir yolu izlemiş olduğu düşünülebilir. *Le Commerciel* yazarının kafasında var olduğunu düşündüğümüz paralellik, ancak bu iki şahıs bütün kenti baştan aşağı kat edecek olurlarsa savunulabilir. Bu durumda, her ikisinin de eşit sayıda tanışı olduğu kabul edilirse, aynı sayıda tanışla *karşılaşma* şansları da eşit olur. Ben şahsen, Marie'nin herhangi bir anda, kendi eviyle teyzesinin evi arasındaki çok sayıda yoldan herhangi birinden, tanıdığı veya kendisini tanıyan bir tek allahın kuluna rastlamadan gidebilmesini sadece mümkün değil, aynı zamanda büyük bir ihtimal olarak görüyorum. Bu sorunu gerçek boyutuyla kavrayabilmek için, Paris'teki en ünlü kişinin tanıdıklarının sayısı ile Paris'in tüm nüfusu arasındaki büyük oransızlığı hiç aklımızdan çıkarmamalıyız.

"Ama, *Le Commerciel*'ın savı ne kadar inandırıcı görünürse görünsün, kızın *hangi* saatte evden çıktığını dikkate aldığımızda inandırıcılığı çok azalacaktır. *Le Commerciel*, 'Marie sokakların kalabalık olduğu bir vakitte dışarı çıkmıştı,' diyor. Ama hiç de böyle değil. Saat sabahın dokuzuydu. *Pazar günü hariç*, haftanın diğer günleri sabah saat dokuzda sokakların insan kaynadığı doğrudur. Pazarları dokuzda ise, herkes *kiliseye gitmek için hazırlanmak* amacıyla evindedir. Her pazar sabahı saat sekizle on arasında kent sokaklarının garip bir şekilde terk edilmişe benzeyen havası dikkatli hiç kimsenin gözünden kaçmaz. Saat onla on bir arasında sokaklar insan kaynar, ama sözü edilen saatte değil.

"*Le Commerciel*'in *gözleminin* eksik göründüğü bir nokta daha var. 'Bahtsız kızın,' diyor gazete, 'jüponundan iki ayak uzunluğunda bir ayak eninde bir parça koparılıp çenesinin altından başının gerisine doğru, muhtemelen bağırmasını engellemek için, bağlanmıştı. Bu iş, bir mendili bile bulunmayan kişilerce yapılmıştı.' Bu fikrin aslı esası var mı göreceğiz, ama editör 'bir mendili bile bulunmayan kişiler'le, ayaktakımının en alt tabakasını kastediyor. Oysa her zaman, hatta sırtlarında gömlek yokken bile cebinde mendil bulunanlar tam da bu türden insanlardır. Tam bir serseri olabilmek için mendilin ne kadar gerekli olduğunu şu son yıllarda siz de birçok defa gözlemlemişsinizdir."

"Peki," dedim, "*Le Soleil*'deki makale hakkında ne düşünmeliyiz?"

"O yazıyı kaleme alan kişinin bir papağan olarak doğmamış olması ne yazık! Öyle olsaydı, ırkının en ünlüsü olurdu. Tek yaptığı, zaten yayımlanmış olan görüşleri övülesi bir gayretle o gazeteden bu gazeteden toplayıp yeniden yayımlamak. 'Bütün bu şeyler,' diyor, *'besbelli* en azından üç haftadır orada duruyordu ve bu korkunç suçun işlenmiş olduğu yerin bulunmuş olduğundan *kuşku duyulamazdı.' Le Soleil*'in yeniden dile getirdiği gerçekler pek tabii ki bu meseleyle ilgili kuşkularımı gidermekten çok uzak ve bunları daha sonra konunun bir başka yönüyle birlikte ele alacağız.

"Şimdilik, araştırmanın diğer yönlerine bakalım. Cesedin incelenmesinde son derece ihmalkâr davranılmış olduğunu fark etmemiş olamazsınız. Cesedin kimliği meselesi mutlaka kolayca halledilmiştir, ya da edilmesi gerekirdi, ama araştırılması gereken başka hususlar da vardı. Ceset herhangi bir şekilde *soyulmuş muydu*? Öldürülen kız evden çıkarken üzerinde herhangi bir mücevher var mıydı? Var idiyse, bunlardan bulunan oldu mu? Bunlar, araştırmada ihmal edilmiş son derece önemli hususlar; ayrıca, kimsenin dikkat etmediği eşit öneme sahip başka hususlar var. Bunların yanıtını kendimiz aramak zorundayız. St. Eustache'ın durumunun yeniden ele alınması gerekiyor. Bu şahıstan kuşkulanıyor de-

ğilim, ama sistemli bir şekilde ilerlemeliyiz. Pazar günü nerede olduğu konusundaki *yazılı ifadelerin* geçerliliğini hiçbir kuşkuya yer vermeyecek tarzda doğrulamalıyız. Bu tür yazılı ifadeler çoğu kez bir aldatma aracıdır. Ama burada bir yanlışa rastlamazsak, St. Eustache'ı araştırmayı bir yana bırakırız. İntiharı, her ne kadar kuşkuları destekliyorsa da, yazılı ifadelerde bir *yutturmaca* yoksa, anlaşılmaz bir şey değildir ve bizi sıradan çözümlemelerin dışına çıkmak zorunluluğundan kurtarır.

"Size şimdi önereceğim hareket tarzına göre, bu dramın iç yüzünü bir yana bırakıp bütün dikkatimizi çevresi üzerinde yoğunlaştıracağız. Bu tür soruşturmalarda yan ve ikincil olayları tamamen göz ardı ederek soruşturmayı sadece olayın kendisiyle sınırlamak çok sık rastlanan bir hatadır. Mahkemeler sadece olayla ilgili görülen ifade ve tartışmaları dikkate almak gibi bir yanlış uygulama içindedirler. Oysa, tecrübelerin gösterdiği ve mantıklı düşünmenin her zaman göstereceği gibi, gerçeğin büyük bir bölümü, belki de en büyük bölümü, meseleye görünüşte ilgisiz öğelerden çıkar.[24] Çağdaş bilim, bu ilkenin harfi harfine uygulanmasıyla değilse de ruhuna uygun davranmakla *öngörülmeyeni hesaplayabilmiştir.* Ama, belki de beni anlamıyorsunuz. Bilim tarihi, çok değerli keşiflerin çok büyük bir bölümünü ikincil veya rastlantısal olaylara borçlu olduğumuzu ve geleceğe ilişkin görüşlerde beklentilerin tamamen dışında tesadüfen yapılacak buluşları dikkate almak zorunda olduğumuzu gösteriyor. Olması gereken şeye ilişkin bugüne kadar var olan görüşe dayanmak artık akıllıca değil. *Rastlantının,* esasın bir bölümünü oluşturduğu kabul edilmelidir. Rastlantıyı kesin hesaba dönüştürmüş durumdayız. Aranmayan ve tasavvur edilmeyen şeyleri ders kitaplarındaki matematiksel *formüllere* soktuk.

"Hakikatlerin büyük bir kısmına ikincil derecede olaylardan varıldığını tekrarlıyor ve bu ilke uyarınca, bu olayda herkesin yürüdüğü ve hiçbir sonuç vermeyen yoldan saparak onu çevreleyen eşzamanlı olaylar sahasına giriyorum. Siz yeminli ifadelerin ne denli doğru olduğunu araştırırken, ben de gazeteleri sizin yaptığınızdan daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutacağım. Şu ana kadar sadece soruşturma alanının durumunu incelemiş durumdayız, ama gazetelerde yapmayı düşündüğüm kapsamlı incelemenin araştırmalarımıza yeni bir yön verecek birtakım küçük noktaları ortaya çıkarmaması gerçekten tuhaf olur."

24) Dupin buna bir ölçüde "Morgue Sokağı"nda dokunur ve bu husus Poe sonrası dedektif öykülerinin temel mantığını oluşturur. Dupin, Holmes, Miss Marple, Poirot, Peder Brown ve daha birçoğu, ipuçlarını çevrelerindeki ilgisiz gibi görünen olayların karmaşasından elde ederler.

Dupin'in önerisine uyarak yeminli ifadeleri büyük bir titizlikle inceledim. Araştırmalarımın sonunda ifadelerin doğruluğuna ve St. Eustache'ın suçsuzluğuna kesinlikle ikna oldum. Bu arada, arkadaşım da çeşitli gazete koleksiyonlarında bana son derece gereksiz görünen titiz bir araştırmaya girişti. Bir haftanın sonunda önüme aşağıdaki özetleri koydu:

"Aynı Marie Rogêt'nin üç buçuk yıl kadar önce Monsieur Le Blanc'ın Palais Royal'deki *parfümerisinden* kaybolması benzer bir karışıklığa yol açmıştı. Ama, Marie bir hafta sonra renginin her zamankinden biraz solgun olması dışında sağ salim ortaya çıkıp eski *comptoir*'ının[25] ardındaki yerini aldı. Annesiyle Monsieur Le Blanc kızın köydeki bir arkadaşını ziyarete gittiğini söylediler ve mesele çabucak küllendi. Şimdiki kayboluşunun da aynı türden bir dolap olduğunu ve bir hafta, bilemediniz bir ay sonra onu yeniden aramızda göreceğimizi sanıyoruz." *Akşam gazetesi*,[26] 23 Haziran Pazartesi.

"Bir akşam gazetesi dünkü sayısında Mademoiselle Rogêt'nin daha önce de esrarlı bir şekilde ortadan kaybolduğundan söz ediyordu. Kızın, Le Blanc'ın *parfümerisinde* bulunmadığı o bir hafta boyunca, zamparalığıyla ünlü bir deniz subayıyla birlikte olduğu biliniyor. Şu anda izinli olarak Paris'te bulunan söz konusu Lothario'nun[27] adını çok anlaşılır nedenlerden dolayı açıklamıyoruz." *Le Mercurie*,[28] 24 Haziran Salı sabahı.

"Evvelki gün kentimizin yakınlarında çok korkunç nitelikte bir olay meydana geldi. Bir beyefendi yanında karısı ve kızıyla, hava kararırken, Seine kıyılarında kayıkla aylak aylak dolaşmakta olan altı genç adamı kendilerini karşı kıyıya götürmeleri için kiraladı. Karşı kıyıya vardıklarında üç yolcu karaya çıktı ve yürüyüp gözden kayboldular, tam o sırada genç kız şemsiyesini kayıkta unutmuş olduğunu fark etti. Şemsiyesini almak için geri döndüğünde serseriler onu yakalayıp nehre götürdüler, ağzını tıkaçla kapatıp, kötü muamelede bulundular ve sonunda anne babasıyla kayığa bindiği yerden pek uzak olmayan bir noktada sahile bıraktılar. Bu alçaklar kaçmayı şimdilik başardılar, ama polis peşlerinde; yakalanmaları an meselesi." *Sabah gazetesi*,[29] 25 Haziran.

25) Tezgâh.

26) "N. Y. Express." (Poe'nun notu.)

27) Lothario, İngiliz tiyatro ve romanlarında baştan çıkarıcı bir tiptir. İlk olarak 1703'te Nicholas Rowe'un (1674-1718) *The Fair Penitent* adlı oyununda ortaya çıkar. Nicholas Rowe'un tiyatrosu Restorasyon dönemi edebiyatı ile burjuva dramının ortaya çıkışı arasında bir geçişi temsil eder. Shakespeare'in toplu eserlerinin ilk basımını Nicholas Row'a borçluyuz.

28) "N. Y. Herald." (Poe'nun notu.)

29) "N. Y. Courier and Inquirer." (Poe'nun notu.)

"Elimize, amacı son günlerde işlenen suçu Mennais'nin[30] üzerine yıkmak olan birkaç mektup geçti, ama bu bay resmi soruşturma sonucunda tamamen aklandığı ve bize bu mektupları gönderen kişilerin savları pek makul görünmediğinden onları yayımlamanın uygun olmayacağına hükmettik." *Sabah gazetesi*,[31] 28 Haziran.

"Farklı kişiler tarafından kaleme alınmış olan ve bahtsız Marie Rogêt'nin pazar günü kenti istila eden çok sayıda serseri grubundan birinin kurbanı olduğunu kesin bir dille ifade eden birçok mektup aldık. Bizim kendi fikrimiz de kesinlikle bu yönde. Bu savlardan bazılarına sütunlarımızda yer vermeye çalışacağız." *Akşam gazetesi*,[32] 31 Haziran.

"Pazartesi günü, vergi dairesinde çalışan mavnacılardan biri Seine'de aşağı doğru yüzmekte olan boş bir kayık gördü. Yelkenleri toplanıp kayığın dibine yığılmıştı. Mavnacı kayığı yedeğine alıp denizcilik bürosuna götürdü. Ertesi gün hiçbir görevliye haber verilmeden kayığın oradan alınmış olduğu görüldü. Kayığın dümeni şu anda denizcilik bürosunda bulunmaktadır." *Le Diligence*,[33] 26 Haziran Perşembe.

Bu alıntıları okuduğumda, bunların bir tekiyle bile söz konusu vaka arasında bir bağ kuramadım. Dupin'den açıklama bekledim.

"İlk iki alıntının *üzerinde durmak* niyetinde değilim," dedi Dupin. "Bunları esas olarak, polisin ne kadar ihmalci davrandığını size göstermek için kopyaladım; Emniyet Müdürlüğü'nden edindiğim bilgiden, polisin, söz konusu deniz subayının kim olduğunu merak bile etmemiş olduğu anlaşılıyor. Oysa Marie'nin birinci ve ikinci kayboluşları arasında bir bağ olduğunu *varsaymak* hiç de budalalık olmaz. İlk kaçışın iki âşık arasında kavgayla ve ortada bırakılan kızın eve dönmesiyle sonuçlandığını varsayalım. Şimdi ikinci kaçışı (ikinci bir kaçışın olduğunu *biliyorsak*) ikinci bir şahsın yaptığı teklifin sonucu olarak değil, ihanet eden âşığın teklifini yenilemesinin göstergesi olarak –yeni bir aşkın başlamasından ziyade eski aşkın 'onarılması' olarak– görebiliriz. Daha önce Marie ile kaçmış olan birinin yeniden kaçmayı teklif etme ihtimali, bir başka şahsın kaçmayı teklif etme ihtimalinden on kat büyüktür. Tam bu noktada, izninizle dikkatinizi, kesin olan ilk kaçışla varsayılan ikinci kaçış arasında geçen sürenin savaş gemilerimizin genel seyrüsefer sürelerin-

30) Mennais, başlangıçta suçlanıp tutuklanan biriydi, ama daha sonra kanıt yokluğundan serbest bırakılmıştır. (Poe'nun notu.)

31) "N. Y. Courier and Inquirer." (Poe'nun notu.)

32) "N. Y. Evening Post." (Poe'nun notu.)

33) "N. Y. Standard." (Poe'nun notu.)

den birkaç ay daha fazla olduğuna çekmek istiyorum. Âşığın ilk seferinde yeniden denize açılmak zorunda olması nedeniyle mi alçaklığını yarım bıraktığını ve geri dönünce de ilk iş olarak yarım kalan –ya da *kendisi* tarafından yarım bırakılan– alçakça planını yeniden uygulamaya mı kalkıştığını bihniyoruz.

"Ama, diyeceksiniz ki, ikinci durumda, düşünüldüğü gibi bir kaçış söz konusu *değildir*. Kesinlikle öyle. Peki ama bir eksik teşebbüs olmadığını söyleyebilir miyiz? St. Eustache'ın, belki bir de Beauvais'nin dışında Marie'nin bilinen, açıklanmış, saygın bir âşığını tanımıyoruz. Başka kimsenin adından söz edilmiyor. Öyleyse, akrabalarının (*en azından çoğunun*) hakkında hiçbir şey bilmediği, ama Marie'nin pazar sabahı buluştuğu ve akşam ininceye kadar Barrière de Roule'un ıssız koruluğunda yanında kalmakta sakınca görmediği, güvenini kazanmış bu gizli âşık kim? Soruyorum, akrabalarının (hiç değilse sorular sorduğum *çoğunun*) hakkında hiçbir şey bilmediği bu gizli âşık kim? Ve Marie'nin evden ayrıldığı sabah Madame Rogêt'nin söylediği o garip kehanet ('Korkarım ki Marie'yi bir daha asla göremeyeceğim') ne anlama geliyor?

"Madame Rogêt'nin kaçma işinden haberdar olduğunu düşünemesek de, hiç değilse kızın böyle bir niyet beslediğini varsayamaz mıyız? Marie evden çıkarken Drômes Sokağı'ndaki teyzesini ziyaret edeceğini söyleyerek, St. Eustache'ın hava kararırken gelip kendisini almasını istemişti. Şimdi, ilk bakışta, bu durum benim ileri sürdüğüm tezin kuvvetle aleyhinde gibi görünüyor – ama bir düşünelim. Kızın bir ahbabıyla *buluştuğu*, onunla nehrin karşı yakasına geçtiği ve geç bir saatte, öğleden sonra üçte Barrière de Roule'a vardığı biliniyor. Ama Marie, (*annesinin bildiği veya bilmediği herhangi bir sebeple*) bu şahısla birlikte gitmeyi kabul ettiğinde, evden çıkarken nereye gideceği hususunda söylediklerini, nişanlısı St. Eustache'ın kararlaştırılan saatte Drômes Sokağı'na gelip de kendisini orada bulamayınca ve hele de kaygılar içerisinde *pansiyona* dönüp hâlâ gelmemiş olduğunu görünce ne büyük bir şaşkınlık ve kuşku duyacağını düşünmüştür. Bence, bütün bunları mutlaka düşünmüştür. St Eustache'ın hissedeceği hüznü, dostlarının duyacağı kuşkuları öngörmüştür. Geri dönüp bu kuşkuları göğüslemeyi düşünmüş olamaz, ama geri dönmeyi *düşünmediğini* varsayacak olursak kuşkuların hiçbir önemi kalmaz.

"Şöyle düşünmüş olduğunu varsayabiliriz: 'Beraberce kaçma amacıyla ya da sadece kendi bildiğim nedenlerle biriyle buluşacağım. Yakalanma ihtimalini bertaraf etmek gerekir – peşimize düşecekleri atlatmak için zaman kazanmalıyız. Drômes Sokağı'ndaki teyzeme gideceğimi ve bütün gün orada kalacağını söylerim; St. Eustache'dan hava kararıncaya kadar

beni aramamasını isterim; böylece, kuşku ya da kaygıya yol açmadan evden mümkün olduğunca uzun süre uzak kalmış olurum – başka hiçbir şekilde bu kadar zaman kazanamam. St. Eustache'den hava kararırken gelmesini istersem, kesinlikle daha önce gelmez, ama bunu hiç istemeyecek olursam kaçacak zamanım azalmış olur, çünkü daha önce dönmem beklenir, yokluğum çok geçmeden endişelere yol açar. Niyetim geri dönmek olsaydı, sadece söz konusu kişiyle dolaşmayı düşünüyor olsaydım, tutacağım yol St. Eustache'ın beni almaya gelmesini istemek olmazdı, çünkü o zaman ona oyun oynadığımı *mutlaka* anlardı; nereye gideceğimi söylemeden evden çıkıp gider, karanlık çökmeden geri döner de Drômes Sokağı'ndaki teyzemi ziyaret etmiş olduğumu söylersem yalanım er geç ortaya çıkardı. Ama niyetim *asla* –ya da birkaç hafta– ya da bazı şeyleri gizleyinceye kadar geri dönmemek olduğundan, ilgilenmem gereken tek şey zaman kazanmak olmalıdır.'

"Notlarınızdan anladığıma göre, sizin de fark etmiş olduğunuz gibi, bu üzücü olaya ilişkin genel kanı, genç kızın bir serseri *grubunun* kurbanı olduğu şeklinde. İmdi, bazı durumlarda halkın genel kanısını göz ardı etmemek gerekir. Kendiliğinden doğduğunda –tamamen kendiliğinden ortaya çıktığında– onu dâhilere has *sezgiye* benzetebiliriz. Yüz durumdan doksan dokuzunda bu kararı benimserim. Ama *dışarıdan telkin* yapıldığına ilişkin somut bir kanıt bulunmaması önemlidir. Fikir, tamamen halkın *kendi fikri* olmalıdır; ancak bu farkı yakalamak ve savunmak çoğu defa fevkalade zordur. Elimizdeki vakada, bu olayın *bir serseri grubunun* işi olduğu yolundaki halkın genel düşüncesini, yukarıda verdiğim alıntılardan üçüncüsünde ayrıntılı bir şekilde anlatılan olay esinlemiş gibi geliyor bana. Bütün Paris genç, güzel ve tanınmış bir genç kız olan Marie'nin cesedinin bulunmasıyla heyecana kapılıyor. Cesedin üzerinde şiddete maruz kaldığını gösteren izler vardır ve nehirde yüzmektedir. Tam o sırada ortaya çıkıyor ki, aynı ya da kızın öldürüldüğü farz edilen zaman dilimi içinde bir grup genç serseri bir başka genç kıza, aynı ölçüde korkunç olmasa da, öldürülen kızın uğradığına benzer bir saldırıda bulunuyor. Yapıldığı bilinen bu saldırının henüz karanlıkta olan diğer olaya ilişkin halkın düşüncelerini etkilemesinde şaşılacak bir şey var mı? Halkın düşüncesi kendine bir yön arıyordu, bu saldırı da tam zamanında imdada yetişti. Marie nehirde bulunmuştu ve aynı nehir üzerinde o bilinen saldırı meydana gelmişti. İki olay arasındaki bağıntı o kadar açıktı ki halk bunu *görmeseydi*, asıl o zaman şaşmak gerekirdi. Ama, gerçekte, bu şekilde işlendiği bilinen bir suç, tamamen tesadüf eseri olarak aynı zamanda işlenen (tabii eğer işlenmişse) diğer suçun aynı şekilde işlenmediğinin kanıtıdır. Bir grup serseri

belli bir yerde işitilmedik bir suç işlerken, bir başka grup serserinin, benzer bir yerde, aynı kentte, aynı koşullarda, aynı usullerle, tamamen aynı nitelikte bir suçu tam olarak aynı zamanda işlemiş olması doğrusu tam bir mucize olurdu! Genede, bu mucizevi tesadüfler zincirine bağlı değilse, tesadüfen oluşan halkın genel fikri bizden neye inanmamızı bekler?

"Daha ileri gitmeden, cinayetin işlendiği yer olduğu varsayılan Barrière de Roule'daki ağaçlığı ele alalım. Bu ağaçlık, sık olmakla birlikte, gelip geçeni bol bir yolun çok yakınındadır. Arkalığı ve ayaklarıyla bir tür sandalye oluşturan üç dört iri taş buradadır. Arkalığı oluşturan taşın üstünde beyaz bir jüpon, ikinci taşın üzerinde de ipek bir eşarp olduğu görüldü. Ayrıca, aynı yerde bir şemsiye, bir çift eldiven ve bir de mendil bulunuyordu. Mendilin üzerinde 'Marie Rogêt' adı yazılıydı. Civardaki dikenli çalıların üzerinde de giysi parçaları bulundu. Toprak çiğnenmiş, çalılar kırılmıştı ve her tarafta bir boğuşmanın izleri görülüyordu.

"Bu ağaçlığın keşfinin basın tarafından alkışlarla karşılanmış ve bu eşyaların herkes tarafından buranın cinayet mahalli olduğunun işareti varsayılmış olmasına karşın, bundan kuşkulanmak için çok yerinde sebepler bulunduğu kabul edilmelidir. Oranın cinayet mahalli olduğuna inanabilir ya da inanmayabilirim, ama kuşkulanmak için çok geçerli nedenler var. Gerçek cinayet mahalli, *Le Commerciel*'in ileri sürdüğü gibi, Pavée Saint Andrée Sokağı'nın yakınlarında olsaydı, bu suçu işleyenler, hâlâ Paris'te oturdukları varsayımıyla, halkın dikkatinin doğru kanallara yönelmesinden doğal olarak dehşete düşecekler ve kafalarında doğan bir düşünceyle, derhal bu dikkati başka yönlere çekmek için bir şeyler yapma gereğini hissedeceklerdi. Bu yüzden, Barrière de Roule'dan zaten şüphelenilmekte olduğundan, akıllarına doğal olarak söz konusu eşyaların oraya konması gelirdi. *Le Soleil*'in varsayımına karşın, o eşyaların ağaçlıkta birkaç günden daha uzun zamandan beri bulunduğunu gösteren hiçbir kanıt bulunmazken, o meşum pazar günü ile çocukların eşyaları bulduğu ikindi arasında geçen yirmi gün boyunca kimsenin dikkatini çekmeden kalamayacağını gösteren ikinci dereceden bir yığın kanıt var. *Le Soleil* öncüllerinin fikirlerini benimseyerek, 'Bütün bu şeyleri *küf* bürümüştü; yağmurun etkisiyle *küf bağlayıp* birbirlerine yapışmışlardı. Etraflarında ve bazılarının üzerinde otlar bitmişti. Şemsiyenin ipeği sağlamdı, ama telleri paslanmıştı; tellerin ikiye katlandığı üst kısmı da *küf* bağlayıp çürümüştü; açıldığında yırtıldı,' diyor. 'Eşyaların etrafında ve bazılarının üzerinde otlar bitmesi' konusunun gerçekliğini ancakiki küçük çocuğun sözlerine ve belleklerine dayanarak saptamak durumunda

olduğumuz açık, çünkü bu çocuklar onları başka insanların görmesine kalmadan alıp evlerine götürdüler. Ama (cinayetin işlendiği dönemdeki gibi) sıcak ve nemli havalarda ot bir tek günde iki üç parmak boy atacak kadar çabuk büyür. Yeni çimlenmekte olan bir alana bırakılan bir şemsiye, bir hafta içerisinde, otların boy atmasıyla tamamen gözden yitebilir. *Le Soleil*'in editörünün, şimdi alıntıladığımız kısacık bir paragrafta üç kez tekrarlayacak kadar ısrarla üzerinde durduğu *küf* meselesine gelince, editör bu *küfün* ne menem bir şey olduğundan gerçekten habersiz mi? Bunun, en önemli özelliği yirmi dört saat içinde büyüyüp ölmek olan, çok sayıda *mantar* türünden biri olduğunun ona söylenmesi mi gerekiyor?

"Böylece, 'eşyaların en azından üç haftadır ağaçlıkta bulunduğu' fikrini desteklemek üzere tantanayla ileri sürülen kanıtların olayın gerçekliği karşısında hiçbir değer taşımadığını ilk bakışta görürüz. Öte yandan, bu eşyaların belirtilen ağaçlıkta bir haftadan –bir pazardan diğerine kadar geçen süreden– fazla kalmış olduğuna inanmak son derece zor. Paris dolaylarını azıcık tanıyanlar, varoşlardan çok uzaklaşmadıkça *gözlerden ırak* bir nokta bulunamayacağını gayet iyi bilirler. Bu koru ve ağaçlıklarda keşfedilmemiş veya nadiren de olsa ziyaret edilmeyen bir köşe bulunabileceğini insan aklından bile geçiremez. Gene de, hafta içinde bile olsa, yalnızlığa karşı duyduğu susuzluğu yakın çevrenin doğal güzelliklerinde dindirmeye çalışan, büyük metropolün toz ve sıcağına mahkûm gerçek bir doğa âşığını düşünelim. İki adım atmaya kalmadan, cümbüş yapan serserilerin bağırtıları ve orada burada bizzat karşısına çıkmaları yüzünden bu gezintinin büyüsü doğmadan ölür. Daha sık çalıların arasına dalarak yalnız kalmaya çalışır, ama boşuna. Kepazeliğin tam anlamıyla kol gezdiği yerdir burası – kutsallıktan en uzak tapınaktır. Midesi bulanan gezginimiz, daha az berbat bir lağım çukuru olması nedeniyle, daha az iğrenç olan Paris'e doğru kaçar gerisingeri. Ama kentin civarı hafta içinde bu kadar insan kaynıyorsa hafta sonunda ne kadar kalabalık olur, varın hesap edin! Pazar günleri, çalışma zorunluluğundan kurtulmuş, her zamanki suç işleme olanağından yoksun bir serseri, kırları sevdiğinden değil (buralardan bütün yüreğiyle nefret eder), sırf toplumun kısıtlamalarından ve kurallarından kurtulmak için şehir dışına çıkar. Arzu ettiği şey, temiz hava ve yeşil ağaçtan çok kırların sağladığı mutlak *serbestliktir*. Burada, yol kıyısındaki handa veya ağaç yaprakları altında, içki arkadaşları dışında kimsenin denetleyici bakışı olmaksızın, serbestliğin ve romun ortak ürünü sahte bir neşeyle coşar, koyverir kendini. Söz konusu eşyaların Paris'in burnunun dibindeki herhangi bir koruda keşfedilmeden bir haftadan uzun bir süre kalmasının neredeyse bir mucize ola-

rak görülmesi gerektiğini söylediğimde, serinkanlı her gözlemcinin apaçık görebileceğinden öte bir şey söylemiyorum.

"Ama, söz konusu eşyaların bu ağaçlığa dikkati asıl cinayet mahallinden uzaklaştırmak amacıyla konduğundan kuşkulanmak için başkaca nedenler eksik değil. İzninizle, dikkatinizi, her şeyden önce eşyaların bulunduğu *tarihe* çekmek istiyorum. Bunu gazetelerden bizzat yaptığım alıntılardan beşincisinin tarihiyle karşılaştırınız. Bu keşfin, akşam gazetesine kesin dille yazılmış mektupların gönderilmesinin hemen ardından yapıldığını göreceksiniz. Bu mektupların hepsi de, farklı kişilerce kaleme alınmış gibi görünmesine karşın, aynı amacı güdüyordu – yani dikkatleri katil olarak bir *serseri grubuna*, cinayet mahalli olarak da Barrière de Roule civarına çekmek. Şimdi, çocuklar o eşyaları, bu mektupların yazılmış olmasının sonucunda ya da onların halkın dikkatini bu yöreye çekmiş olması yüzünden bulmuş değiller tabii ki. Ama, eşyaların çocuklar tarafından daha *önce* bulunmamasının nedeni, onların daha önce ağaçlıkta olmamasıydı, çünkü eşyalar oraya bu mektupların suçlu yazarları tarafından mektupların yazıldığı tarihte veya kısa bir süre önce kondu.

"Bu ağaçlık benzersiz–son derece benzersiz–bir ağaçlıktı. Görülmedik derecede sıktı. Doğal bir duvar oluşturan ağaçların ortasında *arkalığı ve ayaklarıyla bir tür sandalye* oluşturan üç acayip taş vardı. Ve doğanın sanatı taklit ettiği bu ağaçlık, çocukları sasafra ağacı[34] kabuğu bulmak için çalılıkları didik didik etmeyi alışkanlık edinmiş olan Madame Deluc'un evinin *birkaç adım* ötesindeydi. Bu çocukların, akıllarından o gölgeli salona yerleşip doğal tahtlarına kurulmadan *bir tek gün* bile geçmediğine dair–bire bin–bahse girmek fazla mı gözü pek bir bahis olur? Böyle bir bahse girmekten geri duracak birisi ya hiç çocuk olmamıştır ya da çocuk tabiatını unutmuştur. Tekrar söylüyorum, o eşyaların bu ağaçlıkta keşfedilmeden bir ya da iki günden fazla nasıl kalabilmiş olacağına akıl erdirmek cidden çok zor; bu yüzden, *Le Soleil*'in, bu eşyaların bulundukları yerde oldukça uzun zamandan beri durmakta olduğu şeklindeki tartışma kabul etmez inancına karşın, bundan kuşkulanmak için çok geçerli nedenlerimiz var.

"Ama olayın bu şekilde cereyan ettiğine inanmak için, henüz size anlatmadığım daha başka ve daha güçlü sebepler de var. Şimdi, izniniz olursa, dikkatinizi eşyaların ne kadar yapay bir tarzda yerleştirilmiş oldu-

34) Amerika'da yetişen, kurutulmuş kökünün kabuğundan ateşli hastalıklarda terlemeyi azaltan bir ilaç yapılan ufak bir ağaç.

ğuna çekmek istiyorum. *Arkalığı oluşturan taşın* üstünde beyaz bir jüpon, *ikinci* taşın üzerinde de ipek bir eşarp olduğu görüldü. Ayrıca, aynı yerde bir şemsiye, bir çift eldiven ve bir de mendil bulunuyordu. Mendilin üzerinde 'Marie Rogêt' adı yazılıydı. Bu ancak, pek zeki olmayan birinin, eşyaların etrafa *doğal* olarak saçılmış olduğu izlenimini yaratmak istediğinde *doğal* olarak hayal edeceği bir düzenlemedir. Oysa, *gerçekte* hiç de doğal bir düzenleme değil bu. Ben daha çok her şeyin yerlere saçılmış ve ayak altında çiğnenmiş olmasını beklerdim. Bu çardağın dar sınırları içerisinde, birçok insan boğuşup dururken jüponun ve eşarbın taşlar üzerinde kalması pek mümkün olamazdı. 'Toprak çiğnenmiş, çalılar kırılmıştı ve her tarafta bir boğuşmanın izleri görülüyordu' deniyor, ama jüponla eşarp sanki bir raf üzerine yerleştirilmiş gibiydi. 'Çalılara takılıp yırtılmış giysi parçaları üç parmak genişliğinde, altı parmak uzunluğundaydı. Parçalardan birisi etekliğinin onarılmış olan kenarındandı. *Yırtılmış şeritlere benziyorlardı.*' *Le Soleil*, burada farkına varmadan son derece kuşkulu bir tümce kullanıyor. Tarif edilen parçalar aslında 'çalılara takılıp yırtılmış şeritlere benziyordu', ama kasıtla ve elle yırtılmışlardı. Söz konusu giysiye benzer bir giysinin bir *dikene* takılarak boydan boya yırtılması pek rastlanan türden bir kaza değildir. Bu tür kumaşlar yapıları gereği bir diken veya çiviye takıldığında dik açı yapacak şekilde –dikenin başladığı yerden başlayarak ve birbirine doksan derecelik açı yapacak şekilde ilerleyen iki yırtık halinde– yırtılır, ama parçanın 'yırtılıp kopması'nı anlamak pek mümkün görünmüyor. Ben böyle bir şey görmedim, tabii siz de. Bir kumaştan bir parça yırtıp koparmak için her defasında iki farklı yönde iki ayrı kuvvetin uygulanması gerekir. Kumaşın iki kenarı varsa –sözgelimi bir mendilse– ve ondan bir şerit yırtılmak isteniyorsa, işte ancak o zaman bir tek yönde uygulanan kuvvet bu amaç için yeterlidir. Ama elimizdeki vakada tek kenarı bulunan bir giysi söz konusu. Kumaşın, hiçbir kenar bulunmayan iç tarafından dikenlerin marifetiyle böyle bir parçanın kopması bir mucizedir; *bir* diken böyle bir şey yapamaz. Ama, bir kenarın bulunduğu yerde bile, biri iki ayrı yönde, diğeri bir yönde etkide bulunan iki diken gerekirdi. Bunu derken de kumaşın kenarının bastırılmamış olduğunu varsayıyoruz. Kumaşın kenarı bastırılmışsa böyle bir şey zaten söz konusu olamaz. Böylece, kumaş parçalarının 'dikenlere' takılıp yırtılmasının önünde ne kadar çok sayıda ve ne kadar büyük engel bulunduğunu görüyoruz, yine de, böyle yırtılmış bir değil birçok parça olduğuna inanmamız bekleniyor. 'Parçalardan birisi *etekliğinin onarılmış olan kenarından*, bir diğeri *eteğin kenardan uzak bir kısmındandı*,' – yani eteğin kenarından uzak iç

kısmından parçalar dikenlere takılarak tümden yırtılmış! Bunlar, inanmadığı için insanın kolayca mazur görüleceği şeyler, ama bütünü göz önüne alındığında, cesedi ağaçlıktan uzaklaştırmakta kusur etmeyen *katillerin* tüm bu eşyaları orada bırakmış olmaları gibi son derece şaşırtıcı bir durumdan daha az kuşku uyandırıcı. Bununla birlikte, amacımın, bu çalılığın cinayetin işlendiği yer olduğunu reddetmekolduğunu düşünüyorsanız, beni doğru anlamamışsınız demektir. Burada ciddi bir şey olmuş ya da, daha büyük bir olasılıkla, Madame Deluc'ün hanında bir şanssızlık yaşanmış olabilir. Ama, gerçekte bunun pek fazla önemi yok. Cinayetin işlendiği yeri bulmaya değil, cinayeti işleyen kişileri ortaya çıkarmaya çalışıyoruz. Böyle kılı kırk yaracasına savlar ileri sürmekteki ilk amacım, *Le Soleil*'in bu kadar kesin bir dille ve önünü ardını düşünmeden ileri sürdüğü savların ne kadar aptalca olduğunu göstermek; ikinci ve asıl amacımsa, cinayetin bir *çetenin* işi olup olmadığı konusunda sizi en doğal yoldan kuşkuya düşürmekve bunu bir kez daha düşünmenizi sağlamaktır.

"Bu meseleye, soruşturmada adli tabibin verdiği, insanı isyan ettiren ayrıntılardan söz ederek devam edelim. Serserilerin sayısına ilişkin olarak adli tabibin yayımladığı sonuçların Paris'in bütün saygın anatomi bilginleri tarafından yanlış ve temelsiz bulunarak alaya alındığını söylemeliyim. Meselenin kesinlikle bu şekilde cereyan *edemeyeceğini* söylemek istemiyorum, ama bu sonuçları çıkarmaya yeterli kanıt göremiyorum – başka bir sonuç çıkarmak için çok daha fazla kanıt yok mu ortada?

"Şimdi de şu 'boğuşma izleri' üzerine düşünelim ve bu izlerin neyi kanıtladığını soralım. Bir çetenin varlığını mı? Ama bu izler bir çetenin olmadığını göstermiyor mu daha çok? Varsayıldığı gibi bir *çete* olsaydı, zayıf ve savunmasız bir kızcağızla bu serseriler arasında nasıl bir *boğuşma* –her yönde izler bırakacak denli şiddetli ve uzun sürmüş bir boğuşma– geçebilirdi? Birkaç güçlü kuvvetli kolun sessizlik içinde sıkı sıkıya kavraması her türlü boğuşmayı başlamadan bitirirdi. Kurban ses çıkarmadan çetenin isteklerine boyun eğerdi. Unutmayınız ki, çalılığın cinayet mahalli olarak kabul edilmesine karşı burada ileri sürülen savlar esas olarak *birden çok kişi* tarafından işlenmiş bir cinayete karşı ileri sürülen savlardır. Ardında o 'izleri' bırakacak denli şiddetli ve uzun süreli bir boğuşmayı ancak ve ancak cinayetin *bir tek* kişi tarafından işlenmiş olduğunu düşünürsek kavrayabiliriz.

"Ve bir kez daha. Söz konusu eşyaların, bulundukları o çalılıkta *kalabilmiş* olmasından doğan kuşkulardan daha önce söz etmiştim. Bu suç kanıtlarının orada kazayla bırakılmış olduğuna inanmak neredeyse im-

kânsız görünüyor. Cesedi ortadan kaldırmayı (varsayıldığı gibi) akıl ediyorlar da, (bozunma yoluyla kolayca tanınmaz hale gelecek) cesedin kendisinden daha kesin bir kanıtı –üzerinde öldürülen kızın adı yazılı mendili kast ediyorum– cinayet mahallinde bırakmamayı akıl edemiyorlar! Eğer bu bir yanlışlığın sonucuysa, bir çetenin eseri olamaz. Böyle bir aksaklığın ancak bir kişinin eseri olduğunu düşünebiliriz. Şimdi bir bakalım. Cinayeti işleyen bir kişidir. Bu kişi ölünün ruhuyla baş başadır. Yanında kıpırtısız yatan cesetten dehşete kapılmıştır. Tutkunun yol açtığı öfkesi dinmiştir ve doğal olarak yüreği yaptığı işten duyduğu korkuyla doludur. Kalabalık olmanın esinleyeceği güven duygusundan yoksundur. Ölüyle tek başınadır. Tir tir titremektedir, çok korkmuştur. Ama cesetten kurtulmak gerekmektedir. Cesedi sürükleyip nehir kıyısına götürür ve ardında diğer suç kanıtlarını bırakır, çünkü bütün yükü bir defada taşımak olanaksız değilse de çok zordur ve geride kalanları toplamak için geri gelmenin bir zorluğu yoktur. Ama nehir kıyısına yaptığı çetin yürüyüş sırasında korkusu ikiye katlanır. Yolunu hayatın sesleri doldurur. Kendini gözetleyen birinin ayak seslerini defalarca duyar ya da duyduğunu hayal eder. Şehrin ışıkları bile onu korkutur. Ama büyük bir endişe içerisinde verdiği uzun ve sık molalardan sonra, en nihayet nehir kıyısına varmayı başarır ve korkunç yükünden –belki bir kayık yardımıyla– kurtulur. Peki şimdi dünyanın hangi hazineleri, hangi ceza tehdidi bu yalnız katili o yorucu ve tehlikeli yoldan geriye, o çalılığa ve onun insanın kanını donduran anılarına geri döndürecek güce sahiptir? Sonuçları ne olursa olsun, geri *dönmez*. Esasen istese de *dönemez*. Tek düşüncesi bir an önce kaçmaktır. Sırtını *sonsuza dek* bu korkunç çalılığa döner ve Tanrı'nın gazabından kaçar gibi uzaklaşır.

"Ya bir çeteyle işler nasıl yürürdü? Kalabalık oluşlarından cesaret bulurlardı; gerçi bu kopuk takımının –çetenin sadece bu kopuklardan oluştuğunu varsayıyoruz– yüreğinde cesaret hiçbir zaman eksik değildir ya! Dediğim gibi, sayıca çok oluşları, tek başına bir bireyi felç edecek olan anlamsız korkuya kapılmalarını ve şaşkınlığa düşmelerini engellerdi. Birinin, ikisinin, üçünün gözünden kaçan bir şeyi dördüncü fark ederdi. Arkalarında hiçbir şey bırakmazlardı, çünkü sayıları her şeyi *bir defada* taşımalarına yeterdi. *Geri* dönmelerine gerek kalmazdı.

"Şimdi bir de ceset bulunduğunda üzerindeki giysilerin durumunu düşünün. *'Dış eteğinin kenarından beline kadar bir ayak genişliğinde bir parça yırtılmış, beline üç defa dolanmış, arkadan bir tür düğümle tutturulmuştu.'* Bunun, cesedi taşımak için bir *tutamaç* oluşturmak amacıyla yapıldığı ortada. *Çok sayıda* olsalardı böyle bir çareye başvurmak gereğini duyarlar

mıydı? Üç dört kişi için, cesedin kol ve bacakları sadece yeterli değil, muhtemelen en rahat tutma yerleri olurdu. Bu, ancak tek başına birinin başvuracağı bir yoldur ve bizi, *'Çalılıkla nehir arasındaki çitlerin yıkılmış olduğu ve toprakta ağır bir yükün sürüklenerek götürüldüğünü gösteren izlerin bulunduğu görüldü,'* gerçeğine götürür. Oysa, *çok sayıda* insan, bir cesedi bir çitin üzerinden kolayca *aşırmak* dururken, yerde sürüklemek için çiti yıkma zahmetine girer miydi? *Çok sayıda* insan, yerde bariz sürünme *izleri* bırakarak bir cesedi *sürükler miydi*?

"Tam bu noktada, *Le Commerciel*'in, üzerinde daha önce de bazı yorumlarda bulunduğum bir gözlemine dönelim. *'Bahtsız kızın'* diyor gazete, *'jüponundan iki ayak uzunluğunda bir ayak eninde bir parça koparılıp çenesinin altından başının gerisine doğru, muhtemelen bağırmasını engellemek için, bağlanmıştı. Bu iş, bir mendili bile bulunmayan kişilerce yapılmıştı.'*

"Daha önce de işaret ettiğim gibi, gerçek bir sokak serserisi asla mendilsiz *olmaz*. Ama asıl değinmek istediğim husus bu değil. Bu sargının, *Le Commerciel*'in düşündüğü amaca hizmet edecek bir mendilin yokluğu yüzünden kullanılmadığı, çalılıkta bırakılmış mendilden bellidir; amacın *bağırmasını engellemek için* olmadığı da, bu amaca çokdaha uygun olabilecek bir mendil yerine sargının kullanılmış olmasından açıkça görülmektedir. Deliller, söz konusu sargıdan *'gevşek bir şekilde boynuna sarılıp sağlam bir düğümle tutturulmuş olduğu görüldü'* şeklinde söz ediyor. Bu sözler, oldukça muğlak olmakla birlikte, *Le Commerciel*'in söylediklerinden tamamen farklı. Kumaş parçası on sekiz parmak enindeydi, dolayısıyla uzunlamasına katlandığında ya da burulduğunda, muslin olmasına rağmen, oldukça sağlam bir bant oluşturabiliyordu. Bulunduğunda da böyle burulmuştu. Bundan şunu çıkarıyorum: Tek başına olan katil, beline sarılıp düğüm atılmış sargıdan tutarak cesedi (çalılıktan veya başka bir yerden) belirli bir süre taşıdıktan sonra, onu bu şekilde taşımanın kendisine ağır geleceğini gördü. Yükü sürüklemeye karar verdi – deliller cesedin sürüklendiğini gösteriyor. Bu karara varınca, cesedin baş tarafına veya ayaklarına ip gibi bir şey bağlamak gerekti. İp en iyi boynuna bağlanabilirdi, baş ipin kayıp çıkmasını engellerdi. O zaman katil, belin etrafındaki sargıyı düşünmüş olmalıdır. Bele sarılıp *düğüm* atılmış olmasaydı bu sargıdan mutlaka yararlanırdı; bu parçanın giysiden tümüyle koparılmamış olduğu düşüncesi onu engelledi. Jüpondan yeni bir parça yırtmak daha kolaydı. Böyle bir parçayı jüpondan yırttı, kurbanın boynuna bağlayıp onu nehrin kıyısına *sürükledi*. Güçlükle ve epey çabayla elde edilen, üstelik amaca da yeterince hizmet etmeyen bu 'bağın' kullanılması, onu kullanma gereğinin, düşündüğümüz gibi çalılıktan (ger-

çekten çalılıktansa tabii) ayrıldıktan sonra, çalılıkla nehir arasında, mendile ulaşmanın artık mümkün olmadığı bir noktada ortaya çıkan şartlardan kaynaklandığını gösterir.

"Ama, diyeceksiniz ki, Madame Deluc ifadesinde (!) cinayet saatinde ya da aşağı yukarı o saatlerde çalılık civarında *bir grup serseri* gördüğünü özellikle belirtiyor. Tamam, bunu kabul ediyorum. Bu dramın cereyan ettiği saatlerde Barrière de Roule'da ve civarında Madame Deluc'ün tarif ettiği gibi en az bir düzine *çete* olmasa şaşarım. Madame Deluc'un geç kalmış ve kuşkulu tanıklığında şimşekleri üzerine çeken *tek çete*, bu dürüst ve titiz yaşlı kadının keklerini yiyip konyaklarını içtikten sonra beş kuruş ödemeyen çete oldu. *Et hinc illae irae*?[35]

"Peki, Madame Deluc'ün ifadesi tam olarak nasıldı? 'Bir grup serseri çıkagelmiş, gürültülü patırtılı davranışlarla yiyip içtikten sonra, para vermeden, genç adamla kızın gittiği yolu tutmuş, sonra da *karanlık çökerken* hana geri dönüp büyük bir aceleyle yeniden nehrin öte tarafına geçmişti.'

"Bu 'büyük acele' parasız yenilip içilen –ödeneceği hususunda küçük de olsa hâlâ bir umut beslediği– keklerinin ve biralarının başında yanıp yakılarak oyalanan Madame Deluc'ün gözüne herhalde *daha da büyük* görünmüş olmalıydı. Yoksa, karanlık çökmek üzereyken, ne diye bu 'acele'ye dikkat etsindi ki? Fırtına kopacakken ve gece *yaklaşırken* eve dönmek için hele önlerinde bir de küçük bir kayıkla geçilmesi gereken koca bir nehir varsa, serserilerin bile acele etmesinde şaşılacak bir yan olmasa gerek.

"Gece *yaklaşırken* diyorum, çünkü *daha gece olmamıştı*. Bu 'imansızların' edepsiz acelecilikleri Madame Deluc'ün iffetli gözlerini incittiğinde sular henüz kararmaktaydı. Ama bize dendiğine göre, Madame Deluc de büyük oğlu da 'han civarında bir yerlerden gelen kadın çığlıkları işittiler'. Peki, Madame Deluc çığlıkların akşamın hangi vaktinde işitildiğini söylüyor? '*Karanlığın çökmesinden hemen sonra*,' diyor. Ama '*karanlığın çökmesinden hemen sonra*' en azından *karanlık* demektir, *sular kararırken* ise kesinlikle gündüzdür. Buradan açıkça anlaşıldığı gibi, o çığlıkların Madame Deluc'ün kulağına çalınmasından (?) önce çete Barrière de Roule'dan ayrılmıştı. Ve tüm raporlarda bu iki ifadenin aynen, sizinle yaptığım bu konuşmada aktardığım şekilde geçiyor olmasına karşın, aralarındaki büyük çelişki şimdiye kadar ne gazetelerin ne de *kahraman* polisin dikkatini çekmiş bulunuyor.

35) Öfkesi bundan mıydı?

"Şu söz konusu *çete* iddiasına karşı, bana göre dayanılmaz bir ağırlığa sahip son bir sav daha ileri süreceğim. Ortaya bu kadar büyük bir ödülün konduğu ve tam bağışlanma sözünün verildiği şartlarda bu serseri takımının ya da herhangi bir grubun bir üyesinin çok geçmeden çıkıp suç ortaklarını ele vermemesi düşünülemez bile. Böyle bir çetedeki her birey *olası bir ihanetten korktuğu* kadar ne ödül almaya can atar ne de kaçıp kurtulmayı arzular. *İhanete uğramamak* için elini çabuk tutup kendisi ihanet eder. Sırrın açığa vurulmanuş olması, onun bir sır olduğunun en iyi kanıtıdır. Bu karanlık işin içyüzünü sadece *bir iki kişi* ve bir de Tanrı biliyor.

"Şimdi bu uzun analizimizin zayıf ama elle tutulur sonuçlarını özetleyelim. Merhumun ya Madame Deluc'ün çatısı altında ölümcül bir kazaya kurban gittiği ya da Barrière du Roule'daki ağaçlıkta bir âşığı ya da en azından yakın ve gizli bir ahbabı tarafından öldürüldüğü fikrine ulaşmış bulunuyoruz. Bu ahbap kara yağız biri. Bu ten rengi, bele sarılan banda atılan 'düğüm' ve şapkanın bağcıklarına atılan 'gemici düğümü' birdenizciyi işaret ediyor. Bu şahsın, biraz hafif olmakla birlikte hiç de aşağılık denemeyecek bir genç kız olan merhumla arkadaşlığı, onun sıradan bir tayfa olmadığını gösteriyor. Gazetelere lisanı münasiple yazılan ısrarcı mektuplar da bizim varsayımımızı destekler niteliktedir. *Le Mercurie*'nin açıkladığı ilk kaçma olayının ayrıntıları, bu denizci ile, zavallı kızı ilk defa suça teşvikeden 'deniz subayı'nın aynı kişi olduğu fikrini aklımıza getiriyor.

"Ve burada, çok haklı olarak, bu esmer tenli şahsın hâlâ ortaya çıkmamış olmasıyla ilgili düşünceler geliyor aklımıza. Bu adamın esmer ve güneş yanığı bir teni olduğu konusuna, izninizle bir kez daha dikkat çekmek istiyorum; Valance'ın da Madame Deluc'ün de dikkatini çeken bu esmerlik öyle sıradan bir esmerlik değildi. Peki bu adam neden ortaya çıkmıyor? Çete mi öldürdü? Eğer öyleyse, neden sadece öldürülen kıza ait izler var? Her iki cinayetin de doğal olarak aynı yerde işlenmiş olduğunu varsayabiliriz. Peki cesedi nerede? Katiller büyük bir ihtimalle her iki cesedi de aynı yolla ortadan kaldırırlardı. Hayır, bu adamın sağ olduğu ve ortaya çıkmasını engelleyen şeyin de cinayetle suçlanmaktan duyduğu korku olduğu söylenebilir. Tanıklardan birinin onu Marie ile birlikte gördüğünü söylemiş olmasına karşın, cinayetin işlendiği sırada bu korkunun üzerinde hiçbir etkisi olmadığından, olayın üzerinden bunca zaman geçtikten sonra, ancak şimdi, bu düşüncenin onu etkisi altına aldığı varsayılabilir. Masum birinin ilk yapacağı şey cinayeti haber vermek ve bu işi yapan alçakların teşhisine yardım etmek olurdu. Böyle *bir yol* izlemesi beklenebilirdi. Kızla birlikte görülmüştü. Yanında kız, üstü açık bir arabalı vapurla nehri geçmişti. Katilleri ihbar etmek, aptal

birisine bile, kendinden şüphelenilmemesini sağlamanın en emin, hatta biricik yolu olarak görünürdü. O uğursuz pazar gecesi, onun hem masum hem de işlenen suçtan habersiz olduğunu varsayamayız. Eğer sağsa, ortaya çıkıp suçluları ele vermemesini anlamamız ancak bu koşullarda mümkün olabilir.

"Peki, gerçeğe ulaşmak için elimizde hangi araçlar var? İlerledikçe, bu araçların çoğalıp netliğe kavuştuğunu göreceğiz. Şu ilk kaçış olayını sıkı bir incelemeden geçirelim. O 'subayın' bütün geçmişini, şu anki durumunu ve cinayetin işlendiği sırada nerede olduğunu öğrenelim. Akşam gazetesine gönderilen, suçu *çete* üzerine yıkmak amaçlı mektupların hepsini birbiriyle karşılaştıralım. Bunu yaptıktan sonra, bu mektupları üslup ve el yazısı bakımından, daha önce sabah gazetesine gönderilen ve ısrarla Mennais'nin suçlu olduğunu iddia eden mektuplarla karşılaştıralım. Ve bundan sonra, bu mektupları subayın bilinen el yazılarıyla karşılaştıralım. Madame Deluc'ü, çocuklarını ve otobüs şoförü Valence'ı tekrar tekrar sorgulayarak 'esmer adamın' fiziksel görünüşü ve tavırları hakkında daha fazla bilgi elde etmeye çalışalım. Ustalıkla yürütülen sorgulamalar bu tanıklardan birinden bu konuda (ya da başka konularda) –tanıkların belki bildiklerinin farkında bile olmadıkları– bir şeyler öğrenilmesini mutlaka sağlayacaktır. Ve şimdi de 23 Haziran Pazartesi sabahı mavnacılardan birinin Seine Nehri'nde bulduğu ve cesedin ortaya çıkmasından bir süre önce görevli memurun haberi olmaksızın, *dümensiz* olarak sırra kadem basan *kayığın* izini sürelim. Yeterince dikkat ve sebatla arayacak olursak bu kayığı bulacağımız kesin, çünkü mavnacının onu tanımasının yanı sıra, *dümeni* de elimizde. İçi rahat biri sorup soruşturmadan *yelkenli bir kayığın* dümenini bırakıp gitmez. İzninizle, burada bir soru sormak istiyorum. Bu kayığın bulunduğuna dair bir *ilan* verilmemişti. Kayık sessizce denizcilik bürosuna götürülmüş, yine sessizce oradan alınmıştı. Peki ama bu kayığın sahibi ya da onu kiralayan kişi, *nasıl olur da* salı sabahı gibi erken bir vakitte, hiç ilan verilmemiş olmasına karşın, pazartesi bulunan bir kayığın nerede olduğunu *deniz kuvvetleri* ile bir bağlantısı –en ufak bir olayı, yerel haberleri öğrenmesini sağlayacak sürekli kişisel ilişkileri– olmadıkça öğrenebilir?

"Tek başına olan katilin yükünü nehir kıyısına sürükleyişinden söz ederken, *bir kayıktan* yararlanmış olması ihtimalini daha önce belirtmiştim. Marie Rogêt'nin bir kayıktan suya atılmış olduğunu artık biliyoruz. Olay mutlaka böyle cereyan etmiş olmalı. Ceset, kıyının sığ sularına bırakılamazdı. Kurbanın sırt ve omuzlarındaki tuhaf izler, bir kayığın iskarmozlarını akla getiriyor. Cesede bir ağırlık bağlanmamış olması da

bu fikri destekliyor. Kıyıdan atılmış olsaydı muhakkak ağırlık bağlanırdı. Ağırlık bağlanmamış olmasını olsa olsa katilin nehre açılmadan önce bunu düşünmemiş olmasıyla açıklayabiliriz. Cesedi suya bırakırken katilin hatasını anlamış olduğundan kuşku duyulamaz, ama artık elinden bir şey gelmezdi. Her türlü tehlikeyi o lanet olası kıyıya dönmeye tercih ederdi. Meşum yükünden kurtulduktan sonra, katil hiç zaman yitirmeden şehre dönmüş, orada, gözlerden uzak bir iskelede karaya çıkmıştır. Peki ya kayık– kayığı bağlamış mıdır? Kayığı bağlamayı düşünemeyecek kadar acelesi olmalıydı. Dahası, kayığı iskeleye bağlasaydı, kendisini, ardında kendi aleyhine bir kanıt bırakıyor gibi hissedecekti. Aklı fikri, cinayetle ilgili olduğu düşünülebilecek her şeyden mümkün olduğunca uzaklaşmaktı. Sadece rıhtımdan kaçınakla kalmamış, *kayığın* orada kalmasına da izin vermemiştir. Kayığı mutlaka akıntıya bırakmıştır. Düşünmeye devam edelim. Sabahleyin, kayığın bulunduğunu ve her gün alışkanlıkla uğradığı bir yere –belki de görevi gereği gitmek zorunda kaldığı bir yere– götürüldüğünü gören sefil yaratık tarifsiz bir korkuyla çarpılmıştır. O gece, *dümeni isteme cesaretini gösteremeden* kayığı oradan almıştır. Dümensiz kayık şimdi nerededir? İlk işimiz onu bulmak olmalı. Onu bulduk mu, gerisi çorap söküğü gibi gelecektir. Bu kayık bizi o ölümcül pazar gecesi onu kullanan kişiye öyle çabuk götürecektir ki buna biz de şaşıracağız. Delil üstüne delil elde edecek ve katilin izini bulacağız."

[Belirtmeyeceğimiz, ancak birçok okuyucumuzun çok iyi bildiği nedenlerle, Dupin'in bulduğu görünüşte önemsiz ipucunu *takiben* yapılan araştırmaların ayrıntılarını içeren bölümü elimize teslim edilen yazıdan çıkarma hakkını kendimizde görüyoruz. Kısaca, arzulanan sonucun elde edildiğini ve Emniyet Müdürünün gönülsüz de olsa Şövalye ile yaptığı anlaşmaya harfiyen uyduğunu söylemekle yetiniyoruz. Mr. Poe'nun yazısı aşağıdaki sözlerle bitiyor. – Editörler.][36]

Başka bir şeyden değil, sadece rastlantılardan söz ettiğim anlaşılacaktır. Bu konuda yukarıda söylediklerim yeterlidir. Doğaüstüne inancım yok. Düşünen hiç kimse Doğa ile Tanrı'sının farklı olduğunu inkâr edemez. Evreni yaratan Tanrı'nın onu istediğince denetleyebileceği veya değiştirebileceği tartışma götürmez. 'İstediğince' diyorum çünkü absürd mantıkçıların sandığı gibi bu bir güç meselesi değil, bir irade meselesidir. Tanrı kendi koyduğu yasaları değiştiremez değildir, ama böyle bir değişikliğin gerekli olabileceğini düşünmekle ona hakaret etmiş oluyoruz. Bu yasalar ta baştan, gelecekteki bütün ihtimalleri kapsayacak şekilde

36) Makalenin ilk olarak yayımlandığı dergiden. (Poe'nun notu.)

konmuştur. Tanrı için geçmiş ve gelecek yoktur, her şey *Şimdiki Zaman*'da cereyan eder.

Tekrar edeyim, bütün bu şeylerden sadece rastlantı olarak söz ediyorum. Dahası, anlattıklarımda bahtsız Mary Cecilia Rogers'ın bilinen yazgısı ile Marie Rogêt diye birinin belirli bir döneme kadarki yazgısı arasında insanın aklını allak bullak edecek denli koşutluk olduğu görülecektir. Evet, bu görülecektir. Ama Marie'nin acıklı öyküsünü söz konusu andan, onu sarmalayan esrarın *denouement*'ına[37] kadar anlatmaya devam ederken, bu koşutluğun devam ettiğini imaetmekveya Paris'te bir *grisette*'in katilini bulmak için başvurulan önlemlerin ya da benzer akıl yürütmelerin benzer sonuçlar doğuracağını ileri sürmek gibi gizli bir amacım olduğu bir an içinbile düşünülmesin.

Çünkü, varsayımın bu son bölümüne göre, iki vakanın öğeleri arasındaki en küçük değişikliğin bile, tıpkı matematikte kendi başına pek fazla önemi olmayan bir hatanın işlemin her basamağında çarpıla çarpıla büyüyerek sonucun çok farklı çıkmasına yol açması gibi, olayların gidişatını tamamen değiştirerek çok önemli hesap hatalarına yol açacağı gözden ırak tutulmamalıdır. Varsayımın ilk bölümüne gelince, daha önce değindiğim OlasılıkHesabı'nın, koşutluğun sürmesi fikrini bütünüyle dışladığı –bu koşutluğun zaten fazlasıyla mükemmel olması ve uzun sürmüşlüğü ölçüsünde dışladığı– unutulmamalıdır. Bu, matematikçi olmayanlara çekici gelmekle birlikte, sadece matematikçilerce tam olarak anlaşılabilen o anormal önermelerden biridir. Uzman olmayan bir okuyucuyu, sözgelimi, bir oyuncunun zarla üst üste iki defa düşeş atmış olmasının üçüncü seferde düşeş atamayacağına dair bahse girmek için iyi bir neden oluşturduğuna inandırmaktan daha zor bir şey olamaz. Mantıklı biri bu türden bir fikri anında reddeder. Daha önce atılmış ve artık geçmişte kalmış iki atışın gelecekte yapılacak bir atış üzerinde nasıl bir etkisi olabileceğini anlayamaz. Düşeş atma şansı tam olarak herhangi bir andaki kadar, yani tüm diğer atışlarla aynı etkilere tabi imiş gibi görünür. Ve bu düşüncenin doğruluğu o kadar ayan beyandır ki, tersini söyleme çabaları çoğu kez saygılı bir dikkatten çok alaycı bir gülümsemeyle karşılanır. Söz konusu hatayı –akla ziyan bu büyük hatayı– burada bana ayrılan sınırlar dahilinde açıklayabileceğimi ileri sürecek değilim; filozoflar içinse açıklanması zaten gerekmez. Bu hatanın, gerçeği *ayrıntıda* arama eğilimdeki Aklın yolunda ortaya çıkan sonsuz hata dizilerinden birini oluşturduğunu söylemek yeterli olabilir.

37) Çözüm, son, sonuç.

ÇALINAN MEKTUP

Nil sapientiæ odiosius acumine nimio.
Seneca[1]

Paris'te, 18... yılının fırtınalı bir güz akşamı, karanlığın çökmesinden hemen sonra, dostum C. Auguste Dupin'in Faubourg St. Germain'de Duno Sokağı 33 numarada bulunan evinin üçüncü katındaki arka tarafa bakan kütüphanesinde, daha doğrusu küçük çalışma odasında onunla birlikte oturmuş lületaşı pipomu tüttürerek derin düşüncelere dalmamn çifte hazzını tadıyordum. En az bir saattir derin bir sessizlik içerisindeydik, bir gören olsa her ikimizin de, döne döne yükselen ve odanın atmosferini ağırlaştıran dumanları dikkatle izlemekten başka bir şey yapmadığımızı sanabilirdi. Oysa, şahsen ben, akşamın erken saatlerinde yaptığımız sohbete konu olan bazı meseleleri kafamda evirip çeviriyordum. Morgue Sokağı olayını ve Marie Rogêt cinayetinin esrarını kastediyorum. Bu yüzden, birden odanın kapısı açılıp da içeriye Paris Emniyet Müdürü, eskiden beri tanımakta olduğumuz Monsieur G.[2] girdiğinde bunun anlamlı bir tesadüf olduğunu düşündüm.

Onu gayet candan karşıladık, çünkü hor görülecek yanları olduğu kadar hoş yanları da vardı ve üstelik onu yıllardır görmemiştik. Karanlıkta oturuyorduk; Dupin lambayı yakmakamacıyla ayağa kalktıysa da, G.'nin, başlarına epey dert açan resmi bir mesele hakkında bize danışmak, daha doğrusu dostumun fikrini almak amacıyla uğramış olduğunu söylemesi üzerine lambayı yakmadan yerine oturdu.

"Düşünmeyi gerektiren bir konuysa," dedi, lambanın fitilini yakmaktan vazgeçen Dupin, "karanlıkta bu işi daha iyi yaparız."[3]

1) "Sağduyu için fazla kurnazlıktan daha nahoş bir şey yoktur," anlamına gelen bu alıntının kaynağı, Seneca'da bulunamamıştır.

2) Henry-Joseph Gisquet 1831'den 1836'ya kadar Paris Emniyet Müdürü idi.

3) Düşünmek anlamına gelen "Reflect" sözcüğünün bir başka anlamı da "yansıtmak"tır. Dupin, "karanlık" ile "yansıtmak" arasındaki kelime oyununun anlayamayan Emniyet Müdürü ile eğlenmektedir. Ayrıca Dupin, dikkati dağılmadığı için karanlıkta daha iyi düşünüyor olabilir. "Morgue Sokağı Cinayeti"nde anlatıcı ve dedektif sadece geceleri dışarı çıkarlar.

Anlayamadığı her şeyi tuhaf olarak nitelemek alışkanlığında olan ve böylece bir yığın "tuhaflığın" ortasında yaşayan Emniyet Müdürü, "Bu da sizin tuhaflıklarınızdan biri olmalı," dedi.

"Çok doğru," dedi Dupin, konuğuna bir pipo verip, oturması için rahat bir koltuk çekerken.

"Peki mesele nedir?" diye sordum, "inşallah cinayet falan gibi bir şey değildir."

"Ah, hayır, o türden bir şey değil. Aslında, çok basit bir mesele. Kendi başımıza da içinden çıkabileceğimize kuşkum yok; ama yine de ben Dupin'in ayrıntıları öğrenmekten hoşlanacağını düşündüm, çünkü öyle tuhaf ki."

"Yani, hem basit hem de tuhaf, öyle mi?" diye sordu Dupin.

"Öyle de denebilir, ama bu pek de doğru olmaz. Hakikat şu ki, çok basit olmasına karşın meselenin bizi aciz bırakması yüzünden kafamız epeyce karışmış durumda."

"Belki de meselenin çok basit olmasıdır sizi yanıltan," dedi dostum.

"Neler saçmalıyorsunuz siz!" diye yanıtladı Emniyet Müdürü içten bir kahkaha atarak.

"Belki gizem *fazlasıyla* basittir," dedi Dupin.

"Aman tanrım! Hiç böyle bir şey duyulmuş mudur?"

"Belki *çok fazla* ortadadır."

Çok keyiflenen konuğumuz "Ha, ha, ha! Ha, ha, ha! Ho, ho, ho!" diye kükrer gibi gülüyordu. "Beni gülmekten öldüreceksiniz, Dupin!"

"Pekâlâ", dedim, "söz konusu mesele nedir?"

"Anlatayım," dedi Emniyet Müdürü, piposundan çektiği nefesi, dalgın bir tavırla uzun uzun dışarı salarak koltuğuna yerleştikten sonra, "kısaca anlatayım, ama önce şunu belirteyim ki, bu son derece gizlilik gerektiren bir mesele, bundan başkalarına söz ettiğimin duyulması halinde çok büyük bir olasılıkla işimi kaybederim."

"Devam edin," dedim.

"Ya da etmeyin," dedi Dupin.

"Pekâlâ, anlatıyorum. Çok önemli bir belgenin Kraliyet konutundan aşırıldığı hususunda üst düzey bir yetkili tarafında şahsen bilgilendirildim. Belgeyi aşıran kişi biliniyor, bu konuda kuşku yok, belgeyi alırken görülmüş. Ayrıca belgenin hâlâ kendisinde olduğu da biliniyor."

"Bu, nasıl biliniyor?" diye sordu Dupin.

"Belgenin niteliğinden ve hırsızın elinden *çıkması* –yani, çalınma amacı yönünde kullanılması– durumunda hemen doğacak bazı sonuçların ortaya çıkmamış olmasından rahatlıkla bu sonuca varılabiliyor," diye yanıtladı Emniyet Müdürü.

"Biraz daha açık söyler misiniz?" dedim.

"Şu kadarını söyleyebilirim; bu belge onu elinde tutan kişiye bu tür gücün son derece önemli sayıldığı bir makam üzerinde büyük bir güç sağlıyor." Müdür diplomat ağzıyla konuşmaya bayılıyordu.

"Ben hâlâ anlamış değilim," dedi Dupin.

"Anlamadınız mı? Bakın, bu belgenin –adını vermeyeceğim– üçüncü bir kişiye açıklanması, çok yüksek bir mevkideki birinin şerefine leke sürecektir; bu durum, belgeyi elinde bulunduran kişinin, şerefi ve huzuru tehdit altında olan ünlü kişi üzerinde nüfuz kurmasını sağlıyor."

"Ama bu nüfuzun kurulması," diye araya girdim, "hırsızın, soyulan kişinin kendisini soyan kişiyi bildiğini bilmesine bağlıdır. Böyle bir şeye kim cesaret edebilir?"

"Hırsız," dedi G., "bir insana yakışan ya da yakışmayan her şeyi göze alabilecek yaradılışta biri olan bakan D.'dir. Hırsızlığın yöntemindeki dehanın gözü karalığından aşağı kalır yanı yok. Söz konusu belge –açıkça söylemek gerekirse, bir mektup– soyulan hanımefendinin eline Kraliyet konağındaki boudoire'ında[4] yalnızken geçmiş. Hanımefendi mektubu okurken, mektubu özellikle göstermek istemediği diğer önemli şahsiyetin ansızın içeriye girmesiyle okuması kesintiye uğramış. Mektubu aceleyle ve telaşla bir çekmeceye tıkına çabası boşa çıkınca, açık olarak masanın üstüne koymuş çaresiz. Adres üst tarafa geldiğinden, içeriği görülmüyormuş, bu yüzden mektup söz konusu yüksek şahsiyetin gözüne çarpmamış. Tam bu sırada bakan D. içeri girer. Keskin gözleri anında kâğıdı görür, adresteki el yazısını tanır, mektubun gönderildiği kişinin endişesini sezer ve sırrını keşfeder. Her zamanki aceleciliğiyle bir iki iş konuştuktan sonra, cebinden söz konusu mektuba benzer bir mektup çıkarır, okur gibi yaptıktan sonra öteki mektubun yanı başına koyar. Sonra on beş dakika kadar yeniden devlet işlerinden konuşur. Sonunda, giderken, masadan kendisinin olmayan mektubu alır. Mektubun asıl sahibi bunu görür ama, hemen yanı başında duran üçüncü kişinin huzurunda ses çıkaramaz. Bakan, –hiçbir önemi olmayan– kendi mektubunu masanın üzerinde bırakarak sıvışır."

"İşte," dedi Dupin bana dönerek, "nüfuz elde etmek için gerekli gördüğünüz şey tam da bu değil miydi? Soyulanın, kendisini soyanı bildiğini hırsızın bilmesi."

"Evet," diye yanıtladı Emniyet Müdürü, "bu şekilde elde edilen güç, şu son aylarda siyasal amaçlarla tehlikeli ölçülerde kullanıldı. Mektubu

4) (*Fr.*) Bir kadının yatak veya özel oturma odası; süslenme odası.

çaldıran kişi, mektubu geri almanın şart olduğuna her geçen gün daha fazla inanıyor. Ama pek tabii bu açıkça yapılamaz. Sonunda umutsuzluğa düşen hanımefendi meseleyi bana açtı."

"Zaten," dedi Dupin, yoğun duman bulutları arasında, "sanırım, sizden daha zeki bir polis memuru seçilemez, hatta düşünülemezdi bile."

"İltifat ediyorsunuz," diye yanıt verdi müdür, "ama böyle bir şeyin akıllarından geçmiş olması mümkündür."

"Sizin de gözlemlediğiniz gibi" dedim, "mektubun hâlâ bakanın elinde bulunduğu kesin; çünkü, ona bu gücü sağlayan onu kullanması değil, elinde tutması. Kullandığı anda bu güç kaybolur."

"Doğru," dedi G., "ben de bu inançla yola koyuldum. İlk işim bakanın otelini baştan aşağı aratmak oldu; en büyük sıkıntım, ondan habersiz aramak zorunda olmamdan kaynaklanıyordu. Her şeyden önemlisi de, bakanın niyetimizden kuşkulanmasının doğuracağı tehlikeler konusunda uyarılmıştım."

"Ama," dedim, "siz bu tür araştırmalarda oldukça *ehilsiniz*. Paris polisi daha önce de bu tür işler yaptı."

"Evet, bu yüzden umutsuzluğa kapılmıyorum. Bakanın alışkanlıkları da işimi oldukça kolaylaştırdı. Sık sık geceyi dışarıda geçiriyor. Hizmetkârlarının sayısı fazla değil. Onlar da efendilerinin dairelerinden uzakça bir yerde yatıyorlar ve çoğu Napolili olduğundan kolayca sarhoş edilebiliyorlar. Bildiğiniz gibi, Paris'teki her odayı ya da daireyi açacak anahtarlar var elimde. Üç aydır, büyük bir bölümünü D.'nin otelini bizzat araştırarak geçirmediğim neredeyse bir tek gece olmadı. Bunu şeref meselesi yaptım, ayrıca size bir sır vereyim, ödül de çok büyük. Bu yüzden, hırsızın benden çok daha kurnaz olduğunu aklım kesinceye kadar bıkıp usanmadan aramayı sürdürdüm. Binada bir kâğıdın saklanması mümkün olabilecek her köşeyi aramış olduğumu sanmıyorum.

"Mektup bakanın elinde olsa bile –ki bundan kuşku duyulamaz– onu bina dışında bir yerde saklıyor olamaz mı?" diye sordum.

"Buna imkân yok," dedi Dupin, "mahkemedeki işlerin bugünkü garip durumu, hele D.'nin karıştığı bilinen entrikalar, belgenin el altında bulundurulmasını ve istendiğinde, anında ortaya çıkarılmasını gerekli kılıyor – bu da mektubun elde bulundurulması kadar önemli."

"Mahkemeye anında sunulabilmesi mi?" diye sordum.

"Ya da, istersen yok edilebilmesi diyelim," şeklinde yanıtladı Dupin.

"Doğru," diye onayladım, "öyleyse kâğıt kesinlikle binada. Bakanın üzerinde olması söz konusu bile olamaz."

"Haklısınız," dedi Emniyet Müdürü, "Haydut kılığına girmiş adamla-

rımca iki defa yolu kesildi ve benim gözetimimde üstü tepeden tırnağa arandı."

"Bu zahmete girmenize hiç gerek yoktu," dedi Dupin, "D., sanırım, hepten budala değildir, doğal olarak yolunun kesileceğini öngörmüştür."

"*Hepten* budala olmadığı doğru," dedi G., "ama ne de olsa bir şair; bana sorarsan, onun da aptaldan aşağı kalır yanı yok."

Dupin, lületaşı piposundan çektiği dumanı düşünceli bir tavırla uzun uzun üfledikten sonra, "Ben kendim de birtakım değersiz şiirler karalamak suçunu işlemiş olmakla birlikte, söylediğinizin doğruluğunu kabul ediyorum," dedi.

"Araştırmalarınızın ayrıntılarını anlatsanız nasıl olur?" dedim.

"Aslını sorarsanız, işi aceleye getirmedik, özenle, yavaş yavaş *her yeri* didik didik aradık. Bu konularda çok tecrübeliyimdir. Her odaya bütün bir haftanın gecelerini ayırarak binayı oda oda aradım. Önce her dairenin mobilyasını elden geçirdik. Olabilecek tüm çekmecelere baktık; yeterince eğitimli bir polis memuru için *gizli* çekmece diye bir şey olamayacağını sanırım siz de biliyorsunuzdur. Bu tür bir araştırmada 'gizli' bir çekmeceyi atlayan kişi ahmaktır. Onu bulmak adeta çocuk oyuncağıdır. Her dolabın hesaba katılması gereken belli bir yüzeyi ve hacmi olur. Bunun için şaşmaz kurallarımız vardır. Milimetrenin küçük bir kesri kadar fark bile gözümüzden kaçmaz. Dolaplardan sonra koltuklara geçtik. Yastık ve kırlentleri, daha önce kullandığını gördüğünüz ince uzun iğnelerle yokladık. Masaların üstünü söktük."

"Niçin peki?"

"Bazen, bir şey gizlemek isteyen kişi bir masanın veya benzer bir mobilyanın üstünü çıkarır, ayağın içini oyduktan sonra saklamak istediği şeyi içine koyup üstünü yeniden kapatır. Karyolanın direkleri, alt ve üst yanları da aynı şekilde kullanılır."

"Ama oyuk, sesinden anlaşılamaz mıydı?" diye sordum.

"Saklanan nesnenin yanı sıra oyuğa yeterince pamuk da tıkılmışsa, bunu anlamanın yolu kalmıyor. Ayrıca, biz gürültüsüz çalışmak zorundaydık."

"Ama içerisine söylediğiniz şekilde bir şey saklanabilecek her şeyi sökmüş, *tüm* mobilyaları parçalarına ayırmış olamazsınız. Bir mektup bir örgü şişinden daha kalın olmayan bir rulo haline getirilebilir ve bu şekilde, örneğin bir sandalyenin herhangi bir parçasının içine sokulabilir. Bütün sandalyeleri parçalara ayırmadınız ya?"

"Elbette sökmedik, ama daha iyisini yaptık– oteldeki tüm sandalyelerin her parçasını ve her türden mobilyanın ek yerlerini güçlü bir büyüteç

yardımıyla inceledik. Son zamanlarda yapılmış herhangi bir müdahalenin gözümüzden kaçmasına olanak yoktu; bir tek matkap tozu bir elma kadar görünürdü. Parçaların yapıştırılmasındaki en ufak hata –eklem yerlerindeki anormal bir açıklık– mobilyayı derhal sökmemiz için yeterliydi."

"Sanırım, aynaların arkasına, kartonla camın arasına da bakmışsınızdır, sonra yatakları, yatak örtülerini, perdeleri ve halıları da aramışsınızdır."

"Elbette, ve bütün eşyaları elden geçirdikten sonra sıra evin kendisine geldi. Bütün yüzeyini bölümlere ayırıp, hiçbirini atlamamak için numaraladık ve kenar uzunluğu birer parmak olan bu bölümlerin her birini, önceki gibi bir büyüteç yardımıyla dikkatle inceledik; sadece orayı değil, bitişikteki iki evi de aradık."

"Bitişikteki iki ev mi?" diye bağırdım, "epeyce zahmete girmişsiniz."

"Evet, öyle oldu, ama ödül çok büyüktü."

"Evlerin avlularını da aradınız mı?"

"Avlular taş döşeliydi. Pek zorluk çıkarmadı. Taşların arasındaki yosunları inceledik ve el değmemiş olduğunu gördük."

"D.'nin kâğıtları arasına ve tabii ki kütüphanesindeki kitaplara da baktınız?"

"Pek tabii, her paketi, her çıkını açtık; her kitabı açmakla kalmadık, her yaprağını teker teker çevirdik; bazı polis memurlarımızın yaptığı gibi salt silkelemekle yetinmedik. Her cildin kalınlığını çok hassas bir şekilde ölçtük, her birini büyüteçle kılı kırk yararak inceledik. Cildin içine son zamanlarda bir şey sokulmuş olsaydı, bunun dikkatimizden kaçması kesinlikle olanaksızdı. Ciltçinin elinden yeni çıkmış beş altı kadar kitabıysa uzunlamasına iğneler sokarak dikkatle yokladık."

"Halıların altındaki zemini araştırdınız mı?"

"Araştırmaz olur muyuz? Her halıyı kaldırdık ve zemin tahtalarını büyüteçle inceledik."

"Tabii duvar kâğıtlarını da?"

"Elbette."

"Kilere baktınız mı?"

"Baktık."

"Öyleyse," dedim, "hesabınızda yanılmışsınız; demek ki mektup sizin sandığınız gibi evde *değilmiş*."

"Korkarım ki bu konuda haklısınız," dedi Emniyet Müdürü. "Bu durumda, bana ne tavsiye edersiniz Dupin?"

"Evleri bir daha baştan aşağı aramanızı."

"Bu kesinlikle gereksiz," diye yanıtladı G., "mektubun otelde olmadığından adım gibi eminim."

"Size verebileceğim daha iyi bir tavsiyem yok," dedi Dupin, "elinizde herhalde mektubun ayrıntılı bir tanımı vardır, değil mi?"

"Evet, tabii," dedi Emniyet Müdürü ve cebinden bir not defteri çıkararak çalınan belgenin içeriğini ve özellikle de dış görünüşünü en ince ayrıntılarına kadar yüksek sesle okumaya başladı. Bu tarifi okumayı bitirdikten hemen sonra kalkıp gitti; adamcağızı daha önce hiç bu kadar perişan görmemiştim.

Bay G. bir ay kadar sonra yine uğradı ve bizi aşağı yukarı önceki gibi meşgul buldu. Bir pipo alıp, altına bir koltuk çektikten sonra havadan sudan konuşmaya başladı.

Sonunda ona, "İyi de G.," dedim, "şu çalınan mektuptan ne haber? Nihayet bakanla aşık atamayacağınızı anlayıp vaz mı geçtiniz?"

"Şeytanlar götürsün onu! Dupin'in tavsiye ettiği gibi yeniden oteli araştırdım, ama bütün çabalarımız boşa gitti, öyle olacağını biliyordum zaten."

"Verilecek ödülün ne kadar olduğunu söylemiştiniz?" diye sordu Dupin.

"Şey, çok büyük –çok cömert– bir ödül. Tam miktarını söylemek istemiyorum, ama şu kadarını söyleyeyim, bana mektubu getirecek kişiye kendi kesemden elli bin frank veririm. Bu mesele her geçen gün daha fazla önem kazanıyor, ödül geçenlerde iki katına çıkarıldı. Ama üç katına da çıkarılsa, bundan fazlası elimden gelmez."

"Neden olmasın?" dedi Dupin lületaşı piposundan çektiği dumanları salarken sözcükleri uzata uzata, "bana sorarsanız G., siz aslında kendinizi tam olarak işe vermediniz, bence – daha fazlasını yapabilirdiniz."

"Nasıl? Daha ne yapabilirdim?"

"Nasıl mı? [Püf, püf.] Konunun [püf, püf] uzmanına danışabilirdiniz [püf, püf] değil mi? Abernethy[5] hakkında anlatılan hikâyeyi anımsıyor musunuz?"

"Hayır, Abernethy'nin canı cehenneme!"

"Bu sizi eğlendirecekse, öyle olsun bakalım! Ama bir zamanlar cimri bir zengin parasını ödemeden Abernethy'den tıbbi tavsiye almak için bir plan yapmış. Bir toplantıda havadan sudan konuşurken hayali birinin durumunu anlatarak, 'varsayalım ki semptomlar şöyle, şöyle, şöyle doktor; şimdi arkadaşıma ne almasını tavsiye ederdiniz demiş?' Abernethy'nin yanıtı, 'Ne almasını mı tavsiye ederdim? Tıbbi tavsiye almasını, tabii' olmuş."

5) John Abernethy (1764-1831): Büyük bir İngiliz cerrahı. Ancak burada anlatılan olaya konu olan kişi bir başka doktor Sir Isaac Pennington'dır (1745-1817). Poe, *Nuts to Crackes* (1835) adlı kitapta olayı okumuş ve isimleri karıştırmış olmalı.

"Ama," dedi biraz huzursuzlaşan Emniyet Müdürü, "ben tavsiye almaya da bedelini ödemeye de *dünden* hazırım. Bu meselede bana yardım edecek kişiye gerçekten elli bin frank veririm seve seve."

"Bu durumda," dedi Dupin bir çekmeceyi açıp bir çek defteri çıkararak, "bana sözünü ettiğiniz miktarda bir çek yazabilirsiniz. Çeki imzaladığınızda mektubu vereceğim."

Hayretler içerisinde kaldım. Müdürü ise sanki yıldırım çarpmıştı. Dakikalarca dilsiz, hareketsiz, ağzı bir karış açık, gözleri yuvalarından fırlamış halde ve inanmayan bakışlarla arkadaşıma bakıp durdu, sonra biraz kendini toparlar gibi olunca bir kalem aldı, birkaç defa duraksayıp, boş boş baktıktan sonra nihayet elli bin franklık bir çek doldurup imzaladı ve masanın öte tarafındaki Dupin'e uzattı. Dupin çeki dikkatle inceleyip cüzdanına yerleştirdikten sonra yazı masasının kilidini açtı, içinden bir mektup çıkarıp Emniyet Müdürüne verdi. Bizim müdür mektubu müthiş bir sevinçle kaptı, titreyen ellerle açıp, içeriğine çabucak göz attı ve ayakları birbirine dolaşarak yel yepelek kapıya doğru atıldı, veda bile etmeden odadan ve evden çıkıp gitti; Dupin'in kendisinden çek yazmasını istemesinden beri ağzından tek kelime çıkmamıştı.

Müdür gittikten sonra arkadaşım bazı açıklamalarda bulundu.

"Paris polisi," dedi, "mesleğinde son derece ehildir. Memurları azimli, mahir, kurnaz ve görevlerinin gerektirdiği bilgilerle donanmıştır. Bu yüzden, G. bize D.'nin otelini nasıl aradıklarını ayrıntılarıyla anlattığında, kendi uzmanlıkları çerçevesinde eksiksiz bir arama tarama yapmış olduklarından hiç kuşku duymadım."

"Kendi uzmanlıkları çerçevesinde mi?" diye sordum.

"Evet," dedi Dupin, "alınan önlemler kendi türünün en iyileri olmakla kalmayıp, mükemmel bir şekilde de uygulanmıştı. Mektup, aradıkları yerlerde olsaydı bu insanların onu bulmamaları söz konusu olamazdı."

Ben gülmekle yetindim, ama o söylediklerinde oldukça ciddi gibiydi.

"Dediğim gibi, önlemler kendi türünde çok iyiydiler ve çok iyi uygulanmışlardı," diye devam etti. "Tek kusurları bu vakaya ve bu adama uygun olmamalarıydı. Bir dizi dâhiyane çare Emniyet Müdürü için bütün planlarını zorla uyguladığı bir tür Prokrustes[6] yatağı oluşturuyor.

6) Prokrustes, Polypemon ya da Damastes olarak da bilinir. Yunan mitolojisinde, Eleusis yakınlarında yaşayan ve sonunda Attikalı kahraman Theseus tarafından öldürülen haydut. Efsaneye göre Procrustes'in iki demir yatağı vardı; kurbanlarını bu yataklara yatırır, boyu yataktan kısa olanları bacaklarından çeke çeke uzatır, uzun olanların bacaklarını da yatağa sığmaları için keserdi. Bu nedenle "Prokrustes'in yatağı" deyimi katılık ve sertlik ile eşanlamlı olarak kullanılır. (Ana Britannica)

Ama söz konusu vakada ya çokderin ya da çokyüzeysel düşündüğünden hep yanılıyor; çoğu ilkokul çocuğu ondan daha iyi düşünür. 'Tek mi, çift mi' oyununda yaptığı tahminlerin isabetiyle herkesin hayranlığını kazanmış sekiz yaşında bir çocuk tanınıştım. Bu basit bir oyundur, bilyeyle oynanır. Oyunculardan biri elinde belli sayıda bilye tutar ve diğerine sayının tek mi, çift mi olduğunu sorar. Tahmin doğruysa, tahmini yapan bir bilye kazanır, yanlışsa bir bilye kaybeder. Sözünü ettiğim çocuk okuldaki bütün bilyeleri ütmüştü. Tabii tahminlerini bir ilkeye göre yapıyordu ve bu ilke hasmının kurnazlığını gözlemlemeye ve ölçmeye dayanıyordu. Sözgelimi, salaklığıyla tanınan biri kapalı elini uzatıp 'tek mi, çift mi?' diye soruyor. Bizimki 'tek' diyor ve kaybediyor, ama ikincisinde kazanıyor, çünkü kendi kendine şöyle diyor: 'Bizim budala ilk seferinde çift sayıda bilye almıştı, onun zekâ düzeyi ikincisinde tek sayıda bilye almaya yeter; öyleyse tek demeliyim.' Ve 'tek' tahmininde bulunarak kazanıyor. Zekâ düzeyi ilk çocuktan biraz daha ileri bir çocuk karşısındaysa, şöyle akıl yürütür: 'İlk seferinde tek dediğime göre, bu çocuk ikinci seferde, önce birinci salak gibi çift yerine tek sayıda bilye tutmaya kalkışacaktır, ama sonra aklına bunun fazla basit bir değişiklik olacağı gelecek ve sonunda ilk seferindeki gibi çift sayıda bilye tutmaya karar verecektir. Öyleyse çift demeliyim.' 'Çift' tahmininde bulunur ve kazanır. İmdi, arkadaşlarının 'şanslı' diye niteledikleri bu çocuğun akıl yürütme tarzı son çözümlemede nedir?"

"Bu," dedim, "akıl yürüten kişinin, zekâsını hasmının zekâsıyla özdeşleştirmesinden başka bir şey değil."

"Tastamam böyle," dedi Dupin, "bu küçük çocuğa, başarısını borçlu olduğu bu *tam* özdeşleşmeyi nasıl becerdiğini sorduğumda, bana şu yanıtı verdi: 'Karşımdakinin ne kadar akıllı ya da aptal, ne kadar iyi ya da kötü kalpli olduğunu ya da o anda neler düşündüğünü anlamak istediğimde, yüzüme elimden geldiğince karşımdakinin yüz ifadesini takınırım ve zihnimde ya da yüreğimde yüzümdeki ifadeye uygun hangi düşünce veya duyguların doğacağını beklerim.' Çocuğun verdiği bu yanıt, La Rochefoucauld'a, La Bruyère'e, Machiavelli'ye ve Campenella'ya atfedilen o sahte derinliğin temelinde yatan düşünceyle aynıdır."

"Ve akıl yürüten kişinin kendi zekâsını hasmınınkiyle özdeşleştirmesi," dedim, "eğer sizi doğru anladımsa, hasmın zekâ düzeyinin ne kadar doğru ölçüldüğüne bağlı."

"Çünkü uygulama değeri buna bağlı," diye yanıtladı Dupin, "ve müdürle takımının bu kadar sık başarısızlığa uğramalarının birinci nedeni bu özdeşleşmenin eksikliği, ikinci nedeniyse uğraştıkları kişinin zekâsını

yanlış ölçmeleri, daha doğrusu ölçememeleridir. Onlar sadece *kendi* fikirlerini dâhiyane buluyorlar ve gizlenmiş bir şeyi ararken sadece *kendi* saklayabilecekleri yerlere bakıyorlar. Bunda da epeyce haklılar –zaten *yığınlar* da aynen kendileri gibi düşünür– ama bir suçlunun kurnazlığı farklı nitelikteyse, bu suçlu doğal olarak onları atlatıyor. Hasımlarının zekâ düzeyi kendilerinkinden yüksekse her zaman, düşükse genellikle bu durumla karşı karşıya kalıyorlar. Araştırma yöntemini değiştirme gereğini duymuyorlar; beklenmedik bir durumla karşılaştıklarında –sözgelimi, alışılmışın üzerinde bir ödül söz konusuysa– eski *uygulama* tarzlarını, ilkelerine dokunmaksızın, biraz genişletiyor veya aşırıya vardırıyorlar en fazla. Alın şu D. vakasını; araştırma yönteminde bir değişikliğe gidilmiş midir? Nedir o delmeler, yoklamalar, tıklayıp ses dinlemeler, büyüteçle incelemeler, binanın tüm yüzeyini küçükküçük karelere ayırıp numara vermeler? Bütün bunlar uzun meslek yaşamı boyunca Emniyet Müdürünün insan zekâsı konusunda edindiği izlenime dayanan bir veya bir dizi araştırma ilkesinin *uygulanmasının* aşırıya vardırılmasından başka nedir ki? Müdürün, bir mektubu saklamaya çalışan herkesin, onu, tam olarak bir sandalye bacağında açılmış bir deliğe değilse bile, en azından, insanı bir mektubu sandalye bacağında açılmış bir deliğe saklamaya sevk eden bir düşünceyle gözlerden ırak bir deliğe veya köşeye saklayacağı gerçeğini olduğu gibi kabul ettiğini görmüyor musunuz? Ayrıca, bir şeyi gizlemek için böyle *recherché*[7] köşelerin sadece sıradan durumlarda ya da sıradan zekâya sahip kişiler tarafından kullanılacağını görmüyor musunuz? Çünkü, bütün saklama vakalarında, saklanan şeyin bu şekilde –yani *recherché* bir tarzda– saklanacağı, her zaman tahmin edilebilir bir şeydir ve tahmin edilir de; bu şeyin bulunması arayan kişinin kavrama yeteneğine değil, göstereceği özen, sabır ve kararlılığa bağlıdır tamamen, ve mesele önemli olduğunda –ya da polisin gözünde aynı şey demek olan ödülün büyük olması durumunda– söz konusu niteliklerin başarısızlığa uğradığı hiç görülmemiştir. Çalınan mektup bizim Emniyet Müdürünün aramasınırları içinde olsaydı –bir başka deyişle, saklanmasında uyulan ilke Müdürün ilkeleri dahilinde olsaydı– bulunmaması söz konusu olamazdı dediğimde ne demek istediğimi şimdi daha iyi anlıyorsunuzdur. Bizim Emniyet Müdürü fena halde çuvallamıştır; yenilgisinin esas nedeni de, bir şair olarak ün kazanmış olan bakanın aptal olduğunu

7) Fransızca'da 'aranılan, özenli, yapmacıklı, az bulunur' anlamlarına gelen bu sözcük İngilizce'ye 'az bulunur, dikkatle seçilmiş, acayip' anlamlarıyla girmiştir. Poe, italik yazdığı bu sözcüğü İngilizce'deki anlamıyla kullanmıştır.

varsaymasıdır. Bütün aptallar şairdir diye düşünüyor müdür bey; ve bütün şairlerin aptal olduğu sonucunu çıkarmakla sadece non distributio medii[8] hatasını işlemiş oluyor."

"Ama, bakalım bu gerçekten şair olanı mı?" diye sordum. "Bildiğim kadarıyla onlar iki kardeş ve her ikisi de yazın alanında ünlüler. Bakan, sanıyorum ki diferansiyel ve entegral hesaplamaları hakkında dikkat çekici bir kitabın yazarı. O bir matematikçi, şair değil."

"Yanılıyorsunuz; onu iyi tanırım, her ikisidir de. Bir şair ve bir matematikçi olarak çok iyi akıl yürütür; sadece matematikçi olsaydı hiç akıl yürütemez, Emniyet Müdürünün insafına kalırdı."

"Bütün dünyanın karşı çıkacağı bu düşüncelerle beni şaşırtıyorsunuz," dedim. "Yüzyılların kabul görmüş fikirlerini hiçe saymak niyetinde değilsinizdir umarım. Matematiksel akıl yürütme öteden beri *par excellence* akıl yürütme olarak kabul edilmektedir."

Dupin, Chamfort'tan[9] alıntı yaparak şöyle dedi: *"Il y a à parièr que tout idée publique, tout convention reçue, est une sottise, car elle a convenu au plus grand nombre.*[10] Matematikçiler, sizi temin ederim ki, sözünü ettiğiniz hatayı–gerçek diye yayılmaları nedeniyle hata olmaktan çıkmayan o hatayı– yaymak için ellerinden geleni yaptılar. Daha yüce amaçlara layık bir ustalıkla 'analiz' terimini cebirsel işlemlere soktular. Bu bilimsel aldatmacanın asıl suçluları Fransızlardır, ama bir dilin terimlerinin gerçek bir önemi varsa –eğer sözcükler önemini kullanımlarından alıyorsa– o zaman, Latince 'ambitus'un 'ambition (hırs)', 'religio'nun 'religion (din)' veya 'homines honesti'nin 'honorable men (muhterem insanlar)' anlamına gelmesi ölçüsünde 'analiz'in 'cebir'i ifade ettiğini kabul ederim."[11]

"Görüyorum ki, Parisli matematikçilerin bir kısmıyla kapışmanız yakın," dedim, "ama devam edin, lütfen."

"Soyut mantık dışında her türlü özel usullerle geliştirilmiş mantığın geçerliliğini ve sonuç olarak değerini reddederim. Özellikle de matematiksel yoldan varılan mantığı reddederim. Matematik bir biçim ve nice-

8) Dağıtılmamış Orta Önerme. Mantıkta temel önermesi yanlış olan tasım.

9) Sebastien Roch Nicholas Chamfort (1740-94): Cumhuriyetçi eğilimine karşın Saray'da el üstünde tutulan, özdeyişleri ve nükteli şiirleriyle ünlü Fransız yazar. Terör Dönemi'nde suçlandı ve intihar etti.

10) "Kitlelerce kabul edilen her fikrin, alınan her kararın aptalca olduğu ileri sürülebilir, çünkü çoğunluğa uygundurr."

11) Dupin, sözcüklerin orijinal anlanılarının ondan türetilen sözcüklerin anlamlarıyla karıştırılmaması gerektiğine işaret etmek istiyor olmalı. Latince *'ambitus'* 'çevresinden dolaşma', *'religio'* 'batıl inanç' anlamına gelir; ve *'homines honesti'* 'saygın, nezih, yakışıklı insanlar' anlamına gelmekle birlikte, Cicero'nun kendi taraftarlarını nitelemek için kullandığı terimdir.

lik bilimidir; matematik akıl yürütme ise biçim ve nicelik üzerine yapılan gözlemlere uygulanan mantıktır. En büyük hata, cebirin *kuramsal* denilen dalının gerçeklerinin bile soyut ya da genel gerçek olduğunu varsaymakta yatar. Bu öyle büyük bir hata ki, herkesin doğru kabul etmesine hayret ediyorum. Matematiksel aksiyomlar, evrensel gerçeğin aksiyomları *değildir.* Biçim ve nicelik ilişkileri bakımından doğru olan bir şey, sözgelimi ahlakbilimde çoğu defa büyük ölçüde yanlıştır. Bu bilimde, bütünün parçaların toplamına eşit olduğu genellikle doğru değildir. Kimyada da bu aksiyom doğru olmaktan uzaktır. Devindirici güç dikkate alındığında bu aksiyomun geçersiz olduğu görülür, zira her biri belirli bir değere sahip iki devindirici güç birleştiğinde ortaya çıkan gücün ille de bu güçlerin ayrı ayrı değerlerinin toplamına eşit olması gerekmez. Sadece *bağıntı* sınırları dahilinde doğru olan daha başka sayısız matematiksel gerçek vardır. Ama matematikçi, alışkanlıkla, kendi *sınırlı gerçeklerinin* mutlak gerçekler olduğunu ileri sürer – herkes de bunun böyle olduğuna inanır. O dikkat çekici 'Mythology'sinde Bryant,[12] benzer bir hata kaynağından söz ederek, 'Paganizmin söylencelerine kimse inanmasa da, sürekli olarak kendimizi unutur, sanki gerçekmişler gibi onlardan sonuçlar çıkarırız,' der. Kendileri de pagan olan cebircilerimiz için pagan söylenceleri *inanılır* şeylerdir ve çıkarsamalar belleğin yanılgıya düşmesinden çok zihnin açıklanamaz bir şekilde karışmasıyla yapılır. Sözün kısası, bugüne kadar, eşitliğin kökleri konusu dışında güvenilebilecek ne bir matematikçiye rastladım ne de x^2+px'in q'ye[13] kesinlikle ve kayıtsız şartsız eşit olduğuna gizliden inanmayan birini tanıdım. Bu beylerden birine, isterseniz, sırf denemek için, x^2+px'in bazen tam olarak q'ye eşit olmayabileceğine inandığınızı söyleyin, bakın bakalım n'olur? Ne demek istediğinizi anlamasından sonra hızla yumruğunun menzilinden çıkmaya bakın, zira sizi tepelemeye çalışacağına hiç şüphe yoktur."

Ben onun bu gözlemlerine gülerken Dupin sözlerine devam etti: "Yani" dedi, "bakan sadece bir matematikçi olsaydı, Emniyet Müdürü bana bu çeki vermek zorunda kalmazdı. Ben onun hem matematikçi hem de şair olduğunu biliyordum; içinde bulunduğu koşulları da göz önünde tutarak girişttim işe. Ayrıca onun saraya mensup ve yaman bir *intriguant*[14]

12) Jacob Bryant (1715-1814) "A New System, or an Anaysis of Ancient Mythhology"si ile ünlü İngiliz antikite uzmanı.

13) P ve q'yu sabit değerler olarak düşündüğümüzde, $x^2 + px = q$ herhangi bir şeyin standart denklemi değildir ve belirli bir anlamı yoktur.

14) Entrikacı, dalavereci.

olduğunu da biliyordum. Bence böyle bir adamın polisin hareket tarzını bilmemesi mümkün değildi. Yolunun kesileceğini beklememiş olması düşünülemezdi, zaten olaylar da bunu beklemiş olduğunu kamtladı. Evinin gizlice aranacağını tahmin etmiş olmalıydı diye düşündüm. Evi kolayca aramasına yardımcı olduğu için Emniyet Müdürünün sevinçle karşıladığı o geceleri sık sık evinden uzaklaşmaları, ben, sadece, polisin evi baştan aşağı aramasına fırsat yaratarak mektubun evde bulunmadığı kanaatini bir an önce G.'de uyandırmak için –nitekim uyandırmıştır da– başvurulmuş bir *kurnazlık* olarak gördüm. Ayrıca, biraz önce size ayrıntılarıyla açıklamakta zorluk çektiğim bir dizi düşüncenin –gizlenmiş şeyleri ararken polisin başvurduğu değişmez ilkelerle ilgili bir dizi düşüncenin– bakanın da aklından mutlaka geçmiş olması gerektiğini hissettim. Bu da ister istemez onu sıradan *zulaları* hor görmeye itecekti. Otelindeki en karmaşık ve gözden ırak köşe bucağın, küçük bir oda ya da çalışma masası kadar, Emniyet Müdürünün gözüne, sondasına, delgisine ve büyütecine açık olduğunu görmekten aciz olamayacağını düşündüm. Sonuçta, doğal olarak böyle bir seçime eğilimi olmasa bile, ister istemez *basit yerleri* seçmeye yöneleceğini gördüm. İlk görüşmemizde Emniyet Müdürüne gizemin çok açık olması nedeniyle onları şaşırtmış olabileceğini söylediğimde, adamın nasıl umarsızca kahkahalar attığını anımsarsınız herhalde."

"Evet," dedim, "çok iyi anımsıyorum; gülmekten katılacak sanmıştım."

"Maddi dünya," diye devam etti Dupin, "maddi olmayan dünyayla çok sayıda benzerlik içerir ve bu da retorik dogmaya biraz gerçeklik katar; bir eğretileme veya bir karşılaştırma, bir savı güçlendirip, bir betimlemeyi süsleyebilir. Sözgelimi *vis inertia*[15] ilkesi, hem fizikte hem de metafizikte aynı gibidir. Fizikte, büyük bir cismin küçük bir cisme göre daha zor harekete geçirilebildiği ve bundan sonraki *momentinin* de bu zorlukla orantılı olduğu ne kadar doğruysa, metafizikte de daha büyük kapasiteye sahip zekâların daha alt düzeydeki zekâlara göre hareketlerinde daha güçlü, daha kararlı ve daha fazla olaylarla dolu olmakla birlikte daha zorlukla harekete geçirildiği ve ilerleyişinin ilk adımlarında daha tutuk ve müteredditolduğu da bir o kadar doğrudur. Bir şey daha var: Dükkânların kapıları üzerindeki tabelalardan hangilerinin dikkati en fazla çektiğini hiç fark ettiniz mi?"

"Bu konuda hiç düşünmedim," dedim.

15) Süredurum (atalet) kuvveti.

"Harita üzerinde oynanan bir bulmaca oyunu vardır," diye devam etti. "Oyunculardan biri diğerinden bir sözcüğü –nehir, şehir, devlet veya imparatorluk adını– kısacası haritanın rengârenk ve karmakarışık yüzeyindeki bir sözcüğü bulmasını ister. Acemi oyuncu rakibine zorluk çıkarmak için en küçük harflerle yazılmış sözcükleri bulmasını ister, ama oyunda ustalaşmış biri, haritayı bir uçtan diğerine kaplayan kocaman harflerle yazılmış bir sözcüğü seçer. Böyle aşırı büyük harflerle yazılmış sokak tabela ve levhaları çok fazla göz önünde olduğundan dikkatlerden kaçar; buradaki durum, göze batacak, elle tutulacak denli belirgin olan hususları zekânın fark etmeden geçmesiyle aynıdır. Ama bunun, Emniyet Müdürünün anlayışının biraz üstünde veya altında bir nokta olduğu anlaşılıyor. Emniyet Müdürü, bakanın mektubu –dikkat çekmesini önlemenin en iyi yolu olarak– herkesin gözünün önüne koymuş olabileceğini bir kez olsun aklından geçirmemiştir.

"Ama D.'nin cüretkâr, atılgan ve kıvrak dehası üzerinde –gerektiğinde mektubu hemen kullanabilmek için *el altında* bulundurmak zorunda olduğu gerçeği üzerinde– ve mektubun müdür hazretlerinin aradığı yerlerde olmadığı yolundaki kesin kanıtlar üzerinde düşündükçe, bakanın onu saklamaya hiç kalkışmamak gibi çok zekice ve bilgece bir yola başvurmuş olabileceğine olan inancım artıyordu.

"Bu kanıya vardıktan sonra, yeşil camlı bir gözlük edindim ve bir sabah oradan geçiyormuşçasına bakanın kaldığı otele uğradım. D. dairesindeydi, her zamanki gibi esniyor, tembelce uzanıyor, boş şeylerle oyalanıyor, *can sıkıntısından patlıyormuş* gibi yapıyordu. Bakan, belki de, insanların en hareketlisidir – ancak kendisini görecek kimse olmadığında böyledir.

"Ondan geri kalmamak için gözlerimin zayıflığından yakınarak, gözlük kullanmak zorunda oluşuma hayıflandım; görünüşte bütün dikkatimi ev sahibimin konuşmasına verirken gözlük camlarının gerisinden dikkatle bütün daireyi kolaçan etmekteydim.

"Bakanın yakınına oturduğu büyük bir çalışma masasını özel bir dikkatle gözden geçirdim; üzerinde karmakarışık bir şekilde birtakım mektup ve daha başka kâğıtlarla birkaç müzik aleti ve birkaç kitap vardı. Ancak, uzun uzun ve dikkatle incelememe karşın, kuşku uyandıran bir şey görmedim.

"Odayı bakışlarımla çepeçevre tararken, şömine rafının ortasındaki küçük bir pirinç tokmağa kirli, mavi bir kurdeleyle asılmış, cicili bicili, telkârî bir kartvizit kutusu gözüme ilişti. Üç dört bölmeli bu kutuda beş altı kartvizitle bir tanecik mektup bulunuyordu. Mektup fazlasıyla kirlenip buruşmuştu. Ortasından yırtılarak neredeyse iki parça edilmişti;

sanki değersiz bir şey olduğu için tamamen yırtılacakken cayılmış gibiydi. Üzerinde kocaman siyah bir damga vardı; D.'nin adı açıkça okunuyordu; bir kadının küçük harfli el yazısıyla bizzat bakanın kendisine yollanmıştı mektup. Kartvizit kutusunun üst bölmesine dikkatsizce, hatta hoyratça tıkılmıştı.

"Bakar bakmaz, onun aradığım mektup olduğu sonucuna vardım. Görünüşü, Emniyet Müdürünün bize ayrıntılı bir şekilde betimlediği mektuptan çok farklıydı elbette. Bu mektubun üzerindeki damga kocaman ve siyahtı; D.' nin adının ve soyadının birbirine geçmiş baş harfleri çok belirgindi; diğer mektuptaysa damga küçük ve kırmızıydı, üzerinde S. ailesinin dükalık arması vardı. Bu mektubun üzerinde bir kadının küçük harfli, zarif yazısıyla bakanın adı bulunuyordu; diğerinde kararlılık ifade eden, koyu harfli bir yazıyla kraliyet ailesine mensup birinin adı vardı; iki mektubun sadece boyutları aynıydı. Böylesine *köklü* nitelikte farklar biraz fazlaydı; mektubun pisliği, buruşukluğu, yırtıklığı D.'nin alışkanlıklarıyla hiç bağdaşmıyordu; görenleri yanıltarak belgenin değersizliği kanısına varmalarını sağlamaya yönelik bir niyeti akla getiriyordu; bunların yanı sıra, belgenin, daha önce vardığım sonuçlarla uyumlu bir şekilde, odaya giren her konuğun âdeta gözüne girecek denli ortada oluşu, benim gibi belli bir kuşkuyla gelmiş birinin kuşkularını büsbütün artırır nitelikteydi.

"Ziyaretimi elimden geldiğince uzattım; bir yandan bakanın her zaman ilgisini çektiğini bildiğim bir konuda hararetli bir tartışmayı sürdürürken, diğer yandan tüm dikkatimi mektuba verdim. Bu incelemede mektubun dış görünüşünü ve kutuya yerleştirilişini belleğime kazıdım ve sonunda beslediğim ufak tefek kuşkuları bütünüyle hertaraf edecek bir keşifte de bulundum.

"Kâğıdın kenarlarını incelediğimde gereğinden *fazla* tarazlanmış olduğunu gördüm. Katlanıp üzerine bastırıldıktan sonra ters çevrilerek ilk katlandığındaki kat yerlerine veya kenarlara sahip bir şekle sokulmuş sert bir kâğıt görünümündeydi. Bu keşif benim için yeterliydi. Mektubun bir eldiven gibi tersyüz edildiği, yeniden katlandığı ve yeniden damgalandığı gün gibi ortadaydı. Bakana iyi sabahlar diledim, masasının üzerine altın bir enfiye kutusu bırakarak derhal oradan ayrıldım.

"Ertesi gün enfiye kutusunu almak için uğradığımda önceki günün tartışmasına kaldığımız yerden yeniden giriştik. Biz böyle hararetle tartışırken otelin penceresinin hemen altından silah sesini andıran güçlü bir patlama sesi geldi, ardından da korku dolu çığlıklar ve dehşet içindeki bir kalabalığın bağırıp çağrışmaları işitildi. D. pencerelerden birine se-

girtti, açıp dışarı baktı. Bu arada ben kartvizit kutusuna doğru atıldım, mektubu alıp cebime attıktan sonra, yerine evde hazırladığım bir *benzerini* –bir parça ekmek içi kullanarak D.'nin mührünü kolayca taklit etmiştim– bıraktım.

"Sokaktaki karışıklığa tüfekli bir adamın çılgınca davranışları yol açmıştı. Adam, kadınlı çocuklu bir kalabalığın üzerine ateş açmıştı. Ama kurusıkı ateş ettiği ortaya çıkınca, deli ya da sarhoş denilerek gitmesine izin verilmişti. Adam gidince D. pencereden çekildi; ben de göz koyduğum mektubu ele geçirdikten sonra hemen yanına koşmuştum. Biraz sonra da bakana veda edip ayrıldım. Deli numarası yapan adamı ben tutmuştum."

"Peki ama," diye sordum, "mektubun *benzerini* koymaktaki amacınız neydi? İlk ziyarette açıkça alıp çıkmanız daha iyi olmaz mıydı?"

"D. her şeyi yapabilecek bir adamdır," diyeyanıtladı Dupin, "cüretkâr biridir. Hem otelinin de sadık adamlarıyla dolu olmadığı düşünülemez. Söylediğiniz çılgınca harekete kalkışsaydım oradan sağ çıkamayabilirdim. Paris'in iyikalpli insanları da bir daha benden haber almayabilirdi. Ama bu düşüncelerin dışında bambaşka bir amacım daha vardı. Siyasi eğilimlerimi biliyorsunuz. Bu işte söz konusu bayanın taraftarı olarak hareket etmekteyim. On sekiz aydır bakan onun üzerinde nüfuz sahibiydi, şimdi ipler karşı tarafın eline geçti; bakan, mektubun artık elinde olmadığını bilmediğinden tıpkı eskisi gibi davranmaya devam edecek, bu da kaçınılmaz olarak onun bir politikacı olarak sonunu getirecektir. Düşüşü hızlı olduğu kadar da gülünç olacaktır. *Facilis descensus Averni*'den[16] söz etmek hoştur güzeldir, ama her türlü tırmanışta, Catalani'nin[17] şarkı söyleme konusunda dediği gibi, yükselmek düşmekten çok daha kolaydır. Bu vakada, düşene karşı ne sevgi ne de acıma duyuyorum. D. gerçek bir *monstrum horrendum*'dur,[18] ilkesi olmayan bir dâhiidir. Bununla birlikte, itiraf ederim ki, Emniyet Müdürünün 'bir şahıs' diye niteliği kişi ona meydan okuduğunda, kartvizitkutusuna kendisi için bıraktığım mektubu açmak zorunda kaldığı zaman aklından tam olarak neler geçtiğini bilmeyi çok isterdim."

"Ne? Zarfın içine bir şey mi koydunuz?"

"Doğrusu, mektubu tümden boş bırakmak bana pek uygun görünmedi – bu ona hakaret olurdu. D. bir zamanlar Viyana'da bana kötü bir

16) Cehenneme iniş kolaydır. Vergilius'un *Aeneid*'inden hafif değiştirerek.

17) Angelica Catalani (1779-1849), bir İtalyan opera şarkıcısı ve öğretmendi. Bir başka olasılık da, bir on dokuzuncu yüzyıl müzik tarihçisi ve öğretmeni olan Angelo Catalani'dir.

18) Korkunç canavar. *Odysseus*, Homeros.

oyun oynamıştı ve ben de hiç bozuntuya vermeden bunu unutmayacağımı söylemiştim. Bu yüzden, kendisini alt eden kişinin kim olduğunu merak edeceğini bildiğimden, ona bir ipucu bırakmamanın yazık olacağını düşündüm. Kendisi el yazımı gayet iyi tanır; boş sayfanın tam ortasına şu sözcükleri yazdım:

Un dessein si funeste,
S'il n'est digne d'Atrée, est digne de Thyeste.

Bunu Crébillon'un 'Atrée'sinde[19] bulabilirsiniz."

19) Seneca'nın *Thyestes* adlı trajedisi üzerine Prosper Jolyot Crébillon'un (1674-1762) yazdığı *Atrée et Thyeste* (1707) adlı oyundan. "Böylesine ölümcül bir plan Atreus'a değilse bile Thyestes'e yaraşır." Miken kralı Atreus öldürdüğü yeğenlerini akşam yemeğinde çocukların babası Thyestes'e yedirir. Thyestes, Atreus'un karısını baştan çıkarmıştır. Yemekten sonra Atreus soyuna lanet okur.

ALTIN BÖCEK

Hey o da ne? Çılgınlar gibi dans ediyor adam!
Tarantula sokmuş da ondan.
– Her Şey Ters Gidiyor.[1]

Uzun yıllar önce Mr. William Legrand adında biriyle dostluk kurmuştum. Kökü çok eskilere dayanan bir Huguenot ailesindendi; bir zamanlar hali vakti yerindeymiş, ama bir dizi şanssızlık onu sefalete sürüklemişti. Uğradığı felaketlerin sonucunda küçük düşmekten çekindiği için atalarının yaşamış olduğu New Orleans'ı terk ederek Güney Carolina'da Charleston yakınlarındaki Sullivan Adası'na yerleşmiş.

Tuhaf bir adadır burası. Uzunluğu yaklaşık olarak üç mil kadar olup neredeyse sadece deniz kumundan oluşmuştur. En geniş yeri çeyrek mili aşmaz. Su tavuklarının dadandığı balçıkla kaplı sık bir sazlığın arasından akan, gözün zor seçebildiği bir dereyle anakaradan ayrılır. Bitki örtüsü tahmin edilebileceği gibi seyrek ve, deyim yerindeyse, bodurdur. Belirli bir büyüklüğün üzerinde, herhangi bir ağaç görülmez. Moultrie Kalesi'nin[2] yükseldiği ve yazları Charleston'un tozundan ve sıcağından kaçanların oturduğu derme çatma bazı ahşap binaların yer aldığı batı ucunda sert kıllı palmiye ağaçlarının bulunduğu doğru olmasına doğrudur ama, bütün ada, sert ve beyaz sahil hattıyla batıdaki bu bölge dışında İngiliz bahçıvanların çok değer verdiği sık mersin çalılarıyla kaplıdır. Boyları yer yer on beş yirmi ayağı bulan ve geçit vermez bir koru oluşturan bu çalılar havayı kokularıyla doldurur.

1) On yedinci yüzyılda güney İtalya'da ortaya çıkan tarantella dansının, kasılma ve seğirmelerle kendini gösteren bir sinir hastalığı olan tarantizmin nedeni olduğu düşünülen tarantula (iri bir örümcek, Lycosa tarantula) sokmasını iyi ettiğine, hastalığın belirtilerini ortadan kaldırdığına inanılırdı. Poe, alıntıyı, İngiliz aktör ve oyun yazarı Arthur Murphy'nin (1727-1805) "All in the Wrong" adlı oyunundan yaptığını söylese de oyunu inceleyen Professor W. P. Trent bu tümceyi bulamamıştır.

2) Moultrie Kalesi, Charleston Limanı'nın girişinde bulunur. İlk adı Sullivan Kalesi idi, ama sonradan onu inşa eden ve 1776'da İngiliz saldırılarına karşı başarıyla koruyan Albay William Moultrie'nin adıyla anılır oldu.

Korunun derinliklerinde, adanın doğu ucuna yakın bir yerde, yani en uzak köşesinde, Legrand kendine küçük bir kulübe inşa etmişti; bir tesadüf eseri tanıştığımızda burada oturuyordu. Bu tanışıklık çok geçmeden yakın bir dostluğa dönüştü, zira dünya işlerinden elini eteğini çekiniş bu adamda ilgi ve saygı uyandıran birçok özellik vardı. Çok iyi eğitim görmüş ve son derece zeki biri olduğunu gördüm, ancak insanlardan yüz çevirmişti ve ruh hali neşeyle hüzün arasında gidip geliyordu. Yanında çok sayıda kitap getirmişse de pek eline aldığı yoktu. Başlıca eğlencesi avlanmak, balık tutmak, deniz kabuğu ve böcek numunesi peşinde sahilde ve mersinler arasında dolaşmaktı. Böcek koleksiyonu Swammerdamm'ı[3] bile kıskandırabilirdi. Bu gezintilerde ona, ailenin şansının dönmesinden önce azat edilmiş, ancak genç 'avandi[4] Will'i her yerde takip etme hakkından vazgeçmeye ne gözdağının ne tatlı dilin ikna edemediği Jüpiter adında yaşlı bir zenci eşlik ederdi. Legrand'ın aklının başında olmadığına hükmeden akrabalarının, kollayıp gözetmesi için Jüpiter'i gezginimizin başına musallat emiş olmaları da ihtimal dışı değil.

SullivanAdası'nın bulunduğu enlemde kışlar ender olaraksert geçer, güzleri ise ateş yakmaya ihtiyaç duyulması neredeyse olay sayılır. 18... yılı Ekim ayının ortalarına doğru bir gün hava alışılmadık derecede soğudu. Günbatımından hemen önce, yaz kış yeşil kalan çalıların arasından geçerek, haftalardır ziyaret etmediğim arkadaşımın kulübesine vardım. O sıralar adadan dokuz mil uzaklıktaki Charleston'da oturuyordum ve adaya gidiş dönüş imkânları da bugünküne kıyasla çok geri idi. Kulübeye varınca kapıyı her zamanki gibi çaldım, ama yanıt gelmeyince anahtarı saklandığı yerden alarak kilidi açıp içeri girdim. Ocakta güzel bir ateş yanıyordu. Tam bir sürprizdi bu, ama hoşlanmadığım söylenemez. Paltomu çıkardım, çıtırdayan kütüklerin yanına bir koltuk çekip sabırla ev sahiplerimin dönüşünü beklemeye koyuldum.

Karanlık çöktükten az sonra ev sahiplerim geri döndüler ve beni orada gördüklerine çok memnun oldular. Sevincinden ağzı kulaklarına varan Jüpiter, akşam yemeği için su tavuğu pişirmeye koyuldu. Legrand o taşkınlık nöbetlerinden –başka nasıl tanımlayabilirim bu hali?– birine yakalanmıştı. Yeni bir cins oluşturan, bilinmeyen bir çift kabuklu yumuşakça bulmuş, Jüpiter'in de yardımıyla, tamamen yeni bir tür olduğuna inan-

3) Jan Swammerdamm (1637-80): Böcekler konusunda uzmanlaşmış Hollandalı bir doğabilimci. Mikroskop kullanımının öncülerinden ve muhtemelen alyuvarları ilk tespit eden (1658) ve evrim teorisini ilk ortaya atanlardan biri.

4) Avandi (efendi, sahip). Metinde "master" anlamında "massa" şeklinde.

dığı bir scarabæus[5] avlamıştı – ama bu yeni tür konusunda ertesi gün benim de fikrimi almak istiyordu.

İçimden bütün bokböceklerinin canı cehenneme diye geçirirken, ellerimi ateşe doğru uzatıp ovarak, "Neden bu gece değil de yarın?" diye sordum.

"Ah, keşke burada olduğunuzu bilseydim," dedi Legrand, "ama sizi görmeyeli çok oldu, tam da bu gece çıkıp geleceğinizi nerden bilebilirdim ki? Eve dönerken kaleden teğmen G.'ye rastladım ve aptallık edip böceği ona bıraktım, bu yüzden yarın sabaha kadar onu görmeniz olanaksız. Bu gece burada kalın, şafakta Jüp'ü yollar böceği aldırırım. Dünyada bundan daha güzel bir şey olamaz!"

"Neyden? Şafaktan mı?"

"Yok canım! Böcekten söz ediyorum. Parlak altın sarısı bir rengi var –iri bir ceviz büyüklüğünde– sırtının bir ucunda kapkara iki benek, diğer ucunda da daha uzun bir benek var. Duyargaları..."

"Boyuna söylüyorum ya, Avandi Will, onda öyle kalay malay yok," diye Jüpiter araya girdi, "böcek som altından, kanatları dışında her tarafı, içi, dışı – ömrümde bu kadar ağır bir böcek görmedim."[6]

"Pekâlâ Jüp, öyle olduğunu kabul edelim," diye karşılık verdi, bana göre kendini konuya lüzumundan fazla kaptırmış olan Legrand, "ama bu, senin sutavuklarını yakmanı gerektirir mi?" Bana doğru dönerek devam etti. "Rengi hakikaten Jüpiter'in düşüncesini doğrular nitelikte. Pullarının metalik parıltısına benzer bir parıltıyı ömrünüzde görmemişsinizdir, ama bu konuda yarına kadar hüküm veremezsiniz. Bu arada, onun şekli konusunda size bir fikir verebilirim." Legrand böyle söyleyerek küçük masaya oturdu; masanın üzerinde kalem ve mürekkep vardı, ama kâğıt yoktu. Bir çekmecede kâğıt aradıysa da bulamadı.

"Zararı yok," dedi sonunda, "bu da yeter." Yeleğinin cebinden bana kocaman bir tabaka[7] gibi gelen kirli bir kâğıt çıkardı ve kalemle üzerine

5) Mısırlıların kutsal saydıkları bokböceğinin (scarabaeus sacer) Nil'in çamurları içerisinde periyodik olarak ortaya çıkması, Eski Mısırlıların onu güneş Tanrısı Ra ile, yeniden doğuşla ve ölümsüzlükle ilişkilendirmelerine neden olmuştur. Bokböceğinin, dokuz yüzden fazlası Amerika'da olmak üzere otuz binden fazla türü vardır.

6) Legrand "Antennae" der, Jüpiter sözcüğü "an-tin-y" şeklinde algılar (tin: kalay). Jüpiter çok zor anlaşılan bir zenci ağzıyla konuşmaktadır. Yukarıdaki tümceleri "Dey aint no tin in him Massa Will, I keep a tellin on you. De bug is a goole bug, solid, ebery bit of him, inside and all, sep him wing – neber feel half so hebby a bug in my life," şeklinde telaffuz eder. Bu ağzın Türkçe'de bir karşılığı olmadığı için, belirli bir bölgenin ağzıyla vermeyi ya da uydurarak çevirmeyi uygun bulmadım.

7) *Foolscap*: Yaklaşık 33 x 40 cm boyutlarında kâğıt tabakası.

bir şeyler çiziktirdi. O bunu yaparken ben hâlâ üşüdüğümden ateşin karşısındaki yerimden kıpırdamadım. Çizdiği resmi tamamlayınca yerinden kalkmadan bana uzattı. Tam ben kâğıdı alırken, yüksek sesli bir hırıltı, ardından da kapının tırmalandığı işitildi. Jüpiter kapıyı açınca, Legrand'ın Newfoundland cinsi iri köpeği içeri dalıp omuzlarıma atıldı ve yüzümü yalamaya başladı; daha önceki gelişlerimde hayvana epey ilgi göstermiştim çünkü. Hayvanın oynayıp sıçraması sona erince elimdeki kâğıda baktım ve, doğrusunu söylemek gerekirse, arkadaşımın çizdiği resim beni epey şaşırttı.

Resme bir süre baktıktan sonra, "Doğrusu," dedim, "tuhaf bir *scarabæus* bu, itiraf etmeliyim ki bugüne kadar bir kafatası ya da bir kurukafadan daha fazla buna benzeyen bir şey görmedim."

"Bir kurukafa!" diye tekrarladı Legrand. "Evet, evet, kâğıt üzerinde tıpkı bir kurukafaya benziyor. Yukarıdaki iki siyah leke gözlere benziyor, değil mi? Ve alttaki uzun olanı da bir ağza – üstelikşekli de oval."

"Belki öyle, Legrand," dedim, "ama korkarım ki siz bir ressam değilsiniz. Genel görünüşü hakkında doğru dürüst bir fikir edineceksem, böceği bizzat görene kadar beklemem gerekecek."

Biraz alınmıştı, "Valla, ne desem bilmem ki," dedi, "aslında oldukça iyi çizerim –ya da en azından iyi çiziyor olmam gerekir– zira çok iyi öğretmenlerim oldu ve pek de kalın kafalı olmadığımı sanıyorum."

"Azizim, o zaman şaka ediyor olmalısınız," dedim, "bu basbayağı bir *kurukafa*, hatta fizyoloji numuneleri göz önüne alınacak olursa çok iyi çizmiş olduğunuzu bile söyleyebilirim – sizin *scarabæus*'unuz buna benziyorsa dünyanın en acayip *scarabæus*'u olmalı. Bu benzeyiş üzerine heyecan verici bir batıl inanç bile inşa edebiliriz. Böceğinize, sanırım *scarabæus caput hominis*[8] ya da buna benzer bir ad verirsiniz – Doğal Bilimlerde bu türden birçok ad vardır. Peki ama sözünü ettiğiniz şu *duyargalar* nerede?"

Konuya kendini acayip derecede kaptırmışa benzeyen Legrand, "Duyargalar mı?" dedi. "Duyargaları eminim ki görmüşsünüzdür. Onları böceğin kendisi kadar belirgin çizdim, sanırım bu kadarı kâfidir."

"Tamam, tamam," dedim, "belki çizmişsinizdir, ama ben yine de onları göremiyorum." Ve onu daha fazla sinirlendirmemek için başka bir şey söylemeden kâğıdı uzattım. Ancak meselenin bu yola dökülmesine şaşırmıştım; böyle aksilenmesinden tedirginlik duyuyordum. Böcek resmine gelince, görünürde kesinlikle duyarga falan yoktu, tıpatıp bir kurukafaya benziyordu.

8) İnsan kafalı bokböceği.

Legrand hırçın bir tavırla kâğıdı elimden aldı, ateşe atmak üzere buruşturuyordu ki gözünün resme takılmasıyla pür dikkat kesildi. Bir anda yüzünü ateş bastı, sonra beti benzi attı. Oturduğu yerde resmi dakikalarca büyük bir dikkatle inceledi. Sonunda kalktı, masadan bir mum aldı ve gidip odanın diğer ucundaki gemici sandığının üzerine oturdu. Orada kâğıdı yeniden evire çevire ilgiyle inceledi. Ağzından tek kelime çıkmadı, ama bu davranışı beni son derece şaşırtmıştı; yine de asabını daha fazla bozmamak için bir şey söylememenin akılıca olacağına hükmettim. Sonra, ceketinin cebinden bir cüzdan çıkardı, kâğıdı dikkatle içine yerleştirdi ve ikisini birlikte bir çekmeceye koyup kilitledi. Şimdi daha sakindi, ilk başlardaki heyecanından eser kalmamıştı. Somurtmuyordu, ama çok dalgın görünüyordu. Akşam ilerledikçe giderek daha çok dalgınlaştı; onu içine daldığı düşlerden çekip çıkarmaya esprilerim kâr etmiyordu. Niyetim, daha önce de sık sık yaptığım gibi, geceyi orada geçirmekti, ama ev sahibimin ruh halini görünce gitmek için izin istemenin uygun olacağını düşündüm. Kalmam için üstelemedi, ama kapıdan çıkarken elimi her zamankinden daha içtenlikle ve hararetle sıktı.

Bundan bir ay kadar sonra (bu süre zarfında Legrand'ı ne görmüş ne de bir haber almıştım), Legrand'ın uşağı Jüpiter Charleston'da beni görmeye geldi. İyi kalpli yaşlı zenciyi hiç bu kadar perişan görmemiştim, arkadaşının başına ciddi bir felaket gelmiş olmasından korktum.

"Hayrola Jüp," dedim, "ne var ne yok? Efendin nasıl?"

"Doğrusunu isterseniz, avandi pek iyi değil."

"İyi değil mi? Bunu duyduğuma cidden üzüldüm. Şikayeti ne?"

"Mesele de bu ya! Hiçbir şikayeti yok, yine de çok hasta."

"Çok hasta ha! Jüpiter, neden hemen söylemedin? Yatağa mı düştü?"

"Hayır, değil. Asıl canımı sıkan da bu ya – zavallı Avandi Will için öyle üzülüyorum ki."

"Jüpiter, ne dediğini ah bir anlayabilsem! Efendinin hasta olduğunu söylüyorsun. Peki, nesi olduğunu söylemedi mi?"

"Durun, sinirlenmeyin canım. Avandi, nesi olduğunu dünyada söylemez. Peki ama neden hep öyle başı önünde, hortlak gibi sapsarı bir suratla orada burada sürtüp duruyor? Sonra bir de niye hep o şifrelerle uğraşıyor?"

"Nelerle uğraşıyor, Jüpiter?"

"Bir arduvaz levha üzerine yazdığı şifreler – bugüne dek gördüğüm en tuhaf rakamlar. Bak söyleyeyim, ben korkmaya başlıyorum. Gözümü üstünden ayırmamalıyım. Geçen gün, gün doğmadan sıvıştı ve koca gün ortalıkta görünmedi. Geldiğinde bir temiz sopa çekeyim diye esaslısın-

dan bir sopa hazırladım, ama ben öyle salağım ki, geldiğinde kıyamadım – çok perişan görünüyordu."

"Daha neler? Üstüme iyilik sağlık! Sakın ha! Sakın zavallıya öyle sert davranma! Onu dövmeye falan kalkışmayasın, Jüpiter. Elinde kalır sonra. Peki bu hastalığa ya da tavırlarındaki bu değişikliğe neyin sebep olduğu hakkında bir fikrin var mı? Sizi son gördüğümden bu yana tatsız bir olay mı oldu?"

"Hayır, avandi, *o zamandan* bu yana tatsız bir şey olmadı – korkarım ondan önce oldu, tam sizin oraya geldiğiniz gün."

"Nasıl? Ne demek istiyorsun?"

"Böcekten söz ediyorum, avandi, başka bir şeyden değil."

"Neyden?"

"Böcekten; bu altın böceğin Avandi Will'i başının bir yerinden soktuğuna eminim."

"Bunu da nereden çıkarttın, Jüpiter?"

"Bir pençeleri var, avandi, bir ağzı! Görmeyin! Böyle şeytani bir böcek ömrümde görmedim – yanına yaklaşan her şeyi kapıyor, ısırıyor. Avandi Will onu yakaladı ama, tutmasıyla yere atması bir oldu; dediğim gibi, onu o sırada sokmuş olmalı. Ben kendim böceğin ağzının görünüşünden hiç hazzetmedim, bu yüzden de ona elimi sürmedim; bulduğum bir kâğıt parçasıyla onu tuttum. Onu kâğıda sarıp sarmaladım, bir parçasını da ağzına tıktım – işte böyle yakaladım onu."

"Demek, efendini gerçekten o böceğin soktuğunu ve bunun da onu hasta ettiğini düşünüyorsun, öyle mi?"

"Düşünmek ne demek – biliyorum. Eğer böceğin sokması yüzünden değilse niye rüyasında boyuna altın görüyor? Bu altın böcekleri daha önce de duymuştum."

"Peki, rüyasında altın gördüğünü nereden biliyorsun?"

"Nerden mi biliyorum? Rüyasında konuşuyor da ondan biliyorum."

"Belki de haklısın, Jüp. Peki, ziyaretinle bugün beni onurlandırmanı neye borçluyum?"

"Ne demek istiyorsunuz, avandi?"

"Mr. Legrand'dan bir mesaj mı getirdin bana?"

"Hayır, avandi. Size şu mektubu getirdim." Ve şu notu uzattı elime:

SEVGİLİ...

Neden bunca zamandır görünmediniz? Umarım çocukluk edip de benim ufak tefek *kabalıklarıma* kırılmamışsınızdır. Hayır, hayır, bu olacak şey değil.

Son görüşmemizden bu yana büyük bir tedirginlik içerisindeyim. Size söylemem gereken bir şey var, ancak nasıl söyleyeceğimi, hatta söylememin doğru olup olmayacağını bile bilemiyorum.

Şu son günlerde pek iyi değilim, ihtiyar Jüp de fazlasıyla üstüme düşerek canımdan bezdiriyor beni. İnanır mısınız, geçenlerde onu atlatarak gidip bütün gün dere tepe yalnız başıma dolaştığım için beni cezalandırmak üzere kocaman bir sopa hazır etmişti. Dayak yemekten beni perişan görünüşümün kurtardığına inanıyorum.

Son görüşmemizden bu yana koleksiyonuma yeni bir şey ilave etmedim.

Mümkünse Jüpiter'le birlikte gelin. *Mutlaka* gelin. Sizi bu gece önemli bir iş için görmek istiyorum. Sizi temin ederim ki son derece önemli bir iş."

Her zaman dostunuz,
WILLIAM LEGRAND

Notun genel havasında beni huzursuz eden bir şeyler vardı. Üslubu Legrand'ın her zamanki üslubundan büsbütün farklıydı. Neler düşlüyordu? O kolay heyecana kapılan zihninden ne gibi tuhaflıklar geçiyordu yine? Bu 'son derece önemli iş' neyin nesiydi? Jüpiter'in anlattığı şeyler de pek hayra alamet değildi. Yaşadığı talihsizliklerin sürekli baskısı altında dostumun sonunda aklını kaçırmış olmasından korktum. Bu yüzden, bir an bile duraksamadan zenciye eşlik etmek üzere hazırlanmaya başladım.

İskeleye vardığımızda, bineceğimiz kayığın dibinde yepyeni bir tırpanla üç belin yatmakta olduğunu fark ettim.

"Bunlar da ne demek oluyor, Jüp?" diye sordum.

"Avandinin tırpanıyla beli."

"Tamam da, burada ne işleri var?"

"Avandi bunları şehirden satın alınam için ısrar etti, onları almak için sebil gibi para döktüm."

"İyi de, senin şu 'Avandi Will' ne edecekmiş bu tırpanla belleri?"

"Ne bileyim ben! Onun da bilmediğine inanmıyorsam şeytan götürsün beni. Bütün bunlar o böcek yüzünden."

Kafayı böceğe takmışa benzeyen Jüpiter'den doğru dürüst bir şey öğrenemeyeceğimi anlayınca kayığa binip yelken açtım. Uygun ve kuvvetli bir yel kısa sürede bizi Moultrie Kalesi'nin kuzeyindeki küçük koya ulaştırdı ve iki millik bir yürüyüşten sonra kulübeye vardık. Saat öğleden sonra üç civarıydı. Legrand dört gözle yolumuzu bekliyordu. Öyle

hararetle ellerime sarıldı ki bu beni hem korkuttu hem de zaten beslediğim kuşkuları pekiştirdi. Yüzü ölü gibi sapsarıydı, çukura kaçmış gözleri garip bir ışıltıyla parlıyordu. Sağlığı hakkında bir iki soru sorduktan sonra, söyleyecek daha iyi bir şey bulamadığımdan, *scarabæus*'u Teğmen G.'den geri alıp almadığını sordum.

"Tabii," dedi, kıpkırmızı kesilerek, "hemen ertesi sabah aldım. Bu scarabæus'tan beni dünyada hiçbir şey ayıramaz. Jüpiter'in böcek konusunda haklı olduğunu biliyor musunuz?"

"Ne bakımdan?" diye sordum tatsız bir önseziyle.

"Jüp, böceğin *gerçekten altın* olduğuna inanırken tamamen haklıydı." Bunu öyle büyük bir ciddiyetle söyledi ki tarifsiz derecede şaşırdım.

O, muzaffer bir gülümsemeyle "Bu böcek bana servet kazandıracak," diye devam etti, "ailemin malını mülkünü geri alacağım. Ona bu kadar değer vermemde şaşacak ne var? Mademki talih bana böyle bir armağan sundu, yapmam gereken tek şey onu doğru kullanmak ve işaret ettiği altına ulaşmak olmalıdır. Jüpiter, şu scarabæus'u bana getir!"

"Ne? Böceği mi, avandi? O böcek için kılımı bile kıpırdatmam – gidip kendiniz alın." Bunun üzerine Legrand ciddi ve azametli bir havayla kalktı, gitti böceği koymuş olduğu cam kutudan çıkararak bana getirdi. Bu, doğabilimcilerin bugüne kadar bilmediği –ve elbette ki bilimsel açıdan çok değerli– bir scarabæus idi. Sırtının bir ucuna doğru iki yuvarlak siyah benek, diğer ucunda da uzun bir siyah benek vardı. Pulları parlatılmış altın görünümünde son derece sert ve ışıl ışıldı. Ağırlığı şaşılacakdenli fazlaydı. Bütün bunları göz önüne alınca, Jüpiter'e hakvermemek içimden gelmedi; ama Legrand'ın da aynı düşüncede olmasına, doğrusu, bir anlam veremedim.

Böceği incelemeyi tamamladığım sırada Legrand tumturaklı bir edayla, "Sizi buraya çağırttım, çünkü yazgı hakkındaki ve böcekle ilgili görüşlerimi olgunlaştırmak için öğütlerinizi ve yardımınızı almak istiyorum," dedi.

"Sevgili Legrand," diye haykıraraksözünü kestim," Siz kesinlikle iyi değilsiniz, biraz kendinize baksanız iyi olur. Şimdi doğru yatağa. Siz iyileşinceye kadar, birkaç gün yanınızda kalacağım. Ateşin de çıkmış ve..."

"Nabzıma baksanıza," dedi.

Nabzını tuttum ve doğrusunu söylemek gerekirse en ufak bir hararet hissetmedim.

"Ama ateşiniz olmadan da hasta olabilirsiniz. Bu defalıksize doktorluk yapmama izin verin lütfen. İlk olarak yatağa girin, ikinci olarak..."

"Yanılıyorsunuz," diye sözümü kesti dostum, "duyduğum bu heyecanla bundan daha iyi olamazdım. Beni tamamen iyileşmiş görmek istiyorsanız, beni bu heyecandan kurtarınız."

"Peki, nasıl yapacağım bunu?"

"Çok kolay. Jüpiter'le ben anakaradaki tepelerde bir keşif gezisine çıkacağız ve bu yolculukta güvenebileceğimiz birinin yardımına ihtiyacımız var. Siz güvenebileceğimiz tek insansınız. İster başaralım, ister başarısızlığa uğrayalım, şu anda bende gördüğünüz heyecan dinecektir."

"Elimden gelen her yardımı seve seve yaparım," diye yanıt verdim, "ancak bu şeytani böcekle tepelere yapacağınız keşif gezisi arasında bir ilişki olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?"

"Evet, öyle."

"Öyleyse, Legrand, ben bu saçma sapan işe bulaşmak istemiyorum."

"Çok yazık! Gerçekten çok yazık! O zaman bu işi yalnız başımıza denemek zorunda kalacağız."

"Yalnız başınıza mı deneyeceksiniz? Siz aklınızı kaçırmışsınız! Durun biraz! Ne kadar sürecek bu yolculuk?"

"Herhalde bütün gece. Derhal yola çıkar ve her halükârda gün doğmadan döneriz."

"Peki, bu saçmalığınız sona erip, şu böcek işi (Hey yüce Rabbim!) sizi memnun edecek tarzda halledildiğinde eve dönüp sanki doktorunuzmuşum gibi tavsiyelerime uyacağınıza şerefiniz üzerine söz verir misiniz?"

"Evet, söz veriyorum. Şimdi yola çıkalım. Kaybedecek zamanımız yok."

Büyük bir iç sıkıntısıyla arkadaşıma eşlik ettim. Dört sularında yola çıktık – Legrand, Jüpiter, köpek, bir de ben. Jüpiter tırpanla belleri kendisi taşımakta ısrar etmişti; bunu çalışkanlığından veya hatır gönül saydığından değil de korkusundan; bu aletlerin efendisinin elinin uzanabileceği bir yerde olmasını istemediğinden yapıyor gibi geldi bana. Tavırları son derece dediğim dedikti; bütün yolculuk boyunca "Şu kahrolası böcek"ten başka bir laf çıkmadı ağzından. Ben birkaç hırsız fenerini yüklenirken, Legrand bir sırının ucuna bağladığı *scarabœus*'la yetinmişti; yürürken bir büyücü edasıyla sırımı öne arkaya burup duruyordu. Arkadaşının akıl sağlığının bozulmuş olduğuna ilişkin bu son ve açık belirtiyi gördüğümde gözyaşlarımı zor zapt ettim. Yine de, en iyisinin, hiç değilse şimdilik ya da şansım yaver giderse daha etkili önlemler alma fırsatını buluncaya kadar, suyuna gitmek olduğuna hükmettim. Bu arada, yolculuğun hedefi hakkında ağzından laf almaya çalıştımsa da, çaba-

larım hiçbir işe yaramadı. Beni kendisiyle gelmeye ikna ettikten sonra, böyle önemsiz konularda konuşmaya gönül indirmiyor, sorularıma "bakalım, göreceğiz!" den başka yanıt vermiyordu.

Adanın yukarısındaki dereyi hafif bir sandalla aştıktan sonra, ana karadaki tepelere tırmanıp, insan ayağı değmemişe benzeyen, fazlasıyla yabanıl görünüşlü, ıssız topraklardan kuzeybatı yönünde ilerlemeye başladık. Legrand kararlı adımlarla bize yol gösteriyor, sadece arada sırada durup daha önceki bir gelişinde kendi koyduğu anlaşılan bazı işaretlere bakıyordu.

Bu şekilde iki saat kadar yol aldık; o ana kadar gördüklerimizden çok daha korkunç görünüşlü bir bölgeye girdiğimizde güneş batmak üzereydi. Neredeyse aşılması imkânsız bir doruğun yakınlarında bir tür platoydu burası; doruk, eteğinden tepesine kadar sık ağaçlarla kaplıydı ve ağaçlar arasında, toprağın üzerinde orada burada iğreti bir şekilde duran kocaman kayaların bulunduğu görülüyordu; bu kayaların çoğunun aşağıdaki vadilere yuvarlanmasını ağaçlara dayanmış olmaları engelliyordu. Çeşitli yönlerde uzanan derin koyaklar manzaraya daha haşin bir hava veriyordu.

Tırmandığımız bu doğal platformu öyle sık dikenli çalılar bürümüştü ki çok geçmeden tırpan olmaksızın aralarından kendimize yol açamayacağımızı gördük ve Jüpiter, efendisinin talimatıyla öne geçip, sekiz on meşe ağacı arasında yükselen, biçimi, yapraklarının güzelliği, dallarının yayıldığı alanın genişliği ve görünüşündeki ihtişam bakımından meşe ağaçlarını da, o güne kadar gördüğüm bütün ağaçları da geride bırakan olağanüstü kocaman bir lale ağacının dibine doğru tırpanla bize yol açmaya girişti. Bu ağaca ulaştığımızda, Legrand Jüpiter'e dönerek bu ağaca tırmanıp tırmanamayacağını sordu. Yaşlı adam bu soruya sanki biraz şaşırmış gibiydi, bir süre yanıt vermedi. Sonunda kocaman ağaca yaklaştı, büyük bir dikkatle inceleyerek ağır ağır çevresini dolandı. İncelemesini tamamlayınca, sadece "Evet, avandi, Jüp'ün tırmanamayacağı ağaç olamaz," dedi.

"Öyleyse, olabildiğince çabuk tırman, zira birazdan, hava, peşinde olduğumuz şeyi göremeyeceğimiz kadar kararacak."

"Hangi yüksekliğe kadar tırmanacağım, avandi?" diye sordu Jüpiter.

"Önce ağacın gövdesine çık, sonra ne tarafa gideceğini söylerim. Hey dur biraz! Şu böceği de yanına al."

"Böceği mi diyorsunuz, Avandi Will, altın böceği!" diye haykırdı irkilerek geri çekilen zenci. "Böceğin ağaçta ne işi varmış? Götürürsem Tanrı belamı versin!"

"Senin gibi kocaman bir zenci zararsız, küçük, ölü bir böcekten mi korkarmış Jüp, öyleyse şu sırımdan tutarak götür – amaşu veya bu şekilde götürmezsen, şu kürekle kafanı kırmak zorunda kalacağım."

"Tanrım, neyiniz var sizin, avandi?" dedi, utanan ve alttan alan Jüp. "Sürekli ihtiyar zencinizle maraza çıkarıyorsunuz; ben sadece şaka yapıyordum. *Ben* böcekten korkacağım ha! Kim takar böceği?" Sırımın ucundan büyük bir dikkatle tuttu ve durumun izin verdiği ölçüde, elinden geldiğince böceği kendinden uzak tutarak ağaca çıkmaya hazırlandı.

Amerika ormanlarının en görkemli ağacı olan lale ağacının ya da *Liriodendron Tulipiferum*'un[9] gençliğinde gövdesi şaşılacak denli pürüzsüz olup, dal budak salmadan hayli yüksekliğe ulaşır, ama olgunluğa erdiğinde kabuğu yamru yumru bir hale gelip kayganlığını yitirirken gövdeden birçok kısa dalın çıkmaya başladığı görülür. Karşımızdaki ağaca tırmanmak hakikatte olduğundan daha zor görünüyordu. Jüpiter, kalın bir silindiri andıran ağaç gövdesini kollarıyla ve diziyle mümkün olduğunca sıkı sıkıya sararak, elleriyle bazı çıkıntılara tutunup, çıplak ayak parmaklarını daha başka çıkıntılara basarak, düşmekten birkaç defa kıl payı kurtulduktan sonra, nihayet ilk büyük dalın üzerine kendini çekmeyi başardı; işin neredeyse bitmiş olduğunu düşünüyor gibiydi. Yaşlı adam şimdi yerden altmış yetmiş ayak yükseklikte olmasına karşın, tehlike esas olarak atlatılmış sayılırdı.

"Şimdi ne tarafa gideyim, Avandi Will?" diye sordu Jüp.

"En büyük dalı takip et – şu taraftakini," dedi Legrand. Zenci, kendisine söyleneni derhal yaptı; görünüşe göre, pek zorlanmadan durmadan daha yükseğe tırmanıyordu ve sonunda bodur gövdesi etrafını saran sık yapraklar arasında gözden kayboldu. Çok geçmeden "Hey!" diye bağırdığı duyuldu.

"Daha ne kadar çıkacağım?"

"Ne kadar yüksektesin?" diye sordu Legrand.

9) Latince adının ikinci sözcüğü Poe tarafından çarpıtılan (aslı, tulipifera) lale ağacının sert, pürüzsüz neredeyse metalik kocaman bir silindir olarak tanımlanması ağacın ve sonuçta öykünün simyacı bir yorumunu akla getiriyor. Jüpiter sıkı sıkıya ağaca tutunur. Jüpiter, simyanın yedi ana metalinden biri olan kalayın sembolik adıdır. Simya kitaplarında ağaca tırmanan veya ağaçtan inen bir insan figürüyle birlikte Bilgi Ağacı'nın sembolü bulunur. Tırmanma yıkıcı bilgi (Melusina), yukarıdan aşağı inme ise kutsal vahiy (Mercurius) anlamına gelir. Jüpiter yedinci dala kadar tırmanır. Yedi, simya hiyerarşisinde en yüksekmertebedir. Bu hiyerarşi kalaydan (Jüpiter) başlayarak, yükselen sırayla, kurşun (Satürn), cıva (Merkür), demir (Mars), bakır (Venüs), gümüş (Ay) ve altın (Güneş) şeklindedir. Jüpiter, altın böcekle ilgili olarak "Dey ain't no tin in him" (onda kalayyok) der.

"Çok yüksekteyim," diye yanıtladı zenci, "öyle ki ağacın tepesinden gökyüzünü görebiliyorum."

"Bırak şimdi gökyüzünü de, sözlerime kulak ver. Aşağı bak ve o tarafta bulunan aşağıdaki dalları say. Kaç dal geçmişsin?"

"Bir, iki, üç, dört, beş – bu tarafta beş büyük dal geçmişim, avandi."

"Öyleyse bir dal daha çık."

Birkaç dakika sonra, zencinin, yedinci dala ulaştığını bildiren sesi işitildi.

"Bak şimdi Jüp," diye haykırdı bayağı heyecanlandığı görülen Legrand, "senden o dalda gidebildiğin kadar ileri gitmeni istiyorum. Tuhaf bir şey görürsen de bana haber ver." Dostumun aklını büsbütün kaçırmamış olabileceği yolundaki o ana kadar beslediğim zayıf ümit de söndü. Delirdiği sonucuna vardım ve onu bir an önce eve götürmenin gerekli olduğuna hükmettim. En iyi hareket tarzının ne olacağını kafamda evirip çevirirken Jüpiter'in sesi yeniden işitildi.

"Daha ileri gitmeye korkuyorum, bu dal kurumuş – kuruyup gevremiş."

"*Kurumuş* mu dedin, Jüpiter?" diye haykırdı Legrand, heyecandan titreyen bir sesle.

"Evet, avandi, kupkuru –işi kesin bitmiş bunun– can man hak getire."

"Ben şimdi ne yapacağım?" diye sızlandı, büyük bir huzursuzluk içinde olduğu görülen Legrand.

Araya girip bir şey söyleme fırsatı bulduğuma memnun olmuştum. "Ne mi yapacaksınız?" diye sordum, "tabii ki eve gidip yatağınıza yatacaksınız. Hadi! Vakit çok geç oldu, hem bana verdiğiniz sözü de unutmayın."

"Jüpiter," diye haykırdı bana zerrece aldırmadan, "beni duyuyor musun?"

"Evet, Avandi Will, hem de gayet iyi duyuyorum."

"Bıçağınla bir dene bakalım, çok mu *çürümüş*?"

Zenci biraz sonra, "Çürümüş, avandi, bundan eminim," diye yanıtladı, "ama o kadar da değil. Tek başıma olsam biraz daha ileri gidebilirim."

"Tek başına mı? – ne demek istiyorsun?"

"Böcekten söz ediyorum. Çok *ağır* bir böcek. Onu aşağı bırakacak olursam, sanırım bu dal bir tek zencinin ağırlığına dayanır."

"Seni alçak, namussuz!" diye haykırdı, rahatladığı görülen Legrand, "bu saçmalıklar da ne demek oluyor? O böceği elinden bırakacak olursan boynunu kıracağımdan emin olabilirsin. Buraya bak, Jüpiter! Beni duyuyor musun?"

"Evet, avandi, zavallı bir zenciye böyle bağırmanız gerekmez."

"Pekâlâ, şimdi dinle! Eğer böceği elinden düşürmeden dalın üzerinde emniyetli olduğunu düşündüğün noktaya kadar ilerlersen, aşağı indiğinde sana bir gümüş dolar veririm."

"Gidiyorum, Avandi Will, hem de hemen," diye yanıtladı zenci çabucak, "neredeyse ucuna geldim bile."

"*Ucuna* mı?" diye adeta çığlık attı Legrand, "o dalın ucuna geldiğini mi söylüyorsun?

"Hemen hemen, avandi. Aman Tanrım, o da ne? Ağacın üstündeki bu şey ne?

"Pekâlâ," diye haykırdı keyfi iyice yerine gelen Legrand, "ne görüyorsun?"

"Ne olacak, bir kurukafa! Birisi kafasını ağacın üzerinde bırakmış, kargalar da et namına bir şey koymamış."

"Kurukafa mı dedin? Çok güzel! Peki, dala nasıl tutturulmuş? Onu orada ne tutuyor?"

"Bir bakayım, avandi. Yemin olsun ki çok tuhaf bir durum – onu ağaca koca bir çiviyle tutturmuşlar."

"Pekâlâ, Jüpiter, şimdi ne diyorsam aynen yapacaksın – duyuyor musun?"

"Evet, avandi."

"Dikkatli ol, tamam mı? Şimdi kafatasının sol gözünü bul."

"İyi ama! Sol göz mü kalmış ki bunda?"

"Salaklığın sırası değil şimdi! Sen sağ elini sol elinden ayırt edebiliyor musun?"

"Elbette ayırt edebiliyorum –ben bütün bunları biliyorum– sol elim, odun kestiğim elimdir."

"Elbette ya! Sen solaksın ve sol elin de sol gözünle aynı tarafta. Sanırım, artık kafatasının sol gözünü ya da sol gözünün bir zamanlar olduğu yeri bulabilirsin. Buldun mu?"

Uzun bir süre ses seda çıkmadı. Sonunda zencinin sesi duyuldu:

"Kafatasının sol gözü de, sol elinin bulunduğu tarafta mıdır? Kafatasının sol eli falan kalmamış da. Neyse, sol gözünü şimdi buldum – işte sol gözü! Napayım onu?"

"Böceği göz deliğinden aşağı sırımın yettiği kadar sarkıt, ama dikkatli ol sakın sırımı elinden bırakayım deme!"

"Tamam, oldu bile, Avandi Will, böceği delikten geçirmek çok kolay oldu – işte aşağı sarkıyor, bakın!"

Bütün bu karşılıklı konuşmalar boyunca Jüpiter'in parmağının ucu

bile görünmemişti, şimdiyse sırımın ucunda aşağı sarkıttığı böcek görünüyor ve batmak üzere olan güneşin üzerinde bulunduğumuz tepeyi de zayıf bir şekilde aydınlatan son ışınları altında parlatılmış altın bir küre gibi ışıl ışıl yanıyordu. Scarabæus hiçbir dala değmeden serbestçe aşağı sarkmaktaydı, bırakılırsa ayağımızın dibine düşerdi. Legrand hemen tırpanı eline alıp, tam böceğin altına gelen yerde, üç dört metre çapında daire şeklinde bir alanın ot ve dikenlerini temizledi ve bu işi bitirince Jüpiter'e sırımın ucunu bırakıp ağaçtan inmesini söyledi.

Tam böceğin düştüğü noktada arkadaşım özenle toprağa bir kazık çaktı ve cebinden bir şerit metre çıkardı. Metrenin bir ucunu ağacın kazığa en yakın noktasına tutturduktan sonra metreyi kazığa ulaşıncaya kadar açtı, sonra, metreyi aynı istikamette açmaya devam ederek elli ayak daha ilerledi. Bu arada, Jüpiter de tırpanla dikenli çalıları temizleyip yol açıyordu. Ulaşılan noktaya ikinci bir kazık çakıldı ve bu kazık merkez alınarak yaklaşık dört ayak çapında pek o kadar mükemmel olmayan bir çember çizildi. Bundan sonra, eline bir bel alan Legrand, birer bel de Jüpiter'le bana verdi ve bizden mümkün olduğunca çabuk kazmamızı istedi.

Ne yalan söyleyeyim, bu tür işlerden oldum olası hazzetmem; o sıradaysa hiç canım çekmiyordu, çünkü neredeyse gece olmak üzereydi ve yaptığımız sıkı yürüyüşten zaten canım çıkmıştı, ama bu işten kurtuluş olmadığını görüyordum, ayrıca reddederek arkadaşımın canını da sıkmak istemiyordum. Aslında, Jüpiter'in yardım edeceğine güvenmiş olsaydım, bu deliyi zor kullanarak eve götürmekte bir an bile duraksamazdım, ama yaşlı zencinin huyunu suyunu gayet iyi biliyordum– efendisiyle girişeceğim bir çekişmede asla benden yana olmazdı. Legrand'ın, toprağa gömülü definelerle ilgili güneyde anlatılan sayısız masaldan biriyle kafasını bozmuş olduğundan hiç kuşkum yoktu; bu inancım, *scarabæus*'un bulunmasıyla veya belki de, Jüpiter'in ısrarla böceğin 'gerçekten altın' olduğunu tekrarlamasıyla pekişmişti. Deliliğe eğilimli birisi kendini bu tür düşüncelere –hele bunlar kendisinin önceki fikirleriyle uyuşuyorsa– kolaylıkla kaptırabilir; sonra bir de aklıma zavallı adamcağızın, böceğin 'kendisine servet kazandıracağı' yolundaki sözleri geldi. Bütün bu olup bitenlere fena halde üzülmüş ve şaşırmıştım, ama sonunda durumu kabullenip canla başla kazmaya ve böylece kısa zamanda hayalperest dostuma fikirlerinin yanlışlığını gösterip onu ikna etmeye karar verdim.

Fenerleri yaktık ve daha akla yakın amaçlara layık bir gayretle işe giriştik; fenerlerin üzerimize düşen ışığı altında, ellerimizde küreklerle ne kadar garip görünüyor olacağımızı düşünmekten kendimi alamıyor-

dum; tesadüfen oralardan birisi geçecek olsa yaptığımız iş gözüne ne kadar tuhaf ve kuşkulu görünürdü!

İki saat durup dinlenmeden kazdık. Pek konuşmuyorduk; en büyük sıkıntımız yaptığımız işe aşırı bir ilgi duyan köpeğin kesik kesik ve acı acı havlamasıydı. Sonunda, şamatası öyle arttı ki çevreden geçen birilerinin dikkatini çekeceğinden korktuk -daha doğrusu bundan kaygılanan Legrand'dı- ben şahsen, gezginimizi eve götürmemi mümkün kılacak her müdahaleyi memnuniyetle karşılardım. Gürültüye, sonunda çukurdan kararlı bir tavırla çıkan ve hayvanın ağzını pantolon askılarından biriyle bağladıktan sonra kıkırdayarak işine geri dönen Jüpiter kesin olarak son verdi.

Bu sürenin sonunda beş ayak derinliğe inmiş ama herhangi bir definenin izine bile rastlamamıştık. Bir ara kazınayı üçümüz birden bıraktık ve ben bu gülünç oyunun sona erdiğini düşünmeye başladım. Legrand, canı çok sıkılmış olsa da, düşünceli bir tavırla alnını sildikten sonra yeniden kazmaya başladı. Dört ayak çapındaki dairenin tümünü kazmıştık, şimdi de çukurun çapını biraz genişletip, derinliğini iki ayak artırdık. Görünürde hâlâ bir şey yoktu. Yürekten acıdığım define avcısı yüzünün her hattına kazınmış acı bir hayal kırıklığıyla çukurdan çıktı, işe başlamadan önce fırlatıp attığı ceketini ağır ağır ve gönülsüzce sırtına geçirdi. Bu arada ben ağzımı açıp bir laf söylemedim. Jüpiter, efendisinin bir işaretiyle alet edevatı toplamaya başladı. Aletler toplanıp köpeğin çenesindeki askı çözüldükten sonra, derin bir sessizlik içerisinde dönüş yoluna koyulduk.

Bu yönde daha on, on iki adım yürümüştük ki, Legrand okkalı bir küfür savurarak Jüpiter'in üzerine yürüyüp yakasına yapıştı. Şaşkınlıktan gözleri yerinden uğrayıp ağzı bir karış açılan zenci belleri elinden düşürdü ve dizlerinin üzerine çöktü.

"Seni alçak," dedi Legrand kenetlenmiş dişleri arasından ıslık gibi çıkan bir sesle, "seni allahın belası, namussuz zenci! Söyle bakalım! Hemen şu anda! Yalana dolana başvurmadan! Sol gözün hangisi?"

Dehşete kapılan Jüpiter elini sağ gözünün üzerine kapatarak, "Allah allah, Avandi Will," dedi gök gürültüsünü andıran bir sesle, "sol gözüm nah bu değil mi?" Efendisinin hemen o anda gözünü oyup çıkaracağından korkuyormuş gibi ısrarla elini gözünün üzerinden çekiniyordu.

Zencinin yakasını bırakan Legrand, "Tahmin etmiştim! Biliyordum! Yaşasın!" diye haykırarak hoplayıp zıplamaya başladı; yerinden doğrulan uşakdilsiz bir şaşkınlıkla bakışlarını efendisinden bana, benden efendisine çeviriyordu.

"Hadi, geri dönüyoruz," dedi Legrand, "oyun henüz bitmedi." Böyle söyleyerek yeniden lale ağacına doğru yöneldi.

"Jüpiter," dedi Legrand, ağacın dibine vardığımızda, "gel buraya! Kafatası ağacın dalına dışarı bakacak şekilde mi, yoksa dala bakacak şekilde mi çivilenmişti?"

"Yüzü dışarı bakıyordu, avandi, bu yüzden kargalar gözlerini rahatça oymuşlar."

"Pekâlâ," dedi Legrand, eliyle Jüpiter'in her iki gözüne de ayrı ayrı dokunarak, "böceği bu gözden mi sarkıttın, yoksa bu gözden mi?" diye sordu.

"Bu gözden avandi, sol gözden – tam bana dediğiniz gibi," diyen zenci sağ gözünü işaret etti.

"Anlaşıldı. Bir daha deneyeceğiz."

Deli de olsa hareketlerinde birtakım yöntem belirtileri gördüğüm ya da gördüğümü sandığım dostum, böceğin düştüğü yeri işaret eden kazığı söktü ve eski yerinin batı yönünde üç parmak öteye yeniden çaktı. Ağacın kazığa en yakın noktasına tutturduğu şerit metreyi önceki gibi kazığa kadar açtıktan sonra aynı yönde elli ayak daha ilerledi ve ilk kazdığımız noktanın metrelerce uzağında bir noktayı işaretledi.

Yeni noktanın etrafına öncekinden daha büyük çaplı bir çember çizdikten sonra belleri alıp yeniden kazmaya giriştik. Müthiş yorgundum, ama düşüncelerimde nedenini pek anlayamadığım bir değişiklik meydana gelmişti; önceleri zorla yaptığım bu işten artık eskisi kadar nefret etmiyordum. Açıklanması zor bir şekilde ilgi, hatta heyecan duymaya başlamıştım. Belki de, davranışlarındaki aşırılığa rağmen Legrand'ın kararlı, düşünceli havasından etkilenmiştim. Büyük bir gayretle kazıyor ve kendimi ara sıra, düşüncesi talihsiz arkadaşımı delirten hayal mahsulü definenin her an ortaya çıkmasını bir tür umutla beklerken buluyordum. Çalışmaya başladıktan belki bir buçuk saat kadar sonra, kendimi bu tuhaf düşüncelere iyiden iyiye kaptırdığım anların birinde, köpeğin şiddetle ulumaya başlamasıyla kazmaya ara verdik. İlk seferinde, köpeğin huzursuzluğunun oyunbazlığının veya bir kaprisin sonucu olduğu açıktı, ama bu defa acı ve ciddi bir tona bürünmüştü. Jüpiter'in bir kez daha çenesini bağlamaya kalkışmasına şiddetle karşı koydu, çukurun içine atlayarak toprağı pençeleriyle deliler gibi eşelemeye başladı. Birkaç saniye içerisinde çok sayıda metal düğme ve çürümüş yün tozuna benzeyen bir kütleyle karışık iki tam iskelet oluşturan bir insan kemiği yığınını açığa çıkarmıştı. Birkaç kürek darbesi kocaman bir İspanyol bıçağını ortaya çıkardı, biraz daha kazınca üç dört altın ve gümüş sikkeye rastladık.

Bu manzara karşısında Jüpiter sevincini zapt edemiyordu, ama efendisinin suratı hayal kırıklığıyla asıldıkça asıldı. Kazmaya devam etmemizi istedi bizden; sözü daha ağzından çıkmıştı ki sendeleyip yere kapaklandım; çizmemin burnu gevşek topraktaki bir halkaya takılmıştı.

Şimdi büyük bir şevkle çalışıyorduk, ömrümde hiç bu kadar yoğun heyecan yaşadığım bir on dakika olmadı. Bu on dakika içerisinde uzun bir tahta sandığı ortaya çıkardık; sapasağlam ve çok sert oluşundan –belki cıva biklorür ile– koruyucu bir kimyasal işlemden geçtiği apaçık belliydi. Sandığın uzunluğu üç buçuk ayak, genişliği üç ayak ve derinliği de iki buçuk ayak idi. Dövme demirden şeritlerle sıkı sıkıya sarılıp perçinlenen sandığın bütünü bir tür kafes içine alınmıştı. Sandığın her iki yanında üst kapağına yakın üçer adet–altı kişinin tutup sandığıkaldırabileceği toplam altı adet– demir halka bulunuyordu. Üçümüz birden var gücümüzle asılmamıza rağmen sandığı ancak kımıldatabilmiştik. Böyle ağır bir şeyi kaldırmanın olanaksızlığını anlamamız uzun sürmedi. Bereket versin, kapak sadece iki adet sürgülü mandalla tutturulmuştu. Sürgüleri heyecandan titreyerek ve soluklarımızı tutarakgeri çektik. Kapağın açılmasıyla paha biçilmez değerde bir define serildi gözlerimizin önüne. Fenerlerin ışığı kuyuya düşerken karmakarışık altın ve mücevherat yığınından yukarıya yansıyan parıltı tek kelimeyle gözlerimizi kamaştırıyordu.

Önümdeki manzarayı nasıl duygularla seyretmiş olduğumu anlatacak değilim. Ağır basan duygu tabii ki şaşkınlıktı. Legrand çektiği heyecan yüzünden perişan düşmüştü, ağzından pek laf çıkmıyordu. Jüpiter'in yüzü dakikalarca ölü gibi sapsarı kaldı, tabii bir zencinin yüzü ne kadar sararabilirse o kadar. Yıldırım çarpmış gibi şaşkındı. Sonra, kuyunun içinde dizleri üzerine çöktü ve çıplak kollarını dirseklerine kadar altının içine gömerek bir banyonun keyfini çıkarıyormuş gibi öylece durdu. En sonunda derin bir iç çekişle kendi kendine konuşur gibi, "Bütün bunlar altın böcekten geldi! Güzelim altın böcekten! Hakaret edip, iftira attığım zavallı küçük altın böcekten! Kendinden utanmıyor musun, zenci? Söyle bakayım!" dedi.

Definenin bir an önce taşınması konusunda efendiyi ve uşağını sonunda uyarmam gerekti. Vakit çok ilerlemişti, gün doğmadan önce her şeyi eve götürebilmek için derhal harekete geçmeliydik. Ne yapılması gerektiğini söylemek zordu – uzun uzadıya görüştük. Hepimizin de kafası çok karışıktı. Sonunda içindekilerin üçte ikisini alarak sandığı hafiflettik ve bundan sonra epeyce zahmetle de olsa sandığı çukurdan çıkarabildik. Sandıktan çıkardıklarımızı çalıların arasına gizleyip, biz dönünceye kadar ne sebeple olursa olsun yerinden kıpırdamamasını ve ağzını

açmamasını Jüpiter'in sıkı sıkıya emrettiği köpeği başına bekçi bıraktık. Bundan sonra sandığı alıp alelacele yola koyulduk ve bin bir zahmetle de olsa sabahın birinde sağ salim kulübeye vardık. Öyle perişandık ki kolumuzu kaldıracak halimiz yoktu. Saat ikiye kadar dinlenip bir şeyler atıştırdıktan sonra şans eseri kulübede bulduğumuz üç sağlam çuvalı da alarak vakit yitirmeden yeniden tepelere doğru yola koyulduk. Saat dörde doğru kazdığımız çukura vardık, ganimetin geri kalanını aramızda mümkün olduğunca eşit olarak pay ettik ve açtığımız çukurları yeniden doldurmak zahmetine katlanmadan yeniden yola koyulup, doğu yönündeki ağaçların üzerinden güneşin ilk ışımları belirirken değerli yükümüzü ikinci defa kulübeye yıktık.

Yorgunluktan ölüyorduk, ama o anki aşırı heyecanımız dinlenmemizi engelliyordu. Üç dört saatlik rahatsız bir uykudan sonra, sanki sözleşmişçesine hep birden kalkıp hazinemizi incelemeye başladık.

Sandık ağzına kadar doluydu, bütün günü ve ertesi gecenin büyük bölümünü sandığın içindekileri incelemekle geçirdik. Bir sıra ya da düzen gözetilmeden her şey karmakarışık doldurulmuştu içine. Her şeyi cinsine göre ayırdıktan sonra ilk tahminlerimizin bile ötesinde bir servetin sahibi olduğumuzu gördük. Zamanın cetvellerine göre elimizden geldiğince dikkatle hesapladığımız sikkelerin değeri dört yüz elli bin doları aşıyordu. Bir tek parça gümüş yoktu. Hepsi, çok çeşitli milletlere ait eski altın paralardı: Fransız, İspanyol, Alman paraları, birkaç İngiliz lirası ve daha başka ülkelere ait o güne kadar hiç örneğini görmediğimiz paralar. Beş on tane çok büyük ve ağır sikke vardı, ama o kadar aşınmışlardı ki üzerlerindeki yazıları okuyamadık. Hiç Amerikan parası yoktu. Bulduğumuz mücevheratın değerini hesaplamada daha da zorlandık. Hiçbiri küçük olmayan –bazıları son derece iri ve güzel– yüz on elmas vardı; olağanüstü parlak on sekiz yakut; hepsi birbirinden güzel üç yüz on zümrüt; yirmi bir safir ve bir de opal. Bütün bu taşlar içerisine yerleştirildikleri yuvalardan çıkarılıp sandığın içine rasgele atılmıştı. Altınların arasında bulduğumuz bu mücevher yuvalarına gelince, sanki tanınmalarını önlemek için çekiçle dövülmüş gibiydiler. Bütün bunlardan başka som altından çok sayıda süs eşyası vardı – yaklaşık iki yüz kadar yüzük ve küpe; yanlış hatırlamıyorsam, çok güzel otuz zincir; seksen üç çok büyük ve ağır haç; çok değerli beş buhurdan; asma yaprağı ve Bacchus şenliği resimleri hakkedilmiş çok büyük bir şarap çanağı; enfes kabartmalı iki kılıç kabzası ve pek anımsayamadığım daha birçok irili ufaklı süs eşyası. Bu değerli eşyaların toplam ağırlığı yüz atmış kilogram civarındaydı, ki yüz doksan yedi adet muhteşem altın saati bu hesaba dahil etmedim. Bu saatlerin arasında

hele üç tanesi vardı ki, her biri beş yüzer dolar ederdi. Saatlerin çoğu çok eskiydi ve az çok paslanmış olduklarından saat olarak beş para etmezlerdi, ancak taşlarla süslü çok değerli mahfazaların içine yerleştirilmişlerdi. Sandığın içindekilerin toplam değerini, o gece bir buçuk milyon dolar olarak hesap ettik ve daha sonra yüzükleri ve mücevherleri (bir kısmını kendi kullanımımız için alıkoyduktan sonra) elden çıkardığımızda defiiemizin değerini çok eksik hesaplamış olduğumuz ortaya çıktı.

En sonunda incelememiz bitip, heyecanımız bir dereceye kadar yatıştığında, bu olağanüstü bulmacanın çözümünü ölesiye merak ettiğimi gören Legrand, her şeyi ayrıntılarıyla anlatmaya başladı.

"Herhalde," dedi dostum, "*scarabœus*'un resmini kabaca çizip size uzattığım akşamı hatırlarsınız. Ayrıca, resmin bir kurukafaya benzediği hususunda ısrar etmenize çok sinirlenmiş olduğumu da. Bunu ilk söylediğinizde şaka yapıyorsunuz sandım, ama sonra böceğin üzerindeki garip benekleri anımsayınca söylediğiniz şeyin aslında pek de temelsiz olmadığını kabul ettim. Yine de resim yeteneğimi küçümsemenize hâlâ sinir oluyordum –çünkü iyi bir sanatçı sayılırım– bu yüzden parşömeni bana geri verdiğinizde az kalsın kızgınlıkla onu buruşturup ateşe atıyordum."

"Kâğıt parçasını, yani," dedim.

"Yo, kâğıda çok fazla benziyordu ve ben de ilk başta öyle olduğunu zannettim, ama üzerine resim çizmeye kalkıştığımda onun ince bir parşömen olduğunu hemen fark ettim. Hatırlarsan, epey kirliydi. Dediğim gibi, tam onu buruşturup atacaktım ki gözüm sizin de bakmış olduğunuz resme ilişti, böceği çizmiş olduğumu düşündüğüm yerde gerçekten de bir kurukafa görünce ne kadar şaşırmış olduğumu tahmin edebilirsiniz. Bir süre kafamı toplayıp doğru dürüst düşünemedim. Genel olarak birbirlerine benzeseler de, benim çizdiğim böceğin bundan çok farklı olduğunu gayet iyi biliyordum. Hemen elime bir mum aldım, gidip odanın öbür ucuna oturdum ve parşömeni dikkatle incelemeye başladım. Parşömeni çevirince benim çizdiğim resmin parşömenin arka yüzünde ve tam da çizdiğim şekilde olduğunu gördüm. Parşömenin diğer yüzünde, tam da benim *scarabœus*'u çizdiğim yerin altında benim bilmediğim bir kuru kafa resminin olması ve bu kuru kafanın sadece hatlarının değil büyüklüğünün de benim çizdiğim resme tıpatıp benzemesi beni büyük bir şaşkınlığa sürüklemişti. Dediğim gibi böylesine olağanüstü bir tesadüf ağzımı bir karış açık bırakmıştı. Bu tür tesadüflerin insan üzerinde genellikle böyle bir etkisi olur. Zihin bir bağlantı –bir sebep sonuç ilişkisi– kurmaya çalışır, bunu yapamayınca da geçici olarak felç olur. Ama bu şaşkınlıktan sıyrıldığımda beni bu rastlantıdan daha fazla sarsan

bir şeyi yavaş yavaş kavramaya başladım. Ben *scarabæus*'umu çizmeye başladığımda parşömenin üzerinde hiçbir resim olmadığını kesinlikle ve çok net anımsamaya başlamıştım. Bundan yüzde yüz emindim, çünkü temiz bir yer ararken parşömenin önce bir yüzüne sonra da öteki yüzüne bakmıştım. Kurukafa o zaman orada olsaydı onu görmemem imkânsızdı. Açıklayamayacağım bir olayla karşı karşıya olduğumu hissediyordum, ama daha o anda bile zihnimin en ücra ve en gizli köşesinde dün geceki görkemli gösteriyle sona eren hakikatin hafifçe ışıdığını sanki görüyor gibiydim. Derhal ayağa kalktım ve parşömeni emniyetli bir yere kaldırdım ve yalnız kalıncaya kadar bu konuyu düşünmemeye karar verdim.

"Siz gittikten ve Jüpiter de derin bir uykuya daldıktan sonra meseleyi daha sistemli bir şekilde incelemeye giriştim. İlkin, parşömenin elime nasıl geçtiğini düşündüm. *Scarabæus*'u, ana kara üzerinde, adanın bir mil kadar doğusunda, suyun yükselme çizgisinin biraz üzerinde bir seviyede bulmuştuk. Elime aldığımda beni soktu, bu yüzden onu elimden düşürdüm. Böcek Jüpiter'e doğru uçmuş, o da her zamanki sakınganlığıyla, onu tutmakta kullanacağı bir yaprak veya ona benzer bir şey bulmak için etrafına bakınmıştı. Benim kâğıt sandığım parşömen parçası her ikimizin de gözüne işte o anda ilişti. Yarı yarıya kuma gömülmüştü, bir ucu havadaydı. Bulunduğumuz noktanın yakınlarında bir şalopa olduğuna hükmettiğim bir enkaz gördüm. Enkaz çok uzun zamandan beri orada olmalıydı, zira kaburgaları güçbela seçiliyordu.

"Neyse, Jüpiter parşömeni yerden alıp böceği sararak bana verdi. Bundan hemen sonra eve doğru yola çıktık ve dönüş yolunda Teğmen G.'ye rastladık. Böceği ona gösterdim, o da böceği kaleye götürmesine izin vermem için bana yalvardı. Buna razı olmam üzerine, böceği sarmış olduğumuz ve kendisi böceği incelerken elimde tutmaya devam ettiğim parşömeni almadan onu yeleğinin cebine atıverdi. Belki de fikir değiştirmemden korktuğu için yapılacak en iyi işin böceği bir an önce cebine koymak olduğuna hükmetmişti. Tabiat bilgisiyle ilişkili konulara ne kadar meraklı olduğunu bilirsiniz. O sırada, farkına varmadan parşömeni cebime koymuş olmalıyım.

"Hatırlayacaksınız, böceğin resmini çizmek amacıyla masaya gittiğimde, her zamanki yerinde kâğıt bulamayınca, çekmeceye bakmış, ancak orada da bulamamıştım. Eski bir mektup bulma umuduyla ceplerimi yoklarken elim parşömene değdi. Parşömeni nasıl bulduğumu en ince ayrıntısına kadar anlatıyorum, zira her ayrıntısı beni müthiş etkilemişti.

"Hiç kuşkusuz benim fazlasıyla hayalperest olduğumu düşüneceksiniz – ama çoktan bir *bağlantı* kurmuştum bile. Büyük bir zincirin iki

halkasını birbirine bağlamıştım. Sahilde yatan bir şalopa, ondan pek uzak olmayan bir yerde de üzerine bir kurukafa çizilmiş bir parşömen –*kâğıt değil*– vardı. Siz şimdi, doğal olarak 'aralarında nasıl bir bağlantı var?' diye soracaksınız. Ben de kurukafanın ya da kafatasının korsanların o çok bilinen amblemi olduğu yanıtını vereceğim. Üstünde kurukafa resmi bulunan bayrak her çarpışmada direğe çekilir.

"Bulduğumuz şeyin kâğıt değil parşömen olduğunu daha önce söylemiştim. Parşömen dayanıklıdır, kolay kolay çürümez, bozulmaz. Önemsiz meselelerde parşömene nadiren başvurulur, çünkü sıradan bir çizim veya yazı için kâğıt kadar bile elverişli değildir. Bu düşünce, kurukafanın bir anlamı, bir bağlantısı olması gerektiğini getirdi aklıma. Parşömenin *biçimi* de gözümden kaçmamıştı. Köşelerinden birinin bir kaza sonucu kopmuş olmasına karşın başlangıçta bir dikdörtgen olduğu görülüyordu. Önemli bir notun, uzun süre anımsanması ve dikkatle saklanması gereken bir kaydın tutulmasına elverişli bir parşömen parçası yani."

"Ama," diye araya girdim, "böceğin resmini çizdiğiniz sırada parşömenin üzerinde kurukafanın olmadığını söylüyorsunuz. Mademki kurukafa, sizin de kabul ettiğiniz gibi, scarabæus'tan sonra (nasıl ve kim tarafından Tanrı bilir) çizilmiş, o zaman nasıl oluyor da şalopayla kurukafa arasında bir bağ kuruyorsunuz?"

"Her ne kadar bu noktayı çözmekte zorlanmadımsa da, esrar esas olarak burada. Emin adımlarla ilerliyordum ve bu adımlar beni bir tek sonuca çıkarıyordu. Örneğin, şöyle akıl yürüttüm: Scarabæus'u çizdiğimde parşömenin üzerinde görünürde bir kurukafa yoktu. Resmi çizip bitirince size verdim ve siz resmi geri verinceye kadar da gözümü bir an için olsun sizden ayırmadım. Demek oluyor ki resmi *siz* çizmemiştiniz; bunu yapacak başka biri de yoktu. Öyleyse insan eliyle yapılmış olamazdı. Bununla birlikte, resim orada, gözlerimin önündeydi.

"Düşüncelerimin bu aşamasında, söz konusu zaman diliminde olup biten bütün olayları en ince ayrıntılarına kadar anımsamaya çalıştım ve *anımsadım da*. Hava soğuktu (ah ne az bulunur, ne mutlu bir rastlantı!) ocakta ateş yanıyordu. Ben hareket halinde olduğum için ısınmıştım, masaya yakın oturdum. Siz ise sandalyenizi ocağın yakınına çekmiştiniz. Parşömeni size verdim; siz tam onu inceleyecektiniz ki Newfoundland cinsi köpeğim Wolf içeri girip omuzlarınıza sıçradı. Siz sol elinizle onu okşayıp kendinizden uzak tutmaya çalışırken, parşömeni tutan sağ eliniz dizlerinizin arasından sarkarak ateşe fazlasıyla yaklaştı. Bir an parşömenin tutuşacağını düşündüm; tam sizi uyaracaktım ki konuşmama kalmadan elinizi geri çekip resmi incelemeye başladınız. Bütün bu ayrın-

tıları düşündüğümde, parşömenin üzerinde gördüğüm kurukafayı ortaya çıkaran etkenin *ısı* olduğundan hiç kuşkum kalmadı. Kâğıtveya tirşe üzerine yazılan yazıların ancak ateşe tutulduğunda görünür hale gelmesini sağlayan kimyasal karışımlar olduğunu, hem de çok çok eski zamanlardan bu yana olduğunu bilirsiniz. *Kral suyu* içerisinde eritilmiş ve kendi kütlesinin dört katı kadar suyla seyreltilmiş kobalt oksit kullanılır bazen; ortaya çıkan renk yeşildir. Alkolle karıştırılmış potasyum nitrat içerisinde çözülen yarı arıtılmış kobalt cürufu kırmızı bir renk verir. Bu renkler, üzerine yazıldıkları malzeme soğuduktan bir süre sonra kaybolur, ama ateşe tutulduğunda yeniden ortaya çıkar.

"Kurukafayı dikkatle inceledim. Dış hatları –tirşenin kenarına en yakın olan yerler– diğer taraflarından çok daha *belirgindi.* Isının etkisinin tam ya da homojen olmadığı açıktı. Derhal bir ateş yaktım ve parşömenin her noktasını yalaz yanan ateşe tuttum. Isının başlangıçta tek etkisi kurukafanın silik çizgilerinin daha belirgin hale gelmesi oldu, ama ısıtmaya devamı edince, kurukafanın çizildiği noktanın tam karşı köşesinde ilkin keçi sandığım bir şekil belirdi. Ama daha dikkatle inceleyince çizilmek istenenin oğlak olduğuna kanaat getirdim."

"Ha, ha, ha!" diye güldüm, "Elbette size gülmeye hakkım yok –bir buçuk milyon, şaka kaldırmayacak denli ciddi meseledir– ama şimdi düşünce zincirinde üçüncü bir halka kurmaya kalkışıp, korsanlarınızla keçi arasında özel bir ilişki kuracak değilsiniz herhalde. Sizin de bildiğiniz gibi, keçilerle korsanların uzaktan yakından ilgisi olamaz, keçiler daha çok çiftçilerin ilgi alanına girer."

"Ama onun bir keçi resmi *olmadığını* şimdi söyledim ya!"

"Tamam, oğlak olsun – ikisi de hemen hemen aynı."

"Hemen hemen, ama tamamen değil," dedi Legrand, "Kaptan Kidd[10] diye birinden söz edildiğini duymuşsunuzdur. Bu hayvan resmini bir tür sözcük oyunu ya da okunmaz bir yazıyla atılmış bir imza olarak görmek gerektiğini hemen anladım. İmza diyorum çünkü tirşe üzerindeki yeri doğal olarak akla bu fikri getiriyordu. Karşı köşedeki kurukafa da, aynı şekilde, damga ya da mühür yerine geçiyor olmalıydı. Ancak bunların dışında başka bir şey olmamasına, bulmayı hayal ettiğim metnin bulunmamasına fena halde bozulmuştum."

"Sanırım, mühürle imza arasında bir ileti bulmayı umuyordunuz."

10) William Kidd (1645-1701): New York kolonisinin valisi tarafından Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu'ndaki gemileri korsanlara karşı korumakla görevlendirilmiş, sonraları kendi hesabına korsanlık yapmış İskoçyalı denizci. Kidd'in hazineleri efsanesi bugün bile insanları uğraştırmaktadır. Oğlak kelimesinin İngilizce'si 'kid'dir.

"Onun gibi bir şey. Doğrusunu isterseniz, büyük bir servete konmak üzere olduğum içime doğuyordu. Bunun nedenini pek bildiğim söylenemez. Belki de, gerçek bir inanç olmaktan çok bir arzuydu bu. Jüpiter'in, böceğin som altından olduğu yolundaki aptalca sözlerinin hayal gücüm üzerinde nasıl müthiş bir etkisi olduğunu biliyor musunuz? Sonra bir dizi tesadüf ve öngörülemeyecek olay – bunlar, *öylesine* olağanüstüydü ki. Bütün bunların, yılın *tek* soğuk gününde, havanın ateş yakmayı gerektirecek denli soğuk olduğu bir günde meydana gelmesinin nasıl büyük bir tesadüf olduğunu görüyor musunuz? Ateş olmasaydı veya köpek tam da o anda ortaya çıkıp omuzlarınıza atılmasaydı, kurukafayı görebilir ve sonuç olarak da hazineyi ele geçirebilir miydim hiç?"

"Lütfen devam edin – meraktan çatlayacağım."

"Pekâlâ, Kidd'le ortaklarının Atlantik kıyılarında bir yere gömdükleri defineye ilişkin hikayeleri, sağda solda anlatılan binlerce söylentiyi herhalde duymuşsunuzdur. Bu söylentiler durduk yerde çıkmış olmasa gerek. Ve bu söylentilerin bunca zaman sonra bile sona ermemiş olması, bana kalırsa, hazinenin gömüldüğü yerde hâlâ *duruyor* olmasından ileri geliyordu. Kidd yağmaladığı hazineleri bir yere gömdükten bir süre sonra gidip almış olsaydı, bu söylentiler bugünkü haliyle, böyle hiç değişikliğe uğramadan kulağımıza zor ulaşırdı. Dikkat ederseniz, hikâyelerin hepsi define avcılarıyla ilgilidir, define bulanlarla değil. Korsan gidip defineyi gömülü olduğu yerden çıkarmış olsaydı, konu orada kapanırdı. Bana öyle geliyor ki, bir kaza –sözgelimi definenin yerini gösteren haritanın kaybı– Kidd'i defineyi ele geçirme araçlarından yoksun bırakmış; bu kaza olmasaydı definenin gizlenmiş olduğundan hiçbir zaman haberdar olmayacak olan ve ellerinde yol gösterecek bilgi olmaksızın hazineyi bulmak için boşuna çabalara girişen adamları bugün bu kadar yaygınlık kazanmış söylentilerin doğmasına yol açmıştır. Bu sahillerde bugüne kadar hiç büyük bir define bulunduğunu işittiniz mi?"

"Hayır."

"Oysa, Kidd'in muazzam bir servet topladığı herkesçe bilinen bir şey. Bu yüzden, definenin hâlâ toprağın altında yattığını adım gibi biliyordum ve böyle tuhaf bir şekilde bulduğumuz parşömenin definenin yerini gösteren harita olduğuna neredeyse kesinlik derecesinde ümit beslediğimi söylediğimde sanırım şaşırmazsınız."

"Peki, nasıl bir yol tuttunuz?"

"Isıyı artırdıktan sonra parşömeni yeniden ateşe tuttum, ama hiçbir şey görünmedi. O zaman, başarısızlığımın nedeninin parşömenin kirlenmiş olmasıyla ilgili olabileceğini düşündüm; bu yüzden üzerine dik-

katle sıcak su dökerek parşömeni iyice temizledim ve bundan sonra kurukafa alt yüze gelecek şekilde bir sacın üzerine yerleştirip, sacı kömür yaktığım bir ocağın üzerine oturttum. Birkaç dakika içerisinde sac tamamen ısındığından parşömeni aldım ve üzerinde satırlar halinde dizilmiş rakamların belirmiş olduğunu tarifsiz bir sevinçle gördüm. Parşömeni yeniden sacın üzerine koyup bir dakika daha bekledim. Ocaktan aldığımda üzerinde şu gördüğünüz rakamlar vardı."

Bu noktada, Legrand parşömeni yeniden ısıtarak incelemem için bana uzattı. Kurukafayla keçi arasında kırmızı renkle kabaca yazılmış şu aşağıdaki rakamlar vardı:

53‡‡†305))6* ;4826)4‡)4‡) ;806* ;48†8 ¶60))85;]8* ;:‡*8†83(88)
5*† ;46(;88*96*?;8) *‡(;485) ;5*†2:*‡(;4956*2(5*–4) 8¶8* ;4069285)
;)6†8)4‡‡;1 (‡9;48081 ;8:8‡1 ;48†85;4)485†528806*81 (‡9;48;(88;4
(‡?34;48)4‡;161;:188;‡?;

"Ama," dedim parşömeni geri verirken, "hâlâ bir şey anlamış değilim. Bu bulmacayı çözdüğümde bana Golconda'nın[11] bütün mücevherlerini verecek olsalar bile bunu çözemeyeceğimden eminim."

"Bununla birlikte," dedi Legrand, "çözüm hiç de, karakterlere alelacele göz attığınızda düşündüğünüz kadar zor değil. Bu karakterler, herkesin rahatlıkla kestirebileceği gibi, bir şifre oluşturuyor – yani bir anlamları var. Ama, hakkında bilinenlerden, Kidd'in çok karmaşık bir şifre oluşturamayacağını tahmin ediyordum. Bu yüzden bunun basit bir şifre olduğuna hükmettim – yine de, kalın kafalı korsana anahtarsız çözülmesi imkânsız görünmüş olmalıydı."

"Şifreyi sahiden çözdünüz mü?"

"Hem de kolayca; aslında bunun binlerce defa zorlarını da çözmüşlüğüm vardır. Karşılaştığım durumlar ve kafaca yatkın oluşum bu tür bulmacalara merak salmama yol açtı; bana kalırsa insan dehasının, uygun yöntemler kullanan insan dehası tarafından çözülemeyecek bir bulmaca oluşturabileceği kuşkuludur. Aslında, bir dizi okunabilir karakteri tespit ettikten sonra, anlamı ortaya çıkarmanın güçlüğünü kendime dert etmedim.

"Bu durumda –aslında gizli bir yazının söz konusu olduğu bütün durumlarda– ilk sorun şifrenin hangi *dilde* olduğudur, çünkü çözüm ilkeleri, özellikle de çok basit şifrelerde, büyük ölçüde bir dilin yapısına

11) Güneydoğu Hindistan'da hazineleriyle ünlü terk edilmiş eski bir kent.

bağlıdır ve ona bağlı olarak değişiklikler gösterir. Genel olarak, doğru çözüme ulaşıncaya kadar insanın bildiği bütün dilleri (ihtimalleri de gözeterek) denemesinden başka bir yolu yoktur bunun. Ama elimizdeki şifrede imza bütün güçlüğü ortadan kaldırmıştır. 'Kidd'le yapılan kelime oyunu İngilizce'den başka hiçbir dilde mümkün değildir. Bu kelime oyunu yapılmamış olsaydı, Karayipler Denizi'nde dolaşan bir korsanın bu tür şifreli yazılarda kullanması en muhtemel diller olan İspanyolca veya Fransızca'dan başlardım denemelerime. Durum böyle olunca, şifrenin İngilizce yazılmış olduğunu varsaydım.

"Dikkat ettiyseniz, sözcükler arasında boşluk bırakılmamış; boşluk olsaydı iş nispeten kolaylaşırdı. Bu durumda, daha kısa sözcüklerin karşılaştırılması ve analiziyle başlardım; tek harfli bir sözcük, sözgelimi *a* (bir) veya *i* (ben) ile karşılaşınca çözümü epey kolaylamış olurdum. Ama sözcükler birbirinden ayrılmamış olduğundan, ilk işim en çok ve en az geçen karakterleri saptamak oldu. Hepsini sayıp şöyle bir çizelge yaptım:

33 adet 8
26 " ;
19 " 4
16'şar adet‡ ve)
13 adet *
12 " 5
11 " 6
8'er adet † ve 1
6 adet 0
5'er adet 9 ve 2
4'er " : ve 3
3 adet ?
2 " ¶
1'er adet . ve –

"Şimdi, İngilizce'de en çok kullanılan harf *e*'dir. Bundan sonra sırayla şunlar gelir: a o i d h n r s t u y c f g l m w b k p q x z. Ama *e* diğer harflere nazaran öylesine çok kullanılır ki, hangi uzunlukta olursa olsun *e*'nin başat karakter olmadığı bir sözcük yok dense yeridir.

"Demek ki, daha işe başlarken salt tahminden öte bir temele sahibiz. Bu çizelgeden genel bir yarar sağlanabileceği açık olmakla birlikte, elimizdeki şifrenin çözümünde çizelgenin yardımına kısmen başvuracağız. En başat karakterimiz 8 olduğuna göre, bizim kullandığımız alfabedeki karşılığının *e* olduğunu varsayımakla başlayabiliriz. Bu varsayımı doğru-

lamak için 8'in sık sık çift olarak kullanılıp kullanılmadığına bakalım, çünkü çift e İngilizce'de çok sık kullanılır – sözgelimi 'meet', 'fleet', 'speed, 'seen', 'been', 'agree', vs. Elimizdeki şifreli yazı pek uzun olmasa da çift 8'in beş defa tekrarlandığını görüyoruz.

"Öyleyse 8'in, *e*'yi temsil ettiğini kabul edelim. İmdi, bu dildeki sözcüklerin içinde en çok rastlanılanı 'the' olduğuna göre, bakalım sonu 8 olmak üzere aynı sırayla tekrarlanan üç karakter var mı yok mu? Böyle dizilmiş bir harf tekrarı keşfedersek, bunun muhtemelen 'the' sözcüğü olduğunu kabul edebiliriz. İncelediğimizde görüyoruz ki *;48* şeklindeki bir diziliş metinde yedi defa yer alıyor. Dolayısıyla (;) *t*, (4) *h* ve (8) de *e*'dir – bu sonuncu harfin e olduğu artık doğrulanmıştır. Böylece büyük bir adım atmış olduk.

"Bir tek sözcüğü belirlemiş olmakla, çok önemli bir hususu, yani diğer sözcüklerden çoğunun başlangıç ve bitiş noktalarını da belirlemiş olduk. Sözgelimi, şifreli yazının sonundan pek uzak olmayan bir yerde görülen sondan bir önceki *;48* bileşimini ele alalım. Bu üçlüden hemen sonra gelen noktalı virgülün yeni bir sözcüğün başlangıcı olduğunu biliyoruz ve bu 'the'yı izleyen altı karakterden beşini biliyoruz. Bu karakterlerin temsil ettiği harfleri, bilmediğimiz karakter için bir boşluk bırakarak şuraya yazalım:

t eeth

"Alfabenin bütün harflerini bu boşluğa uygulayarak sondaki 'th'nin de dahil olduğu anlamlı bir sözcük oluşturamadığımızdan sondaki bu iki harfi rahatlıkla bir kenara atabiliriz. Şimdi elimizde sadece

t ee

kalıyor ve önceki gibi alfabenin bütün harflerini teker teker denediğimizde, tek makul sözcük olan 'tree'ye (ağaç) ulaşıyoruz. Böylece, yeni bir harf, '(' karakterinin temsil ettiği 'r'yi elde ediyoruz. Art arda gelen sözcükler de 'the tree' oluyor.

"Bu sözcüklerin biraz ilerisine baktığımızda, yine *;48* üçlüsünü görüyoruz ve ondan kendisinden önce gelen sözcüğü bitiren kelime olarak yararlanıyoruz. Şimdi elimizde şöyle bir düzenleme var:

the tree;4(‡?34 the

ya da bildiğimiz karakterleri yerine koyduğumuzda, şu şekle gelir:

the ‡ree thr‡?3h the

"Şimdi, bilinmeyen karakterlerin yerine boşluk bırakacak veya nokta koyacak olursak onu şu şekilde okuruz:

the tree thr...h the

O zaman, sözcüğün *'through'* (arasında) olduğu derhal göze çarpıyor. Bu keşif bize üç yeni harf kazandırıyor: ‡?3 karakterlerinin temsil ettiği o, u ve g.

"Bundan sonra şifreli yazıda bilinen karakterlere sahip kombinasyonları aradığımızda, yazının başlarında şu dizilişle karşılaşıyoruz:

83(88 ya da egree

Çok açık ki *'degree'* (derece) sözcüğünün son kısmı. Bu da bize bir harf daha veriyor: † karakteriyle temsil edilen *d*.

"'Degree' sözcüğünün dört karakter ilerisinde ise şu kombinasyonu görüyoruz:

;46(;88*

"Bilinen karakterlerin yerine harfler, bilinmeyenlerin yerine noktalar koyunca, yukarıdaki kombinasyon şu şekle giriyor:

th.rtee.

Ki bu da akla hemen *'thirteen'* (on üç) sözcüğünü getiriyor ve yine iki harf kazandırıyor: 6 ve * ile temsil edilen *i* ve *n*.

"Şifreli yazının şimdi de başlangıcına baktığımızda aşağıdaki kombinasyonu buluyoruz:

53‡‡†

Öncekiler gibi bilenenlere çevirince bulduğumuz şey

.good

oluyor. Bundan da ilk harfin 'a', ilk iki sözcüğün 'a good' (iyi bir) olduğundan şüphemiz kalmıyor.

"Karışıklığın önüne geçmek için, şu ana kadar bulduklarımızı bir çizelge haline getirmenin sırası artık. Çizelgemiz şöyle oluyor:

5 = a
† = d
8 = e
3 = g
4 = h
6 = i
* = n
‡ = o
(= r
; = t
? = u

"Böylece, en önemli harflerden en az onunu elde etmiş bulunuyoruz; çözümün ayrıntılarına daha fazla girmenin gereği yok. Bu tür şifrelerin kolayca çözülebileceğine sizi ikna etmeye yetecek kadar şey anlattım ve nasıl *akıl yürütüleceğini* gösterdim sanıyorum. Ama şundan emin olun ki, elimizdeki şifreli yazı en basitlerinden biriydi. Artık size, çözdüğüm kadarıyla parşömen üzerindeki karakterlerin tam çevirisini vermekten başka yapacak bir şey kalmadı. Şifreli yazının çözülmüş hali işte şöyle: *'Piskopos hanında şeytanın koltuğunda iyi bir cam yirmi bir derece on üç dakika kuzeydoğu kuzey ana kol doğu tarafında yedinci dal kurukafanın sol gözünden bırak ağaçtan düşme noktasına düz bir çizgi çek elli ayak öteye uzat'*"[12]

"Ama," dedim, "bulmaca hâlâ çözülmüş gibi durmuyor. *'Şeytanın koltuğu'*, *'kurukafa'* ve *'Piskopos hanı'*ndan nasıl bir anlam çıkarılabilir ki?"

"İtiraf edeyim ki," diye yanıtladı Legrand, "ilk bakışta durum hâlâ ciddiyetini koruyordu. İlk olarak şifreli yazıyı yazan kişinin amacını göz önünde tutarak tümceyi doğal bölümlerine ayırmaya çalıştım."

"Yani, noktalama işaretlerini mi koydunuz?"

"Onun gibi bir şey."

"Peki ama, nasıl becerdiniz bunu?"

"Şifreli yazının yazarının çözümü daha da zorlaştırmak amacıyla, sözcükler arasında boşluk bırakmamış olduğunu düşündüm. Fazla zeki olmayan birinin bu amaca ulaşmakiçin işi abartıya vardıracağı neredeyse kesindi.

12) *'A good glass in the bishop's hostel in the devil's seat twenty one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.'*

Yazıyı yazarken doğal olarak bir boşluk ya da bir nokta koyması gereken biryere geldiğinde, burada karakterleri birbirine aşırı yaklaştıracaktı. Şimdi el yazısına bakarsanız karakterlerin aşırı kalabalık olduğu beş yeri rahatça görürüsünüz. Bu ipucundan hareketle metni şöyle bölümlere ayırdım: *'Piskopos hanında şeytanın koltuğunda iyi bir cam – yirmi bir derece on üç dakika – kuzeydoğu kuzey – ana kol doğu tarafında yedinci dal – kurukafanın sol gözünden bırak – ağaçtan düşme noktasına düz bir çizgi çek elli ayak öteye uzat'*"

"Ben hâlâ karanlıklar içerisindeyim," dedim.

"Ben de ilk birkaç gün sizin gibi karanlıklar içerisindeydim," diye yanıtladı Legrand. "Bu süre zarfında Sullivan Adası'nın civarında, 'Piskopos Oteli' adında bir yer olup olmadığını öğrenmek için hummalı bir soruşturmaya giriştim; günümüzde 'han' diye bir şey kalmadığından otel diye arıyordum. Hiçbir bilgiye ulaşamadım; araştırma alanımı genişletip daha sistemli bir araştırmaya girişmek üzereydim ki, bir sabah ansızın aklıma *'Bishop's hostel*'in, adanın dört mil kuzeyinde çok eskiden beri bir konakları bulunan soylu Bessop ailesiyle ilişkili olabileceği geldi. Bunun üzerine derhal söz konusu çiftliğe gidip oradaki yaşlı zencilere sorular yönelttim. Sonunda, kadınların en yaşlılarından biri *Bessop Kalesi* diye bir yerden söz edildiğini işittiğini ve beni oraya götürebileceğini sandığını, ancak oranın bir kale ya da meyhane olmayıp yüksek bir kayalık olduğunu söyledi.

"Kadına, zahmetine karşılık iyi para ödeyeceğini söyledim; biraz tereddütten sonra beni oraya götürmeye razı oldu. Pek fazla zorlanmadan kayalığı bulduk; kadına yol verdikten sonra çevreyi incelemeye başladım. 'Kale' düzensizce bir araya toplanmış iri iri kayalardan ibaret sarp bir kayalıktı. Kayalardan bir tanesi yüksekliği bakımından olduğu kadar diğerlerinden uzakta oluşu ve yapay havasıyla da çok dikkat çekiciydi. Onun tepesine kadar çıktım ve bundan sonra ne yapacağımı bilemeden öylece dikilip kaldım.

"Düşünceler içerisinde etrafıma bakınırken, kayanın doğu yüzünde, üzerinde durduğum zirvenin bir metre kadar altında dar ve düz bir çıkıntı dikkatimi çekti. Kayanın sarp yüzeyinden on sekiz parmak kadar ileri uzanan bu çıkıntının eni bir ayaktan fazla değildi ve tam üzerine isabet eden yerde kayanın yüzeyi hafif çukurdu; çıkıntı bu haliyle atalarımızın arkalığı çukur koltuklarını andırıyordu. Buranın, şifreli yazıda sözü edilen 'şeytanın koltuğu' olduğundan hiç kuşku duymadım; şimdi, bana öyle geliyordu ki bulmacayı çözmüştüm.

"'İyi cam', biliyordum ki, dürbünden başka bir şey olamazdı, çünkü 'cam' sözcüğü denizciler tarafından nadiren başka anlamlarda kullanılır.

Hemen anladım ki, dürbünle belirli bir yöne *sabit bir açıyla* bakmak için buradan yararlanmak gerekiyordu. 'Yirmi bir derece on üç dakika' ve 'kuzeydoğu kuzey' cümlelerinin, dürbünün çevrilmesi gereken yönü gösterdiğinden hiç kuşkum yoktu. Bu keşiflerden büyük bir heyecana kapılarak eve koştum, dürbünümü kaptığım gibi kayalığa geri döndüm.

"Kayalığın zirvesine yakın o raf gibi çıkıntıya yavaşça kayar gibi indim ve belirli bir konum dışında üzerine oturmanın mümkün olmadığını gördüm. Bu durum, tahminlerimi doğruluyordu. 'Yirmi derece on üç dakika' pek tabii ki görünür ufuktan yükseklik dışında bir şey olamazdı, çünkü yatay yön zaten 'kuzeydoğu kuzey' olarak verilmişti. Bu yönü cep pusulamla belirledikten sonra dürbünü tahmini olarak yirmi bir derece yüksekliğe doğrulttum ve dikkatle yukarı aşağı oynatırken uzakta, diğerlerine tepeden bakan kalın bir ağacın yeşil yaprakları arasında yuvarlak bir gedik ya da boşluk dikkatimi çekti. Bu gediğin ortasında beyaz bir nokta gördüm, ama ilkin ne olduğunu çıkaramadım. Dürbünün odağını ayarlayarak yeniden baktım ve o zaman bunun bir insan kafatası olduğunu anladım.

"Yüreğimi güvenle dolduran bu keşiften sonra, bulmacayı tamamen çözdüğümü düşündüm, çünkü 'ana kol doğu tarafında yedinci dal' cümlesi sadece kurukafanın ağaçtaki yerine işaret ediyor olabilirdi, 'kurukafanın sol gözünden bırak' ise gömülü bir definenin yerini belirtiyor şeklinde yorumlanabilirdi olsa olsa. Kurukafanın sol güzünden bir kurşun bırakılması gerektiğini anlamıştım; ağacın en yakın noktasından kurşunun düştüğü noktaya düz bir çizgi çizilecek ve bu çizgi aynı doğrultuda elli adım uzatılacaktı, ulaşılan noktanın altında değerli bir şeyin gömülü olmasının en azından mümkün olduğunu düşündüm."

"Bütün bunlar çok açık," dedim, "ustaca olmakla beraber, basit ve anlaşılır şeyler. Peki, *Piskopos Oteli*'nden ayrıldıktan sonra ne yaptınız?"

"Ne yapacağım, ağacın yerini iyice belledikten sonra eve döndüm. Daha 'şeytanın koltuğu'ndan kalkar kalkmaz yuvarlak delik yok oldu, ne kadar uğraştıysam da onu bir daha göremedim. Bütün bu işte bana en ustaca gelen şey, daha sonra yaptığım bir yığın denemenin de kanıtladığı gibi, söz konusu açıklığın kaya yüzeyindeki o dar çıkıntı dışında hiçbir yerden görünmemesi oldu.

Piskopos Oteli'ne yaptığım bu yolculukta, son birkaç haftadır bana garip bir haller olduğunu gözlemleyen ve beni yalnız bırakmamaya büyük bir özen gösteren Jüpiter de yanımdaydı. Ama ertesi günü erkenden kalkıp ona görünmeden ağacı aramaya tepelere gittim. Çok zahmetli bir arayıştan sonra, buldum da. Gece geç vakit döndüğümde uşağım beni dövmeye kalkıştı. Serüvenin gerisini sanıyorum en az benim kadar biliyorsunuz."

"Sanırım," dedim, "aptallığı yüzünden Jüpiter'in böceği kurukafanın sol gözü yerine sağ gözünden sarkıtması nedeniyle yaptığımız ilk kazıda başarısız olduk."

"Tastamam öyle. Bu hata, bırakılan ağırlığın iki buçuk parmak yan tarafa düşmesine yol açtı. Define ağırlığın düşeceği noktanın *altında* olsaydı bu farkın hiçbir önemi olmazdı; ama ağırlığın düştüğü yer ile ağacın buraya en yakın yeri, çizilecek olan doğrunun yönünü belirten iki noktaydı; yapılan hata başlangıçta ne kadar küçük olursa olsun, çizilen hat boyunca ilerledikçe büyüyor ve elli adıma ulaştığımızda bizi hedefimizden oldukça uzağa düşürüyordu. Definenin buralarda bir yere gömülü olduğuna duyduğum derin inanç olmasaydı onca çabamız boşa gidecekti."

"Bana öyle geliyor ki kurukafa, kurukafanın gözünden bir kurşun sarkıtma fantezisi, Kaptan Kidd'in aklına korsan bayrağından gelmiştir. Hazinesine bu şekilde, o uğursuz amblem aracılığıyla ulaşmakta şairce bir tutarlılık görmüş olmalı."

"Belki de öyledir, ama ben şairce tutarlılık kadar sağduyunun da bu işte rolü olduğunu düşünmeden edemiyorum. Bir nesnenin, hele bir de küçükse, 'şeytanın koltuğu'ndan görünebilmesi için beyaz olması gerekir; ve insan kafatası kadar beyazlığını koruyan, hatta kötü hava koşullarında artıran başka bir şey bulamazsınız."

"Ama tumturaklı sözleriniz ve böceği sallayışınız, bilseniz ne kadar acayipti! Delirdiğinizden hiç kuşkum yoktu. Sahi, kurukafadan bir kurşun yerine böceği sarkıtmakta neden böyle ısrarcı oldunuz?"

"Samimi olmak gerekirse, akıl sağlığımdan kuşkulanmanıza alınmıştım, bu yüzden işin içine birazcık esrar katarak sizi kendimce cezalandırmaya karar verdim. Bu nedenle böceği ileri geri salladım ve, yine bu nedenle, kurukafanın gözünden böceğin sarkıtılmasını istedim. Her ikinizin de böceğin ağırlığına işaret etmiş olmanız aklıma bu fikri getirdi."

"Anlıyorum. Kafamı kurcalayan bir nokta daha var. Kazdığımız çukurda bulduğumuz iskeletlere ne diyeceğiz?"

"Bu soruya sizden daha iyi yanıt verecek durumda değilim. Yine de, onlara bir açıklama getirmenin bir tek makul yolu var gibi görünüyor, ama böyle bir vahşete inanmak korkunç bir şey. Kidd'in –tabii defineyi saklayan Kidd ise, ki benim bundan hiç kuşkum yok– bu işi tek başına yapmış olamayacağı açık. İşin güç bölümü bitince de sırrı bilenleri ortadan kaldırmanın uygun olacağına hüktnetmiş olmalı. Yardımcıları çukurun içinde uğraşırken indirilen birkaç kazma darbesi yetmiştir – belki de sekiz on darbe gerekmiştir, kim bilir?"

O ADAM SENSİN

Rattleborough muammasında şimdi Oedipus'u oynayacağım.[1] Rattleboroghlular arasındaki inançsızlığa kesin bir son veren ve daha önceleri kuşkucu olmaya cesaret eden bütün dünyevi fikirlileri kocakarıların sağlam itikatlarına getiren Rattleborough mucizesini –herkesçe kabul edilen, tartışılmayan, tartışmasız, gerçek mucizeyi– yaratan mekanizmanın esrarını açıklayacağım size, çünkü bunu sadece ben yapabilirim.

Bu olay –hiç de yakışık almayan hafif bir tonla sözünü ettiğim için özür dilemem gerekir– 18... yılının yazında meydana geldi. Bay Barnabas Shuttleworthy[2] –kasabanın en zengin ve en saygın şahsiyetlerinden biri– bir cinayete kurban gittiğinden kuşkulanılmasına yol açacak şekilde birkaç günden beri kayıptı. Bay Shuttlewhorty, on beş mil kadar uzaklıktaki ... kentine gidip aynı akşam dönmek niyetinde olduğunu açıkça söyleyerek, bir cumartesi sabahı erkenden Rattleborough'dan at sırtında yola çıkmıştı. Ama hareketinden iki saat sonra atı, binicisiz ve yola çıkarken kayışlarla sırtına bağlanan heybeleri olmadan geri döndü. Hayvan, yaralanmış ve çamurlara bulanmıştı. Bu durum, doğal olarak, kayıp şahsın dostlarının yüreklerine korku saldı ve Bay Shuttlewhorty pazar sabahı da ortaya çıkmayınca gidip cesedini aramak üzere bütün kasaba ayağa kalktı.

Araştırma yapılmasını en şiddetle ve hararetle isteyen, Bay Shuttlewothy'nin can dostlarından Bay Charles Goodfellow ya da herkesin dediği gibi 'Charley Goodfellow' veya 'İhtiyar Charley Goodfellow' diye biriydi. Şimdi, ister mucizevi bir tesadüf olsun, ister adın kendisinin karakter üzerindeki kavranamaz etkisi nedeniyle olsun, ki bugüne ka-

1) Oedipus muamması: Yunan mitolojisinde Oedipus, Sfenksin bulmacasını çözerek Teb Kralı olur. Bulmacanın yanıtı, öykünün adındadır. Sfenks, sabahları dört ayak, öğlen vakti iki ayak, akşamları da üç ayak üzerinde yürüyen şeyin ne olduğunu sorar. Bu zamanların insan yaşamının evreleri olduğunu anlayan Oedipus "İnsan" diye yanıt verir.

2) Barnabus, İsa'nın havarilerinden birinin adıdır. Toprağını satarak ortaklaşa yaşama katılmıştır. Shuttleworthy adı, yaşlı adamın servetinin tekstilden geldiğini ima etmektedir.

dar hangisinin doğru olduğunu anlayabilmiş değilim, tartışılamaz olan gerçek şu ki, bugüne kadar adı Charles olup da açık, mert, dürüst, iyi huylu ve içten olmayan, insanın duymaktan hoşlandığı dolgun, billur gibi bir sesle, "benim tertemiz bir vicdanım var, hiç kimseden korkum yok, her türden alçakça eylemin üstündeyim" der gibi dosdoğru insanın yüzüne bakan gözlere sahip olmayan biri görülmemiştir. Bu yüzden, ikincil rollerde sahneye çıkan her candan, babayani aktörün adının Charles olması kesin gibidir.

'İhtiyar Charles Goodfellow' Rattleborough'ya geleli ancak altı ay kadar olmasına ve kasabaya yerleşmesinden önce hakkında kimsenin hiçbir şey bilmemesine karşın, kasabanın bütün saygın kişileriyle tanışıklık kurmada hiç güçlük çekmemişti. Bunlardan hiçbiri onun bir sözünü iki etmezdi; kadınlara gelince, onu memnun etmek için yapmayacakları hiçbir şey olmadığını söylemeye gerek bile yok. Bütün bunların tek nedeni de, Charles adıyla vaftiz edilmiş olması ve bunun sonucu olarak da hani şu 'en iyi tavsiye mektubu' denen türden bir yüze sahip olmasıydı.

Daha önce söylediğim gibi, Bay Shuttleworthy kasabanın en saygın ve hiç kuşku yok ki en zengin insanlarından biriydi ve 'İhtiyar Charles Goodfellow' öz kardeşi gibi onunla can ciğer dosttu. İki yaşlı adam kapı komşusuydular ve Bay Shuttleworthy'nin 'İhtiyar Charley'i nadiren ziyaret etmesi ve bilindiği kadarıyla hiçbir zaman onun evinde yemeğe kalmamış olması, biraz önce işaret ettiğim gibi, iki yaşlı adamın ziyadesiyle yakın dost olmalarını önlemiyordu; çünkü bir tek gün geçmezdi ki 'İhtiyar Charley' komşusunun ne yaptığına bakmak için günde üç dört defa uğramasın ve çoğunlukla kahvaltıya ya da çaya, hemen hemen her zaman akşam yemeğine kalmasın. Ve o zaman, iki ahbap çavuşun içtiği şarabın haddini hesabını ancak Tanrı bilir. 'İhtiyar Charley'nin gözde içkisi *Chateau Margaux* idi ve yaşlı adamın kendisi gibi maşrapa maşrapa şarap içtiğini görmekBay Shuttleworthy'nin yüreğini ısıtıyordu. Şarabın iyice kafaya vurup, bunun doğal bir sonucu olarak akılların oldukça bulandığı bir gün, Bay Shuttleworthy alıbabının sırtına bir şaplak indirerek, "sana ne olduğunu söyleyeyim mi 'İhtiyar Charley', sen kesinlikle hayatımda gördüğüm en candan arkadaşsın; mademki tokuşturmaktan bu kadar hazzediyorsun, sana koca bir sandık Chateau Margeaux hediye etmezsem Tanrı cezamı versin." ('Tanrı cezamı versin!', 'Ah Tanrım!' ya da 'hey güzel Tanrı'm!'ın ötesine geçmese de, Bay Shuttleworthy'nin küfretmek gibi kötü bir huyu vardı.) "Bu günden tezi yok, şehre en âlâsından iki sandık şarap ısmarlamazsam Tanrı cezamı versin," dedi,

"ve onu sana hediye edeceğim, evet ısmarlayacağım –yo, hiçbir şey söylemene gerek yok– ısmarlayacağım diyorum sana, bekle de gör. Şaraplar hiç ummadığın bir anda eline geçecek." Bay Shuttleworthy'nin bu küçük cömertliğini, iki arkadaş arasında ne kadar yakın bir arkadaşlık ve anlayış olduğunu sizlere göstermek için anlatıyorum.

Neyse, söz konusu pazar günü, Bay Shuttleworthy'nin başına bir şey geldiği açıkça anlaşıldığında İhtiyar Charley Goodfellow' kadar derinden etkilenen birini ömrümde görmedim. Bay Shuttleworthy'nin atının, göğsünün bir tarafından girip öldürmeden öbür tarafından çıkan bir kurşun yarasından akan kanlar içerisinde binicisiz ve heybeleri olmadan döndüğünü ilk duyduğunda, kayıp kişi kendi öz kardeşi ya da babasıyınış gibi, beti benzi attı ve sıtmaya tutulmuş gibi tir tir titredi.

Duyduğu büyük üzüntüden eli ayağı tutmaz olmuştu; ne herhangi bir şey ne de bir plan yapabiliyordu; bu yüzden, durumda bir değişiklik olup olmayacağını veya, sözün gelişi, Bay Shuttleworthy'nin çıkagelip, atını önden göndermesinin nedenlerini anlatmasını bir süre –mesela bir iki hafta, hatta bir iki ay– beklemenin en doğru hareket tarzı olacağını düşünerek, uzun süre Bay Shuttleworthy'nin diğer dostlarını bu konuda herhangi bir şey yapmaktan vazgeçirmeye çalıştı. Zannederim, büyük acılar içerisinde çırpınıp duran insanlarda, bu her şeyi zamana bırakına ve erteleme eğilimini sık sık gözlemlemişsinizdir. Bu insanların düşünme yetenekleri dumura uğramış gibidir, hareket etmek düşüncesinden dehşete düşerler, sessiz sakin yataklarına uzanıp yatmaktan ve yaşlı kadınların dediği gibi 'acılarını emzirmekten' –yani, dertleri üzerine derin düşüncelere dalmaktan– daha fazla hiçbir şeyden hoşlanmazlar.

Rattleboroughlular 'İhtiyar Charley'nin aklına ve sağduyusuna o kadar güveniyorlardı ki çoğu onunla hemfikir oldu ve doğru sözlü beyefendinin dile getirdiği gibi 'bir şeyler oluncaya kadar' harekete geçmeme eğilimi içine girdi; Bay Shuttleworthy'nin oldukça kötü karakterli, çok sefih huyları olan genç yeğeninin kuşku verici müdahalesi olmasaydı, sanırım bu herkesin ortak kararı olacaktı. Pennifeather adlı bu yeğen 'yatıp beklemeyi' hiçbir şekilde makul bulmuyor, 'öldürülmüş adamın cesedini' aramak için hemen araştırmalara başlanmasında ısrar ediyordu. Kullandığı ifade buydu; o zaman Bay Goodfellow, bunun *'başka hiç kimsenin kullanmadığı* bir ifade' olduğuna zekice işaret etti. 'İhtiyar Charley'nin bu sözlerinin kalabalık üzerinde büyük bir etkisi oldu; bazılarının "genç Bay Pennifeather'ın nasıl olup da amcasının *öldürülmüş* olduğunu açıkça ve hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar kesin bir

dille söylemeye kendini yetkili saydığını, zengin amcasının kaybolmasıyla ilgili her şeyi nasıl bu kadar yakından bildiğini" sorduğu duyuldu. Bunun üzerine, kalabalık arasında, özellikle de 'İhtiyar Charley' ile Bay Pennifeather arasında ufak tefek atışmalar ve çekişmeler oldu. Bu ikisi arasında üç dört aydan beri bir hüsnüniyetin varlığından söz edilemeyeceğinden, bu çekişme yeni bir şey değildi; işler o noktaya varmıştı ki, Bay Pennifeather, kendisinin de oturduğu amcasının evine zırt pırt geldiğini söyleyerek Bay Goodfellow'u vurup yere devirmişti. Bunun üzerine, söylendiğine göre, Bay Goodfellow tam bir itidal ve Hıristiyan'ca bir merhametle davranmıştı. Yerden kalkmış, giysilerini düzeltmiş ve hiçbir surette karşılık vermeye kalkışmamıştı; sadece, 'ilk uygun fırsatta bunun öcünün gerektiği gibi alınacağı' hususunda bir şeyler mırıldanmıştı. Bu, öfkenin doğal ve haklı bir şekilde dışa vuruluşuydu; hiçbir anlama gelmiyordu; nitekim çok geçmeden unutulup gitmişti.

Şu anda söz konusu olan olayla hiçbir ilgisi olmayan bu meseleleri bir yana bırakalım; Rattleboroughluların esas olarak Bay Pennifeather'ın ikna etmesiyle, sonunda, kırsal alana dağılarak kayıp Bay Shuttleworthy'yi arama kararı verdikleri kesin. Daha ilk anda bu karara varıldı. Bu karar kesinlik kazanınca, gruplar halindeki araştırmacıların hangi yönlere dağılacakları, hangi yörelerin didik didik araştırılacağı söz konusu edildi. Hangi ustaca akıl yürütmeler yoluyla olduğunu unuttum, ama 'İhtiyar Charley' orada bulunanları, bunun tutulabilecek en akılsızca yol olduğuna ikna etti. Sonunda, Bay Pennifeather dışında herkesi *topluca* bir arama yapılmasına ikna etti; başlarında da 'İhtiyar Charley'nin kendisi bulunacaktı.

Öncülüğe gelince, bir vaşağın gözlerine sahip olduğu herkesçe bilinen 'İhtiyar Charley'den daha iyisi olamazdı; ama onları hiç kimsenin varlığından bile haberdar olmadığı yollardan geçirerek en sapa, en ücra yerlere götürmesine, köşe bucak her tarafın hiç ara verilmeden gece gündüz neredeyse bir hafta araştırılmasına karşın, yine de Bay Shuttleworthy'nin izine rastlanmadı. Her ne kadar izine rastlanmadı diyorsam da, bu harfi harfine böyle değil; elbette bazı izler bulundu. Zavallı adamın atının nal izleri (kendine has özellikleri vardı), şehre giden anayol üzerinde, kasabanın üç mil kadar doğusundaki bir noktaya kadar izlendi. Burada izler anayoldan saparak ağaçlık bir alana yöneliyor, sonra yarım mil kadar ötede yeniden anayola çıkıyordu. Nal izlerini bu patika boyunca izleyerek, araştırmacılar patikanın sağında, böğürtlen çalılarıyla yarı yarıya gizlenmiş, kötü kokulu küçük bir su birikintisine vardılar; suyun öte tarafında bütün izler gözden yitiyordu. Ama burada bir

mücadele olmuşa benziyordu, sanki insandan büyük ve ağır bir şey patikadan su birikintisine doğru sürüklenmişti. Bu şey dikkatlice, iki defa sürüklenmişti, ama hiçbir şey bulunamadı; araştırmacılar hiçbir sonuç elde edemeden umutsuzluk içerisinde oradan ayrılmak üzereydi ki, allahtan Bay Goodfellow'un aklına göletin suyunun tamamen boşaltılması fikri geldi. Bu tasarı sevinç çığlıklarıyla karşılandı, akıllılığından ve düşüncesinden dolayı 'İhtiyar Charley'ye bol bol övgüler yağdırıldı. Toprağı kazıp ceset çıkarmak gerekebilir diye kasabalıların çoğu yanlarında bel getirmiş olduğundan suyun alınması kolayca ve çabucak gerçekleştirildi; göletin dibi henüz görümneye başlamıştı ki, çamurun tam ortasında siyah ipekli kadife den bir yelek dikkati çekti; herkes Bay Pennifeather'ın yeleğini hemen tanımıştı. Yelek epey yırtılmış ve kan lekeleriyle kirlenmişti; araştırmacılardan birçoğu bu yeleğin Bay Shuttleworthy'nin şehre gitmek için yola çıktığı günün sabahı sahibince giyilmiş olduğunu açıkça anımsıyordu; bazıları da o unutulmaz günden sonra Bay P.'nin bir daha söz konusu giysiyi giymediğine, gerekirse yeminle, tanıklık etmeye hazırdı; Bay Shuttleworthy'nin kayboluşunu izleyen günlerde yeleği Bay P.'nin üzerinde görmüş olduğunu söyleyecek hiç kimse yoktu.

Bay Pennifeather için durum şimdi çok nazik bir hal almıştı, benzinin atması ve ne diyeceğinin sorulması üzerine tek söz söyleyememesi, kendisine karşı duyulan kuşkuların kesin onaylanması olarak görüldü. Bunun üzerine, vur patlasın çal oynasın bir hayat tarzını paylaşan birkaç dostu da onu terk etti; bunlar, Bay Pennifeather'ın derhal tutuklanması için eski aleni düşmanlarından daha çok yaygara koparıyorlardı. Ama öte yandan, Bay Goodfellow'un yüce gönüllüğü, bu kişilerle karşılaştırılınca göz alıcı bir biçimde parıldadı. Bay Pennifeather'ı hararetle ve belâgatla savunan bir konuşma yaptı. Konuşmasında, bu ateşli genç bayın –'değerli Bay Shuttleworthy'nin mirasçısının'– hiç kuşkusuz tartışmanın verdiği kızgınlıkla kendisine (Bay Goodfellow'a) reva gördüğü hakareti içtenlikle bağışlamış olduğunu birçok defa ima etti. Onu bütün kalbiyle bağışlamıştı ve söylemekten büyük bir üzüntü duyuyordu ama, Bay Pennifeather'a karşı gerçekten duyulmaya başlayan kuşkulara tam anlamıyla katılmayan kendisi (Bay Goodfellow) elinden geleni esirgemeyecek, belâgatla konuşma yeteneğini, bu sahiden aşırı derecede karmaşık işin en kötü yanlarını vicdanının elverdiği ölçüde, nasıl denir, yumuşatmak için kullanacaktı.

Bay Goodfellow yaklaşık yarım saatten fazla bu tarzda konuşmaya devam etti; Bay Pennifeather'ın aklına ve kalbine övgüler yağdırdı; ama

yürekleri sevgi dolu insanlar nadiren iyi gözlemcidirler –bir dosta yardım edebilme gayreti içerisinde öfkeyle bir sürü yanlışlıklar, *terslikler* ve *münasebetsizlikler* yaparlar– böylece en halis niyetlerle, yardım edeceklerine dostlarının davasına son derece büyük zarar verirler.

İçinde bulunduğumuz durumda, Bay Goodfellow'un bütün belâgatıyla zanlının lehine çabalayıp durmasına karşın, ağzından çıkan her hecenin istenmeden ortaya çıkan dolaysız etkisi, konuşmacının dinleyiciler gözünde yücelmesi değil, her nasılsa, davasını savunduğu kişiye karşı zaten duyulan kuşkunun derinleşmesi ve kalabalığın ona karşı galeyana gelmesi oldu.

Hatibin işlediği en anlaşılmaz hatalardan bir tanesi, zanlının 'çok kıymetli ihtiyar beyefendinin, Bay Shuttlewhorty'nin mirasçısı' olduğunu ima etmesiydi. İnsanlar bunu sahiden de daha önce hiç akıllarına getirmemişlerdi. Bütün hatırladıkları, (yaşayan başka hiçbir yakını olmayan) amcanın bir iki yıl önce yeğenini, mirasından mahrum bırakmakla tehdit ettiğiydi. Yalansız dolansız insanlar olan Rattleboroughlular, bu mirastan mahrum bırakma işini çoktan hallolmuş bir mesele olarak görüyorlardı; ama 'İhtiyar Charley'nin dikkatlerini çekmesiyle, bu konuda düşünmeye başladılar ve tehditlerin tehdit olmaktan *öteye* gitmemiş olabileceği sonucuna vardılar. Tabii bunun üzerine hemen *cui bono*[3] sorusu ortaya atıldı – müthiş suçla ilgili olarak, genç adamı yelekten daha fazla zan altında bırakan soru. Yanlış anlaşılmamak için, izninizle bir an konu dışına çıkarak şunu hatırlatayım ki, demin kullandığım son derece kısa ve basit Latince tümce, her seferinde yanlış çevrilmiş ve yanlış anlaşılmıştır. Bulwer'in[4] ve Dickens'ın romanlarından tutun da Turnapenny'nin[5] ve Ainsworth'un[6] romanlarına kadar bütün mükemmel romanlarda–örneğin, ("Cecil"in yazarı) Bayan Gore'un,[7] bir hanımefendinin Keldanice'den Chickasaw[8] diline kadar bütün dillerden alıntılar yaptığı ve sistematik bir plan dahilinde 'gerekli görüldüğünden' öğre-

3) Cicero'nun *Pro Roscio Amerino*'sundan, XXX.84.

4) Edward George Bulwer-Lytton (1803-1873), aralarında *The Disowned* (1829), *Paul Clifford* (1830), *Eugene Aram* (1832) ve *Lucretia* (1846) gibi ilginç kriminal romanların da bulunduğu birçok kitabın yazarı olan İngiliz yazar ve siyaset adamı.

5) Turnapenny (Turn a penny): Para için yazan yazar.

6) İngiliz yazar William Harrison Ainsworth (1805-1882). Aralarında *Jack Sheppard* (1839) ve *The Tower of London*'ın da (1840) bulunduğu birçok tarihi romanın yazarı.

7) Catherine Grace Gore (1799-1861), Thackeray tarafından "sosyetik yaşamın romancısı" olarak nitelendirilmişti. *Cecil* adlı romanı 1841'de yayımlandı.

8) Chickasawlar, Kuzey Mississippi bölgesinde yaşayan ve Hokan-Siouen dil ailesinden olan Amerika yerlileri.

nimine Bay Beckford'un[9] yardım ettiği romanında olduğu gibi– *cui bono*'nun, bu iki küçük Latince sözcüğün karşılığı "ne amaçla" veya (sanki *quo bono* imiş gibi) "neye yarar" şeklinde verilmiştir. Oysa bu sözcüklerin gerçek anlamı "kimin yararına"dır. *Cui*, kime; *bono*, yarar sağlar anlamına gelir. Tam anlamıyla hukuksal bir tabir olup, bir işi yapan kişinin o işin yapılması veya tamamlanmasından yarar sağlayacak kişi olması olasılığının fazla olduğu, şu anda sözünü etmekte olduğumuz duruma benzer vakalara uygulanır. Şu anda *cui bono* sorusu anlamlı bir şekilde Bay Pennifeather'ı gösteriyordu. Amcası, lehine bir vasiyet yaptıktan sonra, onu mirasından mahrum bırakmakla tehdit etmişti. Ama tehdit gerçekleştirilmemiş, görünüşe göre ilk vasiyet değiştirilmemişti. Değiştirilmiş olsaydı, zanlının cinayet işlemesi için düşünülebilecek tek neden, intikam olacaktı; ama bu, amcasının teveccühünü yeniden kazanma umuduyla çelişmekteydi. Fakat vasiyet değiştirilmediğinden, yeğenin başı üzerinde asılı duran değiştirme tehdidi bu vahşetin en muhtemel sebebi olarak gözükmekteydi ve Rattle Kasabası'nın değerli sakinleri de bu sonuca vardılar.

Bunun üzerine, Bay Pennifeather oracıkta tutuklandı ve kalabalık biraz daha araştırdıktan sonra tutukluyu da yanlarına alarak kasabaya doğru yola koyuldu. Ama yolda Bay Pennifeather'a karşı duyulan kuşkuyu daha da artıran başka bir olay meydana geldi. Gayretkeşliğiyle her zaman topluluğun önünde olan Bay Goodfellow'un birden birkaç adım ileri fırladığı, eğilip çimenlerin üzerinden küçük bir nesne aldığı görüldü. Yerden aldığı şeye çabucak bir göz attıktan sonra saklamak için ceketinin cebine sokmaya çalıştığı fark edildi ve bunu yapması engellendi; o zaman bunun bir İspanyol bıçağı olduğu ortaya çıktı ve bir düzine kadar insan Bay Pennifeather'a ait bıçağı hemen tanıdı. Dahası, Bay Pennifeather'ın adının baş harfleri bıçağın sapma kazınmıştı. Bıçağın ağzı açık ve kanlıydı.

Yeğenin suçluluğu konusunda artık hiçbir kuşku kalmamıştı; Rattleborough'ya varılır varılmaz Bay Pennifeather derhal sorgu hâkiminin karşısına çıkarıldı.

9) "Binbir Gece Masalları"na ve Voltaire'in "Contes Philosophiques"ine [Felsefi Öyküler] nazire olarak "The History of Caliph Vathek" [Halife Vasık'ın Öyküsü] (1782'de Fransızca, 1786'da İngilizce) adlı gotik bir roman yazan William Beckford (1760-1844). Borges, Beckford'u, Thomas de Quincy, Poe, Baudelaire ve Huysmans'ın şeytansı görkemlerine hazırlık niteliğinde görmektedir. Fantastik anlatımın ustalarından olan Beckford'un ayrıca "Dreams, Walking Thoughts and Incidents" adlı bir anlatısıyla gezi mektuplarından oluşan "Eurepean Travels"ı vardır.

Burada durum daha da kötüleşti. Bay Shuttleworthy'nin kaybolduğu günün sabahı nerede olduğu sorulduğunda, tutuklu, kan lekeleriyle dolu yeleğinin Bay Goodfellow'un aklı sayesinde bulunduğu göletyakınlarına tüfekle geyik avlamaya gitmiş olduğunu kabul etme cüretini gösterdi.

O zaman Bay Goodfellow gözyaşları içerisinde öne çıkarak, sorgulanmasına izin verilmesini istedi. Yaratana karşı duyduğu ve insanlara karşı duyduğundan hiç de daha az olmayan sorumluluğun daha fazla sessiz kalmasına izin vermediğini söyledi. Şimdiye kadar, genç adama (kendisine kötü davranmasına rağmen) duyduğu samimi muhabbet, Bay Pennifeather aleyhinde olduğu söylenen durumlarda kuşkulu gözüken şeyleri açıklamak için insan aklının icat edebileceği her türden varsayımlar ortaya atmasına neden olmuştu; ama her şey, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak *kadar* açıktı; artık tereddüt edemezdi – harcayacağı çabadan yüreği (Bay Goodfellow'unki) paralansa da, bildiği her şeyi anlatacaktı. Bundan sonra, Bay Shuttleworthy'nin şehre gitmek üzere yola çıktığı günden bir önceki günün öğleden sonrasına döndü; değerli yaşlı beyefendinin yeğenine, ertesi gün şehre gitmekteki maksadının çok büyük bir meblağ tutan bir parayı "Farmers' and Mechanics' Bank"a yatırmak olduğunu söylediğini işitmişti ve bundan sonra da, bahsi geçen Bay Shuttleworthy bahsi geçen yeğene daha önceki vasiyetini değiştirmek ve onu beş parasız bırakmak yolundaki sarsılmaz kararını yemin billah bildirmişti. Şimdi o (tanık), söylediklerinin harfi harfine doğru olup olmadığını söylemesini büyük bir ciddiyetle sanıktan talep etmekteydi. Orada bulunanları büyük şaşkınlığa sevk ederken, Bay Pennifeather söylenenlerin doğru *olduğunu* açıkça kabul etti.

Bunun üzerine sorgu hâkimi, birkaç polis memuru göndererek, sanığın amcasının evindeki odasını aratmanın görevi olduğuna hükmetti. Çok geçmeden polis memurları bu araştırmadan, ellerinde ihtiyar beyefendinin yıllardır kullandığı, o çok iyi bilinen, kenarları çelik, koyu kırmızı deriden cüzdanla döndüler. Ama içi boşaltılmıştı; sorgu hâkimi, tutukluya, onları ne yaptığını ya da nereye gizlediğini söyletmek için boş yere çabalayıp durdu. Tutuklu, büyük bir inatla bu konuda bilgisi olduğunu inkâr etti. Polis memurları, ayrıca zavallı adamın yatağı ile yatak örtüleri arasında adının baş harfleri işlenmiş ve kurbanın kanıyla fena halde lekelenmiş bir gömlekle bir boyun atkısı buldular.

Tam bu nazik anda, öldürülen adamın atının, aldığı yaraların etkisiyle ahırında öldüğünü haber verdiler. Bay Goodfellow, kurşun bulunabilir ihtimaliyle hayvana derhal otopsi yapılmasını önerdi. Böyle de yapıl-

dı ve sanki sanığın suçluluğu hususunda hiçbir kuşkuya yer olmadığını göstermek istercesine, Bay Goodfellow epeyce araştırdıktan sonra, göğüs boşluğunda son derece büyük bir kurşun bulup çıkardı; kasaba ve civarında hiç kimsenin tüfeğine uyamayacak kadar büyük olan merminin Bay Pennifeather'ın tüfek namlusuna uyduğu görüldü. İyice emin olmak için yakından incelendiğinde, kurşunda normal dikiş izine dik bir çatlağa rastlanıldı; bu iz, sanığın kendisine ait olduğunu kabul ettiği, bir çift kalıpta tesadüfen meydana gelmiş olan bir yükseltiye veya kabartmaya mükemmel bir şekilde uyuyordu. Kurşunun bulunması üzerine, sorgu hâkimi artık daha fazla tanık dinlemeyi reddederek, sanığı derhal mahkemeye sevk etti ve hiçbir şekilde kefalet almaya yanaşmadı. Hâkimin kesin kararlılığına rağmen, Bay Goodfellow hararetle protestoda bulundu ve istenilen miktar ne olursa olsun kefil olmak istedi. 'İhtiyar Charley' tarafından gösterilen bu cömertlik, Rattle kasabasında oturmaya başladığından beri gösterdiği cana yakın ve mert davranışlarına uygundu. O an için, bu değerli insan kendini duygularına o kadar kaptırmıştı ki, genç arkadaşı için kefil olmayı önerdiğinde, yeryüzünde bir tek dolar bile edebilecek hiçbir mülke sahip olmadığını tamamen unutmuş gözüküyordu.

Bu tutuklamanın sonuçları kolayca kestirilebilir. Bay Pennifeather, sonraki celselerde mahkemeye bütün Rattleboroughluların yüksek sesle ilenmeleri arasında getirildi; (Bay Goodfellow'un hassas vicdanının mahkemeden saklamasına izin vermediği bazı ilave hakikatlerle desteklenen) ikinci dereceden deliller o kadar sağlam ve kesin bulundu ki, jüri hiç tereddütsüz, oturduğu yerden kalkmaya dahi lüzum görmeden, Bay Pennifeather'ın *'cinayetten birinci derecede suçlu'* olduğu kararını verdi. Bundan hemen sonra, sefil mahluk ölüme mahkûm oldu ve yasanın amansız intikamını beklemek üzere bölge hapishanesine gönderildi.

Bu arada, 'İhtiyar Charley Goodfellow'un soylu davranışları, onun değerini namuslu kasabalıların gözünde iki misline çıkarmıştı. Her zamankinden on kat gözdeydi; gördüğü konukseverliğin doğal bir sonucu olarak, yoksulluğunun kendisini uymaya zorladığı son derece hasis alışkanlıklarını mecburen bir ölçüde terk etmek zorunda kaldı ve sık sık kendi evinde –cömert ev sahibinin matemi tutulan rahmetli can dostunun yeğenini bekleyen uğursuz ve üzücü kaderin ara sıra hatırlanışı neşeleri biraz kaçırıyor da olsa– nüktedanlığın ve neşenin doruğuna çıktığı küçük toplantılar tertip etmeye başladı.

Bir gün, yüce gönüllü yaşlı beyefendi aşağıdaki mektubu aldığında oldukça şaşırdı:

H. F. B. & Co'dan
Charles Goodfellow, Esq'a
Chât. Mar. A– No.1. –6 düzine şişe (½ gross)

Sayın Bay Charles Goodfellow,

Saygıdeğer müşterimiz Bay Barnabus Shuttleworthy tarafından iki ay kadar önce firmamıza yapılan siparişe uygun olarak, bu sabah adresinize antilop marka, mor mühürlü iki kutu Chateau-Margaux göndermiş olduğumuzu bildirmekten onur duymaktayız. Kutular numaralanmış olup, kenarları işaretlenmiştir.

Saygılarımızla
Her zaman hizmetinizdeyiz
HOGGS, FROGS, BOGS, & CO

... Şehri, 21 Haziran 18...

Not: Kutu size, bu mektup elinize geçtikten bir gün sonra, vagonla ulaşacaktır. Lütfen, Bay Shuttleworthy'ye saygılarımızı iletiniz.

"H., F., B., & CO"

Gerçek şu ki, Bay Goodfellow, Bay Shuttleworthy'nin ölümünden sonra, söz verilen Cateau-Margaux şaraplarını alabilme umudunu tamamen yitirmişti, dolayısıyla bu durumu kendisi için bir tür takdiri ilahi olarak gördü. Oldukça keyiflenmişti elbette; neşenin verdiği coşkunlukla, iyi kalpli ihtiyar Bay Shuttleworthy'nin hediyesini açmak amacıyla, kalabalık bir arkadaş grubunu ertesi akşam yemeğe evine davet etti. Daveti yaparken, 'iyi kalpli ihtiyar Bay Shuttleworthy'den hiç kimseye *bahsetmedi*. Gerçek şu ki, çok düşünmüş ve hiçbir şey dememe kararına varmıştı. Yanlış hatırlamıyorsam, Chateau-Margaux hediyesi aldığından kimseye söz *etmemişti*. Sadece, birkaç ay önce sipariş verdiği ve ertesi gün eline geçecek olan iyi kalite ve tadı enfes şaraplardan gelip içmeleri için dostlarını evine çağırdı. 'İhtiyar Charley'nin şarabı arkadaşından aldığını söylememe kararını *niçin* aldığını hep merak etmişimdir; ama sessiz kalışının nedenlerini tam olarak anlamasam da, onun bir takım mükemmel ve çok yüce nedenleri olduğuna hiç kuşku yoktu.

Sonunda, ertesi gün geldi çattı ve çok saygın insanlardan oluşan kalabalık bir grup Bay Goodfellow'un evinde toplandı. Kasabanın –aralarında ben de olmak üzere– neredeyse yarısı oradaydı. 'İhtiyar Charley' tarafından verilen görkemli yemek, akşamın geç saatlerinde konuklardan hakettiği takdiri toplayarak tamamlandığında, Chateau-Margaux henüz gelmemişti. Şarapların gelmeyişi ev sahibini fazlasıyla sinirlendiriyor-

du. Ama, sonunda koskocaman bir sandık çıkageldi; herkesin kafası son derece iyiydi ve sandığın masanın üzerine kaldırılmasına ve içindekilerin derhal çıkarılmasına *nem. con.*[10] karar verildi.

Bu karar hemen yerine getirildi. Ben de yardım elini uzattım ve bir lahzada sandığı masanın üzerine, bu itiş kakış arasında bir kısmı kırılmış olan şişe ve bardakların arasına yerleştirdik. Oldukça sarhoş olan 'İhtiyar Charley' kapkarınızı bir suratla ve sahte bir vakarla masanın başında yerini aldı ve bir sürahiyle güm güm masaya vurarak konuklarını 'hazinenin çıkarılması töreni sırasında' sessiz olmaya davet etti.

Birkaç bağırış çağırıştan sonra, nihayet herkes sustu ve benzer durumlarda hep olduğu gibi, etrafı derin bir sessizlik kapladı. Sandığın kapağını kanırtarak açmam istendiğinde, elbette 'büyük bir memnuniyetle' kabul ettim. Kapağın altına bir keski sokarak bir çekiçle hafif hafif vurdum; kapak birden fırlayarak açıldı ve aynı anda da öldürülen Bay Shuttleworthy'nin berelenmiş, kanlı ve neredeyse kokuşmuş cesedi, tam ev sahibinin yüzüne bakar vaziyette doğrulup oturdu. Çürümekte olan ışıksız gözlerini Bay Goodfellow'un yüzüne dikerek birkaç saniye üzüntüyle dik dik baktı, sonra yavaşça ama son derece anlaşılır ve etkileyici bir tonla "O adam sensin!" dedi ve muradına ermiş gibi sandığın yan tarafından yuvarlandı ve kollarını bacaklarını titreterek masanın üzerinde boylu boyunca uzanıp kaldı.

Bunu izleyen salıneyi anlatmaya kelimeler yetmez. Herkes dehşet içerisinde kapı ve pencerelere hücum etti, en güçlü kuvvetli insanlar korkudan düşüp bayıldı. Ama, o ilk vahşi, feryat figân korku geçtikten sonra, bütün gözler Bay Goodfellow'a çevrildi. Daha bin yıl yaşasam, biraz önce şarap ve utkudan kapkırınızı iken şimdi sapsarı kesilmiş suratında beliren dehşet ifadesini unutamam. Dakikalarca, mermerden bir heykel gibi, hiç kıpırdamadan oturdu; boş boş bakan gözleri kendi içine çevrilmiş, kendi sefil, cani ruhunu seyretmeye dalmıştı. Sonunda, gözlerinde birden, yeniden dış dünyaya döndüğünü gösteren bir ifade yanıp söndü ve sandalyesinden sıçrayarak masanın üzerine kapaklandı; başı ve omuzları masanın üzerinde, cesede temas eder durumda, Bay Pennifeather'ın hapsedilmesine ve ölüm cezasına çarptırılmasına neden olan iğrenç suçunu bir çırpıda bütün ayrıntılarıyla itiraf etti.

Anlattıkları özetle şöyleydi: Kurbanını göletin yakınlarına kadar izlemiş, orada atını tabancayla vurmuş, silahın dipçiğiyle binicisinin işini çabucak bitirmiş, cüzdanını almış ve, atı, öldü sanarak, büyük çabalarla göle-

10) Nemine Contradicente: İtirazsız.

tin yanındaki böğürtlen çalılıklarına sürüklemişti. Bay Shuttleworthy'nin cesedini kendi hayvanına yükleyerek çalılıklardan çok uzak ve gizli bir yere götürüp gömmüştü.

Yelek, bıçak, cüzdan ve kurşun bulundukları yerlere, Bay Pennifeather'dan öç almak amacıyla kendisi tarafından konulmuştu. Kan lekeli boyun bağının ve gömleğin keşfedilmesi de onun bir tertibiydi.

İnsanın kanını donduran anlatının sonlarına doğru alçak caninin sesi titredi ve sözcüklerinin içi boşaldı. Hikâye tamamlandığında ayağa kalktı, masadan geriye doğru sendeleyerek birkaç adım attı ve düşüp *öldü.*

* * *

Tam vaktinde yetişen bu itirafi koparmada kullanılan araçlar etkili olmalarına karşın oldukça basitti. Bay Goodfellow'un aşırı içtenliği beni huylandırmış, daha ilk günden kuşkumu çekmişti. Bay Pennifeather ona vurduğunda ben de oradaydım ve çok kısa bir an için bile olsa yüzünde beliren şeytanca ifade, öç alma tehdidinin mümkün olursa mutlak surette yerine getirileceği hususunda beni ikna etmişti. Böylece, 'İhtiyar Charley'nin *manevralarını* Rattleboroughlulardan çok farklı bir açıdan görmeye kendimi hazırladım. Suçlayıcı bütün bulguların dolaylı ya da dolaysız hep ondan çıktığını derhal gördüm. Fakat gözlerimi tam olarak gerçeğe açan şey, Bay G. tarafından atın leşinde *bulunan* kurşun oldu. Kurşunun ata girdiği ve *çıktığı* yerlerde birer delik bulunduğunu Rattleboroughlular *unutmuş* olsalar da ben unutmamıştım. Hayvandan çıkmış olmasına rağmen kurşun hâlâ orada bulunabiliyorsa, açıkça görüyordum ki, onu bulan kişi tarafından oraya konmuş olmalıydı. Kanlı gömlek ve boyun bağı, kurşunun akla getirdiği fikri doğruluyordu; çünkü incelendiğinde kanın en âlâsından bordo şarabından başka bir şey olmadığı görüldü. Bütün bunları ve Bay Goodfellow'un harcamalarında son zamanlarda görülen artışları düşündüğümde, her ne kadar kimseye söylemedimse de, giderek daha fazla kuşkulanmaya başladım.

Bu arada, Bay Shuttleworthy'nin cesedini bulmak için sıkı bir araştırma yaptırdım ve çok yerinde nedenlerle, Bay Goodfellow'un araştırma ekibinin izlediği yollardan mümkün olduğunca uzak yerleri araştırdım. Bunun sonucu olarak, bir süre sonra, ağzı böğürtlen çalılarıyla neredeyse kapanmış kuru bir kuyuya rastladım ve kuyunun dibinde aradığım şeyi buldum.

Bu sırada, iki alıbap çavuşun arasında geçen, Bay Goodfellow'un ev sahibini bir kutu Chateau-Margaux sözü vermeye kandırdığı hasbıhal

tesadüfen kulağıma çalınmıştı. Planımı bunun üzerine yaptım. Bir parça kolay bükülmeyen balina kemiği temin ettim, bunu cesedin boğazından içeri soktum, cesedi de –balina kemiğiyle birlikte iki büklüm etmeye dikkat ederek– bir sandığa yerleştirdim. Kapağı çivilerle yerine çakarken, gövdenin üzerine bastırarak onu bu durumda tutmak zorunda kaldım. Çiviler söküldüğünde, kapağın fırlayıp gideceğini ve gövdenin oturur konuma geleceğini umuyordum, elbette.

Kutuyu bu şekilde düzenledikten sonra, işaretledim, numaraladım ve üzerine daha önce anlattığım gibi adresini yazdım; ardından Bay Shuttleworthy'nin alışveriş yaptığı tüccarlar adına bir mektup yazdım ve uşaklarıma, vereceğim işaret üzerine kutuyu bir el arabasıyla Bay Goodfellow'un kapısına getirmeleri talimatını verdim. Cesedin söylemesini istediğim sözler konusunda vantrilokluk yeteneğime tereddütsüz güveniyordum; yaratacakları etkiye gelince, katilin vicdanına güvenmekteydim.

Sanırım, açıklanacak başka bir şey kalmadı. Bay Pennifeather derhal serbest bırakıldı, amcasının mirasına kondu, bu olaydan ders almasını bildi ve hayatında yeni bir sayfa açarak bundan sonra mutlu bir ömür sürdü.

DİKDÖRTGEN SANDIK

Birkaç yıl önce, Güney Carolina'da bulunan Charleston'dan New York kentine, Kaptan Hardy'nin idaresindeki güzel yolcu gemisi olan 'Independence' ile bir yolculuk yaptım. Hava uygun olursa o ayın (haziranın) on beşinde yelken açacaktık; on dördünde, özel kamaramda bazı şeyleri düzenlemek için gemiye çıktım.

Yolcu sayısının epey kabarık olduğunu öğrendim; kadınların sayısı da her zamankinden fazlaydı. Yolcu listesinde birçok tanıdık isim vardı, diğerlerinin yanı sıra, kendisine büyük bir dostluk beslediğim genç bir sanatçı olan Bay Cornelius Wyatt'ın ismini de görmekten büyük bir memnuniyet duydum. C. Üniversitesi'nde beraber okumuştuk, o zamanlar birbirimizden hiç ayrılmazdık. Dâhilere has, insanlardan kaçan, hassas ve taşkın bir mizacı vardı. Bu özelliklere ilaveten, bir insanın bağrında bugüne kadar çarpan en sıcak ve en hakikatli yüreğe sahipti.

Üç ayrı kamara tutmuş olduğunu fark ettim ve yolcu listesine bir kez daha göz attığımda yolculuğa karısı ve –kendisinin– iki kız kardeşi ile birlikte çıkmış olduğunu gördüm. Kamaralar oldukça geniş olup her birinde altlı üstlü ikişer yatak vardı. Bu yataklar, elbette ki birden fazla insanın sığamayacağı kadar dardı, yine de dört kişi için neden *üç* kamara tutulmuş olduğunu anlayamadım. O sıralar, insanı en önemsiz şeyler hakkında bile aşırı meraka sevkeden bir ruh hâli içindeydim ve, utançla itiraf ediyorum ki, kamara sayısının fazlalığı üzerinde yakışıksız ve akıldışı türlü tahminlerde bulundum. Üstüme vazife değildi, ama yine de büyük bir inatçılıkla bu bulmacayı çözmeye verdim kendimi. Nihayet vardığım sonuç, daha önce niçin aklıma gelmedi diye beni epey şaşkınlığa sürükledi. "Tabii ya," dedim kendi kedime, "bir hizmetçileri var. Ne aptalım ki bu kadar basit bir çözümü daha önce bulamadım!" Bunun üzerineyeniden yolcu listesine göz attım ve yanlarında hizmetçi bulunmadığını açıkça gördüm; aslında, bir hizmetçi getirme niyetinde olmalıydılar ki 've hizmetçi' sözcükleri önce yazılmış sonra da üstü çizilmişti. Bundan sonra, "Herhalde," dedim kendi kendime, "fazla eşyaları var. Ambara koymak istemediği bir şey, göz önünde tutmak istediği bir şey –tamam, çaktım– bir resim ya da buna benzer bir şey – İtalyan Yahudi Nicolino ile pazarlık ettiği şey bu olmalı." Bu düşünce aklıma yatmış ve o an için merakımı gidermişti.

Wyatt'ın kız kardeşlerini gayet iyi tanırdım; her ikisi de çok sevimli ve akıllı kızlardı. Arkadaşım yeni evlenmişti ve karısını henüz görmemiştim. Bununla birlikte, yanımda ondan sık sık söz etmişti, hem de her zamanki taşkınlığıyla. Onu olağanüstü güzel, akıllı ve becerikli biri olarak nitelemişti. Bu yüzden onunla tanışmaya can atıyordum.

Gemiyi ziyaret ettiğim gün (ayın on dördünde) kaptan, Wyatt'la yakınlarının da gemiye geleceklerini haber verdi; gelinle tanıştırılmak umuduyla tasarladığımdan bir saat fazla kaldım gemide, ama gele gele bir özür geldi: "Bayan Wyatt biraz rahatsızmış, gemiye ancak hareket saatinde gelmek niyetindeymiş."

Ertesi gün otelden çıkıp iskeleye giderken yolda Kaptan Hardy ile karşılaştım ve bana "koşulların elverişsizliği yüzünden (aptalca ama işe yarar bir tümce) 'Independence'ın bir iki gün yelken açmamasının yerinde olacağını düşündüğünü, her şey hazır olduğunda birini gönderip beni durumdan haberdar edeceğini" söyledi. Bunu tuhaf buldum, çünkü güneyden sert bir yel esmekteydi; 'koşulların' elverişsizliğine gelince, ne kadar ağzını aradımsa da otele geri dönüp sabırsızlığımı bastırmaya çalışmaktan başka yapacak bir şey bulamadım.

Neredeyse bir hafta, kaptandan beklediğim haber çıkmadı. Ama sonunda haber geldi, derhal gemiye koştum. Gemi yolcu kaynıyordu ve yelken açılmasını beklerken herkesi bir telaş sarmıştı. Wyattlar benden yaklaşık on dakika sonra geldiler. İki kız kardeş, gelin ve sanatçının kendisi – bu sonuncusu, her zamanki gibi, yine insanlardan uzak duruyordu, ama ben pek önemsemeyecek denli bu duruma alışıktım. Beni karısına tanıştırmadı bile – bu nezaketi göstermek de ister istemez kız kardeşi Marian'a düştü. Çok tatlı ve zeki bir kız olan Marian birkaç sözcükle bizi alelacele tanıştırdı.

Bayan Wyatt yüzünü sıkı sıkıya örtmüştü; başımı eğerek selam vermeme karşılık, peçesini kaldırdığında, itiraf etmeliyim ki fena halde şaşırdım. Bir kadının güzelliği hakkında sanatçı dostumun giriştiği coşkulu betimlemelere çok fazla bel bağlanamayacağını sayısız tecrübeyle biliyor olmasaydım, kuşkusuz çok daha fazla şaşırırdım. Konu güzellik oldu mu salt ülküsel alanlara doğru ne denli kolay süzüldüğünü gayet iyi biliyordum.

Doğrusu, Bayan Wyatt'ı fazlasıyla sıradan bulmuştum. Tam manasıyla çirkin değilse de, bence güzel demeye bin şahit isterdi. Giyimi son derece zevkliydi – arkadaşımın kalbini daha kalıcı nitelikteki akıl ve ruh güzelliğiyle çeldiğine kuşku yoktu. Birkaç laf ettikten sonra, Bay W. ile kamarasına geçti hemen.

Eski meraklılığım depreşmişti. Hizmetçileri yoktu – *bu* kesindi. Bu yüzden fazladan yükleri var mı diye bakındım. Biraz gecikmeyle iske-

leye gelen bir at arabası, çamdan yapılmış dikdörtgen bir sandık getirdi; gelmesi beklenen eşya bu olmalıydı. Sandık gelir gelmez demir aldık; kısa bir süre sonra emniyetle denize açılmış bulunuyorduk.

Söz konusu sandık, dediğim gibi, dikdörtgendi. Uzunluğu altı, genişliği ise iki buçuk ayak kadardı – sandığı dikkatle inceledim; zira hatalı bilgi vermekten hazzetmem. Gerçekten çok *garip* bir şekli vardı; sandığı görür görmez tahminimin isabetinden dolayı kendi kendimi tebrik ettim. Anımsanacağı gibi, sanatçı dostumun ilave bagajının birtakım resimler veya bir tek resim olacağı sonucuna varmıştım, çünkü haftalardır Nicolino'yla görüşmekteydi; şimdi de bu sandık çıkmıştı ortaya; biçimine bakılırsa içinde Leonordo'nun "Son Yemek" adlı tablosunun bir kopyasından başkası dünyada olamazdı ve bu resmin Floransalı genç Rubini tarafından yapılmış olan bir kopyasının bir süredir Nicolino'nun elinde bulunduğunu biliyordum. Dolayısıyla, kendimi bu noktayı yeterince aydınlatmış farz ediyordum. Ferasetimi düşününce kıkır kıkır güldüm. Bildiğim kadarıyla, Wyatt sanat konusunda bir sırrı ilk kez benden gizliyordu; beni atlatmak ve güzel bir resmi burnumun dibinden New York'a kaçırmak istiyordu; benim hiçbir şeyin farkına varmayacağımı sanıyordu. Ona güzel bir oyun oynamaya karar verdim.

Ancak, bir husus aklımı az kurcalamıyordu. Sandık, fazladan tutulan kamaraya *gitmemişti*. Wyatt'ın kendi kamarasına yerleştirilmiş ve neredeyse bütün zemini kaplamıştı; kutunun üzerindeki yayvan büyük harfleri yazmada kullanılmış olan katran veya boyadan keskin, nahoş ve benim şahsen son derece iğrenç olduğunu düşündüğüm bir koku yayıldığını da hesaba katarsak, kutunun sanatçıyla karısına büyük bir rahatsızlık vereceğine kuşku yoktu. Kapağın üzerine şunlar yazılmıştı: *"Bayan Adelaide Curtis, Albany, New York. Cornelius Wyatt eliyle. Baş tarafı burası. Dikkatle tutulması."*

Albany'de oturan Bayan Adelaide Curtis'in sanatçı dostumun kaynanası olduğundan haberim vardı; bu durumda, adresin özellikle benim için tasarlanmış bir kandırmaca olduğuna hükmettim. Sandığın da, içindekilerin de insanlardan kaçan dostumun New York Chambers Street'teki stüdyosundan daha kuzeye gitmeyeceğini adım gibi biliyordum.

Yolculuğun ilk üç dört günü havalar iyi gitmiş olmakla birlikte, sahil gözden yiter yitmez ansızın yön değiştiren rüzgâr kuzeyden, tam karşıdan esmeye başlamıştı. Yolcuların keyfi yerindeydi, ahbaplıklar kurulmaya başlanmıştı. Ancak, soğuk davranan ve herkese karşı kabalık ettiklerini düşünmekten kendimi alıkoyamadığım Wyatt'la kız kardeşlerini bunun dışında tutmalıyım. Wyatt'ın davranışını pek umursamıyordum. Her zamankinden daha sıkıntılı bir havası vardı –hatta somurtkandı– ama

onun acayipliklerine karşı hazırlıklıydım. Kız kardeşlerinin davranışlarına gelince, söyleyecek laf bulamıyorum. Yolculuğun büyük bir bölümünde kendilerini kamaralarına kapadılar ve tüm ısrarlarıma karşın gemideki hiçbir tanrının kuluyla konuşmaya yanaşmadılar.

Bayan Wyatt'sa çokdaha sosyaldi. Oldukça konuşkandı – denizyolculuklarında konuşkanlık küçümsenmeyecek bir meziyettir. Bayan Wyatt kadınların çoğunluğuyla büyük bir yakınlık kurdu; beni asıl şaşırtan ise erkeklere karşı da kayıtsız olmayışıydı. Hepimizi çok eğlendirdi. 'Eğlendirdi' diyorum ama durumu kendime nasıl açıklayabileceğimi de pek kestiremiyorum. Gerçek şu ki, çok geçmeden Bayan W.'nin başkalarını güldürmekten çok, çoğu kez kendisine gülündüğünü fark ettim. Erkekler onun hakkında pek az konuşuyorlardı, ama kadınlar kısa bir süre sonra ondan "iyi kalpli bir mahluk, çok sıradan, kara cahil ve kesinlikle bayağı biri" diye söz etmeye başladılar. Wyatt nasıl olmuş da böyle bir tufaya düşmüştü, hayret doğrusu. Bu sorunun yanıtının genellikle kadının zenginliği olduğuna inanılıyordu, ama ben bunun doğru olmadığın biliyordum. Çünkü Wyatt, onun bir kuruşu olmadığı gibi herhangi bir yerden de para geleceğini ummadığını söylemişti. Dediğine göre, onunla sadece ve sadece onu sevdiği için evlenmişti ve o bu sevgiye fazlasıyla layıktı. Arkadaşımın bu sözlerini anımsayınca, itiraf edeyim ki ne düşüneceğimi şaşırdım. Aklının başından gitmiş olması mümkün müydü? Başka ne düşünebilirdim ki? O kadar ince, bilgili, zor beğenir, kusurları algılama ve güzelliği sezmede yetkin biriydi ki arkadaşım. Görünüşe göre, kadıncağız ona çok düşkündü; özellikle kocası ortalarda yokken, sık sık "Sevgili kocası Wyatt"ın dediklerini tekrarlayarak kendini gülünç düşürüyordu. 'Koca' sözcüğünü –kendisinin kullanmaya bayıldığı ifadeyle– 'dilinden düşürmüyordu'. Bu arada, gemideki herkesin açıkça gördüğü gibi, Wyatt *karısından* mümkün olduğunca uzak durmaya bakıyor, zamanının çoğunu tek başına kamarasına kapanarak geçiriyor, karısını geminin salonunda canının istediği gibi eğlenmesi için serbest bırakıyordu.

Görüp işittiklerimden benim çıkardığım sonuç, sanatçının kaderin açıklanamaz bir cilvesi sonucunda veya ateşli ve hayalperest bir tutku yüzünden kendinden çok aşağı seviyede biriyle evlenmek zorunda kalmış ve bunun doğal sonucu olarak da çabucak ondan tiksinir hale gelmiş olduğuydu. Ona bütün kalbimle acıyordum; ama "Son Yemek" konusundaki ketumluğunu bu sebeple bağışlıyor değildim. Bunun hesabını ondan sormaya karar vermiştim.

Wyatt bir gün güverteye çıktı, her zamanki gibi koluna girdim, bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladık. Ama (bu koşullar altında çok doğal

karşıladığım) hüznünde pek azalma görünmüyordu. Laf ağzından cımbızla çıkıyordu, son derece karamsardı. Birkaç şaka yapayım dedim, dudaklarının kenarında zoraki bir gülümseme belirdi. Zavallı adamcağız! *Karısını* düşününce neşeliymiş gibi görünmeyi nasıl becerdiğine şaştım. Sonunda, lafı döndürüp dolaştırıp konuya getirdim. Düşündüğü kadar aptal olmadığımı veya küçük numarasını yutmadığımı yavaş yavaş kavraması için dikdörtgen sandık konusunda üstü örtülü bir dizi imada bulunmaya, laf çarpmaya karar verdim. Açık etmediğim silahlarla saldırıya geçtim. "Kutunun garip şekli" üzerine bir şeyler söyledim, bunları söylerken bilgiççe gülümsedim, göz kırptım, parmağımla kaburgalarını dürttüm.

Wyatt'ın bu zararsız şaka karşısında takındığı tavır, bende delirmiş olduğu kanısını uyandırdı. Önce yaptığım espriyi anlamamış gibi aval aval yüzüme baktı, ama dediğim kafasına dank edince gözleri yuvalarından uğradı. Kıpkırmızı kesildi, beti benzi attı; sonra, imaların onu çok eğlendirmiş gibi, gürültülü kahkahalar atmaya başladı ve şaşkın bakışlarının altında kahkahasının şiddetini her an artırarak rahat on dakika güldü. Sonunda, güverteye serildi kaldı. Yerden kaldırmaya koştuğumda ölüden farkı yoktu.

Etraftan yardım istedim; Wyatt'ı güçbela ayılttık. Kendine geldiğinde bir süre abuk sabuk konuştu. Sonunda, Wyatt'tan bir miktar kan aldıktan sonra, onu yatağına yatırdık. Ertesi sabah beden sağlığı bakımından kendini oldukça toparlamıştı. Ruhsal durumuna gelince, pek tabii ki bu konuda bir şey söyleyemeyeceğim. Arkadaşının delirmiş olduğu yolundaki düşüncelerime katılıyor olmakla birlikte, bu konuda gemideki kimseye hiç bir şey söylememem hususunda beni uyaran kaptanın öğüdünü tutarak, yolculuğun geri kalan bölümünde ondan uzak durdum.

Wyatt'ın geçirdiği ve merakımı büsbütün kamçılayan bu nöbetten hemen sonra bazı durumlar ortaya çıktı. Başka şeylerin yanı sıra sinirlerim bozulmuştu, çok fazla yeşil çay içmiş ve gece kötü uyumuştum – aslında iki gecedir doğru dürüst uyuyamıyordum. Kamaram gemideki bütün bekâr kamaraları gibi yemek de yenen ana salona açılıyordu. Wyattlar'ın üç kamarasıysa, ana salondan geceleri bile kilitlenmeyen hafif bir sürme kapıyla ayrılan arka salona açılıyordu. Hiç azımsanmayacak şiddetle sürekli olarak esen rüzgâra karşı ilerlediğimizden gemi rüzgâr altı yönüne fazlasıyla yatıyordu ve gemi rüzgârı ne zaman sancak tarafından alacak olsa, iki salon arasındaki kapı kayarak açılıyor ve kimse kalkıp kapatmak zahmetine girmediğinden açık kalıyordu. Yatağım öyle bir yerdeydi ki, hem benim kamaramın kapısı hem de söz konusu salonun kapısı açık olduğunda (sıcak yüzünden benim kapım *hep* açıktı)

arka salonun içini ve Wyattlar'ın kamaralarının bulunduğu bölümü açıkça görebiliyordum. Böylece, uykusuz geçirdiğim iki gece (art arda değil) Bayan W.'nin saat on bir civarında Bay W.'nin kamarasından çıkıp fazladan tutulmuş kamaraya girdiğini ve şafak söktüğünde kocası tarafından çağrılıncaya kadar orada kaldığını çok net gördüm. Ayrı yaşadıkları apaçık ortadaydı. Odalarını ayırımşlardı –besbelli boşanmayı düşünüyorlardı–, bu arada, sanırım ben de fazla kamaranın gizemini çözmüştüm.

Çok ilgimi çeken bir başka husus da şuydu: Uykusuz geçirdiğim söz konusu o iki gece, Bayan Wyatt'ın fazladan tutulmuş kamaraya gidişinden sonra, kocasının odasından gelen bazı garip, ihtiyatlı ve bastırılmış gürültüler dikkatimi çekti. Bir süre dikkatle dinledikten sonra, bu gürültüye bir anlam vermeyi başardım. Bunlar, levye gibi kullandığı bir keski ve tahta başlı bir çekiçle dikdörtgen sandığı açmaya çalışan sanatçının sebep olduğu gürültülerdi – sesini boğınak amacıyla çekicin başının yünlü veya pamuklu bir kumaşla sarılmış olduğuna kuşku yoktu.

Böyle dikkatle dinleyince, kapağı tam olarak ne zaman açtığını, ne zaman kaldırıp ranzanın alt yatağı üzerine koyduğunu sanırım ayırt edebilmiştim; bu sonuncu noktadan, kapağı *çok* yavaşça yatağın üzerine koymaya çalışırken –zeminde kapağı koyacak yer yoktu– kapağın ranzanın tahta kenarlarına çarpması sonucu çıkan hafif tıkırtı nedeniyle emindim. Bundan sonra ortalığa bir ölüm sessizliği çöküyordu, gün ağarıncaya kadar hiçbir surette başka bir ses duymuyordum; ancak, neredeyse işitilmeyecek denli bastırılmış bir hıçkırık veya mırıldanma sesinden –tabii bu sesler kendi hayal gücümün bir ürünü değilse– söz etmeliyim. Dediğim gibi, bu sesler hıçkırık veya iç çekmeyi *andırıyordu* – ama, elbette ki her ikisi de olamazdı. Herhalde kulaklarım çınlamıştı. Bay Wyatt, hiç kuşkusuz, âdeti olduğu üzere, alışkanlıklarından birinin dizginlerini koyuvermiş, kendini sanatçı taşkınlığına kaptırmıştı. İçindeki resim hazinesiyle gözlerine ziyafet çekmek için dikdörtgen sandığı açmış olmalıydı. Ama bunda hıçkırmasına neden olacak ne vardı? Dediğim gibi, Kaptan Hardy'nin yeşil çayının altüst ettiği hayal gücümün bana bir oyunu olmalıydı bu. Sözünü ettiğim her iki gecenin sonunda, şafak sökmeden hemen önce, Bay Wyatt'ın dikdörtgen sandığın kapağını yerine koyup, kumaşa sarılmış tahta çekiçle çivileri yeniden eski yerlerine çaktığını açık seçik işittim. Bunu yaptıktan sonra giyinmiş olarak kamarasından çıkıyor Bayan W.'yi kalmakta olduğu kamaradan çağırıyordu.

Yedi gündür denizdeydik, Hatteras Burnu açıklarından geçiyorduk ki güneybatıdan şiddetli bir fırtına koptu. Ama bir süredir hava dönmüş olduğundan, buna bir ölçüde hazırlıklıydık. Her şey çekilip bağlandı, alt

ve üst yelkenler sağlamlaştırıldı; rüzgârın şiddeti her geçen an arttığından, sonunda randa ve pruva gabya yelkenlerine çifte camadana vurup faça ettik.

Yelkenler bu vaziyette, kırk sekiz saat yeterince emniyetle yol aldık; geminin birçok bakımdan mükemmel olduğu anlaşılıyordu – hiç su almamıştı. Ama bu sürenin sonunda fırtına şiddetini daha da artırarak bir kasırgaya dönüştü; kıç direkyelkenleri lime lime oldu ve üzerimize çullanan dev bir dalga epey su almamıza yol açtı. Bu kazayla gemi mutfağını, güvertedeki üç adamı ve iskele küpeştelerinin neredeyse tamamını kaybettik. Daha kendimizi toparlamaya kalmadan pruva gabya yelkeni parçalandı; bunun üzerine fırtına istralya yelkenini çekerek yolumuza birkaç saat böyle devam ettik; gemi şimdi daha az sallanıyordu.

Ama kasırga hâlâ bütün şiddetiyle devam ediyordu ve hafifleyeceğine dair en ufak bir belirti göremiyorduk. Donanımın uygun olmadığı ortaya çıktı, halatlar çok zorlanıyordu; fırtınanın üçüncü günü öğleden sonra beş sıralarında mizana direği büyük bir sarsıntının ardından gümbürtüyle güverteye yıkıldı. Geminin şiddetle baş kıç vurması yüzünden, ondan kurtulmak neredeyse bir saatimizi aldı. Direği daha yeni denize atmıştık ki, kıç tarafına gelen marangoz ambarda dört ayak yüksekliğinde su olduğunu bildirdi. Bu da yetmezmiş gibi pompalar boğulmuştu, hiçbir işe yaramıyordu.

Şimdi tam bir kargaşa ve umutsuzluk egemendi ortalığa; yine de, elimize gelen yükü denize atarak ve geriye kalan iki direği keserek gemiyi hafifletmeye çalıştık. Bunda başarıya ulaştıksa da pompaları hâlâ çalıştıramadığımız için su hızla yükselmeye devam ediyordu.

Güneş batarken kasırganın şiddeti hissedilir derecede azaldı, buna paralel olarak dalgalar da küçüldüğünden, zayıf da olsa sandallara binerek kurtulabilme umudunu taşıyordukhâlâ. Saat sekizde rüzgâryönünde bulutlar dağıldı ve dolunay çıktı; bu güzel rastlantı bozulan moralleri-mizi biraz olsun düzeltti.

İnanılmaz bir çabayla şalopayı kazasız belasız denize indirmeyi başardık ve tayfaların tümüyle yolcuların büyük bir kısmı içine doluştu. Bu grup derhal yola çıktı ve büyük sıkıntılara katlanarak kazadan sonraki üçüncü günde sağ salim Ocracoke Koyu'na ulaştı.

Kaptan ve on dört yolcu şanslarını kıç filikasıyla denemek için gemide kaldı. Filikayı pek fazla zorlanmadan denize indirdik, ama suya değdiğinde batmaması tam bir mucizeydi. Filika yüzmeye başladığında, içinde kaptanla karısı, Wyattlar, Meksikalı bir subayla karısı ve dört çocuğu, ben ve zenci uşağım bulunuyorduk.

Birkaç gerekli öte beriden, biraz erzaktan ve sırtımızdaki giysilerden başka hiçbir şey için yerimiz yoktu pek tabii. Kimse daha fazlasını kurtarmayı aklına bile getirmemişti. Gemiden birkaç kulaç uzaklaşmıştık ki, Bay Wyatt kıçaltında ayağa kalktı ve buz gibi bir tavırla Kaptan Hardy'den dikdörtgen sandığı almakamacıyla geri dönmemizi istedi – hepimiz hayretler içinde kalmıştık.

"Yerinize oturun, Bay Wyatt," diye karşılık verdi kaptan sert bir sesle, "rahat durmazsanız bizi alabora edeceksiniz. Küpeştemiz neredeyse suyla aynı hizada."

"Sandığım!" diye bağırdı Bay Wyatt ayakta durmaya devam ederek, "sandığım diyorum Kaptan Hardy, beni reddedemezsiniz, reddetmemelisiniz. Çok ağır değil zaten, hafif – hem de çok hafif. Sizi dünyaya getiren annenizin başı üzerine, Tanrı aşkına, kurtuluş umudumuz adına yalvarıyorum size, geri dönüp sandığı alalım!"

Kaptan bir an için sanatçının bu içten yakarışından etkilenmiş gibi göründü, ama yeniden sert yüz ifadesini takındı ve sadece şöyle demekle yetindi:

"Siz delirmişsiniz Bay Wyatt. Sizi dinleyemem. Oturun diyorum size yoksa sandalı batıracaksınız. Durun! Tutun şunu – yakalayın! Suya atlayacak! İşte atladı bile."

Kaptan bunları söylerken, Bay Wyatt gerçekten de sandaldan suya atlamış ve henüz rüzgâraltı tarafında olduğumuz için, neredeyse insanüstü bir çabayla geminin pruvasından sarkan bir halata tutunmayı başarmıştı. Göz açıp kapayıncaya kadar güverteye tırmanmış, kamarasına doğru koşmaya başlamıştı bile.

Bu arada, biz geminin kıç tarafından açığa sürüklenmiştik, artık rüzgâraltında olmadığımızdan dev dalgaların merhametine kalmıştık. Geri dönmek için elimizden gelen çabayı esirgemedik, ama küçük sandahmız fırtınanın gücü karşısında tüyden farksızdı. Bir bakışta zavallı sanatçının sonunun geldiğini gördük.

Biz gemiden hızla uzaklaşaduralım, deli adam (ona başka hangi gözle bakabilirdik ki?) kamara iskelesinde göründü; dikdörtgen sandığı peşinde sürüklemek için çok büyük bir güç harcıyordu. Şaşkın bakışlarımız arasında, üç parmak kalınlığındaki halatı önce sandığın sonra kendi gövdesinin üzerinde beş altı defa doladı. Bir an sonra Wyatt da sandık da denizdeydiler – ansızın, bir daha çıkmamak üzere sulara gömüldüler.

Bir süre gözlerimiz o noktaya çivilenmiş halde, kürek çekmeyi bırakıp üzgün üzgün bekledik. Sonra, yeniden küreklere asıldık. Bir saat kimsenin ağzını bıçakaçmadı. Sonunda, konuşma cesaretini gösteren ben oldum:

"Dikkat ettiniz mi, kaptan? Ne kadar çabuk battılar. Bu çok tuhaf değil mi? Kendisini sandığa bağlayarak denize atladığını gördüğümde, itiraf ederim ki kurtulacağına dair zayıf da olsa bir umut beslemiştim."

"Tabii ki batacaktı," dedi kaptan, "hem de kurşun gibi. Ama çok geçmeden yeniden suyun üzerine çıkar – ancak tuz erimeden olmaz bu."

"Tuz mu?" diye hayretle sordum.

"Hişşt!" dedi kaptan, merhumun karısıyla kız kardeşlerini işaret ederek, "bunlardan daha uygun bir zamanda söz ederiz."

Çok sıkıntı çektik, ama şalopadaki arkadaşlarımız gibi talihimiz yaver gitmiş ve zor da olsa kurtulmuştuk. Tehlikelerle dolu dört günün ardından, perişan bir vaziyette Roanoke Adası'nın karşısındaki kumsala çıktık. Burada bir hafta kadar kaldık; enkaz toplama gemisi bize fena davranmadı; sonunda New York'a ulaştık.

'Independence'ın kaybından bir ay kadar sonra, Broadway'de Kaptan Hardy ile karşılaştım. Söz döndü dolaştı, doğal olarak felakete ve zavallı Wyatt'ın hüzünlü sonuna geldi. Kaptandan aşağıdaki ayrıntıları öğrendim.

Bay Wyatt, kendisi, karısı, iki kız kardeşi ve hizmetçisi için yer ayırttırmış. Karısı, aslında dediği kadar güzel ve çok becerikli bir kadınmış. Haziranın on dördünde (gemiye ilk çıktığım gün) ansızın hastalanıp ölmüş. Genç koca üzüntüden çılgına dönmüş, ama New York'a yapacağı yolculuğu ertelemesine de kesinlikle olanak yokmuş. Taparcasına sevdiği karısının cesedini annesine götürmek zorundaymış, öte yandan, bunu açıkça yapamayacağı ortadaymış. Yolcuların onda dokuzu bir cesetle yolculuk yapmaktansa gemiye binmemeyi yeğlerdi.

Bu güç duruma Kaptan Hardy şöyle bir çözüm bulmuştu: Kısmen tahnit edildikten sonra bol miktarda tuzla birlikte uygun boyutlardaki bir sandığa konulan ceset herhangi bir eşya gibi gemiye taşınacaktı. Kadıncağızın ölümünden kimseye söz edilmeyecekti; Bay Wyatt'ın karısı için de yer ayırttığı bilindiğinden yolculuk boyunca birinin onun yerini alması zorunluydu. Bu rolü oynamaya Bayan Wyatt'ın hizmetçisi kolaylıkla razı edilmişti. Hizmetçi kız için tutulmuş olan bu fazla kamara geri verilmemişti. Sözde eş her gece bu kamarada uyuyor, gündüzleri de elinden geldiğince –yolculardan hiçbiri tarafından şahsen tanınmadığı kesin olan– hanımını oynuyordu.

Benim hatam, esas olarak çok dikkatsiz, çok meraklı ve fazlasıyla düşüncesiz bir yaratılışa sahip olmamdan kaynaklanıyor. Son zamanlarda derin bir uyku çektiğim çok ender. Ne tarafa dönersem döneyim gözlerimin önünden bir türlü gitmeyen bir yüz var. Ebediyen kulaklarımda çınlayacak isterik bir kahkaha var.

POLİTİK TAŞLAMALAR

BİR BEDENDE DÖRT HAYVAN
İNSAN-DEVASLANPARS

Chaqun a ses vertus[1]
(Crébillon'un *Xerxes*'inden.)

Antiokhos Epiphanes'e genellikle Ezekiel Peygamber'in Gog'u[2] gözüyle bakılır. Bununla birlikte, bu onur Kyros'un oğlu Kambyses'e daha uygundur. Ve hiç kuşku yok ki, Suriye hükümdarının karakteri ile ve süslemeleri hiçbir şekilde gerektirmez. İsa'nın gelişinden yüz yetmiş bir yıl önce tahta çıkışı, daha doğrusu egemenliği gasp etmesi; Ephesos'taki Diana [Artemis] Tapınağı'nı yağmalama girişimi; amansız Yahudi düşmanlığı; Kudüs Tapınağı'nda kutsal yasa levhalarının saklandığı yeri kirletmesi ve on bir sene süren çalkantılı bir hükümranlığın ardından Tabae'deki sefil ölümü göze çarpan türden olaylar olup, zamanının tarihçileri tarafından, özel yaşamının ve ününün toplamını oluşturan kâfirce, korkak, zalim, aptalca ve saçma başarılarından daha çok fark edilmiştir.

Şimdi, sevgili okur, dünyanın üç bin sekiz yüz otuz yılında[3] olduğumuzu düşünelim ve kendimizi birkaç dakika için, insanoğlunun kurduğu en tuhaf yerleşim yeri olan, o harikulade Antiokheia kentinde hayal edelim. Şurası muhakkak ki, Suriye'de ve daha başka ülkelerde, benim özellikle üzerinde durduğum bu kentle aynı adı taşıyan on altı kent vardı. Ama *bizimki*, Daphne adlı nymphe'ya adanmış bir tapınağın bulunduğu Daphne Köyü'nün yakınlarında olması nedeniyle Antiokheia Epidaphne[4] adıyla

1) "Herkesin kendi erdemleri vardır."

2) Gog, Ezekiel 38-39'da İsrail'e saldıran ve yenilen lider olarak ortaya çıkar. Magog, Gog'un ana yurdudur. Gog çoğu kez İskitler'le özdeşleştirilir ve yine Vahiy 20:8'de İsrail'e saldıran Gog ve Magog olarak ortaya çıkar. Gog ile Magog'un Yecüc'le Mecüc olduğu iddiaları da vardır.

3) Poe'nun Antiokhos üzerine verdiği bilgiler doğru olup, John Lemprière'in Classical Dictionary'sinden (1809) alınmadır. Lemprière'e göre yaratılışın tarihi İÖ 4004 yılıdır. Bu hesaba göre, söz konusu tarih İÖ 174 yılı olmaktadır.

4) Epi, 'yakınında' anlamına gelir.

biliniyordu. Büyük İskender'den sonra ülkenin ilk kralı olan Seleucus Nicanor[5] tarafından babası Antiokhos anısına kurulmuş (gerçi burası tartışmalıdır ya) ve çok geçmeden Suriye monarşisinin ikametgâhı olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun en parlak döneminde doğu eyaletlerinin valisinin doğal ikamet mahalliydi ve memleketin bu en büyük ve en meşhur kentinin birçok imparatoru (bunlardan özellikle Verus ve Valens'i zikretmek gerekir) zamanlarının çoğunu burada geçirirlerdi. Ama, görüyorum ki kente varmışız bile. Şu kalenin burcuna inelim, kente ve onu çevreleyen kırlara bir göz atalım.

Dağlık araziler arasından, sonra da binaların kaosu arasından sayısız şelaleyle kendine köpüre köpüre yol açan şu geniş nehrin adı ne?

O, Orontes [Asi] Nehri'dir ve güneye doğru geniş bir ayna gibi on iki mil uzanan, Akdeniz dışında, göze çarpan tek sudur. Akdeniz'i herkes görmüştür, ama izninizle söylemeliyim ki, Antiokheia'yı görme zevkine çok az insan mazhar olmuştur. Az derken, sizin ve benim gibi aynı zamanda çağdaş eğitimin nimetlerinden yararlanmış olanları kastediyorum. Bu yüzden, o denize baktırmayı bırakın da tüm dikkatinizi ayaklarımızın altında uzanan ev kalabalığına verin. Anımsayacağınız gibi, şu anda dünyanın üç bin sekiz yüz otuz yılındayız. Daha sonra olsaydı –söz gelimi Hazreti İsa'nın doğumundan sonraki bin sekiz yüz kırk beş yılında olsaydık– bu olağanüstü manzaradan mahrum kalacaktık. On dokuzuncu yüzyılda Antakya [Antiokheia] içler acısı, harap bir durumdadır – daha doğrusu *olacaktır*. Bu zamana kadar üç farklı dönemde art arda üç depremle yerle bir olacaktır. Doğrusunu söylemek gerekirse, geriye eskisinden pek bir şey kalmayacak, kalanlar da öyle harap ve perişan durumda olacak ki Patrik Şam'a taşınacak. Güzel. Görüyorum ki tavsiyemi tutuyor, zamanınızın çoğunda bakışlarınızı binalar üzerinde gezdirerek

> gözlerinizi şenlendiriyorsunuz
> Bu kentin ünlü anıtları ve
> Adı duyulmuş yerleriyle.[6]

Affınızı dilerim. Shakespeare'in yıldızının parlamasına daha bin yedi yüz elli yıl olduğunu unutmuşum. Yine de, Epidaphne'nin görünüşü, onu *grotesk* diye nitelememi haklı kılmıyor mu?

5) Doğrusu Seleucus Nikator'dur. Ancak Poe, Lemprière'in ilk baskılarındaki yazılışı kullanmıştır.

6) William Shakespeare, "On İkinci Gece", III, iii (Özdemir Nutku çevirisinden değiştirerek), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 111.

"Son derece müstahkem bir yer ve bunu sanata olduğu kadar doğaya da borçlu."

Çok doğru.

"Şaşılacak kadar çok sayıda görkemli saray var."

Evet, var.

"Ve şatafatlı, göz alıcı çok sayıda tapınağı antikitenin dillere destan tapınaklarıyla boy ölçüşebilir."

Bütün bunları kabul etmek zorundayım. Yine de, bir yığın çamur kulübe, bir yığın mezbelelik var. Yol kıyısındaki hendeklerin pisliğini fark etmemek ne mümkün? Ve putperestlerin bütün kokuları bastıran tütsü kokuları olmasaydı, kokuyu dayanılmaz bulacağımızdan hiç kuşkum yok. Hiç böyle dayanılmaz derecede dar sokaklar, olağanüstü yüksek binalar görmüş müydünüz? Nasılda koyu gölgeler düşürüyorlar! Bu sonsuz sıra sütunlarda asılı lambaların gün boyu yanıyor olması ne güzel, yoksa kendimizi çöküş dönemi Mısır'ının mutlak karanlığı içinde bulurduk.

"Buranın çok tuhaf bir yer olduğu muhakkak. Şuradaki tuhaf bina ne anlama geliyor? Bak! Hepsinden yüksek ve krallık sarayı olduğunu sandığım binanın doğusunda yer alıyor."

O, Suriye'de Elah Gabalah[7] adıyla tapılan Güneşin yeni Tapınağı'dır. Daha sonraları çok ünlü bir Roma imparatoru bu tapıncı Roma'da tesis edecek ve Heliogabalos'u[8] kendine ad olarak alacaktır. Bu tapınağın ilahını görmekten hoşlanacağınıza sizi temin ederim. Göğe bakmanıza lüzum yok; Majesteleri Güneş orada değiller – hiç değilse Suriyelilerin taptığı Majeste Güneş orada değil. *Bu* ilah, şu ilerideki binanın içinde bulunuyor. Üst tarafı ateşi temsil eden koni ya da *piramit* şeklinde kocaman taş bir sütun biçiminde tapılıyor ona.

"Dinle! Bak! Kalabalığa bağıran ve el kol sallayan şu yüzleri boyalı, yarı çıplak gülünç varlıklar da kim?"

Çok küçük bir bölümü soytarı, diğerleri daha çok filozoflar soyuna dahiller. Ama büyük çoğunluğu –özellikle sopalarla kalabalığa girişmiş olanlar– kralın övgüye değer, gülünç emirlerini yerine getirmekle görevli saray mensuplarıdır.

7) Ela Gabal veya Heliogabalus (veya Heliogabalos): Koni biçiminde büyük bir taşla temsil edilen Suriye güneş tanrısı.

8) Varius Avitus Bassianus (204-222) Emesa'da Güneş Tanrısı olarak da bilinen Baal'in başrahiplerinden. 218-222 yılları arasında Roma İmparatoru. Baal'e Ela Gebal ya da El Cebel adıyla tapılırdı. Elagabalos adı da buradan gelmektedir. Heliogabalos alışılmışın dışındaki davranışlarıyla ünlüdür. Antonin Artaud, onun hakkında "Heliogabalos, Taçlı Anarşist" adlı bir kitap yazmıştır.

"Ama bu da ne? Tanrım! Kent vahşi hayvan kaynıyor! Ne korkunç bir manzara! Ne alışılmadık, korkunç bir durum!"

İsterseniz dehşet verici diyebilirsiniz, ama kesinlikle tehlikeli değil. Bir zahmet dikkat buyurursanız, her hayvan uslu uslu sahibini takip ediyor. Bazılarının, boyunlarına bağlanmış iplerle götürüldüğü doğru, ama bunlar esas olarak daha küçük ve daha ürkek türler. Aslan, kaplan ve leopar tamamen serbestler. Şu anki mesleklerini yapmaları için kolayca eğitildiler ve her biri kendi sahibini *valets-de-chambre*[9] olarak izliyor. Doğanın, gasp edilen hakkını talep ettiği durumlar eksik değildi – Epidaphne'de bir süvari neferinin gövdeye indirilmesi veya takdis edilmiş bir boğanın boğazlanması sözünü etmeye değmeyecek sıradan bir olaydır.

"Ama kulağıma çalınan bu müthiş gürültü de ne? Bu herhalde Antiokheia için bile büyük bir gürültüdür! Çok ilgi çekici bir karışıklığa işaret ediyor olmalı!"

Evet, şüphesiz. Kral bazı yeni gösteriler emretmiştir – Hipodrom'da bir gladyatör dövüşü – veya belki İskit tutsakların kılıçtan geçirilmesi – veya yeni sarayının ateşe verilmesi – veya görkemli bir tapınağın yerle bir edilmesi – ya da ne bileyim, birkaç Yahudi'nin bir şenlik ateşinde kızartılmasını emretmiştir. Şamata büyüyor. Kahkaha sesleri göklere çıkıyor. Hava nefesli çalgıların ahenksiz sesleriyle, milyonlarca hançereden çıkan sesle yırtılıyor. Eğlence olsun diye aşağı inip bakalım, ne olup bitiyor! Bu taraftan – dikkatli olun. İşte şimdi Timarcchus Caddesi[10] adı verilen ana caddedeyiz. Bir insan seli bu yana geliyor, akıntı yukarı çıkmakta zorlanacağız. Tam sarayın önünden başlayan Herakleides Sokağı'ndan oluk oluk dökülüyorlar; bu yüzden kralın da şamatacıların arasında olması büyük bir olasılık. Evet, teşrifatçının kralın gelişini haber veren Doğu'ya has süslü püslü ifadelerle bağırışını duyuyorum. Ashimalı Tapınağı'nın yanından geçerken onu görürüz. Tapınağın girişine sığınalım, kral birazdan burada olur. Bu arada şu resmi inceleyelim. O da ne? Ah, Tanrı Ashimalı'ın ta kendisi. Görüyorsunuz ya, o ne bir kuzu ne bir keçi ne bir satir ne de Arkadialıların Pan'ına benzer biryanı var. Yine de, Suriye'nin Ashimalı'ına bütün bu görüntüler verilmiştir –affınızı dilerim– *verilecektir*, gelecek çağların bilge insanlarınca. Gözlüğünüzü takıp bunun ne olduğunu bana söyleyin. Nedir bu?

9) (*Fr.*) Erkek oda hizmetçişi.

10) Timarchus ve Herakleides kardeş olup IV. Anthiakos'un çok yakınıydılar. Miletos'daki meclis binasını inşa etmişlerdi.

"Tanrı beni bağışlasın! Bu bir maymun!"

Doğru --bu bir babun– yine de bir Tanrı. Adı Grekçe *Simia*'dan geliyor – şu antikite uzmanları ne aptallar! Ama bakın! Bakın! Şu ileride partal giysiler içinde bir yumurcak seğirtiyor. Nereye gidiyor? Ne bağırıyor öyle? Ne diyor? Ah! Kralın şan ve şerefle geldiğini, önemli günlerde giydiği giysiler içinde olduğunu, İsrail kavminden zincire vurulmuş bin tutsağı kendi elleriyle henüz öldürmüş olduğunu söylüyor. Bu başarısı için sefil yumurcak onu göklere çıkarıyor! Dinleyin! Benzer kıhklı bir grup insan daha geliyor. Kralın yiğitliği üzerine Latince bir marş bestelemişler; yürürken onu okuyorlar:

Mille, mille, mille,
Mille, mille, mille,
Decollavimus, unus homo!
Mille, mille, mille, decollavimus!

Mille, mille, mille,
Vivat qui mille mille occidit!
Tantum vini habet nemo
Quantum sanguinis effudit![11]

Şöyle açımlanabilir:

Bin, bin, bin,
Bin, bin, bin,
Bin kişi öldürdük her birimiz
Bin, bin, bin kişi öldürdük!

Şarkı söyleyelim, bin diye!
Hurra! Şarkı söyleyelim.
Bin kişiyi bir güzel haklayan
Kralım çok yaşa!
Hurra! Haykıralım avazımız çıktığınca,
O bize Suriye'nin verebileceği bütün şaraplardan
Daha çok kıpkırmızı kan verdi.

11) "Flavius Vopiscus der ki, burada yer alan marş, Sarmatlar'la yapılan savaşta dokuz yüz elli düşmanı kendi elleriyle öldüren Aurelie'linin şerefine ayaktakımı tarafından sokaklarda söylenmiştir. (Poe'nun notu.)

"Trampetlerin şu yaygarasını duyuyor musunuz?"

Evet, kral geliyor! Bakın! İnsanların ağzı hayranlıktan açık kalmış ve gözlerini saygıyla göğe dikmişler! Geliyor! Geliyor! İşte geldi bile!

"Kim? Nerede? Kral mı? Onu görmüyorum – yemin olsun görmüyorum."

Öyleyse, kör olmalısınız.

"Olabilir. Yine de, dev bir devaslanparsın önünde yerlere kapanan ve hayvanın toynaklarını öpmeye çahşırken birbirini çiğneyen aptallar ve çılgınlar sürüsünden başka bir şey görmüyorum. Bak! Hayvan haklı olarak kalabalıktan birini tekmeledi – al işte birini daha tekmeledi, birini daha, birini daha. Ayaklarını öyle mükemmel kullanıyor ki, aslını sorarsanız, hayran olmamak elde değil."

Ayaktakımı dediğiniz, aslında Epidaphne'nin soylu ve özgür yurttaşları! Hayvan mı dediniz? Aman, ha! Yerin kulağı var! Bu hayvanın insan yüzüne sahip olduğunu görmüyor musunuz? Bu devaslanpars, sayın bayım, Antiokhos Epiphanes'ten –Suriye Kralı ve Şark despotlarının en kudretlisi, anlı şanlı Antiokhos'tan– başkası değil! Evet, zaman zaman ona Antiokhos Epimanes –Deli Antiokhos– dendiği doğru, ama bunun nedeni herkesin onun erdemlerini takdir etme yeteneğine sahip olmayışıdır. Onun şu anda hayvan postuna bürünmüş olduğu ve bir devaslanpars rolü oynamak için elinden geleni yaptığı da doğru, ama bunu bir kral olarak itibarını daha iyi korumak amacıyla yapıyor. Ayrıca, hükümdar devasa bir boya sahip; üzerindeki giysilerse ne uygunsuz ne de çok bol. Bununla birlikte, ortada çok ciddi bir durum olmasaydı bunları giymeyeceğini varsayabiliriz. Siz de takdir edersiniz ki, bin Yahudi'nin katledilmesi de böyle olmuştur. Hükümdar, ne üstün bir vakarla dört ayağı üzerinde dolaşıyor! Kuyruğunu, gördüğünüz gibi, en gözde odalıklarından Ellinë ve Argelaïs havada tutuyorlar ve hiç kuşkusuz kafasından çıkan gözlerinin yaptığı çıkıntı ve mideye indirdiği bol miktarda şarabın etkisiyle yüzünün aldığı tarifsiz renk olmasa, dış görünüşü fazlasıyla göz okşayıcı olurdu. Gitmekte olduğu hipodroma kadar peşine takılalım ve söylemeye başladığı zafer şarkısını dinleyelim:

Kim kraldır, Epiphanes değilse?
Söyleyin – biliyor musunuz?
Kim kraldır, Epiphanes değilse?
Bravo! Bravo!
Yok Epiphanes'ten başka kral,
Başkası yok!

Yerle bir edin öyleyse tapınakları
Ve söndürün güneşi!

Ne güzel ve ne hararetle söylüyor! Halk onu "Şairlerin Prensi", "Şark'ın Medarı İftiharı", "Evrenin Tadı" ve "Devaslanparsların En Dikkate Şayanı" diye selamlıyor. Ona şarkısını tekrarlatıyorlar –duyuyor musunuz?– yeniden söylüyor şarkısını. Hipodroma vardığında, yaklaşan olimpiyatlarda zafer kazanacağı beklentisiyle onu şair çelengiyle taçlandıracaklar.

"Ama Jüpiter aşkına! Şu ardımızdaki kalabalıktaki kaynaşma da ne?"

Ardımızdaki mi dediniz? Ha, tamam, görüyorum. Dostum, ne iyi ettiniz de zamanında konuştunuz. Emniyetli bir yere çekilelim hemen. İşte! Şu sukemerinin altına saklanalım, sonra da size bu karışıklığın nedenini açıklayayım. Bu işin sonunun kötüyevaracağı içime doğmuştu. İnsan kafalı devaslanparsın benzersiz görünüşü, anlaşılan, kentteki ehlileştirilmiş vahşi hayvanların genel edep anlayışlarına ters düştü. Sonuçta ayaklanma çıktı; tüm böylesi durumlarda olduğu gibi, hiçbir çaba ayaktakımını yatıştırmada işe yaramayacaktır. Şimdiden birkaç Suriyeliyi yediler bile, ama dört ayaklı yurtseverler, öyle gözüküyor ki, devaslanparsı yemekte hemfikirler. "Şairlerin Prensi" bu yüzden art ayakları üzerine kalkmış, canını kurtarmak için kaçıyor. Nedim ve nedimeleri zoru görünce tabanı yağladılar, odalıkları da bu birincileri kendilerine örnek almada duraksamadılar. "Evrenin Tadı" başın fena halde belada! "Şark'ın Medarı İftiharı" dişler arasında çiğnenme tehlikesiyle karşı karşıyasın! Bu yüzden kuyruğuna öyle acıyarak bakma hiç; çamurlarda sürüneceğine kuşku yok; bunun için elden bir şey gelmez. Ardına bakma, öyleyse, uğraşma onun kaçınılmaz düşüşüyle; topla cesaretini, bacaklarının bütün kuvvetiyle hipodroma doğru kaç. Unutma, sen Antiokhos Epiphanes'sin. Şanlı Antiokhos'sun! Ayrıca, "Şairlerin Prensi", "Şark'mMedarı İftiharı", "Evrenin Tadı" ve "Devaslanparsların En Dikkate Şayanı"sın! Aman yarabbi! Ne kadar süratliymişsin sen! Ne güç varmış bacaklarında! Koş, prens! Bravo, Epiphanes! Aferin, devaslanpars! Şanlı Antiokhos! Koşuyor, zıplıyor, uçuyor! Bir sapandan fırlamış ok gibi hipodroma yaklaşıyor! Zıplıyor! Çığlık atıyor! İşte ulaştı! Bu çok iyi. Zira, sen "Şark'ın Medarı İftiharı", amfiteatrın kapılarına varmada yarım saniye gecikmiş olsaydın Epidaphne'de leşini dişlemeyecek bir tek ayı yavrusu kalmazdı. Gidelim, uzaklaşalım buradan! Zira, bizim nazik, çağdaş kulaklarımız kralın kaçışını kutlamak için birazdan kopacak olan muazzam gürültüye dayanamayabilir! Dinleyin! Başladı bile. Bakın! Bütün kent büyük bir karışıklık içinde.

"Şark'ın en kalabalık kentinin burası olduğu kesin! İnsanlar karınca gibi kaynıyor! Her sınıf ve yaştan bir yığın insan! Ne kadar çok sayıda mezhep ve ulus bir arada! Ne büyük bir kostüm çeşitliliği! Ne büyük bir diller karmaşası! Hayvanların böğürtüsü yeri göğü tutuyor! Çalgı sesleri kulakları paralıyor! Ne çok filozof var!"

Hadi, uzaklaşalım.

"Biraz durun. Hipodromdaki bu curcuna da ne? Size yalvarıyorum, Nedir bunun anlamı?"

O mu? Hiçbir şey! Epidaphne'nin soylu ve özgür yurttaşları, dedikleri gibi, krallarının inancı, yiğitliği, bilgeliği ve kutsallığı konusunda yeterince ikna olup bir de şu son insanüstü çevikliğine kendi gözleriyle tanık olduklarından, krallarının alnını (şair çelengine ilaveten) koşu yarışlarının galibine verilecek olan çelenkle –bir sonraki olimpiyat kutlamasında *kazanacağı kesin* olan çelenkle– süslemenin görevleri olduğunu düşünüyorlar ve dolayısıyla onu peşinen veriyorlar.

TÜKENMİŞ ADAM

SON BUGABOO VE KİKAPOO SEFERİNDEN BİR ÖYKÜ

Pleurez, pleurez, mes yeux, et fondez–vous en eau!
La moitié de ma vie a mis l'autre au tombeau.[1]
(Corneille'in (1606-84) *Le Cid*'inden.)

O sahiden çok yakışıklı adamla, Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith ile ilk defa ne zaman ve nerede tanışmış olduğumu şimdi anımsamıyorum. Birisinin bizi, anlaşılmaz bir şekilde adını unuttuğum bir yerde, son derece önemli olduğunu bildiğim bir konuda yapılmış bir toplantıda *tanıştırmış* olduğunu çok iyi biliyorum. Gerçek şu ki, zaman ve mekânın üzerimde belirli bir izlenim bırakmasını engelleyecek endişe dolu ve sıkıntılı bir ortamda tanıştırılmıştık. Yaratılış itibarıyla son derece çekingenimdir, bu ailemden gelen bir kusurdur, başka türlü olmak gelmez elimden. Özellikle de gizeme benzer en ufak bir görüntü, tam olarak anlayamadığım herhangi bir husus, acınası bir heyecan duyınama yol açar.

Söz konusu adamın dikkate şayan –evet, demek istediğim şeyi anlatmakta yetersiz de olsa *dikkate şayan*– bir kişiliği vardı. Boyu rahat bir seksen beş gelirdi ve duruşu son derece buyurgandı. İyi yetiştirilmiş olduğunu ve soylu bir aileden geldiğini belli eden *distingué*[2] bir havası vardı. Bu konuda–Smith'in görünüşü konusunda– kılı kırk yarmak bana hüzünlü bir haz veriyor. Saçları, Brutus'a bile şeref kazandırırdı; hiçbir şey böyle şevkle dalgalanmaz ve ışıl ışıl yanmazdı. Kehribar gibi kapkaraydı; gözde canlandırılması olanaksız olan o favorilerinin rengi de, daha doğrusu renksizliği de aymydı. Fark ettiğiniz gibi, bunlardan söz ederken heyecanımı zapt edemiyorum; bunların yeryüzündeki en güzel favoriler olduğunu söylemek hiç de abartma olmaz. Bu favoriler her halükârda son

1) "Ağla gözlerim, ağla, gözyaşlarına boğul / Ömrümün bir yarısı diğer yarısını mezara koydu."

2) (*Fr.*) Seçkin, kibar.

derece eşsiz bir ağzı çevreliyor, zaman zaman da kısmen gölgeliyordu. Bu ağızda düşünülebilecek en düzgün ve en beyaz dişler bulunuyordu. Bu dişler ne zaman aralansa, aralarından fevkalade berrak, ahenkli ve güçlü bir ses çıkıyordu. Gözlerine gelince, tanışım Tanrı vergisi şahane gözlere sahipti. Her biri bir çift sıradan görme organına değerdi. Son derece iri ve parlak olan bu gözler koyu kestane rengindeydiler ve bu gözlerde ara sıra yüzüne derin bir mana kazandıran uygunsuz bir ifade görülüyordu.

Generalin göğsü, tartışmasız bu güne kadar gördüğüm en mütenasip göğüstü. Şahane orantılarına dünyada kusur bulamazdınız. Bu nadir bulunur güzellikteki göğsü, mermer Apollon'un bile aşağılık duygusuyla yüzünün kızarmasına yol açacak bir çift omuz süslüyordu. Biçimli omuzlara karşı bir tutkum vardır; daha önce hiç bu kadar biçimlisini görmemiş olduğumu itiraf etmeliyim. Kolların biçimi insanı kendine hayran bırakıyordu. Bacaklarınınsa onlardan geri kalırıyanı yoktu. Bunlar gerçekten de iyi bacağın *ne plus ultra*'sıydı.[3] Bu işin erbabı herkes, bunların çok iyi bacaklar olduğunu söylerdi. Ne fazla etliydiler ne fazla zayıf, ne kaba sabaydılar ne narin. *Os femoris*'inin[4] kavsinden daha zarif bir kavis düşünemiyorum bile; *fibula*'nın[5] gerisindeki hafif çıkıntı son derece düzgün orantılara sahip baldırıyla tam bir uyum halindeydi. Tanrım, n'olurdu genç ve yetenekli dostum, heykeltıraş Chiponchipino,[6] Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith'in bacaklarını görmüş olsaydı!

Böylesine mutlak yakışıklılığa sahip insanların sayısı fikirler ya da böğürtlenler kadar bol olmasa da, demin sözünü ettiğim *garip* yanın –yeni tanışının bütün hal ve hareketlerine sinmiş olan *je ne sais quoi*[7] garip havanın– tamamen, ya da aslında hiçbir şekilde, o Tanrı vergisi vücut güzelliğinde yattığına kendimi bir türlü inandıramıyordum. Bu, belki de, *tavırlarında* aranmalıydı, ama bundan da tam olarak emin olduğumu ileri sürecek değilim. Tavırlarında –hadi sertlik demeyelim de– bir resmiyet, bütün hal ve hareketlerinde bir ölçülülük, deyim yerindeyse bir hesaplılık vardı. Daha ufak tefek birinde görülse yapmacıklık, gösterişçilik veya kasıntılık olarak algılanabilecek bu tavırlar onun gibi iri cüsseli birinde rahatlıkla sakınımlılık, –boyuna bosuna uygun, övgüye değer– *hauteur*[8] olarak görülüyordu.

3) En iyi, en üstün.
4) Femur, uyluk, kalça kemiği.
5) Kaval kemiği.
6) "Chip on chip" (yonga, yonga üstüne) sözcüklerinden uydurulmuş bir isim.
7) (*Fr.*) Ne olduğunu bilmediğim.
8) (*Fr.*) Yücelik, kendini beğenmişlik, kibir, kurum.

Beni General Smith'le tanıştıran nazik arkadaş kulağıma general hakkında birkaç kelime fısıldadı. *Dikkate şayan* biriydi –son derece dikkate şayan biri– hatta zamanının *en* dikkate şayan insanıydı. Özellikle ünü dünyayı tutmuş cesareti nedeniyle, kadınların da gözdesiydi.

"Bu bakımdan eşsizdir–tam bir haydut– gözünü asla budaktan sakınmayan biri," dedi arkadaşım sesini fazlasıyla alçaltıp, ses tonundaki gizemle yüreğimi titreterek.

"Gözünü *asla* budaktan sakınmayan biri. Onun, güneyde Bugaboo ve Kikapoo Yerlileri'yle yapılan son büyük bataklık savaşında *bunu* kanıtlamış olduğunu söylemeliyim." [Bunu söylerken arkadaşım gözlerini kocaman açtı.] "Tanrım ruhumu azabından koru! Kan ve gök gürültüsü! *Olağanüstü* yiğitlikler! Adını mutlaka duymuşsunuzdur, değil mi? Bu adam, işte o."

Tam bu sırada, "Vay, muhterem, nasılsınız? Ne haber? Sizi gördüğüme *cidden* çok sevindim," diyerek General araya girdi. Yakına gelince arkadaşının elini ellerinin arasına aldı ve kendisine takdim edildiğimde kaskatı ama derin bir reveransla beni selamladı. O zaman, bundan daha net ve daha güçlü bir ses duymadığımı ve bundan daha düzgün dişler görmediğimi düşündüm (hâlâ da aynı düşüncedeyim). Ama yukarıda sözünü ettiğim fısıltı ve imaların Bugaboo ve Kikapoo seferinin kahramanı hakkında merakımı iyice kamçılamış olması nedeniyle, generalin tam bu sırada araya girmiş olmasından üzüntü duymuş olduğumu da *söylemeliyim.*

Bununla birlikte, Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith' in zekâ dolu, zevkli sohbeti çok geçmeden bende üzüntü diye bir şey bırakmadı. Arkadaşımın çabucak yanımızdan uzaklaşmasıyla, *tête-à-tête*[9] uzun bir sohbet imkânı bulduk; bu sohbetten sadece haz almakla kalmadım, çok da şey öğrendim. Konuşması bu kadar akıcı ve genel kültürü bu kadar geniş birini hiç tanımamıştım. Ancak, general, alçakgönüllülük göstererek, o anda öğrenmeye en çok can attığım konuya –Bugaboo savaşıyla ilgili esrarengiz ayrıntıları kastediyorum– girmekten kaçındı; diğer taraftan ben de kibar davranma isteğiyle konuyu açamadım, oysa nasıl da içim gidiyordu. Bundan başka, nazik askerin felsefi konuları yeğlediğini ve özellikle de mekanik icatlardaki hızlı gelişmeler üzerinde yorum yapmaktan çok hoşlandığını fark ettim. Aslında, ben konuşmayı nereye çekersem çekeyim, o, lafı döndürüp dolaştırıp hep bu konulara getiriyordu.

9) (*Fr.*) Baş başa, gizli, özel.

"Böyle bir şey görülmemiştir," diyordu, "muhteşem bir halkız ve muhteşem bir çağda yaşıyoruz. Paraşüt ve demiryolu, insan tuzakları ve yaylı tüfekler! Vapurlarımız bütün denizlerde ve Nassau[10] balon postası Londra ile Timbuktu arasında düzenli seferlere başlamak üzere (tekgidiş topu topu yirmi sterlin). Peki, elektromanyetikilkelerin devşirilmesinin yakın sonuçlarının toplum yaşamı üzerindeki, sanatlar üzerindeki, ticaret üzerindeki, edebiyat üzerindeki etkilerini kim hesaplayacak! Sizi temin ederim ki hepsi bu kadar da değil! İcatlarda dur durak yok. En şahane, en dâhice ve –izninizle Bay, sanırım adınız Bay Thomson'du– dediğim gibi, izninizle ilâve etmeliyim ki, en *faydalı* –gerçekten en *faydalı*– icatlar her gün, deyim yerindeyse mantar gibi fışkırıyor; ya da daha mecazi olarak söylemek gerekirse, çekirgeler gibi – evet çekirgeler gibi etrafımızda zıp zıp, –ha, ha, ha– zıp zıp zıplıyorlar!"

Adım, elbette Thomson değildi, ama General Smith'ten ayrılırken, adamın konuşma yeteneğine hayran kalmıştım ve mekanik icatlar çağında yaşamanın önemli bir ayrıcalık olduğu bilinciyle generalin şahsına karşı duyduğum ilgi, söylememe gerek yok, artmıştı. Ancak, merakım tamamen giderilmiş değildi, bu yüzden hemen tanışlarım arasında Fahri Tuğgeneralin kendisi hakkında ve özellikle de Bugaboo ve Kikapoo seferi sırasında *quorum pars manga fuit*[11] korkunç olaylar hakkında soruşturma yapmaya başladım.

Hiç duraksamadan üzerine atıldığım ilk fırsat (*horresco referans*[12]), bir pazar günü vaaz esnasında kendimi değerli ve konuşkan küçük dostum Bayan Tabitha T.'yle[13] sadece aynı sırada değil, üstüne üstlük yan yana oturur bulduğum Rahip Doktor Drummumupp'ın[14] kilisesinde elime geçti. Durumun umut vaat etmeye başlaması üzerine, buraya oturmama yol açan bahtıma haklı olarak şükrettim. Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith hakkında bir şeyler bilen biri varsa, bence bu, Bayan Tabitha T'nin ta kendisiydi. Birkaç işaretleşmeden sonra, tête-à-tête hararetli bir görüşmeye başladık, sotto voce.[15]

10) 1836'da, Thomas Monck Mason ve Charles Green *Great Nassau* adlı bir balonla Londra'dan Almanya'daki Weilburg'a yolculuk yaptılar.

11) "(...) Önemli bir rol oynadığı." Vergilius, Aeneid II, 6.

12) "Akluna geldikçe ürperiyorum." Vergilius, Aeneid II, 204.

13) Tabita T: Samuel Warren'in (1807-77) son derece popüler romanı "Ten Thousand a Year"daki Tabitha Titmus veya Poe'nun "Bir Blackwood Makalesi Nasıl Yazılır?" adlı öyküsündeki, Psyche Zenobia'nın en büyük sosyal ve edebi rakibi Tabitha Turnip olabilir.

14) Davul çalmak anlamına gelen 'drum', burada, vaazı ısrarla tekrarlamak suretiyle cemaati çileden çıkarmak anlamında kullanılmıştır.

15) Alçak sesle, fısıltıyla.

"Smith!" dedi, benim samimi soruma karşılık olarak, "Smith! General A. B. C.'yi sormuyorsunuzya? Üstüme iyilik sağlık. *Onun* hakkında her şeyi *bildiğinizi* sanıyordum. Fevkalade yaratıcı bir çağda yaşıyoruz! Çok korkunç bir olaydı! Kanlı katil sürüsü şu Kikapoolar! Bir kahraman gibi gibi dövüştü – olağanüstü yiğitlik gösterdi. Ölümsüz bir ün kazandı. Smith! Fahri Tuğgeneral John A. B. C.! Biliyorsunuz ya, işte bu adam..."

"İnsanın," diye olanca gücüyle bağırarak ve kulaklarımızın hemen yanı başındaki kürsüye şiddetli bir yumruk indirerek araya girdi Doktor Drummummupp, "bir kadından doğan insanın ancak birkaç günlük ömrü vardır; bir çiçekgibi açar ve solar!"[16] Kutsal din adamının kor gibi yanan bakışlarından, kürsü için az daha bir felaket olacak öfkesinin kaynağının bayanla aramdaki fısıldaşmalar olduğunu anlayarak hemen sıranın ucuna yöneldim. Yapacak bir şey yoktu, bu yüzden ağırbaşlı bir sessizlik içerisinde uslu bir çocuk gibi oturup o son derece önemli vaazı kuzu kuzu dinledim.

Ertesi akşam geç bir saatte Rantipole Tiyatrosu'na gittim; Arabella ve Miranda Cognoscenti adlı her şeyi bilen sevimlilik numunesi hanımların localarına adımımı atar atmaz merakımı gidereceğimi umuyordum. Şu tanınmış trajedi aktörü Climax çokkalabalık bir salona Iago'yu oynuyordu; meramımı anlatmakta biraz zorlandım, zira locamız yan koridora bitişik ve sahneye çok yakındı.

"Smith mi?" dedi, en sonunda soruşturmamın amacını anlayan Bayan Arabella, "Smith? Hani şu General John A. B. C.?"

"Smith mi?" diye sordu Miranda düşünceli bir ifadeyle. "Tanrı aşkına, hiç bu kadar yakışıklı birini gördünüz mü?"

"Hayır, Madame, ama söyler misiniz..."

"Ya da bu kadar eşsiz bir zarafet?"

"Billahi görmedim, Madame! Ama lütfen, söyleyin bana..."

"Ya da sahne performansını bu denli iyi değerlendirebilen birini?"

"Madame!"

"Ya da hakiki Shakespeare güzelliklerini bu kadar iyi sezen birini? Kerem et de, şu bacağa bir bak!"

"Hay kör şeytan," deyip yeniden kız kardeşine döndüm.

"Smith mi?" dedi Arabella, "şu, General John A. B. C. mi? Çokkorkunç bir olaydı, değil mi? Şu Bugaboolar çok reziller – tam bir vahşiler sürüsü– ama hayran olunası yaratıcı bir çağda yaşıyoruz! Smith! Ah,

16) Eyüp 14:1-2: "İnsanı kadın doğurur, günleri sayılı ve sıkıntı doludur / Çiçekgibi açıp solar, gölge gibi gelir geçer."

evet! Büyük adam! Gözünü budaktan sakınmayan biri! Ölümsüz bir ün! Yiğitliğine diyecek yok! *Hiç işitmediniz ha!*" [Bir çığlık atarak söylemişti bunu.] "Üstüme iyilik sağlık! İşte bu adam..."

> "(...) Ne adamotu
> Ne de dünyanın uyku veren şurupları iyi eder seni,
> Getiremezsin artık dün senin olan o tatlı uykuyu,"[17]

diye kulağımın dibinde olanca gücüyle kükredi Climax; bir yandan da sürekli olarak yumruğunu yüzüme doğru sallıyordu. Buna *dayanamazdım*, nitekim *dayanamadım* da. Hemen Cognoscenti kardeşlerden ayrılıp sahne arkasına gittim ve serseriye öyle bir dayak attım ki, eminim, ömrü oldukça unutamayacaktır.

Latif dul Kathleen O'Trump'ın *soirée*'sinde[18] benzer bir hayal kırıklığına uğramayacağımdan emindim. Bu yüzden oyun masasında sevimli ev sahibemle vis-à-vis[19] görüşmeye başlayınca, yanıtı huzurum açısından hayati önemdeki soruları hemen sordum.

"Smith mi?" dedi partnerim, "hani şu, General John A. B. C. mi? Çok korkunç bir olaydı, değil mi? –Karo mu dediniz?– Şu Bugaboolar çok reziller! –*Whist* oynuyoruz, Bay Tattle, rica ederim!– Ama kesinlikle yaratıcı bir çağda yaşıyoruz! Denebilir ki *par excellence bir çağ*! Fransızca biliyor muydunuz? Bir kahraman! Gözünü budaktan sakınmayan biri! –Kupa yok muydu, Bay Tattle? Buna inanmıyorum.– Ölümsüz bir ün! Yiğitliğine diyecek yok! *Hiç işitmediniz ha!* Üstüme iyilik sağlık! İşte bu adam..."

"Mann mi? Yüzbaşı Mann mi?" diye haykırdı ufak tefek bir kadın salonun diğer ucundan.[20] "Yüzbaşı Mann'den ve düellodan mı söz ediyorsunuz? Ah, bunu *dinlemeliyim* – devam edin, anlatın Bayan O'Trump!" Ve Bayan O'Trump anlatmaya devam etti – vurulmuş veya asılmış ya da hem vurulması hem de asılması gereken Yüzbaşı Mann diye birisi hakkındaki her şeyi. Evet, Bayan O'Trump anlatmaya devam etti – ben yoluma devam ettim, çekip gittim. O akşam, Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith hakkında bir şeyler duyma şansı kalmamıştı artık.

Kötü şans dalgasının ilelebet üzerime çullanmayacağı düşüncesiyle avunuyordum hâlâ, bu yüzden bilgi elde etmek için cesur bir hamle yap-

17) Shakespeare, *Othello* III, iii, çev.: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 117.

18) Suare. Akşam toplantısı.

19) Yüz yüze.

20) Bir önceki tümce "he's the man" dir. Kadın "man"i (adam) "Mann" olarak algılamıştır.

maya karar verdim ve büyüleyici küçük melek, zarif Bayan Pirouette'e[21] başvurdum.

"Smith mi?" dedi Bayan P., birlikte pas de zéphyr[22] ile dönerken, "Smith mi? Hani şu General John A. B. C.? O, Bugaboo meselesi ne korkunçtu, değil mi? Bu Yerliler korkunç yaratıklar! –Ayak ucunda dönün! Sizden salıiden utanıyorum.– Çok cesur bir adam, zavallıcık! Ama muhteşem icatlar çağındayız. –Aman yarabbi, nefes nefese kaldım.– Gözünü budaktan sakınmayan biri, yiğitliğine diyecek yok! *Hiç işitmediniz ha!* İnanamıyorum! Oturup sizi aydınlatmam gerekiyor. Smith! İşte bu adam..."

Ben Bayan Pirouette'i oturması için bir sandalyeye doğru götürürken, "Man-Fred,[23] diyorum size," diye haykırdı Bayan Bas-Bleu.[24] "Böyle bir şey duyan oldu mu hiç? Man-Fred diyorum, kesinlikle Man-Friday[25] değil." Burada, Bayan Bas-Bleu otoriter bir el hareketiyle beni yanına çağırdı ve Lord Byron'un dramatik bir şiirinin adı üzerine bir tartışmayı karara bağlamak amacıyla ister istemez Bayan P.'nin yanından ayrıldım. Doğru başlığın hiçbir surette Man-Fred değil, Man-Friday olduğunu alelacele söyleyip Bayan Pirouette'i aramaya geri döndümse de onu bulamadım ve evden ayrılırken bütün Bas-Bleu'lerin gelmişine geçmişine büyük bir hınç besliyordum.

Mesele şimdi çok ciddi bir hal almıştı; vakit geçirmeden arkadaşım Theodore Sinivate'e[26] uğramaya karar verdim, hiç değilse buradan kesin bir bilgi elde edeceğimi biliyordum.

"Smith mi?" dedi, o çok iyi bilinen kendine has heceleri uzata uzata konuşmasıyla, "Smith mi? Hani şu, General John A. B. C. mi? Çok vahşi bir olaydı bu Kikapoooolar'ınki, değil mi? Söylesenize, siz de öyle düşünmüyor musunuz? Gözünü buuudaktan sakınmayan biiiri! Şerefim üzerine, çok yazık! Şaşılacak derecede yaratıcı bir çağ! Yiğitliğine diyecek yoook! Bu arada, Yüzbaşı Mann hakkında bir şey işittiniz mi?"

21) *Pirouette*: Tek ayak üzerinde yapılan tam veya yarım dönüş, bir çeşit fırdöndü, topaç; birdenbire fikir değiştirme.

22) *Pas de zéphyr*: Dansçının bir ayağı üzerinde durup diğer ayağını öne ve arkaya salladığı bir dans adımı.

23) Manfred, Byron'un dramatik şiiri Manfred'in (1817) kendini Karanlıklar Prensi'ne satan ve Alpler'de mutlak bir yalnızlık içinde yaşayan kahramanıdır. Ayrıca, Horace Walpole'un gotik romanı "Otranto Şatosu"nun (1764) merkez figürünün de adıdır.

24) Yazarlık taslayan kadın, niteliksiz kadın yazar.

25) Robinson Crusoe'nun Cuma'sı.

26) *Sinivate*: Cockney telaffuzuyla "insinuate". Üstü kapalı söylemek, kurnazlıkla fikrini anlatmak.

"Yüzbaşı Mann'in canı cehenneme," dedim, "siz lütfen hikâyenize devam edin."

"Hım, şey! Fransa'da dediğimiz gibi, neredeyse *la même chooose*.[27] Smith, ha? Fahri Tuğgeneral John A. B. C.? Diyorum ki [Bay S. bunu söylerken parmağını burnunun yanına dayamayı uygun buldu] şimdi siz hakikaten, harbiden Smith vakasını bilmediğinizi mi ima ediyorsunuz? Smith? John A. B. C.? Üstüme iyilik sağlık, bu adam..."

"Bay Sinivate," dedim yalvarırcasına, "bu, maskeli adam mı?"[28]

"Yooo!" dedi Bay Sinivate, bilgece bir tavırla, "Aaaaydaki adam da değil."

Bu yanıtı kesin ve okkalı bir hakaret kabul ettim ve arkadaşım Bay Sinivate'ten en kısa sürede bu yakışıksız davranışının ve terbiyesizliğinin hesabını sormak kararlılığıyla, tepem atmış vaziyette evden ayrıldım.

Ancak, bu arada, arzuladığım bilgiye ulaşma konusunda işlerin sarpa sardığı kanısında değildim. Başvuracağım bir kaynağım daha vardı. Asıl kaynağa gidecektim. Derhal generalin karşısına dikilecek ve bu iğrenç gizemi aydınlatmasını dobra dobra isteyecektim. En azından, kaçamak laflar edilmesine meydan vermeyecektim. Açık, net ve kesin – kısa ama Tacitus veya Montesquieu kadar özlü konuşacaktım.

Generale uğradığımda vakit erkendi ve general giyinmekteydi; işimin acil olduğunu söyleyince ziyaretim boyunca yanımdan ayrılmayan zenci bir uşak tarafından içeri buyur edildim. Odaya girerken, elbette gözlerim generali aradı, ama onu hemen fark edemedim. Yerde, ayaklarımın dibinde son derece tuhaf görünüşlü kocaman bir bohça vardı; hiç mi hiç havamda olmadığımdan bir tekmede uzağa fırlattım onu.

"Öhö, öhö, çok da nazikmişsiniz, doğrusu!" dedi bohça, ömrümde hiç duymadığım, cıyaklamayla ıslık arası cılız ve komik mi komik bir sesle.

"Öhö, oldukça nazik olduğumu söylemeliyim."

Korkudan çığlık atarak odanın en uzak köşesine kaçtım.

"Üstüme iyilik, aziz dostum!" diye ıslık çalar gibi bir sesle yeniden konuştu bohça, "Neyiniz var, ha söylesenize! Neredeyse beni tanımadığınıza inanacağım."

Bütün bunlara ne diyebilirdim, ha ne diyebilirdim? Gözlerim bohçaya dikili, ağzım bir karış açık bir koltuğa yığıldım ve bu acayip olayın çözülmesini bekledim.

27) *La même chose*: Aynı şey.

28) Demir Maskeli Adam; XIV. Louis tarafından 40 yıldan fazla demir bir maskeyle Bastille'de hapis nitulan ve 1703'te kimliği öğrenilemeden ölen adam.

Döşeme üzerinde anlaşılmaz bir evrim geçirmekte olan, ne menem bir şey olduğunu anlayamadığım bohça, "Ama beni tanımamanız tuhaf değil mi?" diye yeniden cıyakladı. Sanki çorap giyiyor gibiydi, ama görünürde sadece bir tek bacak vardı.

"Ama beni tanımamanız tuhaf değil mi? Pompey getirsene şu bacağı!" Pompey, bohçaya, daha önce çorap giydirilmiş mantardan çok büyük bir bacak uzattı ve o şey bacağı bir çırpıda vidaladıktan sonra gözlerimin önünde ayağa kalktı.

"Kanlı bir çatışmaydı," dedi kendi kendine konuşur gibi, "ama Bugaboolar'la ve Kikapoolar'la savaşan birisi ufak tefek sıyrıklarla kurtulmayı beklememelidir. Pompey, şu kolu da uzatırsan, minnettar kalırım. Thomas [bana doğru dönerek] bacak yapımında mantar kesinlikle bir numaradır. Ama istediğiniz bir kolsa, aziz dostum, size Bishop'u tavsiye ederim." Bu esnada Pompey ona bir kol vidaladı.

"Üstünde epey çalışnuş olduğumuz söylenebilir. Şimdi, köpek, omuzlarla göğsü tak. En iyi omuzları Pettitt yapar; göğse gelince, Ducrow'dan şaşmayacaksınız."

"Göğüs!" dedim.

"Pompey, şu *peruğu* vermek için daha ne bekliyorsun ki? Kafa derisinin yüzühnesi hoyratça bir iş ne de olsa, ama iyi bir peruk için De L'Orme's'a başvurabilirsiniz."

"Peruk!"

"Şimdi dişlerimi ver, zenci! *İnci* gibi dişler istiyorsanız, Parınly'nin yolunu tutmalısınız. Fiyatı yüksek ama işçiliği nefistir. Bununla beraber, o iri yarı Bugaboo tüfeğinin dipçiğini suratıma indirdiğinde bazı iri parçaları yuttum.

"Dipçik indirmek! İnanamıyorum!"

"Ah evet, bu arada, gözüm nerede? Halı, şurada işte. Pompey, seni işe yaramaz herif, tak şunu yerine! Kikapoolar insanın gözünü oymada çok çabuklar; ama şu Dr. Williams doğrusu işinin ehli bir adam, yaptığı gözlerle ne kadar iyi görüyorum, bilemezsiniz."

Artıkönümde duran şeyin yeni tanışım Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith'ten başkası olmadığını açıkça kavramaya başlamıştım. Pompey'in hünerli çabaları, itiraf etmeliyim ki, adamın görünüşünde çok çarpıcı bir değişikliğe yol açmıştı. Ama sesi hâlâ beni biraz şaşırtıyordu. Fakat bu sorun da çabucak çözümlendi.

"Pompey, seni rezil zenci," diye cıyakladı general, "herhalde beni damaksız dışarı çıkaracaksın."

O zaman, zenci ağzının içinde bir özür mırıldanarak efendisine gitti, bir yarış atı binicisinin çokbilmiş tavırlarıyla generalin ağzını açıp içi-

ne son derece tuhaf görünüşlü bir şeyi pek anlayamadığım bir ustalıkla yerleştirdi. Generalin yüzündeki ifade şaşırtıcı bir şekilde hemen değişti. Yeniden konuşmaya başladığında, sesi, ilk tanıştığımızda dikkatimi çeken ahenk ve güce kavuşmuştu yeniden.

"Allahın belası serseriler," dedi. Öyle net bir ses tonuyla söyledi ki bunu, değişiklikten kesinlikle irkildim. "Allahın belası serseriler! Sadece ağzımın tavanını göçertmekle kalmadılar, bir de dilimin en az sekizde yedisini kopardılar. Neyse ki bu tür malzemede Bonfanti'nin[29] eline su dökecek bulunmaz Amerika'da. Size onu güvenle tavsiye edebilirim" [burada general eğilerek selam verdi] "ve sizi temin ederim ki, bunu yapmaktan da büyük bir zevk alırım."

Generalin nezaketine elimden geldiğince teşekkür ettikten sonra, hemen izin isteyip oradan ayrıldım; işin aslını mükemmel şekilde anlamış, çoktandır kafamı meşgul eden esrarı çözmüştüm: Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith *tükenmiş adamdı.*

29) Joseph Bonfanti New York'ta konuşan bebekler satardı ve kafiyeli ilanlarıyla ünlüydü.

ÖYKÜLERE İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

METZENGERSTEIN

İlk kez 14 Ocak 1832'de, Philadelphia'da, *Saturday Courier*'de yayımlandı. Bu, Poe'nun basılan ilk öyküsüdür. 1836'da *Literary Messenger*'da ikinci defa basıldığında alt başlığı "Alman Taklidi Bir Öykü"dür. 1840'taki *Tales of the Grotesque and Arabesque*'te bu alt başlık kullanılmamıştır.

Gotik öykü bir Alman icadı olmakla birlikte Poe'nun zamanında İngiltere ve Amerika'da da çok yaygındı. *Frankenstein, Otranto Şatosu* ve *Vathek* (Vasık) içerikleri çok farklı da olsa bu gelenekten öykülerdir. Amerika'da Gotik gelenek kendini daha çok Washington Irwing, Charles Brockden Brown ve Nathaniel Hawthorne ile göstermiş ve bu yazarların her biri yine kendine has bir yol tutturmuştur. *Metzengerstein*, bu geleneğe Poe'nun daha sonraki öykülerinden daha yakındır. Öyküdeki mizahi unsurlar da göz önünde tutulacak olursa, bu öykünün gotik tarzı bir satir olduğu söylenebilir.

ŞİŞEDE BULUNAN MEKTUP

İlk olarak 19 Ekim 1833'te Baltimore *Saturday Visitor*'da yayımlanan bu öykü, öykü yarışmasında birinci gelerek elli dolarlık büyük ödülü kazanmış ve Poe'yu 'sahne ışıkları' önüne çıkarmıştır.

"Şişede Bulunan Mektup" birçok bakımdan dikkat çekici bir öyküdür. "Maelström'e Düşüş" ve tek romanı "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü"yle birlikte Poesk atmosferin en iyi verildiği öykülerden biridir; ayrıca "Eureka"da ortaya konulan kozmolojik düşüncelerin ilk açık örneğidir. Poe'nun bütün öykülerinin birer kozmolojik deneme olduğunu söylemek doğru değilse de, Poe, evrenin yasalarına, anlamına ve niteliğine ilişkin görüşlerini genellikle öykü içerisinde anlatmayı denemiştir. Bu öykü onlardan biridir.

Poe, bu öyküde iki eski efsaneyi buluşturur: Uçan Hollandalı ve dünyanın kutuplarından içeri girilebileceği (içi boş dünya) inancı.

"Şişede Bulunan Mektup"un kaynakları arasında, John Cleves Symmes'in, dünyanın her iki kutbunda da birer delik olduğunu ve bu deliklerden giren gemilerin Symzonia denilen bu iç dünyada yolculukedebileceğini ileri süren kitabı *Symzonia* (1826) vardır. Captain Adam Seaborn takma adıyla yazan Symmes'in ve kutuplardaki çağlayana bir gezi yapılmasını

öneren ardılı Jeremiah Reynolds'un yapıtları Poe'nun imgeleminde çok derin izler bırakmıştır. Poe'nun ölüm döşeğinde "Reynolds, Reynolds!" diye sayıklaması, bazı bibliyografya yazarlarına Poe'nun kutup kuramına ölünceye kadar bağlı kaldığım düşündürmüştür.

Synunes'in gemileri rahatça *Symzonia*'da dolaştırmasına karşın, Poe kutupların tehlikeli olduğunu düşünmüştür.

RANDEVU

Öykü ilk kez Ocak 1834'te, *The Godey's Lady's Book*'ta "The Visionary" adıyla yayımlandı. Sonra, Temmuz 1836'da, *The Southern Literary Messenger*'da, daha sonra da, Poe'nun kendi derlediği ve 1840'ta yayımlanan *Tales of Grotesque and Arabesque*'te yine aynı adla, nihayet Haziran 1845'te, *The Broadway Journal*'de "The Assignation" adıyla yayımlandı.

Charles Baudelaire tarafından Fransızca'ya çevrilmeyen bu öykü, 1862'de William-L. Hughes tarafından "Le Rendez-vous" (Randevu) adıyla çevrilmiş ve "Contes Inédites d'Edgar Poe" (Edgar Poe'nun Yayımlanmamış Öyküleri) adlı derleme içinde yayımlanmıştır. Ghemma Quiroga-G., Fransızca'da "randevu"nun çok nötr olduğunu, İngilizce'deki yasak aşk buluşması imasını taşımadığını, "Le Rendez-vous galant"ın (Yasak Aşk Buluşması) da öyküde kasıtlı olarak açıkça söylenmeyip sadece ima edilen bir fikrin fazla açıkça ifade edilmesi olacağım söyleyerek öyküyü ilk yayımındaki "Le Visionnaire" adıyla çevirmiştir. Ancak Türkçe'de "Randevu"nun buluşmaya söz konusu imayı kattığını düşündüğümüzden biz öyküyü Poe'nun verdiği nihai adla çevirmeyi uygun bulduk.

"Randevu", "Eleonora" ile birlikte Poe'nun en romantik öykülerinden birisidir. Burada gizli bir aşk meselesi ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Sonunda, amansız yazgının üstün geldiği bir tutkunun öyküsü.

Poe bu öyküde Lord Byron'ı ve Byron'ın sevdiği iki kadını –Mary Chawort ve Venedikli bir soylunun eşi olan Kontes Guiccioli– model olarak almıştır.

Poe, ayrıca, Oliver Goldsmith'in "The Vicar of Wakefield"inden (1776) bazı noktaları ödünç almıştır. Öykünün bir başka olası kaynağı da E. T. A. Hoffman'ın "Doge und Dogerassa"sıdır.

BERENIKE

Poe, "Berenike"yi ilk kez Mart 1835'te *Southern Literary Messenger*'da yayımladı, sonra 1840'ta "Tales of the Grotesque and Arabeque" adlı kita-

bına aldı, daha sonra da, Nisan 1845'te, editörlerinden biri olduğu *The Broadway Journal*'da yayımladı. *Berenike* tuhaf, marazi ve kasvetli bir öyküdür. Poe'nun kendisi de bunun farkında olmalı ki, öyküyü yayımcısına, canlı betimlerin yer aldığı dört paragrafı çıkardıktan sonra göndermişti; buna rağmen öykünün yayımlanmasından sonra şikâyetler olmuştur. Poe, editörü T. W. White'a gönderdiği yanıtta, fazlasıyla korkunç olduğunu kabul etmekle birlikte öykünün o günlerde yayımlanan dergilerdeki diğer öykülere benzediğini ileri sürer.

Tarihteki Berenike (II. Berenike, İÖ 269-221), Kyrene (bugün Libya'da) kralı Magas'ın kızıdır. Berenike'nin III. Ptolemaios (Eurgetes) ile evlenmesi ülkesinin yeniden Mısır'la birleşmesine yol açtı. Berenike, kocası Ptolemaios'un Suriye seferinden sağ dönebilmesi için saçlarını Aphrodite Tapınağı'na adadı, ancak adak olarak sunduğu saç lülesi kaybolunca müneccim Konon onun yıldıza dönüştüğünü söyleyerek bir takımyıldıza onun adını verdi: Coma Berenices (Berenike'nin Saçı). Catullus'un *Berenikes Plokamos* (Berenike'nin Saçı) adlı şiirinin esin kaynağı bu olaydır.

The Rape of Lock adlı şiirinde Alexander Pope (1688-1744), çalınan saç buklesini bir yıldıza ya da ışıltılı ve kuyruklu bir göktaşına dönüştürür.

MORELLA

Poe'nun en iyi ruh göçü öykülerinden biri olan "Morella", ilk kez Nisan 1835'te *Southern Literary Messenger*'da, sonra, Kasım 1839'da *Burton's Gentleman's Magazine*'de, 1840'ta "Tales of the Grotesque and Arabesque" içerisinde ve, daha sonra da, Haziran 1845'te *The Broadway Journal*'de yayımlandı.

Öykünün temel kaynağı, Henry Glasford Bell'in Ocak 1831'de yayımlanan "The Dead Daughter" adlı öyküsüdür. Bu, iki kız kardeşin öyküsüdür. Büyük kızın ölümü üzerine, onun adı (Pauline) küçüğüne verilir. Bu öyküyle Poe'nunki benzeşmekle birlikte, Pauline'in neden geri dönüp babasını taciz ettiği pek belli değildir. Poe'nun öyküsündeki annenin entelektüel arka planının verilmesi anne/kız ilişkisini diğer öyküdeki kız kardeş/kız kardeş ilişkisine göre daha kabul edilir kılar. Poe, tekinsiz öykülerinde her zaman okuyucuya bir seçim bırakır; bu tür öykülerde 'dolaysız ifadelerden' kaçınılması ve mümkün olduğunca düş gücüne yer bırakılması gereğinin altını çizer. Öyküyü anlatan kişi gerçeklikten çok fazla etkilenmiş olmakla birlikte, anlattığı acayipliklerden şaşkınlığa düşmüştür ve kimseden anlattıklarına inanmasını beklemez; ayrıntı bolluğuyla, özellikle de öykünün genel gidişiyle doğrudan ilişkili görülmeyen hususlardaki ayrıntılarla anlatıya bir gerçeklik havası kazandırır. Sonuçta, okuyucu, anlatıcıyla aynı ruh halini paylaşır hale gelir. Diğer yandan, bazı önemli hakikatler

hakkında bize bilgi verilmemesinin, belirli bir kahramanın gerçekten abı hayatı bulmamış olduğunu, gerçekten kendisini görünür kılamamış olduğunu bilmemenin ne sakıncası, ne tehlikesi olabilir ki?

Poe'nun doğadışım konu alan öykülerde olayları bir düş ya da sanrı olarak açıklama çabalarını eleştirmesine bakarak, onun öykülerini gerçekliğin sadık bir anlatısı olarak kabul etmemek gerekir. Poe, olayların gerçekten meydana gelip gelmediğini tartışmaz, ona göre, bunun kararı okuyucuya bırakılmalıdır. Öykünün kendi gerçekliği bulunmalıdır, bunun bizim bildiğimiz gerçeklikle çakışıp çakışmadığı önemli değildir.

LIGEIA

İlkkez Eylül 1838'de Baltimore *American Museum*'da yayımlandı. Poe'nun en karmaşık öykülerinden biri olan ve "Usherlar'ın Çöküşü" ve "Kızıl Ölümün Maskesi" ile birlikte en fazla tartışma yaratan "Ligeia", Poe'nun ilk tartışma götürmez başyapıtı ve kendisinin de en beğendiği öyküsüdür.

Öykünün kaynakları arasında Sir Walter Scott'un "Ivanhoe" ve Charles Dickens'ın "Pickwick Papers" adlı yapıtları sayılabilir.

"Ligeia" ruhun aşkınlığının gerçekliği hakkındaki gizemli öğretilerin sergilenmesi açısından ciddi olmakla birlikte, görünüşteki ciddi havasıyla çelişse de, çağın felsefi ve edebi hareketlerini ele alışı açısından bir satir olarak görülebilir.

USHERLAR'IN ÇÖKÜŞÜ

"Usherlar'ın Çöküşü" ilk kez Eylül 1839'da *Burton's Gentleman's Magazine*'de yayımlanmıştır. "Ligeia" ve "Kızıl Ölümün Maskesi" ile birlikte Poe'nun en tanınmış ve en çok tartışılmış öykülerinden biridir.

"Ligeia" gibi çok karmaşık ve çok katmanlı bir öykü olan "Usherlar" Gotik bir atmosferde geçen 'Arabesk' bir öyküdür. Sevilen bir kadının ölümünden duyulan acıyı olduğu kadar, içinde yaşanılan mekânın insanın psikolojisi üzerindeki etkilerini de anlatır. Bu öykü, Poe'ya göre, 'mistik'in eşdeğeri olan 'psikolojik' bir öyküdür. Başlangıçta aklı başında olan anlatıcının deli Roderick Usher'ın etkisiyle öykünün sonunda sanrılar görmeye başladığını görürüz. Bu yönüyle aklın iflasını, rasyonel zihnin kaotik bir evreni anlamlandırmadaki yetersizliğini anlatan psikolojik bir öyküdür "Usherlar". Bazı araştırmacılara göre, ikiz kardeşlerden Roderick 'Ego'yu, Madeline 'İd'i ve anlatıcı da 'Süperego'yu temsil etmektedir. Bundan başka *Usherlar*'ın bir korku öyküsü, bir diri diri gömülme öyküsü olduğu da söylenebilir.

Öykünün kaynakları arasında Dr. Samuel Warren'in "Passages from the Diary of a Late Physician"ındaki (1835) *Tunder Struck* ve E. T. A. Hoffmann'nın (1776-1822) "Das Majorat"ı sayılabilir.

"Usherlar" 1929'dan başlayarak birçok defa filme alınmış, tiyatroya uyarlanmıştır. "Usherlar"ı operaya dönüştürmeyi tam bir takıntı haline getiren Claude Debussy, önce 1908-1910 arasında sonra da 1912'de üzerinde yoğun bir şekilde çalışmış, nihayet 1916'da yayımcısına bir libretto göndermiştir. Ünlü müzik grubu Alan Parsons Project öykü üzerine beş bölümlük enstrümantal bir müzik bestelemiştir. "Usherlar"dan, deyim yerindeyse, 'ödünç' alan yazarlar arasında H. P. Lovecraft, Ambrose Bierce ve Wilkie Collins sayılabilir. Ray Bradbury'nin "Mars Günlükleri" adlı ünlü bilimkurgusunun "Nisan 2005, Usher II" bölümünde, Mars'ta, sürekli bir alacakaranlığın hüküm sürdüğü, sürekli Ekimin yaşandığı alçak bir tepenin üzerinde Usher konağının aynısı kasvetli gölüyle birlikte inşa edilir.

Usher ailesi gerçekte var olan bir ailedir. Öykünün önde gelen iki figürü Roderick ve Madeline, James Usher ve Agnes Usher'ın portreleridir. James 1807 Boston, Agnes 1809 Quebec doğumlu olup her ikisi de Poe'nun anne tarafından akrabasıdırlar.

WILLIAM WILSON

İlk kez 1839 Noel'inde *The Gift*'te yayımlanmıştır. Kendi vicdanıyla savaşan birisinin son derece başarılı bir portresi olan bu öykü, tartışmasız olarak Poe'nun başyapıtlarından biridir. "Ligeia", "Usherlar'ın Çöküşü", Kızıl Ölümün Maskesi" gibi öykülerin aksine, dikkati çekecek ölçüde karmaşıklıktan uzak, söyleyeceğini dobra dobra söyleyen bir öyküdür bu. Poe, bu öykünün, kişiliğinin uzun süredir bastırılan yanını kabul etmediği için kendi kendini mahva sürükleyen bir adamın öyküsü olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koyar.

Bu öyküde, Poe, psikoloji biliminin daha sonra ele alacağı birçok konuyu ele alır. Freud, Jung ya da Adler'den önce yazdığı için kullandığı terimler onlarınkinden farklıdır. Öyküsünü kurmak için yüzlerce yıllık sembolleri ve mitleri kullanır, ancak bunları o kadar etkili kullanır ki, "William Wilson" bugüne kadar bölünmüş kişiliğin en güçlü mesellerinden biri olarak kalmıştır.

Poe, öyküsünün inanılırlığını esas olarak iki yoldan sağlar: Birincisi, Wilson'un hayal gücü geniş ve kolay heyecanlanan bir soydan geldiğini belirterek, ikinci olarak da, Wilson'un çocukluğunu son derece 'gerçekçi' bir şekilde betimleyerek.

Thomas Mann, bu öyküyü, hemen hemen bütün kültürlerde yüzyıllardır tekrar tekrar ortaya konan bir 'ruhun ikizi' öyküsü, klasik bir *'Doppelgänger'* olarakniteler. "William Wilson" ile bu ikiz kavramının ve Poe'nun portresi ile Freud ve Jung'un yazılarının karşılaştırılması son derece şaşırtıcıdır.

Bu öykünün kaynakları arasında ilk elde Washington Irving'in 1836'da *The Gift*'te yayımlanan "An Unwritten Drama of Lord Byron" adlı öyküsü bulunmaktadır. Poe, Irving'e yazdığı 12 Ekim 1839 tarihli mektubunda bunu açıkça belirtir. Öykünün diğer kaynakları arasındaAlfred Musset'nin "December Night" adlı şiiri ve E. T. A. Hoffman'ın "The Story of the Lost Reflection" ve "The Doubles" adlı öyküleri sayılabilir.

Poe'nun bu öyküsü Oscar Wilde'a "Dorian Gray'in Portresi"ni (1891), Robert Louis Stevenson'a da "Dr. Jekyll ve Mr. Hyde"ı esinlemiştir.

MAELSTRÖM'E DÜŞÜŞ

İlk olarak Mayıs 1841'de *Graham's Magazine*'de, sonra 1845'te *Tales*'de, 1 Ekim 1845'te *The Broadway Journal*'da ve 26 Mayıs 1849'da *Boston Museum*'da yayımlanmıştır.

Öykünün başlıca kaynağı Edward Wilson Landor'un 1834'te *Fraser's Magazine*'de yayımlanan "The Maelstrom: A Fragment" adlı öyküsüdür. Öyküde, Helseggen Dağı'ndan bakan insanların gözleri önünde Maelström tarafından yutulan bir geminin içinde bulunan anlatıcı bu sıradaki duygularını dile getirir. Maelström'den canlı kurtulan Landor'un kahramanı bayılıp dalgalar tarafından kıyıya atıldığı için ne kendisi ne de okuyucu nasıl kurtulduğunu bilir; ayrıca yazar da bu konuda bir ipucu vermeye kalkışmaz.

Landor'un öyküsünü doyurucu olmaktan uzak bulan Poe, *Encyclopedia Britannica*'ya ve *Mariner's Chronicle*'a (1836) başvurur. *Britannica*'daki *Maelstrom* maddesi Bergen papazı Erik Pontoppidan'ın *The Natural History of Norway*'inden (1755) alınmıştır.

Poe'nun dilinin çoğu kez 'karanlık', 'belirsiz', 'karışık' olduğu ileri sürülmüştür. Ancak, unutmamak gerekir ki, öykülerin kahramanları zihinsel ya da fiziksel bir felakete sürüklenmek üzeredir ya da zaten sürüklenmiştir ve böylesi bir ruhsal durumda bulunan anlatıcıya uygun bir dildir bu. *Maelström*'ün anlatıcısı ise yaşadıklarının etkisinden tam olarak kurtulamamış olsa da artık tehlikeden çok uzakta ve ruh dinginliğine kavuşmuş olduğundan dili sade, anlaşılır ve çok açıktır; özellikle girdabı inanılmaz bir açıklıkla betimler.

Öyküden esinlenerek yapılan filmler arasında 1912 tarihli sessiz film *Raven*'ı ve 1965'te Jacques Tourneur'ün yönettiği *Wargods of the Deep*'i sayabiliriz.

OVAL PORTRE

İlk olarak "Life in Death" (Ölümdeki Yaşam) adıyla *Graham's Magazine*'de Nisan 1842'de yayımlandı. 26 Nisan 1845'te *Broadway Journal*'da yeni bir adla ikinci kez yayımlanırken oldukça kısaltılmıştı.

Öykünün ana teması Hawthorne'un "The Birthmark"ının temasına (1843) benzemekle birlikte, bir resimle resmi yapılan kişi arasında yakın bağlar bulunduğu, resmin yaşayan kişinin 'ruhunu tutsak ettiği' inancı oldukça eskidir. Bu temayı işleyecek olan bir başka ünlü öykü de Oscar Wilde'ın "Dorian Gray'in Portresi" adlı öyküsüdür (1891).

Bazı eleştirmenler bu öyküyü Poe'nun kendi evliliğinin yeniden sahneye konması olarak yorumlamaktadırlar, çünkü Virginia kocasının edebi yeteneğini pek anlamamaktadır. Poe'nun öyküsündeki eş kocasının yaptığı resmi kıskanıyor gibidir.

Poe, öykünün ikinci basımında, birinci basımda yer alan ve anlatıcının nasıl afyon hazırlayıp içtiğini, öykünün geçtiği sahne olan ıssız dağ şatosunda heyecanlı semptomlarını hafifletmek için nasıl uyuşturucu kullanmaya karar verdiğini uzun uzun anlatan paragrafları çıkarmıştır. Uyuşturucunun sanrı yaratan etkisini çok fazla vurgulayan bu bölüm öyküyü hantallaştırdığından çıkarılması iyi de olmuştur.

Öykünün anlatıcısı öykünün son versiyonunda yaraları nedeniyle sanrılar gördüğünü, ilk versiyonunda da acılarını dindirmek için afyon içtiğini ve bir hafta süreyle uykusuz kaldığını söyler. Böylece, Poe, öyküde 'inandırıcılık' için bir alternatif yaratır. Anlatıcı o kadar anormal bir durumdadır ki, sözünü ettiği şeyin gerçekte olup olmadığı kuşkuludur. Okuyucu inanabilir ya da hasta birinin hayalleri olduğunu varsayar.

KIZIL ÖLÜMÜN MASKESİ

İlk olarak Mayıs 1842'de *Graham's Magazine*'de yayımlanan "Kızıl Ölümün Maskesi", hiç tartışmasız, kısa öykü türünün başyapıtlarından biridir. Poe'nun öykülerindeki önemli özelliklerden biri olan birinci tekil şahıs anlatımından bu öyküde büyük ölçüde sapılmış ve Poe'nun hiç sevmediği, başkalarının kullanmasını da eleştirdiği alegoriye başvurulmuştur. Öykü "Eleonora"dan ve "Oval Portre"den bile daha düşsel dir; diline gelince, Poe'nun tüm diğer öykülerine göre daha zengin olup oldukça betimleyicidir ve öykünün bütününe bir şiir havası kazandırır.

Başlıktaki "Maske" hem Rönesans İtalya'sının gözde eğlencelerinden maskeye, hem de öykünün geriliminin zirveye ulaştığı esnada ortaya çıkan

gizemli figüre göndermedir. Öykünün ilk basımında bir alt başlık bulunmaktaydı: "A Fantasy" (Bir Fantezi).

Öykünün kaynakları arasında N. P. Willis'in Paris'te katıldığı bir 'kolera balosu'nu betimleyen anlatısıyla Shakespeare'in "Fırtına"sı ve Boccaccio'nun "Decameron"unun bir kısmı bulunmaktadır.

Bu öyküden bazı unsurlar Wilkie Collins'in "The Yellow Mask"ında (1855) ve H. P. Lovecraft'ın, başlangıcı "Berenike"ye, sonu da "William Wilson"a benzeyen "Yabancı" (1921) adlı öyküsünde bulunmaktadır.

KUYU VE SARKAÇ

Poe'nun bu en çok okunan ve çoğu okuyucunun tam anlamasa da alttan alta çok daha karmaşık bir şeylerin varlığını sezinlediği bu çok ustalıklı gerilim öyküsü, ilk olarak 1842'de *The Gift*'te, daha sonra da, 17 Mayıs 1845'te *The Broadway Journal*'da yayımlandı.

Poe'nun öyküsünün kaynağı muhtemelen Thomas Dick'in *Philosophy of Religion* (1825) adlı yapıtındaki bir paragraftır: "Son Yarımada Savaşı'nda Fransızlar Toledo'ya girdiklerinde General Lasalle, Engizisyon Sarayı'nı ziyaret etti. Çok sayıda işkence aleti, özellikle kol ve bacakları germede ve suya daldırmada kullanılan, ölümün yavaş ve zahmetli olmasına sebep olan aletler, savaş alanlarında kaşarlanmış askerlerin bile yüreğine korku saldı."

Bu öyküde yer alan bazı sahneler, Juan Antonio Llorente (1756-1823) tarafından yazılan ve 1826'da İngilizce'si yayımlanan *Anales de la Inquisición de España*'dan alınmış olmalıdır.

BOŞBOĞAZ YÜREK

İlk defa Ocak 1843'te *Boston Pioneer*'da yayımlandı. Poe'nun en iyi öykülerinden biri olan bu öykü, yaşlı bir adamın öldürülmesinden sonraki olayları anlatıcının gözünden aktaran dramatik bir monologdur. Poe bu öyküde o çok eski 'kem göz' inancının üzerine gitmektedir.

Öykünün kaynakları arasında Daniel Webster'in *Argument on the Trial of John Francis Knapp*'ını (1830) ve Charles Dickens'ın *A Confession Found in a Prison in the Time of Charles the Second*'ını (1840) sayabiliriz. Dickens'ın öyküsünde anlatıcı, kurbanının gözlerine bakamaz ve cesedi sakladığı yerin üzerine bir sandalye koyar. Yerinden kalkmayı reddettiğinde görevlileri kuşkulandırır ve böylece ceset ortaya çıkar. Geçim gailesiyle alelacele yazılmış olan bu öykü okuyucunun ilgisini çekerse de, Poe'nunki tek kelimeyle bir başyapıttır.

KARA KEDİ

İlk kez Ağustos 1843'te *United States Saturday Post*'da, daha sonra da Kasım 1848'de *Pictorial National Library*'de yayımlandı.

Poe'nun terslik konusunu bir akıl hastalığı olarak ele aldığı bu öykünün kaynakları arasında Sir Walter Scott'un *Letters on Demonology*'sindeki kısa bir paragraftan başka bir kaynak bilinmemektedir.

Poe bu öyküyü yazarken iki eski batıl inançtan yararlanmış olabilir. Bu inançlardan biri, Eski Mısırlıların kediyi kutsal sayan inancıdır, öyle ki, bir kediyi kazayla bile öldüren kişi ölüm cezasına çarptırılırdı. Diğeri ise, kediyi, ortaçağlarda şeytanın kılığına bürünmeyi en çok tercih ettiği hayvan olarak gören inanç.

DİRİ DİRİ GÖMÜLME

İlk kez 1844'te, *Philadelphia Dollar News Paper*'da yayımlandı.

"Soluksuz Kalmak", "Ligeia", "Usherlar'ın Çöküşü", "Berenike", "Morella" adlı öykülerden birini veya "Arthur Gordon Pym'in Öyküsü"nü okuyan herkes diri diri gömülme düşüncesinin Poe'ya ne kadar büyüleyici geldiğini bilir.

Bunun nedenlerinden biri, Poe'nun karanlıktan duyduğu korku olabilir. Poe ile aynı okula gitmiş bir arkadaşının dediğine göre, Poe bir gün kendisine, çocukken düşünebildiği en korkunç şeyin, zifiri karanlık bir odada yalnız uyurken buz gibi bir elin yüzünde gezinmesiyle uyanmak ve burnunun dibine sokulmuş şeytani bir suratın kendisine baktığını görmek olduğunu söylemiştir. Bu düşünce onda öyle takıntı olmuştu ki, çoğu kez başını yorganın içine gömer, neredeyse boğulacak gibi olurdu.

Bugün çok fazla rastlanmasa da, Poe'nun zamanında diri diri mezara konulmak, bu öykü okunduğunda düşünülebilecek kadar sık olmamakla birlikte, az rastlanan olaylardan değildi. George Alfred Walker'ın *Gathering from Grave Yards* (1839) adlı eserinde (1977'de tekrar basılmıştır) birçok diri diri gömülme vakası anlatılmıştır. Diri diri gömülmenin en başta gelen nedeni, büyük bir olasılıkla, gelişmiş tıbbi aygıtların bulunmamasıdır. 1843'te, *New Mirror*'da N. P. Willis, 'hayat kurtaran tabut'un icat edildiğini yazar. Tabut, kurbanın hava almasını sağlayacak ve dışarıya işaret vermesine olanak verecek tarzda tasarımlanmıştı.

Öykü, kurmacadan çok bir makale gibi başlar, anlatıcı ancak öykünün ortalarına doğru önem kazanır. Anlatıcının karabasanları korku ve dehşetten çok acı ve merhamet duyguları uyandırır.

TERSLİK ŞEYTANI

İlk kez Temmuz 1845'te *Graham's Magazine*'de ve yine aynı yıl *May Flower*'da yayımlandı.

O yıllar, frenologların genellikle şarlatan olarak görüldüğü bir dönemdi. Kafatası biçiminin incelenerek zihinsel yetilerin ve kişilik özelliklerinin belirlenebileceğini ileri süren bir kuram olan frenoloji, ilk olarak 1800 yıllarında Viyanalı hekim Franz Joseph Gall (1758-1828) tarafından ortaya atılmış ve Johann Kaspar Spurzheim (1776-1832) ve George Combe (1788-1858) tarafından geliştirilmiştir. Freneloglar, zihinsel yetilerin beynin neresinde konumlandığı bir kez keşfedildi mi, kafatasının o bölgeye isabet eden kısmının şeklinden bu yetinin ne kadar gelişmiş olduğunun anlaşılabileceğini düşünüyorlardı. Gall, bir yetinin konumlandığını düşündüğü yeri rasgele seçtikten sonra, aynı özelliği paylaşan kişilerin kafa yapılarını inceleyerek bu kişilerin ayırt edici özelliğini belirleyen kafa biçimlerini bulmaya çalışıyordu. İnsan kafatası ciddi ciddi ölçüldü biçildi, kayda geçirildi. Önemli liderlerin, dâhilerin, delilerin ve hatta suçluların kafatasları mezarlarından çıkarılıp ölçüldü, incelendi. Gall, yaptığı kafa modelinde 26 organın yerini göstermişti, ama onun bu organlara verdiği adlar ahlaki ve dinsel kaygılarla Spurzheim tarafından değiştirildi.

Poe bu öykünün ana fikrini muhtemelen Lady Georgiana Fullerton'un *Ellen Middleton*'ından (1844) aldı. Poe aynı fikri *'Marginalia'* LII'de de ele alır. On dokuzuncu yüzyıl kafa haritalarında böyle bir şey yer almasa da, Fullerton'ın romanındaki *'yıkıcılık organı'* frenolojik olarak adlandırılmış bir yetidir. Belki frenolojiye verilen desteğin azalması yüzünden, belki de ona daha karanlık ve gizemli bir nitelik kazandırmak için Poe onu terslik şeytanı olarak yeniden adlandırmayı seçer.

Eleştirmenler öyküyü genellikle iki şekilde yorumlamaktadırlar. En yaygın ve öykünün lafzına uygun görüşe göre, öyküde anlatıcı kendi kendini ortadan kaldırmak gibi bir arzuya karşı mücadele vermektedir. 'Şeytan', irade ve ahlak değerlerimize bağlı olarak çok farklı ölçülerde de olsa hepimizde bulunan, insanın kendi kendini yok etme kudretidir.

Diğer görüşe göreyse, anlatıcı, yaptığı şeylerin sorumluluğundan kaçmak için kendi eylemlerinden 'Terslik Şeytanı'nı sorumlu tutmaktadır. Eğer bir terslik varsa, demektedir bu eleştirmenler, ahlaki sorumluluğun reddedilmesinde aranmalıdır bu.

'Normal' bir deneme gibi başlayan öykü sonuna doğru öyküye dönüşür. Ancak sondan dokuzuncu paragrafta anlatıcının bir 'karakter' olduğunu ve bir 'öykü' ile karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Anlatıcıya göre, frenoloji metafiziğin bir dalı olarak görülebilir ve metafizikçiler ahlaki varsayımlar yaptıklarından yanılgıya düşerler. Mesele şudur ki, ortada anlatıcının sözü-

nü ettiği 'terslik' yoktur. O, ters biri değil, canilik derecesinde delidir. Anlatıcının kendi öyküsünü anlatmaya başlamadan önce verdiği terslik örnekleri, intihar arzusunun anlatıldığı bölümde doruğuna ulaşır ve başlı başına minyatür bir dehşet öyküsüne dönüşür. 'Terslik şeytanı' vicdana dönüşür. Anlatıcı, birçok bakımdan 'Kara Kedi'nin anlatıcısını andırmaktadır.

AMONTILLADO FIÇISI

İlk kez Kasım 1846'da *Godey's Magazine and Lady's Book*'ta yayımlandı. Poe'nun başyapıtlarından ve bugüne kadar yazılmış en güzel kısa öykülerden biridir. Öykünün başarısı, daha çok dehşetle ironi arasında kurulan dengede yatar.

Poe'nun dokusu en sık öykülerinden olan "Amontillado Fıçısı"nın anlatıcısı Montresor, Poe'nun bütün anlatıcıları kadar delidir; ancak Poe, adamın kendini deli olarak nitelediği ya da sabit fikir delisi bir soydan geldiğini açıkladığı paragrafı bu öyküde kullanmaz. Biz bunu öykünün kendisinden çıkarırız.

Öykünün kaynakları arasında, Sir Walter Scott'un "Marmion"u (1808), Bulwer-Lytton'un "The Last Days of Pompeii"si (1834), Joel Tyler Headley'nin "Letters from Italy"si (1845) ve Honoré de Balzac'ın "La Grande Bretêche"i sayılabilir.

Marmion'da yazar, Coldingham Manastırı'nın yıkıntılarında bulunan diri diri gömülmüş birine ait kemiklerden söz eder. *The Last Day of Pompeii*'de, Arbaces hazine odasını göstereceği vaadiyle Dalenus'u bir yeraltı geçidinden götürerek çürümesi için bir hücreye sokar. *Letters from Italy*'nin Ağustos 1844'te Columbian Magazine'de yayımlanan bölümünde, Headley, Don Giovani kentinde San Lorenzo Kilisesi'ndeki bir nişte işçilerin duvara gömüldükten sonra havasızlıktan öldüğü anlaşılan birinin iskeletini bulduklarından söz eder ve olayı hayalinde yeniden kurgulayarak anlatır. Balzac da söz konusu öyküsünde, kıskanç bir kocanın, çaresiz karısının gözleri önünde, karısının âşığının saklandığı tuvaletin önüne duvar örüşünü anlatır.

AKSAK KURBAĞA YA DA ZİNCİRE VURULMUŞ SEKİZ ORANGUTAN

Öykü ilk kez 17 Mart 1849'da, bir edebiyat dergisi olmayan *The Flag of Our Union*'da yayımlandı.

Poe'nun en alışılmadık dehşet öykülerinden biridir; her şeyden önce, üçüncü tekil kişi anlatımıyla, entrikasının karmaşıklığıyla ve kara mizahıyla diğer dehşet öykülerinden ayrılır.

Bazı eleştirmenlere göre, Poe öykü kahramanına zorla içki içirterek kendisinin alkolle olan sorununu akılsallaştırmaya çalışmaktadır. Bu eleştirmenlere göre, kötü muameleyle karşılaşan ve zorla içki içirilen cüce ile, Poe, sanatçının toplum içerisindeki yerinden yakınmaktadır. Alınan intikamın şiddetine gelince, Poe bütün öykülerin güçlü bir etki yaratması, acayip, tuhaf ve grotesk olması gereğine inanmaktadır.

Öykünün kaynakları arasında, 1845'te *Broadway Journal*'da yayımlanan "Barbarities of Theater" adlı makalede sözü edilen Jean Froissart'ın (1337?-1440?) "Chronicles"ı bulunmaktadır. Öykünün şiddet dolu doruğu gerçekte olmuş bir olaydır.

Bir başka kaynak da, 1830'da Londra'da yayımlanan *New Monthly Magazine*'de yer alan "Frogère and the Emperor Paul" adlı öyküdür.

KALABALIKLARIN ADAMI

"Kalabalıkların Adamı" ilk olarak 1840'ta hem *Burton's Gentleman's Magazine*'de hem de *Gasket*'te yayımlandı.

"Kalabalıklarm Adamı" insan ruhunun derinliklerine nüfuz etme çabası bakımından Hawthorne'un biçem ve gücüne sahiptir. Ancak, Hawthorne'un tersine, Poe amaçsızca dolaşan Kalabalıkların Adamı'nın işlediği suçu açıklamaz. Poe, sanki, insan ruhunda kimsenin anlayamayacağı bazı karanlık esrarların varlığına işaret etmekle yetinmiş gibidir.

Hawthorne'un "Ethan Brand"ında öykünün baş karakteri kafayı Bağışlanamaz Günah'a takmıştır, bu takıntısı onu Bağışlanmaz Günah için dünyayı araştırmaya yöneltir ve kendini insanlıktan koparması ironik bir şekilde tam da korktuğu günahı işlemesi sonucunu doğurur.

"Kalabalıkların Adamı"nın analitik biçemi, Hawthorne'un sebepsiz yere eşini terk eden ve çok sonra yine sebepsiz yere geri dönen birini anlattığı "Wakefield" adlı öyküsüyle tam olarak çakışır. Hawthorne, Wakefield'in davranışı için makul bir açıklamada bulunur yine.

Poe'nun öyküsünün muhtemel kaynakları arasında William Maginn'in 1823'te *Blackwood's Edinburgh Magazine*'de yayımlanan "The Night Walker"ı sayılabilir.

Poe, gizemle daima sırf gizem olarak ilgilenir; büyük bir olasılıkla Charles Dickens'in *Sketches by Boz*'unda yer alan "The Drunkard's Death"teki bir pasajdan esinlenmiştir. Hawthorne gibi Dickens da ayyaş adamın davranışının arka planını verir.

Anlatıcının, yabancı adamın acayip davranışlarının sebeplerini bulmak için hafiyelik yapmaya kalkıştığı öykü bir tür gizem öyküsüdür. Ne var ki, Dupin'in aksine, hafiyemiz başarısızlığa uğrar.

MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ

İlk olarak Nisan 1841'de *Graham's Magazine*'de yayımlanan "Morgue Sokağı Cinayeti" ilk modern dedektif öyküsüdür.

C. August Dupin'e öykü boyunca hiç 'dedektif' denmediği doğru olmakla birlikte (polis müfettişleri için 1843'e, sivil şahıslar için 1856'ya kadar bu sözcük kullanılmamıştır), onun Sherlock Holmes'dan Hercule Poiret'ye kadar bütün kurgu dedektiflerin öncüsü, habercisi olduğuna kuşku yoktur.

Poe'nun, 'muhakeme' öyküleri olarakadlandırdığı üç öyküdeki başarısı üç temel yenilikten kaynaklanır.

Birincisi, bir entelektüel olan çözümleyici dedektif, çıkarsama yeteneği sayesinde neredeyse görünmez ipuçlarını yakalamasını ve onları bir araya getirerek bir sonuca ulaşmasını bilen bir dâhidir (ve bunun tamamlayıcısı olarak da bütün dâhiler gibi biraz eksantriktir).

T. S. Eliot "İnsan, bir dedektif öyküsünde keskin bir zekânın işleyişini takip etmekten zevk alır," der, "zekâ keskinliğinde ve bunu sergileme tarzındaysa hiç kimse Poe'nun Monsieur Dupin'inin eline su dökemez." (*The Criterion*, 1927, c. 5, s. 362).

Poe'nun ikinci yeniliği, entrikanın karmaşıklığı ve dedektifin hareket tarzı karşısında kafası karışan, gizemin ve gerilimin sürmesini sağlayan bir anlatıcının varlığıdır.

Poe'nun kurgusundaki üçüncü yenilik, okuyucunun bütün dikkatini gizem üzerine değil de dedektif öyküsü üzerine, bir gizemin çözülmesi için atılan çözümleyici adımlar üzerine odaklamasıdır. Dikkat, düğümün kendisinden çok düğümün açılması üzerine yoğunlaştırılır. Heyecan sadece sürprizde değil, insan beyninin keşfedilmemiş yeteneklerinin ortaya serilmesinde yatmaktadır. Poe, dedektif öyküsünü serüven öyküleri sınıfından çıkarıp, karakter portresi sınıfına sokarak onu edebi bir düzeye yükseltmiştir.

Poe, Dupin karakterini kısmen Voltaire'in *Zadig*'inden çıkarmıştır.

Sherlock Holmes'un yazarı Arthur Conan Doyle, Poe'ya borcunu şu sözlerle dile getirir: "Dikkatsizce bol bol etrafa saçtığı tohumlardan bugünkü edebiyat formlarımızın çoğunun çıktığı Edgar Allan Poe dedektif öykülerinin babasıydı ve dedektif öykülerinin sınırlarını öylesine tam olarak kapsamıştı ki takipçilerinin nasıl olup da kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri yeni alanlar bulduğunu anlamakta zorluk çekiyorum. Dedektif öyküsünün kısalığına karşın yoğunluğu bir tek niteliğe, yazarın kahramanına verdiği zekâ keskinliğine bağlıdır. Bunun dışındaki her şey etkiyi azaltır. Sorun ve çözümü izleği oluşturmalı, yaratılan karakterler buna bağlı olmalıdır. Bu dar yolda ilerlemesi gereken yazar her zaman önünde Poe'nun

ayak izlerini bulur. Bu yolun dışına çıkabilir ve kendisine ait bir yan yol bulabilirse yazar kendini mutlu saymalıdır."

MARIE ROGÊT'NİN ESRARI
"MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ"NİN DEVAMI

İlk olarak *Snowden's Ladies Companion*'ın Kasım-Aralık 1842 sayısında ve Şubat 1843 sayısında iki bölüm halinde, sonra da gözden geçirilerek 1845'te *Tales*'de yayımlandı.

Muhtemelen pek fazla eylem içermemesinden dolayı bu öykü üç Dupin öyküsünden en az ilgi çekeni oldu. Buradaki gizem, evindeki rahat koltuğunda oturan dedektif tarafından günlük ve haftalık dergilerin sağladığı bilgilerle tanımlanır, çözümlenir ve çözülür.

Öykünün 1845 basımına Poe şu notu ilâve eder: "Bu basımda yer alan notlar, öykünün ilk basımında gereksiz görülmüştür, ancak öykünün kaynağı olan dramın üzerinden yıllar geçmiş olması o notları vermeyi ve genel amaçlar hakkında birkaç söz söylemeyi gerekli kılmıştır. *Mary Cecilia Rogers* adında bir genç kız New York yakınlarında öldürülmüş ve, yoğun bir ilgi uyandırmış olmakla birlikte, bu cinayet ve olayın üzerindeki sır perdesi, uzun süre, bu öykünün yayınlandığı tarihe (Kasım 1842) kadar aralanamamıştır. Yazar burada, Parisli bir *grisette*'in yazgısını anlatmak bahanesiyle, gerçek Mary Rogers'ın cinayetinin ikinci derecedeki gerçekleriyle sadece paralellikler kurarken, birinci derecede öneme sahip gerçeklerini olduğu gibi almıştır. Bu yüzden, kurmacanın tüm argümanları gerçekliğe uygulanabilir: Amaç, gerçekliğin araştırılmasıdır.

Marie Rogêt'nin Esrarı, cinayetin cereyan ettiği yerden uzakta ve gazetelerin sağladığı bilgiler dışında hiçbir soruşturma-araştırma aracından yararlanmadan yazılmıştır. Böylece, yazar, cinayet mahallini ziyaret edebilseydi faydalanacağı çok şeyden yoksun kalmıştır. Ayrıca, tanıklardan *ikisinin* (biri, öyküdeki Madame Deluc), öykünün yayımlanmasından çok sonra farklı zamanlarda yaptıkları itirafların öyküde varılan sonuçlarla genel olarak değil, tastamam uyuştuğunu kaydetmemek pek yerinde olmaz."

Marie Rogêt'nin Esrarı, gerçek bir suçu çözmeye kalkışan ilk dedektif öyküsüdür. Kamuoyunu yönlendirme gücünü ilk defa fark eden basının sürekli ilgisiyle, Mary Rogers cinayetinde katilin kimliği ve cinayet sebebi uzun süre tartışılmış, böylece zavallı Mary Rogers ilk Amerikan medya yıldızı olmuş, bütün hayatı didiklenip teşhir edilmiştir.

Sansasyonel bir cinayetin gazetelerde yer alan mantıkdışı anlatımının uzun uzadıya irdelenmesinden sıkılabilecek günümüz okuru, bazı özel durumları gözden ırak tutmamalıdır. Birincisi, Poe büyük bir mantıkçı po-

zu takınmaktan hoşlanır. İkincisi, Poe, New York'taki birçok etik dışı ve kirli işlere bulaşmış olan edebiyat ve gazetecilik çevrelerinin reformcusu rolünü benimsemiştir. Bu öykü bir tür mantık ve yazı kaleme alma elkitabı ya da muhabirlik sanatı üzerine deneme niteliğindedir. Dedektifin karmaşık akıl yürütme çabasının okuyucunun ilgisini çekmeye yeteceğine inanan Poe, tümüyle eylemden yoksun bir öykü yazar. Dupin ile anlatıcı, diğer dedektiflik öykülerinin aksine, evde oturup düşünürler; Dupin suçlularla yüz yüze gelmez, delil toplamak için dolaşmaz, bir entrikayı engellemeye, bir oyunu bozmaya çalışmaz, hatta koltuğundan kalkmaz. Oturduğu yerden gazetecilerin nerede yanıldıklarını anlatır.

Son olarak, bu öyküde Poe'nun kendi sesiyle konuştuğuna, kendisini Dupin'in arkadaşı olan anlatıcıyla özdeşleştirmiş olduğuna dikkat edilmelidir.

"Marie Rogêt'nin Esrarı", "Morgue Sokağı Cinayeti" ve "Çalınan Mektup" polisiye roman antolojilerinde bu türün ilk denemesi olarak değilse de türün modelini oluşturan ünlü üçleme olarak geçer. Poe, gerçekten de öncülerden biridir. Bu edebi türün evriminde en önemli aşamalar olarak aşağıdaki eserleri sayabiliriz: Voltaire'in "Zadig"i (1747), Beaumarchais'nin "La Gaieté de l'Amateur de français"si (1776), Schiller'in "Der Geisterseher"i (1789), Godwin'in "Caleb Williams"ı (1794). Bu eserlerin içeriğine girmeden hepsinin, en azından bir kısmının, şu veya bu şekilde, şövalye Dupin'i çağımızın dedektiflerinin öncüsü-habercisi yapan akıl yürütme yöntemi üzerine kurulu olduğunu söyleyebiliriz. Ama bunların hiçbirisi bir taslaktan, bir başlangıçtan öte değildir; akıl yürütmenin tartışmasız olarak ete kemiğe bürünmesi ancak Edgar Allan Poe ile gerçekleşir.

"Marie Rogêt'nin Esrarı" diğer iki öyküden oldukça farklıdır. "Morgue Sokağı Cinayeti" ve "Çalınan Mektup" öykülerinde tümevarım yöntemiyle sonuç çıkarmada, dedektif, işi arkadaşının düşüncelerini okumaya kadar vardırır (Sherlock Holmes da, daha sonra aynı şekilde Dr. Watson'ı şaşkınlığa sürükleyecektir). "Marie Rogêt'nin Esrarı"nda böyle bir şey yoktur; Dupin-Poe çözümü peşinen bilmemektedir, gazete haberlerini okuyarak, ifadeleri sınıflayarak sistemli bir şekilde çalışarak sonuca ulaşır. Resmi soruşturma olumlu bir sonuca varamamıştır. Poe sadece belgeler üzerinde çalışarak katilin kimliğini ortaya çıkarmayı başarır. Gazetelerin başlangıçta reddettiği bu sonuçlar çok geçmeden doğrulanır. Poe, bu başarısıyla, aralarında bir husumet bulunan Charles Dickens'ın da hayranlığını kazanır.

Poe, Dupin karakterini yaratarak uzun bir dedektif kahramanlar silsilesinin doğuşuna yol açmıştır. Poe'dan sonra, tefrika roman türe egemen olur: Polisiye entrikalar ve dedektifler yazarların kalemlerinden birbirleriyle yarışırcasına dökülür. Dumas, "Les Mohicans de Paris"inde (1854) polis memuru Jackal'ı, "Monte Kristo Kontu"nda (1844) Rahip Faria'yı icat eder. Paul Féval, "Les Habits Noire"ında (1863) polis memuru Lecoq'u salı-

neye çıkarır. Dupin'den doğan karakterler kısa sürede onu bile gölgede bırakırlar. Conan Doyle'un unutulmaz dedektifi Sherlock Holmes'dan Gaboriau'nun polis memuru Lecoq'a (Ustası Paul Féval'e saygı ifadesi olarak kahramanına aynı ismi vermiştir), Maurice Leblanc'ın Arsène Lupin'inden, Simenon'un Maigret'sine, Agatha Christie'nin Poirot'suna kadar bütün kahramanlar Dupin'e bir şeyler borçludur.

ÇALINAN MEKTUP

İlk olarak Aralık 1844'te *The Gift*'te yayımlandı.

Poe'nun 'muhakeme' öykülerinin üçüncüsü ve en tam olamdır. Diğer iki Dupin öyküsünden farklı olarak, bu öyküde cinayet işlenmemiştir. Suç da suçlu da bilinmektedir. Dupin'in karşı karşıya olduğu sorun, tanınmış bir bayanın adını korumak için suçlayıcı bir delilin yerini bulmaktır. Bu, polisi, anlatıcıyı ve okuyucuyu şaşkınlık içerisinde bırakan ve Dupin'in zekâsının üstünlüğünü bir defa daha vurgulayan bir tür zekâ oyunudur.

Ayrıca, korkunç ayrıntıların olmaması ve şakacı tonu nedeniyle Poe'nun en hoşlanılan gizemli öykülerinden biridir.

Poe'nun diğer öykülerinin aksine, bu öykü tamamen kendisinin gibi görünmektedir; bu öyküye kaynak gösterilebilecek başka bir yapıt tespit edilememiştir.

"Çalınan Mektup" bir dedektiflik öyküsü olduğu kadar bir intikam öyküsü olarak da değerlendirilebilir.

Wilkie Collins aynı konuyu işleyen ve adı bile aynı olan (Poe'nunki "The Purloined Letter", Collins'inki "The Stolen Letter") bir öykü (1854) yazmıştır.

ALTIN BÖCEK

Poe'nun sağlığında en popüler olan öyküsü "Altın Böcek" 1842'de yazılmıştır. Yeni bir haftalık dergi olan *Dolar Newspaper*'ın sponsorluğunu yaptığı yarışmaya katılarak yüz dolarlık ödülü kazanmış ve 21 ve 28 Haziran 1843 tarihlerinde yayımlanmıştır.

Öykünün kaynakları arasında Washington Irwing'in "Wolfert Webber"i, Robert M. Bird'ün "Shepard Lee"si, John Eagles'ın *The Journal of Llewellin Penrose*'da yayınladığı (1815) "A Seaman" adlı öyküsü sayılabilir.

"Altın Böcek"i biz burada dedektif öyküleri arasına aldık, ancak onu 'akıl yürütme' öykülerinden veya gizli define öykülerinden sayanlar da vardır. Ortada bir dedektifin bulunmadığı doğrudur; üstelik, Legrand 'ku-

ralına göre oynamaz, gizemi diri tutmak için bazı bilgileri kendine saklar. Ama, unutulmamalıdır ki, Poe 'gizem' alanının öncülerinden biridir; henüz türün kuralları konmamıştır, üstüne üstlük Legrand, ne Dupin'den ne de Holmes'dan daha fazla şey saklamaktadır.

Öykü, türü ne olursa olsun, birçok gizem ve serüven yazarına esin vermiştir. John Dickson Carr, "The Life of Sir Arthur Conan Doyle" (Vintage, 1975) başlıklı yazısında şöyle yazmaktadır: "Eline geçen bir kitap (...) daha az sebatkâr birisinin tüm çalışmalarını altüst edebilirdi. Kitap Arthur'u sadece etkilememiş onu çok büyük bir heyecana da sürüklemişti. Daha sonraki yıllarda Macaulay ve Scott dışında başka hiçbir yazarın onun edebi beğenisini ve eğilimini bu kadar biçimlendirmediğini itiraf etmiştir. Yazar, Edgar Allan Poe; karşılaştığı ilk öykü de *Altın Böcek* idi."

Doyle, Poe'nun "tüm zamanların en iyi kısa öykü yazarı olduğunu" söyler. *Musée des Familles*'in Nisan 1864 sayısında öykünün bir çevirisini tanıtan Jules Verne, "Bu garip, rahatsız edici öykü, daha önce hiç kimsenin denemediği teknikleri kullanmasıyla bizi derinden etkilemiştir. Öykü gözlemlerle ve yanılmaz çıkarsamalarla doludur; sadece bu bile yazarını ünlendirmeye yeterlidir. Kanaatimce, *Tales*'da yer alan öykülerinen dikkat çekici olanıdır ve Poe'nun kendi tarzı olarak bilinen edebi türün en yüksek doruğunu oluşturur." Verne'in "Arzın Merkezine Seyahat" adlı romanında, İzlandalı bir profesör tarafından yazılmış ve dünyanın merkezine giden yolu işaret eden, eski Germen alfabesiyle kaleme alınmış, şifreli, gizemli bir yazı buluruz.

Robert Louis Stevenson, "Define Adası"nda (1883) Poe'ya çokşey borçludur ve bunu da zaten önsözünde kendisi belirtir.

Daha yakın zamanlarda ise, Isaac Asimov'un "Key" (1966) adlı öyküsünde, uzak gezegenler uzmam Dr. Wendell Urth çözülmesi imkânsız görülen şifreli bir yazıyı Legrand'ınkini anımsatan bir teknikle çözer.

O ADAM SENSİN

İlk olarak *Godey's Lady's Book*'ta Kasım 1844'te yayımlandı.

Poe'nun en iyi dedektif öykülerinden biri olduğu için değil, ama anlatıcıyla dedektifi aynı kişide birleştiren bir biçim denemesi olduğu için kendi türünde önemli bir öyküdür. Gerilimin düşürülmemesi için zaman zaman anlatıcının bildiklerini okuyucudan gizlemek zorunda kalması yüzünden, öykü 'Dupin'li öyküler kadar güçlü olamamıştır. "O Adam Sensin", aynı zamanda, kasabalıların düşünme ve algılama tarzları ve kolay aldatılabilirlikleri üzerine bir hicivdir.

Polisin balistik muayeneden yararlanmaya başlaması bu öykünün yazılmasından onlarca yıl sonrasına rastlar.

Öykünün adı Eski Ahit'ten (2. Samuel, 12:7) alınmadır. Davud, Tanrı'nın hoşuna gitmeyecek şeyler yapmaya başladığında, Nathan onu, son sözleri öykünün adı olan bir meselle uyarır: "O adam sensin." Poe'nun bu öykü için yararlandığı kaynak Edward Bulwer-Lytton'un "The Last Days of Pompeii" adlı yapıtıdır. Bu yapıtta, haksız olarak suçlanan Olintlıus sağ kolunu katil Arbaces'e doğru uzatarak, "derinden gelen yüksek bir sesle, 'O adam sensin'" der.

DİKDÖRTGEN SANDIK

İlk defa Eylül 1844'te *Godey's Lady's Book*'ta, daha sonra 1845'te *Broadway Journal*'de yayımlandı.

Bir dehşet öyküsü olarak bu öykünün Poe'nun en iyi öykülerinden biri olduğu kesindir, ama onu gizemli bir öykü olarak okuyacak olursak daha da iyi buluruz. Anlatıcı, Dupin öykülerinin anlatıcısını andırmakla birlikte, Fransız dedektifin üstün zihinsel yetilerinden yoksundur.

"Dikdörtgen Sandık"ın kaynakları oldukça kolay izlenebilmektedir. Öykünün sonu tam olarak Rufus Dawes'ın *Geraldine* adlı şiirinden alınmıştır. Poe, şiiri "akıl almaz ve mantığa aykırı" bulmaktadır, ancak yine de şiir zihnini meşgul etmiş ve Poe onu geliştirmeye çalışmıştır.

Öykünün bazı bölümleri, o günlerde John C. Colt (Colt tabancasının mucidinin kardeşi) tarafından işlenen bir cinayet davasından alınmıştır. Öykünün bir başka kaynağı da, John Frost'un Haziran 1840'ta *Burton's Magazine*'de yayımlanan "The Picture" adlı öyküsüdür. Adamın biri beş dolara bir Madonna resmi satın alır, batan gemiden resmi kurtardıktan sonra onun bir servet ettiğini öğrenir. Öykünün başlığına gelince, Edward Vernon Sparhawk'un Nisan 1835'te *Southern Literary Messenger*'da yayımlanan "A Tale of a Nose" adlı öyküsünden alınmış olduğu sanılıyor.

BİR BEDENDE DÖRT HAYVAN İNSAN-DEVASLANPARS

İlk kez Mart 1836'da, *Southern Literary Messenger*'da "Epimanes" adıyla yayımlanmıştır. Bu öykü IV. Antiokhos'un öyküsünü esas alıp ona İngiliz kralı IV. George ve Fransız kralı X. Charles hakkındaki öyküleri katmıştır.

Cumhuriyetçiliğe kuvvetle eğilim duyan ve Antiokheia yurttaşlarıyla demokratik bir şekilde kaynaşan, yine de tutkuları çok büyük olan ve kendini Zeus'la özdeşleştiren IV. Antiokhos Epiphanes (Görünür Tanrı) veya Antiokhos Epimanes (Deli Antiokhos) [İÖ 175-164 arasında Selevkos

kralı], Poe'ya, halk tabakasından gelme Andrew Jackson'a (Amerika'nın yedinci başkanı) saldırmak için mükemmel bir platform sağlar.

Poe'ya bu ismi, muhtemelen, İncil'in, dört başlı ve dört kanatlı bir leopardan (parstan) söz eden Daniel 7 ve 8'deki anlamı oldukça bulanık bir bölüm esinlemiştir.

İnsan-devaslanpars (Homo-cameleopard), Poe'nun yaratmış olduğu tuhaf bir zürafaya benzeyen insan (homo), deve (camel), aslan (leo) ve panterden (pard) ibaret hayali bir yaratıktır. İsim, Grekçe zürafa anlamına gelen *kamelopardalis* sözcüğünden gelmektedir; Poe, kendi dört-hayvan-bir-arada fikrine uydurmak için camelopard sözcüğünün telaffuzunda biraz değişiklik yapmış 'l' harfinden sonra bir 'e' harfi eklemiştir.

Hem IV. George'un hem de X. Charles'ın zürafaları vardı.

İngilizce 'camelopard' sözcüğü 1400'lerden on dokuzuncu yüzyıl başlarına kadar zürafa anlamında 'giraffe' yerine kullanılmıştır.

TÜKENMİŞ ADAM

SON BUGABOO VE KİKAPOO SEFERİNDEN BİR ÖYKÜ

İlk defa 1839 yılında *Burton's Gentleman's Magazine*'de, sonra da 1840'ta *Tales of Grotesque and Arabesque*'te yayımlandı.

Öykünün kaynakları arasında, kısmen Alain-René Lesage'ın (1668-1747) "Asmodeus, or the Devil upon Two Sticks" (1707) adlı eseri sayılabilir. Poe, ayrıca, protez ve kozmetik imalatındaki son gelişmelerden esinlenmiş olabilir.

Ya da, Poe tüm öyküyü 'hakkında konuşulmak, tartışılmak, üzerinde yazılmak' anlamında "tükenmek" ifadesi üzerine bir burlesk olarak tasarlamış olabilir.

Bu satirin hedefi, Başkan Yardımcısı Richard M. Johnson'dır. ABD'nin İngilizlere ve Yerli kuvvetlere karşı kesin bir zafer kazandığı 1813'teki Thames Muharebesi sırasında, bir bataklıkta küçük çapta ancak çok kanlı bir çatışma olur. Bu çatışmada Johnson büyük yararlılık gösterir, Şavni kabilelerinin önderi Tecumseh'i öldürür, kendisi de çok ciddi biçimde defalarca yaralanır. Cesareti onu ulusal bir kahraman haline getirecek ve o da seçim kampanyasında bundan fazlasıyla yararlanacaktır.

Bugaboo umacı, öcü, korku yaratan hayali bir kavramdır; Kikapoolar ise Algonkin dili konuşan Kuzey Amerika yerlileridir.

BÜTÜN ÖYKÜLERİ I

Edgar Allan Poe

Türkçesi: Hasan Fehmi Nemli

"Hayatında hiç bayılmamış olan bir insan, yanan korlarda tuhaf saraylar ve son derece tanıdık yüzler gören kişi değildir, çoğu insanın görmediği melankolik hayallerin havada uçuştuğunu gören kişi değildir, bilinmeyen bir çiçeğin kokusu üzerine derin düşüncelere dalan kişi değildir, aklı daha önce hiç dikkatini çekmemiş olan bir ezginin anlamıyla karışmış kişi değildir."

Kuyu ve Sarkaç

Batı düşüncesinin gelecek yüzyılda ilerleyeceği birçok güzergâhı önceden kestiren, Baudelaire'den Benjamin'e kadar birçok yazar ve düşünür için bir tartışma ve esin kaynağı olan Edgar Allan Poe, hiç kuşkusuz, yazın tarihinin en özellikli ve gizemli yaratıcılarından biri. Poe'nun öykülerinden yergi ve taşlamalarına kadar temel önemdeki düzyazılarını bir araya getiren bu üç cilt, şimdiye kadar yayımlanan Poe çevirilerinden farklı olarak, bir eleştirel baskı olma özelliğini taşıyor.

edebiyat

9 789752 983915